ספרי' – אוצר החסידים – ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

שער
שלישי

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת
כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן
מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת
„אוצר החסידים"
770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה"ק כפר חב"ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה
הי' תהא שנת נפלאות בכל
צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד'

סדר הנחת תפילין

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם (משיחת י״א שבט תשכ״ח).

טוב להרגיל עצמו לומר . . . נוסח זה מודה וכו׳ ועל ידי זה יזכור את ה׳ הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומָש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן להבדיל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

קיא

זה המזמור נאמר בא"ב ובכל פסוק שני אותיות ובב' פסוקים אחרונים ג' אותיות, והמזמור קצר ונכבד ידבר במעשה הקדוש ברוך הוא וגדולים מעשי ה':

א הַלְלוּיָהּ | אוֹדֶה יְהוָה בְּכָל־לֵבָב בְּסוֹד יְשָׁרִים וְעֵדָה: ב גְּדֹלִים מַעֲשֵׂי יְהוָה דְּרוּשִׁים
לְכָל־חֶפְצֵיהֶם: ג הוֹד־וְהָדָר פָּעֳלוֹ וְצִדְקָתוֹ עֹמֶדֶת לָעַד: ד זֵכֶר עָשָׂה לְנִפְלְאוֹתָיו חַנּוּן וְרַחוּם
יְהוָה: ה טֶרֶף נָתַן לִירֵאָיו יִזְכֹּר לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ: ו כֹּחַ מַעֲשָׂיו הִגִּיד לְעַמּוֹ לָתֵת לָהֶם נַחֲלַת
גּוֹיִם: ז מַעֲשֵׂי יָדָיו אֱמֶת וּמִשְׁפָּט נֶאֱמָנִים כָּל־פִּקּוּדָיו: ח סְמוּכִים לָעַד לְעוֹלָם עֲשׂוּיִם בֶּאֱמֶת
וְיָשָׁר: ט פְּדוּת | שָׁלַח לְעַמּוֹ צִוָּה לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ קָדוֹשׁ וְנוֹרָא שְׁמוֹ: י רֵאשִׁית חָכְמָה | יִרְאַת
יְהוָה שֵׂכֶל טוֹב לְכָל־עֹשֵׂיהֶם תְּהִלָּתוֹ עֹמֶדֶת לָעַד:

קיב

גם זה המזמור נאמר בא"ב, בכל פסוק שני אותיות ובשני אחרונים שלש, ומספר על מדות טובות שיבור לו אדם והיאך יתן צדקה ושכרו שלא יצטרך לבריות:

א הַלְלוּיָהּ | אַשְׁרֵי־אִישׁ יָרֵא אֶת־יְהוָה בְּמִצְוֹתָיו חָפֵץ מְאֹד: ב גִּבּוֹר בָּאָרֶץ יִהְיֶה זַרְעוֹ דּוֹר
יְשָׁרִים יְבֹרָךְ: ג הוֹן־וָעֹשֶׁר בְּבֵיתוֹ וְצִדְקָתוֹ עֹמֶדֶת לָעַד: ד זָרַח בַּחֹשֶׁךְ אוֹר לַיְשָׁרִים חַנּוּן
וְרַחוּם וְצַדִּיק: ה טוֹב־אִישׁ חוֹנֵן וּמַלְוֶה יְכַלְכֵּל דְּבָרָיו בְּמִשְׁפָּט: ו כִּי־לְעוֹלָם לֹא־יִמּוֹט לְזֵכֶר
עוֹלָם יִהְיֶה צַדִּיק: ז מִשְּׁמוּעָה רָעָה לֹא יִירָא נָכוֹן לִבּוֹ בָּטֻחַ בַּיהוָה: ח סָמוּךְ לִבּוֹ לֹא יִירָא
עַד אֲשֶׁר־יִרְאֶה בְצָרָיו: ט פִּזַּר | נָתַן לָאֶבְיוֹנִים צִדְקָתוֹ עֹמֶדֶת לָעַד קַרְנוֹ תָּרוּם בְּכָבוֹד:
י רָשָׁע יִרְאֶה | וְכָעַס שִׁנָּיו יַחֲרֹק וְנָמָס תַּאֲוַת רְשָׁעִים תֹּאבֵד:

אגרות קודש

ב"ה, י"ג אלול, תשי"ט
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה למכתבו מי"ב אלול.

ת"ל על הטבת בריאותו, וזה עצמו צריך להוסיף בתקוה שלו ובטחון שילך הלוך וטוב, וככל שיתחזק יותר בבטחון בהשי"ת, דקודם רואים הברכה.

ובמ"ש שקשה לו צוטראגין זיך אל הלימוד וכו', בטח גם זה יוטב במשך הזמן, אבל מובן שהעדר לימוד לגמרי אינו טוב, ובודאי שיקל עליו ללמוד לכה"פ שעות קצרות, וטוב שילמוד בחבורה, ואם חוזר הוא על לימודו ואין לו חבר, ילמוד דוקא מבפנים, ומה טוב להוציא הדברים בדבור ולא להסתפק במחשבה לבד, כן לא ידחוק על עצמו (שפארין זיך מיט זיך) להתחיל ללמוד תומ"י שעות ארוכות כי אם יתחיל מעט מעט, ובודאי כשידבר בהאמור עם הנהלת הישיבה יסייעו לו בזה.

בטח שומר השיעור תהלים חדשי - כפי שנחלק התהלים לימי החדש - לאמרו בכל יום אחר תפלת הבקר, נוסף על השיעור בחומש הידוע.

בברכה לבשו"ט בכל האמור ולכוח"ט.

מפתח כללי

א) סדר הנחת תפילין ..... ב

ב) מזמורי תהלים קיא קיב .....ג

ג) מאמר ד״ה תקעו בחודש שופר גו׳
שבת פרשת נצבים, כ״ח אלול, ה׳תשח״י ..... ה

ד) מכתב כללי .....יח

ה) שיחת שבת פרשת נצבים
כ״ח אלול, ה׳תשח״י ..... כ

ו) לקוטי שיחות – פרשת נצבים
(בלה״ק) כרך יט..... כה

ז) ליקוטים מתורת לוי יצחק לכ״ק הרה״ג הרה״ח המקובל ר׳ לוי
יצחק שניאורסאהן זצ״ל ..... ל

ח) זכרונות אם המלכות הרבנית הצדקנית מרת חנה ע״ה
ז״ל שניאורסאהן חוברת יג, תרגום מאידיש .....לא

ט) ילקוט גאולה ומשיח – פרשת נצבים .....לב

י) שיעור יומי חומש לשבוע פרשת נצבים..... לג

יא) שיעורי תהלים לשבוע פרשת נצבים .....מג

יב) שיעורים בספר התניא (מוגה)
לשבוע פרשת נצבים ..... מד

יג) לוח ״היום יום״ לשבוע פרשת נצבים.....נה

יד) הלכה יומית לעיון ברמב״ם .....נח

שיעורי רמב״ם – מהדורת חזק:

טו) – ג׳ פרקים ליום לשבוע פרשת נצבים ..... סא

טז) – פרק אחד ליום לשבוע פרשת נצבים ..... פ

יז) – ספר המצוות לשבוע פרשת נצבים ..... פט

יח) נביאים וכתובים
מלכים א פרק ה, תהלים פרק סב..... צב

יט) משניות נדרים
ביאור קהתי ..... צד

כ) עין יעקב מסכת יומא.....קא

כא) מסכת ברכות עם ביאורים
מדף לט עד דף מה .....קב

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

כב) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציונים
אדמו״ר הזקן .....קלד

כג) שולחן ערוך הלכות שבת
אדמו״ר הזקן .....קלה

כד) לקוטי תורה
אדמו״ר הזקן .....קלה

כה) שערי אורה
אדמו״ר האמצעי.....קלח

כו) מאמרי הצ״צ – מאמרי הצ״צ תרי״ד-תרט״ו
אדמו״ר ה״צמח צדק״ ..... קלט

כז) תורת שמואל תרל״ב
אדמו״ר מוהר״ש..... קלט

כח) שיעורים בהמשך המאמרים – תער״ב
אדמו״ר מוהרש״ב ..... קמ

כט) ספר המאמרים קונטרסים
אדמו״ר מוהריי״צ ..... קמ

ל) לקוטי דיבורים
אדמו״ר מוהריי״צ .....קמא

לא) דברי ימי חיי אדמו״ר הזקן
אדמו״ר מוהריי״צ ..... קמב

לב) אגרות קודש
אדמו״ר מוהריי״צ .....קמג

לג) ביאורים לפרקי אבות פרק ה..... קמד

לד) חומש לקריאה בציבור ..... קמה

לה) לוח זמנים לשבוע פרשת נצבים ..... קנ

לו) סדר מצות הדלקת נרות לערב שבת קודש..... קנא

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות של כל המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

בס"ד. שבת פרשת נצבים, כ"ח אלול, ה'תשח"י

הנחה בלתי מוגה

תִּקְעוּ בַּחֹדֶשׁ שׁוֹפָר גּוֹ׳ כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מִשְׁפָּט לֵאלֹקֵי יַעֲקֹב[1]. וְצָרִיךְ לְהָבִין[2] מַה שֶּׁכָּתוּב בַּחֹדֶשׁ סְתָם, וְאֵינוֹ מְפֹרָשׁ בְּאֵיזֶה חֹדֶשׁ (שֶׁלָּכֵן הֵצְרְכוּ חֲכָמֵינוּ זַ"ל לִלְמֹד וּלְבָאֵר אֵיזֶה חֹדֶשׁ הוּא[3], וְלִכְאוֹרָה הָוָה לֵיהּ לְמֵימַר בְּפֵרוּשׁ בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי. וְעוֹד צָרִיךְ לְהָבִין מַה שֶּׁכָּתוּב כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא, מִשְׁפָּט לֵאלֹקֵי יַעֲקֹב, דְּמַשְׁמָעוּת הַכָּתוּב הוּא שֶׁעַל־יְדֵי חֹק לְיִשְׂרָאֵל, נַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט לֵאלֹקֵי יַעֲקֹב, וְלִכְאוֹרָה, מַהִי שַׁיָּכוּת הָעִנְיָנִים זֶה לְזֶה. וְהִנֵּה, בִּבְחֵיֵי פָּרָשַׁת קְדוֹשִׁים[4] כָּתַב שֶׁהַמִּצְוֹת שֶׁנִּקְרָאוֹת חֻקִּים נָתַן הַקָּבָּ"ה לְיִשְׂרָאֵל דַּוְקָא, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[5] חֻקָּיו וּמִשְׁפָּטָיו לְיִשְׂרָאֵל, וּכְתִיב חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא, וְזֶהוּ לְשׁוֹן חֻקִּים, מִלְּשׁוֹן חֲקִיקָה וְצִיּוּר, כִּי הֵם צִיּוּרֵי הָעִנְיָנִים שֶׁל מַעְלָה, וְלָכֵן נוֹתְנִים זֹאת לְיִשְׂרָאֵל דַּוְקָא. וּבְפָרָשַׁת אֱמוֹר[6] בִּתְחִלַּת פָּרָשַׁת הַמּוֹעֲדִים כָּתַב בְּשֵׁם הַיְרוּשַׁלְמִי[7] וּבְשֵׁם מִדְרַשׁ תְּהִלִּים[8], אֵין לְךָ אֻמָּה שֶׁמְּעַכֶּבֶת עַל אֱלֹקֶיהָ כּוֹ׳. וּתְשׁוּבַת הַמַּלְאָכִים הִיא, בָּנֶיךָ גָּזְרוּ שֶׁיִּהְיֶה רֹאשׁ־הַשָּׁנָה בְּיוֹם פְּלוֹנִי, מִיַּד הַקָּבָּ"ה יוֹשֵׁב בְּאוֹתוֹ יוֹם לָדוּן עוֹלָמוֹ כּוֹ׳. לָמָּה, כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל גָּזְרוּ חֹק רֹאשׁ־הַשָּׁנָה, וַהֲרֵי הוּא מִשְׁפָּט לֵאלֹקֵי יַעֲקֹב, שֶׁהוּא מְקַיֵּם גְּזֵרָתָם וּמַסְכִּים עִמָּהֶם, הֲוֵי אוֹמֵר אֶקְרָא[9] לֵאלֹקִים עֶלְיוֹן, לָאֵ־ל גּוֹמֵר עָלַי. וּלְפִי מִדְרַשׁ זֶה הִנֵּה פֵּרוּשׁ הַכָּתוּב כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מִשְׁפָּט לֵאלֹקֵי יַעֲקֹב, מִלְּשׁוֹן חֲקִיקָה וְצִיּוּר,

ביאור בדרך אפשר

1 נאמר בספר תהלים: **תִּקְעוּ בַּחֹדֶשׁ שׁוֹפָר גּוֹ׳** תקעו בשופר בחודש הראוי
2 לכך **כִּי** המצוה לתקוע בשופר היא **חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מִשְׁפָּט לֵאלֹקֵי**
3 **יַעֲקֹב**[1]. **וְצָרִיךְ לְהָבִין**[2] **מַה שֶּׁכָּתוּב** בפסוק **בַּחֹדֶשׁ סְתָם, וְאֵינוֹ**
4 **מְפֹרָשׁ** ומפרט **בְּאֵיזֶה חֹדֶשׁ (שֶׁלָּכֵן הֵצְרְכוּ חֲכָמֵינוּ זַ"ל לִלְמֹד**
5 **וּלְבָאֵר אֵיזֶה חֹדֶשׁ הוּא**[3]
6 ולמדו זאת מהכתוב בהמשך
7 הפסוק "בכסה ליום חגנו",
8 כלומר שהכוונה לחג שחל
9 בתחילת החודש כאשר הירח
10 עדיין מכוסה, שהוא ראש
11 השנה), **וְלִכְאוֹרָה הָוָה לֵיהּ**
12 **לְמֵימַר** היה לו (לפסוק) לומר
13 **בְּפֵרוּשׁ בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי**
14 ומדוע כתוב בחודש סתם כך
15 שיש צורך בהסבר ולימוד מיוחד
16 כדי לדעת שהכוונה לראש
17 השנה?. **וְעוֹד צָרִיךְ לְהָבִין**
18 **מַה שֶּׁכָּתוּב** לגבי תקיעת
19 שופר בהמשך הפסוק **כִּי חֹק**
20 **לְיִשְׂרָאֵל הוּא, מִשְׁפָּט**
21 **לֵאלֹקֵי יַעֲקֹב, דְּמַשְׁמָעוּת**
22 **הַכָּתוּב הוּא שֶׁעַל־יְדֵי חֹק**
23 **לְיִשְׂרָאֵל, נַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט**
24 **לֵאלֹקֵי יַעֲקֹב**, היינו שמדובר
25 במעין סיבה ותוצאה כך ש"חק
26 לישראל" גורם ל"משפט לאלוקי
27 יעקב" **וְלִכְאוֹרָה, מַהִי**
28 **שַׁיָּכוּת הָעִנְיָנִים זֶה לְזֶה**
29 ומה הקשר ביניהם שכתוצאה
30 ממנו האחד גורם את השני.?
31 **וְהִנֵּה, בִּבְחֵיֵי** פירוש רבנו
32 בחיי על התורה **פָּרָשַׁת**
33 **קְדוֹשִׁים**[4] **כָּתַב שֶׁהַמִּצְוֹת**
34 **שֶׁנִּקְרָאוֹת חֻקִּים** כידוע
35 שהמצוות מתחלקות בדרך כלל
36 לשלושה חלקים — "עדות"
37 (מצוות שהם אות וסימן כמו החגים והמועדים), "חוקים" (מצוות שהן למעלה
38 מהבנת השכל האנושי כמו דיני טומאה וטהרה) ו"משפטים" (מצוות שמובנות
39 גם בשכל האנושי כמו "לא תגנוב" ו"לא תגזול") ואת המצוות שנכללות
40 בהגדרה "חוקים" **נָתַן הַקָּבָּ"ה לְיִשְׂרָאֵל דַּוְקָא,**
41 **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[5] **חֻקָּיו וּמִשְׁפָּטָיו לְיִשְׂרָאֵל, וּכְתִיב חֹק לְיִשְׂרָאֵל**
42 **הוּא, וְזֶהוּ** התוכן הפנימי של **לְשׁוֹן חֻקִּים, מִלְּשׁוֹן חֲקִיקָה וְצִיּוּר,**

ביאור בדרך אפשר

43 **כִּי הֵם צִיּוּרֵי הָעִנְיָנִים שֶׁל מַעְלָה,** החוקים של המצוות כפי שהם
44 בעולם הזה הם 'דמות' 'ציור' של השורשים הרוחניים העליונים שלהם **וְלָכֵן**
45 מפני המעלה המיוחדת הזו של החוקים **נוֹתְנִים זֹאת לְיִשְׂרָאֵל דַּוְקָא.**
46 **וּבְפָרָשַׁת אֱמוֹר**[6] **בִּתְחִלַּת פָּרָשַׁת הַמּוֹעֲדִים כָּתַב** רבנו בחיי **בְּשֵׁם**
47 **הַיְרוּשַׁלְמִי**[7] **וּבְשֵׁם מִדְרַשׁ**
48 **תְּהִלִּים**[8], **אֵין לְךָ אֻמָּה**
49 **שֶׁמְּעַכֶּבֶת עַל אֱלֹקֶיהָ כּוֹ׳.**
50 **וּתְשׁוּבַת הַמַּלְאָכִים הִיא,**
51 **בָּנֶיךָ גָּזְרוּ שֶׁיִּהְיֶה רֹאשׁ־**
52 **הַשָּׁנָה בְּיוֹם פְּלוֹנִי, מִיַּד**
53 **הַקָּבָּ"ה יוֹשֵׁב בְּאוֹתוֹ יוֹם**
54 **לָדוּן עוֹלָמוֹ כּוֹ׳.** רבנו בחיי
55 מביא שם את דברי חכמינו
56 זכרונם לברכה על הפסוק "כה'
57 אלוקינו בכל קראנו אליו": "אין
58 לך אומה שמעכבת על אלוקיה
59 כאומה זו" והקדוש ברוך הוא
60 עושה, כביכול, את רצונם של
61 בני ישראל ועליהם אמר דוד
62 המלך בתהלים "אקרא לאלוקים
63 עליון לאל גומר עלי" שכאשר
64 הסנהדרין יושבין לעשות ראש
65 השנה ביום פלוני, מיד הקדוש־
66 ברוך־הוא מושיב סנהדרין של
67 מלאכים ואומר להם לכו וגמרו
68 מה שהתחתונים גוזרין... וכתיב
69 "אלה מועדי ה', אלה הם
70 מועדי". אמר הקדוש־ברוך־הוא:
71 "אין לי מועדים אלא אלו
72 שלכם", כי כל המועדים שאנו
73 מקדשים, שלו הם שנאמר "כה'
74 אלוקינו בכל קוראנו אליו".
75 **לָמָּה,** היום הזה הוא ראש
76 השנה ויום הדין והמשפט **כִּי**
77 **חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא,** כלומר,
78 **יִשְׂרָאֵל גָּזְרוּ חֹק** וקבעו
79 תאריך שבו יחול **רֹאשׁ־הַשָּׁנָה, וַהֲרֵי הוּא** הקביעה הזו של בני ישראל
80 **מִשְׁפָּט לֵאלֹקֵי יַעֲקֹב, שֶׁהוּא** הקדוש־ברוך־הוא **מְקַיֵּם גְּזֵרָתָם**
81 **וּמַסְכִּים עִמָּהֶם,** ונוהג לפי הקביעה של בני ישראל **הֲוֵי אוֹמֵר אֶקְרָא**[9]
82 **לֵאלֹקִים עֶלְיוֹן, לָאֵ־ל גּוֹמֵר עָלַי,** היינו האלוקים שגומר ומחליט לפי
83 דעת התחתונים, בני ישראל. **וּלְפִי מִדְרַשׁ זֶה הִנֵּה פֵּרוּשׁ הַכָּתוּב כִּי**
84 **חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מִשְׁפָּט לֵאלֹקֵי יַעֲקֹב,** הוא **שֶׁעַל־יְדֵי חֹק**

---

1) תהלים פא, ד־ה. 2) בכל הבא לקמן — ראה ד"ה תקעו תרל"ד (סה"מ תרל"ד ס"ע שט ואילך). 3) ר"ה ח, סע"א ואילך. 4) יט, יט. 5) תהלים קמז, יט. 6) כג, ד. 7) סנהדרין פ"א ה"ב. 8) פרק ד. 9) תהלים נז, ג.

ביאור בדרך אפשר

לְיִשְׂרָאֵל, על ידי כך **שֶׁיִּשְׂרָאֵל לְמַטָּה קוֹבְעִים** את **הַיּוֹם דְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה** היום שבו יחול ראש השנה, **אַזַּי נַעֲשֶׂה** כתוצאה מזה למעלה **מִשְׁפָּט לֵאלֹקֵי יַעֲקֹב, שֶׁהַקָּבָּ״ה יוֹשֵׁב בַּדִּין** ביום זה, היום שנקבע לכך על ידי בני ישראל.

ב) וְיוּבָן התוכן הפנימי של הדברים **בְּהֶקְדֵּם בֵּאוּר כְּלָלוּת הָעִנְיָן דְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה. דְּהִנֵּה, יָדוּעַ הַדִּיּוּק** בתורת החסידות **שֶׁנִּקְרָא בְּשֵׁם רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְלֹא תְּחִלַּת הַשָּׁנָה**[10]**, דְּכְשֵׁם שֶׁרֹּאשׁ הָאָדָם** איננו רק התחלה של האדם אלא הראש **כּוֹלֵל** בתוכו את **כְּלָלוּת הַחַיּוּת שֶׁל כָּל אֵבְרֵי הַגּוּף, וְאַחַר־כָּךְ נִמְשֶׁכֶת מִמֶּנּוּ** מהראש **חַיּוּת** פרטית **לְכָל אֵבָר פְּרָטִי,** המיוחדת לאותו אבר פרטי **כְּמוֹ כֵן רֹאשׁ־הַשָּׁנָה הוּא כְּלָלוּת הַחַיּוּת שֶׁל כָּל הַשָּׁנָה** ובמשך השנה נמשכת בכל יום ויום חיות פרטית לכל יום בפרט. **וּמִזֶּה יוּבָן גַּם בָּעֲבוֹדָה,** עבודת ה׳ המיוחדת הנדרשת בראש השנה **שֶׁהָעֲבוֹדָה דְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה הִיא דֵּגְמַת עֲבוֹדַת כָּל הַשָּׁנָה,** שהרי כל השנה היא פרטים בתוך הכלל של ראש השנה **אֶלָּא שֶׁהִיא כְּלָלוּת הָעֲבוֹדָה, וּכְמוֹ הָרֹאשׁ שֶׁבּוֹ הוּא כְּלָלוּת הַחַיּוּת שֶׁל כָּל הַגּוּף.**

וּכְמוֹ כֵן מוּבָן מִזֶּה שֶׁבְּכָל יוֹם וָיוֹם צָרִיךְ לִהְיוֹת מֵעֵין הָעֲבוֹדָה דְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה שהרי בכל יום ויום נמשכת חיות פרטית שנמשכת מהחיות הכללית של ראש השנה. **וּכְמוֹ בָּאָדָם, שֶׁנִּמְשֶׁכֶת חַיּוּת מֵהָרֹאשׁ** היינו מהחיות הכללית שבראש נמשכת חיות פרטית **לְכָל אֵבָר בִּפְרָטִיּוּת.**

והולך ומבאר את תוכנה ומהותה של עבודת ה׳ בראש השנה: **וְהָעִנְיָן בָּזֶה, שֶׁנּוֹסֵף לְכָךְ שֶׁרֹּאשׁ־הַשָּׁנָה הוּא הַתְחָלַת עֲשֶׂרֶת יְמֵי תְּשׁוּבָה, וְגַם מִצְוַת הַיּוֹם בְּשׁוֹפָר הוּא עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה,** כך שגם מצד ״מצוות היום״ התשובה היא ענין עיקרי בראש השנה **וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ״ם**[12] **(וְהוּבָא בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת**[13] במאמרי חסידות העוסקים במשמעות הפנימית של ראש השנה) **אַף־עַל־פִּי שֶׁתְּקִיעַת שׁוֹפָר בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה גְּזֵרַת הַכָּתוּב,** ואם כן לכאורה אין מקום לתת למצוה זו טעמים הגיוניים המתקבלים בשכל האדם, בכל זאת **רָמֵז יֵשׁ בּוֹ,** בקול השופר, **כְּלוֹמַר עוּרוּ יְשֵׁנִים מִשְׁנַתְכֶם, וְנִרְדָּמִים הָקִיצוּ מִתַּרְדֵּמַתְכֶם, וְחַפְּשׂוּ בְּמַעֲשֵׂיכֶם וְחִזְרוּ בִּתְשׁוּבָה,** וגם מדברי הרמב״ם עולה שהעבודה הרוחנית של ראש השנה היא עבודת התשובה **מִכָּל־מָקוֹם, הָעֲבוֹדָה דְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה אֵינָהּ רַק עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה** שמטרתה **לְהָסִיר אֶת הָעִנְיָנִים הַבִּלְתִּי־רְצוּיִים,** שנגרמו על ידי החטאים שפוגמים בנפש האדם **אֶלָּא יֶשְׁנָהּ גַּם הָעֲבוֹדָה דְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה כְּפִי שֶׁהִיא עֲבוֹדָה מִצַּד־עַצְמָהּ** מלבד עניין התשובה. **וְכִדְמוּכָח מִזֶּה שֶׁמִּצְוַת הַשּׁוֹפָר הִיא** נחשבת **מִצְוָה בִּפְנֵי־עַצְמָהּ מִלְּבַד הַתְּשׁוּבָה** (והתשובה היא רק אחד הרמזים של השופר אבל לא כל עניינו)**, דְּגַם מוֹנֵי הַמִּצְוֹת שֶׁמּוֹנִים אֶת מִצְוַת הַתְּשׁוּבָה בִּכְלַל הַתַּרְיָ״ג מִצְוֹת**[14]**,** בשונה מאלה שאינם מונים אותה כמצוה בנימוק שלא יתכן שתהיה מצוה שקיומה הוא רק במקרה שהאדם חטא (ולדבריהם המצוה היא שאם אדם עושה תשובה חובה עליו להתוודות על חטאו) אבל גם לפי הדעות שמצות התשובה כן נמנית בין תרי״ג המצוות **הֲרֵי הֵם מוֹנִים מִצְוַת הַשּׁוֹפָר וּמִצְוַת הַתְּשׁוּבָה לְב׳**

ביאור בדרך אפשר

יְמֵי תְּשׁוּבָה, ואם כן מובן שתוכן עבודת היום הוא עבודת התשובה **וְגַם מִצְוַת הַיּוֹם** העיקרית היא **בְּשׁוֹפָר**[11]**, וַהֲרֵי שׁוֹפָר הוּא עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה,** כך שגם מצד ״מצוות היום״ התשובה היא ענין עיקרי בראש השנה **וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ״ם**[12] **(וְהוּבָא בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת**[13] במאמרי חסידות העוסקים במשמעות הפנימית של ראש השנה) **אַף־עַל־פִּי שֶׁתְּקִיעַת שׁוֹפָר בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה גְּזֵרַת הַכָּתוּב,** ואם כן לכאורה אין מקום לתת למצוה זו טעמים הגיוניים המתקבלים בשכל האדם, בכל זאת **רָמֵז יֵשׁ בּוֹ,** בקול השופר, **כְּלוֹמַר עוּרוּ יְשֵׁנִים מִשְׁנַתְכֶם, וְנִרְדָּמִים הָקִיצוּ מִתַּרְדֵּמַתְכֶם, וְחַפְּשׂוּ בְּמַעֲשֵׂיכֶם וְחִזְרוּ בִּתְשׁוּבָה,** וגם מדברי הרמב״ם עולה שהעבודה הרוחנית של ראש השנה היא עבודת התשובה **מִכָּל־מָקוֹם, הָעֲבוֹדָה דְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה אֵינָהּ רַק עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה** שמטרתה **לְהָסִיר אֶת הָעִנְיָנִים הַבִּלְתִּי־רְצוּיִים,** שנגרמו על ידי החטאים שפוגמים בנפש האדם **אֶלָּא יֶשְׁנָהּ גַּם הָעֲבוֹדָה דְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה כְּפִי שֶׁהִיא עֲבוֹדָה מִצַּד־עַצְמָהּ** מלבד עניין התשובה. **וְכִדְמוּכָח מִזֶּה שֶׁמִּצְוַת הַשּׁוֹפָר הִיא** נחשבת **מִצְוָה בִּפְנֵי־עַצְמָהּ מִלְּבַד הַתְּשׁוּבָה** (והתשובה היא רק אחד הרמזים של השופר אבל לא כל עניינו)**, דְּגַם מוֹנֵי הַמִּצְוֹת שֶׁמּוֹנִים אֶת מִצְוַת הַתְּשׁוּבָה בִּכְלַל הַתַּרְיָ״ג מִצְוֹת**[14]**,** בשונה מאלה שאינם מונים אותה כמצוה בנימוק שלא יתכן שתהיה מצוה שקיומה הוא רק במקרה שהאדם חטא (ולדבריהם המצוה היא שאם אדם עושה תשובה חובה עליו להתוודות על חטאו) אבל גם לפי הדעות שמצות התשובה כן נמנית בין תרי״ג המצוות **הֲרֵי הֵם מוֹנִים מִצְוַת הַשּׁוֹפָר וּמִצְוַת הַתְּשׁוּבָה לְב׳**

---

10) ראה לקו״ת תבוא מא, ג. נצבים מז, א־ב. ר״ה נח, א־ב. עטרת ראש בתחלתו. 11) ר״ה כו, ב. 12) הל׳ תשובה פ״ג ה״ד.
13) המשך תרס״ו ע׳ ב ואילך. סה״מ ה׳שי״ת ע׳ 8 ואילך. ועוד. 14) סמ״ק מצוה נג. וראה לקו״ש חל״ח ע׳ 18 ואילך.

מוּבָן גַּם בְּנוֹגֵעַ לִכְלָלוּת הָעֲבוֹדָה גַּם עֲבוֹדָה בִּפְנֵי־עַצְמָהּ מִלְּבַד הַתְּשׁוּבָה, שֶׁהִיא כְּלָלוּת הָעֲבוֹדָה עַל כָּל הַשָּׁנָה. וְהַיְנוּ, שֶׁכַּאֲשֶׁר אַכְשַׁר דָּרָא, אָז עִנְיָנָהּ הוּא כְּלָלוּת הָעֲבוֹדָה שֶׁל כָּל הַשָּׁנָה כֻּלָּהּ.

ג) **וְהָעִנְיָן** בָּזֶה, דְּהִנֵּה, בְּעִנְיַן הָעֲבוֹדָה דְּכָל הַשָּׁנָה כְּתִיב[15] עָבַדְתָּ אֶת הְוָיָ' אֱלֹקֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוּב לֵבָב, שֶׁהָעֲבוֹדָה צְרִיכָה לִהְיוֹת בְּשִׂמְחָה דַּוְקָא. דְּהִנֵּה, יְסוֹד וְשֹׁרֶשׁ וְרֵאשִׁית הָעֲבוֹדָה הוּא לִהְיוֹת כְּלִי קִבּוּל לְהַמְשָׁכַת אֱלֹקוּת, וְהַכְּלִי לַהַמְשָׁכָה שֶׁלְּמַעְלָה הוּא כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל[16] כְּלִי רֵיקָן מַחֲזִיק, וְהַיְנוּ שֶׁרֵאשִׁית הָעֲבוֹדָה הוּא לַעֲשׂוֹת אֶת עַצְמוֹ כְּלִי רֵיקָן. וְהָעִנְיָן דִּכְלִי רֵיקָן אֵינוֹ נַעֲשֶׂה עַל־יְדֵי הַעֲצָבוּת, שֶׁהֲרֵי אַדְּרַבָּה, הָעֲצָבוּת הוּא עִנְיָן בְּלִתִּי רָצוּי, וְכַמְּבֹאָר בַּתַּנְיָא בַּאֲרִיכוּת[17] הַמָּשָׁל מִשְּׁנֵי אֲנָשִׁים הַמִּתְאַבְּקִים זֶה עִם זֶה, שֶׁאִם הָאֶחָד הוּא בְּעַצְלוּת וּכְבֵדוּת, יְנַצַּח בְּקַל גַּם אִם הוּא גִּבּוֹר יוֹתֵר מֵחֲבֵרוֹ, וּכְמוֹ כֵן בְּנִצְחוֹן הַיֵּצֶר, שֶׁאִי־אֶפְשָׁר לְנַצְּחוֹ בְּעַצְלוּת וּכְבֵדוּת הַנִּמְשָׁכוֹת מֵעַצְבוּת, כִּי אִם בִּזְרִיזוּת הַנִּמְשֶׁכֶת מִשִּׂמְחָה, וּמַה שֶּׁכָּתוּב[18] בְּכָל עֶצֶב יִהְיֶה מוֹתָר, חֲרֵי אַדְּרַבָּה, מִלָּשׁוֹן זֶה מַשְׁמַע שֶׁהָעֶצֶב מִצַּד־עַצְמוֹ אֵין בּוֹ מַעֲלָה, רַק שֶׁיַּגִּיעַ וְיָבֹא מִמֶּנּוּ אֵיזֶה יִתְרוֹן, וְהַיִּתְרוֹן הוּא הַשִּׂמְחָה הַבָּאָה אַחַר הָעַצְבוּת לְעִתִּים מְזֻמָּנִים, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשֶׂה אַחַר־כָּךְ מַה שֶּׁכָּתוּב[19] תַּשְׁמִיעֵנִי שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה, תָּגֵלְנָה עֲצָמוֹת (לְאַחֲרֵי שֶׁ)דִּכִּיתָ, וְלָכֵן תִּקֵּן הָאֲרִיז"ל לוֹמַר מִזְמוֹר זֶה

ביאור בדרך אפשר

מִצְוֹת שונות ונפרדות. וּמִזֶּה מוּבָן גַּם בְּנוֹגֵעַ לִכְלָלוּת הָעֲבוֹדָה הרוחנית דְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה, שֶׁהִיא גַּם עֲבוֹדָה רוחנית בִּפְנֵי־עַצְמָהּ מִלְּבַד הַתְּשׁוּבָה, שֶׁהִיא כְּלָלוּת הָעֲבוֹדָה של האדם את בוראו שיש לה השפעה עַל כָּל הַשָּׁנָה. וְהַיְנוּ, שֶׁכַּאֲשֶׁר אַכְשַׁר דָּרָא, הדור מוכשר, היינו במצב רוחני נעלה, שֶׁאָז הָעֲבוֹדָה דְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה - הָעֲבוֹדָה בַּשּׁוֹפָר, הִיא מִצַּד שְׁלֵמוּת הָעֲבוֹדָה, הרי כאשר העבודה היא מושלמת, בדרגה נעלית ביותר, אָז עִנְיָנָהּ הוּא כְּלָלוּת הָעֲבוֹדָה שֶׁל כָּל הַשָּׁנָה כֻּלָּהּ העבודה בראש השנה פועלת וממשיכה חיות על כל השנה כולה, כפי שיתבאר להלן.

ג) וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה, בְּעִנְיַן הָעֲבוֹדָה דְּכָל הַשָּׁנָה כְּתִיב[15] עָבַדְתָּ אֶת הְוָיָ' אֱלֹקֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוּב לֵבָב, ומכאן לומדים שֶׁהָעֲבוֹדָה צְרִיכָה לִהְיוֹת בְּשִׂמְחָה דַּוְקָא. דְּהִנֵּה, יְסוֹד וְשֹׁרֶשׁ וְרֵאשִׁית הָעֲבוֹדָה העיקר הראשוני והמרכזי של עבודת ה' שהוא הכלל והיסוד לכל שאר הפרטים הוּא לִהְיוֹת כְּלִי קִבּוּל כלי ראוי ומוכשר לְהַמְשָׁכַת אֱלֹקוּת, שהאדם יגיע לדרגה רוחנית כזו שהאלוקות תשרה ותתגלה בו וְהַכְּלִי הראוי והמתאים לַהַמְשָׁכָה שֶׁלְּמַעְלָה כדי שהאור האלוקי יומשך ויתגלה בו הוּא כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל[16] כְּלִי רֵיקָן מַחֲזִיק, כשם שבכלי כפשוטו הרי הוא מהווה כלי קיבול ואפשר לשים בו משהו רק כאשר הוא ריק ואילו כאשר הכלי מלא אין אפשרות להכניס בתוכו דבר. כך, על דרך משל, ברוחניות, כדי להיות כלי לקלוט אור אלוקי, האדם צריך להיות 'ריק' היינו בביטול וללא תחושה של יישות עצמית וְהַיְנוּ שֶׁרֵאשִׁית הָעֲבוֹדָה הוּא לַעֲשׂוֹת אֶת עַצְמוֹ כְּלִי רֵיקָן ומוכן וראוי לקלוט את האור האלוקי בתוכו. וְהָעִנְיָן דִּכְלִי רֵיקָן שהאדם

ביאור בדרך אפשר

יבטל את מציאותו ולא יהיה בעל־גאווה עם תחושת ישות אֵינוֹ נַעֲשֶׂה עַל־יְדֵי הָעַצְבוּת, שֶׁהֲרֵי אַדְּרַבָּה, הָעַצְבוּת הוּא עִנְיָן בְּלִתִּי רָצוּי, שלא מביא תועלת בעבודת ה' אלא אדרבה מונע ומעכב מעבודת ה' כראוי וְכַמְּבֹאָר בַּתַּנְיָא בַּאֲרִיכוּת[17] הַמָּשָׁל מִשְּׁנֵי אֲנָשִׁים הַמִּתְאַבְּקִים זֶה עִם זֶה, שֶׁאִם הָאֶחָד הוּא בְּעַצְלוּת וּכְבֵדוּת, הנובעת מעצבות ודיכאון, יְנַצַּח בְּקַל בקלות גַּם אִם הוּא העצוב והמדוכדך גִּבּוֹר יוֹתֵר מֵחֲבֵרוֹ, וּכְמוֹ כֵן בְּנִצְחוֹן של היצר הטוב על הַיֵּצֶר הרע, שֶׁאִי־אֶפְשָׁר לְנַצְּחוֹ בְּעַצְלוּת וּכְבֵדוּת הַנִּמְשָׁכוֹת מֵעַצְבוּת ודיכאון, כִּי אִם בִּזְרִיזוּת וחיות ומרץ הַנִּמְשֶׁכֶת מִשִּׂמְחָה, וּמַה שֶּׁכָּתוּב[18] בְּכָל עֶצֶב יִהְיֶה מוֹתָר, ולכאורה משמעות הכתוב היא שהעצבות היא מעלה ויתרון חֲרֵי אַדְּרַבָּה, מִלָּשׁוֹן זֶה עצמו מַשְׁמַע שֶׁהָעֶצֶב מִצַּד־עַצְמוֹ אֵין בּוֹ מַעֲלָה, ובוודאי שהשמחה עדיפה על פני העצבות רַק שֶׁיַּגִּיעַ וְיָבֹא מִמֶּנּוּ אֵיזֶה יִתְרוֹן, ולמרות שהעצבות היא תופעה לא רצויה יש אפשרות שתבוא ממנה תוצאה טובה ויתרון כלשהו וְהַיִּתְרוֹן הוּא לא העצב עצמו שהוא כאמור דבר לא רצוי ויש לבטלו ולדחות אותו אלא הַשִּׂמְחָה הַבָּאָה אַחַר הָעַצְבוּת לְעִתִּים מְזֻמָּנִים לפעמים, היינו שלפעמים מגיעים לשמחה הרצויה דווקא מתוך העצבות שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה הודות לשמחה הבאה מתוך העצב נַעֲשֶׂה אַחַר־כָּךְ לאחר שהאדם נפטר מהעצבות ומצליח להשתחרר ממנה מַה שֶּׁכָּתוּב[19] תַּשְׁמִיעֵנִי שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה, תָּגֵלְנָה עֲצָמוֹת (לְאַחֲרֵי שֶׁ)דִּכִּיתָ, וְלָכֵן תִּקֵּן הָאֲרִיז"ל לוֹמַר מִזְמוֹר זֶה פרק נ"א בתהלים שבו מופיע הפסוק "תשמיעיני ששון ושמחה... תגלנה עצמות דכית" אַחַר אֲמִירַת תִּקּוּן

15) תבוא כח, מז. 16) ברכות מ, א. וראה גם ד"ה אתם נצבים תשי"א (תו"מ ח"ג ע' 340 ואילך). 17) פכ"ו. 18) משלי יד, כג. 19) תהלים נא, י.

ביאור בדרך אפשר

חֲצוֹת קֹדֶם הַלִּמּוּד, כְּדֵי לִלְמֹד בְּשִׂמְחָה אֲמִתִּית הַבָּאָה אַחַר הַעֶצֶב כו׳ כיתרון האור שבא מתוך החושך. **וְנִמְצָא, שֶׁהָעֲבוֹדָה עַצְמָהּ צְרִיכָה לִהְיוֹת** בכל אופן **בְּשִׂמְחָה, אֶלָּא שֶׁלִּפְנֵי הָעֲבוֹדָה** וכהכנה לעבודת ה׳ מתוך שמחה וטוב לבב **צָרִיךְ לִהְיוֹת לִפְעָמִים** אם יש צורך בכך **בִּמְרִירוּת** וכאב על הריחוק מאת ה׳ בגלל החטאים והעוונות **בִּכְדֵי לְהָסִיר אֶת הָעִנְיָנִים הַבִּלְתִּי־רְצוּיִים** העלולים להיות מונע ומעכב בעבודת ה׳ אבל כל זה הוא הכנה ואמצעי לכך שבסופו של דבר העבודה עצמה תהיה מתוך שמחה וטוב לבב.

וּבִפְרָטִיּוּת יוֹתֵר, בנוסף למבואר לעיל באופן כללי כיצד המרירות שבעבודת התשובה איננה בסתירה לעניין השמחה, יש להוסיף ולבאר כי בפרטיות יותר **הִנֵּה עִנְיַן הַמְּרִירוּת** הכאב והצער על כך שהאדום רחוק מה׳ **אֵינוֹ עַל** ריחוק בגלל **חֲטָאִים וַעֲוֹנוֹת דַּוְקָא, כִּי אִם עַל עֶצֶם עִנְיַן יְרִידַת הַנְּשָׁמָה** שהייתה למעלה בגן עדן שיש בו גילוי אלוקות **לְמַטָּה** לעולם הזה הגשמי להתלבש בגוף גשמי, שהיא ירידה גדולה מאד **שֶׁהֲרֵי בִּהְיוֹתָהּ** בהיות הנשמה האלוקית **לְמַעְלָה** לפני שירדה למטה **נֶאֱמַר בָּהּ**[20] **חַי הֲרֵי׳ אֲשֶׁר עָמַדְתִּי לְפָנָיו, שֶׁהָיְתָה שַׁיֶּכֶת רַק לְעִנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים וּבִירִידָתָהּ לְמַטָּה שַׁיֶּכֶת הִיא** כיון שעמדה לפני ה׳ בקירוב לאלוקות **לְעִנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים** וחומריים שמעלימים ומסתירים על האור האלוקי וכאשר האדם מתבונן בירידה הגדולה הזו, הוא אמור לבוא לידי מרירות. **וְאַף שֶׁיּוֹדֵעַ הוּא שֶׁיֵּשׁ מַעֲלָה בִּדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים, שֶׁהַמְּשָׁכַת אוֹר הַסּוֹבֵב הִיא בְּגַשְׁמִיּוּת דַּוְקָא, בְּתַחְתּוֹנִים דַּוְקָא,** כמבואר בחסידות שהעולמות העליונים הרוחניים נבראים וקיימים על ידי ירידת האור האלוקי מדרגה לדרגה ב׳סדר השתלשלות׳ אבל כדי לברוא עולמות ונבראים גשמיים ״יש מאין״ חייבת להיות המשכה מאור הסובב שלמעלה ממדידה והגבלה **מִכָּל־מָקוֹם, הֲרֵי** מצד האדם העובדה

ביאור בדרך אפשר

אַחַר אֲמִירַת תִּקּוּן חֲצוֹת קֹדֶם הַלִּמּוּד, כְּדֵי לִלְמֹד בְּשִׂמְחָה אֲמִתִּית הַבָּאָה אַחַר הַעֶצֶב כו׳. וְנִמְצָא, שֶׁהָעֲבוֹדָה עַצְמָהּ צְרִיכָה לִהְיוֹת בְּשִׂמְחָה, אֶלָּא שֶׁלִּפְנֵי הָעֲבוֹדָה צָרִיךְ לִהְיוֹת לִפְעָמִים בִּמְרִירוּת בִּכְדֵי לְהָסִיר אֶת הָעִנְיָנִים הַבִּלְתִּי־רְצוּיִים.

וּבִפְרָטִיּוּת יוֹתֵר, הִנֵּה עִנְיַן הַמְּרִירוּת אֵינוֹ עַל חֲטָאִים וַעֲוֹנוֹת דַּוְקָא, כִּי אִם עַל עֶצֶם עִנְיַן יְרִידַת הַנְּשָׁמָה לְמַטָּה, שֶׁהֲרֵי בִּהְיוֹתָהּ לְמַעְלָה נֶאֱמַר בָּהּ[20] חַי הֲרֵי׳ אֲשֶׁר עָמַדְתִּי לְפָנָיו, שֶׁהָיְתָה שַׁיֶּכֶת רַק לְעִנְיָנִי אֲלוּקוּת, וּבִירִידָתָהּ לְמַטָּה שַׁיֶּכֶת הִיא לְעִנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים. וְאַף שֶׁיּוֹדֵעַ הוּא שֶׁיֵּשׁ מַעֲלָה בִּדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים, שֶׁהַמְּשָׁכַת אוֹר הַסּוֹבֵב הִיא בְּגַשְׁמִיּוּת דַּוְקָא, בְּתַחְתּוֹנִים דַּוְקָא, מִכָּל־מָקוֹם, הֲרֵי בִּהְיוֹתוֹ לְמַטָּה נוֹפֶלֶת לִפְעָמִים בְּלִבּוֹ חֶמְדָּה וְתַאֲוָה כו׳ וְעוֹלָה לְמַחֲשַׁבְתּוֹ שֶׁבְּמוֹחוֹ, וְהַיְנוּ, שֶׁגַּם כַּאֲשֶׁר כָּל עִנְיָנָיו בְּמַחֲשָׁבָה־דִּבּוּר־וּמַעֲשֶׂה הֵם כִּדְבָעֵי, שְׁנוֹסָף לְכָךְ שֶׁאֵין זֶה נִמְשָׁךְ מֵהַמַּחֲשָׁבָה אֶל הַפֹּעַל, הִנֵּה גַּם בְּמַחֲשָׁבָה גּוּפָא הֲרֵי זֶה בְּאֹפֶן שֶׁכַּאֲשֶׁר נוֹפֶלֶת הַמַּחֲשָׁבָה בְּמוֹחוֹ, הֲרֵי הוּא דּוֹחֶה אוֹתָהּ מִיַּד, מִכָּל־מָקוֹם, כֵּיוָן שֶׁלְּאֵיזֶה רְגָעִים הָיְתָה חֶמְדָּה וּמַחֲשָׁבָה זוֹ בְּלִבּוֹ וּבְמוֹחוֹ, הֲרֵי זֶה עַצְמוֹ הוּא שְׁלֵמוּת הָרַע. וְהַיְנוּ, דְּכֵיוָן שֶׁכֹּחוֹת אֵלּוּ אֵין לָהֶם כְּלֵי הַמַּעֲשֶׂה, הֲרֵי בָּהֶם עַצְמָם יֶשְׁנָהּ כְּבָר הַשְׁלֵמוּת שֶׁלָּהֶם, שְׁלֵמוּת הָרַע. וַהֲרֵי מוּבָן שֶׁזֶּהוּ צַעַר גָּדוֹל לַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית, הֵן מִצַּד עֶצֶם הָעִנְיָן שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נוֹדַע לָהּ (זִי דֶעְרוּוִיסְט זִיךְ) תאוה **וּמַחֲשָׁבָה זוֹ בְּלִבּוֹ וּבְמוֹחוֹ, הֲרֵי זֶה עַצְמוֹ הוּא שְׁלֵמוּת הָרַע** רע מושלם גם אם לא הרהר ברצון וכל שכן שהמחשבה לא באה לידי מימוש בדיבור ובמעשה חלילה. **וְהַיְנוּ,** והסיבה לכך שבכל זאת המחשבה והתאווה הזו לרגע נחשבת רע מושלם היא **דְּכֵיוָן שֶׁכֹּחוֹת אֵלּוּ** המחשבה והתאווה **אֵין לָהֶם כְּלֵי הַמַּעֲשֶׂה** והם לא באים לידי ביטוי בכוחות המעשה, **הֲרֵי בָּהֶם עַצְמָם** במחשבה ובתאווה כשלעצמה **יֶשְׁנָהּ כְּבָר הַשְׁלֵמוּת שֶׁלָּהֶם, שְׁלֵמוּת הָרַע** ועצם המחשבה והתאווה היא רע מושלם. **וַהֲרֵי מוּבָן שֶׁזֶּהוּ** הרע הזה **צַעַר גָּדוֹל לַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית, הֵן מִצַּד עֶצֶם הָעִנְיָן שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נוֹדַע לָהּ (זִי דֶעְרוּוִיסְט זִיךְ) מִמְּצִיאוּת הָרַע,** שהיא מציאות שקודם הירידה לעולם לא הייתה

ביאור בדרך אפשר

שהנשמה ירדה לעולם הזה ובאה במגע עם דברים גשמיים היא ירידה גדולה ביותר כי **בִּהְיוֹתוֹ לְמַטָּה נוֹפֶלֶת לִפְעָמִים בְּלִבּוֹ חֶמְדָּה וְתַאֲוָה כו׳** לעניני עולם הזה ולתאוות ותענוגי עולם הזה **וְעוֹלָה** החמדה והתאוה **לְמַחֲשַׁבְתּוֹ שֶׁבְּמוֹחוֹ, וְהַיְנוּ, שֶׁגַּם כַּאֲשֶׁר כָּל עִנְיָנָיו בְּמַחֲשָׁבָה־דִּבּוּר־וּמַעֲשֶׂה הֵם כִּדְבָעֵי,** ולא יתכן שיעבור עבירה בפועל **שֶׁנּוֹסָף לְכָךְ שֶׁאֵין זֶה נִמְשָׁךְ מֵהַמַּחֲשָׁבָה אֶל הַפֹּעַל,** והתאווה והחמדה שבליבו לעולם לא מתממשת **הִנֵּה גַּם בְּמַחֲשָׁבָה גּוּפָא** עצמה **הֲרֵי זֶה בְּאֹפֶן שֶׁכַּאֲשֶׁר נוֹפֶלֶת הַמַּחֲשָׁבָה בְּמוֹחוֹ, הֲרֵי הוּא דּוֹחֶה אוֹתָהּ מִיַּד,** וכמבואר בספר התניא שהנזהר במחשבה לעולם איננו מהרהר מחשבה לא טובה ברצון, היינו במודע ומתוך עניין, כי ברגע שהמחשבה עולה במוחו הוא דוחה אותו ׳בשתי ידיים׳, בכל כוחו, ואם זה מצבו שאפילו במחשבה אינו נכשל כי אף פעם איננו מהרהר באופן שהרהור עצמו הוא חטא, הרי לכאורה כל העניינים הגשמיים שסביבו אינם פוגעים בנשמתו ומדוע הירידה לעולם הגשמי ולגוף גשמי נחשבת ירידה גדולה ועצומה? על כך בא המענה כי **מִכָּל־מָקוֹם, כֵּיוָן שֶׁלְּאֵיזֶה רְגָעִים** עד שדחה את המחשבה הזו ׳מיד׳ כן **הָיְתָה חֶמְדָּה**

---

20) מלכים־ב ה, טז.

ביאור בדרך אפשר

מוכרת לה כלל **שֶׁהֲרֵי הַנִּשְׁמָה מִצַּד־עַצְמָהּ** במעמדה ומצבה כפי שהיא קודם הירידה למטה **כְּתִיב בָּהּ חַי הַוַּיָ' אֲשֶׁר עָמַדְתִּי לְפָנָיו,** היא עומדת לפני ה' בקירוב לאלוקות **וּלְאַחֲרֵי שֶׁנִּפְלָה הַחֶמְדָּה וְהַתַּאֲוָה בְּלִבּוֹ וּמֹחוֹ, יוֹדַעַת הִיא כְּבָר מִמְּציאוּת הָרַע,** עצם המפגש וההיכרות עם המושגים הלא רצויים הם **צַעַר גָּדוֹל אֶצְלָהּ. וְהֵן מִצַּד זֶה שֶׁכַּאֲשֶׁר נוֹפֶלֶת הַחֶמְדָּה וְהַמַּחֲשָׁבָה בְּלִבּוֹ וּמֹחוֹ,** שהלה מתאווה לדברים לא רצויים, והמוח חושב עליהם **חֲרֵי** למרות שהדבר הוא לזמן קצר מאד ולמרות שהתאווה והמחשבה נדחית ולא באה לידי ביטוי ומימוש, בכל זאת **הֵם מַנְּחִים** שקועים **בְּשָׁעָה זוֹ בְּעִנְיָנֵי רַע, דִּתְמוּרַת זֶה שֶׁהָיוּ צְרִיכִים לִהְיוֹת בְּעִנְיָנֵי קְדֻשָּׁה, חֲרֵי הֵם בְּשָׁעָה זוֹ בְּעִנְיָנֵי רַע** וזה כשלעצמו הוא הפסד גדול שכתוצאה ממנו הנשמה מצטערת מאד שהרי חבל על כל רגע שבו הנשמה לא דבוקה באלוקות בקירוב ובגלוי.

וּבָזֶה גּוּפָא בעניין זה עצמו **יֵשׁ ב' עִנְיָנִים** ההפסד והנזק שבהרהור לא רצוי מורכב משני פרטים. **הָא',** עצם העובדה **שֶׁכֹּחַ הַמַּחְשָׁבָה** ההרהור **וְהַחֶמְדָּה** התאווה **הֵם בְּעִנְיָנֵי רַע, וְהַב' וְהוּא הָעִקָּר, שֶׁבִּרְגָעִים אֵלּוּ** שבהם הרהר והתאווה דברים לא רצויים **לֹא הִשְׁתַּמֵּשׁ בְּכֹחוֹת אֵלּוּ עֲבוּר עִנְיָנֵי קְדֻשָּׁה, שֶׁעִנְיָן זֶה גָּרוּעַ עוֹד יוֹתֵר** מהמחשבה והתאווה עצמה, **וְכַמְּבֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר**[21] **שֶׁסִּלּוּק הָאוֹר הוּא חָמוּר יוֹתֵר מֵהַיְּרִידָה בָּרָע. וְלָכֵן פָּסַק רַבֵּנוּ** האדמו"ר הזקן **בְּהִלְכוֹת תַּלְמוּד־תּוֹרָה**[22] **(עַל יְסוֹד דִּבְרֵי הָ'רִאשׁוֹנִים'), שֶׁגַּם מִי שֶׁנֶּאֱמַר עָלָיו מַה לְּךָ לְסַפֵּר חֻקָּי**[23]**, הִנֵּה הוּא מִצַּד־עַצְמוֹ צָרִיךְ לִלְמֹד תּוֹרָה וּלְקַיֵּם מִצְוֹת, וְהַיְנוּ, שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁמִּצַּד מַצָּבוֹ אֵינוֹ שַׁיָּךְ לְתוֹרָה וּמִצְוֹת, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּתַּנְיָא**[24] **שֶׁצָּרִיךְ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה תְּחִלָּה לְשַׁבֵּר הַקְּלִפּוֹת שֶׁהֵם מָסָךְ מַבְדִּיל וּמְחִצָּה שֶׁל בַּרְזֶל הַמַּפְסֶקֶת בֵּינוֹ לְאָבִיו שֶׁבַּשָּׁמַיִם,** דבר שנעשה על ידי שישבור את ליבו ויתמרמר על מצבו הנחות **וְיִתֵּירָה מִזֶּה,** לא זו בלבד שההקדמה וההכנה הזו הכרחית לפני שיתחיל לעסוק בתורה ומצות אלא **שֶׁעַל־יְדֵי הִתְעַסְּקוּתוֹ בַּתּוֹרָה וּמִצְוֹת** קודם שיעשה תשובה וישבור את ה'מסך' המבדיל בינו ובין הקדוש־ברוך־הוא **הֲרֵי הוּא מוֹסִיף כֹּחַ בַּקְּלִפּוֹת לְפִי שָׁעָה**[25]**,** באופן זמני, כל עוד לא עשה תשובה, **מִכָּל־מָקוֹם, כְּשֶׁיַּחְזֹר אַחַר־כָּךְ בִּתְשׁוּבָה, אָז יַעֲלֶה עִמּוֹ** יחד עם העלייה שלו עצמו את **כָּל הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת** שקיים בינתיים, אפילו אם באופן זמני הוריד את מעשיו לרשות הקליפות, הרי כשהוא חוזר בתשובה כל מה שעשה בעבר חוזר ועולה עמו **לִקְדֻשָּׁה,** כמבואר בספר התניא (פרק ז) שגם כאשר אדם אוכל ושותה למלא את תאות גופו ונפשו הבהמית ועל ידי זה החיות שבאוכל ובמשקה "יורד ונכלל לפי שעה ברע גמור שבשלוש קליפות הטמאות..."', אבל זה רק לפי שעה "עד אשר ישוב האדם ויחזור לעבודת ה' ולתורתו... יכולים לחזור ולעלות עימו בשובו לעבודת ה'", **וְכֵיוָן שֶׁבָּרוּר** וודאי **הַדָּבָר שֶׁיַּעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה, שֶׁהֲרֵי** הובטחנו **לֹא יִדַּח מִמֶּנּוּ נִדָּח**[26]**, לָכֵן צָרִיךְ גַּם עַכְשָׁו** בעודו במצב רוחני ירוד **לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וּמִצְוֹת, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן אִם לֹא יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וּמִצְוֹת, שֶׁאָז לֹא יִהְיֶה לוֹ מַה לְּהַעֲלוֹת עִמּוֹ בַּחֲזָרָתוֹ לַקְּדֻשָּׁה. וּמִזֶּה יוּבָן גַּם** כמה גדול ההפסד שבמחשבה ותאווה לא

ביאור בדרך אפשר

וּמִצְוֹת, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּתַּנְיָא[24] לגבי מי שנמצא באותו מצב רוחני חמור שעליו נאמר "מה לך לספר חוקי" עד כדי כך שבעוד שמצד הטבע של האדם המוח שליט על הלב, הרי אצלו המצב שונה והוא ברשות לבו ואין לבו ברשותו **שֶׁצָּרִיךְ** כדי להתחיל לעבוד את ה' **לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה תְּחִלָּה לְשַׁבֵּר הַקְּלִפּוֹת שֶׁהֵם מָסָךְ מַבְדִּיל וּמְחִצָּה שֶׁל בַּרְזֶל הַמַּפְסֶקֶת בֵּינוֹ לְאָבִיו שֶׁבַּשָּׁמַיִם,** דבר שנעשה על ידי שישבור את ליבו ויתמרמר על מצבו הנחות **וְיִתֵּירָה מִזֶּה,** לא זו בלבד שההקדמה וההכנה הזו הכרחית לפני שיתחיל לעסוק בתורה ומצות אלא **שֶׁעַל־יְדֵי הִתְעַסְּקוּתוֹ בַּתּוֹרָה וּמִצְוֹת** קודם שיעשה תשובה וישבור את ה'מסך' המבדיל בינו ובין הקדוש־ברוך־הוא **הֲרֵי הוּא מוֹסִיף כֹּחַ בַּקְּלִפּוֹת לְפִי שָׁעָה**[25]**,** באופן זמני, כל עוד לא עשה תשובה, **מִכָּל־מָקוֹם, כְּשֶׁיַּחְזֹר אַחַר־כָּךְ בִּתְשׁוּבָה, אָז יַעֲלֶה עִמּוֹ** יחד עם העלייה שלו עצמו את **כָּל הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת** שקיים בינתיים, אפילו אם באופן זמני הוריד את מעשיו לרשות הקליפות, הרי כשהוא חוזר בתשובה כל מה שעשה בעבר חוזר ועולה עמו **לִקְדֻשָּׁה,** כמבואר בספר התניא (פרק ז) שגם כאשר אדם אוכל ושותה למלא את תאות גופו ונפשו הבהמית ועל ידי זה החיות שבאוכל ובמשקה "יורד ונכלל לפי שעה ברע גמור שבשלוש קליפות הטמאות..."', אבל זה רק לפי שעה "עד אשר ישוב האדם ויחזור לעבודת ה' ולתורתו... יכולים לחזור ולעלות עימו בשובו לעבודת ה'", **וְכֵיוָן שֶׁבָּרוּר** וודאי **הַדָּבָר שֶׁיַּעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה, שֶׁהֲרֵי** הובטחנו **לֹא יִדַּח מִמֶּנּוּ נִדָּח**[26]**, לָכֵן צָרִיךְ גַּם עַכְשָׁו** בעודו במצב רוחני ירוד **לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וּמִצְוֹת, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן אִם לֹא יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וּמִצְוֹת, שֶׁאָז לֹא יִהְיֶה לוֹ מַה לְּהַעֲלוֹת עִמּוֹ בַּחֲזָרָתוֹ לַקְּדֻשָּׁה. וּמִזֶּה יוּבָן גַּם בְּעִנְיָן הַנַּ"ל,**

---

21) 22) פ"ד ס"ג. 23) תהלים נ, טז. וראה סנהדרין קו, ב. חגיגה טו, ב. 24) פי"ז (כג, א). 25) הל' ת"ת שם. 26) ע"פ שמואל־ב יד, יד.

ביאור בדרך אפשר

רצוייה **שֶׁמִּלְּבַד זֹאת שֶׁחוֹשֵׁב בְּכֹחַ מַחְשַׁבְתּוֹ עִנְיְנֵי רַע, בָּזֶה שֶׁהָיָה יָכוֹל לַחְשֹׁב בִּרְגָעִים אֵלּוּ עִנְיְנֵי קְדֻשָּׁה וְלֹא חָשַׁבְם, הֲרֵי הוּא מְאַבֵּד הוֹן** רוחני **גָּדוֹל וָרָב. וְכַאֲשֶׁר יִתְבּוֹנֵן בְּכָל זֶה** ויתעמק לחשוב עד כמה הנזק גדול, **הִנֵּה הִתְבּוֹנְנוּת זוֹ עַצְמָהּ מַסְפִּיקָה שֶׁיָּבֹא לִמְרִירוּת עֲצוּמָה. אָמְנָם, כָּל זֶה** כהכנה המרירות האמורה **הוּא** לעבודת ה׳ **קֹדֶם הָעֲבוֹדָה, אֲבָל הָעֲבוֹדָה עַצְמָהּ צְרִיכָה לִהְיוֹת בְּשִׂמְחָה דַּוְקָא, וְעַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה בְּשִׂמְחָה נַעֲשֶׂה כְּלִי רֵיקָן מַחֲזִיק** כמבואר לעיל ש׳כלי ריקן׳ היינו שהאדם מבטל את הישות והמציאות העצמית שלו ונעשה כלי לקליטת האור האלוקי בנפשו.

ד) אַךְ הִנֵּה אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ״ל[27] אֵין חָבוּשׁ מַתִּיר אֶת עַצְמוֹ מִבֵּית הָאֲסוּרִים, מסופר בגמרא שרבי חייא בר אבא חלה. נכנס אצלו רבי יוחנן ושאל אותו: חביבין עליך יסורין? אמר לו: לא הן ולא שכרן. אמר לו: תן לי ידך. נתן לו ידו והקימו וריפא אותו מהמחלה. לאחר מכן רבי יוחנן עצמו חלה. נכנס אצלו רבי חנינא. אמר לו: חביבין עליך יסורין? אמר לו: לא הן ולא שכרן. אמר לו: תן לי ידך. נתן לו ידו והקימו וריפא אותו מהמחלה. ונשאלת השאלה: אם היה בכוחו של רבי יוחנן לעשות זאת כאשר רבי חייא חלה, למה לא הקים את עצמו כאשר הוא עצמו חלה? על כך עונה הגמרא: אין חבוש [אסיר] מתיר עצמו מבית האסורים. ובחסידות מבואר שהדברים נכונים גם לגבי ׳התרה׳ ויציאה ממצב רוחני נחות שהאדם עצמו לא יכול להתרומם ממצבו ללא סיוע מלמעלה. **וְלָכֵן, כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לִהְיוֹת בִּבְחִינַת כְּלִי רֵיקָן** הראוי לקלוט בתוכו אור אלוקי נעלה - **צָרִיךְ** זקוק האדם **לְסִיּוּעַ מִלְּמַעְלָה, וְהוּא עִנְיַן הַהַמְשָׁכָה** של אור אלוקי ונתינת כוח להתעלות ברוחניות **שֶׁנִּמְשֶׁכֶת מִלְּמַעְלָה עַל־יְדֵי הָאָבוֹת,** אברהם יצחק ויעקב **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[28] בְּאֵר חָפְרוּהָ שָׂרִים, בְּאֵר הוּא הַחֲפִירָה** שגורמת לאדם את הביטול הנדרש **שֶׁעַל־יָדָהּ עוֹשִׂים אֶת הַ׳כְּלִי רֵיקָן׳, וְהַחוֹפְרִים אֶת הַבְּאֵר הֵם הַשָּׂרִים, אֲבוֹת הָעוֹלָם, שֶׁעַל־יָדָם נַעֲשִׂית כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל בִּבְחִינַת כְּלִי רֵיקָן מַחֲזִיק** הקולט בתוכו את האור האלוקי. **וְלָכֵן בִּתְחִלַּת הַיּוֹם** כאשר מתחילים מחדש את עבודת ה׳ **מַזְכִּירִין זְכוּת אָבוֹת, שֶׁזֶּהוּ** הטעם הפנימי לכך **שֶׁלְּאַחֲרֵי** אמירת **מַה טֹּבוּ אֹהָלֶיךָ יַעֲקֹב מִשְׁכְּנוֹתֶיךָ יִשְׂרָאֵל[29],** בתחילת התפילה **דְּאֹהָלֶיךָ וּמִשְׁכְּנוֹתֶיךָ הֵם תּוֹרָה וּתְפִלָּה, שֶׁהוּא תְּחִלַּת עֲבוֹדַת כָּל הַיּוֹם, אוֹמְרִים וַאֲנִי בְּרֹב חַסְדְּךָ אָבוֹא בֵיתֶךָ[30],** וההשפעות של ״ברב חסדך״, בזכות מידת החסד, היא **בִּזְכוּת אַבְרָהָם, דְּפֵרוּשׁ זְכוּת הוּא כְּמוֹ שֶׁכָּתַב כְּ״ק מו״ח אַדְמו״ר[31] שֶׁהוּא מִלְּשׁוֹן זַכּוּת, וּזְכוּת אַבְרָהָם הַיְינוּ הַנְּקִיּוּת וְהַבְּהִירוּת** (ריינקייט און קלארקייט) **שֶׁפָּעַל אַבְרָהָם בָּעוֹלָם, וְעִנְיָן זֶה** מעלתו וזכותו המיוחדת של אברהם אבינו **נִרְמָז בְּתֵבוֹת** במילים **בְּרֹב חַסְדְּךָ, לְפִי שֶׁעִקַּר עֲבוֹדָתוֹ הָיְתָה בְּעִנְיַן הַחֶסֶד,** כמובא בדברי חכמינו שעבודת ה׳ של אברהם הייתה במידת החסד והאהבה **דַּהֲגַם שֶׁאַבְרָהָם אָבִינוּ זָקֵן וְיוֹשֵׁב בִּישִׁיבָה הָיָה[32], וְקִיֵּם כָּל הַתּוֹרָה עַד שֶׁלֹּא נִתְּנָה[33], וְלָמַד** תורה בעצמו **וְלִמֵּד** תורה גם לאחרים **(כִּדְמוּכָח גַּם מִמַּאֲמַר חֲכָמֵינוּ זַ״ל[34] שֶׁאֱלִיעֶזֶר עֶבֶד אַבְרָהָם הָיָה דּוֹלֶה וּמַשְׁקֶה מִתּוֹרַת רַבּוֹ לַאֲחֵרִים** הרי שאברהם הפיץ את

ביאור בדרך אפשר

בְּעִנְיָן הַנַּ״ל, שֶׁמִּלְּבַד זֹאת שֶׁחוֹשֵׁב בְּכֹחַ מַחְשַׁבְתּוֹ עִנְיְנֵי רַע, בָּזֶה שֶׁהָיָה יָכוֹל לַחְשֹׁב בִּרְגָעִים אֵלּוּ עִנְיְנֵי קְדֻשָּׁה וְלֹא חָשַׁבְם, הֲרֵי הוּא מְאַבֵּד הוֹן גָּדוֹל וָרָב. וְכַאֲשֶׁר יִתְבּוֹנֵן בְּכָל זֶה, הִנֵּה הִתְבּוֹנְנוּת זוֹ עַצְמָהּ מַסְפִּיקָה שֶׁיָּבֹא לִמְרִירוּת עֲצוּמָה. אָמְנָם, כָּל זֶה הוּא קֹדֶם הָעֲבוֹדָה, אֲבָל הָעֲבוֹדָה עַצְמָהּ צְרִיכָה לִהְיוֹת בְּשִׂמְחָה דַּוְקָא, וְעַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה בְּשִׂמְחָה נַעֲשֶׂה כְּלִי רֵיקָן מַחֲזִיק.

ד) אַךְ הִנֵּה אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ״ל[27] אֵין חָבוּשׁ מַתִּיר אֶת עַצְמוֹ מִבֵּית הָאֲסוּרִים, וְלָכֵן, כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לִהְיוֹת בִּבְחִינַת כְּלִי רֵיקָן - צָרִיךְ לְסִיּוּעַ מִלְּמַעְלָה, וְהוּא עִנְיַן הַהַמְשָׁכָה שֶׁנִּמְשֶׁכֶת מִלְּמַעְלָה עַל־יְדֵי הָאָבוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[28] בְּאֵר חָפְרוּהָ שָׂרִים, בְּאֵר הוּא הַחֲפִירָה שֶׁעַל־יָדָהּ עוֹשִׂים אֶת הַ׳כְּלִי רֵיקָן׳, וְהַחוֹפְרִים אֶת הַבְּאֵר הֵם הַשָּׂרִים, אֲבוֹת הָעוֹלָם, שֶׁעַל־יָדָם נַעֲשִׂית כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל בִּבְחִינַת כְּלִי רֵיקָן מַחֲזִיק. וְלָכֵן בִּתְחִלַּת הַיּוֹם מַזְכִּירִין זְכוּת אָבוֹת, שֶׁזֶּהוּ שֶׁלְּאַחֲרֵי מַה טֹּבוּ אֹהָלֶיךָ יַעֲקֹב מִשְׁכְּנוֹתֶיךָ יִשְׂרָאֵל[29], דְּאֹהָלֶיךָ וּמִשְׁכְּנוֹתֶיךָ הֵם תּוֹרָה וּתְפִלָּה, שֶׁהוּא תְּחִלַּת עֲבוֹדַת כָּל הַיּוֹם, אוֹמְרִים וַאֲנִי בְּרֹב חַסְדְּךָ אָבוֹא בֵיתֶךָ[30], בִּזְכוּת אַבְרָהָם, דְּפֵרוּשׁ זְכוּת הוּא כְּמוֹ שֶׁכָּתַב כְּ״ק מו״ח אַדְמו״ר[31] שֶׁהוּא מִלְּשׁוֹן זַכּוּת, וּזְכוּת אַבְרָהָם הַיְינוּ הַנְּקִיּוּת וְהַבְּהִירוּת (ריינקייט און קלארקייט) שֶׁפָּעַל אַבְרָהָם בָּעוֹלָם, וְעִנְיָן זֶה נִרְמָז בְּתֵבוֹת בְּרֹב חַסְדְּךָ, לְפִי שֶׁעִקַּר עֲבוֹדָתוֹ הָיְתָה בְּעִנְיַן הַחֶסֶד, דַּהֲגַם שֶׁאַבְרָהָם אָבִינוּ זָקֵן וְיוֹשֵׁב בִּישִׁיבָה הָיָה[32], וְקִיֵּם כָּל הַתּוֹרָה עַד שֶׁלֹּא נִתְּנָה[33], וְלָמַד וְלִמֵּד (כִּדְמוּכָח גַּם מִמַּאֲמַר חֲכָמֵינוּ זַ״ל[34] שֶׁאֱלִיעֶזֶר עֶבֶד אַבְרָהָם הָיָה דּוֹלֶה וּמַשְׁקֶה מִתּוֹרַת רַבּוֹ לַאֲחֵרִים), מִכָּל־מָקוֹם, עִקַּר

---

27) ברכות ה, ב. 28) חוקת כא, יח. תנחומא עה״פ וראה לקו״ת חקת סב, ד. ועוד. 29) בלק כד, ה. 30) תהלים ה, ח. וראה זהר בהקדמה יא, א. ח״ג ח, ב. 31) לקו״ד ח״ד תרז, ב. סה״ש תש״ד ע׳ 124. 32) יומא כח, ב. 33) יומא שם. קדושין פב, א. 34) יומא שם. פרש״י לך טו, ב.

ביאור בדרך אפשר

דברי התורה גם לאחרים), **מִכָּל־מָקוֹם, עִקַּר עֲבוֹדָתוֹ** של אברהם את ה' **הָיְתָה בְּעִנְיַן הַחֶסֶד, וְלָכֵן נִקְרָא אַבְרָהָם אוֹהֲבִי**[35], **וְכִדְאִיתָא בְּסֵפֶר הַבָּהִיר**[36] **וְהוּבָא בַּ״פַּרְדֵּס״**[37] **שֶׁאָמְרָה מִדַּת הַחֶסֶד לִפְנֵי הַקָּבָּ״ה מִימֵי הֱיוֹת אַבְרָהָם בָּאָרֶץ,** מאז שאברהם אבינו נמצא בעולם הזה **לֹא הֵצַרְכְּתִי לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתִּי, שֶׁהֲרֵי אַבְרָהָם עוֹמֵד וּמְשַׁמֵּשׁ בִּמְקוֹמִי. וְאַחַר־כָּךְ אוֹמְרִים אֶשְׁתַּחֲוֶה אֶל הֵיכַל קָדְשְׁךָ בְּיִרְאָתֶךָ,** ועניין היראה הוא **בִּזְכוּת יִצְחָק, שֶׁעֲבוֹדָתוֹ** של יצחק את ה' **הָיְתָה** בעיקר **בְּקַו הַגְּבוּרָה,** שממנו נובעת מידת היראה **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[38] **וּפַחַד יִצְחָק. וְאַחַר־כָּךְ אוֹמְרִים וַאֲנִי תְּפִלָּתִי גוֹ' עֵת רָצוֹן**[39]**, בִּזְכוּת יַעֲקֹב. וְזֶהוּ שֶׁמַּזְכִּירִים בִּתְחִלַּת הַיּוֹם** כאשר מתחילים את עבודת ה' מחדש בכל יום ויום **זְכוּת אָבוֹת, וַהֲרֵי עִנְיָנָם שֶׁל הָאָבוֹת יֶשְׁנוֹ בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל,** בלי יוצא מן הכלל (בניגוד לעניינם של השבטים שאינו בא בירושה לכל אחד ואחד)**, כַּמְּבֹאָר בְּ״תוֹרָה אוֹר״**[40] **בְּפֵרוּשׁ הַכָּתוּב**[41] **וָאֵרָא אֶל אַבְרָהָם אֶל יִצְחָק וְאֶל יַעֲקֹב, שֶׁוָּאֵרָא הוּא גַּם לְשׁוֹן עָתִיד שֶׁהוּא לְשׁוֹן הֹוֶה,** היינו שאין הכוונה רק לומר שה' נראה ונגלה אל האבות בעבר (לפני ימי משה רבנו שאליו נאמר הפסוק) אלא הביטוי מתפרש גם בלשון עתיד שלא מכוון רק לזמן מסוים בעתיד אלא הזמן כולו, ואם כן הדבר נכון בכל זמן הווה של האבות **בְּכָל אָדָם, וְהֵינוּ, שֶׁמִּצַּד עִנְיָנָם שֶׁל הָאָבוֹת שֶׁיֶּשְׁנוֹ בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, נַעֲשֶׂה הָעִנְיָן דְּוָאֵרָא, גִּלּוּי אֱלֹקוּת,** מעין ודוגמת עניין 'וארא' שהיה אצל האבות עצמם **בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל. וְזֶהוּ בְּאֵר חֲפָרוּהָ שָׂרִים, דְּעִנְיַן הַחֲפִירָה הוּא לְהָסִיר אֶת הַדְּבָרִים הַמַּעְלִימִים וְהַמְּכַסִּים,** כדי לגלות את המים הנמצאים בעמקי הבאר **וַחֲפִירָה זוֹ** ברוחניות, בנפש האדם **הִיא עַל־יְדֵי הָאָבוֹת** הזכות והנתינת כוח מהאבות **שֶׁבְּכָל אֶחָד וְאֶחָד, שֶׁעַל־יָדָם** בכוחם של האבות **נַעֲשִׂית הֲסָרַת הַדְּבָרִים הַמַּעְלִימִים כוּ',** ומונעים מהאדם לקלוט בנפשו אור אלוקי **וְעַל־יְדֵי־זֶה** הודות להסרת הדברים שמהווים מעין מסך המונע את קליטת האור **נַעֲשֶׂה** האדם **'כְּלִי רֵיקָן' לְהַחֲזִיק** להכיל בתוכו **הַמְּשָׁכַת אֱלֹקוּת. וְעִנְיָנוֹ לְמַעְלָה** באלוקות, כידוע שכל מה שקורה למטה הוא השתקפות של ענייני אלוקות למעלה (כפי שמובא בתניא פרק ג שלנשמה יש עשר כוחות "כנגד עשר ספירות עליונות שנשתלשלו מהן") **הוּא שֶׁ'יְסוֹד דְּנוּקְבָא'** ספירת המלכות העליונה נקראת 'נקבה' כי היא בבחינת 'מקבל' לעומת המידות שהן בבחינת 'משפיע' ועניין זה שהנשמה היא 'כלי' לאור האלוקי, מקביל לכך ש'יסוד נוקבא' **הִיא כְּלִי קִבּוּל לְכָל הַהַמְשָׁכוֹת** של האור האלוקי הבא מהספירות שלמעלה הימנה, **מִצַּד הַבִּטּוּל שֶׁבָּהּ.**

ביאור בדרך אפשר

ה) וְהִנֵּה כְּמוֹ שֶׁהוּא בַּעֲבוֹדַת כָּל הַשָּׁנָה, כְּמוֹ כֵן הוּא גַּם בָּעֲבוֹדָה דְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה, שֶׁאָז צָרִיךְ לִהְיוֹת כְּלָלוּת עִנְיַן הַחֲקִיקָה לִהְיוֹת 'כְּלִי רֵיקָן' לְקַבֵּל הַשֶּׁפַע הָאֱלֹקִי עַל כָּל הַשָּׁנָה. וְעִנְיָן זֶה נַעֲשֶׂה עַל־יְדֵי הַתְּקִיעוֹת, שֶׁרִים, דְּעִנְיַן הַחֲפִירָה של באר בגשמיות **הוּא לְהָסִיר אֶת הַדְּבָרִים הַמַּעְלִימִים וְהַמְּכַסִּים,** כדי לגלות את המים הנמצאים בעמקי הבאר **וַחֲפִירָה זוֹ** ברוחניות, בנפש האדם **הִיא עַל־יְדֵי הָאָבוֹת** הזכות והנתינת כוח מהאבות **שֶׁבְּכָל אֶחָד וְאֶחָד, שֶׁעַל־יָדָם** בכוחם של האבות **נַעֲשִׂית הֲסָרַת הַדְּבָרִים הַמַּעְלִימִים כוּ',** ומונעים מהאדם לקלוט בנפשו אור אלוקי **וְעַל־יְדֵי־זֶה** הודות להסרת הדברים שמהווים מעין מסך המונע את קליטת האור **נַעֲשֶׂה** האדם **'כְּלִי רֵיקָן'** להכיל בתוכו **הַמְּשָׁכַת אֱלֹקוּת. וְעִנְיָנוֹ לְמַעְלָה** באלוקות, כידוע שכל מה שקורה למטה הוא השתקפות של ענייני אלוקות למעלה (כפי שמובא בתניא פרק ג שלנשמה יש עשר כוחות "כנגד עשר ספירות עליונות שנשתלשלו מהן") **הוּא שֶׁ'יְסוֹד דְּנוּקְבָא'** ספירת המלכות העליונה נקראת 'נקבה' כי היא בבחינת 'מקבל' לעומת המידות שהן בבחינת 'משפיע' ועניין זה שהנשמה היא 'כלי' לאור האלוקי, מקביל לכך ש'יסוד נוקבא' **הִיא כְּלִי קִבּוּל לְכָל הַהַמְשָׁכוֹת** של האור האלוקי הבא מהספירות שלמעלה הימנה, **מִצַּד הַבִּטּוּל שֶׁבָּהּ.**

ה) וְהִנֵּה כְּמוֹ שֶׁהוּא בַּעֲבוֹדַת כָּל הַשָּׁנָה, כְּמוֹ כֵן הוּא גַּם בָּעֲבוֹדָה דְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה, שֶׁאָז צָרִיךְ לִהְיוֹת כְּלָלוּת עִנְיַן הַחֲקִיקָה בנפש האדם (בדומה לעניין החפירה של באר שמטרתה להסיר את הדברים המונעים ומעכבים) במטרה **לִהְיוֹת 'כְּלִי רֵיקָן'** שמסוגל **לְקַבֵּל** להכיל ולקלוט את **הַשֶּׁפַע הָאֱלֹקִי עַל כָּל הַשָּׁנָה. וְעִנְיָן זֶה** החקיקה הכללית שפועלת את הביטול בנפש בזכות האבות **נַעֲשֶׂה עַל־יְדֵי הַתְּקִיעוֹת** בשופר שהיא עיקר העבודה הרוחנית של ראש השנה, **שֶׁהֵם** התקיעות **כְּנֶגֶד**

35) ישעי' מא, ח. 36) סי' קצא. 37) שער כב פ"ד. 38) ויצא לא, מב. 39) תהלים סט, יד. 40) ר"פ וארא (נה, א). 41) ר"פ וארא (ו, ג).

ביאור בדרך אפשר

ג׳ הָאָבוֹת[42], **תְּקִיעָה הוּא עִנְיַן הַהַמְשָׁכָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה כְּנֶגֶד אַבְרָהָם, שְׁבָרִים הוּא עִנְיַן הַעֲלָאָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה כְּנֶגֶד יִצְחָק,** מבואר בקבלה וחסידות שההתקרבות בין המעלה (הבורא, אלוקות) והמטה (העולם, האדם) יכולה להיות בשתי צורות – המשכה והתגלות של אור אלוקי מלמעלה למטה, והעלאה (של התחתון) מלמטה למעלה ובאופן כללי עבודתו של אברהם בקו החסד והאהבה היא המשכה מלמעלה למטה (כמובן גם מכך שהחסד נמשך כמים שטבעם לרדת מלמעלה למטה) ועבודתו של יצחק בקו הגבורה והיראה היא העלאה מלמטה למעלה (כמובן גם מכך שהגבורה כאש שטבעה לעלות מלמטה למעלה)

וּתְרוּעָה הִיא כְּנֶגֶד יַעֲקֹב, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[43] **שׁוֹמֵעַ קוֹל תְּרוּעַת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּרַחֲמִים, וְיַעֲקֹב הִיא מִדַּת הָרַחֲמִים,** ספירת התפארת (שהיא שילוב של חסד וגבורה) **וְאַחֲרֵי ג׳ הַקּוֹלוֹת תְּקִיעָה־שְׁבָרִים־תְּרוּעָה, בָּאָה תְּקִיעָה אַחֲרוֹנָה שֶׁהִיא הַמְשָׁכָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, וְהוּא עִנְיַן הַהַמְשָׁכָה שֶׁבָּאָה אַחֲרֵי הָעֲבוֹדָה בְּרָצֹא־וָשׁוֹב שֶׁבְּג׳ הַקּוֹלוֹת.** שבלשונות הקולות השונים של השופר, תקיעה, שברים ותרועה היא עבודה בשילוב של ״רצוא״ ו״שוב״ ואחריה באה המשכה והתגלות מלמעלה למטה שלא בעבודת האדם והיא ה׳תקיעה אחרונה׳.

וְזֶהוּ גַּם כֵּן מַה שֶּׁבְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה אוֹמְרִים בתפילת העמידה **ד׳ פְּעָמִים וּבְכֵן**[44]**, דְּהִנֵּה, בְּכֵן עוֹלֶה** בגימטריא ע״ב, **וְהוּא הַשֵּׁם** שם הוי׳ **הַיּוֹצֵא מִג׳ הַפְּסוּקִים וַיִּסַּע וַיָּבֹא וַיֵּט**[45]**,** ״ויסע מלאך האלוקים ההולך לפני מחנה ישראל וילך מאחריהם ויסע עמוד הענן מפניהם ויעמוד מאחריהם; ״ויבא בין מחנה מצרים ובין מחנה ישראל ויהי הענן וההשך ויאר את הלילה ולא קרב זה אל זה כל הלילה; ״ויט משה את ידו על הים ויולך ה׳ את הים ברוח קדים עזה כל הלילה וישם את הים לחרבה ויבקעו המים״ **שֶׁבְּכָל פָּסוּק** משלושת הפסוקים הללו **יֶשְׁנָן ע״ב אוֹתִיּוֹת, וְיֵשׁ בָּזֶה ג׳ אוֹפַנִּים** כיצד השם ע״ב נרמז בפסוק **שֶׁהֵם כְּנֶגֶד ג׳ הָאָבוֹת,** כפי שהולך ומפרט. **וְלָכֵן, שֵׁם ע״ב בַּפָּסוּק ׳וַיִּסַּע׳ הוּא בְּאֹפֶן יָשָׁר,** היינו מלמעלה למטה **לִהְיוֹתוֹ כְּנֶגֶד אַבְרָהָם שֶׁמִּדָּתוֹ מִדַּת הַחֶסֶד הִיא הַמְשָׁכָה** מלמעלה למטה **בְּאֹפֶן יָשָׁר** לפי הסדר הרגיל והקבוע של ירידת האור האלוקי מלמעלה למטה. **וְשֵׁם ע״ב בַּפָּסוּק ׳וַיָּבֹא׳ הוּא בְּאֹפֶן הָפוּךְ,** היינו מלמטה למעלה **לִהְיוֹתוֹ כְּנֶגֶד יִצְחָק, מִדַּת הַגְּבוּרָה, שֶׁעִנְיָנָהּ הוּא הַעֲלָאָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה. וּבַפָּסוּק ׳וַיֵּט׳ שֶׁהוּא כְּנֶגֶד יַעֲקֹב מִדַּת הַתִּפְאֶרֶת, הֲרֵי עִם הֱיוֹתָהּ** למרות שמידת התפארת היא **מִמֶּצַע בֵּין חֶסֶד לִגְבוּרָה,** ושילוב של שניהם **מִכָּל־מָקוֹם הִיא נוֹטָה לְחֶסֶד, כְּמַאֲמַר**[46] כפי שאומרים ב׳פתח אליהו׳ **מִשְׁפָּט (עֲמוּדָא דְּאֶמְצָעִיתָא** והרי תפארת היא בקו האמצעי בהתאם לחלוקה של הספירות לשלושה קוין: ימין – חכמה, חסד, נצח. שמאל - בינה, גבורה, הוד. אמצע – דעת, תפארת יסוד) **אִיהוּ רַחֲמֵי,** כי למרות שמידת התפארת כוללת גם את עניין הגבורה, עיקרה חסד ורחמים **וְלָכֵן גַּם בַּפָּסוּק וַיֵּט** שהוא כנגד יעקב **שֵׁם ע״ב הוּא בְּאֹפֶן יָשָׁר, כְּמוֹ בַּפָּסוּק וַיִּסַּע שֶׁכְּנֶגֶד אַבְרָהָם. וְהוּא עִנְיַן** החיבור בין **חֲסָדִים דְּאַבָּא וּגְבוּרוֹת דְּאִימָא, שֶׁשָּׁרְשָׁם מֵחֶסֶד־וּגְבוּרָה דְּאַרִיךְ,** בחינת ׳אריך אנפין׳ (מילולית: פנים ארוכות) שהיא בחינה ב׳כתר עליון׳ שלמעלה מעשר הספירות **וְהַדַּעַת הַמְחַבְּרָם** את החסד והגבורה ביחד (בהיותו קו האמצעי הכולל גם את הימין וגם את השמאל ומחבר ביניהם

---

42) ראה זח״ג צט, ב ובביאוה״ז שם. 43) ברכת שופרות במוסף דר״ה. 44) ראה זח״ב נב, ב. ביאוה״ז להצ״צ ס״ע תיא ואילך. וש״נ. 45) בשלח יד יט־כא. 46) תקו״ז בהקדמה (יז, ב).

ביאור בדרך אפשר

הוּא מִבְּחִינַת אֲוִירָא דַּכְיָא, אויר טהור **וְלָכֵן בַּפְּסוּק וַיֵּט כְּתִיב רוּחַ קָדִים, שֶׁהוּא בְּחִינַת אֲוִיר קַדְמוֹן, וְעַל־יְדֵי־זֶה** בהתגלות בחינת האוויר הקדמון למעלה שגורם למשב 'רוח קדים' למטה **נַעֲשָׂה הָעִנְיָן דִּקְרִיעַת־יַם־סוּף, שֶׁעַל־זֶה נֶאֱמַר**[47] **וְאַתֶּם תַּחֲרִישׁוּן,** בעת קריעת ים סוף אמר ה' למשה רבנו "ואתם תחרישון", היינו שהגילוי האלוקי שיש להמשיך מלמעלה כדי לפעול את קריעת ים סוף הוא למעלה מהמשכה והתגלות מתוך 'סדר השתלשלות' שיכולה לבוא בעקבות מעשי האדם מלמטה אלא **בְּעַתִּיקָא תַּלְיָא מִילְּתָא**[48] הדבר תלוי בבחינת 'עתיק יומין' (שנעתק ונבדל מהתגלות הנקראת 'יום') שהיא הבחינה הפנימית והנעלית שבבחינת 'כתר עליון' שמעשי התחתונים לא יכולים לעורר (וכן מבואר בלקוטי תורה סוף פרשת ואתחנן: "וענין הג' פסוקים ויסע ויבא ויט ישר הפוך וישר שצריך להיות תחילה ממעלה למטה ואחר כך ממטה למעלה ואחר כך חוזר להיות ממעלה למטה והם ג' קוין").

וּכְמוֹ כֵן יוּבָן גַּם בַּהַמְשָׁכוֹת של התגלות אלוקות מלמעלה למטה **דְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה, שֶׁכֵּיוָן שֶׁהַהַמְשָׁכָה הִיא מִבְּחִינָה נַעֲלֵית בְּיוֹתֵר, לָכֵן נִמְשֶׁכֶת הִיא עַל־יְדֵי ג' פְּעָמִים וּבְכֵן, שֶׁהוּא עִנְיָן שֵׁם ע"ב ג' פְּעָמִים כְּנֶגֶד אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב** בדוגמת ההמשכה וההתגלות בקריעת ים סוף, כמבואר לעיל.

וְהִנֵּה, כָּל זֶה הוּא כַּאֲשֶׁר אַכְשַׁר דָּרָא הדור מוכשר, היינו מצוי במצב רוחני נעלה. **וְנוֹסָף לְזֶה יֶשְׁנוֹ גַּם וּבְכֵן הַד', שֶׁהוּא עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה, שֶׁעַל־זֶה נֶאֱמַר**[49] במגילת אסתר בדברי אסתר למרדכי שהיא חוששת שאינה ראויה לגשת למלך אחשורוש ובכל זאת תנסה לגשת אליו וגם בעניין זה מופיע הביטוי "ובכן", **וּבְכֵן אָבוֹא אֶל הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר לֹא כַדָּת, הַיְינוּ,** והדבר רומז למצב כזה בעבודת ה' האדם **עַל דַּת שֶׁל תּוֹרָה,** והתרחק מאת המלך הקדוש־ברוך־הוא, **מִכָּל־מָקוֹם מוֹעִיל עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה,** כדי שיוכל לחזור ולהתקרב אל ה' **לְפִי שֶׁהַתְּשׁוּבָה הִיא לְמַעְלָה מֵהַתּוֹרָה,** ולכן גם מי שנהג היפך

ביאור בדרך אפשר

כְּתִיב רוּחַ קָדִים, שֶׁהוּא בְּחִינַת אֲוִיר קַדְמוֹן, וְעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשָׂה הָעִנְיָן דִּקְרִיעַת־יָם־סוּף, שֶׁעַל־זֶה נֶאֱמַר[47] וְאַתֶּם תַּחֲרִישׁוּן, בְּעַתִּיקָא תַּלְיָא מִילְּתָא[48]. וּכְמוֹ כֵן יוּבָן גַּם בַּהַמְשָׁכוֹת דְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה, שֶׁכֵּיוָן שֶׁהַהַמְשָׁכָה הִיא מִבְּחִינָה נַעֲלֵית בְּיוֹתֵר, לָכֵן נִמְשֶׁכֶת הִיא עַל־יְדֵי ג' פְּעָמִים וּבְכֵן, שֶׁהוּא עִנְיָן שֵׁם ע"ב ג' פְּעָמִים כְּנֶגֶד אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב. וְהִנֵּה, כָּל זֶה הוּא כַּאֲשֶׁר אַכְשַׁר דָּרָא. וְנוֹסָף לְזֶה יֶשְׁנוֹ גַּם וּבְכֵן הַד', שֶׁהוּא עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה, שֶׁעַל־זֶה נֶאֱמַר[49] וּבְכֵן אָבוֹא אֶל הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר לֹא כַדָּת, הַיְינוּ, שֶׁגַּם כַּאֲשֶׁר עָבַר עַל דַּת שֶׁל תּוֹרָה, מִכָּל־מָקוֹם מוֹעִיל עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה, לְפִי שֶׁהַתְּשׁוּבָה הִיא לְמַעְלָה מֵהַתּוֹרָה, וְעִנְיָן זֶה הוּא לְמַעְלָה יוֹתֵר מִזְּכוּת אָבוֹת, וְהַיְינוּ, שֶׁגַּם כַּאֲשֶׁר נִמְצָא בְּמַצָּב שֶׁזְּכוּת אָבוֹת אֵינָהּ מוֹעִילָה, לְפִי שֶׁחָטָא וּפָגַם וְעָבַר אֶת הַדֶּרֶךְ, מִכָּל־מָקוֹם מוֹעִיל עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה, שֶׁנִּרְמָז בְּהוֹסָפַת וּבְכֵן הַד', שֶׁמַּגִּיעַ בְּעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, בָּאֲמִתִּית עַצְמוּתוֹ, שֶׁמִּשָּׁם הוּא שֹׁרֶשׁ הַתְּשׁוּבָה. וּבִכְּרָטִיּוּת יוֹתֵר, הִנֵּה וּבְכֵן בְּתוֹסֶפֶת וָא"ו בְּגִימַטְרִיָּא חַסְדּוֹ, שֶׁהוּא הַחֶסֶד דְּשֵׁם הֲוָיָ', שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, וְהוּא לְמַעְלָה מִזְּכוּת אָבוֹת שֶׁהִיא לְמַטָּה מִשֵּׁם הֲוָיָ', כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב וָאֵרָא גוֹ' וּשְׁמִי הֲוָיָ' לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם. וְד' פְּעָמִים וּבְכֵן הֵם ד' אוֹפַנִּים

התורה ועבר עבירה, חלילה, יכול לשוב ולהתקרב אל ה' בכוח התשובה שלמעלה מהתורה **וְעִנְיָן זֶה** עבודת התשובה בדרגה כזו **הוּא לְמַעְלָה יוֹתֵר מִזְּכוּת אָבוֹת,** שמעלתה נתבארה לעיל **וְהַיְינוּ, שֶׁגַּם כַּאֲשֶׁר** האדם **נִמְצָא בְּמַצָּב שֶׁזְּכוּת אָבוֹת אֵינָהּ מוֹעִילָה,** ואין בכוחה לקרב ולחבר אותו לאלוקות **לְפִי שֶׁחָטָא וּפָגַם וְעָבַר אֶת הַדֶּרֶךְ,** ויצר מסך מבדיל בינו ובין הקדוש ברוך הוא **מִכָּל־מָקוֹם מוֹעִיל עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה, שֶׁנִּרְמָז בְּהוֹסָפַת וּבְכֵן הַד',** שבכל זאת יוכל לשוב ולהתחבר עם ה' כיון **שֶׁמַּגִּיעַ** ענין התשובה **בְּעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ,** כמבואר בהרחבה בחסידות שהתשובה מועילה לכפר על חטאים ועוונות, כי החטא פוגם מלכתחילה רק בכוחות הגלויים של נפש האדם ובקשר שלהם עם בחינות באלוקות שיש להם קשר עם מעשיו של האדם, אבל כשהאדם שב בתשובה הוא מעורר את הקשר העמוק והפנימי של עצם הנשמה שלו עם הקדוש ברוך הוא בעצמו שהוא קשר שקיים תמיד ושום דבר לא פוגם בו כי התשובה 'נוגעת' בעצם האלוקות **בָּאֲמִתִּית עַצְמוּתוֹ, שֶׁמִּשָּׁם הוּא שֹׁרֶשׁ הַתְּשׁוּבָה** וכאשר 'נוגעים' בעצמותו יתברך, ממילא הפגם שבכוחות הנחותים יותר נתקן ונשלם.

וּבִכְּרָטִיּוּת יוֹתֵר, הִנֵּה בעוד ש"בכן" בגימטריא ע"ב, כמבואר לעיל, הרי **וּבְכֵן בְּתוֹסֶפֶת וָא"ו בְּגִימַטְרִיָּא חַסְדּוֹ,** החסד שלו **שֶׁהוּא הַחֶסֶד דְּשֵׁם הֲוָיָ' שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת,** חסד נעלה יותר ממידת החסד כפי שהיא באה לפי הסדר של ירידת האור האלוקי מלמעלה למטה בצורה הדרגתית (כמו חוליות של שרשרת האחוזות זו בזו) **וְהוּא** חסד הוי' שלמעלה מ'סדר השתלשלות' **לְמַעְלָה מִזְּכוּת אָבוֹת שֶׁהִיא לְמַטָּה מִשֵּׁם הֲוָיָ',** כמו **שֶׁכָּתוּב** שהקדוש ברוך הוא אמר למשה רבנו **וָאֵרָא גוֹ'** שהתגלה אל האבות עם השמות "א-ל" ו"ש-ד-י" **וּשְׁמִי הֲוָיָ' לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם** (ובעבודת האדם היינו שעניין התשובה ה"ובכן" הרביעי, נעלה משלושת הבחינות תקיעה, שברים, תרועה שכנגד שלושת האבות). **וְד' פְּעָמִים וּבְכֵן הֵם ד' אוֹפַנִּים** דרגות שונות בהמשכה ובהתגלות **בְּחֶסֶד**

---

47) בשלח יד, יד. 48) זח"ב מח, א. 49) אסתר ד, טז.

ביאור בדרך אפשר

הָוֵי׳, שֶׁלָּכֵן נֶאֱמַר בְּהוֹדוּ בפרק קי״ח בתהלים המתחיל ב״הודו לה׳ כי טוב כי לעולם חסדו״ **ד׳ פְּעָמִים חַסְדּוֹ, הוֹדוּ גו׳ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ, יֹאמַר נָא גו׳ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ, יֹאמְרוּ נָא בֵּית אַהֲרֹן כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ, יֹאמְרוּ נָא יִרְאֵי ה׳ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ**[50], **שֶׁהֵם** ארבעת הפעמים ״חסדו״ שעניינם הוא חסד ה׳ הם **כְּנֶגֶד ד׳ אוֹתִיּוֹת שֵׁם הָוֵי׳, וְנִמְשָׁךְ אַחַר־כָּךְ בִּפְרָטִיּוּת יוֹתֵר בְּהַלֵּל הַגָּדוֹל** פרק קל״ו בתהלים **שֶׁבּוֹ נֶאֱמַר כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ כ״ו פְּעָמִים, שֶׁהוּא מִסְפַּר** הגימטריא של **שֵׁם הָוֵי׳** (יו״ד – 10, ה״א – 5, וא״ו – 6, ה״א – 5 ובסך הכל 26). **וְזֶהוּ גַּם כֵּן עִנְיַן כ״ו דּוֹרוֹת** מבריאת העולם ועד מתן תורה **שֶׁהָיוּ נִזּוֹנִין בְּחַסְדּוֹ שֶׁל הַקָּבָּ״ה**[51], ולא בזכות מעשיהם ועבודתם **דְּאַף שֶׁדּוֹרוֹת אֵלּוּ הָיוּ בְּלִתִּי רְצוּיִים,** במעשיהם והנהגתם **שֶׁלָּכֵן לֹא הָיוּ יְכוֹלִים לִהְיוֹת נִזּוֹנִין מִבְּחִינַת חֶסֶד דְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת,** כי לא היו ראויים לקבל השפעה ממידת החסד **מִכָּל־מָקוֹם, נִמְשָׁךְ גַּם לָהֶם הַשְׁפָּעַת הַחֶסֶד, וּבְרִבּוּי בְּיוֹתֵר,** כפי שמצינו שבאותן שנים בני האדם חיו שנים רבות **לְפִי שֶׁהַמְשָׁכָה זוֹ הִיא מִצַּד שֵׁם הָוֵי׳ דַּוְקָא** שעניינו הוא גילוי והמשכה בלי גבול (ולכן הוי׳ הוא היה הווה ויהיה כאחד, למעלה מהגבלת הזמן וכן למעלה מהגבלת המקום) **שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת** והוא משפיע גם למי שלא ראוי לקבל השפעה. **וְזֶהוּ כְּלָלוּת עִנְיַן עֲבוֹדַת רֹאשׁ־הַשָּׁנָה, שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה ב׳ אוֹפַנִּים. אֹפֶן הָא׳, דָּרָא,** כשהדור מוכשר ונמצא בדרגה גבוהה בעבודת ה׳ **שֶׁאָז עִנְיַן הַשּׁוֹפָר הוּא הַהַמְשָׁכָה שֶׁעַל־יְדֵי הָאָבוֹת** הפועלת את הביטול בנפש האדם כמבואר לעיל. **וְאֹפֶן הַב׳,** בעבודה הרוחנית של ראש השנה הוא **כַּאֲשֶׁר יֶשְׁנָם** אצל האדם הרוצה להתקרב לאלוקות **עִנְיָנִים בְּלִתִּי רְצוּיִים, וְצָרִיךְ לְעִנְיַן הַתְּשׁוּבָה לְהָסִיר עִנְיָנִים אֵלּוּ,** המונעים ומעכבים את האדם מלהתקרב לאלוקות **הִנֵּה אָז עִנְיַן הַשּׁוֹפָר הוּא** עניין אחר שהוא **עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה שֶׁמַּגַּעַת לְמַעְלָה מִזְּכוּת אָבוֹת, דְּג׳ אָבוֹת הֵם בַּעֲקוּדִים נְקֵדִים וּבְרֵדִים**[52], כנגד שלושת העולמות הרוחניים העליונים שלמעלה מעולם האצילות, הנקראים ״עקודים״ ״נקודים״ ו״ברודים״ (שעניינם מבואר בהרחבה בקבלה ובחסידות ונקודת הדברים היא שב״עקודים״ עדיין אין התחלקות לדרגות שונות אלא כל הבחינות הם כעקודים וקשורים יחד; ב״נקודים״ כל בחינה היא ענין בפני עצמו כי יש התחלקות ל׳נקודות׳ נפרדות; ו״ברודים״ היינו התכללות של הדרגות השונות כמו התכללות של כמה גוונים ביחד) **אָמְנָם עַל־יְדֵי הַתְּשׁוּבָה מַמְשִׁיכִים בְּחִינַת הָאַהֲבָה עַצְמִית שֶׁל הַקָּבָּ״ה לְיִשְׂרָאֵל,** שהיא בדרגה יותר גבוהה משלושת העולמות האמורים ולמעלה מהדרגה שנמשכת בזכות שלושת האבות **וְהוּא עִנְיַן שֵׁם הָוֵי׳ שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, אֲמִתִּית עַצְמוּתוֹ** הקדוש ברוך הוא בעצמו שלמעלה מהעולמות האמורים.

ו) **אָמְנָם עָדַיִן צָרִיךְ לְהָבִין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל שֶׁעִקַּר הָעֲבוֹדָה** הכללית של ראש השנה **הִיא** עניין הביטול **לִהְיוֹת בִּבְחִינַת כְּלִי רֵיקָן מַחֲזִיק, דְּלִכְאוֹרָה הֲרֵי זֶה סוֹתֵר לְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ ז״ל**[16] שאמרו כי יש הבדל בין **מִדַּת הַקָּבָּ״ה** למדת בשר ודם שבמידת הקדוש ברוך הוא **כְּלִי מָלֵא מַחֲזִיק, כְּלִי רֵיקָן אֵינוֹ מַחֲזִיק,** ואילו במידת בשר ודם ההיפך הוא הנכון שרק כלי ריקן מחזיק וכלי מלא אינו מחזיק והגמרא מביאה על כך פסוקים בהם נאמר שכאשר האדם שומר את מצוות ה׳ והוא בבחינת ״כלי מלא״, אזי הוא זוכה לברכות ה׳ **שֶׁמֻּזָּה מוּבָן שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת בִּבְחִינַת**

בְּחֶסֶד הָוֵי׳, שֶׁלָּכֵן נֶאֱמַר בְּהוֹדוּ ד׳ פְּעָמִים חַסְדּוֹ, הוֹדוּ גו׳ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ, יֹאמַר נָא גו׳ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ, יֹאמְרוּ נָא בֵּית אַהֲרֹן כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ, יֹאמְרוּ נָא יִרְאֵי ה׳ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ[50], שֶׁהֵם כְּנֶגֶד ד׳ אוֹתִיּוֹת שֵׁם הָוֵי׳, וְנִמְשָׁךְ אַחַר־כָּךְ בִּפְרָטִיּוּת יוֹתֵר בְּהַלֵּל הַגָּדוֹל שֶׁבּוֹ נֶאֱמַר כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ כ״ו פְּעָמִים, שֶׁהוּא מִסְפַּר שֵׁם הָוֵי׳. וְזֶהוּ גַּם כֵּן עִנְיַן כ״ו דּוֹרוֹת שֶׁהָיוּ נִזּוֹנִין בְּחַסְדּוֹ שֶׁל הַקָּבָּ״ה[51], דְּאַף שֶׁדּוֹרוֹת אֵלּוּ הָיוּ בְּלִתִּי רְצוּיִים, שֶׁלָּכֵן לֹא הָיוּ יְכוֹלִים לִהְיוֹת נִזּוֹנִין מִבְּחִינַת חֶסֶד דְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, מִכָּל־מָקוֹם, נִמְשָׁךְ גַּם לָהֶם הַשְׁפָּעַת הַחֶסֶד, וּבְרִבּוּי בְּיוֹתֵר, לְפִי שֶׁהַמְשָׁכָה זוֹ הִיא מִצַּד שֵׁם הָוֵי׳ דַּוְקָא שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת. וְזֶהוּ כְּלָלוּת עִנְיַן עֲבוֹדַת רֹאשׁ־הַשָּׁנָה, שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה ב׳ אוֹפַנִּים. אֹפֶן הָא׳, כַּאֲשֶׁר אַכְשַׁר דָּרָא, שֶׁאָז עִנְיַן הַשּׁוֹפָר הוּא הַהַמְשָׁכָה שֶׁעַל־יְדֵי הָאָבוֹת. וְאֹפֶן הַב׳, כַּאֲשֶׁר יֶשְׁנָם עִנְיָנִים בְּלִתִּי רְצוּיִים, וְצָרִיךְ לְעִנְיַן הַתְּשׁוּבָה לְהָסִיר עִנְיָנִים אֵלּוּ, הִנֵּה אָז עִנְיַן הַשּׁוֹפָר הוּא עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה שֶׁמַּגַּעַת לְמַעְלָה מִזְּכוּת אָבוֹת, דְּג׳ אָבוֹת הֵם בַּעֲקוּדִים נְקֵדִים וּבְרֵדִים[52], אָמְנָם עַל־יְדֵי הַתְּשׁוּבָה מַמְשִׁיכִים בְּחִינַת הָאַהֲבָה עַצְמִית שֶׁל הַקָּבָּ״ה לְיִשְׂרָאֵל, וְהוּא עִנְיַן שֵׁם הָוֵי׳ שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, אֲמִתִּית עַצְמוּתוֹ.

ו) **אָמְנָם** עָדַיִן צָרִיךְ לְהָבִין מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל שֶׁעִקַּר הָעֲבוֹדָה הִיא לִהְיוֹת בִּבְחִינַת כְּלִי רֵיקָן מַחֲזִיק, דְּלִכְאוֹרָה הֲרֵי זֶה סוֹתֵר לְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ ז״ל[16] מִדַּת הַקָּבָּ״ה כְּלִי מָלֵא מַחֲזִיק, כְּלִי רֵיקָן אֵינוֹ מַחֲזִיק, שֶׁמֻּזָּה מוּבָן שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת בִּבְחִינַת כְּלִי מָלֵא. אַךְ

50) תהלים קיח, א־ד. 51) פסחים קיח, א. 52) מבוא שערים דרוש העקודים פ״א מ״ת.

הָעִנְיָן הוּא, שֶׁבֶּאֱמֶת אֵין זוֹ סְתִירָה כְּלָל, לְפִי שֶׁמִּצַּד הַגּוּף וְנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית צָרִיךְ לִהְיוֹת בִּבְחִינַת כְּלִי רֵיקָן, אֲבָל מִצַּד נֶפֶשׁ הָאֱלֹקִית צָרִיךְ לִהְיוֹת בִּבְחִינַת כְּלִי מָלֵא, וְהַיְנוּ שֶׁיִּהְיֶה כְּלִי מָלֵא בְּעִנְיָנִים דְּתוֹרָה וּמִצְוֹת. וּבְעֹמֶק יוֹתֵר, הִנֵּה מִלְּשׁוֹן רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל מַשְׁמַע שֶׁבְּאוֹתוֹ הָעִנְיָן עַצְמוֹ שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת כְּלִי רֵיקָן, דִּכְלִי רֵיקָן מַחֲזִיק, בְּעִנְיָן זֶה עַצְמוֹ צָרִיךְ לִהְיוֹת כְּלִי מָלֵא, וְיוּבָן עַל־פִּי מַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל אֵין הַקָּבָּ"ה נוֹתֵן חָכְמָה אֶלָּא לְמִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חָכְמָה, שֶׁנֶּאֱמַר[53] יְהִיב חָכְמְתָא לְחַכִּימִין[54], וְאֵין הַשְׁכִּינָה שׁוֹרָה אֶלָּא עַל חָכָם וְגִבּוֹר כּוֹ'[55]. וּבְאוֹתִיּוֹת הַקַּבָּלָה עִנְיָנוֹ הוּא, שֶׁחָכְמָה תַּתָּאָה הִיא כְּלִי לְחָכְמָה עִלָּאָה. וְיוּבָן עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל מֵרַב הַמַּשְׁפִּיעַ שֵׂכֶל לְתַלְמִיד שֶׁבְּאֵין־עֲרוֹךְ אֵלָיו, שֶׁצָּרִיךְ הַתַּלְמִיד לִהְיוֹת כְּלִי מָלֵא דַּוְקָא, וְהַיְנוּ שֶׁיִּהְיֶה בַּר שֵׂכֶל, כִּי גַּם כַּאֲשֶׁר הָרַב הַמַּשְׁפִּיעַ יֵשׁ לוֹ אֶת כָּל הַמַּעֲלוֹת שֶׁל מַשְׁפִּיעַ, הֲרֵי יָדוּעַ הַמַּאֲמָר[56] אַ קאָפּ קָען מֶען נִיט אַרוֹיפְשְׁטֶעלְן, וּבְהֶכְרֵחַ שֶׁהַתַּלְמִיד יִהְיֶה בַּר שֵׂכֶל. וּבְיַחַד עִם זֶה, צָרִיךְ הַתַּלְמִיד לִהְיוֹת גַּם כְּלִי רֵיקָן, כְּמַאֲמַר[57] זְרֹק מָרָה בַּתַּלְמִידִים, וְהַיְנוּ, שֶׁלֹּא זוֹ בִּלְבַד שֶׁבִּשְׁעַת קַבָּלַת הַשֵּׂכֶל צָרִיךְ לְרוֹקֵן אֶת עַצְמוֹ (אוֹיסְלַיידִיקֶן זִיךְ) מֵרְצוֹנוֹת זָרִים הַמְבַלְבְּלִים לַשֵּׂכֶל, הִנֵּה עוֹד זֹאת, שֶׁגַּם בְּעִנְיַן הַהֲבָנָה וַהֲשָׂגָה עַצְמָהּ שֶׁהִיא כְּלִי לַשֵּׂכֶל, בָּזֶה גּוּפָא צָרִיךְ לִהְיוֹת כְּלִי רֵיקָן, וִיתֵרָה מִזֶּה, שֶׁגַּם בְּעִנְיָן זֶה עַצְמוֹ שֶׁמַּשְׁפִּיעַ לוֹ צָרִיךְ לִהְיוֹת כְּלִי רֵיקָן, וְהַיְנוּ שֶׁלֹּא יַחְשֹׁב מְאוּמָה בַּשֵּׂכֶל אֶלָּא יְקַבֵּל אֶת דִּבְרֵי הָרַב כְּמוֹ שֶׁהֵם, שֶׁהֲרֵי אִם יַחְשֹׁב בַּשֵּׂכֶל,

ביאור בדרך אפשר

כְּלִי מָלֵא דַּוְקָא ומדוע כאן מדגישים את המעלה של "כלי ריקן"?. אַךְ הָעִנְיָן הוּא, שֶׁבֶּאֱמֶת ההדגשה על "כלי ריקן" מצד אחד ועל "כלי מלא" מצד שני אֵין זוֹ סְתִירָה כְּלָל, לְפִי שֶׁמִּצַּד הַגּוּף וְנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית האדם צָרִיךְ לִהְיוֹת בִּבְחִינַת כְּלִי רֵיקָן, היינו לבטל את הישות ואת המציאות שלו שנובעים מהגוף והנפש הבהמית ודווקא זו הדרך להיות "מחזיק" וקולט אור אלוקי בנפשו אֲבָל מִצַּד נֶפֶשׁ הָאֱלֹקִית צָרִיךְ האדם לִהְיוֹת בִּבְחִינַת כְּלִי מָלֵא, וְהַיְנוּ שֶׁיִּהְיֶה כְּלִי מָלֵא בְּעִנְיָנִים דְּתוֹרָה וּמִצְוֹת חזו הדרך לקבל את ברכת ה'. וּבְעֹמֶק יוֹתֵר, הִנֵּה מִלְּשׁוֹן רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל שאמרו את ההבדל בין "כלי מלא" ל"כלי ריקן" באימרה אחת מַשְׁמַע שֶׁבְּאוֹתוֹ הָעִנְיָן עַצְמוֹ שֶׁצָּרִיךְ האדם לִהְיוֹת כְּלִי רֵיקָן, דִּכְלִי רֵיקָן מַחֲזִיק, בְּעִנְיָן זֶה עַצְמוֹ צָרִיךְ האדם לִהְיוֹת גם כְּלִי מָלֵא, וְיוּבָן איך בכל זאת אין כאן סתירה עַל־פִּי מַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל אֵין הַקָּבָּ"ה נוֹתֵן חָכְמָה אֶלָּא לְמִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חָכְמָה, שֶׁנֶּאֱמַר[53] בספר דניאל יְהִיב חָכְמְתָא לְחַכִּימִין[54], נותן חכמה לחכמים וְאֵין הַשְׁכִּינָה שׁוֹרָה אֶלָּא עַל חָכָם וְגִבּוֹר כּוֹ'[55]. וּבְאוֹתִיּוֹת הַקַּבָּלָה עִנְיָנוֹ הוּא, שֶׁחָכְמָה תַּתָּאָה החכמה התחתונה, היינו חכמת האדם בעולם הזה הִיא כְּלִי לְחָכְמָה עִלָּאָה החכמה העליונה, החכמה האלוקית. וְיוּבָן הטעם לכך שהחכמה שלמטה היא הדרך לקבל את החכמה שלמעלה עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל מֵרַב מורה הַמַּשְׁפִּיעַ שֵׂכֶל רעיון שכלי לְתַלְמִיד שֶׁבְּאֵין־עֲרוֹךְ אֵלָיו, תלמיד שבין רמת הידע וההבנה שלו לזו של הרב יש פער עצום עד שאין ביניהם כל דמיון שֶׁצָּרִיךְ הַתַּלְמִיד לִהְיוֹת כְּלִי מָלֵא דַּוְקָא, וְהַיְנוּ שֶׁיִּהְיֶה בַּר שֵׂכֶל, ורק אם התלמיד עצמו חכם הוא מסוגל לקלוט במוחו מחכמתו העצומה של רבו כִּי גַּם כַּאֲשֶׁר הָרַב הַמַּשְׁפִּיעַ יֵשׁ לוֹ אֶת כָּל הַמַּעֲלוֹת שֶׁל מַשְׁפִּיעַ, לא די בכך כדי להעביר את

ביאור בדרך אפשר

החכמה לתלמיד כי הֲרֵי יָדוּעַ הַמַּאֲמָר[56] אַ קאָפּ קָען מֶען נִיט אַרוֹיפְשְׁטֶעלְן, מילולית: אי אפשר להציב ראש והכוונה היא כי אם לתלמיד אין שכל מצד עצמו אין אפשרות "לייצר" לו שכל וּבְהֶכְרֵחַ וכדי שהתלמיד יהיה מסוגל לקלוט את שכלו של הרב אין ברירה אלא שֶׁהַתַּלְמִיד עצמו יִהְיֶה בַּר שֵׂכֶל וחכם, בבחינת "כלי מלא". וּבְיַחַד עִם זֶה, צָרִיךְ הַתַּלְמִיד לִהְיוֹת גַּם כְּלִי רֵיקָן, ללמוד מתוך ביטול הישות והמציאות שלו כְּמַאֲמַר[57] זְרֹק מָרָה בַּתַּלְמִידִים, שהלימוד צריך להיות מתוך (מידה מסוימת של) מורא ופחד מפני הרב המלמד וְהַיְנוּ, המושג "זרוק מרה בתלמידים" משמעו שֶׁלֹּא זוֹ בִּלְבַד שֶׁבִּשְׁעַת קַבָּלַת הַשֵּׂכֶל כאשר התלמיד מאזין לדברי הרב ומשתדל לקלוט את הרעיון השכלי צָרִיךְ התלמיד לְרוֹקֵן אֶת עַצְמוֹ (אוֹיסְלַיידִיקֶן זִיךְ) מֵרְצוֹנוֹת זָרִים הַמְבַלְבְּלִים לַשֵּׂכֶל, לסלק מתוכו מחשבות ותאוות בכל נושא אחר, דבר שעשוי להפריע לו מלקלוט את הרעיונות של הרב ולהתרכז לחלוטין בקליטת דברי הרב הִנֵּה עוֹד זֹאת, ל"זרוק מרה" יש משמעות נוספת שֶׁגַּם בְּעִנְיַן הַהֲבָנָה וַהֲשָׂגָה עַצְמָהּ (לא רק בהכנות אליה) שֶׁהִיא כְּלִי לַשֵּׂכֶל האמצעי לקליטת הרעיון השכלי, בָּזֶה גּוּפָא עצמו צָרִיךְ לִהְיוֹת כְּלִי רֵיקָן, כלומר שהתלמיד נדרש לשלב בין הצורך להיות "כלי מלא" ועליו להיות חכם ומסוגל לקלוט את הדברים העמוקים שרבו משפיע ובין הצורך להיות "כלי ריקן" וללמוד מתוך ביטול, דחיית הרצונות האישיים וריכוז מוחלט וִיתֵרָה מִזֶּה, שֶׁגַּם בְּעִנְיָן זֶה עַצְמוֹ שֶׁמַּשְׁפִּיעַ לוֹ גם כדי לקלוט את הרעיון שהרב משפיע לו צָרִיךְ התלמיד לִהְיוֹת כְּלִי רֵיקָן, וְהַיְנוּ שֶׁלֹּא יַחְשֹׁב מְאוּמָה בַּשֵּׂכֶל באותה שעה שהוא מתרכז לקבל ולקלוט את דברי הרב אֶלָּא יְקַבֵּל אֶת דִּבְרֵי הָרַב כְּמוֹ שֶׁהֵם, שֶׁהֲרֵי אִם יַחְשֹׁב בַּשֵּׂכֶל שלו וינסה בתוך כך להתבונן בדברים ולבחון אותם לפי ההבנה שלו, אַזַי תִּהְיֶה הַשְׁפָּעַת הָרַב

---

53) דניאל ב, כא. 54) ברכות נה, א. 55) שבת צב, א. 56) סהמ"צ להצ"צ ג, א. סה"מ תרנ"ט ע' ג. ובכ"מ. 57) כתובות קג, ב.

ביאור בדרך אפשר

מְעֹרֶבֶת עִם שִׂכְלוֹ שֶׁל הַתַּלְמִיד והעירוב הזה ימנע מהתלמיד לקלוט את דברי הרב כראוי.

וְעוֹד זֹאת קיימת סיבה נוספת שבגללה יש לשלול מחשבה של התלמיד בשכלו שלו תוך כדי קליטת דברי הרב **וְהוּא הָעִקָּר,** וטעם זה חשוב יותר מאשר הקודם **שֶׁבְּשָׁעָה** התלמיד **שֶׁיַּחְשֹׁב בְּשִׂכְלוֹ אוֹדוֹת הָעִנְיָן הַנִּשְׁפָּע,** וינסה לבחון ולעיין בו לפי כלי ההבנה שלו **הֲרֵי בְּשָׁעָה זוֹ** שבה הוא מפעיל את השכל שלו הרי התלמיד **מְאַבֵּד אֶת דִּבְרֵי הָרַב** שמושפעים אליו **וְאֵינוֹ מְקַבֵּל אֶת כָּל דְּבָרָיו,** של הרב אלא קולט רק חלק מהם **שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן גָּרוּעַ עוֹד יוֹתֵר,** מאשר העניין האמור לעיל היינו החיסרון שנובע מעירוב בין שכל התלמיד לשכל הרב **עַל־דֶּרֶךְ מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל** לגבי חומרת המחשבה והחמדה הבלתי רצויה **שֶׁסִּלּוּק הָאוֹר** העובדה שבאותה שעה האדם לא עוסק בדברים חיוביים של תורה ומצוות **גָּרוּעַ יוֹתֵר מֵהַיְרִידָה בָּרָע** והנזק שבהפסד האור גדול וחמור יותר, וכך גם לענייננו – ההפסד של אי קליטת דברי הרב חמור יותר מהעירוב של שכל התלמיד עם שכל הרב.

וּכְמוֹ כֵן יוּבָן בנמשל **בָּעֲבוֹדָה** בעבודת ה׳ הכללית הנדרשת מהאדם בראש השנה, **שֶׁבְּכַת אַחַת וּבְאוֹתוֹ הָעִנְיָן עַצְמוֹ צָרִיךְ לִהְיוֹת** השילוב בין שני העניינים הללו **כְּלִי מָלֵא וּכְלִי רֵיקָן, דְּעִם הֱיוֹת שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת כְּלִי מָלֵא בְּעִנְיָנִים דְּתוֹרָה וּמִצְוֹת,** וכאמור שזו הדרך להמשכת ברכות ה׳ **הִנֵּה בָּזֶה עַצְמוֹ** בעבודה של לימוד התורה וקיום המצוות עצמה **צָרִיךְ לִהְיוֹת כְּלִי רֵיקָן,** ריק מתחושת ישות עצמית ומציאות **וְהַיְנוּ שֶׁיִּהְיֶה בְּבִטּוּל, וְאָז נַעֲשֶׂה כְּלִי קִבּוּל** ראוי **לְהַמְשָׁכַת אֱלֹקוּת** בנשמתו.

ז) **וְזֶהוּ** הפירוש הפנימי בפסוק **תִּקְעוּ בַּחֹדֶשׁ שׁוֹפָר גוֹ׳, בַּחֹדֶשׁ קָאֵי** הכוונה **עַל רֹאשׁ־הַשָּׁנָה שֶׁבּוֹ נַעֲשֶׂה הִתְחַדְּשׁוּת הַחַיּוּת** האלוקית לקיום והתהוות העולם **עַל כָּל הַשָּׁנָה, דִּבְכָל הַשָּׁנָה** למרות שהקדוש ברוך הוא מהווה ומחיה את העולם כל הזמן מחדש (כפי שאומרים בתפילה "המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית") בכל זאת בכל השנה **אֵין עִנְיָן שֶׁל חִדּוּשׁ** אמיתי והמשכה חדשה שמעולם לא הייתה כמוה, **אֶלָּא רַק הַמְשָׁכָה** והתגלות **מִן הַכְּלָל (שֶׁנִּמְשָׁךְ בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה) אֶל הַפְּרָט,** לאותו יום בפרט **אֲבָל בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה הוּא חִדּוּשׁ הַחַיּוּת** הכללית **שֶׁנִּמְשֶׁכֶת רַק עַל שָׁנָה אַחַת בִּלְבַד,** ולא יותר **וּבְרֹאשׁ־הַשָּׁנָה הַשֵּׁנִי** הבא אחריו **נִמְשֶׁכֶת עוֹד פַּעַם חַיּוּת עַל הַשָּׁנָה הַשְּׁנִיָּה** הבאה אחר כך והיא חיות חדשה שלא הייתה מעולם כדברי רבנו הזקן ב׳אגרת הקודש׳ שבספר התניא (סימן יד): "ובכל שנה ושנה יורד ומאיר... אור חדש ומחודש שלא היה מאיר עדיין מעולם".

וּבַ׳חֹדֶשׁ׳ שֶׁהוּא רֹאשׁ־הַשָּׁנָה צָרִיךְ לִהְיוֹת עֲבוֹדַת הַשּׁוֹפָר, אשר במובן הרוחני נכללים בזה כמה עניינים, ראשית **שֶׁהוּא עִנְיַן הַהַמְשָׁכָה** של הביטול ("כלי ריקן") **שֶׁעַל־יְדֵי הָאָבוֹת כַּנַּ״ל, וְגַם צָרִיךְ לִהְיוֹת** בעבודת האדם **הָרֶמֶז שֶׁבַּשּׁוֹפָר עַל עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה (כַּאֲשֶׁר לֹא אַכְשַׁר דָּרָא** כאשר הדור לא נמצא במצב רוחני נעלה והאדם זקוק לעבודת התשובה כתנאי וכהכנה להתקרבות לאלוקות), **שֶׁהוּא עִנְיַן וּבְכֵן הַד׳ כַּנַּ״ל** כפי שנתבאר ש"ובכן" הרביעי הוא עניין התשובה הבא בנוסף לשלושת ה"ובכן" שהם כנגד שלושת האבות.

וְזֶהוּ שֶׁמְּסַיֵּם סיום הפסוק "תקעו בחודש שופר" הוא **כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא, חֹק הוּא הַ׳חוֹתָם בּוֹלֵט׳ שֶׁמִּלְּמַעְלָה, שֶׁפּוֹעֵל בְּנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל בְּחִינַת חוֹתָם שׁוֹקֵעַ**[58], כמבואר בלקוטי תורה (שיר השירים בדיבור המתחיל "שימני כחותם") שיש שני סוגים של חותמות ו"אם האותיות שעל החותם שוקע, נעשה על השעוה בולט. ואם האותיות שעל החותם בולט נעשה על השעוה שוקע". ובנמשל – עליית העולמות מלמטה למעלה היא בחינת חותם בולט שגורם שתהיה המשכה מלמעלה למטה, חותם שוקע כי "אתערותא דלתתא" גורמת "אתערותא דלעילא", וכך להיפך שה"חותם בולט" מלמעלה למטה מעורר בבני ישראל בחינת "חותם שוקע" **דְּ׳חוֹתָם בּוֹלֵט׳ שֶׁמִּלְּמַעְלָה הוּא הַמְשָׁכַת אַהֲבָה עַצְמִית,** מהקדוש ברוך הוא לבני ישראל **וְעַל־יְדֵי־זֶה** הודות להמשכה והתגלות מלמעלה **נַעֲשֶׂה ׳חוֹתָם שׁוֹקֵעַ׳ לְמַטָּה, שֶׁהוּא עִנְיַן הַבִּטּוּל דִּכְלִי רֵיקָן.**

---

1 **אַזַּי תִּהְיֶה הַשְׁפָּעַת הָרַב מְעֹרֶבֶת עִם שִׂכְלוֹ שֶׁל הַתַּלְמִיד.**
2 **וְעוֹד זֹאת וְהוּא הָעִקָּר, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁיַּחְשֹׁב בְּשִׂכְלוֹ אוֹדוֹת**
3 **הָעִנְיָן הַנִּשְׁפָּע, הֲרֵי בְּשָׁעָה זוֹ מְאַבֵּד אֶת דִּבְרֵי הָרַב וְאֵינוֹ**
4 **מְקַבֵּל אֶת כָּל דְּבָרָיו, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן גָּרוּעַ עוֹד יוֹתֵר, עַל־דֶּרֶךְ**
5 **מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל שֶׁסִּלּוּק הָאוֹר גָּרוּעַ יוֹתֵר מֵהַיְרִידָה**
6 **בָּרָע. וּכְמוֹ כֵן יוּבָן בָּעֲבוֹדָה, שֶׁבְּכַת אַחַת וּבְאוֹתוֹ הָעִנְיָן**
7 **עַצְמוֹ צָרִיךְ לִהְיוֹת כְּלִי מָלֵא וּכְלִי רֵיקָן, דְּעִם הֱיוֹת**
8 **שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת כְּלִי מָלֵא בְּעִנְיָנִים דְּתוֹרָה וּמִצְוֹת, הִנֵּה**
9 **בָּזֶה עַצְמוֹ צָרִיךְ לִהְיוֹת כְּלִי רֵיקָן, וְהַיְנוּ שֶׁיִּהְיֶה בְּבִטּוּל,**
10 **וְאָז נַעֲשֶׂה כְּלִי קִבּוּל לְהַמְשָׁכַת אֱלֹקוּת.**

11 **ז) וְזֶהוּ תִּקְעוּ בַּחֹדֶשׁ שׁוֹפָר גוֹ׳, בַּחֹדֶשׁ קָאֵי עַל**
12 **רֹאשׁ־הַשָּׁנָה שֶׁבּוֹ נַעֲשֶׂה הִתְחַדְּשׁוּת הַחַיּוּת עַל**
13 **כָּל הַשָּׁנָה, דִּבְכָל הַשָּׁנָה אֵין עִנְיָן שֶׁל חִדּוּשׁ, אֶלָּא רַק**
14 **הַמְשָׁכָה מִן הַכְּלָל (שֶׁנִּמְשָׁךְ בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה) אֶל הַפְּרָט,**
15 **אֲבָל בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה הוּא חִדּוּשׁ הַחַיּוּת שֶׁנִּמְשֶׁכֶת רַק עַל**
16 **שָׁנָה אַחַת בִּלְבַד, וּבְרֹאשׁ־הַשָּׁנָה הַשֵּׁנִי נִמְשֶׁכֶת עוֹד פַּעַם**
17 **חַיּוּת עַל הַשָּׁנָה הַשְּׁנִיָּה. וּבַ׳חֹדֶשׁ׳ שֶׁהוּא רֹאשׁ־הַשָּׁנָה**
18 **צָרִיךְ לִהְיוֹת עֲבוֹדַת הַשּׁוֹפָר, שֶׁהוּא עִנְיַן הַהַמְשָׁכָה**
19 **שֶׁעַל־יְדֵי הָאָבוֹת כַּנַּ״ל, וְגַם צָרִיךְ לִהְיוֹת הָרֶמֶז שֶׁבַּשּׁוֹפָר**
20 **עַל עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה (כַּאֲשֶׁר לֹא אַכְשַׁר דָּרָא), שֶׁהוּא עִנְיַן**
21 **וּבְכֵן הַד׳ כַּנַּ״ל. וְזֶהוּ שֶׁמְּסַיֵּם כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא, חֹק**
22 **הוּא הַ׳חוֹתָם בּוֹלֵט׳ שֶׁמִּלְּמַעְלָה, שֶׁפּוֹעֵל בְּנִשְׁמוֹת**
23 **יִשְׂרָאֵל בְּחִינַת חוֹתָם שׁוֹקֵעַ[58], דְּ׳חוֹתָם בּוֹלֵט׳**
24 **שֶׁמִּלְּמַעְלָה הוּא הַמְשָׁכַת אַהֲבָה עַצְמִית, וְעַל־יְדֵי־זֶה**
25 **נַעֲשֶׂה ׳חוֹתָם שׁוֹקֵעַ׳ לְמַטָּה, שֶׁהוּא עִנְיַן הַבִּטּוּל דִּכְלִי**
רֵיקָן.

ביאור בדרך אפשר

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, שֶׁכַּאֲשֶׁר לֹא מַסְפִּיק הָעִנְיָן דִּזְכוּת אָבוֹת, אֶלָּא צָרִיךְ לְעִנְיַן הַתְּשׁוּבָה שֶׁבַּשּׁוֹפָר, אֲזַי לא די בהמשכת אלוקות על דרך הרגיל, ב'סדר השתלשלות' אלא **צְרִיכָה לִהְיוֹת הִתְגַּלּוּת אַהֲבָה עַצְמִית שֶׁמִּצַּד עַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ,** כמבואר לעיל במעלת התשובה וכוחה לפעול התקרבות של האדם לאלוקות כי בעבודת התשובה האדם 'מגיע' בקדוש ברוך הוא בעצמו **שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשִׂים יִשְׂרָאֵל בִּבְחִינַת כְּלִי רֵיקָן לְהַמְשָׁכַת אֱלוקוּת בְּיַעֲקֹב, שֶׁהוּא עִנְיַן הַמְשָׁכַת אֱלוקוּת בְּיַעֲקֹב, בְּחִינַת 'זְעֵיר אַנְפִּין', וּלְמַטָּה יוֹתֵר בִּבְחִינַת יו"ד עָקֵב, בַּמַּדְרֵגוֹת הַתַּחְתּוֹנוֹת בְּיוֹתֵר, וְהַהַמְשָׁכָה הִיא גַּם בַּדְּבָרִים הַגַּשְׁמִיִּים, בִּכְתִיבָה וַחֲתִימָה טוֹבָה לְשָׁנָה טוֹבָה וּמְתֻקָּה בְּטוֹב הַנִּרְאֶה וְהַנִּגְלֶה.**

ביאור בדרך אפשר

לְהַמְשָׁכַת אֱלוקוּת, שֶׁזֶּהוּ מִשְׁפָּט לֵאלוקֵי יַעֲקֹב, שֶׁהוּא עִנְיַן הַמְשָׁכַת אֱלוקוּת בְּיַעֲקֹב, בְּחִינַת 'זְעֵיר אַנְפִּין', 'פנים זעירות' היינו המידות שבספירות העליונות שיהיה בהן תוספת אור **וּלְמַטָּה יוֹתֵר בִּבְחִינַת יו"ד עָקֵב, בַּמַּדְרֵגוֹת הַתַּחְתּוֹנוֹת בְּיוֹתֵר, וְהַהַמְשָׁכָה** ותוספת ההשפעה **הִיא גַּם בַּדְּבָרִים הַגַּשְׁמִיִּים, בִּכְתִיבָה וַחֲתִימָה טוֹבָה לְשָׁנָה טוֹבָה וּמְתֻקָּה בְּטוֹב הַנִּרְאֶה וְהַנִּגְלֶה** טוב כפשוטו שנראה בגלוי.

המשך ביאור למס' ברכות ליום שבת קודש עמ' א

שנחלקו, הנידון הוא לגבי זימון של **רְשׁוּת**, האם רשות ביד שנים לזמן אף שאינם מחוייבים בכך או שאין להם לזמן כלל, ואין ראיה ממשנתנו שאין להם לזמן אלא רק שאינם מחוייבים בכך.

הגמרא מביאה ברייתא אחרת ודנה אם ניתן להכריע ממנה במחלוקת זו: **תָּא שְׁמַע** – בוא ושמע ראיה אחרת להכריע על ידה במחלוקת זו. ששנינו בברייתא, **שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ כְּאַחַת חַיָּבִין לְזַמֵּן, וְאֵין רַשָּׁאִין לֵיחָלֵק** שיברך כל אחד לעצמו, שבכך הם מפקיעים מעצמם את ברכת הזימון שכבר נתחייבו בה. ומשמע שאין להם רשות ליחלק אף אם ירצה האחד ללכת לחבורה אחרת ולברך שם בזימון, הרי מוכח **שִׁשְּׁלֹשָׁה אֵין** [–כן] מזמנים, ואילו **שְׁנַיִם לֹא** יזמנו ואפילו רצו, שאם גם שנים יכולים לזמן, מדוע לא יהא האחד רשאי ללכת, והלא אינו מפקיע את ברכת הזימון מהשנים האחרים, כיון שהם רשאים לזמן בפני עצמם.

דוחה הגמרא: אף מכאן אין ראיה, שיתכן שאף שנים רשאים לזמן, והטעם ששלשה אינם רשאים ליחלק, **שָׁאנִי הָתָם** – שונה הדבר שם בברייתא, **דְּקָבְעוּ לְהוּ בְּחוֹבָה מֵעִיקָּרָא** – שכבר נקבעו בחובת הזימון מתחילה, ואם ילך האחד, אף שהם יכולים לזמן אבל אין זה אלא זימון של רשות, ונמצא שהפסידם, שכן גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה.

הגמרא דנה בכך מדברי ברייתא נוספת: **תָּא שְׁמַע** – בוא ושמע ראיה מברייתא אחרת, ששנינו בברייתא, **הַשַּׁמָּשׁ שֶׁהָיָה מְשַׁמֵּשׁ עַל** [–את] **הַשְּׁנַיִם** שהיו מסובים בסעודה שיש בה פת, **הֲרֵי זֶה אוֹכֵל עִמָּהֶם אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָתְנוּ לוֹ רְשׁוּת** לאכול, ואין בכך גאוה שהוא אוכל ללא רשותם, שכן נוח להם שיאכל עמהם שעל ידי כך הרי הם שלשה והוא מביאם לידי זמון, אבל **הָיָה מְשַׁמֵּשׁ עַל הַשְּׁלֹשָׁה**, כיון שיכולים לזמן גם בלעדיו, **הֲרֵי זֶה אֵינוֹ אוֹכֵל עִמָּהֶם אֶלָּא אִם כֵּן נָתְנוּ לוֹ רְשׁוּת.** ואם כדברי האומר שגם שנים רשאים לזמן, מדוע רשאי השמש לאכול עם השנים בלא קבלת רשות, הרי אם רצו היו יכולים לזמן גם בלעדיו, ומכאן ששנים אינם רשאים לזמן.

דוחה הגמרא: אף מכאן אין ראיה, שכן אפשר ששנים רשאים לזמן גם בלי שיצטרף אליהם השמש, ומכל מקום **שָׁאנִי הָתָם** – שונה הדבר שם בברייתא,

---

המשך מעמוד קנא

משום שלדעה זו **הַיְינוּ דְּקָתָנֵי הַקַּלִּין שֶׁבַּדְּמַאי** – מובן מה שאמרה המשנה שהם מהפירות שהקלו בהם חכמים בדין דמאי. שמלשון זו שאמרה המשנה שהקלו עליהם בדין 'דמאי', משמע **שְׁפֵיקָן הוּא דְּפָטוּר** – רק כשיש ספק האם עישרו את הפירות או לא והם נחשבים פירות דמאי, רק אז הם פטורים ממעשרות. **הָא וַדָּאָן חַיָּיב** – אבל אם ידוע בודאי שלא הפרישו מהם מעשרות, הם חייבים בהפרשה. ודברי המשנה מובנים לפי שיטה זו, שהרי הנובלות תמרה אינם מסוג הפירות שפטורים לגמרי מהפרשת תרומות ומעשרות, אלא שהקילו בהם בדין דמאי משום שאינם חשובים ואף עמי הארצות מעשרים מהם. **אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר תַּמְרֵי דְּזִיקָא** – אולם לפי הדעה שסוברת שנובלות תמרה הם תמרים שנשרו מחמת הרוח, קשה, מדוע פטרה אותם המשנה רק בפירות דמאי ואילו **וַדָּאָן** – בפירות שידוע בודאי שלא הפרישו מהם מעשרות **חַיָּיב** לעשרן, והלא תמרים שנשרו מן הדקל פטורים לגמרי מתרומות ומעשרות, שהרי **הֶפְקֵרָא נִינְהוּ** – הם פירות הפקר, וכל פירות הפקר פטורים ממעשרות.

מתרצת הגמרא: **הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן** – כאן במשנה במה מדובר, בנובלות תמרה **שֶׁעָשָׂאן גּוֹרֶן** – מי שליקט את התמרים מההפקר, אסף אותם בערימה [–כרי]. ובאופן זה הפירות חייבים מדרבנן במעשרות, מפני הרואים שחושבים שהשדה שלו, ורואים אותו עושה את הגורן, ולוקח ממנה מבלי להפריש מעשרות. וכפי **דְּאָמַר רַבִּי יִצְחָק אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם** [–בשם] **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב, הַלֶּקֶט וְהַשִּׁכְחָה וְהַפֵּאָה** – שהם פירות הפטורים מהמעשר, **שֶׁעָשָׂאן גּוֹרֶן** – שאסף אותם בערימה, **הוּקְבְּעוּ לְמַעֲשֵׂר** וחייבים במעשרות.

ובאה המשנה ללמד, שאפילו אם התמרים הנושרים התחייבו במעשר בכך שהוא עשה מהם גורן, לא החמירו עליהם חכמים אלא בפירות שידוע בודאי שאינם מעושרים, אך לא בפירות דמאי.

הגמרא מביאה לשון אחרת בקושיא על ביאור 'נובלות תמרה': **אִיבָּא דְּאָמְרִי** – יש שהקשו על מחלוקת רבי זירא ורבי אילעא באופן אחר,

מכתב כללי
(תרגום חפשי)

ב״ה, כ״ה אלול, ה׳תשי״ח
ברוקלין, נ.י.

אל בני ובנות ישראל

אשר בכל מקום ומקום

ה׳ עליהם יחיו

שלום רב וברכה!

חודש אלול ובמיוחד ימי הסליחות ועשרת ימי תשובה – הוא הזמן של עריכת חשבון צדק, לא חשבון מרומה, מהשנה החולפת, ולהמשיך ממנו את ההחלטות הנכונות כיצד להעמיד את עצמו, את הבית וכל הענינים שלו, בשנה הבאה.

ביחד עם זה הרי הם ימי סגולה, ימים הבאים בקריאה ובתביעה

– כפי נקודתו המרכזית של מזמור התהלים שאומרים בימים אלה פעמיים בכל יום:

בקשו פני את פניך ה׳ אבקש,

חפשו את התוכן, את התוך והפנימיות שבעצמכם, חפשו את הפנימיות של הסביבה, את הפנימיות של נשמת העולם, תמצאו ותגלו את האלקות שמחי׳ וממלאת את העולם.

שני הענינים – החשבון-צדק ו״בקשו פני״ – קשורים זה בזה ותלויים זה בזה.

כאשר עורכים חשבון צדק על העבר, קורה לפעמים, לעתים קרובות מאד, שעושים טעות, בכך שלוקחים בחשבון רק את השטחיות והחיצוניות שיש בעצמו ושנראה בסביבתו.

וכן הוא גם כאשר עורכים תכנית וסדר החיים לשנה הבאה.

וזאת היא הקריאה והתביעה של ימים אלו:

אל תמעיטו בהערכת הכחות והאפשרויות שלכם.

עד כמה שיש לכם ״במזומן״ – אפשריות גלויות להתנהג בחיי יום יום כפי הוראות תורתנו תורת חיים, ועד כמה שתגדל מדת ותוקף תכונתו שלא להתפעל מהסביבה העויינת וללכת בדרך התורה והמצוה,

---

חודש אלול .. הוא הזמן: ראה טור אורח חיים ר״ס תקפ״א.
ימים הבאים בקריאה: ראה לקוטי תורה ראה (לב, ב).
נדפסה באגרות-קודש כ״ק אדמו״ר שליט״א חי״ז אגרת ו׳תצט. לקו״ש ח״ט ע׳ 423 ואילך. במהדורא זו ניתוספו איזה מ״מ וציונים ע״י המו״ל.
חשבון צדק, לא חשבון מרומה: ראה גם מכתב ערב ח״י אלול ה׳תשמ״א (לקו״ש חכ״ד ע׳ 601 ואילך).
מזמור התהלים שאומרים .. פעמיים בכל יום: סידור האריז״ל להר״ש מרשקוב סדר כוונת ר״ח אלול. סידור קול יעקב וסידור אדה״ז אחר שיר של יום. מטה אפרים או״ח סימן תקפ״א ס״ו. וראה בארוכה שער הכולל פי״א סקכ״ח. וש״נ. הנסמן במאמרי אדהאמ״צ דברים ח״ב ע׳ תצב.
בקשו פני גו׳: תהלים כז, ח. וראה בהבא להלן – לקו״ת נצבים מד, ב ואילך. וראה גם
ד״ה כי תצא בלקו״ת תצא (לה, ג ואילך), ובמאמרי אדהאמ״צ שם פ״ה ואילך (ריש ע׳ תפט ואילך). שם פ״ח-ט (ע׳ תצב). פ״כ-כא (ע׳ תקו). וש״נ. ד״ה לך אמר לבי בקשו פני גו׳ בסה״מ ה׳ש״ת ע׳ 163 ואילך (ובסה״מ ה׳שי״ת ע׳ 281 ואילך). ד״ה זה ה׳תש״כ (תו״מ סה״מ אלול ע׳ רפא ואילך).
האלקות שמחי׳ וממלאת את העולם: ראה מדרש תהלים קג, א. ויק״ר ספ״ד. ברכות י, א.
תורת חיים: הוראה בחיים – ראה זח״ג נג, ב. וראה רד״ק לתהלים יט, ח. גו״א ר״פ בראשית בשם הרד״ק.

גדול ומרובה יותר מה שיש לכם ב״אוצר״ – אפשרויות שיכולים ליצור ע״י יגיעה מתאימה, כחות פנימיים גדולים ביותר של עצמאות ועמידה איתנה על מנת ליישם בחיים את כל הטוב והאמת.

אבל לשם כך דרוש: **בקשו** – חפשו והביאו אל הפועל את הכחות והאפשרויות שלכם, ואז יהי׳: **ומצאת** – **כי תדרשנו**, תמצאנו – כיון שתחפש ותדרוש.

***

האמור לעיל שייך במיוחד ובמדה רבה יותר בנוגע למשפיעים ומנהיגים רוחניים, רבנים וכיו״ב, עד לאבי המשפחה ומי שנותן את הנימה בחיים הרוחניים בבית ובמשפחה.

על כל צעד ושעל רואים שהם עומדים בספקות ומורא: אולי הדיבורים הם בתוקף יותר על המדה, אולי דורשים הם יותר מדי, ואולי מרחקים בכך, וכיו״ב.

אליהם מופנית הקריאה והדרישה של ימים אלו:

בקשו פני – התבוננו, חפשו והביאו לידי גילוי את הפנימיות של המושפעים שלכם, העריכו אותם לפי עשרם הפנימי, לפי ממדי הנשמה, שהיא חלק אלקה ממעל ממש,

– כיון שע״י גישה מתאימה ועבודה ללא ליאות עמהם, אפשר לגלות אצל כל אחד את העושר והכחות הנעלמים, שיתחילו לפעול ועד בחייהם היום יומיים –

תנו אימון ביהודים, ותנו להם מה שהם, בני ישראל, מצפים באמת לקבל: תורה תמימה, תורה שלימה עם כל מצוותי׳, ועם הרעיון היסודי: **התורה היא נצחית** – לכל הזמנים ולכל המקומות.

***

ודוקא ע״י גישה זו באים לידי חשבון צדק – בהערכת עצמו ובהערכת כל אלו שרוצים להנהיגם בדרך הישרה,

חשבון צדק על העבר, וחשבון צדק כיצד לתכנן את העתיד, באופן שתהא שנה ״מלאה״ – מלאה בתוכן האמיתי בכל מה שתלוי מצד האדם,

וזה מביא גם שתהא השנה – מלאה, מלאה בברכותיו של הקב״ה בכל הענינים, הן בגשמיות והן ברוחניות.

בברכת כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה

מנחם שניאורסאהן

ומצאת – כי תדרשנו: ואתחנן ד, כט. לקו״ת שם (לב, ב).

חלק אלקה: איוב לא, ב. ובתניא רפ״ב – ממש.

לגלות אצל כל אחד: ראה רמב״ם הל׳ גירושין פ״ב בסופו: הוא רוצה להיות מישראל ורוצה הוא לעשות כל המצוות ולהתרחק מן העבירות.

העושר . . הנעלמים: תורת הבעש״ט: כי תהיו אתם ארץ חפץ . . . החכמים הגדולים ביותר . . . איש אינו יכול להגיע עד חקר האוצרות הגדולים הטמונים בישראל . . . שהם ארץ חפץ של הקב״ה (כתבי כ״ק מו״ח אדמו״ר. הועתק ב״היום יום״ ע׳ נד [יז אייר. וראה כש״ט (הוצאת תשנ״ט) בהוספות סנ״ז. וש״נ]).

התורה היא נצחית: תניא רפי״ז.

שנה ״מלאה״: שנת ה׳תשי״ט היתה שנת העיבור, הנקראת בתורה בשם ״שנה תמימה״ – בהר כה, ל. ערכין לא, א (במשנה). רמב״ם הל׳ שמיטה ויובל פי״ב ה״ה. וראה אוה״ת להצ״צ (יהל אור) לתהלים יט, ח (ס״ד וס״ח – ע׳ סז-ח). והיא סיום ״מחזור קטן״, שאז החשבון של שנות הלבנה והחשבון של שנות החמה משתווים לגמרי – ראה לקו״ש חי״ד ע׳ 478, ובהנסמן שם הערה ד״ה 19-יאָריגען (19 שנה) וכו׳.

בס"ד. שיחת שבת פרשת נצבים, כ"ח אלול, ה'תשח"י.

בלתי מוגה

א. דובר אודות אחדותם של ישראל, "אתם נצבים היום כולכם"[1], "לאחדים (ויתירה מזה) כאחד"[2], שעל־ידי־זה "קיימים ועומדים[3], והיינו שזוכים בדין"[4] — הוגה על־ידי כ"ק אדמו"ר שליט"א (באידית), ונדפס ב'לקוטי שיחות' חלק ד עמוד 1139 ואילך[5].

ב. ויש להוסיף בביאור ענין אחדותם של ישראל — דלכאורה אינו מובן:

כיון שישנם כאלו שהם במדריגת "ראשיכם שבטיכם", וישנם כאלו שהם במדריגת "חוטב עציך ושואב מימיך",

— שהם למטה אפילו מגרים (שהרי סדר הכתוב הוא מלמעלה למטה: "גרך אשר בקרב מחניך", ואחר־כך מוסיף "מחוטב עציך עד שואב מימיך", וכפירוש רש"י "שבאו כנענים להתגייר בימי משה כדרך שבאו גבעונים בימי יהושע . . ונתנם משה חוטבי עצים ושואבי מים"), ואסורים לבוא בקהל[6] —

כיצד יכול יהודי שבמדריגת "ראשיכם" לפעול על עצמו להתאחד עם "חוטב עציך ושואב מימיך", ועד לאחדות שהיא באופן ד"לאחדים כאחד"?

ג. ויובן בהקדמת סיפור אודות הבעל־שם־טוב, שסיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר[7] בשם אדמו"ר ה'צמח צדק', ששמע מזקנו אדמו"ר הזקן, ששמע במעזריטש:

הבעל־שם־טוב, קודם התגלותו וגם בשנים הראשונות שלאחר התגלותו, היה נוסע ממקום למקום בעיירות ישראל, והיה אוסף סביבו באמצע השוק את היהודים הפשוטים, אנשים נשים וטף, ומספר להם סיפורים מאגדות חכמינו ז"ל, או סיפורים אחרים, שתוכנם היה אודות הענין דאהבת ישראל.

פעם אחת, בהיותו באחד הישובים, התאספו סביבו המון רב של אנשים נשים וטף, והבעל־שם־טוב דיבר לפניהם בענין אהבת ישראל, עד כמה צריך להיות גודל האהבה של איש ישראל לרעהו, כמובן מגודל אהבת הקב"ה לבני ישראל.

וביאר דבריו על־פי משל — וכדרכו תמיד סיפר את המשל באריכות ההסבר ובפרטיות, כדי שכל הנאספים יוכלו להבין — מאחד מתושבי אותה עיירה בשם ר' יעקב:

ר' יעקב היה בקי בש"ס עם פירושי רש"י ו'תוספות' בעל־פה, והיה נוהג ללמוד בעל־פה, שאז צריכים להתאמץ יותר מאשר בלימוד מתוך הספר, כי כאשר לומדים מתוך הספר, אזי האותיות שבספר שומרות על ריכוזו של הלומד, מה־שאין־כן כשלומדים בעל־פה בהכרח להתאמץ יותר כדי להתרכז בדברים.

פעם אחת, כשעסק ר' יעקב בלימוד 'תוספות' "עב כרס" ("אַ בויכיגן תוספות"),

— כך היה לשון הסיפור. וביאר כ"ק מו"ח אדמו"ר, שכך קראו ל'תוספות' ארוכים ביותר שהם בולטים, עד שתופסים כמעט את כל הדף —

ניגש אליו בנו הילד, ואמר לו איזה דבר־חכמה, ונתפעל ר' יעקב מאוד מדבר החכמה, והפסיק מלימודו בשביל שמיעת החכמה.

חכמה זו, שהיתה לפי ערך הילד, כמובן, לא היתה בערך לגבי ר' יעקב בכלל, ובפרט בשעה שהיה עסוק בלימודו, ואף־על־פי־כן פעל ועורר אצלו הילד שבשביל חכמה זו יפסיק מלימודו, כדי לשמוע את החכמה ולקולטה בפנימיות.

והמשיך הבעל־שם־טוב: גם השם־יתברך הוא עסוק, כביכול, כמאמר רבותינו ז"ל[8] "שלש [שעות] הראשונות

---

1) ריש פרשתנו.
2) לקו"ת ריש פרשתנו.
3) ראה תנחומא ריש פרשתנו.
4) ראה כתר שם טוב (הוצאת תשנ"ט) בהוספות סמ"א. וש"נ (נעתק ב"היום יום" כה אלול).
5) בשילוב עם שיחת ש"פ נצו"י תשי"ט.
6) ראה יבמות עט, סע"א ובפרש"י (ד"ה מחוטב עציך). וראה גם לקו"ש חי"ד ע' 114 ואילך. וש"נ.
7) סה"ש תרצ"ט ע' 317 ואילך. וראה גם מכתב ערב ראש השנה תשי"ט (למחרת התוועדות זו) לנשי ובנות חב"ד (אג"ק חי"ח בתחילתו).
8) ע"ז ג, ב.

הקב"ה יושב ועוסק בתורה, שניות יושב ודן כו'"; אבל כאשר איש ישראל עושה דבר טוב, אזי מפסיק הקב"ה מעסקיו כדי להתבונן בחכמת בנו הילד.

כאשר אמר השם־יתברך למלאכים שרצונו לברוא אדם, וצייר בפניהם כיצד ייראה האדם — טענו המלאכים "מה אנוש כי תזכרנו"[9]. אמנם, כאשר יהודי קם בבוקר ורץ להתפלל בציבור, ולאחרי־זה במשך כל היום הוא טרוד ומוטרד, ואף־על־פי־כן מניח הוא את כל עסקיו ורץ להתפלל מנחה בבית־הכנסת, שומע בין מנחה למעריב שיעור ב"עין יעקב", ולוקח עמו לביתו את הענין שלמד ב"עין יעקב" כדי לספר בביתו — אזי אומר הקב"ה להמלאכים: אתם, מלאכים, אין לכם שום טרדות כו', ואילו האדם "ריחיים על צווארו"[10] — לא בגלל שרצונו בכך, אלא בגלל שאני ציוויתיו לעשות כן — ואף־על־פי־כן, ראו נא כיצד מתנהג הוא! וכך מתפאר הקב"ה לפני המלאכים בהנהגתו של יהודי. עד כאן סיפור דברי הרב.

ד. ובפרטיות — יש בזה כמה ענינים:

חכמת הבן תופסת מקום אצל האב, עד שהאב מפסיק מעניניו, כביכול, כדי לשומעה ולקולטה בפנימיות.

יתירה מזו — האב מתפעל מחכמת בנו, שענינה של תנועת ההתפעלות הוא יציאה מכל הגדרים.

ויתירה מזו — לא זו בלבד שהאב מתפעל בעצמו מחכמת בנו, אלא הוא גם מתפאר בזה כביכול בפני הזולת.

ומובן, שמצד ההתפעלות כשלעצמה צריך הקב"ה ליתן לישראל שנה טובה ומתוקה, מבלי הבט על הענינים שהיו בשנה שעברה — שכן, מה נוגע המסקנא על־פי חשבון, כאשר ישנה ההתפעלות, שכל ענינה הוא היציאה מכל הגדרים והחשבונות!

ה. ובנוגע לענינו:

היוקר של יהודי אצל הקב"ה הוא אפילו למי שנמצא במדריגת "חוטב עציך" ו"שואב מימיך". שכן, מבלי הבט על שפלות מדריגתו, הרי כיון שסוף־סוף התגייר וקיבל עליו עול תורה ומצוות, הנה עצם היותו מחוייב במצוות, מורה על כך שהוא מאוחד עם עצמותו יתברך, שזהו ענינה של "מצוה" —מלשון צוותא וחיבור[11].

וכאשר יתבונן בזה — לא יזדקק לקבלת־עול, ואפילו לא לשכל דנפש האלקית, אלא יתקבל אצלו גם בשכל דנפש הבהמית שעליו להתאחד עם יהודי זה, "לאחדים כאחד" ממש.

* * *

ו. לאחרי הענין ד"אתם נצבים היום כולכם", כפירוש אדמו"ר הזקן "לאחדים כאחד" — ממשיך הכתוב[12] "לעברך בברית גו'", והיינו, שענין זה הוא למעלה (לא רק מהענין ד"לאחדים", אלא גם) מהענין ד"כאחד".

וביאור הענין:

ענינה של כריתת ברית הוא "כמו שכתוב[13] אשר כרתו את העגל ויעברו בין בתריו, כלומר להיות שניהם עוברים בתוך גוף אחד להיות לאחדים"[14]. והיינו, שכשם שהבתרים אינם שני ענינים נפרדים המתאחדים זה עם זה, אלא הם גוף אחד ממש — כך התאחדותם של כורתי הברית העוברים בין הבתרים היא באופן ששניהם דבר אחד ממש.

והתאחדות זו היא למעלה גם מההתאחדות ד"כאחד":

"כאחד" פירושו, שאף שהענינים המתאחדים נעשים מציאות אחת, אין זה אלא לגבי ענין מסויים, אבל בעצם מציאותם הם עדיין דברים נפרדים. וכמו בדוגמא דלעיל[15] ממצוות ד' מינים, שגם לאחר שמתאחדים נשאר כל אחד מהם מין בפני־עצמו, אלא שלענין המצוה הם דבר אחד.

מה־שאין־כן הענין ד"לעברך בברית" הוא באופן שהענינים המתאחדים אין להם מציאות פרטית כלל. וכמשל הבתרים, שאינם דברים נבדלים לשום ענין בעולם, אלא הם דבר אחד ממש בכל הפרטים.

---

9) תהלים ח, ה. וראה סנהדרין לח, ב.
10) ראה הל' ת"ת לאדה"ז רפ"ג. וש"נ.
11) ראה לקו"ת בחוקותי מה, ג. מז, ב. ובכ"מ.
12) פרשתנו כט, יא.
13) ירמי' לד, יח. הובא בפרש"י עה"פ.
14) לקו"ת פרשתנו מד, ב.
15) לקו"ש ח"ד הנ"ל הערה 13.

וכשם שהדברים אמורים בענין האחדות שבישראל בינם לבין עצמם – כן הוא גם בענין האחדות דישראל עם הקב"ה, שהם דבר אחד ממש.

וזהו שאומרים בראש־השנה "יבחר לנו את נחלתנו את גאון יעקב אשר אהב סלה"[16]:

אמיתית ענין הבחירה אינו מצד הטעם (שאז אין זו בחירה אמיתית), אלא באופן של בחירה חפשית לגמרי, והיינו, שגם במדריגה ש"אח עשו ליעקב", היינו, ששניהם שוים, כיון שמעלת יעקב אינה ניכרת, מכל־מקום, "ואוהב את יעקב ואת עשו שנאתי"[17] – לא מצד הטעם, אלא בבחירה חפשית, לפי שהקב"ה וישראל הם דבר אחד בעצם.

וזוהי הבקשה "יבחר לנו את נחלתנו גו'" – לעורר את הבחירה החפשית של עצמותו יתברך, שבבחינה זו לא 'נוגעים' מעשי האדם בשנה העברה, כיון שהבחירה אינה מצד חשבונות, אלא מפני שהקב"ה וישראל הם דבר אחד ממש.

ז. אך צריך להבין:

ידוע שהעבודה דראש־השנה באה לאחרי העבודה דחודש אלול, וזהו ש"אלול" 'ראשי תיבות' "אני לדודי ודודי לי"[18], היינו, שתחלה צריכה להיות העבודה ד"אני לדודי", ורק לאחרי־זה נעשה "ודודי לי". אמנם, על־פי האמור שבעבודה דראש־השנה ("ודודי לי") אינו נוגע ענין החשבונות – לשם מה זקוקים להקדמת העבודה ד"אני לדודי"?

וביאור הענין – על־דרך המבואר[19] בענין התעוררות האהבה שמצד בחינת חיה־יחידה שבנפש, שאף שענינם הוא למעלה מהשכל, מכל־מקום, הנה התעוררות האהבה היא על־ידי ההתבוננות, אלא שאין זה באופן שההתבוננות פועלת את האהבה (כמו באהבה שעל־פי טעם ודעת, שהאהבה נפעלת על־ידי ההתבוננות), שהרי האהבה שמצד בחינת חיה־יחידה היא אהבה שלמעלה מטעם ודעת, אלא שלפעמים האהבה היא בהעלם, ועל־ידי ההתבוננות מסתלק ההעלם ומתגלית האהבה.

ועל־דרך־זה בענינו – שהעבודה ד"אני לדודי" אינה כדי לפעול את הבחירה, אלא רק כדי להסיר את הדברים המעלימים, ולעורר ולגלות את הענין ד"יבחר לנו גו'".

ועל־פי־זה יובן הטעם שקודם ראש השנה "לובשים לבנים ומתעטפין לבנים ומגלחין שערן . . לפי שיודעים שהקב"ה עושה להם נסים"[20] – דכיון שבאמת ישנה האהבה עצמית דהקב"ה לישראל שאין נוגע בה שום חשבונות כלל, ואין צורך לפעול ענין חדש אלא לגלות את ההעלם בלבד, לכן בטוחים בני ישראל שיזכו לכתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה, בבני חיי ומזוני רויחי.

* * *

ח. צוה לנגן ואמר מאמר 'דיבור המתחיל' תקעו בחודש שופר גו'.

* * *

ט. נתבאר בַּ'מאמר'[21], שהעבודה דראש־השנה היא לא רק לתקן את הענינים הבלתי־רצויים, אלא ישנה גם העבודה דראש־השנה כמו שהיא מצד־עצמה. ומכיון שנשאר עוד זמן עד ראש השנה – יתן השם־יתברך שתיקון הענינים הבלתי־רצויים יהיה עוד לפני ראש השנה,

שהרי התשובה יכולה להיות "בשעתא חדא וברגעא חדא"[22], כדאיתא בגמרא[23] שהמקדש "על מנת שאני צדיק (גמור[24]) אפילו רשע גמור מקודשת, שמא הרהר תשובה בדעתו". ואף שאינה מקודשת אלא מספק[25], הרי

16) תהלים מז, ה. וראה לקו"ש חי"ט ע' 232. וש"נ.
17) מלאכי א, ב־ג.
18) שה"ש ו, ג. וראה שעה"פ עה"פ. ועוד.
19) ראה סה"מ עת"ר ע' קנב ואילך. קונטרס העבודה פ"ה (ע' 30 ואילך).
20) יל"ש ואתחנן רמז תתכה. וראה ירושלמי ר"ה פ"א ה"ג (הובא בטואו"ח סו"ס תקפא).
21) פ"ב (לעיל ע' ו' ואילך).
22) זח"א קכט, סע"א.
23) קידושין מט, ב.
24) גירסת האו"ז סקי"ב. וכ"ה בלקו"ת ר"פ דברים (א, ב).
25) רמב"ם הל' אישות פ"ח ה"ה. טושו"ע אה"ע סל"ח סל"א.

אין זה ספק אלא לגבי הזולת, דכיון ש"אין אדם יודע מה בלבו של חבירו"[26], אינו יודע אם עשה הלה תשובה, אבל לגבי האדם עצמו – ודאי שבידו הדבר (ובמילא צריך להיות כן) לעשות תשובה באמת "בשעתא חדא וברגעא חדא", ולהתהפך מן הקצה אל הקצה, מרשע גמור לצדיק גמור[27],

ואז, כשיגיע ראש השנה, יוכלו להתעסק בעבודה דראש־השנה כפי שהיא מצד עצמה (כפי שנתבאר ב'מאמר').

י. בין הענינים הבלתי־רצויים שצריכים לתקן לפני ראש השנה, ישנו מאורע שאירע בשבוע זה – בקשר לפטירתו[28] של הרה"ח ר' סנדר ריינין[29] – "שלא נספד כהלכה" (כלשון הגמרא[30]).

ר' סנדר הנ"ל – אף שמצד גיל שנותיו לא למד בתומכי־תמימים, אבל עוד בנערותו זכה לקירובים מיוחדים ("שטאַרקע קירובים") מכ"ק אדמו"ר (מוהרש"ב) נשמתו־עדן. פעמים רבות שהה בחדרו משך זמן, וזכה לשמוע ממנו כמה וכמה ענינים[31].

– לא עלה בידי לדלות ממנו ענינים אלה, להיותו איש סגור ושקט ביותר ("ער איז געווען אַ שטילער איד, זיך אין ערגעץ ניט געמישט וכו'"), אבל, ביחד עם זה, היה ניכר עליו שענינים אלה היו חקוקים בזכרונו, כך, שיש בזה גם העילוי דחקיקת דברי תורה במוח הזכרון, כמבואר ב'לקוטי תורה'[32] דיבור המתחיל והדרת פני זקן.

והנה, בנוגע לכל הענינים שלאחרי סתימת הגולל – בוודאי שכ"ק אדמו"ר נשמתו־עדן השתדל עבורו ("ער האָט אים שוין פאַרזאָרגט"), כך שכל הענינים הם "כהלכה" ועוד יותר מזה כו',

– (כ"ק אדמו"ר שליט"א הפסיק לרגע, ואמר:) אילו היו "פוילישע חסידים" שומעים דיבורים בסגנון האמור[33], "וואָלטן זיי שוין געמאַכט דערפון"... –

אבל בנוגע להענינים שלפני סתימת הגולל... ולכן, כיון שבפנימיותו היה "אַ חסיד'ישער איד", יאמרו "לחיים" עבורו – כפי שאומרים אצל חסידים (לא כפי שנהגו העולם ("ביי דער וועלט") לומר "לזכר נשמתו", אלא) – לעילוי נשמתו.

(ואח"כ אמר:) בודאי יהיה זה גם נחת־רוח לכ"ק אדמו"ר נשמתו־עדן.

* * *

יא. עומדים אנו עתה ביום השבת לעת תפילת המנחה, שהוא עת רצון, עד שאפילו מדת הדין מתהפכת לרחמים.

וכידוע[34] הקושיא על הפסוק[35] "ואני תפלתי לך הוי' עת רצון, אלקים ברב חסדך" (שאומרים במנחת שבת), דכיון שעומדים ב"עת רצון", "ברב חסדך", מדוע מזכירים שם אלקים, שהוא ענין מדת הדין? אלא הענין הוא כנ"ל – שגם מדת הדין (כ"ד בתי דינין[36]) מתהפכת לרחמים.

ובכן, יהי־רצון שכל הענינים יתהפכו לטוב, ובבואנו לראש־השנה – תהיה העבודה דראש־השנה כמו שהיא מצד עצמה, כנ"ל.

* * *

יב. בפרשת וילך (שעומדים לקרוא עתה בתפילת המנחה) מדובר אודות מצות הקהל[37], השייכת למצות השמיטה. וזוהי השייכות לשנה הבאה עלינו לטובה, שהיא שנת השמיטה.

---

26) פסחים נד, ריש ע"ב.
27) ראה גם תו"מ חכ"ב ע' 254. וש"נ.
28) נפטר כ"ד אלול שנה זו.
29) ראה אודותו – ס' תולדות חייו של ר' אברהם הרופא (ברוקלין, תש"נ) פ"ה (ע' 46 ואילך). וראה גם אג"ק ח"א ע' לא. וש"נ.
30) יבמות עח, סע"ב. וראה גם סוכה כט, סע"א.
31) בהזדמנות אחרת התייחס כ"ק אדמו"ר שליט"א לעובדה שזמן קצר לפני פטירתו נאבדה לו חבילת רשימותיו – מהענינים ששמע מכ"ק אדנ"ע (שהי' נושאה עמו תמיד) – שהעגמת־נפש מזה נגעה עד עמקי נפשו כו' (המו"ל).
32) ס"פ קדושים.
33) בנוגע להנעשה (לאחרי סתימת הגולל) בעולם האמת כו' (המו"ל).
34) ראה ריש וסוף ד"ה ואני תפלתי תרצ"ד (סה"מ קונטרסים ח"ב שיא, א ואילך). תש"ד (סה"מ תש"ד ע' 162).
35) תהלים סט, יד.
36) זח"ג קכט, א. קלו, ב.
37) לא, יו"ד ואילך.

והענין בזה:

תוכן מצות השמיטה הוא – השמטת כל החובות[38]. וזוהי השייכות למצות הקהל, כי על־ידי הקהלת כל ישראל יחד, "האנשים והנשים והטף וגרך אשר בשעריך"[39], שהוא ענין אהבת ישראל – נעשית השמטת כל החובות דישראל.

וכפי שנתבאר לעיל[40] בענין "אתם נצבים היום כולכם", שעל־ידי העבודה ד"כולכם", "לאחדים כאחד", מגיעים למדריגה ששם אין מתחשבים בחשבונות כלל, ובמילא אין שייך שם חובות כלל, וזוכים לכתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה בתוך כלל ישראל.

38) פ' ראה טו, א ואילך.
39) שם, יב.
40) לקו"ש ח"ד הנ"ל ע' 1144.

המשך ביאור למס' ברכות ליום ראשון עמ' א

תרומה, **מִשֶּׁנְּתָנָהּ טַעַם** כַּקְּדֵירָה ולאחר מכן הוציא אותה מהקדירה, מעתה **אֵין בָּהּ** [–בבד השֶׁבֶת] **מִשּׁוּם** איסור **תְּרוּמָה**, ואם נפלה לתוך קדירה של חולין, אין הקדירה נאסרת באכילה לזר, **וְכֵן אֵינָהּ מְטַמְּאָה טוּמְאַת אוֹכָלִים** – אינה מקבלת עוד טומאה כאוכלין, שהיא אינה מאכל עוד, משום שכלה בה הטעם והיא כעץ בעלמא.

מבארת הגמרא את ההוכחה: **שְׁמַע מִינָּהּ** – מוכח מלשון המשנה 'משנתנה טעם', שמה שנותנים את השבת בתבשיל, **לְמַתּוּקֵי טַעֲמָא עָבְדִי לָהּ** – עושים זאת למתק את טעמו. ואם כן ברכת מי השבת 'בורא פרי האדמה' כשאר מי שלקות. מסיקה הגמרא: **שְׁמַע מִינָּהּ** – אכן יש להוכיח כן.

הגמרא דנה בסדר בציעת הפת וברכת 'המוציא': **אָמַר רַב חִיָּיא בַּר אַשִׁי,** פרוסת **פַּת צְנוּמָה** [–יבשה] השרויה **בַּקְּעָרָה, מְבָרְכִין עָלֶיהָ 'הַמּוֹצִיא'.** כלומר, רשאי אדם לתת פיתו בקערה ואחר כך לברך, אף שבנתינתה לקערה היא נעשית פרוסה, ואינו צריך להקדים ולברך בעודה שלמה. מוסיפה הגמרא: **וּפְלִינָא דְּרַבִּי חִיָּיא** – ודברי רב חייא בר אשי אלו חלוקים על רבי חייא, **דְּאָמַר רַבִּי חִיָּיא, צָרִיךְ שֶׁתְּכֻלָּה** [–שתסתיים] **הַבְּרָכָה** שמברך 'המוציא' יחד **עִם** פריסת הפרוסה מן **הַפַּת.** כלומר, שיכוין לגמור את הברכה ולבצוע את הפת באותה עת. ואילו לפי רב חייא בר אשי, מברך 'המוציא' על פרוסה שכבר נפרסה קודם לכן.

מקשה הגמרא: **מַתְקִיף לָהּ** – הקשה **רָבָא** על דברי רבי חייא, **מַאי שְׁנָא צְנוּמָה** – במה שונה פרוסה יבשה השרויה בקערה, שאמרנו לדעת רבי חייא **דְּלֵא** יברך עליה 'המוציא', הלא הטעם הוא **מִשּׁוּם דְּכִי כָּלְיָא בְּרָכָה אַפְּרוּסָה קָא כָּלְיָא** – שכאשר מסתיימת הברכה, היא מסתיימת על פת פרוסה ולא שלמה, וקשה, הלא כאשר מברך **עַל הַפַּת** כשהיא שלמה, **נַמִּי** – גם כן **כִּי קָא גְּמָרָה** – כאשר מסתיימת הברכה **אַפְּרוּסָה גְּמָרָה** – על פרוסה היא מסתיימת, שהרי אמר רבי חייא שצריך לברך ולפרוס באותה עת, ואם כן מה החשיבות שיש בפת זו, ומה הועלנו בכך שתחילת הברכה היתה בפת שלמה.

המשך ביאור למס' ברכות ליום ראשון עמ' ב

הדבר, משום שבענין ירידת המן לבני ישראל במדבר, 'וַיְהִי בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי לָקְטוּ לֶחֶם מִשְׁנֶה' **כְּתִיב** (שמות טז כב), שביום השישי בשבוע ירד המן בכמות כפולה משאר ימי השבוע, כדי שיהיה להם גם בשבת, שבה לא ירד המן. ולזכר דבר זה, יש לבצוע על שתי ככרות בשבת.

מוסיפה הגמרא: **אָמַר רַב אַשִׁי, חֲזִינָא לֵיהּ לְרַב כַּהֲנָא** – ראיתי את רב כהנא באכילתו בשבת, **דְּנָקִיט תַּרְתֵּי** – שאוחז בידו בשעת הברכה שתי ככרות, **וּבָצַע חֲדָא** – ובוצע רק אחת מהן. שלדעתו, כך יש לקיים דין לחם משנה.

הגמרא מביאה את מנהגו של רבי זירא בבציעת הפת בסעודת שבת: **רַבִּי זֵירָא** בסעודת שבת **הֲוָה בָּצַע אַכּוּלָּא שֵׁירוּתָא** – היה בוצע לכל הסעודה, כלומר פרוסה גדולה המספיקה לאכילתו בכל הסעודה, כדי להראות חביבותו לסעודת השבת, שהוא אוכל הרבה.

מקשה הגמרא: **אָמַר לֵיהּ רַבִינָא לְרַב אַשִׁי, וְהָא קָא מִתְחַזֵּי כְּרַעֲבְתָּנוּתָא** – והרי הנהגה זו נראית כרעבתנות, שפורס פרוסה גדולה, וכיצד נהג כן רבי זירא. מתרצת הגמרא: **אָמַר** [לֵיהּ] – השיב לו רב אשי לרבינא, **כֵּיוָן דְּכָל יוֹמָא לֵא קָעָבִיד הָכִי** – שבכל ימי השבוע אינו עושה כן, **וְרַק הַאִידָּנָא** – עתה ביום השבת **קָא עָבִיד** – הוא עושה כן, **לֵא מִתְחַזֵּי כְּרַעֲבְתָּנוּתָא** – אין הדבר נראה כמנהג רעבתנות, וניכר הדבר שעושה כן לכבוד סעודת השבת.

הגמרא מביאה את מנהגם של רב אמי ורב אסי בפת העירוב: **רַב אַמִּי וְרַב אַסִּי, כִּי הֲוָה מִתְרְמֵי לְהוּ רִיפְתָּא דְּעֵרוּבָא** – כאשר היה מזדמן להם פת שעירבו בה אתמול עירובי חצירות, היו **מְבָרְכִין עָלֵיהּ** [–עליו, על פת זו] ברכת **'הַמּוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ',** ואוכלים אותו. **וְאָמְרִי** – וכך הסבירו את מנהגם, **הוֹאִיל וְאִתְעֲבִיד בֵּיהּ מִצְוָה חֲדָא** – נעשתה בו בלחם זה מצוה אחת [מצות עירוב], נוסיף **וְנַעֲבִיד בֵּיהּ מִצְוָה אַחֲרִיתִי** – נעשה בו מצוה אחרת [מצות הברכה].

לקוטי שיחות פרשת נצבים כרך יט

מתורגם ללשון הקודש

א.
פירוש רש"י ל"ואת אשר איננו פה", ודברי המפרשים

בענין כריתת הברית שעליה מסופר בתחילת פרשתנו, אומרת התורה[1]: "ולא אתכם לבדכם אנכי כורת את הברית הזאת ואת האלה הזאת כי את אשר ישנו פה עמנו עומד היום לפני ה' אלוקינו ואת אשר איננו פה עמנו היום".

רש"י מצצט את המילים "ואת אשר איננו פה" ומפרש: "ואף עם דורות העתידים להיות".

מפרשי רש"י מסבירים[2], שכוונת רש"י היא למנוע את המחשבה שהמילים "איננו פה" מכוונות ליהודים של הדור ההוא אשר לא השתתפו במעמד זה — והרי אי אפשר לפרש כך משום שכבר נאמר לפני כן "אתם נצבים היום כולכם... כל איש ישראל". שכל ישראל השתתפו באותו מעמד. ולכן מפרש רש"י שכוונת המילים "ואת אשר איננו פה" היא ל"דורות העתידים להיות".

אך אין די בהסבר זה:

הרי בתורה נאמר במפורש "אתם נצבים היום כולכם", ואם כך, כבר מובן מאליו, גם ללא פירוש רש"י, שהמילים "איננו פה" נאמרות לגבי הדורות הבאים — ומה, אפוא, מחדש רש"י בפירושו "דורות העתידים להיות"? לפיכך מוסיפים המפרשים[3] ואומרים:

לולא פירוש רש"י היה קשה להסביר שהמילים "איננו פה" נאמרות כלפי הדורות המאוחרים יותר, כי כיצד ייתכן "לכרות ברית עם ההעדר"? לכן צריך רש"י לומר "ואף עם דורות העתידים להיות", ובכך הוא מחדש שאפשרי לכרות עמם ברית, כי א) נשמותיהם השתתפו באותו מעמד, ועמן כרתו את הברית[4]. ב) כיוון ש"ברא כרעיה דאבוה"[5] (=בן הוא רגל של אביו, חלק מאביו), לכן נכללים גם הבנים בכריתת הברית עם אבותיהם.

ב.
השאלות המתעוררת על פירוש רש"י

אך עדיין אין מובן:

א) כפי שנאמר פעמים רבות, כתב רש"י את פירושו באופן שגם "בן חמש למקרא" יוכל להבין מדבריו את המשמעות הפשוטה של הפסוק, בלי להזדקק לדברי המפרשים והוספותיהם. ולפי זה קשה בענינו: בן החמש לא למד באף אחת מן הפרשות הקודמות על הענין של "ברא כרעיה דאבוה". כמו כן אין הוא יודע אם נשמותיהם של הדורות העתידים היו בברית אם לאו. ואם רצה רש"י לחדש, שניתן לכרות ברית גם עם הדורות המאוחרים יותר, היה עליו לפרט בפירושו כיצד אפשרי הדבר — אם משום שהנשמות השתתפו במעמד[6] או משום "ברא כרעיה דאבוה"[7]?

ב) שאלה זו מתחזקת יותר: ענין זה, שהמילים "איננו פה" מכוונות ל"דורות העתידים להיות", מבין התלמיד בעצמו מכך שבתורה נאמר לפני כן "אתם נצבים היום כולכם", כדלעיל. ואילו החידוש שאותו צריך רש"י להבהיר — לא את עצם משמעות מילים אלו, אלא כיצד אפשרי לכרות ברית עם ה"דורות העתידים" — אינו נרמז כלל במילים "ואף עם דורות העתידים להיות". ואם כך יוצא, שעיקר חסר מן הספר?

ג) כריתת ברית עם הדורות המאוחרים יותר מוזכרת, באופן דומה, בפרשות קודמות: ברית בין הבתרים נכרתה

---

1) כט, יג־יד.

2) רא"ם, גו"א, באר מים חיים, ש"ח, ומשכיל לדוד.

3) רא"ם.

4) רא"ם. וראה באר מים חיים. ובמשכיל לדוד כ': ש"ס ערוך בפכ"ב דשבת (קמו, א) אע"ג דאינהו לא הוו מזלייהו הוו כו'.

5) ש"ח כאן. בגו"א: דהא אין ב"ד יכול לבטל דבר ב"ד חבירו.. וכיון שכך הוא הרי שפיר יכולים לקבל עליהם ברית כו'.

6) וגם דלפ"ז יוקשה איך מהני השבועה והברית עם הנשמה על הגוף כו' שזהו דבר שאינו ברשותו כ"כ ולא בא לעולם (קצוה"ע לתניא ע' מח במשביעים אותו דמס' נדה), וכמו שהקשה לפי' זה באברבנאל כאן בקושיא הא'. וראה כלי יקר כאן.

7) ואדרבא: מפרש"י בשלח (יג, יט ממכילתא שם) "השבע השביע — השביעם שישביעו לבניהם", משמע שלא מהני שבועת האב על הבנים (אבל ראה גו"א שם). וראה אברבנאל כאן*. וכן ע"ד ההלכה ראה שו"ע יו"ד סי' רכח סל"ה (מתשובת הרא"ש כלל ה' ס"ד) "ואי אפשר להשביע הנולדים לאחר זמן", ובנו"כ שם. אבל ראה רמב"ן כאן כט, יז בסופו. וראה צפע"נ דלקמן הערה 39. ואכ"מ.

---

*) אבל להעיר:

א) משבועת אברהם לאבימלך (וירא כא, כג ואילך ובפרש"י), ויצחק ואבימלך (תולדות כו, כח. ובפרש"י) – ראה ש"ב ה, ו ואילך (וברש"י שם) הובא בפרש"י בראשית ד, טו.

ב) כשנאמר בפעם הא' שבועת יוסף (ויחי נ, כה) "וישבע יוסף את בנ"י גו'" לא פרש"י הנ"ל דבשלח.

בקשר לזרעו של אברהם, שיהיו מספר דורות מאוחר יותר. וכך גם בפרשת בחוקתי[8]. וכן רוב המצוות שציווה עליהן הקדוש־ברוך־הוא באמצעות משה רבינו נצטוו לדורות. ולפי זה, צריך היה לשאול גם שם: ייתכן שכריתת הברית עם אברהם אבינו[9] או ציווי המצוות על ידי משה רבינו יחולו על הדורות הבאים, וכדומה? אך בכל זאת רואים שבכל המקומות הללו אין מתרץ רש״י את השאלה הזאת, ואם כך, מדוע הוא צריך להבהיר זאת בפרשת נצבים?

ד) בגמרא[10] נאמר, שבמילים ״ואת אשר איננו״, הכוונה היא ל״דורות הבאים וגרים העתידין להתגייר״. גם לפי פשוטו של מקרא, נכללים הגרים בברית, בדיוק כפי שחלים עליהם כל עניני התורה והמצוות. וכנאמר בתחילת פרשתנו[11], לגבי הדור ההוא: ״וגרך אשר בקרב מחניך.. לעברך בברית...״. ולפי האמור לעיל אין מובן: לגבי הגרים אין מתאימה הסיבה של ״ברא כרעיה דאבוה״, כי הם אינם בניהם של אלו שהשתתפו בכריתת הברית[12]. כמו כן אין מתאימה, בדרך הפשט, הסיבה שהנשמות השתתפו בכריתת הברית[13], כי לדעת בן החמש, כאשר גר מתגייר הוא מקבל נשמה חדשה[14]. ואם כך, נשארת השאלה בלתי פתורה: כיצד כרתו ברית עם ה״גרים העתידין להתגייר״?

ה) מצד שני, כיון שההגיון הפשוט מחייב, שהברית נכרתה גם עם הגרים העתידין להתגייר – מדוע אומר רש״י ״דורות העתידים להיות״ בלבד, ומשנה מלשון הגמרא על ידי השמטת הגרים (ובמיוחד כאשר לגבי הגרים זהו חידוש גדול יותר, כיוון שלגביהם אין קיימים שני הטעמים שלעיל)?

ו) הפירוש שכוונת המילים ״את אשר איננו פה״ היא ל״דורות העתידים להיות״ נאמר במדרש תנחומא[15] באותו ניסוח – ״דורות העתידים לבא״ – אך בתלמוד הבבלי[10] והירושלמי[16] נאמר בניסוח שונה: ״דורות הבאים״[17].

יש להבין: אמנם, פירושו של רש״י מוכח מפשוטו של מקרא ולא מדברי חז״ל וכדומה, אך היה בכל זאת מתאים יותר, שרש״י ישתמש בביטוי הקצר יותר ״הבאים״ הנאמר בתלמוד הבבלי והירושלמי, ולא בביטוי ״דורות העתידין״ ממדרש תנחומא[18]. ובמיוחד כאשר הביטוי ״הבאים״ נפוץ יותר מהביטוי ״העתידים להיות״. ולפי הידוע לנו אודות הדיוק הרב בלשונו של רש״י, עד כדי כך שיש בדיוקי לשונו ענינים מופלאים, הרי ודאי הוא שכאשר כותב ״דורות העתידים״ ולא ״דורות הבאים״, בכוונתו ללמדנו.

ז) החידוש בפירוש רש״י הוא לגבי משמעות המילים ״איננו פה״ בלבד – ״דורות העתידים להיות״. מדוע, אפוא, מצטט רש״י גם את המילים הקודמות ״ואת אשר״? ולא זו בלבד שהוא מצטטן, אלא הוא אף מבארן בפירושו: ״ואף עם״, ובכך, לכאורה, אין הוא מחדש דבר.

ג.
הקב״ה יכול, בפשטות, לכרות ברית עם הדורות הבאים

ההסבר לכל זה הוא:

רש״י אינו צריך להבהיר כיצד אפשרי לכרות ברית עם הדורות העתידים להיות, כי הדבר מובן מאליו: הקדוש־ברוך־הוא כרת את הברית, כנאמר[19] במפורש בתורה ״אשר ה׳ אלקיך כורת עמך היום״, וכל אחד מבין שהקדוש־ברוך־הוא יכול לכרות ברית גם עם הדורות הבאים.

[הביטוי (בדבריו של משה) ״אנכי כורת את הברית הזאת״ – אין משמעותו שהברית נכרתה בין ישראל לבין משה. הברית נכרתה בין הקדוש־ברוך־הוא לבין ישראל – כולל משה. ומשמעות דברי משה ״אנכי כורת...״ היא שמשה ערך את ההכנות לכריתת הברית[20].

---

8) ראה פרש״י תבא (כח, סט): מלבד הברית קללות שבתו״כ שנאמרו בסיני.

9) בזה יש לתרץ ששם כרת הברית רק עם אברהם ״לשמור הבטחתו להוריש לבניו את הארץ״ (פרש״י לך טו, יו״ד).

10) שבועות לט, א.

11) כט, יו״ד־יא. וראה פרש״י שם ד״ה מחוטב עציך.

12) וידוע מ״ש הרמב״ם לר׳ עובדי׳ גר צדק (רמב״ם בהוצאת שולזינגער, סוף כרך א, סי״ט. שו״ת הרמב״ם ירושלים תש״ך כרך ב סרצ״ג) שהגרים מתייחסים בעיקר לא ״לאברהם יצחק ויעקב (וישראל) כ״א למי שאמר והי׳ העולם״.

13) וע״ד מ״ש בשבת שם. אבל להעיר של׳ הגמרא שם הוא מזלייהו הוו (ולא הנשמות שלהם כו׳). וראה מדרשים דלקמן הערה 17.

14) להעיר מפרש״י לך יב, ה.

15) כאן, ג. (וממשיך: אר״א וכו׳ למה כתיב כו׳ לפי שהנשמות היו שם ועדיין גוף לא נברא). בתנחומא ״דורות העתידין לבא היו שם כו׳״, ובפרש״י ״דורות העתידים להיות״, טעם השינוי ראה לקמן הערה 37.

16) סוטה פ״ז סה״א.

17) ובתיב״ע ובת״י כאן מפרש הענין (ע״פ מדרז״ל), אבל לא שמתרגם התיבות – וכמו שהוא בכ״מ.

והנה גם בפרדר״א פמ״א (וראה שמו״ר (פכ״ח, ו) ובמפרשים. תנחומא (יתרו יא)) מפורש שקאי על דורות העתידין (וקרוב יותר ללשון רש״י), אלא ששם הוא לענין מ״ת. וגם מוכח שם שהכוונה להנשמות. וראה זח״א (צא, א) דכולהו בני נשא דזמינין למהוי בעלמא כולהו אשתכחו תמן כו׳.

18) לכאורה אפשר לתרץ שבבבלי ובירושלמי הוא – לא על אתר (שאין המדובר בהסוגיא שם ע״ד הברית והשבועה דכאן), אלא בגדרי שבועה בכלל, משא״כ בתנחומא שבא לפרש הכתובים על אתר. ולכן נקט ל׳ התנחומא.

אבל אינו – כי זה י״ל כאשר רש״י מביא ומעתיק דרז״ל בשמם (רבותינו אמרו וכיו״ב), אבל בנדו״ד הרי מפרש (כאילו מדעת עצמו) פשוטן של כתובים, וע״כ הול״ל לשון הנמצא בש״ס ובירושלמי (וקצר יותר), ולא ל׳ המדרש (ושהוא באריכות יותר).

19) כט, יא.

20) או י״ל דע״פ פשש״מ ״אנכי כורת״ קאי על הקב״ה, וכמו בכ״מ במשנה תורה: ״ראה אנכי נותן גו״ – ר״פ ראה (וראה לעיל ע׳ 136). ״ונתתי מטר גו׳ ונתתי עשב״ – עקב (יא, יד־טו). ועוד.

ויש לומר, שכשם שכריתת ברית בכלל כרוכה בפעולה — כדברי רש"י[21] "עושין מחיצה מכאן ומחיצה מכאן ועוברים בנתיים"[22] — כך גם נעשתה פעולה מסויימת בכריתת ברית זו[23], ופעולה זו בצע משה[24].

הסבר זה פשוט כל כך, עד אשר אין רש"י צריך להבהיר שאין כאן סתירה בין הנאמר לפני כן "ה' אלוקיך כורת עמך..." לבין הנאמר מאוחר יותר "אנכי כורת..."[25]].

וזהו הטעם הפשוט לכך שרש"י אינו צריך להסביר כיצד אמר הקדוש־ברוך־הוא למשה את המצוות לכל הדורות, וכיצד חלה ברית בין הבתרים, שנכרתה עם אברהם אבינו, על הדורות המאוחרים יותר, כי בן החמש יודע בפשטות, שהקדוש־ברוך־הוא אינו מוגבל כלל ח"ו ובכוחו לצוות גם על הדורות המאוחרים יותר, ולפיכך אין זו קושיה בפשוטו של מקרא מלכתחילה.

ד.
אופן כריתת הברית עם הדורות הבאים

כוונת רש"י באומרו "ואף עם דורות העתידים להיות" איננה להדגיש את עצם הענין שהברית נכרתה גם עם הדורות הבאים, אלא ברצונו לפרש את האופן שבו נכרתה הברית עם ה"דורות העתידים להיות":

מן המילים "ולא אתכם לבדכם אנכי כורת את הברית הזאת ואת האלה הזאת כי את אשר ישנו פה.. ואת אשר איננו פה", מובן שלא זו בלבד שכריתת הברית מחייבת גם את הדורות הבאים, אלא שהיא נעשתה ישירות עם "אשר איננו פה", ובאופן הזהה בדיוק לכריתת הברית עם "אשר ישנו פה".

מסקנה זו הכרחית גם מכך שלאחר שאומרת התורה "לעברך בברית ה' אלוקיך" לגבי ה"נצבים... כולכם", היא חוזרת ומזכירה אותם שוב "ולא אתכם לבדכם אנכי כורת את הברית הזאת... כי את אשר ישנו פה" — והרי, לכאורה, מילים אלו מיותרות[26], אלא הן נאמרו כדי להדגיש את ההכללה של מי ש"איננו פה" ביחד עם ש"ישנו פה". ולהסביר על ידי כך, שהברית נכרתה עם שני סוגים אלו באותו אופן ממש[27].

לפיכך מצטט רש"י גם את המילים "ואת אשר..." ומפרש "ואף עם דורות העתידים להיות", וכך הוא מדגיש: א) שהברית נכרתה ישירות עם ה"דורות העתידים להיות"[28], ב) שהברית נכרתה אתם באותו אופן בדיוק — ועל כך מצביעה המילה "אף" שהיא מחברת ומשווה — כמו שנכרתה עם מי ש"ישנו פה"[29].

ה.
הברית נכרתה עם הדורות הבאים עצמם - נשמותיהם וגופם

לפי זה יוצא, שלא זו בלבד שרש"י אינו צריך להוסיף שנשמותיהם של הדורות הבאים היו שם, או ש"ברא

21) פרשתנו שם. וראה פרש"י לך טו, יד.

22) בינתים — נמצא גם בנוגע למקום וכמו סוכה פ"א מ"ז.

23) ועד"ז הוא ברלב"ג כאן. אלא שמסיים שהיא ההעברה בין ב' ההרים הר גריזים והר עיבל. וראה אברבנאל כאן מה שהקשה ע"ז.

24) ולהעיר מפרש"י ר"פ "שכנסם משה לפני הקב"ה להכניסם בברית". וברמב"ן "ויתכן שכרת עוד עמם ברית כברית הראשונה כו' ולקח חצי הדם כו'".

25) כמו שהקשה באלשיך כאן. ועוד.

26) ראה אוה"ח כאן.

27) וכן משמע מראב"ע כאן בד"ה "ולא אתכם לבדכם" שמפרש "רק עמכם ועם הבאים אחריכם שהם בניכם ובני בניכם". וראה בד"ה "ואת אשר איננו".

28) ומה שכתב רש"י עה"פ (כט, יז) "פן יש בכם וגו': לפיכך אני צריך להשביענכם" י"ל אשר "בכם" כולל אף דורות העתידים (את אשר איננו פה — שהזכיר לפני זה). — ואפילו את"ל אשר מתחיל מ"כי אתם ידעתם גו' פונה היום גו'" נאמר רק להדור ההוא, הרי: הסיבה (ד"לפיכך") "ותראו את שקוציהם גו' פן יש בכם שרש פרה גו'" שייכת אף בדורות הבאים ממש כמו בדור דנצבים כולכם ולפיכך צריך להשביעם — אלא שנאמר לדור משה כמו שנאמר להם "אתם נצבים גו'".

29) לכאורה י"ל שזהו החידוש בכרי"ב הזאת (על הכר"ב דחורב) — דכאן היתה גם על הדורות העתידים, ואשר לכן לא הוצרך רש"י לבאר הצורך והחידוש בכר"ב הזאת (אף שהאריכו בזה במפרשים: ראה תנחומא כאן*. רמב"ן כאן (כט, יז). אברבנאל ואלשיך כאן. ועוד). עוד י"ל דגם הכר"ב עם אלו שישנו פה צ"ל, כי הכר"ב הא' הי' רק עם דור ההוא, והכר"ב דכאן הי' עם דור שנכנסו לארץ (שלא היו בכר"ב הא') ועם כל דורות הבאים, וכן פי' בצרור המור כאן. וא"צ רש"י לפרש זה — לאחרי שכבר אמר שבכר"ב כזו — צ"ל מפורש "ואת אשר איננו פה".

לכאורה אין לומר (ע"פ פשש"מ) שהחידוש בהכר"ב זו הוא ענין הערבות כמרז"ל בגמרא (סנהדרין מג, ב) וכהובא בפרש"י פרשתנו (כט, כח) ובמפרשים שם — דהרי בפ' בחוקותי (כו, לז) "וכשלו איש באחיו" פרש"י "ומדרשו (סנה' כז, סע"ב. וש"נ) וכשלו איש באחיו זה נכשל בעוונו של זה שכל ישראל ערבין זל"ז**.

אבל י"ל שע"פ פשש"מ יש חידוש גם בזה בכר"ב כאן — ע"פ ל' רש"י בפרשתנו (כט, כח) "מעניש את הרבים על.. היחיד", היינו שהערבות בפ' בחוקותי הוא רק: א) כשלו איש באחיו — ממשפחתו או עמיתו וכיו"ב — ב) זה נכשל בעונו של זה, עונש דיחיד על היחיד. משא"כ כאן נתחדש שמעשה היחיד נוגע לרבים (וראה סנהדרין ושבועות שם: התם שיהי' בידם למחות כו').

*) בתנחומא כאן (ובילקוט) בתחלתו "שלש בריתות" (ואינו מבאר הצורך בכולם). ועד"ז הוא ברמב"ם סוף הל' מילה "נכרתו עליהן שלש בריתות" (ברכות מח, סע"ב: נתנה בשלש בריתות) ומביא הכתוב (דתבא כט, סט) אלה דברי הברית גו' מלבד הברית גו'. ומסיים "ושם הוא אומר אתם נצבים היום כולכם לעברך בברית ה' אלקיך כו'". וראה פרש"י ברכות שם. ואכ"מ.

**) אבל י"ל שפי' "ומדרשו" שם הוא סיפור מה שיהי' לאחר זמן, היינו (לא שבעת הכר"ב הא' נעשו ערבין, אלא) ש"וכשלו גו'" קאי על הזמן לאחר ד"ואם לא תשמעו גו'" דאז יהיו "וכשלו גו'", שה"ז לאחר הכר"ב דערבות מואב.

כרעיה דאבוה״, אלא שפירושים אלו אינם מתאימים כאן לפי פשוטו של מקרא:

אם מסבירים שהברית נכרתה עם ״אשר איננו פה״ משום ש״ברא כרעיה דאבוה״ יוצא, שהברית נכרתה בשני אופנים שונים: עם מי ש״ישנו פה״ היא נכרתה עמו עצמו, ועם מי ש״איננו פה״ לא נכרתה הברית עמו עצמו, אלא בתור ״כרעיה דאבוה״[30].

כמו כן יש הבדל בין שני הסוגים אם מסבירים שהברית נכרתה לגבי מי ש״איננו פה״ רק עם נשמותיהם, שהשתתפו בכריתת הברית, שהרי לגבי מי ש״ישנו פה״ נכרתה הברית גם עם הנשמות וגם עם הגופים, ואילו לגבי מי ש״איננו פה״ נכרתה הברית רק עם הנשמות.

ואילו לפי דברי רש״י, שמובן מן הפשט שהברית נכרתה ״ואף עם דורות העתידים להיות״, יוצא, שהברית נכרתה עם הדורות הבאים עצמם, לא משום ״כרעיה דאבוה״, ובאותו אופן ממש כפי שנכרתה עם מי ש״ישנו פה״, כלומר, עם הנשמות ועם הגופים[31].

ובמיוחד לפי דברי רש״י לעיל ״כך היו כורתי בריתות עושין מחיצה מכאן ומחיצה מכאן ועוברים בינתיים כמו שנאמר[32] העגל אשר כרתו לשניים ויעברו בין בתריו״, המראים[33] שכל ה״עוברים בינתיים״ מתאחדים. כלומר, לא זו בלבד שמתאחדים עם מי שכורתים עמו את הברית – עם הקדוש־ברוך־הוא – אלא גם כל אלו הנכללים בברית נעשים דבר אחד.

ו.

לפי הפשט נכללים גם הגרים באותה ברית

לפי האמור לעיל מובן גם מדוע אין רש״י צריך להזכיר את ה״גרים העתידין להתגייר״, כי לפי פירוש רש״י, שהברית עם מי ש״איננו פה״ נכרתה עמם עצמם, הרי נכללים ב״דורות העתידים להיות״ גם הגרים, כי ברור, שה״דורות העתידים להיות״ כוללים את כל היהודים של אותו דור מהדורות הבאים, כולל את הגרים שבתוכם. אך לא כן לפי הפירוש שהברית נכרתה עם הדורות הבאים משום ״ברא כרעיה דאבוה״, דבר שאינו אפשרי לגבי הגרים, או לפי הפירוש שהברית נכרתה עם הנשמות, שגם טעם זה אינו מתאים לפי הפשט[34] לגבי גרים, כדלעיל בסעיף ב׳ קושיה ד׳.

ואדרבה: רש״י אינו יכול להזכיר את הגרים ועל ידי כך להפריד אותם בפני עצמם, כי אז היה זה שונה מברית זו עם ״אשר ישנו״, שאותה ברית בדיוק נכרתה עם כולם, וכולם הם דבר אחד.

אמנם, לפני כן מפרידה התורה את הגרים בפני עצמם, אך זאת משום ששם היא מפרטת את כל סוגי היהודים: ראשיכם וכדומה. שם אין מדובר על הברית עצמה, אלא על ״נצבים״, כהכנה ״לעברך בברית״. אך כאשר התורה מדברת על הברית עצמה – ״אנוכי כורת את הברית...״ – אין היא מבחינה בין סוגים שונים של יהודים.

ז.

הדיוק בדברי רש״י ״דורות העתידים להיות״

לפי כל האמור לעיל יובן גם מדוע מדייק רש״י ואומר ״העתידים להיות״ ולא ״הבאים״:

משמעות המילה ״הבאים״ אינה מדגישה שדברים אלו אינם קשורים כלל למציאות בהווה. משמעות המילה ״הבאים״ היא, הדברים שיבואו לאחר, בהמשך ובקשר, לדור שבהווה.

ולפיכך כאשר אומרים ״הדורות הבאים״, הרי למרות שהכוונה היא לדורות שעדיין לא הגיעו, בכל זאת מדגישים בו בזמן גם את הקשר שלהם לדור הקודם – הם באים כהמשך לו – הם יוולדו מהדור שכבר ישנו.

כלומר, הדור הזה ״מחייב״ את מציאותו של הדור שלאחריו, ויוצא, שהדור הבא קיים כבר מפני הדור הזה, אלא שבזמן הדור הזה אין הדור הבא קיים בפועל.

[וזאת, בדומה לדברי הרמב״ם[35] ״זה שקראו אותו חכמים העולם הבא, לא מפני שאינו מצוי עתה... אלא הרי הוא מצוי ועומד שנאמר... ולא קראוהו עולם הבא, אלא מפני שאותן החיים באין לו לאדם אחר חיי העולם הזה שאנו קיימים בו בגוף ונפש״ – ה״עולם הבא״ הוא ״מצוי ועומד״ גם עתה, והוא נקרא ״(עולם הבא״ רק מפני שהוא בא כתוצאה של חיי העולם הזה, נשמה בגוף].

לעומת זאת, משמעות הביטוי ״עתידים להיות״ הוא לגבי דברים שכלל אינם קיימים עתה, לא רק שאינם נמצאים בפועל, אלא שעצם מציאותם צריכה ״להיעשות״. כלומר, אין הם באים כתוצאה של הדור הקודם.

---

30) וראה רמב״ן ואברבנאל שבהערה 7. מלבי״ם כאן.

31) ומה שמחלק ״את אשר ישנו פה עמנו עומד היום לפני ה״א ואת אשר איננו פה עמנו היום״, הוא רק בנוגע ל״עמנו״ אבל לא בהנוגע ״לפני ה״א״, שמכיון שהוא למעלה מהזמן גם הם עומדים לפני ה״א. ולהעיר מל׳ תיב״ע כאן: כולהון הינון קיימין הכא עמן יומנא. וראה כלי יקר כאן בתחלתו להפי׳ שקאי על הנשמות.

32) ירמי׳ לד, יח.

33) להעיר מלקו״ת ריש פרשתנו (מד, ב). ד״ה כי חלק תש״ב פי״ג.

34) משא״כ ע״ד הדרוש כו׳ כבגמרא שבת שם. וראה לקמן הערה 37.

35) הלכות תשובה ספ״ח.

ולכן מדייק רש״י ביותר ואינו אומר ״דורות הבאים״, משום שאז ניתן היה לחשוב שהברית עם ״אשר איננו פה״ נכרתה משום ״דורות הבאים״ – משום שהם כתוצאה והמשך של דור ההווה, בדומה לפירוש שכריתת הברית עם הדורות הבאים היא משום ״ברא כרעיה דאבוה״.

ועוד: אילו היה נכתב ביטוי זה לא היה ברור, ואולי אף היו מוציאים מן הכלל את הגרים, שהם אינם נכללים ב״דורות הבאים״ משום שאין הם המשך ותוצאה, תולדה, של דור ההווה[36].

ולפיכך אומר רש״י ״העתידים להיות״, ובכך מודגש שמציאותם תתחדש בעתיד. ומובן מאליו שכריתת ברית היתה מוכרחה להיות עם הדורות העתידים עצמם ולא משום שהם תוצאה והמשך של דור ההווה.

וכן ברור שנכללים בכך גם הגרים, שגם הם ״עתידים להיות״[37].

ח.

אל ליהודי להירתע מפני ״אתם המעט...״

מפירוש רש״י זה נלמדת הוראה מופלאה לגבי ענין שדובר עליו מספר פעמים:

ייתכן שלפעמים יהודי יפול ברוחו, ויחסר לו חיזוק בהתנהגות בדרך התורה והמצוות, ובמיוחד ביציאתו לעולם כדי להפיץ יהדות וכדומה, משום ש״אתם המעט מכל העמים״[38] –

התשובה לכך היא: כל זה כאשר מדובר על כמותו של עם ישראל, אשר כמות היא מוגבלת בזמן ובמקום, ומבחינה זו יהודים בזמן ובמקום מסויים הם ״מעט מכל העמים״.

אך כיון שהעיקר אצל יהודים היא איכות רוחנית, תורה ומצוות, הרי כאשר יהודי קשור לקדוש־ברוך־הוא באמצעות התורה והמצוות, שהוא למעלה מזמן ומקום, הרי אז הוא קשור באמת ובפועל עם כל היהודים שבכל העולם ושבכל הדורות[39].

ודבר זה מודגש בדברי רש״י ״ואף עם דורות העתידים להיות״ בדיוק כמו עם הדור ש״נצבים היום״. כאשר נכרתה הברית בין הקדוש־ברוך־הוא לבין ישראל עמדו כל היהודים שבכל הדורות ביחד, כולם מציאות אחת. מכך מובן שכאשר יהודי קשור בגלוי עם הקדוש־ברוך־הוא, בברית – על ידי קיום התורה והמצוות בפועל, נצבים אתו כל היהודים שבדורו ושבכל הדורות, כולם ביחד ״קומה אחת שלימה״[40].

ואז הרי היהודים אינם ״מעט״ גם בכמות. להיפך, היהודים רבים מאוד גם בכמות, ואל להם להבהל, גם מבחינת הכמות, אפילו מכמות גדולה ביותר של גויים, ולהיפך, תפול עליהם אימתה ופחד״ –

כאשר ״אתם נצבים היום כולכם״ – ״לאחדים כאחד״[39], שהיהודים נצבים כולם ביחד בגלוי, הרי אז ״אתם נצבים קיימים ועומדים, והיינו שזוכים בדין״[41],

וזה מביא לכתיבה וחתימה טובה בראש השנה לכל אחד ואחת מישראל, בטוב הנראה והנגלה.

(משיחת ש״פ נצו״י תשל״ה)

---

36) ולכן במס׳ שבועות שנאמר ״דורות הבאים״ הוצרך להוסיף ״גרים העתידין להתגייר״.

37) משא״כ בתנחומא כאן ״העתידין לבוא״ שאינו מודגש הוויתן מחדש, וי״ל כי לפירוש התנחומא הכוונה ״אשר איננו פה״ הוא שהנשמות היו שם כההמשך בתנחומא שם, ולכן אין לומר ״עתידין להיות״, שהרי ישנם עכשיו. משא״כ לפרש״י שהכרי״ב הי׳ עם נשמות בגופים.

ועפ״ז י״ל דמ״ש בפרדר״א ״וכל העתידין להבראות עד סוף כל הדורות שם עמדו עמהם״ הוא לפי שכולל גם הנשמות דגרים. (וראה שמו״ר שם, ותנחומא יתרו שם).

38) ואתחנן ז, ז.

39) ולהעיר שמצינו עד״ז בהלכה בנגלה: אין מיתה בצבור (הוריות ו, א) וראו׳ כפרה זו שתכפר על יוצאי מצרים כו׳ (שם). והאריך בזה בצפע״נ דזה הוי מחמת התואר (איכות) והתואר תמיד נצחי, משא״כ בב״נ ליכא גדר קהל – נזיר סא, ב. ראה בכ״ז מפענ״צ (פ״א סי״א סי״ג). וראה שם (סי״ג אות ב) ובצפע״נ (מהדו״ת צ, ב) בענינינו, דגדר זה דנעשו ״ישראל צבור ונעשו מציאות אחת נצחית״ הי׳ אחר הכר״ב דערבות מואב ואחר שנכנסו לא״י ולכן בנוגע ליוסף איתא במכילתא ״יוסף השביע ואח״כ האבות השביעו לבנים״, כיון שזה הי׳ קודם שנכנסו ישראל לגדר צבור וקהל. וראה צפע״נ עה״ת פרשתנו כט, יו״ד לענין הגרים.

40) לקו״ת ריש פרשתנו. ובד״ה זה היום תרצ״ד בתחלתו ״כמ״ש אתם נצבים היום כולכם גו׳ וקאי הן על הנשמות כמו שהן למעלה כו׳ והן הנשמות שהן למטה מלובשים בגוף כו׳״.

41) היום יום כ״ה אלול.

נוסח התפלה - יום הכיפורים

מה נהדר היה כהן גדול בצאתו בשלום מן הקדש[1]

הכהן גדול, המשמש בשמונה בגדים, הוא כמו הדר, המלך השמיני[2] (ואף שביום הכפורים עבד בארבעה בגדי לבן — הרי היו ב׳ פעמים ד׳, של שחרית ושל בין הערבים).

ומעכב שיהיה לו אשה[3] — כמו במלך הדר, שכתוב בו ושם אשתו מהיטבאל.

מהיטבאל — תיבות א״ם טב״ל ה׳ י׳, רמז לה׳ טבילות וי׳ קידושין[4] (קידושין הוא גם טבילת ידיו ורגליו).

וכתיב[5] בזאת יבא אהרן אל הקדש, ואמרו רז״ל[6] שזכות המילה נכנסת עמו — מילה היא בחינת המלך השמיני.

(תורת לוי יצחק עמ׳ שמב)

קום לך אל נינוה העיר הגדולה[7]

יום הכפורים הוא יום של תשובה עילאה, תשוב ה׳ עילאה, בינה. לכן מפטירין בו בענין נינוה, שרומזת על בינה, כי עיר גדולה היינו בינה, ה׳ גדולה[8].

(תורת לוי יצחק עמ׳ קכא)

ויחל יונה לבוא בעיר מהלך יום אחד[9]

תיבת נח שייכת לראש השנה[10].

וגם יום הכפורים שייך לתיבת נח, דכתיב בה[11] ויחל עוד . . ויוסף שלח את היונה — רמז ליונה בן אמיתי, שכתוב גם בו ויחל.

ומזה נמשך מה שאשתו של יונה היתה עולה לרגל[12], כי מעלת היונה היא בעיניה, כמו שכתוב[13] עיניך יונים, עיניו כיונים[14], ועליה לרגל הוא מצות ראיה.

ואין זכרות ונקבות בעופות[15], לכן גם אשתו עלתה לרגל, כי אם לא כן, לא היה מנוח לכף רגל״ה[16].

והוא ברגל של חג הסוכות, שהוא אחר ראש השנה ויום הכפורים.

(ליקוטים ואגרות עמ׳ שפב)

וימינך פשוטה לקבל שבים[17]

ימין — הוא בסוכות, וימינו תחבקני[18].

ואף שגם יום כפורים הוא יום התשובה, ואומרים בו וימינך פשוטה לקבל שבים, והכפרה היתה על ידי הכהן גדול דוקא, בחינת רב חסד, ולבש בגדי לבן, שרומזים על חסד,

זהו רק בחינת לקבל שבים, אך לא בחינת חיבוק, שזהו כשכופה יד ימין, שנעשה כדמות שלש דפנות הסוכה.

(הערות לזהר א עמ׳ קמא)

ותוקעין תקיעה אחת[19]

המאה קולות של ראש השנה - הם מחיצוניות בינה.

התקיעה אחת של נעילה — היא מפנימיות בינה[20]. כי יום הכפורים הוא יום סליחה ומחילה, שהן מפנימיות בינה, שהיא רחמים פשוטים.

כשם שבלימוד התורה, עבודת הצדיקים, יש הפרש בין לימוד מאה פעמים למאה פעמים ואחד[21], כמו כן בתקיעת שופר, עבודת התשובה[22], צעקה מעומק הלב, יש מאה קולות, ויש תקיעה אחת היתירה על המאה ועולה על גביהן[23].

(ליקוטים ואגרות עמ׳ מד)

---

1) תפלת מוסף של יום כפור.
2) וישלח לו, לט.
3) יומא ב, א במשנה.
4) רמב״ם הלכות עבודת יום הכפורים פ״ב ה״ב.
5) אחרי טז, ג.
6) ויקרא רבה פכ״א, ו.
7) יונה א, ב. — הפטרת מנחה של יום כפור.
8) לקוטי תורה להאריז״ל יונה.
9) יונה ג, ד. — הפטרת מנחה של יום כפור.
10) זח״ג קמט, ב.
11) נח ח, י.
12) עירובין צו, ב.
13) שיר השירים ד, א.
14) שם ה, יב.
15) זבחים קטז, א.
16) ראה נח ח, ט.
17) תפלת נעילה של יום כפור.
18) שיר השירים ח, ג. וראה לקוטי תורה דרושים לסוכות פא, ב.
19) תפלת נעילה של יום כפור.
20 ראה פרי עץ חיים שער ראש השנה פ״ב.
21) חגיגה ט, ב.
22) רמב״ם הלכות תשובה פ״ג, ד.
23) ועיין לקוטי תורה בלק עה, ב, שבתשובה עילאה גופא יש שתי בחינות, עיין שם. ועל דרך זה יובן ההפרש בין השופר של ראש השנה לשופר של יום הכיפורים.

חוברת יד

דרכו האחרונה של יהודי מפולטבה

גלי הקור — כמו להכעיס — נעשו חזקים למדי, והמחסור באוכל לשובע, או אף הרעב ממש, גרמו להתפשטותה של מחלת הטיפוס ר"ל יותר ויותר בקרב אנשים רבים.

אחד הגולים היה יהודי מפולטבה, שבעירו נהג לומר שיעור ב"עין יעקב" בבית־הכנסת, ולכן נחשב לרב (רב של ממש כבר לא היה אז בפולטבה), וגם הוא הוגלה לכפרנו. אדם זה הידרדר לדיוטא כה תחתונה עד שהיה פשוט מתהלך ומבקש נדבות, מיהודים ומלא־יהודים כאחד.

אני זוכרת שפעם אחת עמדנו כולנו בתור — ללחם כמובן — וכשראה הלה את בעלי, ניגש אליו והחל לפלפל אתו בדברי תורה. חנות הלחם היתה סמוכה לחלון בית הנ.ק.וו.ד., והלה החל להפגין את למדנותו בקול רם, כשכל הגויים מתאספים מסביב כדי לראות את המתרחש... היה זה מצב בלתי־נחוץ בעליל.

ניגשתי איפוא אליהם, ואמרתי לאותו יהודי: "בבקשה מכם, אל תצעקו כל־כך! הרי יש כאן 'עין רואה ואוזן שומעת ומעשיך בספר נכתבים' — מה אתם עושים?!"

האיש ענה לי מיד, שהנ.ק.וו.ד. אינם "בעלי־הבית" שלו, ומי ששלח אותו לכאן הוא הקב"ה!... אך הוא מבקש שאסביר לו: בעומדו בתור נאמר לו שהוא עומד בעשירייה השלושים־וששׁ[120], אך המספר צויין ברוסית, ורצונו לדעת מהו מספרה של עשירייה זו... אדם זה לא ידע היטב את שמות המספרים ברוסית, אך נחשב בעיני השלטונות כאלמנט מזיק מבחינה פוליטית!

בשלב מסויים הצטרפו אליו אשתו ובנו, שהיה נער צעיר. איכשהו סודר עבורם מקום מגורים. עבור הנער סידר קוליקוב[66] עבודה כשוליה אצל סנדלר בקזיל־ארדא, כדי שישתכר ויסייע במשהו להוריו.

אלא שהחיים בציאילי לא מצאו חן — ובצדק, למרבה הצער — בעיני ה"רבנית". בינתיים חלה בעלה, והיא מיהרה להוביל אותו אל בית־הרפואה, ובעצמה השיגה כמה רובלים ונסעה לביתה.

בית־הרפואה היה במרחק חמישה קילומטרים מביתנו. באחת הפעמים שבעלי הלך לשם כדי לבקר את החולה, הוא ראה שמצבו הבריאותי הורע מאוד. הוא התוודע איפוא אל הרופאים במקום, אחד מהם גולה בעצמו, וביקש מהם שיטפלו בו היטב.

כעבור מספר ימים הודיע הרופא הגולה לבעלי שהחולה נפטר. עמדה בפניו איפוא שאלת הבאתו לקבורת ישראל. בית־קברות יהודי לא היה במקום.

בעלי הצטער מאוד על פטירתו של האיש, והחל מיד לעסוק בנושא הקבורה. הוא הלך מיד אל הרופא, ועלה בידו להבטיח שגופת הנפטר תישמר בבית־הרפואה למשך שלושה ימים, ולא תבוצע בה נתיחה שלאחר המוות (כפי שנהגו לעשות שם בגופותיהם של כל המתים ממחלת הטיפוס).

לאחר־מכן הלך בעלי אל משרד הטלגרף — בידעו שכל צעד שלו נתון להשגחה — ושלח מברק לקהילת קזיל־ארדא, בבקשה שנציג הקהילה יגיע לכאן, כשהוא מסביר את מטרת הבקשה. הוא חתם על המברק רק בשמו הפרטי, ללא שם משפחתו.

למחרת הגיע מקזיל־ארדא הרב המקומי, יהודי בוכרי, שכפי שכבר תיארתי[121] — עסק בשעות היום בצחצוח נעליים לפרנסתו, ולפנות ערב היה הולך לבית־הכנסת וממלא את תפקידו כ"חכם" העיר. מבחינת ידע תורני הוא היה רחוק מלהיות בור גמור.

יחד עם ה"חכם" הגיע גבאי ה"חברה קדישא", יהודי קאזאחי, לבוש בבגדים קאזאחיים ועטוף בצעיף אדום גדול. הוא היה אדם פשוט, עבה־גוף ובעל פנים מגושמות. נראה שלא ידע לקרוא "עברי", אבל היה ירא־שמים גדול.

---

120) ראה לעיל ע' 000 שהעומדים בתור חולקו לעשיריות.

121) לעיל ע' 000.

ל, ב-ג – ושבת עד ה' אלקיך ושמעת בקולו ככל אשר אנכי מצוך היום אתה ובניך בכל לבבך ובכל נפשך ושב ה' אלקיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך ה' אלקיך שמה

א. בפ' יה"כ (יומא פו.) אר"י גדולה תשובה שדוחה ל"ת שבתורה שנאמר (ירמי' ג, א) הן ישלח איש את אשתו והלכה מאתו והיתה לאיש אחר וגו' ושובו אלי נאום ה'.

ואני שמעתי מפי קדוש הרב המובהק כמוה"ר חיים אלגאז"י זצוק"ל הוא הי' אומר בטעם אומרם גדולה תשובה שדוחה ל"ת שבתורה ומאי ריבותא [דתשובה, והלא מדה היא בתורה אתי עשה ודחי לא תעשה], כלפי הא דאמרו בפרק אלו נערות (כתובות מ.) וניתי עשה דלו תהי' לאשה ולדחי ל"ת דלא יבא ממזר, ומשני התם היכא אמרינן ניתי עשה ולדחי ל"ת כגון מילה בצרעת דלא אפשר דלא לקיומי לעשה, אבל הכא אי אמרה לא בעינא מי איתי' לעשה כלל, וכתבו רבותינו בעלי התוס' ז"ל דכיון דאי אמרה לא בעינא ליתי' לעשה אפילו כי אמרה בעינא לי' לא חשיב עשה דלא דמי למילה ע"ש.

והיינו רבותא דתשובה, דאע"ג דעשה דושבת הוא ברצונו יתברך כי ברצונו לקבלנו וברצונו שלא לקבלנו הי' מן הדין שלא יהא הך עשה דוחה לל"ת דלאמר הן ישלח איש וכו' דלא דמי למילה בצרעת אם לא כי גדולה תשובה.

והרב המופלא כמהר"ח אבולעפיא זצוק"ל הי' מפרשה ע"ד הנז' עמ"ש רש"י אי אמרה לא בעי' מי איתי לעשה כלל, והשתא נמי מלמדין אותה לומר איני רוצה לבטל הל"ת ע"כ, והיינו אומרם גדולה תשובה שדוחה ל"ת שבתורה דבעלמא מלמדים אותה שתאמר איני רוצה שלא לבטל הל"ת והכא הוא עצמו אומר לישראל שובו אלי לבטל הל"ת יען כי גדולה כחה של תשובה.

ועוד לאלוה מילין בזה בהעיר דהנה מתלמוד דידן מפורש יוצא דאיכא ל"ת בהן ישלח איש וגדולה תשובה שדוחה ל"ת שבתורה, ואילו בספרי אמרו ז"ל עתידה כנסת ישראל לומר לפני הקב"ה רבש"ע כבר הכתבת בתורה לאמר הן ישלח איש את אשתו וכו', א"ל כלום הכתבתי אלא איש הלא אל אנכי ולא איש וכי גרושים אתם לי כה אמר ה' איזה ספר כריתות אמכם ע"כ נראה דס"ל דליכא ל"ת כלל, וכאן הבן שואל במאי קמפלגי תלמוד דידן והספרי.

ויתכן דהספרי ס"ל דעל כרחך לומר דהכא ליכא ל"ת דאם איתי' היכי אתי עשה דושב' ודחי ל"ת והא אם אמר קב"ה לא בעינא מי איתי' לעשה כלל, ואפי' כי אמר בעינא לא חשיב עשה כמ"ש התוס'. א"נ דאי איתי' ל"ת הכא היכי קאמר רחמנא שובו לבטל הל"ת בקום עשה והלא נהפוך הוא דכל כי האי גוונא מלמדין אותה שתאמר לא חפצתי שלא לבטל הל"ת, אלא ע"כ ליכא הכא ל"ת כלל כי אל אלקים ה' וכדרך שכתבנו בשם הב' המאורות הגדולים ז"ל.

ועד"ז הי' אפשר לפרש עוד טעם פלוגתא זו דפליגי בפלוגתא דאביי ורבא בריש פ"ק דתמורה בכל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד דלאביי אי עביד מהני ולרבא לא מהני ובעי התם תלמודא והשתא דשנינן כל הני שנויי במאי פליגי וכו', ומקשו התוס' ז"ל וא"ת נימא דפליגי באדם שנשבע שלא לגרש את אשתו ואח"כ עבר וגירשה דלאביי מהני ולרבא ל"מ גיטא כיון דעבר אמימרא דרחמנא, ותירץ דכיון שאין האיסור כמו לא יוכל לשלחה כל ימיו אלא מעצמו ומרצונו בדה ענין איסור שבועה זו בכה"ג לא אמר רבא לא מהניא, ויש חולקין בסברא זו כמבואר בתשובות הר"ג פמ"א סי' ס"ח שהמרדכי חלוק ע"ז ועיין בתשובות הראנ"ח ח"א סס"י מ"ב.

ומעתה מקום יש לומר דדעת הספרי דקאמר וכי גרושין אתם לי ושלל ענין גרושין מכל וכל הוא מפני שהוא תפס כמאן דאמר כל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני, א"כ הקב"ה שנשבע להקים את ישראל לו לעם ושלא להמירן [כמ"ש בפרק הנזקין (גיטין נז:) בפ' את ה' האמרת היום וכו' וה' האמירך, שנשבע הקב"ה שאין מעביר אותם באומה אחרת וכו'] לא מהני גיטא. אמנם תלמוד דידן דסבר דגט כריתות הוה אלא דעשה דתשובה אלים ס"ל כי כל כה"ג דהוא יתברך בדה איסור זה להשבע שלא לגרש אי עביד מהני והוי גיטא אלא דע"י כחה של עשה דתשובה הם שבים לאישים הראשון ודוחים ל"ת.

ויש לצרף לזה טעם המקרא בסדר ואתחנן בצר לך וכו' עד ושבת עד ה' אלקיך ושמעת בקולו כי אל רחום ה' אלקיך לא ירפך ולא ישחיתך ולא ישכח את ברית אבותיך אשר נשבע להם, שהכונה לומר על ענין עשה דתשובה דאיכא ל"ת דלא ישוב ונותן טעם כי **אל** רחום ה' אלקיך ע"ד שאמרו בספרי כלום הכתבתי אלא איש אל אנכי ולא איש, ולפי שיקשה ע"ז דבלאו האי טעמא דאל אנכי נמי אין כאן דין גרושין דכל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד לא מהני, לז"א כי אין זה באיסור לא יוכל לשלחה, אבל מה שלא ירפך ולא ישחיתך הוא מטעם ולא ישכח את ברית אבותיך אשר נשב"ע להם, כי מעצמו ומרצונו בדה ענין איסור שבועה זו ובכה"ג לא אמרינן לא מהני.

שארית יעקב פ' האזינו

◆ יום ראשון כ"ב אלול ◆

כט (ט) **אַתֶּם נִצָּבִים הַיּוֹם כֻּלְּכֶם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם רָאשֵׁיכֶם שִׁבְטֵיכֶם זִקְנֵיכֶם וְשֹׁטְרֵיכֶם כֹּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל:**

ט אַתּוּן קָיְמִין יוֹמָא דֵין כָּלְכוֹן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן רֵישֵׁיכוֹן שִׁבְטֵיכוֹן סָבֵיכוֹן וְסָרְכֵיכוֹן כֹּל אֱנַשׁ יִשְׂרָאֵל:

רש"י ◄ **אַתֶּם נִצָּבִים** • מְלַמֵּד שֶׁכִּנְּסָם מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּיוֹם מוֹתוֹ לְהַכְנִיסָם בִּבְרִית. **רָאשֵׁיכֶם שִׁבְטֵיכֶם** • רָאשֵׁיכֶם לְשִׁבְטֵיכֶם. **זִקְנֵיכֶם וְשֹׁטְרֵיכֶם** • הֶחָשׁוּב חָשׁוּב קוֹדֵם, וְאַחַר כָּךְ "כֹּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ל עמ' 219)

רָאשֵׁיכֶם . . שׂוֹאֵב מֵימֶיךָ (כט, ט־י) **כַּוָּנַת מֹשֶׁה בִּבְרִית זֶה הוּא לְהַכְנִיסָם בַּעֲרֻבּוּת** (אור החיים) בְּאַחְדּוּתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שֶׁכֻּלָּם עֲרֵבִים וּמְעֹרָבִים זֶה בָּזֶה, יֶשְׁנָם שְׁלֹשָׁה אוֹפַנִּים. **א.** הַשְּׁלֵמוּת שֶׁל כְּלָל יִשְׂרָאֵל הִיא כַּאֲשֶׁר יֵשׁ בּוֹ גַּם רֹאשׁ (רָאשֵׁיכֶם) וְגַם רֶגֶל (שׂוֹאֵב מֵימֶיךָ). **ב.** כָּל אֵבֶר מַשְׁפִּיעַ מִמַּעֲלָתוֹ לִשְׁאָר הָאֵבָרִים, כָּךְ שֶׁהָרֹאשׁ וְהָרֶגֶל זְקוּקִים זֶה לָזֶה וּמַשְׁלִימִים זֶה אֶת זֶה. **ג.** מִצַּד נְקוּדַת הַיַּחֲדוּת, שֶׁהִיא בְּשָׁוֶה מַמָּשׁ אֵצֶל כָּל יְהוּדִי, אֵין הִתְחַלְּקוּת כְּלָל שֶׁל רֹאשׁ וְרֶגֶל; כֻּלָּם הֵם כְּמוֹ נְקוּדָה אַחַת מַמָּשׁ. **רמב"ן**

(י) טַפְּכֶם נְשֵׁיכֶם וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּקֶרֶב מַחֲנֶיךָ מֵחֹטֵב עֵצֶיךָ עַד שֹׁאֵב מֵימֶיךָ:

י טַפְּלְכוֹן נְשֵׁיכוֹן וְגִיּוֹרְךָ דִּי בְּגוֹ מַשְׁרִיָתָיךְ מִלָּקֵט אָעָיךְ עַד מְלֵי מַיָּיךְ:

רש"י ◄ **מֵחֹטֵב עֵצֶיךָ** • (תנחומא) מְלַמֵּד שֶׁבָּאוּ כְּנַעֲנִים לְהִתְגַּיֵּר בִּימֵי מֹשֶׁה, כְּדֶרֶךְ שֶׁבָּאוּ גִּבְעוֹנִים בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ, וְזֶהוּ הָאָמוּר בַּגִּבְעוֹנִים: (יהושע ט) "וַיַּעֲשׂוּ גַּם הֵמָּה בְּעָרְמָה", וּנְתָנָם מֹשֶׁה חוֹטְבֵי עֵצִים וְשׁוֹאֲבֵי מַיִם.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות חלק י"ד עמוד 117 – מתוך 'לקראת שבת')

"לַחְטֹב" אֶת הָ"עֵצוֹת"

מֵחֹטֵב עֵצֶיךָ עַד שֹׁאֵב מֵימֶיךָ:

מְלַמֵּד שֶׁבָּאוּ כְּנַעֲנִים לְהִתְגַּיֵּר בִּימֵי מֹשֶׁה כו' וּנְתָנָם מֹשֶׁה חוֹטְבֵי עֵצִים וְשׁוֹאֲבֵי מַיִם (כט, י. ובפירוש רש"י)

יָדוּעַ פִּתְגַּם רַבֵּנוּ הַזָּקֵן (הובא בקובץ "היום יום" עמוד פט), דְּ"עֵצֶיךָ" הוּא מִלְּשׁוֹן עֵצָה, וּמְלַמְּדֵנוּ הַכָּתוּב שֶׁצָּרִיךְ "לַחְטֹב" וּלְהָסִיחַ אֶת הָ"עֵצוֹת" – "רַבּוֹת מַחֲשָׁבוֹת בְּלֶב אִישׁ"; וּ"מֵימֶיךָ" רוֹמֵז עַל הַ"מַּיִם הַמַּצְמִיחִים כָּל מִינֵי תַּעֲנוּג" (תניא פרק א), וְעַל הָאָדָם לִהְיוֹת "שׁוֹאֵב מֵימֶיךָ" – "לִשְׁאֹב" מִתּוֹכוֹ וּלְבַטֵּל אֶת הַתַּאֲווֹת לְעִנְיְנֵי גַּשְׁמִיּוּת.

וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁרַשִׁ"י בְּפֵרוּשׁוֹ כָּאן מְרַמֵּז פְּרָט נוֹסָף בְּהוֹרָאָה זוֹ. דְּשֶׁמָּא תֹּאמַר: תֵּינַח בְּשָׁעָה שֶׁעוֹסֵק הָאָדָם בְּתוֹרָה וּבִתְפִלָּה, אָז וַדַּאי שֶׁצָּרִיךְ לְהַכְנִיס רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ בְּעִנְיְנֵי הַקְּדֻשָּׁה שֶׁעוֹסֵק בָּהֶם, וּפְשִׁיטָא שֶׁאָסוּר שֶׁיִּתְעָרְבוּ חַס־וְשָׁלוֹם מַחֲשָׁבוֹת אֲחֵרוֹת וְתַאֲווֹת הַגּוּף; אֲבָל בְּשָׁעָה שֶׁעוֹסֵק בְּעִנְיְנֵי "מִסְחָר", שֶׁבִּכְלָל זֶה אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה וְכָל עִנְיְנֵי הַגּוּף, מִי יֹאמַר שֶׁגַּם אָז צָרִיךְ לַעֲקֹר אֶת הַתַּאֲווֹת מִלִּבּוֹ וּלְהָסִיחַ אֶת הָ"רַבּוֹת מַחֲשָׁבוֹת בְּלֶב אִישׁ", דְּלִכְאוֹרָה עִנְיְנֵי הָרְשׁוּת נְתוּנִים לְדַעְתּוֹ וְתַעֲנוּגוֹ שֶׁל הָאָדָם?

וְעַל כָּךְ מְלַמְּדֵנוּ רַשִׁ"י, שֶׁ"בָּאוּ כְּנַעֲנִים" – "כְּנַעַן" מִלְּשׁוֹן סוֹחֵר (הושע יב, ח ועוד), וּבְכָל זֹאת "נְתָנָם מֹשֶׁה חוֹטְבֵי עֵצִים וְשׁוֹאֲבֵי מַיִם", שֶׁגַּם בְּשָׁעָה שֶׁהוּא "כְּנַעֲנִי" וְעוֹסֵק בְּ"מִסְחָר" וּבְעִנְיְנֵי הָרְשׁוּת שֶׁלּוֹ, צָרִיךְ "לַחְטֹב" מִדַּעְתּוֹ אֶת הָ"רַבּוֹת מַחֲשָׁבוֹת", וְ"לִשְׁאֹב" וּלְהוֹצִיא אֶת הַתַּאֲווֹת מִלִּבּוֹ.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ט) טַעַם אַתֶּם נִצָּבִים הַיּוֹם כֻּלְּכֶם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם. שֶׁאַתֶּם עוֹמְדִים וּמְזֻמָּנִים לִפְנֵי הַשֵּׁם כְּדֵי לַעֲמֹד בִּבְרִיתוֹ, כִּי לְקַבֵּל הַתּוֹרָה בְּבֵאוּרָהּ נֶאֱסְפוּ אֵלָיו. אוֹ שֶׁהָיוּ עוֹמְדִים לִפְנֵי הָאָרוֹן. וְהַבְּרִית, הִיא הַשְּׁבוּעָה וְהָאָלָה אֲשֶׁר יַזְכִּיר לְעָבְרָךְ בִּבְרִית ה' אֱלֹהֶיךָ וּבְאָלָתוֹ: **וְיִתָּכֵן** שֶׁכָּרַת עוֹד עִמָּם בְּרִית כַּבְּרִית הָרִאשׁוֹנָה אֲשֶׁר כָּרַת אִתָּם בְּהַר סִינַי (שמות כד ה־ח), שֶׁהִקְרִיב עֲלֵיהֶם עוֹלָה וְלָקַח חֲצִי הַדָּם לִזְרֹק עַל הַמִּזְבֵּחַ וַחֲצִי הַדָּם זָרַק עַל הָעָם, אֲבָל לֹא הֵצִרְךָ לְהַזְכִּיר זֶה. וְעַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת, כְּבָר הוֹדַעְתִּיךָ הַבְּרִית הַזֹּאת: **וְטַעַם רָאשֵׁיכֶם שִׁבְטֵיכֶם.** רָאשֵׁיכֶם רָאשֵׁי שִׁבְטֵיכֶם, כְּמוֹ וְהַנְּבוּאָה עוֹדֵד הַנָּבִיא, עַל דַּעַת רַבִּי אַבְרָהָם: **וְעַל** דַּעְתִּי הַכָּתוּב יִכְלֹל וְיִפְרֹט, וְהַכְּלָל רָאשֵׁיכֶם וְכָל שִׁבְטֵיכֶם, וְחָזַר וּפָרַט **זִקְנֵיכֶם וְשֹׁטְרֵיכֶם** שֶׁהֵם רָאשֵׁיכֶם, כִּי זָקֵן וּנְשׂוּא פָּנִים הוּא הָרֹאשׁ, וְכֵן אָמַר (להלן לא כח) הַקְהִילוּ אֵלַי אֶת כָּל זִקְנֵי שִׁבְטֵיכֶם וְשֹׁטְרֵיכֶם, כִּי כָּל אִישׁ אֲשֶׁר לוֹ שְׁרָרָה וּמִנּוּי עַל הַצִּבּוּר יִקָּרֵא רֹאשׁ, נֶאֱמַר בַּנְּשִׂיאִים (במדבר א טז) "רָאשֵׁי אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל" כִּי הֵם בַּמַּעֲלָה הַגְּדוֹלָה לְכָל אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל, וְנֶאֱמַר בַּמְּרַגְּלִים (שם יג ג) "רָאשֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל הֵמָּה", שֶׁהֵם רָאשִׁים בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא רָאשִׁים לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְכֻלָּם בִּכְלַל **רָאשֵׁיכֶם:** **וְחָזַר** וְאָמַר **כֹּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל** שֶׁהֵם שִׁבְטֵיכֶם. וְהִזְכִּיר עוֹד הַטַּף וְהַנָּשִׁים וְהַגֵּרִים וְחוֹטְבֵי עֵצִים וְשׁוֹאֲבֵי מַיִם אֲשֶׁר לָהֶם מֵעֵרֶב רַב. וְהֵבִיא שֶׁם הַטַּף, לְהַבִּיאָם בַּבְּרִית, כִּי אֲפִלּוּ עִם הַדּוֹרוֹת הָעֲתִידִים יִכְרֹת בְּרִית, אוֹ כְּדֵי לְזַכּוֹתָם כְּטַעַם שֶׁאָמְרוּ בְּהַקְהֵל (חגיגה ג.): **וְרַבּוֹתֵינוּ** אָמְרוּ (יבמות עט.) שֶׁבָּאוּ קְצָת כְּנַעֲנִים בִּימֵי מֹשֶׁה כְּדֶרֶךְ שֶׁבָּאוּ

(יא) לְעָבְרְךָ בִּבְרִית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּבְאָלָתוֹ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כֹּרֵת עִמְּךָ הַיּוֹם:

יא לְאָעָלוּתְךָ בִּקְיָמָא דַיְיָ אֱלָהָךְ וּבְמוֹמָתֵהּ דִּי יְיָ אֱלָהָךְ גְּזַר עִמָּךְ יוֹמָא דֵין:

רש״י◄ **לְעָבְרְךָ** • לִהְיוֹתְךָ עוֹבֵר בִּבְרִית. וְלֹא יִתָּכֵן לְפָרְשׁוֹ כְּמוֹ ׳לְהַעֲבִירְךָ׳, אֶלָּא כְּמוֹ (לעיל ד) ׳לַעֲשׂוֹתְכֶם אוֹתָם׳. **לְעָבְרְךָ בִּבְרִית** • דֶּרֶךְ הַעֲבָרָה. כָּךְ הָיוּ כּוֹרְתֵי בְּרִיתוֹת עוֹשִׂין מִחְצָה מִכָּאן וּמִחְצָה מִכָּאן, וְעוֹבְרִים בֵּנְתַיִם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (ירמיה לד) ״הָעֵגֶל אֲשֶׁר כָּרְתוּ לִשְׁנַיִם, וַיַּעַבְרוּ בֵּין בְּתָרָיו״.

◆ יום שני כ״ג אלול ◆

(יב) לְמַעַן הָקִים־אֹתְךָ הַיּוֹם ׀ לוֹ לְעָם וְהוּא יִהְיֶה־לְּךָ לֵאלֹהִים כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לָךְ וְכַאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב:

יב בְּדִיל לַאֲקָמָא יָתְךָ יוֹמָא דֵין קֳדָמוֹהִי לְעַמָּא וְהוּא יְהֵי לָךְ לֶאֱלָהּ כְּמָא דִי מַלִּיל לָךְ וּכְמָא דִי קַיִּים לַאֲבָהָתָךְ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב:

רש״י◄ **לְמַעַן הָקִים־אֹתְךָ הַיּוֹם לוֹ לְעָם** • כָּל כָּךְ הוּא נִכְנָס לִטְרֹחַ לְמַעַן קַיֵּם אוֹתְךָ לְפָנָיו לְעָם. **וְהוּא יִהְיֶה לְךָ לֵאלֹהִים** • לְפִי שֶׁדִּבֵּר לְךָ וְנִשְׁבַּע לַאֲבוֹתֶיךָ שֶׁלֹּא לְהַחֲלִיף אֶת זַרְעָם בְּאֻמָּה אַחֶרֶת, לְכָךְ הוּא אוֹסֵר אֶתְכֶם בַּשְּׁבוּעוֹת הַלָּלוּ שֶׁלֹּא תַּקְנִיטוּהוּ, אַחַר שֶׁהוּא אֵינוֹ יָכֹל לְהִבָּדֵל מִכֶּם. עַד כָּאן פֵּרַשְׁתִּי לְפִי פְּשׁוּטוֹ שֶׁל פָּרָשָׁה. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: (תנחומא) לָמָּה נִסְמְכָה פָּרָשַׁת ״אַתֶּם נִצָּבִים״ לַקְּלָלוֹת? לְפִי שֶׁשָּׁמְעוּ יִשְׂרָאֵל מֵאָה קְלָלוֹת חָסֵר שְׁתַּיִם, חוּץ מִמ״ט שֶׁבְּתוֹרַת כֹּהֲנִים, הוֹרִיקוּ פְּנֵיהֶם, וְאָמְרוּ: מִי יוּכַל לַעֲמֹד בְּאֵלּוּ? הִתְחִיל מֹשֶׁה לְפַיְּסָם: ״אַתֶּם נִצָּבִים הַיּוֹם״, הַרְבֵּה הִכְעַסְתֶּם לַמָּקוֹם וְלֹא עָשָׂה אִתְּכֶם כְּלִיָּה, וַהֲרֵי אַתֶּם קַיָּמִים לְפָנָיו. **הַיּוֹם** • (סנהדרין קי״ב ב) כַּיּוֹם הַזֶּה שֶׁהוּא קַיָּם וְהוּא מַאֲפִיל וּמֵאִיר, כָּךְ הֵאִיר לָכֶם וְכָךְ עָתִיד לְהָאִיר לָכֶם, וְהַקְּלָלוֹת וְהַיִּסּוּרִין מְקַיְּמִין אֶתְכֶם וּמַצִּיבִין אֶתְכֶם לְפָנָיו. וְאַף הַפָּרָשָׁה שֶׁלְּמַעְלָה מִזּוֹ פִּיּוּסִין הֵם: ״אַתֶּם רְאִיתֶם אֵת כָּל אֲשֶׁר וְגוֹ׳״. דָּבָר אַחֵר: ״אַתֶּם נִצָּבִים״, לְפִי שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל יוֹצְאִין מִפַּרְנָס לְפַרְנָס, מִמֹּשֶׁה לִיהוֹשֻׁעַ, לְפִיכָךְ עָשָׂה אוֹתָם מַצֵּבָה כְּדֵי לְזָרְזָם, וְכֵן עָשָׂה יְהוֹשֻׁעַ, וְכֵן שְׁמוּאֵל: (שמואל א יב) ״הִתְיַצְּבוּ וְאִשָּׁפְטָה אִתְּכֶם״, כְּשֶׁיָּצְאוּ מִיָּדוֹ וְנִכְנְסוּ לְיָדוֹ שֶׁל שָׁאוּל.

(יג) וְלֹא אִתְּכֶם לְבַדְּכֶם אָנֹכִי כֹּרֵת אֶת־הַבְּרִית הַזֹּאת וְאֶת־הָאָלָה הַזֹּאת:

יג וְלָא עִמְּכוֹן בִּלְחוֹדֵיכוֹן אֲנָא גְּזַר יָת קְיָמָא הָדָא וְיָת מוֹמָתָא הָדָא:

(יד) כִּי אֶת־אֲשֶׁר יֶשְׁנוֹ פֹּה עִמָּנוּ עֹמֵד הַיּוֹם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֵת אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ פֹּה עִמָּנוּ הַיּוֹם:

יד אֲרֵי יָת מָן דְּאִיתוֹהִי הָכָא עִמָּנָא קָאֵם יוֹמָא דֵין קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא וְיָת דִּי לֵיתוֹהִי הָכָא עִמָּנָא יוֹמָא דֵין:

רש״י◄ **וְאֵת אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ פֹּה** • וְאַף עִם דּוֹרוֹת הָעֲתִידִים לִהְיוֹת. רמב״ן

◆ יום שלישי כ״ד אלול ◆

(טו) כִּי־אַתֶּם יְדַעְתֶּם אֵת אֲשֶׁר־יָשַׁבְנוּ בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְאֵת אֲשֶׁר־עָבַרְנוּ בְּקֶרֶב הַגּוֹיִם אֲשֶׁר עֲבַרְתֶּם:

טו אֲרֵי אַתּוּן יְדַעְתּוּן יָת דִּיתֵבְנָא בְּאַרְעָא דְּמִצְרָיִם וְיָת דִּי עֲבַרְנָא בְּגוֹ עַמְמַיָּא דִּי עֲבַרְתּוּן:

רש״י◄ **כִּי־אַתֶּם יְדַעְתֶּם וְגוֹ׳** • לְפִי שֶׁרְאִיתֶם הָאוּמוֹת, וְשָׁמָּא הִשִּׂיא לֵב אֶחָד מִכֶּם אוֹתוֹ לָלֶכֶת אַחֲרֵיהֶם. רמב״ן

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ, וּנְתָנָם חוֹטְבֵי עֵצִים וְשׁוֹאֲבֵי מַיִם לָעֵדָה וּלְמִשְׁכַּן ה׳. וְאֵין הַכַּוָּנָה לוֹמַר שֶׁרְמוּ אוֹתוֹ, אֲבָל בָּאוּ אֵלָיו לְהַשְּׁלִים עִמּוֹ, כִּי כֵן הַמִּשְׁפָּט כַּאֲשֶׁר בֵּאֲרוּנוּ (לעיל כ י יא). וְכָךְ מָצָאתִי בְּמִדְרַשׁ תַּנְחוּמָא (נצבים ב), לְלַמֶּדְךָ שֶׁבָּאוּ אֵצֶל מֹשֶׁה וְלֹא קִבְּלָם. כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא יָכְלוּ לְרַמּוֹתוֹ לִכְרֹת לָהֶם בְּרִית, אֲבָל עֲשָׂאָם מִיָּד חוֹטְבֵי עֵצִים וְשׁוֹאֲבֵי מַיִם:

(יד) וְאֵת אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ פֹּה עִמָּנוּ. וְגַם עִם הַדּוֹרוֹת הָעֲתִידִים לִהְיוֹת:

(טו) כִּי אַתֶּם יְדַעְתֶּם וגו׳, **וַתִּרְאוּ אֶת שִׁקּוּצֵיהֶם.** לְפִי שֶׁרְאִיתֶם אֶת הָאֻמּוֹת עוֹבְדֵי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, וְשָׁמָּא הִשִּׂיא לֵב אֶחָד מִכֶּם לָלֶכֶת אַחֲרֵיהֶם:

(טז) וַתִּרְאוּ אֶת־שִׁקּוּצֵיהֶם וְאֶת גִּלֻּלֵיהֶם עֵץ וָאֶבֶן כֶּסֶף וְזָהָב אֲשֶׁר עִמָּהֶם:

טז וַחֲזֵתוּן יָת שִׁקּוּצֵיהוֹן וְיָת טַעֲוָתְהוֹן אָעָא וְאַבְנָא כַּסְפָּא וְדַהֲבָא דִּי עִמְּהוֹן:

רש"י ◄ **וַתִּרְאוּ אֶת־שִׁקּוּצֵיהֶם** • עַל שֵׁם שֶׁהֵם מְאוּסִים כִּשְׁקָצִים. **גִּלֻּלֵיהֶם** • שֶׁמְּסֹרָחִים וּמְאוּסִין כְּגָלָל. **עֵץ וָאֶבֶן** • אוֹתָן שֶׁל עֵצִים וְשֶׁל אֲבָנִים רְאִיתֶם בְּגָלוּי לְפִי שֶׁאֵין הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים יְרֵאִים שֶׁמָּא יִגָּנְבוּ, אֲבָל שֶׁל כֶּסֶף וְזָהָב — עִמָּהֶם, בְּחַדְרֵי מִשְׁכְּיתָם הֵם, לְפִי שֶׁהֵם יְרֵאִים שֶׁמָּא יִגָּנְבוּ.

(יז) פֶּן־יֵשׁ בָּכֶם אִישׁ אוֹ־אִשָּׁה אוֹ מִשְׁפָּחָה אוֹ־שֵׁבֶט אֲשֶׁר לְבָבוֹ פֹנֶה הַיּוֹם מֵעִם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לָלֶכֶת לַעֲבֹד אֶת־אֱלֹהֵי הַגּוֹיִם הָהֵם פֶּן־יֵשׁ בָּכֶם שֹׁרֶשׁ פֹּרֶה רֹאשׁ וְלַעֲנָה:

יז דִּילְמָא אִית בְּכוֹן גְּבַר אוֹ אִתְּתָא אוֹ זַרְעִית אוֹ שִׁבְטָא דִּי לִבֵּהּ פָּנֵי יוֹמָא דֵּין מִדַּחֲלָתָא דַּיְיָ אֱלָהָנָא לְמֵהַךְ לְמִפְלַח יָת טַעֲוַת עַמְמַיָּא הָאִנּוּן דִּילְמָא אִית בְּכוֹן גְּבַר מְהַרְהַר חִטְאִין אוֹ זָדוֹן:

רש"י ◄ **פֶּן־יֵשׁ בָּכֶם וְגוֹ'** • לְפִיכָךְ אֲנִי צָרִיךְ לְהַשְׁבִּיעֲכֶם. **פֶּן־יֵשׁ בָּכֶם** • שֶׁמָּא יֵשׁ בָּכֶם. **אֲשֶׁר לְבָבוֹ פֹנֶה הַיּוֹם** • מִלְּקַבֵּל עָלָיו הַבְּרִית. **שֹׁרֶשׁ פֹּרֶה רֹאשׁ וְלַעֲנָה** • שֹׁרֶשׁ מְגַדֵּל עֵשֶׂב מַר כַּגִּידִין שֶׁהֵם מָרִים, כְּלוֹמַר: מַפְרֶה וּמַרְבֶּה רֶשַׁע בְּקִרְבְּכֶם. רמב"ן

(יח) וְהָיָה בְּשָׁמְעוֹ אֶת־דִּבְרֵי הָאָלָה הַזֹּאת וְהִתְבָּרֵךְ בִּלְבָבוֹ לֵאמֹר שָׁלוֹם יִהְיֶה־לִּי כִּי בִּשְׁרִרוּת לִבִּי אֵלֵךְ לְמַעַן סְפוֹת הָרָוָה אֶת־הַצְּמֵאָה:

יח וִיהֵי בְּמִשְׁמְעֵהּ יָת פִּתְגָּמֵי מוֹמָתָא הָדָא וִיחַשַּׁב בְּלִבֵּהּ לְמֵימַר שְׁלָמָא יְהֵי לִי אֲרֵי בְּהַרְהוֹר לִבִּי אֲנָא אָזֵיל בְּדִיל לְאוֹסָפָא לֵהּ (לַהּ) חֵטְאֵי שָׁלוּתָא עַל זְדָנוּתָא:

רש"י ◄ **וְהִתְבָּרֵךְ בִּלְבָבוֹ** • לְשׁוֹן בְּרָכָה. יַחֲשֹׁב בְּלִבּוֹ בִּרְכַּת שָׁלוֹם לְעַצְמוֹ, לֵאמֹר: 'לֹא יְבוֹאוּנִי קְלָלוֹת הַלָּלוּ, אַךְ שָׁלוֹם יִהְיֶה לִי'. **וְהִתְבָּרֵךְ** • בנדיר"א שוי"א בְּלַע"ז, כְּמוֹ: "וְהִתְגַּלָּח", "וְהִתְפַּלֵּל". **בִּשְׁרִרוּת לִבִּי אֵלֵךְ** • בְּמַרְאִית לִבִּי, כְּמוֹ: (במדבר כד) "אֲשׁוּרֶנּוּ וְלֹא קָרוֹב", כְּלוֹמַר: מַה שֶּׁלִּבִּי רוֹאֶה לַעֲשׂוֹת. **לְמַעַן סְפוֹת הָרָוָה** • לְפִי שֶׁאוֹסִיף לוֹ פֶּרְעָנוּת עַל מַה שֶּׁעָשָׂה עַד הֵנָּה בְּשׁוֹגֵג, וְהָיִיתִי מַעֲבִיר עֲלֵיהֶם, וְגוֹרֵם עַתָּה שֶׁאֲצָרְפֵם עִם הַמֵּזִיד, וְאֶפְרַע מִמֶּנּוּ הַכֹּל. וְכֵן תִּרְגֵּם אונְקְלוֹס: 'בְּדִיל לְאוֹסָפָא לֵהּ חֵטְאֵי שָׁלוּתָא עַל זְדָנוּתָא', שֶׁאוֹסִיף לוֹ אֲנִי הַשְּׁגָגוֹת עַל הַזְּדוֹנוֹת. **הָרָוָה** • שׁוֹגֵג, שֶׁהוּא עוֹשֶׂה כְּאָדָם שִׁכּוֹר שֶׁהוּא עוֹשֶׂה שֶׁלֹּא מִדַּעַת. **הַצְּמֵאָה** • שֶׁהוּא עוֹשֶׂה מִדַּעַת וּבְתַאֲוָה. רמב"ן

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(יז) **פֶּן יֵשׁ בָּכֶם וגו'**, לְפִיכָךְ אֲנִי צָרִיךְ לְהַשְׁבִּיעֲכֶם, לָשׁוֹן רַשִּׁ"י וְיָפֶה פֵּרֵשׁ. וְהַטַּעַם, לוֹמַר אֲנִי צָרִיךְ לְהַבִּיאֲכֶם בְּאָלָה וּבִשְׁבוּעָה עַתָּה בַּבְּרִית הַזֹּאת מִיִּרְאָתִי אוּלַי נִפְתֶּה לֵב קְצָתְכֶם לְשִׁקּוּצֵי מִצְרַיִם כַּאֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם בָּעֵגֶל, אוֹ לְשִׁקּוּצֵי עַמּוֹן וּמוֹאָב אֲשֶׁר רְאִיתֶם בַּדֶּרֶךְ כַּאֲשֶׁר הָיָה לָכֶם בְּבַעַל פְּעוֹר, כִּי בַּבְּרִית הָרִאשׁוֹנָה שֶׁל שְׁעַת מַתַּן תּוֹרָה לֹא הָיוּ שָׁם אָלוֹת וּקְלָלוֹת:

וְהִזְכִּיר אִישׁ אוֹ אִשָּׁה, מִפְּנֵי שֶׁהָאִשָּׁה דַּעְתָּהּ קַלָּה עָלֶיהָ, וְכֵן יַעֲשֶׂה בְּעִנְיַן עֲבוֹדָה זָרָה (לעיל יז ב). וְהִזְכִּיר יְחִידִים וּמִשְׁפָּחָה וְשֵׁבֶט שֶׁהוּא עַם רַב, וְלֹא אָמַר עַל כֻּלָּם, דֶּרֶךְ כָּבוֹד. אוֹ שֶׁלֹּא יִתְּכֵן שֶׁיִּהְיֶה לֵב כֻּלָּם פּוֹנֶה הַיּוֹם לַעֲבוֹדָה זָרָה, כִּי לֹא הָיוּ בָּאִים בִּבְרִית הַשֵּׁם וּבְאָלָתוֹ כִּי מִי יַכְרִיחֵם, אֲבָל מִשְׁפָּחָה אוֹ שֵׁבֶט יָבוֹאוּ בַּבְּרִית מִפְּנֵי פַּחַד הָרוֹב:

וְאָמַר פֶּן יֵשׁ בָּכֶם, אֲשֶׁר לְבָבוֹ פֹנֶה הַיּוֹם, עַל הַנִּפְתֶּה כְּבָר לַעֲבוֹדָה זָרָה וְהוּא בְּלִבּוֹ מַאֲמִין בָּהּ הַיּוֹם הַזֶּה. אוֹ, **פֶּן יֵשׁ בָּכֶם** שֹׁרֶשׁ רַע, שֶׁיִּפְרַח וְיִשְׂגֶּה וּבַיָּמִים הַבָּאִים יוֹצִיא פְּרָחִים רָעִים וְצַמְיחַ מְרוֹרוֹת, וְזֶה עַל אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ פֹּה עִמָּנוּ הַיּוֹם, כִּי הָאָב שֹׁרֶשׁ וְהַבֵּן נֵצֶר מִשָּׁרָשָׁיו יִפְרֶה. וְהִזְכִּיר הַשֹּׁרֶשׁ, לוֹמַר כִּי הוּא יָכוֹל לְהָבִיא בְּאָלָה הַדּוֹרוֹת הַבָּאִים, שֶׁהַשֹּׁרֶשׁ אֲשֶׁר מִמֶּנּוּ יִצְמְחוּ הוּא לְפָנָיו הַיּוֹם, וְהוּא בָּא בַּבְּרִית וּבָאָלָה הַזֹּאת:

וְאָמַר פֹּרֶה רֹאשׁ, לְרַמֹּז כִּי מִשֹּׁרֶשׁ מָתוֹק לֹא יֵצֵא מַר, וְכָל אֲשֶׁר לְבָבוֹ שָׁלֵם עִם הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד וְלֹא הִרְהֵר כְּלַל בַּעֲבוֹדָה זָרָה לֹא יוֹלִיד מוֹדֶה בָהּ. וְאַל תִּקְשֶׁה עָלַי בָּזֶה מִן הַכָּתוּב (יחזקאל יח י) וְהוֹלִיד בֵּן פָּרִיץ, כִּי אֱמֶת הַדָּבָר, וְסוֹד גָּדוֹל, לֹא אוּכַל לְפָרֵשׁ בּוֹ: **וְרֹאשׁ וְלַעֲנָה**, עֲשָׂבִים מָרִים אוֹ מְמִיתִים וּשְׁמָם כֵּן בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ. אוֹ הֵם כִּנּוּיִים, יִקְרְאוּ הָאֶחָד "רֹאשׁ" שֶׁהוּא רֹאשׁ הַמְּרוֹרִים מַר מִכֻּלָּם, וְהַשֵּׁנִי יִקְרְאוּ "לַעֲנָה" מֵעִנְיַן לַעֲנוֹת מִפָּנָי (שמות י ג), כִּי הָאוֹכֵל אוֹתוֹ נִגַּשׁ וְנַעֲנָה לֶעֱנוּת נַפְשׁוֹ יֹאכְלֶנּוּ:

(יח) **וְהִתְבָּרֵךְ בִּלְבָבוֹ לֵאמֹר.** כְּשֶׁיִּשְׁמַע הָאֲחֵרִים מִתְקַלְּלִים בָּאָלוֹת הָאֵלֶּה, הוּא יִתְבָּרֵךְ בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ וְיֹאמַר בְּלִבּוֹ שָׁלוֹם יִהְיֶה לִי מִכָּל אֵלֶּה כַּאֲשֶׁר אֵלֵךְ בְּתַאֲוַת לִבִּי. וְהַשֵּׁם לֹא יִסְלַח לוֹ אֲבָל יֶעָשֵׁן עָלָיו אַפּוֹ אָז כְּשֶׁיֶּחֱטָא, לְדוֹר אוֹ לְדוֹרוֹת:

אוֹ יִהְיֶה טַעַם "כִּי" לֵאמֹר, יִהְיֶה שָׁלוֹם לִי בַּעֲבוּר שֶׁאֵינֶנִּי מְקַבֵּל עָלַי הַשְּׁבוּעָה, כִּי בִּשְׁרִרוּת לִבִּי אֵלֵךְ כָּל יְמֵי וְכָל חֶפְצִי אֶעֱשֶׂה. וְלֹא יֹאבֶה ה' בַּעֲבוּר שֶׁאֵינֶנּוּ מְקַבֵּל אָלָתוֹ לִסְלֹחַ לוֹ, אֲבָל יֶעָשֵׁן עָלָיו אַפּוֹ כֵּינָן שֶׁבָּא בִּבְרִיתוֹ לִפְנֵי עַם כָּל יִשְׂרָאֵל. הַתַּאֲוָה הַגּוֹבֶרֶת וּמִתְחַזֶּקֶת בַּלֵּב תִּקָּרֵא שְׁרִירוּת, כִּלְשׁוֹן חֲכָמִים (בבא בתרא קס:) שָׁרִיר וְקַיָּם, וְכֵן בִּשְׁרִירֵי בִטְנוֹ (איוב מ טז):

וּפֵרוּשׁ לְמַעַן סְפוֹת הָרָוָה אֶת הַצְּמֵאָה, לְהוֹסִיף הַשְּׁבֻעָה עִם הַמִּתְאַוֶּה, כִּי נֶפֶשׁ שְׁבֻעָה תִּקָּרֵא רָוָה, כְּעִנְיַן וְרִוִּיתִי נֶפֶשׁ הַכֹּהֲנִים דָּשֶׁן וְעַמִּי אֶת טוּבִי יִשְׂבָּעוּ (ירמיה לא יג), וְהָיְתָה נַפְשָׁם כְּגַן רָוֶה (שם פסוק יא), וְהַמִּתְאַוֶּה תִּקָּרֵא צְמֵאָה, צָמְאָה לְךָ נַפְשִׁי (תהלים סג ב):

וְהַטַּעַם, כִּי נֶפֶשׁ הָאָדָם הָרָוָה שֶׁאֵינֶנָּה מִתְאַוֶּה לַדְּבָרִים הָרָעִים לָהּ, כַּאֲשֶׁר תָּבֹא בְּלִבּוֹ קְצַת הַתַּאֲוָה וְהוּא יְמַלֵּא תַּאֲוָתוֹ, אָז יוֹסִיף

(יט) לֹא־יֹאבֶה יְהוָה סְלַח לוֹ כִּי אָז יֶעְשַׁן אַף־יְהוָה וְקִנְאָתוֹ בָּאִישׁ הַהוּא וְרָבְצָה בּוֹ כָּל־הָאָלָה הַכְּתוּבָה בַּסֵּפֶר הַזֶּה וּמָחָה יְהוָה אֶת־שְׁמוֹ מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם:

יט לָא יֵיבֵי יְיָ לְמִשְׁבַּק לֵהּ אֲרֵי בְּכֵן יִתְקֵף רָגְזָא דַיְיָ וְחֵמְתֵהּ בְּגַבְרָא הַהוּא וְיִדְבְּקוּן בֵּהּ כָּל לְוָטַיָּא דִּכְתִיבִין בְּסִפְרָא הָדֵין וְיִמְחֵי יְיָ יָת שְׁמֵהּ מִתְּחוֹת שְׁמַיָּא:

רס"י◄ יֶעְשַׁן אַף־ה' • עַל יְדֵי כַּעַס, הַגּוּף מִתְחַמֵּם וְהֶעָשָׁן יוֹצֵא מִן הָאַף, וְכֵן: (ש"ב כב) "עָלָה עָשָׁן בְּאַפּוֹ", וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין זוֹ לִפְנֵי הַמָּקוֹם, הַכָּתוּב מַשְׁמִיעַ אֶת הָאֹזֶן כְּדֶרֶךְ שֶׁהִיא רְגִילָה וִיכוֹלָה לִשְׁמֹעַ, כְּפִי דֶּרֶךְ הָאָרֶץ. וְקִנְאָתוֹ • לְשׁוֹן חֵמָה, אנפרטמנ"ט, אֲחִיזַת לְבִישַׁת נְקָמָה, וְאֵינוֹ מַעֲבִיר עַל הַמִּדָּה. רמב"ן

(כ) וְהִבְדִּילוֹ יְהוָה לְרָעָה מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אָלוֹת הַבְּרִית הַכְּתוּבָה בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה:

כ וְיַפְרְשִׁנֵּהּ יְיָ לְבִישָׁא מִכֹּל שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל כְּכֹל לְוָטֵי קְיָמָא דִּכְתִיבִין בְּסִפְרָא דְאוֹרַיְתָא הָדֵין:

רס"י◄ הַכְּתוּבָה בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה • וּלְמַעְלָה הוּא אוֹמֵר: (לעיל כח) "בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֹּאת, גַּם כָּל חֳלִי וְכָל מַכָּה וְגוֹ'"? 'הַזֹּאת', לְשׁוֹן נְקֵבָה, מוּסָב עַל הַתּוֹרָה. 'הַזֶּה', לְשׁוֹן זָכָר, מוּסָב עַל הַסֵּפֶר. וְעַל יְדֵי פִּסּוּק הַטְּעָמִים הֵן נֶחֱלָקִים לִשְׁתֵּי לְשׁוֹנוֹת: בְּפָרָשַׁת הַקְּלָלוֹת הַטִּפְחָא נְתוּנָה תַּחַת בְּסֵפֶר, וְ'הַתּוֹרָה הַזֹּאת' דְּבוּקִים זֶה לָזֶה, לְכָךְ אָמַר: "הַזֹּאת", וְכָאן הַטִּפְחָא נְתוּנָה תַּחַת הַתּוֹרָה, נִמְצָא 'סֵפֶר הַתּוֹרָה' דְּבוּקִים זֶה לָזֶה, לְפִיכָךְ לְשׁוֹן זָכָר נוֹפֵל אַחֲרָיו, שֶׁהַלָּשׁוֹן נוֹפֵל עַל הַסֵּפֶר.

(כא) וְאָמַר הַדּוֹר הָאַחֲרוֹן בְּנֵיכֶם אֲשֶׁר יָקוּמוּ מֵאַחֲרֵיכֶם וְהַנֵּכְרִי אֲשֶׁר יָבֹא מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה וְרָאוּ אֶת־מַכּוֹת הָאָרֶץ הַהוּא וְאֶת־תַּחֲלֻאֶיהָ אֲשֶׁר־חִלָּה יְהוָה בָּהּ: רמב"ן

כא וְיֵימַר דָּרָא בַתְרָאָה בְּנֵיכוֹן דִּי יְקוּמוּן מִבַּתְרֵיכוֹן וּבַר עַמְמִין דְּיֵיתֵי מֵאַרְעָא רְחִיקָא וְיֶחֱזוּן יָת מְחָתָא דְּאַרְעָא הַהִיא וְיָת מַרְעָהָא דִּי אַמְרַע יְיָ בַּהּ:

(כב) גָּפְרִית וָמֶלַח שְׂרֵפָה כָּל־אַרְצָהּ לֹא תִזָּרַע וְלֹא תַצְמִחַ וְלֹא־יַעֲלֶה בָהּ כָּל־עֵשֶׂב כְּמַהְפֵּכַת סְדֹם וַעֲמֹרָה אַדְמָה וּצְבוֹיִם אֲשֶׁר הָפַךְ יְהוָה בְּאַפּוֹ וּבַחֲמָתוֹ:

כב גָּפְרִתָא וּמִלְחָא יְקִידַת כָּל אַרְעַהּ לָא תִזְרַע וְלָא תַצְמַח וְלָא יִסַּק בַּהּ כָּל עִסְבָּא כְּמַהְפֵּכְתָּא דִּסְדֹם וַעֲמֹרָה אַדְמָה וּצְבוֹיִם דִּי הֲפַךְ יְיָ בְּרָגְזֵהּ וּבְחֵמְתֵהּ:

(כג) וְאָמְרוּ כָּל־הַגּוֹיִם עַל־מָה עָשָׂה יְהוָה כָּכָה לָאָרֶץ הַזֹּאת מֶה חֲרִי הָאַף הַגָּדוֹל הַזֶּה:

כג וְיֵימְרוּן כָּל עַמְמַיָּא עַל מָה עֲבַד יְיָ כְּדֵין לְאַרְעָא הָדָא מָא תְּקוֹף רָגְזָא רַבָּא הָדֵין:

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

בְּנַפְשׁוֹ תַּאֲוָה יְתֵרָה וְתִהְיֶה צְמֵאָה מְאֹד לַדָּבָר הַהוּא שֶׁאָכַל אוֹ שֶׁעָשָׂה יוֹתֵר מִבְּרֵאשׁוֹנָה, וְתִתְאַוֶּה עוֹד לִדְבָרִים רָעִים שֶׁלֹּא הָיְתָה מִתְאַוֶּה לָהֶם מִתְּחִלָּה. כִּי הַמִּתְאַוֶּה לְזִמַּת הַנָּשִׁים הַיָּפוֹת, כְּשֶׁיִּהְיֶה שָׁטוּף בְּזִמָּתָן תְּבוֹאֵהוּ תַּאֲוָה לְבוֹא עַל הַזָּכָר וְעַל הַבְּהֵמָה, וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה בִּשְׁאָר הַתַּאֲוֹוֹת, וּכְעִנְיַן שֶׁהִזְכִּירוּ חֲכָמִים (סוכה נב:) מַשְׁבִּיעוֹ רָעֵב מַרְעִיבוֹ שָׂבֵעַ. וּלְכָךְ יֹאמַר הַכָּתוּב בָּהוֹלֵךְ בִּשְׁרִירוּת לִבּוֹ, שֶׁהוּא אִם יִמְלָא נַפְשׁוֹ בַּתַּאֲוֹוֹת הַשְּׁרִירוֹת וְהַחֲזָקוֹת עָלָיו אֲשֶׁר הִיא צְמֵאָה לָהֶם, יוֹסִיף נַפְשׁוֹ הָרָוָה עִם הַצְּמֵאָה, כִּי יִתְאַוֶּה וְיִצְמָא לְמַה שֶּׁהָיָה שָׂבֵעַ מִמֶּנּוּ וְכַאֲשֶׁר הִשְׂבִּיעַ נַפְשׁוֹ בּוֹ. וּלְפִי שֶׁהִזְכִּיר "שֹׁרֶשׁ פּוֹרֶה" אָמַר בַּלָּשׁוֹן הַזֶּה, כִּי יוֹסִיף הַשֹּׁרֶשׁ הוּא כְּפִתּוֹ אֲשֶׁר הִיא רָוָה וְרַעֲנָנָה עִם הַצְּמֵאָה וְתָשׁוּבְנָה כֻּלָּם צְמֵאוֹת:

וְאֵין לְמַעַן בַּמָּקוֹם הַזֶּה טַעַם, שֶׁאֵלֶּךְ בִּשְׁרִירוּת לִבִּי בַּעֲבוּר שֶׁאֶסְפֶּה הָרָוָה עִם הַצְּמֵאָה, אֲבָל הוּא כְּמוֹ "לִסְפּוֹת", יֹאמַר הַכָּתוּב כִּי בַּעֲבוּר זֶה יִהְיֶה כָּךְ. כִּי בְּכָל סִבָּה עִם עָלוּל יֹאמַר "לְמַעַן", בֵּין שֶׁיַּעֲשֶׂה אָדָם הַגּוֹרֵם לְרִצּוֹנוֹ בְּעָלוּל, כְּמוֹ לְמַעַן אֲשֶׁר יִיטַב לְךָ, בֵּין שֶׁיִּהְיֶה אָדָם הַגּוֹרֵם כֵּן שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ, כְּמוֹ לְמַעַן לְמוּג לֵב (יחזקאל כא כ), לְמַעַן יָאְשְׁמוּ (שם ו ו), כַּסְפָּם וּזְהָבָם עָשׂוּ לָהֶם עֲצַבִּים לְמַעַן יִכָּרֵת (הושע ח ד), וְרַבִּים כָּאֵלֶּה. וְזֶה הַטּוֹב וְהַיָּשָׁר בְּעֵינֵי בַּפָּסוּק הַזֶּה מִכָּל הַנִּכְתָּב עָלָיו בְּהַרְבֵּה פָּנִים:

גַּם יִתְּכֵן לְפָרֵשׁ, שֶׁהוּא שֵׁם אֶל שֹׁרֶשׁ פּוֹרֶה רֹאשׁ וְלַעֲנָה, יֹאמַר כִּי יִתְבָּרֵךְ בִּלְבָבוֹ לֵאמֹר שָׁלוֹם יִהְיֶה לִי לְמַעַן שֶׁיּוֹסִיף פֶּאֱרָתוֹ הָרָוָה אֲשֶׁר תִּגְדַּל וְתַצְמִיחַ הַלַּעֲנָה וְרֹאשׁ עַל הַצְּמֵאָה אֲשֶׁר לֹא הָיְתָה צוֹמַחַת. אוֹ יִהְיֶה "הָרָוָה" כִּנּוּי לַלַּעֲנָה הַנִּזְכֶּרֶת, שֶׁיּוֹסִיף הַלַּעֲנָה הָרָוָה הַצּוֹמַחַת וּגְדֵלָה מְאֹד עַל הַצְּמֵאָה אֲשֶׁר לֹא הָיְתָה גְּדֵלָה רַק מְעַט, וְתִהְיֶינָה שְׁתֵּיהֶן צוֹמְחוֹת. וְהַכַּוָּנָה בָּזֶה לוֹמַר, כִּי כָּל אֲשֶׁר יִשְׁמַע הָאָלָה וְיִתְבָּרֵךְ מִמֶּנָּה וְיִתְחַזֵּק בִּשְׁרִירוּתוֹ, סְעָפָיו יְשִׁיבוּהוּ לַחֲטוֹא וַיַּצְמִיחוּ פְּשָׁעִים יוֹתֵר מִבְּרֵאשׁוֹנָה. וְגַם זֶה פָּרוּשׁ נָכוֹן:

(יט־כ) יֶעְשַׁן אַף ה' וְקִנְאָתוֹ בָּאִישׁ הַהוּא. אָלַת הַיָּחִיד אִישׁ אוֹ אִשָּׁה, וּמָחָה ה' אֶת שְׁמוֹ, אָלַת הַמִּשְׁפָּחָה, כִּי שֵׁם אֶחָד לְרֹאשׁ בֵּית אֲבוֹתָם. **וְהִבְדִּילוֹ** ה' לְרָעָה, לַשֵּׁבֶט, מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל הַנִּשְׁאָרִים:

(כא) וְאָמַר הַדּוֹר הָאַחֲרוֹן בְּנֵיכֶם אֲשֶׁר יָקוּמוּ. כִּי שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל בַּדּוֹר הָרִאשׁוֹן כְּבָר יָדְעוּ זֶה, כִּי הֵם שָׁמְעוּ אָלוֹת הַבְּרִית. וְיִתְּכֵן כִּי הַכָּתוּב הַזֶּה יַחֲזוֹר עַל שֹׁרֶשׁ פּוֹרֶה רֹאשׁ וְלַעֲנָה, כִּי כְּשֶׁיִּקָּרֶה זֶה בַּדּוֹרוֹת הַבָּאִים אָז יִשְׁאֲלוּ כֵן:

(כד) וְאָמְרוּ עַל אֲשֶׁר עָזְבוּ אֶת־בְּרִית יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתָם אֲשֶׁר כָּרַת עִמָּם בְּהוֹצִיאוֹ אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:

כד וְיֵימְרוּן עַל דִּשְׁבָקוּ יָת קְיָמָא דַיְיָ אֱלָהָא דַאֲבָהָתְהוֹן דִּי גְזַר עִמְּהוֹן בְּאַפְּקוּתֵהּ יָתְהוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם:

(כה) וַיֵּלְכוּ וַיַּעַבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲווּ לָהֶם אֱלֹהִים אֲשֶׁר לֹא־יְדָעُוּם וְלֹא חָלַק לָהֶם:

כה וַאֲזָלוּ וּפְלָחוּ לְטַעֲוַת עַמְמַיָּא וּסְגִידוּ לְהוֹן דַּחֲלָן דִּי לָא יְדָעֻנוּן וְלָא אוֹטִיבָא לְהוֹן:

רס"י◂ **לֹא־יְדָעُוּם** • לֹא יָדְעוּ בָּהֶם גְּבוּרַת אֱלֹהוּת. **וְלֹא חָלַק לָהֶם** • לֹא נְתָנָם לְחֶלְקָם. וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם: 'וְלָא אוֹטִיבָא לְהוֹן', לֹא הֵטִיבוּ לָהֶם שׁוּם טוֹבָה. וּלְשׁוֹן "לֹא חָלַק", אוֹתוֹ אֱלֹהַּ שֶׁבָּחֲרוּ לָהֶם לֹא חָלַק לָהֶם שׁוּם נַחֲלָה וְשׁוּם חֵלֶק. רמב"ן

(כו) וַיִּחַר־אַף יְהוָה בָּאָרֶץ הַהִוא לְהָבִיא עָלֶיהָ אֶת־כָּל־הַקְּלָלָה הַכְּתוּבָה בַּסֵּפֶר הַזֶּה:

כו וּתְקֵף רָגְזָא דַיְיָ בְּאַרְעָא הַהִיא לְאַיְתָאָה עֲלַהּ יָת כָּל לְוָטַיָּא דִּכְתִיבִין בְּסִפְרָא הָדֵין:

(כז) וַיִּתְּשֵׁם יְהוָה מֵעַל אַדְמָתָם בְּאַף וּבְחֵמָה וּבְקֶצֶף גָּדוֹל וַיַּשְׁלִכֵם אֶל־אֶרֶץ אֲחֵרֶת כַּיּוֹם הַזֶּה:

כז וְטַלְטְלִנּוּן יְיָ מֵעַל אַרְעָהוֹן בִּרְגַז וּבְחֵמָה וּבִתְקוּף רְגַז וַאֲגָלְנוּן לְאַרְעָא אָחֳרִי כְּיוֹמָא הָדֵין:

רס"י◂ **וַיִּתְּשֵׁם ה'** • כְּתַרְגּוּמוֹ: 'וְטַלְטְלִנּוּן', וְכֵן: (ירמיה יב) "הִנְנִי נוֹתְשָׁם מֵעַל אַדְמָתָם". רמב"ן

(כח) הַנִּסְתָּרֹת לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ וְהַנִּגְלֹת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד־עוֹלָם לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת: ס

כח דְּמִסַּתְּרָן קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא וּדְמִגְּלָן לָנָא וְלִבְנָנָא עַד עָלָם לְמֶעְבַּד יָת כָּל פִּתְגָמֵי אוֹרַיְתָא הָדָא:

רס"י◂ **הַנִּסְתָּרֹת לַה' אֱלֹהֵינוּ** • וְאִם תֹּאמְרוּ: מַה בְּיָדֵינוּ לַעֲשׂוֹת, אַתָּה מַעֲנִישׁ אֶת הָרַבִּים עַל הִרְהוּרֵי הַיָּחִיד, שֶׁנֶּאֱמַר: "פֶּן יֵשׁ בָּכֶם אִישׁ וְגוֹ'", וְאַחַר כָּךְ "וְרָאוּ אֶת מַכּוֹת הָאָרֶץ הַהִיא", וַהֲלֹא אֵין אָדָם יוֹדֵעַ מַטְמוֹנוֹתָיו שֶׁל חֲבֵרוֹ? אֵין אֲנִי מַעֲנִישׁ אֶתְכֶם עַל הַנִּסְתָּרוֹת, שֶׁהֵן לַה' אֱלֹהֵינוּ, וְהוּא יִפְרַע מֵאוֹתוֹ יָחִיד, אֲבָל הַנִּגְלוֹת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ, לְבַעֵר הָרַע מִקִּרְבֵּנוּ, וְאִם לֹא נַעֲשֶׂה דִּין בָּהֶם, יֵעָנְשׁוּ (אֶת) הָרַבִּים. (סנהדרין מג) נָקוּד עַל "לָנוּ וּלְבָנֵינוּ", לִדְרֹשׁ שֶׁאַף עַל הַנִּגְלוֹת לֹא עָנַשׁ אֶת הָרַבִּים עַד שֶׁעָבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן מִשֶּׁקִּבְּלוּ עֲלֵיהֶם אֶת הַשְּׁבוּעָה בְּהַר גְּרִזִּים וּבְהַר עֵיבָל, וְנַעֲשׂוּ עֲרֵבִים זֶה לָזֶה. רמב"ן

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(כה) אֱלֹהִים אֲשֶׁר לֹא יְדָעُוּם. לֹא יָדְעוּ בָּהֶם גְּבוּרַת אֱלֹהוּת, **וְלֹא חָלַק לָהֶם,** וְלֹא נְתָנָם לְחֶלְקָם. וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּמוֹ וְלָא אוֹטִיב לְהוֹן, לֹא הֵטִיב לָהֶם שׁוּם טוֹבָה, וְלָשׁוֹן "חָלַק", אוֹתוֹ אֱלוֹהַּ שֶׁבָּחֲרוּ לָהֶם, לֹא חָלַק לָהֶם שׁוּם נַחֲלָה וְחֵלֶק, לְשׁוֹן רַשִׁ"י:

וְהַנָּכוֹן, אֱלֹהִים אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּם בֵּאלֹהִים, כְּלוֹמַר שֶׁלֹּא יָדְעוּ אוֹתָם בְּכֹחַ אֱלוֹהוּת שֶׁיִּמְצָא לָהֶם מֵעַצְמוֹ, וְלֹא חָלְקָם ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתָם לָהֶם, שֶׁלֹּא נָתַן אוֹתָם שָׂרִים עַל יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר שָׂמָם עַל הָאֻמּוֹת, וּכְבָר פֵּרַשְׁתִּי זֶה (ויקרא יח כה):

(כז) וַיִּתְּשֵׁם ה' מֵעַל אַדְמָתָם. כִּי יִגְלֶה הַשֵּׁבֶט הָעוֹשֶׂה הָרַע בְּעֵינֵי ה', כְּעִנְיַן וַיִּגְלֶם לְראוּבֵנִי וְלַגָּדִי (דברי הימים א ה כו). וְהַנָּכוֹן כִּי עַתָּה יִרְמֹז לְגָלוּת כָּל יִשְׂרָאֵל לִהְיוֹתָם כֻּלָּם רָעִים, וְיִגְלוּ גָּלוּת שְׁלֵמָה. וְכֵן בַּפָּרָשָׁה הַבָּאָה אַחֲרֵי כֵן (להלן ל א) וְהָיָה כִּי יָבֹאוּ עָלֶיךָ כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, עַל גָּלוּת כָּל יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר (שם) בְּכָל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִדִּיחֲךָ ה' אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה וגו' וְהַפָּרָשָׁה כֻּלָּהּ:

(כח) הַנִּסְתָּרֹת לַה' אֱלֹהֵינוּ. עַל דַּעַת הַמְפָרְשִׁים, יֹאמַר כִּי הַשֵּׁם אֱלֹהֵינוּ לוֹ לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט בְּעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה בַּסֵּתֶר, כִּי כָּל הַתַּעֲלוּמוֹת גְּלוּיוֹת לְפָנָיו, וְהַנִּגְלוֹת עָלֵינוּ וְעַל בָּנֵינוּ לַעֲשׂוֹת לָהֶם אֶת כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת, לְהַכּוֹת עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה כְּדִין הַתּוֹרָה. וְגַם כְּפִי הַמִּדְרָשׁ (סנהדרין מג:) כֵּן הוּא:

וַדַּעְתִּי בְּדֶרֶךְ הַפְּשָׁט, כִּי "הַנִּסְתָּרוֹת" הֵם הַחֲטָאִים הַנִּסְתָּרִים מִן הָעוֹשִׂים אוֹתָם, כְּמוֹ שְׁגִיאוֹת מִי יָבִין מִנִּסְתָּרוֹת נַקֵּנִי (תהלים יט יג), יֹאמַר הַנִּסְתָּרוֹת לַשֵּׁם לְבַדּוֹ הֵם, אֵין לָנוּ בָּהֶן עָוֹן אֲשֶׁר חָטָא, אֲבָל הַנִּגְלוֹת שֶׁהֵם הַזְּדוֹנוֹת, **לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד עוֹלָם לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת** חֻקַּת עוֹלָם, שֶׁכָּךְ קִבַּלְנוּ עַל אֲשֶׁר יֶשְׁנוֹ פֹּה וְעַל אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ פֹּה לְדוֹרוֹת עוֹלָם. וּלְפִי שֶׁהֵבִיא בְּאֵלֶּה לַעֲשׂוֹת כָּל הַמִּצְוָה, הוֹצִיא מִן הַחֵרֶם הָעוֹשֶׂה בִּשְׁגֻגָּה, שֶׁלֹּא יִתְקַלֵּל בָּאֵלֶּה הַזֹּאת:

וְדִבְרֵי אוּנְקְלוֹס מְטִין כֵּן, שֶׁאָמַר דְּמִסַּתְּרָן קֳדָם ה' אֱלָהָנָא, וְאִם כְּדִבְרֵי הַמְפָרְשִׁים רָאוּי לוֹ לוֹמַר דְּמִסַּתְּרִין לַה' אֱלָהָנָא:

◆ יום רביעי כ"ה אלול ◆

ל (א) **וְהָיָה כִּי־יָבֹאוּ עָלֶיךָ כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה אֲשֶׁר נָתַתִּי לְפָנֶיךָ וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל־לְבָבֶךָ בְּכָל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִדִּיחֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה:**

א וִיהֵי אֲרֵי יֵיתוּן עֲלָךְ כָּל פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין בִּרְכָן וּלְוָטִין דִּי יְהָבִית קֳדָמָךְ וּתְתוּב לְלִבָּךְ בְּכָל עַמְמַיָּא דִּי אַגְלָךְ יְיָ אֱלָהָךְ לְתַמָּן:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות חלק י"ד עמוד 118 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

הַבְּרָכָה – הַקְדָּמָה לִתְשׁוּבָה נַעֲלִית

וְהָיָה כִּי־יָבֹאוּ עָלֶיךָ גו' הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה גו' וְשַׁבְתָּ עַד־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ גו' בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשֶׁךָ: (ל, א־ב)

בְּ'שִׁפְתֵי כֹהֵן' עַל הַתּוֹרָה הִקְשָׁה: "יֵשׁ לִשְׁאֹל . . בִּשְׁלָמָא אִם יָבוֹא עָלָיו קְלָלָה, יָשִׁיב אֶל לִבּוֹ כְּשֶׁיִּרְאֶה קְלָלָה בָּאָה עָלָיו, אֲבָל אִם יִרְאֶה בְּרָכָה אֵיךְ יָשִׁיב אֶל לִבּוֹ" (וכן הקשה ב'אור החיים' הקדוש).

וְיֵשׁ לוֹמַר הַבֵּאוּר בָּזֶה:

מֵהֶמְשֵׁךְ הַכְּתוּבִים מַשְׁמַע דְּהֶרְגֵּשׁ הַצַּעַר מֵ"הַקְּלָלָה", מְעוֹרֵר אֶת הַחוֹטֵא לָשׁוּב בִּתְשׁוּבָה נַעֲלִית הַחוֹדֶרֶת לִפְנִימִיּוּת לִבּוֹ וְנַפְשׁוֹ – "בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ". וּמוּבָן בְּפַשְׁטוּת שֶׁלְּעוֹרֵר תְּשׁוּבָה נַעֲלִית כָּזוֹ – צָרִיךְ גַּם רֶגֶשׁ הַצַּעַר לִהְיוֹת בְּאֹפֶן הַמַּכְאִיב יוֹתֵר מִכְּפִי הָרֶגִיל.

וְעַל־פִּי־זֶה מוּבָן מַדּוּעַ הַקְּלָלָה מַגִּיעָה דַּוְקָא אַחֲרֵי הַבְּרָכָה, כִּי מִטֶּבַע הָאָדָם שֶׁכְּשֶׁדָּבָר מְצַעֵר מַגִּיעַ אַחֲרֵי שֶׁקִּדְּמוֹ דָּבָר טוֹב, הֲרֵי זֶה מְצַעֵר וּמַכְאִיב הַרְבֵּה יוֹתֵר מֵאִלּוּ לֹא קִדְּמוֹ הַטּוֹב. וּכְמוֹ עָשִׁיר שֶׁנִּתְהַפֵּךְ עָלָיו הַגַּלְגַּל וְנַעֲשָׂה עָנִי, הֲרֵי צַעֲרוֹ גָּדוֹל פִּי כַּמָּה מִמִּי שֶׁהָיָה עָנִי כָּל חַיָּיו.

וְעַל־פִּי־זֶה דַּוְקָא כַּאֲשֶׁר "הַקְּלָלָה" מַגִּיעָה אַחֲרֵי "הַבְּרָכָה", בְּכֹחָהּ לְעוֹרֵר אֶת הָאָדָם לִתְשׁוּבָה נַעֲלִית – "בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ". **רמב"ן**

(ב) **וְשַׁבְתָּ עַד־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְקֹלוֹ כְּכֹל אֲשֶׁר־אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם אַתָּה וּבָנֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשֶׁךָ:** רמב"ן

ב וּתְתוּב לְדַחַלְתָּא דַיְיָ אֱלָהָךְ וּתְקַבַּל לְמֵימְרֵהּ כְּכֹל דִּי אֲנָא מְפַקֶּדְךָ יוֹמָא דֵין אַתְּ וּבְנָיךְ בְּכָל לִבָּךְ וּבְכָל נַפְשָׁךְ:

(ג) **וְשָׁב יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־שְׁבוּתְךָ וְרִחֲמֶךָ וְשָׁב וְקִבֶּצְךָ מִכָּל־הָעַמִּים אֲשֶׁר הֱפִיצְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה:**

ג וִיתוּב יְיָ אֱלָהָךְ יָת שְׁבִי גַלְוָתָךְ וִירַחֵם עָלָךְ וִיתוּב וְיִכְנְשִׁנָּךְ מִכָּל עַמְמַיָּא דִּי יְבַדְּרִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ לְתַמָּן:

רש"י ◄ **וְשָׁב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת־שְׁבוּתְךָ** • הָיָה לוֹ לִכְתֹּב: "וְהֵשִׁיב אֶת שְׁבוּתְךָ". רַבּוֹתֵינוּ לָמְדוּ מִכָּאן כִּבְיָכוֹל שֶׁהַשְּׁכִינָה שְׁרוּיָה עִם יִשְׂרָאֵל בְּצָרַת גָּלוּתָם, וּכְשֶׁנִּגְאָלִין הִכְתִּיב גְּאֻלָּה לְעַצְמוֹ, שֶׁהוּא יָשׁוּב עִמָּהֶם. וְעוֹד יֵשׁ לְפָרֵשׁ, שֶׁגָּדוֹל יוֹם קִבּוּץ גָּלֻיּוֹת וּבְקֹשִׁי, כְּאִלּוּ הוּא עַצְמוֹ צָרִיךְ לִהְיוֹת אוֹחֵז בְּיָדָיו מַמָּשׁ אִישׁ אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: (ישעיה כז) "וְאַתֶּם תְּלֻקְּטוּ לְאַחַד אֶחָד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", וְאַף בְּגָלֻיּוֹת שְׁאָר הָאֻמּוֹת מָצִינוּ כֵּן: (יחזקאל כט) "וְשַׁבְתִּי אֶת שְׁבוּת מִצְרַיִם".

(ד) **אִם־יִהְיֶה נִדַּחֲךָ בִּקְצֵה הַשָּׁמַיִם מִשָּׁם יְקַבֶּצְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּמִשָּׁם יִקָּחֶךָ:**

ד אִם יְהֵי גַלְוָתָךְ בִּסְיָפֵי שְׁמַיָּא מִתַּמָּן יִכְנְשִׁנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ וּמִתַּמָּן יְקָרְבִנָּךְ:

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(א) וְהָיָה כִּי יָבֹאוּ עָלֶיךָ כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה. כְּבָר הִזְכַּרְתִּי (ויקרא כו טז) כִּי הַפָּרָשָׁה הַזֹּאת עֲתִידָה, כִּי כָּל עִנְיָנֶיהָ לֹא הָיוּ וְלֹא נִבְרְאוּ, אֲבָל הֵם עֲתִידִין לִהְיוֹת:

(ב) וְטַעַם **וְשַׁבְתָּ עַד ה' אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְקֹלוֹ כְּכֹל אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם אַתָּה וּבָנֶיךָ.** שֶׁתָּשׁוּב אֶל ה' בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּתְקַבֵּל עָלֶיךָ וְעַל בָּנֶיךָ לְדוֹרוֹתָם לַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ בַּגְּאֻלָּה הַשֵּׁנִית, דִּכְתִיב (נחמיה י ל) וּבָאִים בְּאָלָה וּבִשְׁבוּעָה לָלֶכֶת בְּתוֹרַת הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נִתְּנָה בְּיַד מֹשֶׁה עֶבֶד הָאֱלֹהִים וְלִשְׁמוֹר וְלַעֲשׂוֹת אֶת כָּל מִצְוֹת ה' אֲדוֹנֵינוּ וּמִשְׁפָּטָיו וְחֻקָּיו:

אוֹ יִהְיֶה "מְצַוְּךָ אַתָּה וּבָנֶיךָ" כְּמוֹ מְצַוְּךָ לְךָ וּלְבָנֶיךָ, כְּעִנְיַן וְאַתָּה צַוִּיתָה (בראשית מה יט), וְכֵן וַיַּרְעוּ אֹתָנוּ (לעיל כו ו), לָנוּ. וּלְפִי דַעְתִּי יֵשׁ בּוֹ סוֹד גָּדוֹל, כִּי יִרְמֹז לְמַה שֶׁאָמְרוּ (יבמות סג:) אֵין בֶּן דָּוִד בָּא עַד שֶׁיִּכְלוּ כָּל הַנְּשָׁמוֹת שֶׁבַּגּוּף, וּכְבָר דִּבַּרְתִּי בּוֹ:

(ה) וְהֱבִיאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יָרְשׁוּ אֲבֹתֶיךָ
וִירִשְׁתָּהּ וְהֵיטִבְךָ וְהִרְבְּךָ מֵאֲבֹתֶיךָ׃

ה וְיַעֲלִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ לְאַרְעָא דִּירִיתוּ אֲבָהָתָךְ
וְתִרְתַּהּ וְיוֹטֶב לָךְ וְיַסְגְּנָךְ מֵאֲבָהָתָךְ׃

(ו) וּמָל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־לְבָבְךָ וְאֶת־לְבַב זַרְעֶךָ לְאַהֲבָה
אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ לְמַעַן חַיֶּיךָ׃

ו וְיַעְדֵּי יְיָ אֱלָהָךְ יָת טַפְשׁוּת לִבָּךְ וְיָת
טַפְשׁוּת לִבָּא דִּבְנָיִךְ לְמִרְחַם יָת יְיָ אֱלָהָךְ
בְּכָל לִבָּךְ וּבְכָל נַפְשָׁךְ בְּדִיל חַיָּיךְ׃

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כד עמ' 177)

אֶת לְבָבְךָ וְאֶת לְבַב (ל, ו) **רָאשֵׁי תֵבוֹת אֲלוּל** (בעל הטורים) רָאשֵׁי תֵבוֹת עַל עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה, הוּא הַקְדָּמָה וִיסוֹד לְתוֹרָה, עֲבוֹדָה וּגְמִילוּת חֲסָדִים הַנִּרְמָזִים בְּתֵבַת אֱלוּל. **אֲנָה לְיָדוֹ וְשַׂמְתִּי לָךְ** - עִנְיַן עָרֵי מִקְלָט, וּבַעֲבוֹדַת הָאָדָם זֶהוּ קַו הַתּוֹרָה, כִּי דִּבְרֵי תּוֹרָה קוֹלְטִין (מכות י, א). **אֲנִי לְדוֹדִי וְדוֹדִי לִי** - קַו הָעֲבוֹדָה, הִיא תְּפִלָּה. וּבִפְרָט בְּיָמֵינוּ אֵלּוּ, שֶׁאֵין לָנוּ אֶלָּא עֲבוֹדָה שֶׁבַּלֵּב זוֹ תְּפִלָּה, שֶׁתּוֹפֵל וּמְחַבֵּר אֶת יִשְׂרָאֵל לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם. **אִישׁ לְרֵעֵהוּ וּמַתָּנוֹת לָאֶבְיוֹנִים** - הַקַּו שֶׁל **גְּמִילוּת חֲסָדִים**. **רמב"ן**

◆ יום חמישי כ"ו אלול ◆

(ז) וְנָתַן יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵת כָּל־הָאָלוֹת הָאֵלֶּה עַל־אֹיְבֶיךָ
וְעַל־שֹׂנְאֶיךָ אֲשֶׁר רְדָפُוךָ׃

ז וְיִתֵּן יְיָ אֱלָהָךְ יָת כָּל לְוָטַיָּא הָאִלֵּין עַל
בַּעֲלֵי דְבָבָךְ וְעַל סָנְאָךְ דִּי רְדָפוּךָ׃

(ח) וְאַתָּה תָּשׁוּב וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְהוָה וְעָשִׂיתָ אֶת־כָּל־
מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם׃

ח וְאַתְּ תְּתוּב וּתְקַבֵּל בְּמֵימְרָא דַיְיָ וְתַעְבֵּד יָת
כָּל פִּקּוּדוֹהִי דִּי אֲנָא מְפַקְּדָךְ יוֹמָא דֵּין׃

(ט) וְהוֹתִירְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל ׀ מַעֲשֵׂה יָדֶךָ בִּפְרִי בִטְנְךָ
וּבִפְרִי בְהֶמְתְּךָ וּבִפְרִי אַדְמָתְךָ לְטוֹבָה כִּי ׀ יָשׂוּב יְהוָה
לָשׂוּשׂ עָלֶיךָ לְטוֹב כַּאֲשֶׁר־שָׂשׂ עַל־אֲבֹתֶיךָ׃

ט וְיוֹתְרִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ בְּכֹל עוֹבְדֵי יְדָךְ בְּוַלְדָּא
דִּמְעָךְ וּבְוַלְדָּא דִּבְעִירָךְ וּבְאִבָּא דְאַרְעָךְ
לְטָבָא אֲרֵי יְתוּב יְיָ לְמֶחֱדֵי עֲלָךְ לְטָב כְּמָא
דִּי חֲדֵי עַל אֲבָהָתָךְ׃

(י) כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל ׀ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו
הַכְּתוּבָה בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה כִּי תָשׁוּב אֶל־יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשֶׁךָ׃

י אֲרֵי תִקַּבֵּל בְּמֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהָךְ לְמִטַּר
פִּקּוּדוֹהִי וּקְיָמוֹהִי דִּכְתִיבִין בְּסִפְרָא
דְאוֹרַיְתָא הָדֵין אֲרֵי תְתוּב קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ
בְּכָל לִבָּךְ וּבְכָל נַפְשָׁךְ׃

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ו) וּמָל ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת לְבָבְךָ. זֶהוּ שֶׁאָמְרוּ (שבת קד.) הַבָּא לִטָּהֵר מְסַיְּעִין אוֹתוֹ, מַבְטִיחָךְ שֶׁתָּשׁוּב אֵלָיו בְּכָל לְבָבְךָ וְהוּא יַעֲזֹר אוֹתְךָ. וְנִרְאֶה מִן הַכְּתוּבִים עִנְיָן זֶה שֶׁאוֹמֵר, כִּי מִזְּמַן הַבְּרִיאָה הָיְתָה רְשׁוּת בְּיַד הָאָדָם לַעֲשׂוֹת כִּרְצוֹנוֹ צַדִּיק אוֹ רָשָׁע, וְכָל זְמַן הַתּוֹרָה כֵּן, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה לָהֶם זְכוּת בִּבְחִירָתָם בַּטּוֹב, וְעֹנֶשׁ בִּרְצוֹתָם בָּרָע. אֲבָל לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ, תִּהְיֶה הַבְּחִירָה בַּטּוֹב לָהֶם טֶבַע, לֹא יִתְאַוֶּה לָהֶם הַלֵּב לְמַה שֶּׁאֵינוֹ רָאוּי וְלֹא יַחְפֹּץ בּוֹ כְּלָל. וְהִיא הַמִּילָה הַנִּזְכֶּרֶת כָּאן. כִּי הַחֶמְדָּה וְהַתַּאֲוָה עָרְלָה לַלֵּב, וּמוֹל הַלֵּב הוּא שֶׁלֹּא יַחְמֹד וְלֹא יִתְאַוֶּה. וְיָשׁוּב הָאָדָם בַּזְּמַן הַהוּא לַאֲשֶׁר הָיָה קֹדֶם חֶטְאוֹ שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן, שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה בְּטִבְעוֹ מַה שֶּׁרָאוּי לַעֲשׂוֹת וְלֹא הָיָה לוֹ בִּרְצוֹנוֹ דָּבָר וְהָפְכוֹ כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי בְּסֵדֶר בְּרֵאשִׁית (ב ט):

וְזֶהוּ מַה שֶּׁאָמַר הַכָּתוּב בְּיִרְמְיָה (לא ל-לב), הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם ה' וְכָרַתִּי אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאֶת בֵּית יְהוּדָה בְּרִית חֲדָשָׁה, לֹא כַּבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַתִּי אֶת אֲבוֹתָם וגו', כִּי זֹאת הַבְּרִית אֲשֶׁר אֶכְרֹת אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל אַחֲרֵי הַיָּמִים הָהֵם נָתַתִּי אֶת תּוֹרָתִי בְּקִרְבָּם וְעַל לִבָּם אֶכְתְּבֶנָּה, וְזֶהוּ בִּטּוּל יֵצֶר הָרַע וַעֲשׂוֹת הַלֵּב בְּטִבְעוֹ מַעֲשֵׂהוּ הָרָאוּי. וּלְכָךְ אָמַר עוֹד (שם פסוקים לב לג) וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים וְהֵמָּה יִהְיוּ לִי לְעָם, וְלֹא יְלַמְּדוּ עוֹד אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ וְאִישׁ אֶת אָחִיו לֵאמֹר דְּעוּ אֶת ה' כִּי כוּלָּם יֵדְעוּ אוֹתִי לְמִקְטַנָּם וְעַד גְּדוֹלָם, וּבְיָדוּעַ כִּי יֵצֶר לֵב הָאָדָם רַע מִנְּעוּרָיו וּצְרִיכִים לְלַמֵּד אוֹתָם, וּבַזְּמַן הַהוּא אֵין צְרִיכִין לְלַמֵּד אוֹתָם, אֶלָּא שֶׁיִּתְבַּטֵּל יִצְרָם בַּזְּמַן הַהוּא לְגַמְרֵי:

וְכֵן נֶאֱמַר בִּיחֶזְקֵאל (לו כו כז) וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב חָדָשׁ וְרוּחַ חֲדָשָׁה אֶתֵּן בְּקִרְבְּכֶם וְעָשִׂיתִי אֵת אֲשֶׁר בְּחֻקַּי תֵּלֵכוּ, וְהַלֵּב הֶחָדָשׁ יִרְמֹז לְטִבְעוֹ, וְהָרוּחַ לְחֵפֶץ וּלְרָצוֹן. וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ (שבת קנא:) וְהִגִּיעוּ שָׁנִים אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵין לִי בָּהֶם חֵפֶץ (קהלת יב א), אֵלּוּ יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ, שֶׁאֵין בָּהֶם לֹא זְכוּת וְלֹא חוֹבָה. כִּי בִּימֵי הַמָּשִׁיחַ לֹא יִהְיֶה בָּאָדָם חֵפֶץ, אֲבָל יַעֲשֶׂה בְּטִבְעוֹ הַמַּעֲשֶׂה הָרָאוּי, וּלְפִיכָךְ אֵין בָּהֶם לֹא זְכוּת וְלֹא חוֹבָה, כִּי הַזְּכוּת וְהַחוֹבָה תְּלוּיִים בַּחֵפֶץ:

◆ יום שישי כ"ז אלול ◆

(יא) כִּי הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לֹא־
נִפְלֵאת הִוא מִמְּךָ וְלֹא־רְחֹקָה הִוא:

יא אֲרֵי תַּפְקֻדְתָּא הָדָא דִּי אֲנָא מְפַקֵּדְךָ יוֹמָא
דֵּין לָא מַפְרְשָׁא הִיא מִנָּךְ וְלָא רְחִיקָא הִיא:

רש"י◄ **לֹא־נִפְלֵאת הִוא מִמְּךָ** • לֹא מְכֻסָּה הִיא מִמְּךָ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (לעיל יז) "כִּי יִפָּלֵא", וְתַרְגּוּמוֹ 'אֲרֵי יִתְכַּסִּי', (איכה א) "וַתֵּרֶד פְּלָאִים", וַתֵּרֶד בְּמַטְמוֹנִיּוֹת, מְכֻסָּה חֲבוּשָׁה בַּטָּמוּן. **רמב"ן**

(יב) לֹא בַשָּׁמַיִם הִוא לֵאמֹר מִי יַעֲלֶה־לָּנוּ הַשָּׁמַיְמָה
וְיִקָּחֶהָ לָּנוּ וְיַשְׁמִעֵנוּ אֹתָהּ וְנַעֲשֶׂנָּה:

יב לָא בִשְׁמַיָּא הִיא לְמֵימַר מָן יִסַּק לָנָא
לִשְׁמַיָּא וְיִסְבַּהּ לָנָא וְיַשְׁמְעִנָּנָא יָתַהּ
וְנַעְבְּדִנַּהּ:

רש"י◄ **לֹא בַשָּׁמַיִם הִוא** • (עירובין נה) שֶׁאִלּוּ הָיְתָה בַּשָּׁמַיִם, הָיִיתָ צָרִיךְ לַעֲלוֹת אַחֲרֶיהָ וּלְלָמְדָהּ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות לו עמ' 183)

לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא (ל, יב) **עָמַד רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ עַל רַגְלָיו וְאָמַר לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא . . שֶׁכְּבָר נִתְּנָה תּוֹרָה מֵהַר סִינַי** (בבא מציעא נט, ב) יָדוּעַ שֶׁבֵּית שַׁמַּאי, שֶׁשֹּׁרֶשׁ נִשְׁמוֹתֵיהֶם מִגְּבוּרָה, מַחְמִירִים, וּבֵית הִלֵּל, שֶׁשָּׁרְשָׁם מֵחֶסֶד, מְקַלִּים. וְקָשֶׁה: הֲרֵי תּוֹרָה לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא, וְאֵיךְ נִתַּן לִפְסֹק הֲלָכָה לְפִי שֹׁרֶשׁ הַנִּשְׁמָה? וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁבֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל לֹא הִסְתַּפְּקוּ בְּמַה שֶׁהוּנַח אֶצְלָם מִצַּד **שֹׁרֶשׁ** הַנִּשְׁמָה, אֶלָּא הִתְיַגְּעוּ בַּהֲבָנַת הָעִנְיָן בְּשִׂכְלָם, כְּפִי שֶׁהֵם לְמַטָּה, נְשָׁמָה **בְּגוּף** - וְאָז פָּסְקוּ אֶת הַדִּין.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחות קודש תשמ"א חלק ד עמוד 736 – מתוך 'לקראת שבת')

תּוֹרָה לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא

לֹא בַשָּׁמַיִם הֻוא לֵאמֹר מִי יַעֲלֶה־לָּנוּ הַשָּׁמַיְמָה וְיִקָּחֶהָ לָּנוּ וְיַשְׁמִעֵנוּ אֹתָהּ וְנַעֲשֶׂנָּה:

לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא – שֶׁאִלּוּ הָיְתָה בַּשָּׁמַיִם, הָיִיתָ צָרִיךְ לַעֲלוֹת אַחֲרֶיהָ וּלְלָמְדָהּ (ל, יב. ובפירוש רש"י)

לִכְאוֹרָה אֶפְשָׁר לְהַקְשׁוֹת עַל פֵּרוּשׁ רַשִׁ"י זֶה, כֵּיצַד אֶפְשָׁר "לַעֲלוֹת אַחֲרֶיהָ וּלְלָמְדָהּ"? וְכִדְאִיתָא בְּגִיטִין שֶׁהַמַּתְּנָה "עַל מְנָת שֶׁתַּעֲלִי לָרָקִיעַ" תְּנָאוֹ בָּטֵל, דְּזֶהוּ "תְּנַאי שֶׁאִי־אֶפְשָׁר לְקַיְּמוֹ".

וְהָאֱמֶת שֶׁקּוּשְׁיָא אַלִּימְתָּא זוֹ מְתֹרֶצֶת בְּקוּשְׁיָא אַחֶרֶת: דִּלְכְאוֹרָה דְּבָרִים אֵלּוּ אֲמָרָם מֹשֶׁה לַדּוֹר שֶׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ, ל"ט שָׁנָה אַחַר מַתַּן־תּוֹרָה, וְאִם־כֵּן בְּוַדַּאי שֶׁכֻּלָּם יוֹדְעִים שֶׁהַתּוֹרָה "לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא", וּמַאי קָמַשְׁמַע־לָן בָּזֶה שֶׁ"לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא"?

וְהַתֵּרוּץ פָּשׁוּט: בְּמַתַּן־תּוֹרָה נִתְּנוּ לְיִשְׂרָאֵל תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב וְתוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה. וְהִנֵּה, תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב בְּוַדַּאי נִתְּנָה בָּאָרֶץ, דְּהָא נִכְתְּבָה בְּדָיו עַל הַסֵּפֶר. אֶלָּא שֶׁפֵּרוּשָׁהּ שֶׁל תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב – תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה, שֶׁמִּעוּ יִשְׂרָאֵל מִפִּיו שֶׁל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ שֶׁקִּבְּלָהּ מִפִּי הַגְּבוּרָה בְּהִיוֹתוֹ אַרְבָּעִים יוֹם עַל הַר סִינַי.

וּמִשּׁוּם הָכִי הָיָה מָקוֹם לִטְעוֹת שֶׁמִּזְּמַן לִזְמַן צָרִיךְ מִישֶׁהוּ לַעֲלוֹת הַשָּׁמַיְמָה כְּדֵי לִשְׁמֹעַ טַעֲמֵי תּוֹרָה וּלְהוֹרִידָם לְיִשְׂרָאֵל, וְעַל זֶה נֶאֱמַר "מִי יַעֲלֶה לָנוּ הַשָּׁמַיְמָה וְיִקָּחֶהָ לָנוּ וְיַשְׁמִעֵנוּ אוֹתָהּ". – אַף הָאֱמֶת הִיא שֶׁ"לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא", וּמַאָז שֶׁנִּתְּנָה תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל בִּשְׁעַת מַתַּן־תּוֹרָה "קָרוֹב אֵלֶיךָ הַדָּבָר מְאֹד" בָּעוֹלָם הַזֶּה.

(יג) וְלֹא־מֵעֵבֶר לַיָּם הִוא לֵאמֹר מִי יַעֲבָר־לָנוּ אֶל־עֵבֶר
הַיָּם וְיִקָּחֶהָ לָּנוּ וְיַשְׁמִעֵנוּ אֹתָהּ וְנַעֲשֶׂנָּה:

יג וְלָא מֵעִבְרָא לְיַמָּא הִיא לְמֵימַר מָן יַעֲבַר
לָנָא לְעִבְרָא דְיַמָּא וְיִסְבַּהּ לָנָא וְיַשְׁמְעִנָּנָא
יָתַהּ וְנַעְבְּדִנַּהּ:

(יד) כִּי־קָרוֹב אֵלֶיךָ הַדָּבָר מְאֹד בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ
לַעֲשֹׂתוֹ: ס

יד אֲרֵי קָרִיב לָךְ פִּתְגָּמָא לַחֲדָא בְּפוּמָךְ
וּבְלִבָּךְ לְמֶעְבְּדֵהּ:

רש"י◄ **כִּי־קָרוֹב אֵלֶיךָ** • הַתּוֹרָה נִתְּנָה לָכֶם בִּכְתָב וּבְעַל פֶּה.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(יא) וְטַעַם כִּי הַמִּצְוָה הַזֹּאת. עַל כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ. וְהַנָּכוֹן, כִּי עַל כָּל הַתּוֹרָה יֹאמַר (לעיל ח א) "כָּל הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם", אֲבָל "הַמִּצְוָה הַזֹּאת" עַל הַתְּשׁוּבָה הַנִּזְכֶּרֶת, כִּי וְהֲשֵׁבוֹתָ אֶל לְבָבֶךָ (בפסוק א) וְשַׁבְתָּ עַד ה' אֱלֹהֶיךָ (בפסוק ב) מִצְוָה שֶׁיְצַוֶּה אוֹתָנוּ לַעֲשׂוֹת כֵּן. וְנֶאֱמְרָה בַּלָּשׁוֹן הַבֵּינוֹנִי לְרַמֵּז בְּהַבְטָחָה כִּי עָתִיד הַדָּבָר לִהְיוֹת כֵּן: **וְהַטַּעַם,** לֵאמֹר כִּי אִם יִהְיֶה נִדַּחֲךָ בִּקְצֵה הַשָּׁמַיִם וְאַתָּה בְּיַד הָעַמִּים תּוֹכַל לָשׁוּב אֶל ה' וְלַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, כִּי אֵין הַדָּבָר נִפְלָא וְרָחוֹק מִמְּךָ, אֲבָל

◆ שבת קודש כ"ח אלול ◆

(טו) רְאֵה נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת־הַחַיִּים וְאֶת־הַטּוֹב וְאֶת־הַמָּוֶת וְאֶת־הָרָע:

טו חֲזֵי דִּיהָבִית קֳדָמָךְ יוֹמָא דֵין יָת חַיֵּי וְיָת טַבְתָּא וְיָת מוֹתָא וְיָת בִּישָׁא:

רש"י ◄ **אֶת־הַחַיִּים וְאֶת־הַטּוֹב** • זֶה תָּלוּי בָּזֶה: אִם תַּעֲשֶׂה טוֹב, הֲרֵי לְךָ חַיִּים, וְאִם תַּעֲשֶׂה רַע, הֲרֵי לְךָ הַמָּוֶת, וְהַכָּתוּב מְפָרֵשׁ וְהוֹלֵךְ הֵיאָךְ. רמב"ן

(טז) אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בִּדְרָכָיו וְלִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְחָיִיתָ וְרָבִיתָ וּבֵרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה בָא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ:

טז דִּי אֲנָא מְפַקְּדָךְ יוֹמָא דֵין לְמִרְחַם יָת יְיָ אֱלָהָךְ לְמְהַךְ בְּאָרְחָן דְּתָקְנָן קֳדָמוֹהִי וּלְמִטַּר פִּקּוּדוֹהִי וּקְיָמוֹהִי וְדִינוֹהִי וְתֵיחֵי וְתִסְגֵּי וִיבָרֵכִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ בְּאַרְעָא דִּי אַתְּ עָלֵל לְתַמָּן לְמֵירְתַהּ:

רש"י ◄ **אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לְאַהֲבָה** • הֲרֵי הַטּוֹב, וּבוֹ תָּלוּי. **וְחָיִיתָ וְרָבִיתָ** • הֲרֵי הַחַיִּים.

(יז) וְאִם־יִפְנֶה לְבָבְךָ וְלֹא תִשְׁמָע וְנִדַּחְתָּ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לֵאלֹהִים אֲחֵרִים וַעֲבַדְתָּם:

יז וְאִם יִפְנֵי לִבָּךְ וְלָא תִקַּבֵּל וְתִטְעֵי וְתִסְגּוּד לְטַעֲוַת עַמְמַיָּא וְתִפְלְחִנּוּן:

רש"י ◄ **וְאִם־יִפְנֶה לְבָבְךָ** • הֲרֵי הָרַע.

(יח) הִגַּדְתִּי לָכֶם הַיּוֹם כִּי אָבֹד תֹּאבֵדוּן לֹא־תַאֲרִיכֻן יָמִים עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתָּה עֹבֵר אֶת־הַיַּרְדֵּן לָבוֹא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ:

יח חַוֵּיתִי לְכוֹן יוֹמָא דֵין אֲרֵי מֵיבַד תֵּיבְדּוּן לָא תּוֹרְכוּן יוֹמִין עַל אַרְעָא דִּי אַתְּ עָבֵר יָת יַרְדְּנָא לְמֵעַל לְתַמָּן לְמֵירְתַהּ:

רש"י ◄ **כִּי אָבֹד תֹּאבֵדוּן** • הֲרֵי הַמָּוֶת.

(יט) הַעִדֹתִי בָכֶם הַיּוֹם אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ הַחַיִּים וְהַמָּוֶת נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה וּבָחַרְתָּ בַּחַיִּים לְמַעַן תִּחְיֶה אַתָּה וְזַרְעֶךָ:

יט אַסְהֵדִית בְּכוֹן יוֹמָא דֵין יָת שְׁמַיָּא וְיָת אַרְעָא חַיֵּי וּמוֹתָא יְהָבִית קֳדָמָךְ בִּרְכָן וּלְוָטִין וְתִתְרְעֵי בְּחַיֵּי בְּדִיל דְּתֵיחֵי אַתְּ וּבְנָיךְ:

רש"י ◄ **הַעִדֹתִי בָכֶם הַיּוֹם אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ** • שֶׁהֵם קַיָּמִים לְעוֹלָם, וְכַאֲשֶׁר תִּקְרֶה אֶתְכֶם הָרָעָה, יִהְיוּ עֵדִים שֶׁאֲנִי הִתְרֵיתִי בָּכֶם בְּכָל זֹאת. (ספרי האזינו) דָּבָר אַחֵר: "הַעִדֹתִי בָכֶם הַיּוֹם אֶת־הַשָּׁמַיִם וְגוֹ'", אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל: הִסְתַּכְּלוּ בַּשָּׁמַיִם שֶׁבָּרָאתִי לְשַׁמֵּשׁ אֶתְכֶם, שֶׁמָּא שִׁנּוּ אֶת מִדָּתָם?! שֶׁמָּא לֹא עָלָה גַּלְגַּל חַמָּה מִן הַמִּזְרָח וְהֵאִיר לְכָל הָעוֹלָם?! כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: (קהלת א) "וְזָרַח הַשֶּׁמֶשׁ וּבָא הַשֶּׁמֶשׁ". הִסְתַּכְּלוּ בָּאָרֶץ שֶׁבָּרָאתִי לְשַׁמֵּשׁ אֶתְכֶם, שֶׁמָּא שִׁנְּתָה מִדָּתָהּ?! שֶׁמָּא זַרְעֶתֶם אוֹתָהּ וְלֹא צִמְּחָה, אוֹ שֶׁמָּא זַרְעֶתֶם חִטִּים וְהֶעֱלָתָה שְׂעוֹרִים?! וּמָה

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

קָרוֹב אֵלֶיךָ מְאֹד לַעֲשׂוֹתוֹ בְּכָל עֵת וּבְכָל מָקוֹם. וְזֶה טַעַם **בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ לַעֲשׂוֹתוֹ**, שֶׁיִּתְוַדּוּ אֶת עֲוֹנָם וְאֶת עֲוֹן אֲבוֹתָם בְּפִיהֶם, וְיָשׁוּבוּ בְּלִבָּם אֶל ה', וִיקַבְּלוּ עֲלֵיהֶם הַיּוֹם הַתּוֹרָה לַעֲשׂוֹתָהּ לְדוֹרוֹת כַּאֲשֶׁר הִזְכִּיר (לעיל פסוק ב) אַתָּה וּבָנֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי (שם):

(טו) רְאֵה נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם. יַחְזֹר לְהַזְהִירָם עוֹד, לְהַגִּיד לָהֶם כִּי שְׁנֵי הַדְּרָכִים בְּיָדָם וּבִרְשׁוּתָם לָלֶכֶת בַּאֲשֶׁר יַחְפְּצוּ בָהּ וְאֵין מוֹנֵעַ וּמְעַכֵּב בְּיָדָם לֹא מִן הַתַּחְתּוֹנִים וְלֹא מִן הָעֶלְיוֹנִים. וְיָעִיד בָּהֶם אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ פַּעַם שֵׁנִית (פסוק יט) אַחַר שֶׁאָמַר (לעיל ד כו) הַעִידוֹתִי בָכֶם הַיּוֹם אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ כִּי אָבֹד תֹּאבֵדוּן מַהֵר. כִּי עַתָּה יֹאמַר הַעִדוֹתִי בָכֶם **הַיּוֹם אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ כִּי הַחַיִּים וְהַמָּוֶת נָתַתִּי לְפָנֶיךָ** שֶׁהֵם הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה, וְכִי יָצָאתִיךָ שֶׁתִּבְחַר בַּחַיִּים לְמַעַן תִּחְיֶה אַתָּה וְזַרְעֶךָ. וְהִנֵּה הוּא כְּמַחְתִּים הָעֵדִים בְּסוֹף דְּבָרָיו כֻּלָּם:

אֵלּוּ שֶׁנַּעֲשׂוּ לֹא לְשָׁכָר וְלֹא לְהֶפְסֵד, אִם זוֹכִין אֵין מְקַבְּלִין שָׂכָר, וְאִם חוֹטְאִין אֵין מְקַבְּלִין פֶּרְעָנוּת, לֹא שִׁנּוּ אֶת מִדָּתָם – אַתֶּם שֶׁאִם זְכִיתֶם, תְּקַבְּלוּ שָׂכָר, וְאִם חָטָאתֶם, תְּקַבְּלוּ פֶּרְעָנוּת, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה!. **וּבָחַרְתָּ בַּחַיִּים** • אֲנִי מוֹרֶה לָכֶם שֶׁתִּבְחֲרוּ בְּחֵלֶק הַחַיִּים, כְּאָדָם הָאוֹמֵר לִבְנוֹ: 'בְּחַר לְךָ חֵלֶק יָפֶה בְּנַחֲלָתִי', וּמַעֲמִידוֹ עַל חֵלֶק הַיָּפֶה, וְאוֹמֵר לוֹ: 'אֶת זֶה בְּרוֹר לְךָ'. וְעַל זֶה נֶאֱמַר: (תהלים טז) "ה' מְנָת חֶלְקִי וְכוֹסִי, אַתָּה תּוֹמִיךְ גּוֹרָלִי", הִנַּחְתָּ יָדִי עַל גּוֹרָל הַטּוֹב לוֹמַר: 'אֶת זֶה קַח לְךָ'.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כח עמ' 82)

וּבָחַרְתָּ בַּחַיִּים (ל, יט) יֵשׁ לִתְמֹהַּ, מֵאַחַר שֶׁטּוֹב מֵבִיא חַיִּים וְרַע מֵבִיא מָוֶת - כְּלוּם יֵשׁ צֹרֶךְ לְצַוּוֹת לָאָדָם לִבְחֹר בַּחַיִּים? וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהַצַּוּוּי הוּא לַעֲשׂוֹת טוֹב לֹא רַק מִשּׁוּם שֶׁזֶּה מֵבִיא חַיִּים, הֵינוּ שֶׁהַשֵּׂכֶל **מַכְרִיחַ** לְהִתְנַהֵג כָּךְ, אֶלָּא גַּם מִתּוֹךְ בְּחִירָה **חָפְשִׁית**, אֲפִילּוּ אִם לֹא הָיָה בְּכָךְ שׁוּם יִתְרוֹן. וְאָכֵן, יְהוּדִי עוֹבֵד אֶת ה' לֹא רַק מִשּׁוּם שֶׁזֶּה דָּבָר טוֹב; הוּא **בּוֹחֵר** לִהְיוֹת עוֹבֵד ה' בְּלִי טַעַם (חִיצוֹנִי).

(כ) לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹעַ בְּקֹלוֹ וּלְדָבְקָה־בוֹ כִּי הוּא חַיֶּיךָ וְאֹרֶךְ יָמֶיךָ לָשֶׁבֶת עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לָתֵת לָהֶם׃

כ לְמִרְחַם יָת יְיָ אֱלָהָךְ לְקַבָּלָא לְמֵימְרֵהּ וּלְאִתְקְרָבָא לְדַחֲלָתֵהּ אֲרֵי הוּא חַיָּיךְ וְאוֹרְכוּת יוֹמָיךְ לְמִתַּב עַל אַרְעָא דִּי קַיֵּים יְיָ לַאֲבָהָתָךְ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לְמִתַּן לְהוֹן׃

פ פ פ

מ' פסוקים, לבב"ו סימן. חסלת פרשת נצבים

הפטרת נצבים לקריאה בציבור ולשמו"ת נדפסה לקמן ע' קמז

אגרות קודש

ב"ה, י"ג אלול, תשי"ט
ברוקלין.

... לשאלתו מאז איזה ספרים מכ"ק מו"ח אדמו"ר וכו' יקדים לרכוש לספרי' שלו - יתחיל בלקוטי דבורים (יצאו לאחרונה בד' כרכים. ויושלחו לו עתה מכאן, כיון שאין ידוע היש להשיגם כבר באה"ק ת"ו), ס' השיחות, קובצי המכ'.

במש"כ בדברי הרמב"ם (הל' תשובה ספ"ט) שבימות המשיח עולם כמנהגו נוהג כו' - כן כתב ג"כ בהל' מלכים רפי"ב. ויעוין בזה בס' עבודת הקודש (לר"מ בן גבאי) ח"ב פל"ח. וגם ע"פ שטחיות לשו[נו] ברמב"ם בזה, הנה **ברור** הביע דעתו **מוחלטה**, אודות המאורעות שיהיו **קודם** התגלות המשיח וסדרן, ז.א. **קודם שתתחיל** הגאולה. וז"ל בהל' מלכים פי"א: המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות בית דוד ליושנה כו' ובונה המקדש ומקבץ נדחי ישראל כו' מי שאינו מחכה לביאתו... כופר בתורה כו' [ואח"כ מבאר מהותו **וסדר** המאורעות] מלך מבית דוד הוגה בתורה ועוסק במצות כדוד כו' ויכוף **כל** ישראל לילך בה כו' וילחם מלחמות ה' כו' ונצח כל האומות שסביביו.

באם כותב בצרפתית או אשכנזית - יש להתענין אודות הדפסת מאמריו שמזכיר במכתביו במכ"ע (ירחון?) המופיע שם. אלא שאיני יודע בפרטיות איזה חומר מתאים לקוראי המכ"ע. ויכול לפנות עדכ"ז לד"ר ערמן שם, ומובן שברשותו להוסיף שפונה אליו ע"פ הצעתי, כיון שמכירו הנני כידיד ליובאוויטש מאז ומקדם.

שיעורי תהלים לשבוע פרשת נצבים

קטע ממכתב כ״ק אדמו״ר מהורי״צ

ב״ה א׳ ט״ו סיון, תרפ״ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ״ז באתי בבקשה לכללות אנ״ש שי׳ אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי׳ לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - כ״ב אלול מפרק קו עד סוף פרק קז ופרקים סד-סו	**יום רביעי - כ״ה אלול** פרק קיט מתחילת הפרק עד סוף פסוק צו ופרקים עג-עה
יום שני - כ״ג אלול מפרק קח עד סוף פרק קיב ופרקים סז-סט	**יום חמישי - כ״ו אלול** פרק קיט מפסוק צז עד סוף הפרק ופרקים עו-עח
יום שלישי - כ״ד אלול מפרק קיג עד סוף פרק קיח ופרקים ע-עב	**יום שישי - כ״ז אלול** מפרק קכ עד סוף פרק קלד ופרקים עט-פא
שבת קודש - כ״ח אלול פרק כ מפרק קלה עד סוף פרק קלט ופרקים פב-פד	

יום ראשון כ"ב אלול

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קכד, טז אהוביי אחיי... עד עמ' 248, דף פ'.

לְאַנְשֵׁי קְהִלַּת וְכוּ' בנזכר לעיל, רבות מאגרות הקודש שלו, כתב רבנו הזקן, בקשר לענין הצדקה בכלל, וצדקת ארץ ישראל (בשביל אלה שעוסקים בתורה ובעבודה בארץ ישראל) בפרט, חלק מאגרות הקודש הופנו לקהלות מסויימות בהזדמנויות מסויימות. אגרת הקודש סימן טז, נכתבה לקהלה מסויימת, כפי שצויין בראשית האגרת: "לאנשי ק' וכו'", וכפי הנראה מתוכן האגרת, היה מצב הפרנסה באותה קהלה ירוד מאד, ונתקבלו ידיעות אצל רבנו הזקן, שה"מעמד" של אותה קהלה עבור "כולל חב"ד" (צדקת ארץ ישראל) קטן בגלל כך. לכן כותב להם רבנו הזקן, שידוע לו מצב פרנסתם, שנתדלדל מאד בזמנים האחרונים, ובכל זאת נוגע הדבר בנפשם, שמבלי הבט על מצבם, יחזיקו את ה"מעמד" לצדקת ארץ ישראל, ומציין טעמים על כך גם על פי דין וגם לפנים משורת הדין.

אגרת הקדש

לאנשי ק' וכו'

טז אהוביי אחיי ורעיי אשר כנפשי הנה לא נעלם ממני צוק העתים אשר נתדלדלה הפרנסה ובפרט הידועים לי ממחניכם אשר מטה ידם בלי שום משען ומשענה וממש לווים ואוכלים ה' ירחם עליהם וירחיב להם בצר בקרוב ועם כל זה לא טוב הם עושים לנפשם לפי הנשמע אשר קפצו ידם הפתוחה מעודם עד היום הזה ליתן ביד מלאה ועין יפה לכל הצטרכות ההכרחיים לדי מחסורי האביונים נקיים אשר עיניהם נשואות אלינו ואם אנו לא נרחם עליהם ח"ו מי ירחם עליהם וחי אחיך עמך כתיב ולא אמרו חייך קודמין אלא כשביד אחד קיתון של מים וכו' שהוא דבר השוה לשניהם בשוה לשתות להשיב נפשם בצמא. אבל אם העני צריך לחם לפי הטף ועצים וכסות בקרה וכה"ג כל דברים אלו קודמין לכל מלבושי כבוד וזבח משפחה בשר ודגים וכל מטעמים של האדם וכב"ב ולא שייך בזה חייך קודמין מאחר שאינן חיי נפש ממש כמו של העני שוה בשוה ממש כדאיתא בנדרים דף פ'.

טז. אֲהוּבַי, אַחַי וְרֵעַי אֲשֶׁר – קרובים ויקרים לי **כְּנַפְשִׁי!** – ישנה מעלה בקרבתו של אח וישנה מעלה בקרבתו ומסירותו של ידיד וחבר[1]; רבנו הזקן מציין שני הביטויים "אחיי" ו"רעיי", שהאגרת נכתבה מתוך האהבה בשני האופנים. **הִנֵּה לֹא נֶעְלָם מִמֶּנִּי צוֹק הָעִתִּים,** – הללו, **אֲשֶׁר נִתְדַּלְדְּלָה הַפַּרְנָסָה, וּבִפְרָט הַיְדוּעִים לִי מִמַּחֲנֵיכֶם** – מקהלתכם, **אֲשֶׁר מָטָה יָדָם** – ומצב פרנסתם ירד מטה, **בְּלִי שׁוּם מִשְׁעָן וּמַשְׁעֲנָה[2],** – כלומר, שלא הבעל ולא האשה מרוויחים לפרנסה, **וּמַמָּשׁ לוֹוִים וְאוֹכְלִים[3],** – נאלצים ללוות כספים כדי לקנות צרכי אוכל, **ה' יְרַחֵם עֲלֵיהֶם וְיַרְחִיב לָהֶם בְּצַר בְּקָרוֹב,** – הרי מצב זה – כותב רבנו הזקן – ידוע לי, **וְעִם כָּל זֶה** – מבלי הבט על המצב האיום, **לֹא טוֹב הֵם עוֹשִׂים לְנַפְשָׁם, לְפִי הַנִּשְׁמַע, אֲשֶׁר קָפְצוּ יָדָם הַפְּתוּחָה מֵעוֹדָם עַד הַיּוֹם הַזֶּה, לִתֵּן** – לתת, **בְּיָד מְלֵאָה וְעַיִן יָפָה[4] לְכָל הִצְטָרְכוּת הַהַכְרֵחִיּוּת לְדֵי מַחְסוֹרֵי הָאֶבְיוֹנִים נְקִיִּים[5], אֲשֶׁר עֵינֵיהֶם נְשׂוּאוֹת אֵלֵינוּ,** – שנבוא לעזרתם, הכוונה לעניי ארץ ישראל שאין להם שום מקור לפרנסה רק מה שעוזרים להם מה"כולל", **וְאִם אָנוּ לֹא נְרַחֵם עֲלֵיהֶם, חַס וְשָׁלוֹם - מִי יְרַחֵם עֲלֵיהֶם? "וְחֵי אָחִיךָ עִמָּךְ" כְּתִיב[6]!** – כלומר, גם בצרכי החיים המוכרחים ביותר, יתחלקו עם יהודי שני, **וְלֹא אָמְרוּ** – חכמינו ז"ל[7]: **"חַייְךָ קוֹדְמִין", אֶלָּא כְּשֶׁבְּיַד אֶחָד קִתּוֹן שֶׁל מַיִם וְכוּ',** – מה שחכמינו ז"ל אומרים שחייו של אדם באים לפני חייו של הזולת, ו"וחי אחיך עמך" הכוונה, שאתה בעצמך (חייך אתה) בא תחילה, הם אמרו זאת רק כשיש ביד אחד כד מים המספיקים להחזקת חייו של אדם אחד בלבד, עד שיגיעו למקום ישוב שיש שם מים, ואם יתחלק במים אלה עם יהודי שני, שניהם לא ישארו בחיים, שאז אומרים "חייך קודמין לחיי חבירך", **שֶׁהוּא** – כד המים, **דָּבָר הַשָּׁוֶה לִשְׁנֵיהֶם בְּשָׁוֶה** – לגבי שניהם מדובר על צורך נפש שווה, **לִשְׁתּוֹת לְהָשִׁיב נַפְשָׁם בְּצַמָּא, אֲבָל אִם הֶעָנִי צָרִיךְ לֶחֶם לְפִי הַטַּף וְעֵצִים וּכְסוּת בַּקָּרָה וּכְהַאי גַּוְנָא** – צרכי חיים דומים, **כָּל דְּבָרִים אֵלּוּ קוֹדְמִין לְכָל מַלְבּוּשֵׁי כָבוֹד** – מלבושים שלא זקוקים להם בגלל קור וכדומה, אלא הם מלבושי כבוד, **וְזֶבַח מִשְׁפָּחָה בָּשָׂר וְדָגִים וְכָל מַטְעַמִּים שֶׁל הָאָדָם וְכָל בְּנֵי בֵיתוֹ, וְלֹא שַׁיָּךְ** – לומר **בָּזֶה "חַייְךָ קוֹדְמִין", מֵאַחַר שֶׁאֵינָן חַיֵּי נֶפֶשׁ מַמָּשׁ כְּמוֹ שֶׁל הֶעָנִי שָׁוֶה בְּשָׁוֶה מַמָּשׁ, כִּדְאִיתָא** – כמו שמצינו **בִּנְדָרִים דַּף פ.** – "מעיין של בני העיר – חייהן וחיי אחרים – חייהן קודמין לחיי אחרים; (שתיית) בהמתם [ובהמת אחרים – בהמתם] קודמת לבהמת אחרים; כביסתן וכביסת אחרים – כביסתן קודמת לכביסת אחרים" ואילו אם מדובר במים ל"חיי אחרים וכביסתן – חיי אחרים קודמין לכביסתן" – מפני שאצל האחרים זה יותר ענין של חיים. הרי, שאם הצרכים אינם שוה בשוה ממש, גם אם מדובר בדבר נחוץ מאד, בכל זאת **לא** אומרים "חייך קודמין לחיי חבירך", בשעה שלגבי אותם עניים מדובר אודות לחם לפי הטף, עצים ומלבושים להגן מפני הקור, הרי זה קודם וחשוב יותר אפילו מצרכים חשובים למשפחה העצמית, למרות שלפי הבנתם הם – **אלה הם** דברים מאד חשובים להם.

---

1. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ע"ד חילוק אחותי רעיתי - לקו"ת ר"פ בהר. ובכ"מ". **2. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "היינו שאין מרויחים עתה". **3. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "היינו 1) שאין להם מלפנים ג"כ, 2) שגם לאכילה אין (חיי נפש)". **4. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "שזה מוסיף בכמות הנתינה (תרומות פ"ד מ"ג)". **5. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "תואר בלתי רגיל לאביון. ואפ"ל דתרתי משמע גם מל' 'נקי מנכסיו'". **6.** בהר כה, לו. **7.** ב"מ סב, א.

יום שני כ"ג אלול

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 248, והנה זהו עפ"י... עד עמ' קכה, ונפש:

וְהִנֵּה, זֶהוּ עַל פִּי שׁוּרַת הַדִּין גָּמוּר, – צרכי חיים של הזולת קודמים לצרכיו הסתמיים הוא, ומה גם לצרכי הלוקסוס שלו, **אֲבָל בֶּאֱמֶת גַּם אִם הוּא עִנְיָן דְּלָא שַׁיָּךְ כָּל כָּךְ הַאי טַעֲמָא** – טעם זה, שחייו ממש של הזולת קודמים לצרכיו הסתמיים הוא, הרי גם במצב כזה כשלא מדובר אצלו בבשר ודגים וכל מטעמים, אלא כדי שיתן צדקה עליו לתת חלק מלחמו, או כשאצל המקבל, העני, לא מדובר על ענין של לחם ממש לילדיו הקטנים או צרכי חיים אחרים, אלא סתם דברים נצרכים, **רָאוּי לְכָל אָדָם שֶׁלֹּא לְדַקְדֵּק לְהַעֲמִיד עַל הַדִּין,** – לנהוג אך ורק כפי שהדין מחייב, **רַק לְדַחֹק חַיָּיו וְלִכְנֵס לִפְנֵי וְלִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין,** – גם אם על פי דין לא מוטל עליו, באותו מקרה, להתחלק עם הזולת – יעשה זאת מצד לפנים משורת הדין, **וְלִדְאוֹג לְעַצְמוֹ מִמַּאֲמַר רַז"ל**[8], – גם כשעל פי דין "שלך קודם לשל כל אדם", אבל אומרת הגמרא, **שֶׁכָּל הַמְדַקְדֵּק בְּכָךְ** – וכפי שרש"י מפרש, שאין הוא נכנס "לפנים משורת הדין" אלא נוהג כפי שהדין מחייב בלבד, **סוֹף בָּא לִידֵי כָּךְ,** – שיצטרך להזדקק לצדקה, **חַס וְשָׁלוֹם**[9]. – כלומר, המדקדק בזה לעשות רק כמו שהוא על פי דין – סופו שבא לידי כך חס ושלום, שיצטרך הוא עצמו להזדקק לקבלת צדקה ח"ו, **וְגַם**[10], **כִּי כֻּלָּנוּ צְרִיכִים לְרַחֲמֵי שָׁמַיִם בְּכָל עֵת,** – רחמים מן השמים הנמשכים על ידי **בְּאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא** – בהתעוררות העבודה למטה **דַּוְקָא בְּכָל עֵת וּבְכָל שָׁעָה, לְעוֹרֵר רַחֲמֵינוּ עַל הַצְּרִיכִים לְרַחֲמִים, וְכָל הַמְאַמֵּץ לְבָבוֹ וְכוֹבֵשׁ רַחֲמָיו, יִהְיֶה מֵאֵיזֶה טַעַם שֶׁיִּהְיֶה - גּוֹרֵם כָּךְ לְמַעְלָה, לִכְבּוֹשׁ וְכוּ'** – את הרחמים שלמעלה, **חַס וְשָׁלוֹם.** – כל זה הוא הרי ענין הנוגע לעתיד (ובהווה, ופועל שיתן עד שיהי' בשווה עמך – הוספת כ"ק אדמו"ר שליט"א); אך, יש בזה ענין הנוגע גם לעבר (הוספת כ"ק אדמו"ר שליט"א: **ופועל שיתן יותר מאשר יהי' לעצמו – כיון שזהו**) לשם כפרת עוונות ותיקון עוונות של העבר; **וּמַה גַּם, כִּי אָדָם - אֵין צַדִּיק בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טוֹב תָּמִיד וְלֹא יֶחֱטָא**[11], **וְהַצְּדָקָה מְכַפֶּרֶת**[12] **וּמְגִנָּה מִן הַפֻּרְעָנוּת וְכוּ'**[13], **וְלֻאוֹת** – ולכן, **הִיא** – הצדקה היא, **רְפוּאַת הַגּוּף וְנֶפֶשׁ**[14] **מַמָּשׁ, "אֲשֶׁר עוֹר בְּעַד עוֹר וְכָל אֲשֶׁר לְאִישׁ יִתֵּן בְּעַד נַפְשׁוֹ"**[15]. – הרי שלא שייך להגביל עצמו לתת רק עד לסכום מסויים, כשם שלא שייך להגביל את הסכום שמוציאים בשביל רפואה, שכן, אדם נותן כל אשר לו לשם רפואתו, ולשם הצלת נפשו. כל זה מדובר אודות **נתינה**; אך, לאמיתו של דבר, אין זו "נתינה", שכן, הקדוש ברוך הוא משלם זאת ובהכפלה. ובלשון רבנו הזקן: **בְּשֶׁגַּם, אָנוּ מַאֲמִינִים בְּנֵי מַאֲמִינִים, כִּי הַצְּדָקָה אֵינָהּ רַק הַלְוָאָה לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא**[16], **כִּדְכְתִיב:** – כמו שכתוב[17]: **"מַלְוֵה ה' חוֹנֵן דַּל, וּגְמֻלוֹ יְשַׁלֵּם לוֹ" בְּכִפְלַיִם** – לא רק בעולם הבא, אלא גם **בָּעוֹלָם הַזֶּה, דְּשִׂכַר כָּל הַמִּצְוֹת לֵיכָּא** – אינו **בָּעוֹלָם הַזֶּה, לְבַד מִצְדָקָה**[18], – שאת שכרה משלמים בעולם הזה, **לְפִי שֶׁהוּא טוֹב לַבְּרִיּוֹת**[19], **כִּדְאִיתָא** – כפי שאנו מוצאים **בְּ** – מסכת **קִדּוּשִׁין סוֹף פֶּרֶק קַמָּא**[20]. **וְגַם** יֵשׁ לָחוּשׁ **לְעֹנֶשׁ**[21], **חַס וְשָׁלוֹם, כְּשֶׁהַבְּרִיו נִמְנִים לִדְבַר מִצְוָה וְהוּא לֹא נִמְנֶה עִמָּהֶם**[22], – כשאחרים מבני הקהלה נותנים ה"מעמדות" שלהם ל"כולל" והוא

אגרת הקדש

והנה זהו עפ"י

שורת הדין גמור. אבל באמת גם אם הוא ענין דלא שייך כ"כ ה"ט ראוי לכל אדם שלא לדקדק להעמיד על הדין רק לדחוק חייו וליכנס לפני ולפנים משורת הדין ולדאוג לעצמו ממארז"ל שכל המדקדק בכך סוף בא לידי כך ח"ו וגם כי כולנו צריכים לרחמי שמים בכל עת באתערותא דלתתא דוקא בכל עת ובכל שעה לעורר רחמינו על הצריכים לרחמים וכל המאמץ לבבו וכובש רחמיו יהיה מאיזה טעם שיהיה גורם כך למעלה לכבוש וכו' ח"ו ומה גם כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב תמיד ולא יחטא והצדקה מכפרת ומגינה מן הפורענות וכו' ולואת היא רפואת הגוף ונפש ממש אשר עור בעד עור וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו בשגם אנו מאמינים בני מאמינים כי הצדקה אינה רק הלואה להקב"ה כדכתיב מלוה ה' חונן דל וגמולו ישלם לו בכפליים בעולם הזה דשכר כל המצות ליכא בעוה"ז לבד מצדקה לפי שהוא טוב לבריות כדאיתא בקדושין ס"פ קמא וגם יש לחוש לעונש ח"ו כשחבריו נמנים לדבר מצוה והוא לא נמנה עמהם כנודע ממארז"ל ולשומעים יוגעם ותבוא

---

8. ב"מ לג, א. בגמ' שם: "כל המקיים (ופרש"י מדקדק) בעצמו כך סוף בא לידי כך ח"ו". (לעיין בד"ס). **9.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "דאגה: 1) מהעתיד, 2) בנוגע לממון (מזוני)". **10.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "בנוגע: 1) להווה, 2) גם לבני וחיי". **11.** קהלת ז, כ. **12.** ראה דב"ר פ"ה, ג. **13.** ראה ויק"ר רפכ"ז. **14.** ראה תנחומא משפטים טו. **15.** איוב יא, יד. וראה אגרת התשובה ספ"ג. **16.** ראה ב"ב י, סע"א ופרש"י וחדא"ג מהר"ל שם. **17.** משלי יט, יז. **18.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "לכאורה **שלילת** השכר דמצות בעוה"ז אינו נוגע בנדו"ד (כ"א רק החיוב דישנו בצדקה). וי"ל דמרמז עוד טעם: סגולה לפרנסה בעוה"ז - בכל המצות אינה לבד בצדקה (וכמש"נ - **בכפליים** מנתינתו)". **19.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "לכאורה מאי נפק"מ **כאן** הטעם? וי"ל דבזה מוסיף דאפילו אינו בסוג וחי אחיך - בכ"ז שייך הנ"ל, כיון שהוא בכלל **בריות** (ראה פל"ב) ועפ"ז יומתק שבאווארנט (שלא לדקדק) **כל** הג' הגבלות: אע"פ שנאמר: 1) **וחי** - לא ידקדק בזה, 2) **אחיך** - יתן גם לבריות, 3) **עמך** - לא יהי' בשווה כ"א יותר להמקבל". **20.** מ, א. **21.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "לא רק מניעת שכר". **22.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "ובמילא גם אם נתן כבר לצדקה **כדרוש** לפנ"ז ובמילא נתעלמו **כל** הענינים דלעיל - צריך ליתן עוד בעת המנין כו' -

אינו נותן – הרי זה שהם מצטרפים יחד ונמנים לדבר מצוה ואילו הוא אינו מצטרף אתם, **כַּנּוֹדֵעַ מִמַּאֲמַר** רַז"ל[23]. – על כך את הפסוק[24] "וחסרון לא יוכל להמנות".

וְלַשּׁוֹמְעִים יֶנְעַם, וְתָבוֹא עֲלֵיהֶם בִּרְכַּת טוֹב, בְּכָל מִלֵּי דְּמֵיטַב, הַטִּיבָה ה' לַטּוֹבִים וִישָׁרִים[25], כְּנַפְשָׁם וְנֶפֶשׁ – כרצונם וכרצון **הַדּוֹרֵשׁ שְׁלוֹמָם מִכָּל לֵב וָנֶפֶשׁ:** – כוונת רבנו הזקן, שהטוב שיעשה אתם השי"ת יהי זה כפי רצונם הם וכפי רצונו של רבנו הזקן.

אגרת הקדש

עליהם ברכת טוב בכל מילי דמיטב הטיבה ה' לטובים וישרים כנפשם ונפש הדו"ש מכל לב ונפש:

יום שלישי כ"ד אלול

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קכה, יז נודע דבאתערותא... עד עמ' 250, וע"ש היטב.

יז. נוֹדֵעַ[1] **דְּבְ"אִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא"**, – על ידי ההתעוררות של עבודת האדם למטה, **שֶׁהָאָדָם מְעוֹרֵר בְּלִבּוֹ מִדַּת הַחֶסֶד** – לעשות צדקה וחסד, **וְ** – מעורר **רַחֲמָנוּת** – שלו, **עַל כָּל הַצְּרִיכִים לְרַחֲמִים** – הוא מעורר על ידי כך **"אִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָא"**, – התעוררות למעלה, **לְעוֹרֵר עָלָיו רַחֲמִים רַבִּים מִמְּקוֹר הָרַחֲמִים,** – לא רק מדת הרחמים שבסדר ההשתלשלות, שהיא רחמים בהגבלה, אלא **ממקור** מדת הרחמים, שמשם הרחמים הם בלי הגבלה, כנזכר בפרק מ"ה בחלק הראשון של ספר ה"תניא", שזה נקרא "אב הרחמים" (לא "אב הרחמן" **כי** אם "אב הרחמים"), מקור הרחמים, משם נמשכים רחמים על האדם, **לְהַשְׁפִּיעַ לוֹ הַפֵּרוֹת בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְהַכָּרֵן לָעוֹלָם הַבָּא**[2]. להלן יפרש רבנו הזקן, שהשפעת הפירות בעולם הזה, אין הכוונה רק ההשפעה בעניני עולם הזה, בבני חיי ומזוני, כי אם זה כולל גם ההשפעות וההשגות של גן עדן, שכל זה נקרא "עולם הזה" בהשוואה ל"עולם הבא" שהוא זמן תחיית המתים. כלומר, למרות שבהשוואה **לעולם הזה ממש** נקרא גן עדן בשם עולם הבא", שכן זה בא אחרי (ובתור שכר על) העבודה של עולם הזה[3], הרי, אבל, בהשוואה ל"עולם הבא" של זמן התחיה, נקרא כל סדר ההשתלשלות, גם העולמות הרוחניים וגן עדן בשם "עולם הזה", שכן, הם כולם ענינים ובחינות השייכות (גם כעת) לגילוי השגה ("הזה" הוא לשון גילוי), ואילו "עולם הבא" של זמן התחיה, הוא למעלה מגילוי השגה, כפי שיסביר להלן[4]. **פֵּרוּשׁ, "הַפֵּרוֹת" - הִיא הַשְׁפָּעָה הַנִּשְׁפַּעַת** – ונמשכת, **מִמְּקוֹר הָרַחֲמִים וְחַיֵּי הַחַיִּים בָּרוּךְ־הוּא, וְנִמְשֶׁכֶת לְמַטָּה מַטָּה בִּבְחִינַת הִשְׁתַּלְשְׁלוּת הָעוֹלְמוֹת מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה כו'**, – שמעולם ומדריגה נעלים יותר היא נמשכת לעולם ולמדריגה תחתונים יותר, ומאותו עולם ומדריגה, לעולם ולמדריגה תחתונים עוד יותר, **עַד שֶׁמִּתְלַבֶּשֶׁת** – ההשפעה, **בָּעוֹלָם הַזֶּה הַנִּשְׁמִי בְּ"בָנֵי חַיֵּי וּמְזוֹנֵי" כו'.** – בכל הענינים של השפעה גם בענינים הרוחניים ועד שההשפעה באה למטה בענינים גשמיים – הרי כל זה נקרא "פירות", שכשם שפירות האילן אינם כמו האילן עצמו שהוא תמיד אותו אילן, ואילו הפירות מתחלפים. כך משתנה ההשפעה מעולם לעולם, **וְ"הַכָּרֵן"** - **הוא כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[5]: **"רְחָבָה מִצְוָתְךָ מְאֹד", וְהָיוּ לֵיהּ לְמֵימַר** – היה לו לומר, **"מִצְוֹתֶיךָ" לְשׁוֹן רַבִּים** – לפי הפירוש הפשוט, שהכוונה היא למצוות בכלל, שאין להן קץ, היה צריך לומר "מצותיך" לשון רבים, **(וְגַם לְשׁוֹן "רְחָבָה" אֵינוֹ מוּבָן);** – שכן, הלשון הרגיל בזה הוא: גדולה, רבה, רמה, נישאה, **אֶלָּא "מִצְוָתְךָ" דַּיְקָא, – המצוה שלך דוקא** היא בבחינת "רחבה מאד", כלי רחב ל"מאד" שלמעלה, **הִיא מִצְוַת הַצַּדָּקָה, שֶׁהִיא מִצְוַת ה' מַמָּשׁ, מַה שֶּׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בִּכְבוֹדוֹ וּבְעַצְמוֹ עוֹשֶׂה תָּמִיד לְהַחֲיוֹת הָעוֹלָמוֹת, וְיַעֲשֶׂה** – כך, **לֶעָתִיד בְּיֶתֶר שְׂאֵת וָעֹז,** – בכמות ובאיכות, מה שהקדוש ברוך הוא מחיה כעת העולמות ומה שיחייה לעתיד את העולמות ביתר חיות ובסוג חיות נעלה יותר, הרי זה ענין של צדקה מהקב"ה, לכן נקראת מצות הצדקה "מצותך", המצוה שלך, שכן, הקב"ה בעצמו עושה **תמיד** ענין הצדקה, **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב**[6]: **"וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ ה' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה**

אגרת הקדש

יז נודע דבאתערותא דלתתא שהאדם מעורר בלבו מדת החסד ורחמנות על כל הצריכים לרחמים אתערותא דלעילא לעורר עליו רחמים רבים ממקור הרחמים להשפיע לו הפירות בעוה"ז והקרן לעוה"ב. פי' הפירות היא השפעה הנשפעת ממקור הרחמים וחיי החיים ב"ה ונמשכת למטה מטה בבחינת השתלשלות העולמות מלמעלה למטה כו' עד שמתלבשת בעוה"ז הגשמי בבני חיי ומזוני כו' והקרן הוא כמ"ש רחבה מצותך מאד והל"ל מצותיך לשון רבים (וגם לשון רחבה אינו מובן) אלא מצותך דייקא היא מצות הצדקה שהיא מצות ה' ממש מה שהקב"ה בכבודו ובעצמו עושה תמיד להחיות העולמות ויעשה לעתיד ביתר שאת ועז וכמ"ש ושמרו דרך ה' לעשות צדקה כו' כמו דרך שהולכים בה

חידוש אגה"ק זו". **23.** חגיגה ט, ב. ברכות כו, א. **24.** קהלת א, טו. **25.** ל' הכתוב - תהלים קכה, ד. **1.** זח"א פח, א. **2.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "משנה ריש פאה. פיה"מ שם. וראה ד"ה כל המרחם תש"ט (סה"מ תש"ט ע' 7 (הב')). **3.** רמב"ם הל' תשובה פ"ח ה"ח. **4.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "וראה פמ"ח". **5.** תהלים קיט, צו. **6.** וירא יח, יט.

כוי", – הרי נקראת צדקה "דרך ה'", שהיא דרך ה', שהוא הולך בה, **כְּמוֹ דֶּרֶךְ שֶׁהוֹלְכִים בָּהּ מֵעִיר לְעִיר, עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, כָּךְ הַצְּדָקָה הִיא בְּחִינַת גִּלּוּי וְהֶאָרַת אוֹר־אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא "סוֹבֵב כָּל עָלְמִין"**, – מקיף וסובב על העולמות ומחיה אותם בחיות שאינה מצומצמת בהתאם למדריגתם, אלא היא למעלה מעלה מהן, **שֶׁיָּאִיר וְיִתְגַּלֶּה עַד עוֹלָם הַזֶּה, בְּ"אִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא"**, – על ידי התעוררות למטה, **בְּתוֹרַת צְדָקָה וָחֶסֶד חִנָּם**, – זה יתגלה ויאיר **לָעָתִיד בְּתְחִיַּת הַמֵּתִים, בְּיֶתֶר שְׂאֵת** – בכמות, **וְיֶתֶר עֹז** – באיכות, **לְאֵין קֵץ מִבְּחִינַת גִּלּוּי (הֶאָרָה) [הַהֶאָרָה] בְּגַן עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן וְהָעֶלְיוֹן**, – לעתיד תהיה כאן למטה התגלות הרבה יותר עליונה מאשר ההתגלות שבגן עדן התחתון ובגן עדן העליון, ההוכחה על כך היא, **שֶׁהֲרֵי כָּל נִשְׁמוֹת הַצַּדִּיקִים**[7] **וְהַנְּבִיאִים**[8] **וְהַנְּבִיאִים**[9], **שֶׁהֵם עַתָּה בְּגַן עֵדֶן הָעֶלְיוֹן בְּרוּם הַמַּעֲלוֹת**, – והמדריגות, **יִתְלַבְּשׁוּ בְּגוּפוֹתֵיהֶם לֶעָתִיד**[10], **וְיָקוּמוּ בִּזְמַן הַתְּחִיָּה**[10] **לֵהָנוֹת מִזִּיו הַשְּׁכִינָה.** – שיאיר בעולם הזה לנשמות בגופים, מן ההכרח הרי לומר, שתהיה זו התגלות עליונה בהרבה מאשר ההתגלות שבגן עדן העליון, שבגלל זה כדאי שהנשמות הנמצאות בדרגות העליונות ביותר בגן עדן העליון, תתלבשנה בגוף כדי לקבל הגילוי של זמן תחיית המתים, וזהו גילוי שהוא רק ענין של צדקה וחסד חנם, שכן, אין בכוח ההתעוררות למטה **להמשיך** סוג גילוי כזה, ההתעוררות למטה היא רק בבחינת "כלי" **לקליטת** גילוי זה. במה, איפוא, הגילוי שלעתיד נעלה יותר אפילו מן הגילוי שבגן עדן העליון? יסביר רבנו הזקן להלן: **לְפִי שֶׁהַהֶאָרָה וְהַגִּלּוּי שֶׁבְּגַן עֵדֶן הִיא בְּחִינַת "מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין"**[11], – ממלא כל העולמות – החיות האלקית המצומצמת ומותאמת לדרגת הנברא, ומתלבשת בפנימיות בנברא, **שֶׁהוּא בְּחִינַת הִשְׁתַּלְשְׁלוּת מִמַּדְרֵגָה לְמַדְרֵגָה** – החיות יורדת ומשתלשלת ומתצמצמת ממדריגה למדריגה, **עַל יְדֵי צִמְצוּמִים עֲצוּמִים**, – המצמצמים ומקטינים את החיות ואת הגילוי, **וּכְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה**[12]: **"כְּיוֹ"ד נִבְרָא עוֹלָם הַבָּא"**, – כלומר, גן עדן, שנברא באות יו"ד, והאות יו"ד היא הרי צמצום של נקודה, **וְהִיא בְּחִינַת חָכְמָה עִלָּאָה**, – יו"ד היא בחינת חכמה עליונה. שכן, היו"ד של שם הוי' רומזת על "חכמה עילאה" (עליונה), הראשונה מעשר הספירות של עולם ה"אצילות", **הַנִּקְרֵאת** – "חכמה" נקראת **"עֵדֶן הָעֶלְיוֹן"**, – "עדן" שהוא למעלה והוא מקור "גן עדן", **הַמִּשְׁתַּלְשֶׁלֶת וּמִתְלַבֶּשֶׁת בְּכָל הָעוֹלָמוֹת**, – בחינת וספירת ה"חכמה" משתלשלת ומתלבשת בכל העולמות להוותם ולהחיותם, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[13]: **"כֻּלָּם בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ כוי"**, – הרי שהתהוות כל הנבראים היא מבחינת ה"חכמה", **וְ"הַחָכְמָה תְּחַיֶּה כוי"**[14], – הרי ש"חכמה" היא החיות של העולמות, **וּבְגַן עֵדֶן** – בחינת ה"חכמה" **הִיא בְּבְחִינַת גִּלּוּי הַהַשָּׂגָה לְכָל חַד לְפוּם שִׁעוּרָא דִּילֵיהּ**, – לכל אחד לפי שיעורו, החיות האלקית של בחינת "חכמה" בעולמות, היא בהעלם, ואילו בגן עדן היא באופן של גילוי, שהנשמות מבינות ומשיגות אלקות בהשגת המהות, **כַּנּוֹדָע שֶׁעֹנֶג הַנְּשָׁמוֹת בְּגַן עֵדֶן הוּא מֵהַשָּׂגַת סוֹדוֹת הַתּוֹרָה שֶׁעָסַק בָּעוֹלָם הַזֶּה בַּנִּגְלֶה**, – ובגן עדן הוא מבין ומשיג את הסודות שבתורה, **כִּדְאִיתָא** – כמו שכתוב **בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ פָּרָשַׁת שְׁלַח**[15], – שם מבואר סדר ה"מתיבתא" של משה רבינו ו"מתיבתא דרקיע", עד גם של נשים צדקניות ומרים הנביאה, **וּבַגְּמָרָא**[16] **בְּעוּבְדָא** – בסיפור של **דְּרַבָּה בַּר נַחְמָנִי**, – שם מביאה הגמרא, שבענין של ספק אם "בהרת קדמה לשער לבן" או "שער לבן קדמה לבהרת" – פלוגתא (מחלוקת) במתיבתא דרקיע (הקב"ה אומר טהור, ומתיבתא דרקיע אומרים טמא), ואומרים מי מכריע במחלוקת זו – רבה בר נחמני שהוא יחיד בנגעים ויחיד באהלות. ב"לקוטי תורה" של רבנו הזקן, פרשת תזריע, ישנו מאמר[17] המסביר בפרוטרוט ענין מחלוקת זו וענין מתיבתא דרקיע בכלל. על כל פנים, הגילוי שבגן עדן הוא גילוי בבחינת "ממלא כל עלמין" – אור מצומצם. **אֲבָל גִּלּוּי הַהֶאָרָה שֶׁבִּתְחִיַּת הַמֵּתִים יִהְיֶה מִבְּחִינַת "סוֹבֵב כָּל עָלְמִין", שֶׁאֵינָהּ**

אגרת הקדש

מעיר לעיר עד"מ. כך הצדקה היא בחי' גילוי והארת אור א"ס ב"ה סובב כל עלמין שיאיר ויתגלה עד עוה"ז באתערותא דלתתא בתורת צדקה וחסד חנם לעתיד בתחיית המתים ביתר שאת ויתר עז לאין קץ מבחינת גילוי (הארה) [ההארה] בג"ע התחתון והעליון שהרי כל נשמות הצדיקים והתנאים והנביאים שהם עתה בג"ע העליון ברום המעלות יתלבשו בגופותיהם לעתיד ויקומו בזמן התחייה ליהנות מזיו השכינה לפי שההארה והגילוי שבג"ע היא בחינת ממלא כל עלמין שהוא בחינת השתלשלות ממדרגה למדרגה ע"י צמצומים עצומים וכמארז"ל ביו"ד נברא עוה"ב והיא בחינת חכמה עילאה הנקראת עדן העליון המשתלשלת ומתלבשת בכל העולמות כמ"ש כולם בחכמה עשית כו' והחכמה תחי' כו' ובג"ע היא בבחינת גילוי ההשגה לכל חד לפום שיעורא דילי' כנודע שעונג הנשמות בג"ע הוא מהשגת סודות התורה שעסק בעוה"ז בנגלה כדאיתא בזוה"ק פ' שלח ובגמ' בעובדא דרבה בר נחמני. אבל גילוי ההארה שבתחה"מ יהי' מבחינת סובב כל עלמין שאינה בבחינת צמצום ושיעור וגבול

---

7. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "מצוות". **8.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "תורה". **9.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "גילוי אלקות". **10.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "להעיר שמחלק לב' זמנים (ובמילא מובן שזהו גם ב' ענינים): לעתיד, בתחי'. וצ"ע". **11.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה פמ"ח". **12.** מנחות כט, ב. **13.** תהלים קד, כג. **14.** קהלת ז, יב. **15.** קסג, א. **16.** ב"מ פו, א. **17.** ד"ה קא מיפלגי במתיבתא דרקיע.

בְּבְחִינַת צִמְצוּם וְשִׁעוּר וּגְבוּל, אֶלָּא בְּלִי גְּבוּל וְתַכְלִית, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּלִקּוּטֵי אֲמָרִים – ספר ה"תניא", פֶּרֶק מח בֵּאוּר עִנְיַן "סוֹבֵב כָּל עָלְמִין", – "סובב כל העולמות", שֶׁאֵינוֹ כְּמַשְׁמָעוֹ כְּמוֹ עָגוּל, חַם וְשָׁלוֹם, – שמשמעותו תהיה אור שהוא למעלה לגמרי מהדבר ושאינו נמצא בתוך הדבר, אֶלָּא שֶׁאֵינוֹ בִּבְחִינַת הִתְלַבְּשׁוּת וְכוּ', – אלא המדובר הוא באור שאינו מתלבש בפנימיות הדבר על ידי צמצומו בהתאם למדריגת הדבר, אלא הוא למעלה במדריגה תוך הימצאו והשפעתו בדבר, וְעֵין שָׁם הֵיטֵב.

אגרת הקדש

אלא בלי גבול ותכלית כמ"ש בלק"א פמ"ח ביאור ענין סוכ"ע שאינו כמשמעו כמו עיגול ח"ו אלא שאינו בבחי' התלבשות וכו' וע"ש היטב.

יום רביעי כ"ה אלול

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 250, וזהו שארז"ל ועטרותיהם... עד עמ' קכו, וד"ל.

וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה[18]: – "העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה וכו' אלא צדיקים ישבין "וַעֲטָרוֹתֵיהֶם בְּרָאשֵׁיהֶם וְנֶהֱנִין כּוּ'"[19], – מזיו השכינה, עֲטָרָה הִיא בְּחִינַת מַקִּיף וְסוֹבֵב, – כלומר, אור שאינו מתצמצם ושאינו מתלבש בפנימיות בהתאם לדרגתו של כל עולם או נברא, אלא הוא אור היורד למטה[20] ומאיר באופן שהוא מקיף על הכל בשווה, וְנִקְרָא "כֶּתֶר" מִלְּשׁוֹן "כּוֹתֶרֶת"[21], – כפי שמובא במלכים א' פרק ז' על הכותרות שנתן שלמה לעשות לעמודים, אפשר שזו ההוספה ב"כתר" לגבי "עטרה", עטרה – היא הרי על הראש, "תשית לראשו עטרת פז"[22], "ועטרותיהם בראשיהם", ואילו כתר מלשון כותרת – הוא על עמודים, וכיוון שגילוי אור הכתר לעתיד בתחיית המתים בא הרי על ידי קיום המצוות, שתרי"ג המצוות שמן התורה וז' מצוות דרבנן, הם תר"ך **עמודי** אור (תר"ך אותיות "כתר")[23], אפשר שלכן הוא מביא הלשון "כותרות" המובאת בקשר לעמודים, שכן, זה כתר על עמודי המצוות, וְהוּא – בחינת ה"כתר" היא בְּחִינַת מָמְצָע הַמְחַבֵּר הָאָרַת – והתגלות הַמַּאֲצִיל אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא לְהַנֶּאֱצָלִים, – של עולם ה"אצילות", המאציל הוא הרי "אין סוף" והנאצלים הם הרי ב"עולם", ש"עולם" בכלל הוא הרי ענין של גבול – הרי הממוצע בין המאציל לבין הנאצלים, הוא בחינת וספירת ה"כתר"; פנימיות הכתר שייכת למאציל, וחיצוניות הכתר שייכת לנאצלים, ועל ידי כך בחינת ה"כתר" היא ממוצעת בין המאציל לנאצלים – כלומר, על ידי ה"כתר" נמשך מ"אור אין סוף" אל הנאצלים של עולם ה"אצילות", וְלֶעָתִיד יָאִיר וְיִתְגַּלֶּה בָּעוֹלָם הַזֶּה לְכָל הַצַּדִּיקִים שֶׁיָּקוּמוּ בַּתְּחִיָּה – בתחיית המתים, ("וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים[24] כּוּ'"[25]). – כלומר שלעתיד זה יתגלה לכל בני ישראל. הרי, שהאור השייך כעת לנאצלים של עולם ה"אצילות" בלבד, יאיר ויתגלה לעתיד לבוא למטה בעולם הזה, ולא כפי שאמר לעיל בקשר לגן עדן, שהאור המאיר בגן עדן מבחינת ה"חכמה", הוא בבחינת גילוי והשגה לכל אחד בהתאם למדריגתו, שכן, מדובר באור פנימי המשתלשל ומתצמצם ממדריגה למדריגה ובא בהתגלות לכל אחד בהתאם למדריגה **שלו** – אלא, האור והגילוי של תחיית המתים, שהוא אור מקיף של "כתר" אינו מתצמצם אלא מאיר לכולם בשווה, ויהיה זה בהתגלות גמורה, בהשגת **המהות**, שמשיגים את המהות, כפי שהדבר בענין הראיה שרואים את **המהות** של הדבר, כפי שנאמר על לעתיד[26] "ונגלה כבוד ה' **וראו** כל בשר יחדיו", ראיית המהות. וְזֶה שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה[27]: "עֲתִידִים צַדִּיקִים שֶׁיֹּאמְרוּ לִפְנֵיהֶם קָדוֹשׁ", – כפי שאומרים כעת "קדוש" לפני הקדוש ברוך הוא, כִּי "קָדוֹשׁ" הוּא בְּחִינַת מֶבְדָּל, שֶׁאֵינוֹ בְּגֶדֶר הַשָּׂגָה וָדַעַת, כִּי הוּא לְמַעְלָה מַעְלָה מִבְּחִינַת הַחָכְמָה וָדַעַת שֶׁבְּגַן עֵדֶן, כִּי "הַחָכְמָה מֵאַיִן תִּמָּצֵא"

אגרת הקדש

וזהו שארז"ל ועטרותיהם בראשיהם ונהנין כו' עטרה היא בחינת מקיף וסובב ונקרא כתר מלשון כותרת והוא בחי' ממוצע המחבר הארת המאציל א"ס ב"ה להנאצלים ולעתיד יאיר ויתגלה בעוה"ז לכל הצדיקים שיקומו בתחייה (ועמך כולם צדיקים כו'). וזה שארז"ל עתידים צדיקים שיאמרו לפניהם קדוש כי קדוש הוא בחי' מובדל שאינו בגדר השגה ודעת כי הוא למעלה מעלה מבחינת החכמה ודעת שבג"ע כי החכמה

---

18. ברכות יז, א. **19.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "ועטרותיהם בראשיהם (מקיף - ועוד ענין) ונהנין כו' (פנימי)". **20.** **הרבי שליט"א** העיר, שלמרות שהאור מאיר גם למטה, אי אפשר לומר שהוא מאיר למטה כמו למעלה, שכן "סוכ"ע - גילוי שלו **בעולם** העליון והתחתון שווה, ויש עוד ענין שונה **לגמרי** - האם כמו שהוא למע' כך מתגלה: התנשאות המלך על כל בני המדינה **בשווה**, אבל אינו דומה כלל לכמו שהיא בעצמו (לא בעצמותו כ"א אפילו בגילוי ובהרגש דעצמו)". **21.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "שזה נוגע כאן, ולא הענין שהוא מל' כתר לי - שתיקה וביטול (לקו"ת במדבר סט, א. תער"ב בתחלתו)". **22.** תהלים כא, ד. **23.** תפלת ר' נחוניה בן הקנה, הובאה ונתבארה להלן סימן כט (קמט, סע"ב ואילך). **24.** ישעי' ס, כא. **25.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "הובא כאן כי זה מחילוקי תחה"מ וג"ע: בתה"מ "ועמך **כולם** צדיקים", משא"כ ג"ע שלא כל העם זוכה - ראה תו"א יתרו עג, ב. לקו"ת וכו'". ולמרות שהוא אומר להלן "אך א"א להגיע למדריגה זו עד שיהא בג"ע תחלה" - הוסיף הרבי שליט"א, שלעיל כשהוא אומר "ועמך **כולם** צדיקים" הכוונה היא רק ש"כולם - **יעמדו** בתחה"מ, ויהיו אז: משה והאבות כו' ועד שואב מימיך. ופשיטא - **גודל** החילוק שבין זל"ז בהגילויים דאז, וכאו"א לפום שעו"ד (בג"ע) וכו'". **26.** ישעי' מ, ה. **27.** ב"ב עה, ב.

כְּתִיב[28]**, הוּא בְּחִינַת "כֶּתֶר עֶלְיוֹן" הַנִּקְרָא "אַיִן" בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ**[29]**, וְהַשְׁפָּעָתוֹ וְהֶאָרָתוֹ בִּבְחִינַת גִּלּוּי, הוּא דַּוְקָא כְּשֶׁהַנְּשָׁמָה תִּתְלַבֵּשׁ בְּגוּף זֶה וְצַח אַחַר הַתְּחִיָּה,** – אחרי תחיית המתים, ומדוע הדבר כך, שבגן עדן, כשהנשמה היא **בלי** גוף, אין היא יכולה להשיג בגילוי את אור הכתר, ואילו לעתיד לבוא בתחיית המתים, כשהנשמה תהיה מלובשת בגוף (כידוע[30] ההכרעה כדעת הרמב"ן[31], שתכלית השכר תהיה דוקא לנשמה בגוף בזמן תחיית המתים), דוקא אז תוכל להשיג בגילוי את אור הכתר? אומר על כך רבינו הזקן: **כִּי "נָעוּץ תְּחִלָּתָן** – המדריגה העליונה ביותר שב"תחלה", **כְּסוֹפָן" דַּוְקָא,** – ככתוב בספר יצירה[32] ומשמעות הדבר, כפי פירוש החסידות[33], שה"תחלה" שלמעלה גם מה"ראש המתפשט" (כמו המדריגות העליונות ביותר של השתלשלות) – נמצאת ב"**סוף**" דוקא, במדריגת ה"כתר" שלמעלה מהשתלשלות (למעלה אפילו מהמדריגה הגבוהה ביותר של השתלשלות, שהיא "חכמה" הנקראת "ראשית", שהיא היא ראשית ההשתלשלות). היכן זה יורד בגילוי? – "בסופן" דוקא – בגוף גשמי, שלכן דוקא כשהנשמה תהיה מלובשת בגוף בזמן התחייה – תתגלה בה אז ההתגלות הנעלה ביותר של אור הכתר, גילוי שאין בכוח הנשמה בגן עדן לקבלו. והכוונה היא: לא זו בלבד שלגבי אור זה, כיוון שהוא למעלה מהשתלשלות, אין לגביו שום הבדל בין נשמה לגוף. – לגבי הגילוי של גן עדן שכאמור לעיל הוא גילוי היורד בהשתלשלות – קיים הבדל בין נשמה לגוף, לנשמה בגן עדן הוא **יכול** להתגלות, ואילו לנשמה בגוף **אין** הוא יכול להתגלות. אך, לגבי אור ה"כתר" שהוא למעלה לגמרי מהשתלשלות, אין שום הבדל בין נשמה לגוף – אלא אדרבה, בגוף דוקא, שהוא "סופן" – דוקא שם "נעוץ" (נמצא) "תחלתן" אור ה"כתר", **וְ"סוֹף מַעֲשֶׂה כְּמַחֲשָׁבָה תְּחִלָּה כו'", כַּנּוֹדַע.** – **במחשבה** ישנם "תחלת המחשבה" ו"סוף המחשבה", **ובמעשה** ישנם "תחלת המעשה" ו"סוף המעשה" – והרי "**סוף** מעשה" דוקא הוא בתחלת המחשבה, שלכן, על ידי מצוות מעשיות דוקא הנעשות על ידי נשמה המלובשת בגוף גשמי – על ידי זה דוקא ממשיכים את אור ה"כתר", כפי שהוא אומר כאן על ידי ענין הצדקה, וכללות המצוות הרי נקראות בשם צדקה[34], שעל ידי מצוות ממשיכים אור ה"כתר", שכן, מצוות מעשיות שהן "סוף מעשה" – הן דוקא הינן ב"תחלה" של מחשבה – תכלית הכוונה ב"כתר" ו"רצון" לבריאת העולמות. על כל פנים מוסבר מדוע יאמרו לעתיד לצדיקים "קדוש", שכן, לצדיקים ("ועמך כולם צדיקים" – כל בני ישראל) יומשך ויתגלה אור שהוא קדוש ומובדל ולמעלה מהשגה, וכיוון שהם יתעצמו עם האור שיהיה בהם בהתגלות – לכן הם עצמם "קדוש". **אַךְ אִי אֶפְשָׁר**[35] **לְהַגִּיעַ לְמַדְרֵגָה זוֹ,** – לקלוט בהתגלות את האור הסובב כל העולמות, **עַד שֶׁיְּהֵא בְּגַן עֵדֶן תְּחִלָּה, לְהַשִּׂיג בְּחִינַת חָכְמָה עִלָּאָה** – חכמה עליונה, **כו'**) [אֶפְשָׁר צ"ל[36]: **כָּל חַד**] **כְּפוּם שֶׁעוּרָא דִּילֵיהּ,** – כל אחד כפי שיעורו ומדריגתו, (הוספת כ"ק אדמו"ר שליט"א: **ולאח"ז יקום בתחה"מ – ע"י טל תורה – כמחז"ל**[37]) **וְ"טַל תּוֹרָה מְחַיֵּהוּ",** – כפי שחכמינו ז"ל אומרים "כל העוסק בתורה טל תורה מחייהו" – בתחיית המתים, (הוספת כ"ק אדמו"ר שליט"א: **ולאחכ"ז ש)"וַהֲקִיצוֹתָ הִיא תְּשִׂיחֶךָּ כו'"**[38]**, וְדַי לַמֵּבִין.** – שכפי המוסבר במסכת אבות[39] זה מוסב על עולם הבא, שכן התחלת הפסוק[40] היא "יחיו מתיך וגו' הקיצו ורננו שוכני עפר", ולאחר מכן מסיים "כי טל אורות טליך" שעל כך דורשת הגמרא "כל העוסק בתורה אור תורה מחייהו", כשהכוונה היא על "טל תורה". הרי כדי להגיע למדריגה שתהיה בתחיית המתים, שיוכלו לקבל בגילוי את האור ה"סובב כל עלמין", מן ההכרח שהנשמה תהיה לפני זה בגן עדן ותשיג "חכמה עליונה" בהתאם לשיעורה ולמדריגתה, למרות שהשגת הנשמה בגן עדן היא בבחינת "ממלא כל עלמין" בלבד, אור פנימי (במוסבר לעיל), אבל, הרי מאיר בה גם בחינת ה"כתר" באופן של "מקיף", שלא

אגרת הקדש

מאין תמצא כתיב הוא בחינת כתר עליון הנקרא אין בזוה"ק והשפעתו והארתו בבחינת גילוי הוא דוקא כשהנשמה תתלבש בגוף זך וצח אחר התחי' כי נעוץ תחלתן בסופן דוקא וסוף מעשה במחשבה תחלה כו' כנודע. אך א"א להגיע למדרגה זו עד שיהא בג"ע תחלה להשיג בחינת חכמה עילאה (כו') [אפשר צ"ל כל חד] כפום שיעורא דיליה וטל תורה מחייהו והקיצות היא תשיחך כו' וד"ל.

---

28. איוב כח, יב. **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "במקום שהחכ' נמצאת (ג"ע) הכתר הוא בהעלם 'אין'". **29. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "ראה משפטים קכא, סע"א: והחכמה כו'. ובכ"מ". **30.** ספר המצוות להצ"צ (דרמ"צ) מצות ציצית. וראה גם לקו"ת צו טו, ג. **31.** בשער הגמול. **32.** פרק א' משנה ז'. **33.** המשך תרס"ו ע' שמו. **34.** ראה ח"א פל"ז. לקמן סימן לב. **35. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "לכאורה מה ענין פיסקא זו כאן?! - וי"ל דבא לתרץ: ע"פ הנ"ל אינו מובן מחז"ל **בכ"מ** (וראה ג"כ לקמן סכ"ט) דשכר המצות בג"ע (וכולל - מצות הצדקה). - והתירוץ עפמשנ"ת לעיל ס"ג, אבל ה"ז רק "הארה דהארה" וכו' - כן אינו מובן "נשמות הצדיקים כו' שהם עתה בג"ע" כמה אלפי שנים (שהזכיר כאן לעיל) מאי נפק"מ ואהני להו להשכר (דתחה"מ). - ולזה מוכרח להמשיך הבי': אך א"א כו'. ומוסיף **עוד** ענין - **תוס' בי': תחה"מ** בא ע"י שטל תורה מחייהו - שזהו שייך **ותלוי (כמחז"ל זה)** שיהי' בסוג "כל העוסק בתורה", ובמילא תלוי גם בהשגת "בחי' ח"ע כפום **שעורא דילי'**" שזהו בג"ע דוקא. ומוסיף **עוד** ענין - תוס' בי': **לאחרי** תחה"מ - השכר ד"תשיחך" - וה"ז "**היא** (דוקא) תשיחך" (התורה, ח"ע דכפום שיעורא דילי' **בג"ע**). עפ"ז יומתק ג"כ שמסיים בבי' **סיום** הכתוב: לכל תכלה גו', אף שלא הביאו (ולא רמזו אפילו) ע"ע! אלא שמסתייע להענין שקדמו - וממתיק עי"ז גם הסדר דבכתוב, שתחלה צ"ל "כל תכלה" (כי אא"פ כו' - כנ"ל) ורק **אח"ז** יבוא לרחבה מצותך מאד. אבל בתחלת האגרת **אין** מקום להזכיר "כל תכלה גו'" - שהרי ענינה בי' **הרחבות** שע"י הצדקה דלמטה". **36. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "במקום כו' - שלכאורה אינו מובן - ולכן הקיפוהו בחצע"ג - כ"ח. ז. א. כל חד". **37. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "ראה כתובות קיא, ב. לעיל ספל"ו". **38.** משלי ו, כב. **39.** ספ"ו. **40.** ישעי' כו, יט.

בהתגלות ובהשגת המדות, אלא באופן של "ידיעת המציאות" – דבר זה נותן כוח בנשמה, שבזמן התחייה תוכל לקבל את האור ה"סובב" בהתגלות ובהשגת המדות (כמובא במאמר "קא מיפלגי במתיבתא דרקיע" ב"לקוטי תורה" פרשת תזריע, ש"אור הסובב" מאיר לנשמה בגן עדן באופן של "מקיף"), הרי, שבגן עדן שהשגת הנשמה היא בבחינת "ממלא כל עלמין" (אור פנימי), שם ההתגלות של ענין ה"תורה" שהיא ענין של "מזון" ואור פנימי, "ותורתך בתוך מעי"[41], כמובא בפרק ה' בחלק הראשון של ספר ה"תניא", אלא שמאירה **גם** הארה מענין המצוות (שהן לבושים ומקיפים לנשמה, כפי המובא ב"תניא" שם), ולעתיד, בתחיית המתים יהיה עיקר ההתגלות מאור ה"סובב כל עלמין" על ידי ענין המצוות, **ועל ידי ועם** ענין התורה "טל תורה" – ש"מחייהו" ו"**היא** תשיחך".

יום חמישי כ"ו אלול

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קכו, וזהו רחבה מצותך... עד עמ' קכו, מנוחה כו':

להלן, חוזר רבנו הזקן לפרש הפסוק "רחבה מצותך מאד", שלעיל פירש המלה "**מצותך**" שהכוונה היא למצות הצדקה הנקראת "מצותך" (המצוה שלך), המצוה של הקדוש ברוך הוא. כעת יפרש המלה "**רחבה**", שמצות הצדקה היא כלי ושטח רחב, שתוכל להתלבש בה ההתגלות של "אור אין סוף" שתהיה בזמן התחייה. ובלשון רבינו הזקן:

אגרת הקדש

וְזֶהוּ "רְחָבָה מִצְוָתְךָ מְאֹד", הִיא מִצְוַת הַצְּדָקָה, שֶׁהִיא כְּלִי וְשֶׁטַח רָחָב מְאֹד, לְהִתְלַבֵּשׁ בָּהּ הָאָרַת – והתגלות, **אוֹר־אֵין־סוֹף בְּרוּךְ־הוּא (וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב:** – בפיוט ראש השנה: "**לְבוּשׁוֹ צְדָקָה**"), – שצדקה היא לבוש לקבלת "אור אין סוף" ברוך הוא, **אֲשֶׁר יָאִיר לֶעָתִיד בִּבְחִינַת כְּלִי גָּבוֹל וְתַכְלִית בְּחֶסֶד חִנָּם** – של הקדוש ברוך הוא, **בְּ"אִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא"** – על ידי עבודת האדם למטה בענין חסד וצדקה, זו, **הַנִּקְרֵאת "דֶּרֶךְ ה'"**. – וכנזכר לעיל (בתחילת האגרת) שלמרות שישנה התעוררות מלמטה על ידי עבודת הצדקה – בכל זאת זה "חסד חנם", שכן, לאמיתו של דבר התעוררות האדם מלמטה אינה בערך כלל שהיא תעורר התעוררות כזו למעלה של התגלות אלקית בלתי מוגבלת כזו, אלא זה חסד חנם, והצדקה היא **כלי** בלבד **לקבלת** חסד זה והתגלות זו. **וְזֶהוּ לְשׁוֹן "מְאֹד"**, – "רחבה מצותך מאד", **שֶׁהוּא בְּלִי גָּבוֹל וְתַכְלִית.** – שמצות הצדקה היא כלי רחב בלי גבול ותכלית לקבלת ההתגלות האלקית שהיא בלי גבול ותכלית. **אֲבָל** – התחלת הפסוק "רחבה מצותך מאד" היא: "**לְכָל תְּכֻלָּה** - **רָאִיתִי קֵץ**", "**תְּכֻלָּה**" - **הִיא מִלְּשׁוֹן "כְּלוֹת הַנֶּפֶשׁ"**

וזהו רחבה מצותך מאד היא מצות הצדקה שהיא כלי ושטח רחב מאד להתלבש בה הארת אור א"ס ב"ה (וכמ"ש לבושו צדקה) אשר יאיר לעתיד בבחינת בלי גבול ותכלית בחסד חנם באתערותא דלתתא זו הנק' דרך ה' וזהו לשון מאד שהוא בלי גבול ותכלית. אבל לכל תכלה ראיתי קץ תכלה היא מלשון כלות הנפש שבג"ע שהיא בבחי' קץ ותכלית וצמצום כנ"ל ולכל תכלה הוא לפי שיש כמה וכמה מעלות ומדרגות ג"ע זה למעלה מזה עד רום המעלות כמ"ש בלקוטי הש"ס מהאריז"ל בפי' מארז"ל ת"ח אין להם מנוחה כו' שעולים תמיד ממדרגה למדרגה בהשגת התורה שאין לה סוף כו' עד אחר התחי' שיהיה להם מנוחה כו':

שֶׁבְּגַן עֵדֶן, – הרי לכך ראיתי קץ, שיש לה קץ וגבול, **שֶׁהִיא בִּבְחִינַת "קֵץ" וְתַכְלִית וְצִמְצוּם כַּנִּזְכָּר לְעֵיל,** – שהאור המאיר בגן עדן הוא מבחינת "ממלא כל עלמין", שהוא אור מוגבל ומצומצם. ב"לקוטי לוי יצחק" להרה"ג ר' לוי יצחק שניאורסאהן, אביו של, כ"ק רבינו, מפרש שלשת הענינים של "קץ", "תכלית" ו"צמצום", שהם בשלשת בחינות **האור** המאיר בגן עדן, וכן מסביר מדוע המלה "קץ" כתובה בפירוש בפסוק, "לכל תכלה ראיתי קץ", ולא הענין של "תכלית" ו"צמצום". **ו"לְכָל תְּכֻלָּה"** – לכל סוגי הגעגועים וכלות הנפש, כיוון שמדובר כאן אודות כלות הנפש והגעגועים שבגן עדן דוקא – מדוע, איפוא, הוא אומר "**לכל** תכלה"? – **הוּא לְפִי שֶׁיֵּשׁ כַּמָּה וְכַמָּה מַעֲלוֹת וּמַדְרֵגוֹת גַּן עֵדֶן זֶה לְמַעְלָה מִזֶּה עַד רוּם הַמַּעֲלוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּלִקּוּטֵי הַשַּׁ"ס מֵהָאָר"י זַ"ל בְּפֵרוּשׁ מַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה[42]: "תַּלְמִידֵי חֲכָמִים אֵין לָהֶם מְנוּחָה כוּ'",** – לא בעולם הזה ולא בעולם הבא", מפרש האריז"ל, שהכוונה היא, **שֶׁעוֹלִים תָּמִיד מִמַּדְרֵגָה לְמַדְרֵגָה בְּהַשָּׂגַת הַתּוֹרָה שֶׁאֵין לָהּ סוֹף כוּ',** – ואין להם מנוחה לעמוד במדריגה אחת, אלא הם עולים תמיד ממדריגה למדריגה, **עַד אַחַר הַתְּחִיָּה שֶׁיִּהְיֶה לָהֶם** – אז, **מְנוּחָה כוּ':** – כמו אחרי זמן התחייה הנקרא "יום שכולו שבת **ומנוחה**"[43], שכן, יתגלה אז אור מעצמות "אין סוף" ברוך הוא, שאין בו שום התחלקות של מדריגות, הרי שלא שייך אז שום עליה ממדריגה למדריגה, אלא זה ענין של מנוחה ועונג מעצמות "אור אין סוף" ברוך הוא.

---

41. תהלים מ, ט. **42.** סוף ברכות. **43.** סוף מסכת תמיד.

יום שישי כ"ז אלול

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קכו, יח כתיב מה יפית... עד עמ' 252, בלק"א.

יח. כבר הוזכר לעיל כמה וכמה פעמים, שהאגרות קודש (ש"בני הגאון המחבר" קבעו ב"אגרת הקודש" כחלק מספר ה"תניא") נכתבו רובן ככולם כעניני התעוררות לעבודה בפועל[1] ובמיוחד בענין הצדקה בהקשר ל"כולל חב"ד", להחזיק בעוסקים בתורה ועבודה בארץ ישראל.

בהתאם לכך הרי אגרת שלמראית עין לא נראה שמדובר בה אודות ענין של עבודה בפועל או של צדקה, ראוי להשתדל למצוא את הקשר שבין הענין אודותו מדובר באגרת הקודש לעבודה בפועל בכלל ולצדקה בפרט, ואם הדבר אפשרי – גם את ההמשך של אותה אגרת קודש למה שדובר באגרת הקודמת, ואשר לכן קבעו בני הגאון המחבר אגרת זו אחרי האגרת שלפניה[2].

אגרת הקדש

יח כתיב מה יפית ומה נעמת אהבה בתענוגים.

הנה ב' מיני אהבות הן הא' אהבה בתענוגים דהיינו שמתענג על ה' עונג נפלא בשמחה רבה ועצומה שמחת הנפש וכלותה בטעמה כי טוב ה' ונעים נעימות עריבות עד להפליא מעין עוה"ב ממש שנהנין כו' וע"ז כתיב שמחו צדיקים בה' ולא

באגרת הקודש סימן ח"י מסביר רבנו הזקן שני סוגים כלליים באהבת ה' – סוג אחד של אהבה הבאה מלמעלה ואין בכוח עבודת האדם להגיע אליה, שכן היא רק ענין של מתנה מלמעלה, וזו היא בחינת ומדריגת "אהבה בתענוגים" שהיא מעין עולם הבא (שם "נהנין מזיו השכינה"), כלומר, אהבה זו יש בה משום הנאה ותענוג מאלקות. סוג שני של אהבה – אהבה של צמאון ותשוקה לאלקות, אליה יש בכוח האדם להגיע על ידי עבודתו והתבוננותו.

שייכות אגרת הקודש זו לאגרת הקודמת (סימן יז), ובמילא מה היא מוסיפה בעבודה בפועל בכלל ולגבי ענין הצדקה במיוחד – יכול להיות שהיא: הרי באגרת הקודש הקודמת בא ליד ביטוי המעלה הנעלית של עבודת הצדקה, שבעשיית מצות צדקה, יש באמת לאדם הערשה, בשעת מעשה, גם מגן עדן וגם מעולם הבא, מזמן התחייה (שכן, בגן עדן יתגלו ה"פירות" בלבד – הארה דהארה של המצוה, ובעולם הבא (בזמן התחייה) תתגלה ה"קרן", השכר של המצוה עצמה). שבענין ההתגלות, שהאדם "יקח" אותו בענין של הבנה ובאופן של השגת המהות שהוא מבין את המהות של האלקות שבמצוה – הרי זה יהיה רק בגן עדן ובעולם הבא. אך, עצם הענין יש לאדם בשעה שהוא מקיים את המצוה (שהוא מתחבר על ידי כך ("מצוה" מלשון "צוותא וחיבור") עם עצמות "אין סוף" ברוך הוא, מצווה המצוה). שלכן "יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה **מכל** חיי עולם הבא"[3], שעצם עשיית תשובה ומעשים טובים (שעל ידי הקדמת התשובה, המעשים של המצוות הם – טובים ומאירים[4]) בעולם הזה טוב יותר מאשר **כל** הבחינות והמדריגות של עולם הבא.

אך, כל זה הוא באופן של "העלם", שאין האדם חש בכך, ואין זה בגילוי בנפשו. באגרת הקודש זו – סימן ח"י – יסביר רבנו הזקן שני סוגים אלה באהבה, שאהבה היא הרי ענין של התגלות בנפש (הרגש הנפש באופן של התגלות), סוג אחד של אהבה ("אהבה בתענוגים") הוא התגלות שיש לה שייכות להתגלות שתהיה לעתיד לבוא בתחיית המתים, שכן כיוון שיהיה אז "צדיקים ישבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנין מזיו השכינה"[5], ההנאה והתענוג מ"שכר מצוה" שיתגלה אז, לכן אהבה זו היא "אהבה **בתענוגים**", אהבה מלווה בענין של תענוג, וכפי שהוא אכן מזכיר, שזה "מעין עולם הבא ממש שנהנין כו'" (מזיו השכינה). האהבה השניה, שהיא באופן של כוסף ותשוקה (שהוא רוצה להיות דבוק באלקות), היא התגלות ומעין הגילוי שבגן עדן, שם קיים "תכלה", כוסף ותשוקה, בקץ וגבול (כפי שהסביר באגרת הקודש הקודמת את הפסוק[6] "לכל תכלה ראיתי קץ", שלכוסף ולכליון שבגן עדן יש קץ וגבול), כך, שלא זו בלבד שיש ליהודי בשעה שהוא מקיים את המצוה, עצם ענין ההתקשרות עם הקדוש ברוך הוא (מצווה המצוה) שזה הרי באופן של העלם; אלא יכול גם שתהיה לו **התגלות** מכך בנפשו – גם מההתגלות שהיא מעין הגילוי שב"גן עדן", וגם (אפילו) התגלות שהיא מעין הגילוי של לעתיד לבוא בתחיית המתים.

שכן, למרות שלא כל אחד יכול להגיע ל"אהבה בתענוגים" שהיא ענין של מתנה מלמעלה – מדובר הרי בחסידות[7] בענין "גביע הכסף" שטמן יוסף "באמתחת בנימין" ש"יוסף" זה מדריגת צדיקים, ו"בנימין" – מדריגת בינונים (ו"מדת הבינוני" היא הרי "מדת **כל** אדם"[8], ו"גביע הכסף" הוא מדריגת "אהבה בתענוגים" ("כסף" מלשון "נכסוף נכספת"[9]) השייך ליוסף, הרי זה יורד לפעמים גם לבנימין (לבינונים), אלא באופן של "הטמין", שהוא עצמו אינו יודע מכך; וכפי שרבנו הזקן אומר בפרק י"ד בחלקו הראשון של ספר ה"תניא", שגם על העבודה של "שמחו צדיקים בה'"[10], צריכה להיות השתדלות, שכן, יכול להיות שזה יהיה אצלו באופן של "עיבור" של נשמת צדיק. כך, שגם האהבה של "אהבה בתענוגים" שהיא מעין ההתגלות של עולם הבא ושל זמן התחייה – יכול להיות שתהיה ביהודי התגלות מעין זו על ידי אופן של שלימות בקיום המצוות, שהוא מקיים מצוות בחיות של אהבת ה'.

כְּתִיב: – כתוב[11]: **"מַה יָּפִית וּמַה נָּעַמְתְּ, אַהֲבָה בַּתַּעֲנוּגִים"**[12]. – מה יפית ומה נעמת להתחבר אתך על ידי "אהבה בתענוגים", על ידי אהבה שיש בה משום הנאה ותענוג בדביקות של האהבה, שלא באופן שהאוהב **מחפש** את הנאהב ורוצה להיות דבוק בו, אלא שהוא כבר דבוק בנאהב ויש לו תענוג מהדביקות ומהאהבה. **הִנֵּה ב' מִינֵי** – וסוגי **אַהֲבוֹת הֵן,** – באהבה ישנן מדריגות מרובות, אך באופן כללי ישנם שני סוגים כלליים: **הָא'** - **"אַהֲבָה בַּתַּעֲנוּגִים", דְּהַיְנוּ שֶׁמִּתְעַנֵּג עַל ה' עֹנֶג נִפְלָא, בְּשִׂמְחָה רַבָּה וַעֲצוּמָה, שִׂמְחַת הַנֶּפֶשׁ וּכְלוֹתָהּ, בְּטַעֲמָהּ כִּי טוֹב ה' וְנָעִים, נְעִימוּת עֲרֵבוּת עַד לְהַפְלִיא,** – לא נעימות ועריבות של השגה שמשיגים, אלא באופן של "פלא", שלמעלה מהשגה, **מֵעֵין עוֹלָם הַבָּא מַמָּשׁ, שֶׁ** – בעולם

---

1. **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "וכל' הסכמת הרבנים שי' בני הגאון המחבר ז"ל נ"ע: להורות לעם ה' הדרך ילכו בה והמעשה אשר יעשון".
2. **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "כי נסדרו לא ע"פ סדר הזמן שנכתבו כ"א ע"פ סדר הענינים (סה"ש תש"ה ע' 110)". 3. אבות פ"ד מי"ז.
4. לקו"ת מטות פב, א. ובכ"מ. 5. ברכות יז, א. 6. תהלים קיט, צו. 7. לקו"ת מסעי ד"ה לבאר ענין המסעות אות ב'. 8. לעיל ח"א ר"פ י"ד.
9. ויצא לא, ל. 10. תהלים צז, יב. 11. שיר השירים ז, ז. 12. **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "ל' רבים - תו"א תולדות ח, א באריכות (בקיצור

הבא הרי צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ו־**נֶהֱנִין כוּ'**, – ומתענגים מאלקות, **וְעַל זֶה** – על אופן האהבה בתענוג ושמחה מאלקות, **כְּתִיב:** – כתוב[53]: **"שִׂמְחוּ צַדִּיקִים בַּה'"**; – שבצדיקים ישנו אופן התענוג ושמחה באלקות, **וְלֹא כָּל אָדָם זוֹכֶה לָזֶה, וְזוֹ הִיא בְּחִינַת "כַּהֲנָא"** – כהנים שעבודתם היא בבחינת **בְּרֵעוּתָא דְּלִבָּא" שֶׁבַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ**[13], – העבודה בכהנים היתה באופן של "חשאי", שלא בשיר ורצוא של כוסף ותשוקה וכליון כפי שזה היה אצל הלויים, האופן של חשאי ו"רעותא דלבא" הוא רצון עצמי של **פנימיות** הלב, **וְעַל זֶה נֶאֱמַר**[14]: **"עֲבוֹדַת מַתְּנָה וְגוֹ'** – אתן את כהנתכם – שבחינת הכהונה ("אהבה בתענוגים")

אגרת הקדש

כל אדם זוכה לזה וזו היא בחינת כהנא ברעותא דלבא שבזוה"ק וע"ז נאמר עבודת מתנה וגו' והזר הקרב וגו' כי אין דרך להשיגה ע"י יגיעת בשר כמו היראה ששואלין עליה יגעת ביראה ואוי לבשר שלא נתייגע ביראה כמ"ש בר"ח וכתיב ביראה אם תבקשנה ככסף וגו' מלמד שצריכה יגיעה רבה ועצומה כמחפש אחר אוצרות. אבל אהבה רבה זו [אהבה בתענוגים] נופלת לאדם מאליה מלמעלה בלי שיכין ויכוון לה אך ורק אחר שנתייגע ביראת הרוממות והגיע לתכלית מה שיוכל להשיג ממנה לפי בחינת נשמתו אזי ממילא באה האהבה בתענוגים מלמעלה לשכון ולהתייחד עם היראה כי דרכו של איש לחזר כו' כמ"ש בלק"א.

היא באופן של מתנה מלמעלה, **וְהַזָּר הַקָּרֵב וְגוֹ'"**[15]. – לאופן זה של עבודה, זה לגביו היפך החיים, שכן, אין הוא שייך לזה, **כִּי אֵין דֶּרֶךְ לְהַשִּׂיגָהּ עַל יְדֵי יְגִיעַת בָּשָׂר, כְּמוֹ הַיִּרְאָה, שֶׁשּׁוֹאֲלִין עָלֶיהָ: "יָגַעְתָּ בְּיִרְאָה", וְ"אוֹי לְבָשָׂר שֶׁלֹּא נִתְיַגֵּעַ בְּיִרְאָה"**, – להגיע ל"יראה", **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּרֵאשִׁית חָכְמָה**[16], **וּכְתִיב בְּיִרְאָה:** – לגבי "יראה" כתוב[17]: **"אִם תְּבַקְשֶׁנָּה כַּכֶּסֶף וְגוֹ'"**, – וכמטמונים תחפשנה אז תבין יראת ה'", **מְלַמֵּד שֶׁצְּרִיכָה** – ה"יראה", **יְגִיעָה רַבָּה וַעֲצוּמָה כְּמְחַפֵּשׂ אַחַר אוֹצָרוֹת.** – כנזכר בפרק מ"ב בחלק הראשון של ספר ה"תניא", שכמו מי שמחפש אוצר שבודאי טמון בקרקע, שאז אין הוא מתעייף בעבודת החפירה, בידעו בוודאות שהאוצר נמצא במעמקי האדמה – כך על יהודי לחפש, לחפור, עד שיגיע לאוצר של יראת שמים שנמצא בודאי ב"בינת הלב" של כל יהודי. ברם, כל האמור הוא ביחס לענין של "יראה", שאפילו לגבי המדריגה העליונה ביותר ביראה, "יראה עילאה" (עליונה), גם כן שייך להתייגע ולהשתדל להגיע אליה, שכן, על ידי יגיעה הוא בוודאי יגיע אליה. **אֲבָל אַהֲבָה רַבָּה זוֹ [אַהֲבָה בַּתַּעֲנוּגִים], נוֹפֶלֶת לָאָדָם מֵאֵלֶיהָ מִלְּמַעְלָה בְּלִי שֶׁיָּכִין וִיכַוֵּן לָהּ,** – אך, היא באה **אַךְ וְרַק אַחַר שֶׁנִּתְיַגֵּעַ בְּ"יִרְאַת הָרוֹמְמוּת"**, – במדריגה העליונה שב"יראה", שהוא ירא מפני רוממותו של הקדוש ברוך הוא, **וְ** – אחרי ש – **הִגִּיעַ לְתַכְלִית מַה שֶּׁיּוּכַל לְהַשִּׂיג מִמֶּנָּה** – מיראת הרוממות, **לְפִי בְּחִינַת נִשְׁמָתוֹ** – שאחד בהתאם לשורש נשמתו יכול להגיע למדריגה זו ביראה, ושני – למדריגה עליונה יותר, הרי, אם הוא כבר הגיע למדריגה העליונה ביותר שבכוחו להגיע – **אֲזַי מִמֵּילָא בָּאָה הָ"אַהֲבָה בַּתַּעֲנוּגִים" מִלְּמַעְלָה, לִשְׁכֹּן וּלְהִתְיַחֵד עִם הַיִּרְאָה, כִּי "דַּרְכּוֹ שֶׁל אִישׁ לְחַזֵּר כּוֹ"**, – על אשה[18] **כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּלִקּוּטֵי אֲמָרִים.** – ב"תניא" חלק ראשון, פרק מ"ג, שאהבה נקראת "איש" ו"זכר", ויראה נקראת "אשה יראת ה'"[19] – כוונת מאמר רבותינו ז"ל זה: "דרכו של איש לחזר על אשה" בעבודה היא, שדרך בחינת אהבה זו היא לחזר ולהגיע היכן שישנה "יראה".

יום שבת קודש כ"ח אלול

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 252, והשנית היא אהבה... עד עמ' קכז, דעהו:

וְהַשֵּׁנִית – הסוג השני **הִיא אַהֲבָה וְתַאֲוָה, שֶׁהַנֶּפֶשׁ מִתְאַוָּה וְאוֹהֶבֶת וַחֲפֵצָה לְדָבְקָה בַּה', לִצְרֹר** – להיות קשור, **בִּצְרוֹר הַחַיִּים, וְקִרְבַת אֱלֹהִים טוֹב לָהּ מְאֹד, וּבוֹ** – בקרבה אל האלקים, **תַּחְפֹּץ,** – חפצה ורצונה הפנימי הוא רק להיות קרוב אל הקדוש ברוך הוא, **וְרַע לָהּ מְאֹד לְהִתְרַחֵק מִמֶּנּוּ יִתְבָּרֵךְ חַס וְשָׁלוֹם, לִהְיוֹת מְחִצָּה שֶׁל בַּרְזֶל מֵהַחִיצוֹנִים** – מהקליפות שהן היפך הקדושה, **מַפְסֶקֶת** – בינו לבין אלקות **חַס וְשָׁלוֹם.** – מחיצה כזו מתהווה מענינים שהם היפך רצון העליון, הרי רע הדבר במאד שיהיה כך חס ושלום. כלומר, באהבה שהוא רוצה להיות קרוב להקדוש ברוך הוא, כלולה גם יראה, שלא להיות רחוק חס ושלום מאלקות. ב"לקוטי לוי יצחק" להרה"ג וכו' ר' לוי יצחק שניאורסאהן, אביו של, כ"ק רבינו, מסביר את הלשונות "מתאוה", "אוהבת", "חפיצה" ו"לדבקה" במדריגות שונות של הנשמה כפי שהן בארבעת העולמות: "מתאוה" – בעשיה, "אוהבת" – ביצירה, וכו'.

אגרת הקדש

והשנית היא אהבה ותאוה שהנפש מתאוה ואוהבת וחפיצה לדבקה בה' לצרור בצרור החיים וקרבת אלהים טוב לה מאד ובו תחפוץ ורע לה מאד להתרחק ממנו ית' ח"ו להיות מחיצה של ברזל מהחיצונים מפסקת ח"ו ואהבה זו היא מוסתרת בלב כלל ישראל אפילו

וְאַהֲבָה זוֹ הִיא מוּסְתֶּרֶת בְּלֵב כְּלַל יִשְׂרָאֵל, – של כל אחד מישראל, **אֲפִלּוּ בָּרְשָׁעִים,** – כפי שמוסבר בפרוטרוט בפרק י"ח וי"ט

בסה"מ תקס"ח לאדה"ז)". **13.** ראה זח"ג קעז, ב. **14.** קרח יח, ז. **15.** שם. **16.** צ"ע מקומו. **17.** משלי ב, ד ואילך. **18.** קידושין ב, ב. **19.** משלי לא, א.

בחלק הראשון של ספר ה"תניא", שאהבה מסותרת זו ישנה גם ברשעים, **וּמִמֶּנָּה** – מהאהבה המסותרת, **בָּאָה לָהֶם** – לרשעים, **הַחֲרָטָה.** – החרטה שישנה ברשעים אחרי עשיית עבירה (כמאמר חכמינו ז"ל: "רשעים מלאים חרטה") – באה מאהבה מסותרת זו. אלא, אם כך הדבר, שיש להם אהבה זו להקדוש ברוך הוא – מדוע, איפוא, הם רשעים? אומר על כך רבנו הזקן להלן: **אַךְ מִפְּנֵי שֶׁהִיא מוּסְתֶּרֶת וְנֶעְלֶמֶה בִּבְחִינַת גָּלוּת בַּגּוּף - הֲרֵי הַקְּלִפָּה יְכוֹלָה לִשְׁלֹט עָלֶיהָ, וְזֶהוּ רוּחַ שְׁטוּת הַמַּחֲטִיא לְאָדָם**[20]**.** – ה"רוח שטות" מכסה ומסתירה על אהבה זו, שלא יחוש שעל ידי החטא הוא מתרחק וניתק מהקדוש ברוך הוא, **וְעַל כֵּן,** – ולכן, **עֲבוֹדַת הָאָדָם לְקוֹנוֹ הִיא, לְהִתְחַזֵּק וּלְהִתְגַּבֵּר עַל הַקְּלִפָּה בְּכָל מִכָּל כָּל.** – בכל הענינים, **דְּהַיְנוּ, מִתְּחִלָּה לְגָרְשָׁהּ** – ראשית דבר לגרש את הקליפה, **מֵהַגּוּף לְגַמְרֵי,** – שלא תהיה לה שום שליטה על אברי הגוף, **מִמַּחֲשָׁבָה** – שלא יחשוב שום ענינים שהם היפך רצון ה', שזה ענין של קליפה, **דִּבּוּר** – שלא ידבר שום דיבורים שהם היפך רצון ה', **וּמַעֲשֶׂה** – שלא יעשה שום מעשים שהם היפך רצון ה', **שֶׁ** – שלשה ענינים אלה הם **בְּמֹחַ וְלָשׁוֹן וּרְמ"ח אֵבָרִים,** – שהמוח לא יחשוב, הלשון לא תדבר והאברים לא יעשו שום ענינים של קליפה. **וְאַחַר כָּךְ יוּכַל גַּם כֵּן לְהוֹצִיא מִמַּסְגֵּר אָסִיר בְּחוֹזֶק יָד,** – אחרי שלא ירשה לקליפה להתלבש בגופו, להישמר בענינים של סור מרע, שלא לחשוב ולא לדבר ולא לעשות ענינים של קליפה (ענינים שהם היפך רצון ה'), יוכל גם לגלות את ה"אהבה המסותרת", שתתבטא בגלוי בענינים של **עשה טוב,** שהמוח יחשוב בגדלות ה', דבר שיביא אותו לחוש בגלוי אהבה לה', ובאהבה זו ללמוד תורה ולקיים מצוות בדיבור ובמעשה, **דְּהַיְנוּ, לִהְיוֹת חָזָק וְאַמִּיץ לִבּוֹ בַּגִּבּוֹרִים, לִהְיוֹת הָאַהֲבָה הַמִּסְתֶּרֶת נִגְלֵית בְּגִלּוּי רַב בְּכָל כֹּחוֹת חֶלְקֵי הַנֶּפֶשׁ שֶׁבַּגּוּף.** דְּהַיְנוּ, – כלומר, **הָעִקָּר בְּשֵׂכֶל וּבְמַחֲשָׁבָה שֶׁבַּמֹּחַ,** – שכן, השכל עוזר הרי לגילוי האהבה, וכשהאהבה היא בהתגלות – מביא הדבר להתאמתות האהבה בשאר האברים, **שֶׁהַשֵּׂכֶל יַחְשׁוֹב וְיִתְבּוֹנֵן תָּמִיד כְּפִי שִׂכְלוֹ וְהַשְׂכָּלָתוֹ בְּבוֹרֵא יִתְבָּרֵךְ, אֵיךְ שֶׁהוּא חַיֵּי הַחַיִּים בִּכְלָל** – בעולם, **וְחַיֵּי נִשְׁמָתוֹ בִּפְרָט,** – הנשמה היא הרי חיי האדם, והקדוש ברוך הוא החיים של הנשמה, **וְעַל כֵּן,** – ולכן, **יִכְסֹף וְיִתְאַוֶּה לִהְיוֹת דָּבוּק בּוֹ וְקָרוֹב אֵלָיו, כִּסֵּף טִבְעִי, כְּבֵן הַכּוֹסֵף** – המשתוקק **לִהְיוֹת תָּמִיד אֵצֶל אָבִיו, וּכְמוֹ אֵשׁ הָעוֹלֶה לְמַעְלָה תָּמִיד בְּטִבְעָהּ לִמְקוֹרָהּ.** – כפי שהסביר בפרק י"ט בחלק הראשון של ספר ה"תניא", שטבע האש הוא שהיא נמשכת תמיד למעלה לשרשה, **וְכָל מַה שֶּׁיִּתְמִיד לַחֲשֹׁב בְּשִׂכְלוֹ כֹּסֶף זֶה** – השתוקקות זו, **כָּכָה יִתְגַּבֵּר וְיִתְפַּשֵּׁט כֹּסֶף זֶה גַּם בְּפִיו וּבְכָל אֵבָרָיו לַעֲסֹק בְּתוֹרָה וּמִצְוֹת, לְדָבְקָה בָּהֶם** – על ידן, **בַּה' מַמָּשׁ, דְּאוֹרַיְתָא וְקֻדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא כֻּלָּא חַד**[21]**.** – כי, תורה והקדוש ברוך הוא הם דבר אחד, ולכן תשפיע אהבה זו במוחו ובפיו ובשאר אברים, ללמוד תורה ולקיים מצוות באהבה זו. **וְעַל כֹּסֶף זֶה** – על אהבה זו, **שֶׁבְּגִלּוּי רַב כְּתִיב:** – כתוב[22]: **"צָמְאָה נַפְשִׁי וְגוֹ'",** – לאלקים, **כְּאָדָם הַצָּמֵא לְמַיִם וְאֵין לוֹ תַּעֲנוּג עֲדַיִן כְּלָל.** – כשהוא מרווה את צמאונו, יש לו תענוג; אך, בהיותו צמא, אין לו שום תענוג, אלא צמאון חזק – כך אהבה זו היא ענין של צמאון לאלקות, לא אהבה שיש בה תענוג תוך כדי השגת דביקות באלקות, כפי שהדבר במדריגה הראשונה של "אהבה בתענוגים", אלא כאן מדובר בצמאון לאלקות. **וְגַם**[23] **עַל כֹּסֶף זֶה וְאַהֲבָה זוֹ הַמּוּסְתֶּרֶת בָּנוּ, אָנוּ מַעֲתִירִים** – אנו מתפללים **לַה' לִהְיוֹת בְּעֶזְרֵנוּ, לְהוֹצִיאָהּ מִמַּסְגֵּר,** – כלומר, למרות שאהבה זו איננה ענין שעל האדם לזכות שיעניקו לו אותה מלמעלה, שכן עצם אהבה זו ישנו בכל אחד מישראל, וגילוי אהבה זו תלוי הרי בעבודתו ובהתבוננותו – בכל זאת גם על אהבה זו מתפללים אל הקדוש ברוך הוא שיעזור להתגלותה ולהוציא אותה מההעלם אל הגילוי, **וְשֶׁיִּהְיֶה הַלֵּב מָלֵא מִמֶּנָּה לְבַדָּהּ, וְלֹא תִּכָּנֵס צָרָתָהּ בְּבֵיתָהּ** – שלא תשרור בלב שום אהבה אחרת ותאוה שהן נגד האהבה להקדוש ברוך הוא, **שֶׁהִיא** – ה"צרה" היא **תַּאֲוַת עוֹלָם הַזֶּה,** – שהתאוה היא

אגרת הקדש

ברשעים וממנה באה להם החרטה אך מפני שהיא מוסתרת ונעלמה בבחינת גלות בגוף הרי הקליפה יכולה לשלוט עליה וזהו רוח שטות המחטיא לאדם וע"כ עבודת האדם לקונו היא להתחזק ולהתגבר על הקליפה בכל מכל כל דהיינו מתחלה לגרשה מהגוף לגמרי ממחשבה דו"מ שבמוח ולשון ורמ"ח אברים ואח"כ יוכל ג"כ להוציא ממסגר אסיר בחוזק יד דהיינו להיות חזק ואמיץ לבו בגבורים להיות האהבה המסותרת נגלית בגילוי רב בכל כחות חלקי הנפש שבגוף דהיינו העיקר בשכל ובמחשבה שבמוח שהשכל יחשב ויתבונן תמיד כפי שכלו והשכלתו בבורא יתברך איך שהוא חיי החיים בכלל וחיי נשמתו בפרט וע"כ יכסוף ויתאוה להיות דבוק בו וקרוב אליו כוסף טבעי כבן הכוסף להיות תמיד אצל אביו וכמו אש העולה למעלה תמיד בטבעה למקורה וכל מה שיתמיד לחשוב בשכלו כוסף זה ככה יתגבר ויתפשט כוסף זה גם בפיו ובכל אבריו לעסוק בתורה ומצות לדבקה בהם בה' ממש דאורייתא וקוב"ה כולא חד ועל כוסף זה שבגילוי רב כתיב צמאה נפשי וגו' כאדם הצמא למים ואין לו תענוג עדיין כלל וגם על כוסף זה ואהבה זו המוסתרת בנו אנו מעתירים לה' להיות בעזרנו להוציאה ממסגר ושיהיה הלב מלא ממנה לבדה ולא תכנס צרתה בביתה שהיא תאות עוה"ז

---

20. סוטה ג, א. **21.** ראה זח"א כד, א. ח"ב ס, א. **22.** תהלים מב, ג. **23.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "מוכרח להוסיף זה כאן - לתרץ מש"כ ס"ד שזה הגילוי נעשה לא ע"י התבוננות כ"א ע"י תפלה וצדקה. - ועפ"ז יש בעבודה זו גם שייכות לצדקה".

ניגוד לאהבת ה', **רַק שֶׁתִּהְיֶה הִיא** – בלבד, **עֲקֶרֶת הַבַּיִת** – בעלת הבית, השליטה היחידה של הלב, **לִמְשֹׁל בְּצָרָתָהּ וּלְגָרְשָׁהּ הַחוּצָה מִמַּחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה עַל כָּל פָּנִים, הֲגַם שֶׁלֹּא יוּכַל לְשַׁלְּחָהּ לְגַמְרֵי מִלִּבּוֹ,** – שלא תהיה לו שום תאוה בלב, שכן, אהבה זו היא הרי ב"בינונים", בהם קיימת בלב התאוה של הנפש הבהמית, אלא שהוא לא נותן שתעלה במחשבה דיבור ומעשה (כפי שהוסבר למעלה בפרק י"ב בחלק הראשון של ספר ה"תניא"), **עַל כָּל פָּנִים תִּהְיֶה הִיא מֶסְתֶּרֶת בִּבְחִינַת גָּלוּת וְעַבְדוּת לַעֲקֶרֶת הַבַּיִת גְּבִרְתָּהּ,** – היא האהבה לאלקות, שבמקום שהאהבה לאלקות תהיה "**אהבה מסותרת**" ובבחינת גלות – תהיה התאוה של הנפש הבהמית מסותרת ובבחינת גלות, **לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ** – בתאוה, **לְדָבָרִים הֶכְרֵחִים לָהּ לְבַד, כַּאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה,** – שכדי שהנפש האלקית תתקיים בגוף ותוכל לקיים תורה ומצוות, מן ההכרח שהאדם יאכל וישתה – הרי שישתמש ברצון הנפש הבהמית לענינים גשמיים, לבצע רצון הנפש האלקית בענינים של תורה ועבודת ה', **כְּדִכְתִיב:** – כמו שכתוב[24]: "**בְּכָל דְּרָכֶיךָ דָּעֵהוּ**": – בכל הדרכים שלך תדע את (ותהיה קשור אל) הקדוש ברוך הוא, כלומר, מדובר, אודות "דרכיך", הדרכים והענינים הגשמיים של האדם, אך, שיהיה בזה "דעהו", הדעת וההתקשרות באלקות, משתמשת הרי הנפש האלקית ברצון של הנפש הבהמית כדי שיהיה "דעהו"[25].

אגרת הקדש

רק שתהיה היא עקרת הבית למשול בצרתה ולגרשה החוצה ממחדו"מ עכ"פ הגם שלא יוכל לשלחה לגמרי מלבו עכ"פ תהיה היא מוסתרת בבחי' גלות ועבדות לעקרת הבית גברתה להשתמש בה לדברים הכרחים לה לבד כאכילה ושתיה כדכתיב בכל דרכיך דעהו:

24. משלי ג, ו. **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "וכפס"ד השו"ע או"ח סרל"א בארוכה". **25. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "עצ"ע מהי השייכות **להכתוב** מה יפית גו'?! וי"ל ע"פ המבואר בתו"ח שם הטעם להיופי והנועם ובאופן **דהפלאה** (מה גו' ומה גו') - מובן שאהב"ת היא כמבואר באגה"ק כאן (וכן בנוגע לאהמ"ס - שלכן אין בה ההפלאה דיופי ונועם)".

המשך ביאור למס' ברכות ליום שישי עמ' א

אלא כשאוכלם כ'לחם'. וכיון שהפסוק 'אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְּמִסְכֵּנוּת תֹּאכֵל בָּהּ לֶחֶם' נצרך לדרשה זו, אין אומרים שבא להפסיק את הענין כפי שאומרים חכמים.

הגמרא עוסקת בדין ברכת 'מעין שלש': **אָמַר רַבִּי יַעֲקֹב בַּר אִידִי אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, כֹּל תבשיל שֶׁהוּא מְחֻמָּשֶׁת הַמִּינִין** של דגן, **בַּתְּחִלָּה מְבָרֵךְ עָלָיו בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת, וּלְבַסּוֹף בְּרָכָה אַחַת מְעֵין שָׁלֹשׁ. אָמַר רַבָּה בַּר מָרִי אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, כֹּל שֶׁהוּא מִשאר שִׁבְעַת הַמִּינִין** האמורים בשבח הארץ (דברים ח ח), ואינו מין דגן, **בַּתְּחִלָּה מְבָרֵךְ בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ, וּלְבַסּוֹף בְּרָכָה אַחַת מְעֵין שָׁלֹשׁ.**

הגמרא מבררת מהו הנוסח של ברכת 'מעין שלש': **אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לְרַב דִּימִי, מַאי נִיהוּ** – מה היא **בְּרָכָה אַחַת מְעֵין שָׁלֹשׁ. אָמַר לֵיהּ** רב דימי, **אַפִּירֵי דְּעֵץ** – על פירות העץ מברך 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם **עַל הָעֵץ וְעַל פְּרִי הָעֵץ וְעַל תְּנוּבַת הַשָּׂדֶה וְעַל אֶרֶץ חֶמְדָּה טוֹבָה וּרְחָבָה שֶׁהִנְחַלְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ לֶאֱכוֹל מִפִּרְיָהּ וְלִשְׂבּוֹעַ מִטּוּבָהּ, רַחֵם ה' אֱלֹהֵינוּ עַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ וְעַל מִקְדָּשֶׁךָ וְעַל מְזִבְּחֶךָ וְתִבְנֶה יְרוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְהַעֲלֵנוּ לְתוֹכָהּ וְשַׂמְּחֵנוּ בָּהּ כִּי אַתָּה טוֹב וּמֵטִיב לַכֹּל**'. ונוסח הברכה **דַּחֲמֶשֶׁת הַמִּינִין** של דגן, 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, **עַל הַמִּחְיָה וְעַל הַכַּלְכָּלָה וְעַל תְּנוּבַת הַשָּׂדֶה כו'** וממשיך כמו שמובא לעיל עד 'כי אתה טוב ומטיב לכל'. **וְחוֹתְמִים** 'ברוך אתה ה' **עַל הָאָרֶץ וְעַל הַמִּחְיָה'.**

שואלת הגמרא: **מִיחְתַּם בְּמַאי חָתִים** – מהו נוסח חתימת הברכה. הגמרא מבארת יותר את ענין השאלה: **כִּי אָתָא** – כשבא **רַב** דִּימִי מבבל לארץ ישראל **אָמַר** בשם **רַב, חָתִים בְּרֹאשׁ חוֹדֶשׁ** – בתפילת מוסף של ראש חדש חותם 'בָּרוּךְ אתה ה' **מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים',** ואף על פי שכלל הוא שאין חותמים בשני דברים כאחד, וכאן נראה כחותם בשני דברים [א. מקדש ישראל, ב. וראשי חדשים], אין חוששים לכך. ולפי זה יש לדון, **הָכָא מַאי** – כאן, בברכת מעין שלש, האם חותמים גם כן בשני דברים כעין זה [שאין זו חתימה בשני דברים ממש], כגון 'על הארץ ועל הפירות'.

משיבה הגמרא: **רַב חִסְדָּא אָמַר,** חותם בה 'ברוך אתה ה' **עַל הָאָרֶץ וְעַל פֵּירוֹתֶיהָ'. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר,** חותם בה 'ברוך אתה ה' **עַל הָאָרֶץ וְעַל הַפֵּירוֹת'.** מדברי רב חסדא ורבי יוחנן נפשט הספק של הגמרא, שאכן חותמים בברכת מעין שלש בכעין שני דברים. מלבד זאת מבואר שיש חילוק בין דבריהם, שלפי רב חסדא אומרים 'על הארץ ועל פירותיה', והיינו שמודים על ארץ ישראל ועל הפירות שלה, ולפי רבי יוחנן אומרים 'על הארץ ועל הפירות', שמודים על פירות סתם, ולאו דווקא על פירות ארץ ישראל.

הגמרא מתייחסת לחילוק שבין דברי רב חסדא לרבי יוחנן: **אָמַר רַב עַמְרָם, וְלֹא פְּלִיגִי** – אין מחלוקת בין רב חסדא לרבי יוחנן, אלא **הָא** לָן – מה שאמר רב חסדא, שהוא מבבל, נאמר לגבינו, בני בבל, שאנו חותמים 'ועל פירותיה', **וְהָא** לְהוּ – ומה שאמר רבי יוחנן, שהוא מארץ ישראל, נאמר לגבי בני ארץ ישראל, ושם חותמים 'ועל הפירות'.

תמהה הגמרא: **מַתְקִיף לָהּ** – הקשה **רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק,** וכי מסתבר **דַּאֲינְהוּ אָכְלִי** – שהם, בני ארץ ישראל, אוכלים פירות הארץ, **וַאֲנַן מְבָרְכִין** – ואנו, בני בבל, שאין אנו אוכלים מפירות הארץ, מברכים עליהם.

הגמרא מתקנת את הגירסא בשמועה זו: **אֶלָּא אֵיפּוּךְ** – יש להפוך את דברי רב חסדא ורבי יוחנן, שרַב **חִסְדָּא אָמַר 'עַל הָאָרֶץ וְעַל הַפֵּירוֹת',** שכן ראוי לברך לבני בבל, ורב חסדא היה מבבל, **וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר 'עַל הָאָרֶץ וְעַל פֵּירוֹתֶיהָ',** לפי שהוא מארץ ישראל, ולאחר אכילת פירות ארץ ישראל ראוי להדגיש בברכתם שמודים על פירות הארץ.

יום ראשון

יום רביעי — **כב אלול** — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: נצבים וילך, רביעי עם פירש״י.
תהלים: קו־קז. סד־סו.
תניא: וזהו שארז״ל . . . מנוחה כו׳.

תורת החסידות דורשת, כי תחלה להוכחה צריכים להסיר את הצפרנים, ניט שטעכען זיך, כי בטופרהא אחידן, יעדער שטאָך איז קליפה וסטרא אחרא, ואחר נטילת הצפרנים צריך להיות נטילת ידים, כמבואר ענינה בדא״ח, המשכת המוחין למדות.

תּוֹרַת הַחֲסִידוּת דּוֹרֶשֶׁת, כִּי תְּחִלָּה לְהוֹכָחָה צְרִיכִים לְהָסִיר אֶת הַצִּפָּרְנַיִם, לֹא לִדְקֹר, כִּי ״בְּטוּפְרָהָא אֲחִידָן״ [=בַּצִּפָּרְנַיִם נֶאֱחָזוֹת], כָּל דְּקִירָה הִיא ׳קְלִפָּה׳ וְ׳סִטְרָא אַחֲרָא׳; וְאַחַר נְטִילַת הַצִּפָּרְנַיִם צָרִיךְ לִהְיוֹת נְטִילַת יָדַיִם, כַּמְּבֹאָר עִנְיָנָהּ בדא״ח [דִּבְרֵי אֱלֹקִים חַיִּים, חֲסִידוּת], הַמְשָׁכַת הַמֹּחִין לְמִדּוֹת.

יום שני

יום חמישי — **כג אלול** — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: נצבים וילך, חמישי עם פירש״י.
תהלים: קח־קיב. סז־סט.
תניא: יח. כתיב . . . 252 בלק״א.

ר׳ מֹשֶׁה, בְּנוֹ שֶׁל רַבֵּנוּ הַזָּקֵן, בְּלִמְדוֹ – וְהוּא אָז כְּבֶן ח־יא שָׁנָה – הַסּוּגְיָא בְּשִׁבְחָן שֶׁל חֲכָמִים בְּגִטִּין (סז א) נִסְתַּפֵּק בְּמַאֲמַר רַשְׁבַּ״י [=רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי] שָׁם ״שְׁנוּ מִדּוֹתַי״, שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה שְׁנֵי פֵּרוּשִׁים: לִמְּדוּ תּוֹרָתִי (רַשִׁ״י) אוֹ מִדּוֹתַי כִּפְשׁוּטוֹ. בְּתוֹךְ כָּךְ נִכְנַס רַבֵּנוּ הַזָּקֵן וְאָמַר – בְּנִגּוּן, כְּדַרְכּוֹ בַּקֹּדֶשׁ: תּוֹרָה שֶׁנִּתְּנָה לָנוּ כֻּלָּהּ מִדּוֹת טוֹבוֹת, אֲפִלּוּ הָעֲנָשִׁין שֶׁבָּהּ הֵם בֶּאֱמֶת חֶסֶד וְטוֹב, וּשְׁנֵי הַפֵּרוּשִׁים אֶחָד הֵם, וְהָא בְּהָא תַּלְיָא [=זֶה בָּזֶה תָּלוּי]: אִי אֶפְשָׁר לִהְיוֹת מִדּוֹת טוֹבוֹת בְּלִי תּוֹרָה, וְאִי אֶפְשָׁר לְתוֹרָה בְּלִי מִדּוֹת טוֹבוֹת. כְּכָל הַנַּ״ל קָרָה גַּם לְהַ״צֶּמַח צֶדֶק״ בִּהְיוֹתוֹ בְּגִיל ח־יא שָׁנָה.

יום שלישי

יום שישי — **כד אלול** — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: נצבים וילך, ששי עם פירש״י.
תהלים: קיג־קיח. ע־עב.
תניא: והשנית היא . . . .דעהו.א

אַמאָל איז יעדער וואָרט וואָס מ׳האָט געהערט געווען א תורה, און יעדער זאך וואָס מ׳האָט געזעהן – א הוראה אין עבודה און הדרכה.

בֶּעָבָר, כָּל אִמְרָה שֶׁשָּׁמְעוּ הָיְתָה תּוֹרָה, וְכָל דָּבָר שֶׁרָאוּ – הוֹרָאָה בָּעֲבוֹדָה וְהַדְרָכָה.

יום רביעי

שבת — כה אלול — ה׳תש״ג

אֲמִירַת כָּל הַתְּהִלִּים בְּהַשְׁכָּמָה. יוֹם הִתְוַעֲדוּת.
סְלִיחוֹת – אַחַר חֲצוֹת לַיְלָה וּבְסָמוּךְ לָהּ. אֲבָל בִּשְׁאָר הַיָּמִים – בְּאַשְׁמֹרֶת הַבֹּקֶר.
כַּאֲשֶׁר נִצָּבִים וַיֵּלֶךְ נִפְרְדוֹת, מַתְחִילִין לְמַפְטִיר וְכֵן לִשְׁבִיעִי – שַׁבָּת פָּרָשַׁת נִצָּבִים – רְאֵה נָתַתִּי לְפָנֶיךָ גו׳.

שיעורים. חומש: נצבים וילך, שביעי עם פירש״י.
תהלים: קיט, אשרי . . . מצותך מאד. עג־עה.
תניא: יט. עוטה . . . ־254־ דאצילות.

אַדְמוֹ״ר הַזָּקֵן סִפֵּר: בִּהְיוֹתִי בְּמֶעֶזְרִיטְשׁ, שָׁמַעְתִּי מִמּוֹרִי וְרַבִּי הָרַב הַמַּגִּיד בְּשֵׁם מוֹרוֹ וְרַבּוֹ הַבַּעַל שֵׁם טוֹב נִשְׁמָתוֹ עֵדֶן: הַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי שֶׁהוּא הַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעַצְמוֹ מְבָרְכוֹ בְּשַׁבָּת מְבָרְכִים שֶׁהוּא הַשַּׁבָּת הָאַחֲרוֹן דְּחֹדֶשׁ אֱלוּל, וּבְכֹחַ זֶה יִשְׂרָאֵל מְבָרְכִים אֶת הַחֳדָשִׁים י״א פְּעָמִים בְּשָׁנָה. כְּתִיב ״אַתֶּם נִצָּבִים הַיּוֹם״, דְּ״הַיּוֹם״ קָאִי עַל רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁהוּא יוֹם הַדִּין, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב ״וַיְהִי הַיּוֹם גו׳״ וְתִרְגֵּם ״וַהֲוָה יוֹם דִּינָא רַבָּא״, וְ״אַתֶּם נִצָּבִים – קַיָּמִים וְעוֹמְדִים״, וְהַיְנוּ שֶׁזּוֹכִים בַּדִּין. וּבְשַׁבָּת שֶׁלִּפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה, שֶׁהוּא שַׁבָּת הָאַחֲרוֹן דְּחֹדֶשׁ אֱלוּל, קוֹרְאִין אָז פָּרָשַׁת ״אַתֶּם נִצָּבִים״, דְּזֶהוּ בִּרְכָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּשַׁבָּת מְבָרְכִים חֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי, שֶׁהוּא הַמְשֻׁבָּע וְהַמַּשְׁבִּיעַ בְּרֹב טוּב לְכָל יִשְׂרָאֵל עַל כָּל הַשָּׁנָה.

יום חמישי

יום ראשון — כו אלול — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: האזינו, פ׳ ראשונה עם פירש״י.
תהלים: קיט, מה . . . לא שכחתי. עו־עח.
תניא: אך הענין . . . ־קכח־ האותיות.

סדר הכשר בשר לאכילה להוציא ממנו דם האסור הוא: שרי׳, מליחה, הדחה. ענינם בעבודה: שרי׳ – ווייקען זיך אין דברי הרב, מליחה – יחידות, הדחה – ניגון.

סֵדֶר הֶכְשֵׁר בָּשָׂר לַאֲכִילָה לְהוֹצִיא מִמֶּנּוּ דַּם הָאָסוּר הוּא: שְׁרִיָּה, מְלִיחָה, הֲדָחָה. עִנְיָנָם בַּעֲבוֹדָה: שְׁרִיָּה – לְהַשְׁרוֹת עַצְמוֹ בְּדִבְרֵי הָרַב, מְלִיחָה – יְחִידוּת, הֲדָחָה – נִגּוּן.

יום שישי

יום שני — כז אלול — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: האזינו, שני עם פירש״י.
תהלים: קכ־קלד. עט־פא.
תניא: והנה בחי׳ . . . ־256־ ושכל.

מדברי קודש רבינו הזקן: ישראל גוי אחד בארץ, דער עם ישראל אויך אין דער ערדישער וועלט איז פארבונדען מיט ה׳ אחד, השי״ת מאַכט פון רוחניות גשמיות, און דער עם ישראל מאַכט פון גשמיות רוחניות.

מִדִּבְרֵי קֹדֶשׁ רַבֵּנוּ הַזָּקֵן: ״יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ״. עַם יִשְׂרָאֵל, גַּם בְּאַרְצִיּוּת הָעוֹלָם, קָשׁוּר הוּא עִם ה׳ אֶחָד. ה׳ יִתְבָּרֵךְ עוֹשֶׂה מֵהָרוּחָנִיּוּת גַּשְׁמִיּוּת, וְעַם יִשְׂרָאֵל עוֹשֶׂה מֵהַגַּשְׁמִיּוּת רוּחָנִיּוּת.

שבת קודש יום שלישי **כח אלול** ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: האזינו, שלישי עם פירש״י.
תהלים: קלה־קלט. פב־פד.
תניא: כן עד״ז . . . . ־256־ מהאריז״ל.

ברכת ד׳ היא תעשיר, בכלל ובפרט להנותן מעתו ומזמנו לעסוק בצרכי צבור בעניני צדקה וחזוק היהדות, וכמאמר: דער אויבערשטער ב״ה בלייבט ניט קיין בעל חוב, פאר יעדער גוטער זאך וואָס א איד טוט, צאָלט ער במיטב מיט בני חיי ומזוני רויחי .

״בִּרְכַּת ה׳ הִיא תַּעֲשִׁיר״, בִּכְלָל וּבִפְרָט לְהַנּוֹתֵן מֵעִתּוֹ וּמִזְּמַנּוֹ לַעֲסֹק בְּצָרְכֵי צִבּוּר בְּעִנְיְנֵי צְדָקָה וְחִזּוּק הַיַּהֲדוּת, וּכְמַאֲמָר: הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֹא נִשְׁאַר בַּעַל חוֹב. עֲבוּר כָּל דָּבָר טוֹב שֶׁיְּהוּדִי עוֹשֶׂה, מְשַׁלֵּם הוּא בְּ׳מִיטַב׳, בְּבָנֵי חַיֵּי וּמְזוֹנֵי רְוִיחֵי [=בְּבָנִים, חַיִּים, וּפַרְנָסָה בְּרֶוַח].

המשך ביאור למס׳ ברכות ליום רביעי עמ׳ א

כך היו מביאים לפניהם את השלחן, לאכול סעודתם. ובסוף הסעודה, לפני ברכת המזון, היו שותים יין ואוכלים פרפראות כגון קליות [שטובים ללב] ולחמניות.

משנתנו מבארת דין ברכת היין והפרפרת שבאים לאחר הסעודה: **בֵּרֵךְ עַל הַיַּיִן שֶׁלִּפְנֵי הַמָּזוֹן** – מי שבירך על היין שהובא לפני הסעודה, **פָּטַר אֶת הַיַּיִן שֶׁלְּאַחַר הַמָּזוֹן** – פטר בברכה זו את היין שבא לאחר הסעודה, קודם ברכת המזון, ואינו צריך לחזור ולברך עליו. **בֵּרֵךְ עַל הַפְּרִפֶּרֶת שֶׁלִּפְנֵי הַמָּזוֹן** – מי שבירך על הפרפרת שבאה לפני הסעודה, כגון דגים ופרגיות, **פָּטַר אֶת הַפְּרִפֶּרֶת שֶׁלְּאַחַר הַמָּזוֹן** – פטר את הפרפרת שמביאים לאחר הסעודה, כגון קליות ולחמניות, ואינו צריך לחזור ולברך עליהם.

בֵּרֵךְ עַל הַפַּת, פָּטַר אֶת הַפְּרִפֶּרֶת – מי שבירך על הפת פטר את שאר המאכלים. אך המברך **עַל הַפְּרִפֶּרֶת** – על שאר המאכלים, **לֹא פָּטַר אֶת הַפַּת. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים,** אינו פוטר בברכתו **אַף לֹא מַעֲשֵׂה קְדֵרָה** – תבשיל העשוי מחיטים שבורים, הקרויים חלקא טרגיס וטיסני.

חבורת אנשים שנקבעו לסעוד יחד, תקנו חכמים שאחד מהסועדים יברך בקול כדי להוציא את האחרים ידי חובת הברכה. אך יחידים שאכלו, ולא קבעו עצמם לאכול יחד, כל אחד מהיחידים צריך לברך לעצמו. ודרכם היה להסב בשעת אכילת סעודת קבע, דהיינו שהיו מטים את גופם לצד שמאל, על גבי מיטות. אך אכילה ושתיה דרך ׳ישיבה׳ היתה דרך עראי, ללא קביעות סעודה יחד. המשנה מבארת מתי כל אחד מברך לעצמו ומתי אחד פוטר את האחרים.

הָיוּ יוֹשְׁבִין – חבורה שהיו סועדים יחדיו בישיבה בלא הסיבה, **כָּל אֶחָד** מהיושבים **מְבָרֵךְ לְעַצְמוֹ,** מפני שאין קבע לסעודה ללא הסיבה. אבל חבורה שה**סַבּוּ** על המיטות, כדי לאכול ולשתות יחדיו, **אֶחָד** המסובין **מְבָרֵךְ לְכוּלָּן** – מוציא בברכתו את כולם.

המשך ביאור למס׳ ברכות ליום רביעי עמ׳ ב

מִכְּבָר לחם **אֶחָד** המשותף לכולם, אין זו נחשבת לקביעות **וְכָל אֶחָד וְאֶחָד מְבָרֵךְ לְעַצְמוֹ.** אך אם הם עצרו מלילך **וְיָשְׁבוּ לֶאֱכוֹל, אַף עַל פִּי שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד אוֹכֵל מִכְּבָרוֹ** – מהכבר שלו, שאין זה מזון משותף לכולם, **אֶחָד מְבָרֵךְ לְכוּלָּם.** ועל פי זה מקשה הגמרא: **קָתָנֵי** בברייתא ״**יָשְׁבוּ** לאכול אחד מברך לכולם״, ומשמע שאחד מברך לכולם אפילו אם רק ישבו **אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הֵסַבּוּ,** וקשה ממה שדייקנו במשנתנו שרק אם היסבו אחד מברך לכולם, אבל אם ישבו ללא הסבה כל אחד ואחד מברך לעצמו.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק,** מה שמבואר בברייתא שאף אם ישבו אחד מברך לכולם, הוא **כְּגוֹן דְּאָמְרִי נַיְזִיל וְנֵיכוּל לַחְמָא בְּדוּכְּ פְּלָן** – שאמרו ״נלך ונאכל לחם במקום פלוני״, דהיינו שמתחילה קבעו להם מקום בדיבור ועצה, וכיון שהם הזמינו את עצמם לכך, הרי זה נחשב לקביעות. ובאופן זה, בין לדעת המשנה ובין לדעת הברייתא, אחד מברך לכולם. אבל אם ישבו מאליהם במקום אחד, אינו נחשב לקביעות.

הגמרא מביאה מעשה: **כִּי נָח נַפְשֵׁיהּ דְּרַב** – כשרב נפטר, **אָזְלוּ תַּלְמִידָיו בַּתְרֵיהּ** – הלכו תלמידיו אחריו ללוותו לקבורה, שקברוהו בעיר אחרת. **כִּי הָדְרִי** – כשחזרו מהקבורה, **אָמְרִי** – אמרו זה לזה, **נַיְזִיל וְנֵיכוּל לַחְמָא אַנְהַר דָּנָק** – נלך ונאכל לחם על שפת הנהר ששמו ״נהר דנק״. **בָּתַר דְּכָרְכִי** – אחרי שאכלו, והיה עליהם לברך ברכת המזון, **יָתְבִי וְקָא מִיבַּעְיָא לְהוּ** – ישבו והסתפקו בפירוש משנתנו, ששנינו בה ״הסבו, אחד מברך לכולם״, **״הֵסַבּוּ״ דַּוְקָא תְּנַן** – האם המשנה נקטה דווקא לשון ״הסבו״, ללמד שרק אם הסבו יחדיו אחד מברך לכולם, **אֲבָל** אם רק **יָשְׁבוּ, לֹא** מברך אחד לכולם, שאין זו קביעות. **אוֹ דִּילְמָא** – או שמא, גם אם ישבו, **כֵּיוָן דְּאָמְרִי נַיְזִיל וְנֵיכוּל רִיפְתָּא בְּדוּכְתָּא פְּלָנִיתָא** – כיון שאמרו ״נלך ונאכל פת במקום פלוני״, שהוקבעו מתחילה לאכול יחד, **כִּי הֵסַבּוּ דָּמֵי** – דינם כמו דין מי שהסבו, שאחד מברך לכולם.

ממשיכה הגמרא ומספרת: **לֹא הֲוָה בִּידַיְיהוּ** – לא היתה בידם תשובה. **קָם רַב אָדָא בַּר אַהֲבָה**

בין ראיה אחת לשתי ראיות

יום ראשון כ"ב אלול ה'תשע"ב

הלכות מחוסרי כפרה פרק ב, הלכה ה: רְאִיָּה רִאשׁוֹנָה, אֲפִלּוּ רָאָה אוֹתָהּ בְּאֹנֶס וּרְאִיָּה שְׁנִיָּה מֵחֲמַת בְּשָׂרוֹ – הֲרֵי זֶה טָמֵא טֻמְאַת זִיבוּת.

זב בעל ראיה אחת טמא אפילו אם ראה באונס, ואילו זב בעל שתי ראיות אינו טמא אלא אם ראה ראיה שניה ברצון. לכן בודקים את הזב בראיה השניה, כדי לוודא שלא היתה מחמת אונס.

וצריך להבין: מדוע בעל שתי ראיות דינו שונה מבעל ראיה אחת, וטמא רק אם ראיה שניה היתה ברצון?

ויש לבאר על פי ענין טומאת הזב בעבודה הרוחנית:

מבואר לעיל (ה"א) שיש טומאה היוצאת מהגוף באופן טבעי ואילו טומאת הזוב יוצאת מהגוף כתוצאה ממחלה.

ובעבודת ה' - הטומאה היוצאת מגוף האדם מורה על ה'רע' שבאדם שנחלק לשניים: א. רע טבעי, כי כך נברא האדם שנשמתו תתלבש בגוף גשמי וחומרי עם יצר הרע ("יצר לב האדם רע מנעוריו") כדי שתהיה לו הבחירה בין טוב לרע. ב. רע שאינו בטבע האדם אלא נוסף בו על ידי החטא, והוא כמחלה, כמו שאמרו חז"ל (ויקרא רבה מצורע פט"ז): "חולי – זה יצר הרע".

והרע הנחשב כחולי עצמו, מתחלק לשני סוגים: א. על ידי חטא עץ הדעת נוסף רע בבני האדם, והיא זוהמת הנחש שניתנה בחווה (שבת קמו, א). ב. על ידי זה שהאדם מגרה את יצרו עליו מתרבה הרע יותר מכפי שנטבע בו על ידי חטא עץ הדעת.

לפי זה יובן ההבדל בין זב בעל ראיה אחת לבעל שתי ראיות: בעל ראיה אחת רומז לרע שנכנס בבני האדם על ידי חטא עץ הדעת, ואילו בעל שתי ראיות רומז לרע שנוסף על ידי גירוי היצר.

לכן, בעל ראיה אחת טמא אפילו באונס, כי הרע שבא על ידי זוהמת הנחש אינו תלוי ברצונו ואינו יכול לבטלו, וכמו שכתב אדמו"ר הזקן (תורה אור סו"פ משפטים) שארבעה שמתו בעטיו של נחש, אף שלא היה בהם שום חטא ו"הם צדיקים גמורים – מכל מקום נשאר בם עדיין איזה שמץ מזוהמת הנחש שלא יכלו להסירו מכל וכל". וכיון שאין הטומאה תלויה ברצון האדם ובחירתו הרי הוא נטמא גם באונס (ומסיבה זו, שאין הדבר תלוי בו, הטומאה היא קלה, טומאת ערב).

אבל בעל שתי ראיות, הרומז לרע שבא ברצון האדם המגרה את יצרו מעבר לרע הטבעי שבו – טומאתו רק כאשר ראה ברצון (וכיון שבאה מרצון – הטומאה חמורה, טומאת שבעה).

(לקוטי שיחות לז, (ענמ' 42))

על שמאל שהוא ימין

יום שני כ"ג אלול ה'תשע"ב

הלכות מחוסרי כפרה פרק ד, הלכה ב: וְנוֹתֵן הַכֹּהֵן מִן הַדָּם שֶׁבְּכַפּוֹ עַל תְּנוּךְ אָזְנוֹ הַיְמָנִית. וְאַחַר כָּךְ יַכְנִים יָדוֹ הַיְמָנִית וְיִתֵּן עַל בֹּהֶן יָדוֹ, וְאַחַר כָּךְ יַכְנִים רַגְלוֹ הַיְמָנִית וְיִתֵּן עַל בֹּהֶן רַגְלוֹ.

חשיבותה של יד ימין מתבטאת בדינים רבים. כגון אחיזת הדבר שמברכים עליו (ברכות מג, ב. טור או"ח סי' רז), נתינת טבעת הקידושין מיד ימין של המקדש ליד ימין של המתקדשת (שו"ת מהר"ם מינץ סי' קט), ועוד.

והנה, מדין תורה לא מצאנו שכל המצוות צריכות להיעשות בימין אלא רק טהרת המצורע, ועוד כמה מצוות הנלמדות ממנה, אך מתקנת חכמים יש לקיים גם את שאר המצוות בימין.

ולגבי איטר, נחלקו הפוסקים: לדעת הטור (אהע"ז סי' קסט לגבי חליצה), 'ימין' היא אצל כל אדם על פי טבעו, ואיטר שעיקר כוחו בשמאלו הרי היא לגביו כ'ימין'. אך לדעת הסמ"ג לעולם הולכים אחר צד ימין.

ולכאורה יש ללמוד מכאן גם לשאר המצוות שלדעת הטור איטר יטול כוס של ברכה ולולב וכד' בידו השמאלית שהיא 'ימין' שלו, אך לדעת הסמ"ג יעשה הכול בימין.

אמנם, ה'שבלי הלקט' (סי' רסה) כתב כדעת הסמ"ג שלגבי מצורע הולכים אחר יד ימין, ובכל זאת כתב שבנטילת לולב יטול בידו השמאלית שהיא ידו החשובה. ונראה, שלדעתו במצוות שמפורש בתורה שיש לקיימן בימין, כגון מצורע (וכן חליצה הנלמדת ממנה), החשיבות היא בעצם צד הימין ובזה אין הבדל בין איטר לכל אדם, אך במצוות שקיומן בימין הוא רק מדרבנן הטעם הוא משום שבימין ניתן לקיים את המצוה ביתר הידור ודיוק, ולכן איטר יקיים בשמאלית שהיא ידו החזקה.

ומכל מקום, במצוות שאינן תלויות בפעולה הנעשית ביד, יש להעדיף את צד ימין אף באיטר מצד מעלתו של צד זה, ולכן, גם באשה איטרת יענוד את טבעת הקידושין על ידה הימנית, כי אין הדבר כרוך בפעולה מצדה וחשיבות צד הימין במקומה עומדת.

(בצל החכמה ח"ה סי' לו)

גדר 'מצות עשה שהזמן גרמא'

יום שלישי כ"ד אלול ה'תשע"ב

הלכות תמורה פרק א, הלכה א: כָּל הַמֵּמִיר – לוֹקֶה... וְלָמָּה לוֹקִין עַל הַתְּמוּרָה, וַהֲרֵי לָאו שֶׁבָּהּ נִתַּק לַעֲשֹׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִם הָמֵר יָמִירֶנּוּ וְהָיָה הוּא וּתְמוּרָתוֹ יִהְיֶה קֹדֶשׁ? מִפְּנֵי... שֶׁאֵין לָאו שֶׁבָּהּ שָׁוֶה לַעֲשֵׂה; שֶׁהַצִּבּוּר וְהַשֻּׁתָּפִין אֵין עוֹשִׂין תְּמוּרָה אִם הֵמִירוּ, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מֻזְהָרִין שֶׁלֹּא יָמִירוּ.

מדברי הרמב"ם מבואר שאין לוקים על לאו הניתק לעשה רק כאשר העשה שווה ללאו, ולכן בתמורה שהלאו שבה אינו שווה לעשה (כי כל הממירים עוברים בלאו ואילו העשה אינו קיים בכולם) – אין העשה מנתק את הלאו.

והנה, בהלכות קרבן פסח (פ"י הי"א) כתב הרמב"ם שהמותיר

מבשר הפסח עד הבוקר עובר בלא תעשה ("ולא תותירו ממנו עד בוקר") אבל אינו לוקה, כי הלאו ניתק לעשה ("והנותר ממנו.. באש תשרפו").

והקשה ה'טורי אבן' (חגיגה טז, ב, ד"ה בני): לפי דברי הרמב"ם כאן שהעשה אינו מנתק את הלאו אלא אם שניהם שווים, מדוע בנותר הלאו ניתק לעשה והרי אשה מוזהרת על הלאו אך פטורה מהעשה של שריפת הנותר בהיותה מצות עשה שהזמן גרמא, כי אין שורפים קדשים בלילה, ונמצא שאין הלאו והעשה שווים?

ומתרץ:

ההגדרה 'מצות עשה שהזמן גרמא' נאמרה רק אם כעבור זמן המצוה בטל חיובה לגמרי, כמו מצות סוכה לולב וכדומה שהם רק בימי החג ולא אחר כך, אבל מצות שריפת הנותר במקומה עומדת כל עוד לא קיימו אותה, ומה שאין שורפים נותר בלילה אינו אלא הפסקה זמנית, אך כשיאיר היום החיוב יחזור. ולכן שריפת הנותר אינה 'מצוות עשה שהזמן גרמא' שנשים פטורות הימנה.

ומדויקים דברי הרמב"ם שעל השארת בשר הפסח אין לוקים כי הלאו ניתק לעשה, שהרי על שריפת הנותר האשה מצווה, ונמצא שהלאו והעשה אכן שווים.

אימתי חלה קדושת הבכור?

יום רביעי כ"ה אלול ה'תשע"ב

הלכות תמורה פרק ד, הלכה יב: אִם אָמַר: עִם יְצִיאַת רֹב רִאשׁוֹ יִהְיֶה עוֹלָה – הֲרֵי זֶה בְּכוֹר וְאֵינוֹ עוֹלָה.

בכור בהמה טהורה קדוש לה' מלידתו, ומשיצא הוולד רובו או ראשו, הרי הוא קדוש (חולין סט, ב), כמו שפירש רש"י (ד"ה ה"ז יקבר) "דביציאת הרוב... קרינא ביה 'אשר יוולד'".

והנה, לדעת רב הונא הבכור "למפרע הוא קדוש". ולכן אם יצא שליש הוולד ובעליו מכר לגוי חלק זה שיצא, ואחר כך יצא שליש נוסף, ונמצא שרוב הוולד בחוץ – הרי הוא קדוש בבכורה. ואף שהגוי שותף בו ואם כן היה צריך להיות פטור מהבכורה (הל' בכורות פ"ד ה"ד) – כיון ש'למפרע הוא קדוש' נמצא שקדושתו החלה מתחילת הלידה, ומה שמכר לגוי אינה מכירה שהרי כבר התקדש ואינו שלו. וכן פסק הרמב"ם (שם, שם, הי"ד) כרב הונא ש'למפרע הוא גובה'.

והקשו האחרונים (מהרי"ט אלגזי בכורות פ"ד ה"א. חדושי רמ"ש חולין שם): מלשון הרמב"ם כאן ("אמר עם יציאת רוב ראשו 'יהיה עולה' הרי זה בכור ואינו עולה") יש לדייק שאם אמר 'יהיה עולה' כשיצא רק מיעוט הוולד הרי הוא עולה ולא בכור, והרי לדעת הרמב"ם 'למפרע הוא קדוש', וכשיצא מיעוטו בלבד נתקדש בקדושת בכורה ואם כן איך אפשר לשנותו לקדושת עולה?

והביאור:

הוולד מתקדש למפרע מתחילת הלידה רק כלפי החלק שכבר יצא מן הרחם, ולכן ביציאת השליש הראשון של הוולד התקדש אותו שליש ומכירתו לגוי אינה מכירה כיון שאינה שלו, אבל חלק הוולד שעדיין לא יצא, וודאי שלא חלה עליו קדושת הבכור עד יציאת רוב הוולד. ולכן אם יאמר בעת צאת מיעוט הוולד 'יהיה עולה' – הרי הוא עולה ולא בכור, כי החלק שבפנים לא התקדש בקדושת הבכורה (רע"א יור"ד סי' שיט ס"ב. חדושי רמ"ש שם).

שער וציפורניים העומדים להיגזז

יום חמישי כ"ו אלול ה'תשע"ב

הלכות טומאת מת פרק ג, הלכה יג: שֵׂעָרוֹ הָעוֹמֵד לְהִגָּזֵז וְצִפָּרְנָיו הָעוֹמְדִים לְהִנָּטֵל, הוֹאִיל וְהֵן עוֹמְדִין לְהִנָּטֵל יֵשׁ בָּהֶן סָפֵק. לְפִיכָךְ, הַנּוֹגֵעַ בָּהֶן – הֲרֵי הוּא סְפֵק טָמֵא.

לגבי טבילה נפסק (יו"ד סי' קצח ס"ב) שציפורן אינה מהווה חציצה, אף אם היא גדולה ועומדת להינטל, וכל עוד היא מחוברת בבשר הרי היא כחלק ממנו.

ויש להבין:

ברמב"ם כאן מבואר שיש ספק האם להתייחס לציפורן העומדת להינטל כמחוברת או כנפרדת מהגוף, ואם כן מדוע אין מחמירים לענין טבילה להחשיבה כנפרדת?

וכן יש להקשות על פסקי הרמב"ם עצמו:

כאן כתב שהדבר ספק האם שער העומד להיגזז נחשב כמחובר או כנפרד ואילו בהלכות מעילה (פ"ה ה"י) פסק שעבד שהוקדש לבדק הבית אין בו דין מעילה כמו במטלטלים, וכן אין מועלים בשערו אף שעומד להיגזז. ולפי המבואר כאן מדוע לא נחמיר מספק להחשיבו כגזוז?

ויש ליישב:

מצינו בגמרא (סנהדרין טו, א) דיון דומה לגבי אשכולות ענבים העומדות להיבצר – האם נחשבות כמחוברות לקרקע או לא (ונפקא מינה שאם נחשבות כמחוברות אין נשבעים עליהן, כי אין נשבעים על המחובר לקרקע, ואם נחשבות כתלושות נשבעים עליהן) ומבארת הגמרא, כי יש לחלק בין נידון זה לשערות, כי הענבים יתקלקלו אם לא יבצרו, אך השערות הולכות ומשביחות כל עוד הן מחוברות. ומבאר הרמ"ה (שם): דבר העומד להיגזז מחמת עצמו, שכבר גדל כל צורכו ועומד להיגזז, אכן נחשב כגזוז, אך כאשר אינו עומד להיגזז מצד עצמו וטבעו אלא לצורך האדם הרוצה להשתמש בו כעת – אין הוא נחשב כגזוז משום כך.

ולפי זה מובנים פסקי הרמב"ם:

במעילה מדובר באדם חי ששערו הולך וגדל כל עוד הוא מחובר, ונמצא שגזיזת השער אינו לצורך השער עצמו אלא לצורך האדם ולכן ייעודו לגזיזה אינו מחשיבו כגזוז, אך כאן מדובר באדם מת, שאם השערות יישארו על גופו ירקבו ועל ידי גזיזתן יתקיימו, ואם כן הן מיועדות לגזיזה מחמת עצמן ובזה

יש ספק האם נחשבות כגזוזות או לא.

וכן לגבי ציפורן, הספק האם נחשבת כנפרדת מהגוף הוא מאחר ועומדת לנטילה לצורך עצמה, אך לגבי טבילה של אדם חי אין לדון את הציפורן כגזוזה כי גזיזתה היא לצורך האדם ולא לצורך עצמה.

'סוף טומאה לצאת'

יום שישי כ"ז אלול ה'תשע"ב

הלכות טומאת מת פרק ז, הלכה ב: הַמֵּת בְּתוֹךְ הַבַּיִת וּבוֹ פְּתָחִים הַרְבֵּה, בִּזְמַן שֶׁכֻּלָּם נְעוּלִים – כֻּלָּם טְמֵאִים... נִפְתַּח אֶחָד מֵהֶן, אוֹ שֶׁחָשַׁב לְהוֹצִיאוֹ בְּאֶחָד מֵהֶן, וְאַף עַל פִּי שֶׁחָשַׁב אַחַר שֶׁמֵּת הַמֵּת... אֵין טָמֵא אֶלָּא כְּנֶגֶד הַפֶּתַח שֶׁנִּפְתַּח אוֹ שֶׁחָשַׁב עָלָיו.

טומאה זו היא גזירה "שגזרו חכמים טומאה על מקום שהוא דרך יציאת הטומאה שסופו לצאת דרך שם" (רש"י ביצה י, א ד"ה כלם). לפי זה מתעוררת שאלה לגבי הימצאותם של כהנים בבתי רפואה, משום שגם אם הנפטרים בחדרי אשפוז ובמחלקות נמצאים במקום סגור ומבודד – הרי הם עתידים לצאת משם לחדר המתים, ואם כן כל הפתחים והמקומות שהמת עתיד לעבור שם מטמאים בטומאת אהל.

לכן הציע ה'מכון מדעי טכנולוגי להלכה' לבנות ארון בידוד להעברת הנפטרים מבית הרפואה עד חדר המתים, באופן שהארון ייחשב כאהל בפני עצמו החוצץ בפני הטומאה.

אמנם, הדבר תלוי בטעם ההלכה שהמקומות שהמת עתיד לעבור בהם טמאים – למרות שכעת דלתות החדר נעולות:

אם גדר ההלכה הוא ש'כל העתיד להיפתח כפתוח דמי', ולכן הדלתות נחשבות כבר עכשיו לפתוחות והטומאה מתפשטת דרכן, אין כל תועלת בארון המדובר. שכן דלתות הארון עתידות להיפתח ונחשבות כבר לפתוחות והטומאה יוצאת דרכן, אולם מלשון רבינו ירוחם (נתיב כ"ח חלק ד) שכתב "כיון שסוף טומאה לצאת דרך שם ורואין אותה כאילו היא שם", יש ללמוד שהגדר הוא מצד המקום שהמת עתיד להיות שם הנחשב כאילו נמצא שם כבר עכשיו, והטעם שגם כאשר הדלתות נעולות המקום טמא הוא כי המת עתיד להיות בו, הרי ארון הבידוד החוצץ בפני הטומאה מועיל כי שוב אין המת עתיד לעבור דרך הפתחים, כי הארון חוצץ וכאילו הוציאו את המת דרך הגג וכד' ולא דרך הפתחים.

ומכיון שיש מקום יש לחשוש גם לסברא הראשונה, לכן יש להתקין דלת יציאה בתחתית הארון להוצאת המת מלמטה באופן שלא יישאר חלל טפח בין שולי הארון לרצפה, וכך, גם אם גדר ההלכה היא מצד 'כל העתיד להיפתח כפתוח דמי' וכאילו דלתות הארון פתוחות – לא נשאר מקום ליציאת הטומאה מחוץ לארון, כי אין שם חלל גבוה טפח.

(טהרת פתחים, פרק ז)

'ספיקא דאורייתא' - מה דינו מן התורה?

שבת קודש כ"ח אלול ה'תשע"ב

הלכות טומאת מת פרק ט, הלכה יב: דָּבָר יָדוּעַ, שֶׁכָּל אֵלּוּ הַטֻּמְאוֹת וְכַיּוֹצֵא בָהֶן שֶׁהֵן מִשּׁוּם סָפֵק – הֲרֵי הֵן שֶׁל דִּבְרֵיהֶן. וְאֵין טָמֵא מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא מִי שֶׁנִּטְמָא טֻמְאַת וַדַּאי.

לדעת הרמב"ם "ספיקא דאורייתא לחומרא" הוא דין דרבנן ומן התורה מותר להקל בספיקות. ואילו לדעת הרשב"א (קידושין עג, א) "ספיקא דאורייתא לחומרא" הוא דין מן התורה.

ולשיטת הרמב"ם יש לתמוה (ראה מהרי"ט ח"ב, יור"ד סי' א):

המסתפק אם אכל חלב האסור באכילה או בשר המותר באכילה, עליו להביא קרבן אשם תלוי. ואם כן מוכח שכאשר התורה מתייחסת למקרה של ספק היא מכריעה כי יש לנהוג לחומרא. ולכאורה, לפי הרמב"ם שספיקא לקולא, קרבן זה על שום מה בא?

ומבאר ה'חתם סופר' (יומא עד, א):

הרמב"ם סובר שכל האמור בתורה - הן לאיסור הן למצווה - לא נאמר על ספק אלא בוודאי גמור, ולא נאסר על אדם לאכול לכתחילה ספק חלב אם לא 'איקבע איסורא' [היינו שבוודאי היה מונח לפנינו חלב אלא שלא יודעים מה נאכל]. והוא הדין שאין אדם יוצא ידי אכילת מצוה בספק כי בוודאי לא יצא אפילו אם כלפי שמיא גליא שעשה המצוה כתיקונה – כי כיון שאצלו הוא ספק לא יצא ידי חובתו.

ועל פי זה מיושבים דברי הרמב"ם, שכן הרמב"ם קובע (שגגות ח, ב) שקרבן אשם תלוי מובא רק במקום ש"איקבע איסורא" ולא בספק רגיל.

ואם כן, מן התורה יש להחמיר רק בספק מסוג של "איקבע איסורא", כי זהו ספק שהתעורר אחר שברור שהיה לפנינו איסור, אבל בספק רגיל האם בכלל יש כאן איסור, אכן אין מביאים אשם תלוי, כי התורה דיברה רק על הוודאי ולא על הספק ומן התורה ספק לקולא, אלא שחכמים קבעו כי ספיקא דאורייתא לחומרא כדי לעשות סייג לתורה.

שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום – כ"ב-כ"ח אלול ה'תשע"ב

יום ראשון כ"ב אלול ה'תשע"ב

הִלְכוֹת שְׁגָגוֹת

פֶּרֶק טו

א. כְּבָר בֵּאַרְנוּ, שֶׁכָּל שְׁגָגָה שֶׁהַהֶדְיוֹט מֵבִיא עָלֶיהָ חַטָּאת הַקְּבוּעָה, כִּשְׁבָה אוֹ שְׂעִירָה - אִם שָׁגַג בָּהּ הַנָּשִׂיא, מֵבִיא שָׂעִיר; וְאִם שָׁגַג בָּהּ כֹּהֵן [גדול] מָשִׁיחַ [- שנמשח בשמן המשחה], מֵבִיא פַּר. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁכֹּהֵן מָשִׁיחַ מֵבִיא קָרְבָּן עַל שִׁגְגָתוֹ? בְּשֶׁטָּעָה בְּהוֹרָאַת עַצְמוֹ, וְעָשָׂה מַעֲשֶׂה בְּשִׁגְגַת הוֹרָאָתוֹ לְבַדָּהּ - וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה חָכָם מֻפְלָא, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִם הַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ יֶחֱטָא, לְאַשְׁמַת הָעָם", הֲרֵי מָשִׁיחַ כְּצִבּוּר: מָה הַצִּבּוּר שֶׁהֵם בֵּית דִּין, אֵינָם חַיָּבִין בְּקָרְבָּן עַד שֶׁיִּהְיוּ חֲכָמִים רְאוּיִין לְהוֹרָאָה, וְיִטְעוּ בְּהוֹרָאָה, וְיַעֲשׂוּ הָעוֹשִׂים עַל פִּיהֶם, וְיוֹרוּ לְבַטֵּל מִקְצָת וּלְקַיֵּם מִקְצָת - כָּךְ הַמָּשִׁיחַ, בְּכָל הַדְּרָכִים הָאֵלּוּ.

ב. כֵּיצַד? כֹּהֵן מָשִׁיחַ שֶׁטָּעָה בְּהוֹרָאָה לְעַצְמוֹ, וְדִמָּה שֶׁהַזּוֹרֵק מֵרְשׁוּת [היחיד] לִרְשׁוּת [הרבים, וכן להפך] בְּשַׁבָּת מֻתָּר, וְזָרַק מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת, וְהוּא תּוֹלֶה בְּהוֹרָאָתוֹ לְעַצְמוֹ - כְּשֶׁיּוּדַע לוֹ חֶטְאוֹ, יָבִיא פַּר לְחַטָּאת. אֲבָל אִם לֹא תָּלָה בְּהוֹרָאָתוֹ, אֶלָּא שָׁגַג וְזָרַק בִּשְׁגָגָה, אוֹ שֶׁתָּלָה בְּהוֹרָאָתוֹ, וְלֹא הָיָה חָכָם מֻפְלָא, אוֹ שֶׁעָקַר כָּל הַגּוּף [המצוה] בְּהוֹרָאָתוֹ לְעַצְמוֹ, אוֹ שֶׁשָּׁגַג בְּהוֹרָאָתוֹ לְבַטֵּל מִקְצָת [מפרטי המצוה], וְלֹא עָשָׂה וְהוּא סוֹמֵךְ עַל הוֹרָאָתוֹ, אֶלָּא עָשָׂה בִּשְׁגָגָה אַחֶרֶת, אוֹ שֶׁהָיָה מְזִיד בְּהוֹרָאָה וְשָׁגַג בְּמַעֲשֶׂה - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִקָּרְבָּן כְּלָל; שֶׁדִּינוֹ לְהוֹרַאַת עַצְמוֹ, כְּדִין הַקָּהָל לְהוֹרַאַת בֵּית דִּין לְכָל דָּבָר. הוֹרָה לְעַצְמוֹ, וְשָׁכַח מֵאֵיזֶה טַעַם הוֹרָה, וּבִשְׁעַת מַעֲשֶׂה אָמַר: 'הֲרֵינִי עוֹשֶׂה עַל דַּעַת הוֹרָאָתִי' - הֲרֵי זֶה מֵבִיא פַּר חַטָּאת.

ג. הוֹרָה לְעַצְמוֹ לְבַטֵּל מִקְצָת וּלְקַיֵּם מִקְצָת בַּעֲבוֹדָה זָרָה, וְעָשָׂה כְּפִי הוֹרָאָתוֹ - הֲרֵי זֶה מֵבִיא שְׂעִירָה כְּהֶדְיוֹט; וְהוּא, שֶׁיִּשְׁגֹּג בְּהוֹרָאָה כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ - שֶׁאֵין הַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ חַיָּב קָרְבָּן, אֶלָּא בְּהֶעְלֵם דָּבָר בְּהוֹרָאָה, עִם שִׁגְגַת הַמַּעֲשֶׂה כְּצִבּוּר; אֲבָל אִם שָׁגַג בְּמַעֲשֶׂה בִּלְבַד בְּלֹא הוֹרָאָה - בֵּין בַּעֲבוֹדָה זָרָה, בֵּין בִּשְׁאָר מִצְוֹת - אֵינוֹ מֵבִיא קָרְבָּן כְּלָל.

ד. הוֹרָה הַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ עִם בֵּית דִּין, וְשָׁגַג הוּא וְהֵם בְּהוֹרָאָה - אַף עַל פִּי שֶׁעָשׂוּ [הוא והציבור] עַל פִּי הַהוֹרָאָה הַזֹּאת שֶׁטָּעוּ בָּהּ, הוֹאִיל וְלֹא סָמַךְ בִּשְׁעַת מַעֲשֶׂה עַל הוֹרָאָתוֹ לְבַדָּהּ, אֶלָּא עַל הוֹרָאָתוֹ עִם הוֹרַאַת בֵּית דִּין - הֲרֵי זֶה פָּטוּר. וְאֵין צָרִיךְ כַּפָּרָה בִּפְנֵי עַצְמוֹ; אֶלָּא אִם הָיוּ בֵּית דִּין מְבִיאִין קָרְבָּן, מִתְכַּפֵּר לוֹ בִּכְלַל הַצִּבּוּר. וְאִם הָיוּ הָעוֹשִׂים הֵם הַמְּבִיאִים קָרְבָּן - אֵינוֹ מֵבִיא קָרְבָּן, שֶׁהֲרֵי אֵין צָרִיךְ כַּפָּרָה בִּפְנֵי עַצְמוֹ.

ה. הוֹרָה עִם בֵּית דִּין בִּשְׁגָגָה, וְשָׁגְגוּ הֵם בְּדָם וְהוּא בְּחֵלֶב - אֵינוֹ מִתְכַּפֵּר לוֹ עִם הַצִּבּוּר, אֶלָּא מֵבִיא פַּר לְעַצְמוֹ.

ו. כֹּהֵן מָשִׁיחַ שֶׁנִּסְתַּפֵּק לוֹ אִם שָׁגַג שְׁגָגָה זוֹ שֶׁהִיא שִׁגְגַת הוֹרָאָה עִם הַמַּעֲשֶׂה, אוֹ לֹא שָׁגַג אוֹתָהּ - אֵינוֹ מֵבִיא אָשָׁם תָּלוּי [מספק], מִפְּנֵי שֶׁהוּא בָּהּ כְּצִבּוּר, שֶׁאֵינָם מְבִיאִין אָשָׁם תָּלוּי עַל לֹא הוֹדַע [-ספק] שֶׁל שִׁגְגַת הוֹרָאָה. אֲבָל הַנָּשִׂיא - אִם נִסְתַּפֵּק לוֹ אִם חָטָא אוֹ לֹא חָטָא - מֵבִיא אָשָׁם תָּלוּי כִּשְׁאָר הַהֶדְיוֹטוֹת, מִפְּנֵי שֶׁאֵין שִׁגְגָתוֹ תְּלוּיָה בְּהוֹרָאָתוֹ. אִי זֶה הוּא נָשִׂיא הָאָמוּר בַּתּוֹרָה? זֶה מֶלֶךְ שֶׁאֵין עָלָיו רְשׁוּת מֵאָדָם מִיִּשְׂרָאֵל, וְאֵין לְמַעְלָה מִמֶּנּוּ בְּמַלְכוּתוֹ אֶלָּא ה' אֱלֹהָיו - בֵּין שֶׁהָיָה מִבֵּית דָּוִד, אוֹ מִשְּׁאָר שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל. וְאִם הָיוּ מְלָכִים רַבִּים, וְאֵין אֶחָד מֵהֶם עוֹבֵד אֶת חֲבֵרוֹ - כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶם מֵבִיא שְׂעִיר עִזִּים עַל שִׁגְגָתוֹ. וְאֵי זֶה הוּא כֹּהֵן מָשִׁיחַ? זֶה כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁנִּמְשַׁח בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, לֹא הַמְּרֻבֶּה בִּבְגָדִים [- שהתמנה ע"י לבישת ח' בגדים].

ז. כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁנִּמְשַׁח בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, וְעָבַר מֵעֲבוֹדָתוֹ מִפְּנֵי מוּם אוֹ זִקְנָה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, וְחָטָא בִּשְׁגָגָה זוֹ - מֵבִיא פַּר עַל שִׁגְגָתוֹ; לְפִי שֶׁאֵין בֵּין כֹּהֵן מָשִׁיחַ הַמְשַׁמֵּשׁ לְכֹהֵן מָשִׁיחַ שֶׁעָבַר, אֶלָּא פַּר יוֹם הַכִּפּוּרִים וַעֲשִׂירִית הָאֵיפָה שֶׁל כָּל יוֹם - שֶׁאֵין מַקְרִיב אוֹתָם, אֶלָּא כֹּהֵן הַמְשַׁמֵּשׁ בִּכְהֻנָּה גְּדוֹלָה; אֲבָל פַּר הַבָּא עַל כָּל הַמִּצְוֹת, שָׁוִים הֵם בּוֹ.

ח. נָשִׂיא שֶׁעָשָׂה עִם הַצִּבּוּר בְּהוֹרַאַת בֵּית דִּין, הֲרֵי זֶה מִתְכַּפֵּר לוֹ בִּכְלַל הָעָם - שֶׁאִם הָיוּ בֵּית דִּין הֵם שֶׁהִקְרִיבוּ עַל שִׁגְגָתָם, כָּל הָעָם וְהַמֶּלֶךְ פְּטוּרִין מִן הַקָּרְבָּן כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ; וְאִם הָיוּ הָעוֹשִׂים עַל פִּי בֵּית דִּין הֵם שֶׁחַיָּבִין בְּקָרְבָּן, וְהָיָה הַמֶּלֶךְ מִן הָעוֹשִׂים - הֲרֵי זֶה מֵבִיא שָׂעִיר, שֶׁשְּׂעִיר נָשִׂיא בִּמְקוֹם כִּשְׁבָה אוֹ שְׂעִירָה שֶׁל הֶדְיוֹט הוּא עוֹמֵד.

ט. נָשִׂיא שֶׁנִּצְטָרַע, עָבַר מִנְּשִׂיאוּתוֹ; וְנָשִׂיא שֶׁעָבַר מִנְּשִׂיאוּתוֹ, הֲרֵי הוּא כְּהֶדְיוֹט. חָטָא כְּשֶׁהָיָה נָשִׂיא, וְעָבַר מִגְּדֻלָּתוֹ - הֲרֵי זֶה מֵבִיא שָׂעִיר, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַל חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא", כִּשְׁעַת חַטָּאתוֹ הוּא מֵבִיא.

י. כֹּהֵן מָשִׁיחַ אוֹ מֶלֶךְ שֶׁחָטְאוּ עַד שֶׁלֹּא נִתְמַנּוּ - אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נוֹדַע לָהֶם אֶלָּא אַחַר שֶׁנִּתְמַנּוּ, הֲרֵי אֵלּוּ כְּהֶדְיוֹט, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲשֶׁר נָשִׂיא יֶחֱטָא", "אִם הַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ יֶחֱטָא" - עַד שֶׁיֶּחֱטָא כְּשֶׁהוּא נָשִׂיא וּכְשֶׁהוּא מָשִׁיחַ. לְפִיכָךְ, אִם אָכַל סְפֵק חֵלֶב כְּשֶׁהוּא הֶדְיוֹט, וְנוֹדַע לוֹ עַל סְפֵקוֹ אַחַר שֶׁנִּתְמַנָּה כֹּהֵן גָּדוֹל - הֲרֵי זֶה מֵבִיא אָשָׁם תָּלוּי. אָכַל חֲצִי זַיִת חֵלֶב כְּשֶׁהוּא הֶדְיוֹט וַחֲצִי זַיִת כְּשֶׁהוּא נָשִׂיא, בְּעֶלֶם אֶחָד, אוֹ שֶׁאָכַל חֲצִי זַיִת כְּשֶׁהוּא נָשִׂיא וַחֲצִי זַיִת אַחַר שֶׁעָבַר - אֵינוֹ מִצְטָרֵף, וּפָטוּר. אָכַל חֲצִי זַיִת כְּשֶׁהוּא הֶדְיוֹט, וְנִתְמַנָּה וְעָבַר, וְאָכַל חֲצִי זַיִת כְּשֶׁהוּא הֶדְיוֹט - הֲרֵי זֶה סָפֵק אִם מִצְטָרֵף, אוֹ כְּבָר הִפְסִיקָה הַנְּשִׂיאוּת.

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסַיְּעַן

מתוך מהדורת חזק

הִלְכוֹת מְחֻסְּרֵי כַּפָּרָה

יֵשׁ בִּכְלָלָן אַרְבַּע מִצְוֹות עֲשֵׂה; וְזֶה הוּא פָּרָטָן: (א) שֶׁתַּקְרִיב הַזָּבָה כְּשֶׁתִּטְהַר קָרְבָּן; (ב) שֶׁתַּקְרִיב הַיּוֹלֶדֶת כְּשֶׁתִּטְהַר קָרְבָּן; (ג) שֶׁיַּקְרִיב הַזָּב כְּשֶׁיִּטְהַר קָרְבָּן; (ד) שֶׁיַּקְרִיב הַמְּצֹרָע כְּשֶׁיִּטְהַר קָרְבָּן. וְאַחַר שֶׁיַּקְרִיבוּ קָרְבְּנוֹתֵיהֶן, תִּגָּמֵר טָהֳרָתָן.

וּבֵאוּר מִצְוֹות אֵלּוּ - בִּפְרָקִים אֵלּוּ.

פֶּרֶק א

א. אַרְבָּעָה הֵם הַנִּקְרָאִין 'מְחֻסְּרֵי כַּפָּרָה' - הַזָּבָה, וְהַיּוֹלֶדֶת, וְהַזָּב, וְהַמְּצֹרָע. וְלָמָּה נִקְרְאוּ 'מְחֻסְּרֵי כַּפָּרָה'? שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶן - אַף עַל פִּי שֶׁטָּהַר מִטֻּמְאָתוֹ, וְטָבַל, וְהֶעֱרִיב שִׁמְשׁוֹ [שקעה השמש] - עֲדַיִן הוּא חָסֵר, וְלֹא גָּמַר טָהֳרָתוֹ כְּדֵי לֶאֱכֹל בַּקָּדָשִׁים עַד שֶׁיָּבִיא קָרְבָּנוֹ; וְקֹדֶם שֶׁיָּבִיא כַּפָּרָתוֹ, אָסוּר הוּא לֶאֱכֹל בַּקָּדָשִׁים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בִּפְסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין.

ב. גֵּר שֶׁמָּל וְטָבַל, וַעֲדַיִן לֹא הֵבִיא קָרְבָּנוֹ - אַף עַל פִּי שֶׁהוּא אָסוּר לֶאֱכֹל בַּקָּדָשִׁים עַד שֶׁיָּבִיא קָרְבָּנוֹ, אֵינוֹ מִמְּחֻסְּרֵי כַּפָּרָה; שֶׁקָּרְבָּנוֹ עִכְּבוֹ לִהְיוֹת גֵּר גָּמוּר, וְלִהְיוֹת כְּכָל כְּשֵׁרֵי יִשְׂרָאֵל, וּמִפְּנֵי זֶה אֵינוֹ אוֹכֵל בַּקָּדָשִׁים, שֶׁעֲדַיִן לֹא נַעֲשָׂה כִּכְשֵׁרֵי יִשְׂרָאֵל. וְכֵיוָן שֶׁיָּבִיא קָרְבָּנוֹ, וְיֵעָשֶׂה יִשְׂרָאֵל כָּשֵׁר - אוֹכֵל בַּקָּדָשִׁים. הֵבִיא פְּרִידָה אַחַת [תור או בן יונה] בְּשַׁחֲרִית, אוֹכֵל בַּקָּדָשִׁים [אע"פ שחייב להביא שניים]; וְלָעֶרֶב [לקראת ערב, בין הערביים -] יָבִיא פְּרִידָה שְׁנִיָּה - שֶׁקָּרְבָּנוֹ שֶׁל גֵּר עוֹלַת בְּהֵמָה, אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה אוֹ שְׁתֵּי תּוֹרִים, וּשְׁנֵיהֶן עוֹלָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּמַעֲשֵׂה הַקָּרְבָּנוֹת.

ג. הַזָּב וְהַזָּבָה - קָרְבָּן כָּל אֶחָד מֵהֶן שְׁתֵּי תּוֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה, אֶחָד עוֹלָה וְאֶחָד חַטָּאת. וְהַיּוֹלֶדֶת - קָרְבָּנָהּ כֶּבֶשׂ עוֹלָה, וּבֶן יוֹנָה אוֹ תּוֹר חַטָּאת; וְאִם אֵין יָדָהּ מַשֶּׂגֶת - מְבִיאָה שְׁתֵּי תּוֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה, אֶחָד עוֹלָה וְאֶחָד חַטָּאת. וְהַמְּצֹרָע, קָרְבָּנוֹ שְׁלֹשָׁה כְּבָשִׂים - אֶחָד עוֹלָה וְאֶחָד אָשָׁם, וְכִשְׂבָּה לְחַטָּאת; וְאִם אֵין יָדוֹ מַשֶּׂגֶת - מֵבִיא קֵן [- שתי תורים או בני יונה], אֶחָד עוֹלָה וְאֶחָד חַטָּאת, וְכֶבֶשׂ לְאָשָׁם.

ד. הַזָּב, וְהַזָּבָה, וְהַמְּצֹרָע - מֵבִיא כָּל אֶחָד מִשְּׁלָשְׁתָּן כַּפָּרָתוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי לְטָהֳרָתוֹ; שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶן סוֹפֵר שִׁבְעַת יְמֵי טָהֳרָה, וְטוֹבֵל בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, וּמַעֲרִיב שִׁמְשׁוֹ [נטהר בשקיעת השמש], וּמַקְרִיב קָרְבְּנוֹתָיו בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי.

ה. הַיּוֹלֶדֶת - אֵינָהּ מְבִיאָה קָרְבָּנָהּ בְּיוֹם אַרְבָּעִים לְזָכָר, אוֹ בְּיוֹם שְׁמוֹנִים לִנְקֵבָה; אֶלָּא מַעֲרֶבֶת שִׁמְשָׁהּ, וּמְבִיאָה קָרְבָּנָהּ לְמָחָר, שֶׁהוּא יוֹם אֶחָד וְאַרְבָּעִים לְזָכָר וְיוֹם אֶחָד וּשְׁמוֹנִים לִנְקֵבָה, וְהוּא הַיּוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: "וּבִמְלֹאת יְמֵי טָהֳרָהּ, לְבֵן אוֹ לְבַת, תָּבִיא וְגוֹ'". וְאִם הֵבִיאָה קָרְבָּנָהּ בְּתוֹךְ יְמֵי מְלֹאת [בתוך הארבעים], לֹא יָצָאת. אֲפִלּוּ הֵבִיאָה עַל וְלָדוֹת הָרִאשׁוֹנִים [שנולדו לפני זמן רב] בְּתוֹךְ יְמֵי מְלֹאת שֶׁל וָלָד זֶה, לֹא יָצָאת. עָבְרוּ יָמִים אֵלּוּ, וְלֹא הֵבִיאוּ כַּפָּרָתָן - הֲרֵי אֵלּוּ מַקְרִיבִין כַּפָּרָתָן לְאַחַר זְמַן. וְכָל זְמַן שֶׁלֹּא הִקְרִיבוּ חַטָּאתָם, אֲסוּרִים לֶאֱכֹל בַּקָּדָשִׁים; אֲבָל הָעוֹלָה וְהָאָשָׁם, אֵינָן מְעַכְּבִין. כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּמַעֲשֵׂה הַקָּרְבָּנוֹת, שֶׁכָּל מְחֻיְּבֵי קָרְבָּן, אֵין מַקְרִיבִין עַל יָדָם אֶלָּא מִדַּעְתָּם - חוּץ מִמְּחֻסְּרֵי כַּפָּרָה, שֶׁאֵין צְרִיכִין דַּעַת בְּעָלִים; שֶׁהֲרֵי אָדָם מֵבִיא קָרְבָּן עַל בָּנָיו וּבְנוֹתָיו הַקְּטַנִּים, אִם הָיוּ מְחֻסְּרֵי כַּפָּרָה, וּמַאֲכִילָם בִּזְבָחִים.

ו. אֵיזוֹ הִיא זָבָה? זוֹ שֶׁזָּב דָּמָהּ שְׁלֹשָׁה יָמִים זֶה אַחַר זֶה, בְּלֹא עֵת נִדָּתָהּ [שלא בימים המוגדרים כ'ימי נידה']; וְזוֹ הִיא זָבָה גְּדוֹלָה, שֶׁצְּרִיכָה סְפִירַת שִׁבְעָה [ימים נקיים] וְחַיֶּבֶת בְּקָרְבָּן. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ בְּעִנְיַן הַנִּדָּה, אֵימָתַי תִּהְיֶה הָאִשָּׁה זָבָה בַּדָּמִים שֶׁתִּרְאֶה, וְאֵימָתַי לֹא תִּהְיֶה זָבָה אֶלָּא נִדָּה אוֹ טְהוֹרָה, וּמָתַי תִּהְיֶה סְפֵק זָבָה. כָּל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁהִיא זָבָה וְסוֹפֶרֶת שִׁבְעָה - הֲרֵי הִיא חַיֶּבֶת לְהָבִיא קָרְבָּן, וְחַטָּאתָהּ נֶאֱכֶלֶת. וְכָל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁהִיא סְפֵק זָבָה - הֲרֵי זוֹ מְבִיאָה קָרְבָּן, וְאֵין חַטָּאתָהּ נֶאֱכֶלֶת; שֶׁכְּבָר בֵּאַרְנוּ, שֶׁחַטַּאת הָעוֹף הַבָּאָה עַל הַסָּפֵק, תִּשָּׂרֵף. וְשָׁם בֵּאַרְנוּ מַה תֵּלֵד הָאִשָּׁה אוֹ תַּפִּיל, וְתִהְיֶה טְמֵאָה לֵדָה, וּמַה תֵּלֵד אוֹ תַּפִּיל, וְלֹא תִּהְיֶה טְמֵאָה לֵדָה. וְכָל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁהִיא טְמֵאָה לֵדָה - הֲרֵי זוֹ מְבִיאָה קָרְבָּן, וְחַטָּאתָהּ נֶאֱכֶלֶת; וְכָל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁאֵינָהּ טְמֵאָה לֵדָה, הֲרֵי זוֹ פְּטוּרָה מִן הַקָּרְבָּן.

ז. הָאִשָּׁה שֶׁלֹּא הֵחֵזִקָה עֻבָּרָה, וְהִפִּילָה וְלֹא יָדְעָה מַה הִפִּילָה, אִם נֵפֶל שֶׁחַיֶּבֶת עָלָיו קָרְבָּן [כגון שיש לו צורת אדם], אוֹ דָּבָר שֶׁאֵינָהּ חַיֶּבֶת עָלָיו - הֲרֵי זוֹ סְפֵק יוֹלֶדֶת, וּמְבִיאָה קָרְבָּן; וְאֵין חַטָּאתָהּ נֶאֱכֶלֶת. וְכֵן שְׁתֵּי נָשִׁים שֶׁהִפִּילוּ שְׁנֵי נְפָלִים, נֵפֶל אֶחָד רָאוּי לְהַקְרִיב עָלָיו, וְהַנֵּפֶל הָאַחֵר פְּטוּרָה עָלָיו, וְאֵין אַחַת מֵהֶן מַכִּירָה נִפְלָהּ - כָּל אַחַת מִשְּׁתֵּיהֶן מְבִיאָה קָרְבָּן מִסָּפֵק; וְאֵין חַטָּאת אַחַת מִשְּׁתֵּיהֶן נֶאֱכֶלֶת - שֶׁחַטַּאת הָעוֹף הַבָּאָה עַל הַסָּפֵק נִשְׂרֶפֶת, שֶׁמָּא אֵינָהּ חַיֶּבֶת, וְנִמְצֵאת חַטָּאת זוֹ חֵלֶק שֶׁנִּשְׁחֲטוּ בָּעַזָּרָה, שֶׁהֵן אֲסוּרִין בַּהֲנָיָה כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת שְׁחִיטָה.

ח. אַחַת הַיּוֹלֶדֶת וְאַחַת הַמַּפֶּלֶת, יָלַד אֶחָד אוֹ וְלָדוֹת הַרְבֵּה - הֲרֵי הִיא מְבִיאָה קָרְבָּן אֶחָד לְכֻלָּן. וְהוּא, שֶׁתֵּלֵד כֻּלָּן בְּתוֹךְ יְמֵי מְלֹאת; אֲבָל אִם הִפִּילָה אַחַר יְמֵי מְלֹאת, מְבִיאָה אַף עַל הַשֵּׁנִי. כֵּיצַד? יָלְדָה נְקֵבָה - כָּל נְפָלִים שֶׁתַּפִּיל מִיּוֹם הַלֵּדָה עַד סוֹף יוֹם שְׁמוֹנִים - הֲרֵי הֵן נֶחְשָׁבִין עִם הַוָּלָד הָרִאשׁוֹן, וּכְאִלּוּ יָלְדָה תְּאוֹמִים זֶה אַחַר זֶה; וְאֵינָהּ מְבִיאָה אֶלָּא קָרְבָּן אֶחָד. הִפִּילָה נֵפֶל בְּלֵיל אֶחָד וּשְׁמוֹנִים, וּמִיּוֹם אֶחָד וּשְׁמוֹנִים וָהָלְאָה - אִם הָיָה רָאוּי [הנפל שתתחייב] לְקָרְבָּן, הֲרֵי זוֹ מְבִיאָה עָלָיו בִּפְנֵי עַצְמוֹ. יָלְדָה נְקֵבָה, וּלְאַחַר שִׁשִּׁים יוֹם אוֹ שִׁבְעִים יוֹם הִפִּילָה נְקֵבָה שְׁנִיָּה - כָּל נֵפֶל שֶׁתַּפִּיל בְּתוֹךְ שְׁמוֹנִים שֶׁל נְקֵבָה זוֹ הַשְּׁנִיָּה, פְּטוּרָה עָלָיו. וְכֵן אִם הִפִּילָה נְקֵבָה שְׁלִישִׁית אַחַר שִׁשִּׁים אוֹ שִׁבְעִים שֶׁל נְקֵבָה שְׁנִיָּה - הֲרֵי כָּל נֵפֶל שֶׁתַּפִּיל בְּתוֹךְ שְׁמוֹנִים שֶׁל נְקֵבָה שְׁלִישִׁית, פְּטוּרָה עָלָיו; מִפְּנֵי שֶׁהוּא חָשׁוּב עִם הַנֵּפֶל הַשְּׁלִישִׁי, וְהַנֵּפֶל הַשְּׁלִישִׁי חָשׁוּב עִם הַשֵּׁנִי, מִפְּנֵי שֶׁהוּא בְּתוֹךְ יְמֵי מְלֹאת שֶׁלּוֹ, וְהַשֵּׁנִי חָשׁוּב עִם הָרִאשׁוֹנָה; וְאֵינָהּ מְבִיאָה אֶלָּא קָרְבָּן אֶחָד עַל הַכֹּל.

ט. הַיּוֹלֶדֶת טֻמְטוּם [סתום ואין מינו ניכר] אוֹ אַנְדְּרוֹגִינוֹס [יש

בו סימני זכר ונקבה], וְהִפִּילָה נֵפֶל אַחַר אַרְבָּעִים מִיּוֹם לֵדָתוֹ - הֲרֵי זוֹ מְביאָה קָרְבָּן עַל נֵפֶל זֶה, שֶׁמָּא זָכָר הוּא הָרִאשׁוֹן, וַהֲרֵי הִפִּילָה אַחַר מְלֹאת; וְאֵין חַטָּאתָהּ נֶאֱכֶלֶת, שֶׁמָּא נְקֵבָה הִיא הָרִאשׁוֹנָה, וּבְתוֹךְ מְלֹאת הִפִּילָה, שֶׁהִיא פְּטוּרָה מִקָּרְבָּן שֵׁנִי.

י. הָאִשָּׁה שֶׁיֵּשׁ עָלֶיהָ סְפֵק חָמֵשׁ לֵדוֹת, אוֹ סְפֵק חָמֵשׁ זִיבוֹת - מְביאָה קָרְבָּן אֶחָד, וְאוֹכֶלֶת בַּזְּבָחִים; וְאֵין הַשְּׁאָר עָלֶיהָ חוֹבָה. הָיוּ עָלֶיהָ חָמֵשׁ לֵדוֹת וַדָּאיוֹת, וְחָמֵשׁ זִיבוֹת וַדָּאיוֹת - מְביאָה קָרְבָּן אֶחָד, וְאוֹכֶלֶת בַּזְּבָחִים; וְהַשְּׁאָר עָלֶיהָ חוֹבָה. וְכֵן הַדִּין בַּזָּב. הָיוּ עָלֶיהָ חָמֵשׁ לֵדוֹת וַדָּאיוֹת, וְחָמֵשׁ זִיבוֹת סָפֵק - מְביאָה סָפֵק, אוֹ חָמֵשׁ לֵדוֹת וַדָּאיוֹת, וְחָמֵשׁ זִיבוֹת סָפֵק - מְביאָה שְׁנֵי קָרְבָּנוֹת: אֶחָד עַל הַוַּדַּאי וְנֶאֱכָל, וּשְׁאָר הַוַּדָּאיוֹת עָלֶיהָ חוֹבָה; וְאֶחָד עַל הַסָּפֵק וְאֵינוֹ נֶאֱכָל, וְאֵין הַשְּׁאָר עָלֶיהָ חוֹבָה. וְאוֹכֶלֶת בַּזְּבָחִים.

יא. הָאִשָּׁה שֶׁנִּתְגַּיְּרָה, וְאֵין יָדוּעַ אִם עַד שֶׁלֹּא נִתְגַּיְּרָה יָלְדָה, אוֹ מִשֶּׁנִּתְגַּיְּרָה יָלְדָה - הֲרֵי זוֹ מְביאָה קָרְבָּן מִסָּפֵק, וְאֵין חַטָּאתָהּ נֶאֱכֶלֶת. כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת שְׁגָגוֹת, שֶׁכָּל מְחֻסְּרֵי כַּפָּרָה מִסָּפֵק שֶׁעָבַר עֲלֵיהֶם יוֹם הַכִּפּוּרִים - חַיָּבִין לְהָבִיא אַחַר יוֹם הַכִּפּוּרִים; שֶׁקָּרְבָּן זֶה, מַכְשִׁירָן לֶאֱכֹל בַּקָּדָשִׁים.

יב. הָאִשָּׁה שֶׁיֵּשׁ עָלֶיהָ לֵדָה אוֹ זִיבָה - מְביאָה מָעוֹת הַקִּנִּים [- שתי תורים], וְנוֹתֶנֶת בַּשּׁוֹפָר [קופה], וְאוֹכֶלֶת בַּקָּדָשִׁים לָעֶרֶב; חֲזָקָה - שֶׁאֵין בֵּית דִּין שֶׁל כֹּהֲנִים עוֹמְדִין מִשָּׁם [יורדים מהמזבח], עַד שֶׁיִּכְלוּ כָּל הַמָּעוֹת שֶׁבַּשּׁוֹפָר, וְיַקְרִיבוּ כְּנֶגְדָּן קִנִּים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בִּשְׁקָלִים וּבְהִלְכוֹת כְּלֵי הַמִּקְדָּשׁ וְהָעוֹבְדִין בּוֹ.

יג. הָאִשָּׁה שֶׁהֵבִיאָה חַטָּאתָהּ, וָמֵתָה - יָבִיאוּ הַיּוֹרְשִׁים עוֹלָתָהּ; אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִפְרִישָׁה אוֹתָהּ מֵחַיִּים, כְּבָר נִשְׁתַּעְבְּדוּ נְכָסֶיהָ לַקָּרְבָּן, וְהַשִּׁעְבּוּד - דִּין תּוֹרָה הוּא.

פֶּרֶק ב

א. הַזָּב הָאָמוּר בַּתּוֹרָה, הִיא שִׁכְבַת זֶרַע הַבָּאָה מֵחֶלְבֵי הַחֲלָלִים [המקומות החלולים בגוף] שֶׁהִיא מִתְקַבֶּצֶת בָּהֶם. וּכְשֶׁיּוֹצֵא הַזּוֹב, אֵינוֹ יוֹצֵא בְּקִשּׁוּי כְּשִׁכְבַת זֶרַע, וְאֵין בִּיצִיאָתוֹ תַּאֲוָה וְלֹא הֲנָיָה; אֶלָּא נִגְרָר וְיוֹרֵד כְּמוֹ בָּצֵק שֶׁל שְׁעוֹרִים, דִּיהָה כְּלֻבָּן בֵּיצָה הַמּוּזֶרֶת [שלא נולדה מזכר]. אֲבָל שִׁכְבַת זֶרַע - לְבָנָה, קְשׁוּרָה כְּלֻבָּן בֵּיצָה שֶׁאֵינָהּ מוּזֶרֶת.

ב. הָרוֹאֶה רְאִיּוֹת הַזּוֹב הַגּוֹרְמוֹת לוֹ לִהְיוֹת זָב [- ראיה שניה], מֵחֲמַת חֹלִי [הגוף] אוֹ אֹנֶס וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן - אֵינוֹ זָב, שֶׁנֶּאֱמַר: "זָב מִבְּשָׂרוֹ" - מֵחֲמַת בְּשָׂרוֹ [מפני חולשת אברי הזרע] הִיא שֶׁיִּהְיֶה טָמֵא, לֹא מֵחֲמַת דָּבָר אַחֵר. מִכָּאן אָמְרוּ, בְּשִׁבְעָה דְּרָכִים בּוֹדְקִין אֶת הַזָּב - בְּמַאֲכָל, וּבְמִשְׁתֶּה, בְּמַשָּׂא, וּבְקְפִיצָה, בְּחֹלִי, וּבְמַרְאֶה, וּבְהִרְהוּר. כֵּיצַד? אָכַל אֲכִילָה גַּסָּה [מרובה], אוֹ שָׁתָה הַרְבֵּה, אוֹ שֶׁאָכַל אוֹ שָׁתָה אוֹכְלִין אוֹ מַשְׁקִין הַמְּביאִין לִידֵי שִׁכְבַת זֶרַע, אוֹ שֶׁנָּשָׂא מַשּׂוֹי כָּבֵד, אוֹ שֶׁקָּפַץ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, וּבִכְלַל דָּבָר זֶה אִם הֵכָּה עַל גַּבּוֹ, אוֹ שֶׁהָיָה חוֹלֶה, אוֹ שֶׁרָאָה אִשָּׁה וְהִתְאַוָּה שְׁכִיבָתָהּ, אוֹ שֶׁהִרְהֵר בְּעִסְקֵי בְּעִילָה, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִרְהֵר בִּבְעִילַת אִשָּׁה שֶׁהוּא מַכִּירָהּ - אִם קָדַם אֶחָד מִכָּל אֵלּוּ, וְרָאָה רְאִיָּה שֶׁל זוֹב - תּוֹלִין בּוֹ, וְאֵינוֹ טָמֵא.

ג. הָרוֹאֶה קֶרִי - אֵינוֹ מִטַּמֵּא בְּזוֹב מֵעֵת לְעֵת, שֶׁרְאִיָּה זוֹ שֶׁל זוֹב מֵחֲמַת שִׁכְבַת זֶרַע [- הקרי] הִיא; וְכֵן לְמַרְאֶה וּלְהִרְהוּר, תּוֹלִין בָּהֶן מֵעֵת לְעֵת. אֲבָל לְמַאֲכָל וּלְמִשְׁתֶּה וּלְמַשָּׂא וְלִקְפִיצָה, תּוֹלִין בָּהֶן כָּל זְמַן שֶׁמִּצְטַעֵר [שחש עדיין חולשה מהן].

ד. מִי שֶׁמָּל, וְאַחַר כָּךְ רָאָה זוֹב, בֵּין גּוֹי בֵּין יִשְׂרָאֵל - תּוֹלִין לוֹ בַּמִּילָה כָּל זְמַן שֶׁמִּצְטַעֵר. גּוֹי שֶׁרָאָה קֶרִי, וְנִתְגַּיֵּר - מְטַמֵּא בְּזִיבָה מִיָּד, וְאֵין תּוֹלִין לוֹ מֵעֵת לְעֵת. קָטָן - אֵין תּוֹלִין לוֹ לֹא בְּמַרְאֶה וְלֹא בְּהִרְהוּר, שֶׁאֵין לַקָּטָן מַרְאֶה וְהִרְהוּר הַמֵּביא לִידֵי זוֹב; לְפִיכָךְ, בּוֹדְקִין אוֹתוֹ בַּחֲמִשָּׁה דְּרָכִים בִּלְבַד. וּכְשֵׁם שֶׁתּוֹלִין לְקָטָן בְּחָלְיוֹ, כָּךְ תּוֹלִין לוֹ בָּחֳלִי אִמּוֹ - אִם הָיָה יוֹנֵק מִמֶּנָּה, אוֹ צָרִיךְ לְאִמּוֹ.

ה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, שֶׁבּוֹדְקִין אֶת הַזָּב בִּדְרָכִים אֵלּוּ? בִּרְאִיָּה שְׁנִיָּה שֶׁל זוֹב, שֶׁבָּהּ יֵעָשֶׂה זָב, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר; אֲבָל רְאִיָּה רִאשׁוֹנָה, אֲפִלּוּ רָאָה אוֹתָהּ בְּאֹנֶס, וּרְאִיָּה הַשְּׁנִיָּה מֵחֲמַת בְּשָׂרוֹ [מחולשת אברי הזרע] - הֲרֵי זֶה טָמֵא טֻמְאַת זִיבוּת. וְאַף עַל פִּי כֵן בּוֹדְקִין אוֹתוֹ בָּרִאשׁוֹנָה, כְּדֵי לִמְנוֹת בָּהּ שָׁלֹשׁ רְאִיּוֹת לְחַיְּבוֹ קָרְבָּן. רְאִיָּה שְׁלִישִׁית - אֵין בּוֹדְקִין אוֹתוֹ בָּהּ, אֶלָּא אֲפִלּוּ רָאָה אוֹתָהּ מֵחֲמַת אֹנֶס, הוֹאִיל וְנִזְקַק לְטֻמְאָה, שֶׁהֲרֵי רְאִיּוֹת שֶׁנַּעֲשָׂה בָּהֶן זָב מֵחֲמַת בְּשָׂרוֹ הָיָה; וּלְפִיכָךְ יִתְחַיֵּב בְּקָרְבָּן.

ו. הָרוֹאֶה רְאִיָּה אַחַת שֶׁל זוֹב, הֲרֵי הוּא כְּבַעַל קֶרִי. רָאָה שְׁתַּיִם - הֲרֵי זֶה זָב, צָרִיךְ סְפִירַת שִׁבְעָה, וּביאַת מַיִם חַיִּים [טבילה במעיין דווקא]; וְאֵינוֹ חַיָּב בְּקָרְבָּן. רָאָה שָׁלֹשׁ רְאִיּוֹת - הֲרֵי זֶה זָב גָּמוּר, וְחַיָּב בְּקָרְבָּן. וְאֵין בֵּין זָב שֶׁרָאָה שְׁתֵּי רְאִיּוֹת לָרוֹאֶה שָׁלֹשׁ, אֶלָּא קָרְבָּן בִּלְבַד. וּדְבָרִים אֵלּוּ, כֻּלָּן דִּבְרֵי קַבָּלָה מִפִּי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ מִסִּינַי.

ז. אֶחָד הָרוֹאֶה שְׁתֵּי הָרְאִיּוֹת אוֹ שָׁלֹשׁ, בְּשָׁעָה אַחַת זוֹ אַחַר זוֹ, אוֹ שֶׁרָאָה רְאִיָּה בְּכָל יוֹם, זֶה אַחַר זֶה - הֲרֵי זֶה זָב; לְפִי שֶׁתָּלָה הַכָּתוּב אֶת הַזָּבָה בְּיָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי יָזוּב זוֹב דָּמָהּ יָמִים רַבִּים"; וְהַזָּב, לֹא תָּלָה אוֹתוֹ בְּיָמִים.

ח. וְאִם הִפְסִיק הַזָּב בֵּין רְאִיָּה לִרְאִיָּה יוֹם גָּמוּר - אֵינָן מִצְטָרְפוֹת. כֵּיצַד? רָאָה רְאִיָּה בְּשַׁבָּת, וּרְאִיָּה שְׁנִיָּה בְּשֵׁנִי בַּשַּׁבָּת - אֵין מִצְטָרְפוֹת, וְאֵינוֹ זָב. וְכֵן אִם רָאָה רְאִיָּה שְׁנִיָּה בְּאֶחָד בַּשַּׁבָּת, וְרָאָה רְאִיָּה שְׁלִישִׁית בְּשְׁלִישִׁי בַּשַּׁבָּת - אֵינוֹ חַיָּב בְּקָרְבָּן; שֶׁאֵין זוֹ מִצְטָרֶפֶת לַשְּׁתַּיִם, שֶׁהֲרֵי הִפְסִיק בֵּינֵיהֶן יוֹם אֶחָד. אֲבָל אִם רָאָה אַחַת הַיּוֹם, וְאַחַת בַּלַּיְלָה שֶׁלְּאַחֲרָיו - הֲרֵי אֵלּוּ מִצְטָרְפוֹת; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, שֶׁאִם רָאָה אַחַת בַּלַּיְלָה, וּשְׁנִיָּה בַּיּוֹם - שֶׁהֵן מִצְטָרְפוֹת. וְכֵן אִם רָאָה שָׁלֹשׁ רְאִיּוֹת בְּשָׁלֹשׁ לֵילוֹת, זֶה אַחַר זֶה - הֲרֵי אֵלּוּ מִצְטָרְפוֹת.

ט. רְאִיַּת הַזּוֹב - אֵין לָהּ שִׁעוּר, אֶלָּא הָרוֹאֶה כָּל שֶׁהוּא טָמֵא, שֶׁנֶּאֱמַר: "הֶחְתִּים בְּשָׂרוֹ" - כֹּל שֶׁהוּא נָכָר בִּבְשָׂרוֹ, מְטַמֵּא.

י. הָיָה הַזּוֹב נִגְרָר וְיוֹצֵא, וְלֹא פָּסַק - אִם יֵשׁ מִתְּחִלַּת הָרְאִיָּה עַד סוֹפָהּ, כְּדֵי טְבִילָה וּסְפוּג [ניגוב] אוֹ יָתֵר - הֲרֵי זוֹ נֶחְשֶׁבֶת כִּשְׁתֵּי רְאִיּוֹת, הוֹאִיל וְהִיא אֲרֻכָּה כִּשְׁתַּיִם; וְאִם לֹא הָאֲרֻכָּה

כַּשִּׁעוּר הַזֶּה - אֲפִלּוּ פָּסַק הַזּוֹב בֵּינְתַּיִם, הֲרֵי זוֹ רְאִיָּה אַחַת. וְכֵן אִם הָיְתָה רְאִיָּה אַחַת אֲרֻכָּה כְּשָׁלֹשׁ רְאִיּוֹת, שֶׁנִּמְצָא מִתְּחִלָּתָהּ וְעַד סוֹפָהּ כִּשְׁתֵּי טְבִילוֹת וּשְׁנֵי סִפּוּגִין - הֲרֵי זוֹ נֶחְשֶׁבֶת כְּשָׁלֹשׁ רְאִיּוֹת, וְיָבִיא קָרְבָּן.

יא. רָאָה רְאִיָּה אַחַת, וְהִפְסִיק כְּדֵי טְבִילָה וְסִפּוּג, וְאַחַר כָּךְ רָאָה שְׁתַּיִם, אוֹ אַחַת אֲרֻכָּה כִּשְׁתַּיִם; אוֹ שֶׁרָאָה שְׁתַּיִם אוֹ אַחַת מְרֻבָּה כִּשְׁתַּיִם, וְהִפְסִיק כְּדֵי טְבִילָה וּסִפּוּג, וְאַחַר כָּךְ רָאָה אַחַת - הֲרֵי זֶה זָב גָּמוּר.

יב. רָאָה רְאִיָּה אַחַת, מִקְצָתָהּ בְּסוֹף הַיּוֹם וּמִקְצָתָהּ בִּתְחִלַּת הַלַּיְלָה - אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ אֲרֻכָּה כִּשְׁתַּיִם - הֲרֵי אֵלּוּ שְׁתֵּי רְאִיּוֹת, שֶׁהַיָּמִים מְחַלְּקִין הָרְאִיָּה. לְפִיכָךְ, הָרוֹאֶה רְאִיָּה אַחַת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, שֶׁהוּא סָפֵק מִן הַיּוֹם וּמִן הַלַּיְלָה - הֲרֵי זֶה סָפֵק לְטֻמְאָה.

יג. רָאָה רְאִיָּה אַחַת בַּיּוֹם, וְאַחַת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת - הֲרֵי זֶה זָב וַדַּאי לְטֻמְאָה, וְסָפֵק לְקָרְבָּן; וּמֵבִיא קָרְבָּן, וְאֵינוֹ נֶאֱכָל.

יד. רָאָה רְאִיָּה אַחַת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת שֶׁל שַׁבָּת, וּרְאִיָּה שְׁנִיָּה בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת שֶׁל מוֹצָאֵי שַׁבָּת - הֲרֵי זֶה סָפֵק לְטֻמְאָה, וְסָפֵק לְקָרְבָּן: סָפֵק לְטֻמְאָה - שֶׁמָּא רְאִיָּה רִאשׁוֹנָה הָיְתָה בְּעֶרֶב שַׁבָּת, וְהַשְּׁנִיָּה בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת, וַהֲרֵי הִפְסִיק שַׁבָּת בֵּינֵיהֶן, וְאֵין כָּאן זִיבוּת כְּלָל. וַהֲרֵי הוּא סָפֵק לְקָרְבָּן - שֶׁמָּא אַחַת מֵהֶן הָיָה מִקְצָתָהּ בַּיּוֹם וּמִקְצָתָהּ בַּלַּיְלָה, שֶׁהִיא חֲשׁוּבָה כִּשְׁתַּיִם, וַהֲרֵי רָאָה שָׁלֹשׁ רְאִיּוֹת, שֶׁהוּא חַיָּב בְּקָרְבָּן; וּלְפִיכָךְ, מֵבִיא קָרְבָּן, וְאֵינוֹ נֶאֱכָל.

יום שני כ"ג אלול ה'תשע"ב

פֶּרֶק ג

א. כָּל הַיָּמִים שֶׁהַזָּב רוֹאֶה בָּהֶם זִיבוּת, הֲרֵי הוּא טָמֵא. וּכְשֶׁיִּפְסֹק הַזִּיבוּת, מוֹנֶה שִׁבְעַת יְמֵי נְקִיִּים כְּזָבָה, וְטוֹבֵל בַּשְּׁבִיעִי, וּמַעֲרִיב שִׁמְשׁוֹ [נטהר כשתשקע השמש]; וּבַשְּׁמִינִי מֵבִיא קָרְבָּנוֹ, אִם הָיָה בַּעַל שָׁלֹשׁ רְאִיּוֹת. וְאִם רָאָה רְאִיָּה שֶׁל זוֹב, אֲפִלּוּ בְּסוֹף יוֹם שְׁבִיעִי אַחַר שֶׁטָּבַל - סוֹתֵר הַכֹּל, וּמַתְחִיל לִמְנוֹת שִׁבְעַת יְמֵי נְקִיִּים מֵאַחַר יוֹם רְאִיָּה הָאַחֲרוֹנָה.

ב. זָב שֶׁרָאָה קֶרִי בְּאֶחָד מִשִּׁבְעַת יְמֵי הַסְּפִירָה - אֵינוֹ סוֹתֵר אֶלָּא יוֹמוֹ בִּלְבַד, וּמַשְׁלִים שִׁבְעַת יָמִים וּמֵבִיא קָרְבָּנוֹ. כֵּיצַד? רָאָה קֶרִי בַּיּוֹם הַחֲמִישִׁי - סוֹפֵר אַחֲרָיו שְׁלֹשָׁה יָמִים, וְטוֹבֵל בַּשְּׁלִישִׁי, וּמֵבִיא קָרְבָּנוֹ בָּרְבִיעִי.

ג. זָב שֶׁבָּדַק בְּיוֹם רִאשׁוֹן מִימֵי הַסְּפִירָה, וּמָצָא טָהוֹר, וְלֹא בָּדַק כָּל שִׁבְעָה, וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי בָּדַק וּמָצָא טָהוֹר - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת טָהוֹר. אֲפִלּוּ בָּדַק בְּיוֹם הַטֻּמְאָה עַצְמוֹ [לאחר שנטמא], וּמָצָא טָהוֹר, וּפָסַק הַזּוֹב, וְלֹא בָּדַק לְמָחָר בִּתְחִלַּת יְמֵי הַסְּפִירָה, וּבָדַק בַּשְּׁבִיעִי אוֹ בַּשְּׁמִינִי, וּמָצָא טָהוֹר - עָלוּ לוֹ יְמֵי הַסְּפִירָה, וַהֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת טָהֳרָה.

ד. כָּל רְאִיָּה שֶׁהִיא סוֹתֶרֶת, אֵינָהּ מְבִיאָה לִידֵי קָרְבָּן. כֵּיצַד? רָאָה שְׁתֵּי רְאִיּוֹת בִּלְבַד, וְהִפְסִיק יוֹם אוֹ יוֹמַיִם, וַהֲרֵי הוּא מוֹנֶה שִׁבְעַת יְמֵי נְקִיִּים, וּבְתוֹךְ הַשִּׁבְעָה רָאָה רְאִיָּה שֶׁל זוֹב - אֵינָהּ מִצְטָרֶפֶת לַשְּׁתַּיִם, אֶלָּא סוֹתֶרֶת; וּמַתְחִיל לִמְנוֹת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. אֲפִלּוּ רָאָה בְּתוֹךְ יְמֵי הַסְּפִירָה שָׁלֹשׁ רְאִיּוֹת זוֹ אַחַר זוֹ, אֲפִלּוּ רָאָה אוֹתָן בְּיוֹם אֶחָד, אֲפִלּוּ רָאָה שָׁלֹשׁ רְאִיּוֹת בְּסוֹף יוֹם שְׁבִעַת יְמֵי נְקִיִּים - אֵינוֹ מֵבִיא קָרְבָּן; שֶׁרְאִיּוֹת אֵלּוּ, לִסְתִירָה הֵן. רָאָה שָׁלֹשׁ רְאִיּוֹת בְּלֵיל שְׁמִינִי - מֵבִיא קָרְבָּן, שֶׁאֵין רְאִיּוֹת אֵלּוּ סוֹתְרִין. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּזָב בַּעַל שְׁתֵּי רְאִיּוֹת. אֲבָל זָב בַּעַל שָׁלֹשׁ שֶׁרָאָה שָׁלֹשׁ רְאִיּוֹת בְּלֵיל שְׁמִינִי שֶׁאַחַר שִׁבְעַת יְמֵי נְקִיִּים - אֵינוֹ מֵבִיא קָרְבָּן שֵׁנִי עַל שָׁלֹשׁ רְאִיּוֹת אֵלּוּ, אֶלָּא קָרְבָּן אֶחָד עַל הַשָּׁלֹשׁ הָרִאשׁוֹנוֹת; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵין שָׁלֹשׁ אַחֲרוֹנוֹת סוֹתְרוֹת, הֲרֵי לֹא יָצָא לִזְמַן שֶׁרָאוּי לְקָרְבָּן; וְהַלַּיְלָה מְחַסֵּר זְמַן הוּא לַכֹּל - חוּץ מִיּוֹלֶדֶת שֶׁהִפִּילָה בְּלֵיל אֶחָד וּשְׁמוֹנִים, שֶׁהִיא מְבִיאָה קָרְבָּן שֵׁנִי, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וְדָבָר זֶה, מִפִּי הַקַּבָּלָה [מסורת ביד החכמים].

ה. רָאָה רְאִיָּה אַחַת בְּלֵיל שְׁמִינִי, וּשְׁתֵּי רְאִיּוֹת בְּיוֹם שְׁמִינִי - הֲרֵי אֵלּוּ מִצְטָרְפִין, וּמֵבִיא קָרְבָּן שֵׁנִי עַל זִיבוּת זוֹ הָאַחֲרוֹנָה; שֶׁהֲרֵי רְאִיָּה רִאשׁוֹנָה שֶׁל כָּל זָב, כְּשִׁכְבַת זֶרַע הִיא חֲשׁוּבָה, וְאִם רָאָה אַחֲרֶיהָ שְׁתַּיִם, מִצְטָרֶפֶת עִמָּהֶן לְקָרְבָּן. אֲבָל אִם רָאָה שְׁתַּיִם בְּלֵיל שְׁמִינִי, וְאַחַת בְּיוֹם שְׁמִינִי - אֵין מִצְטָרְפוֹת, וְאֵינוֹ מֵבִיא קָרְבָּן עַל זִיבוּת זוֹ הָאַחֲרוֹנָה.

ו. הַכֹּל מִתְטַמְּאִין בְּזִיבָה - אֲפִלּוּ קָטָן בֶּן יוֹמוֹ, וְהַגֵּרִים, וְהָעֲבָדִים, וְחֵרֵשׁ וְשׁוֹטֶה. וְיֵרָאֶה לִי שֶׁמְּבִיאִין עֲלֵיהֶן כַּפָּרָה כְּדֵי לְהַאֲכִילָן בַּקָּדָשִׁים; וְחַטָּאתָן נֶאֱכֶלֶת, שֶׁהֲרֵי הֵן כְּקָטָן שֶׁאֵינוֹ בֶּן דַּעַת. וּסְרִיס [שנסתרס ע"י] אָדָם וּסְרִיס חַמָּה [מלידה], מִתְטַמְּאִין בְּזִיבָה כְּכָל הָאֲנָשִׁים.

ז. הַטֻּמְטוּם [סתום ואין מינו ניכר] וְהָאַנְדְּרוֹגִינוֹס [יש בו סימני זכר ונקבה] - נוֹתְנִין עֲלֵיהֶן חֲמְרֵי הָאִישׁ וְחֲמְרֵי הָאִשָּׁה: מִתְטַמְּאִין בְּדָם כְּנָשִׁים, וּבְלֹבֶן כַּאֲנָשִׁים; וְטֻמְאָתָן בְּסָפֵק. לְפִיכָךְ, אִם הָיָה אֶחָד מֵהֶן זָב בַּעַל שָׁלֹשׁ רְאִיּוֹת, אוֹ זָבָה שֶׁרָאָת דָּם שְׁלֹשָׁה יָמִים זֶה אַחַר זֶה - מְבִיאִין קָרְבָּן, וְאֵינוֹ נֶאֱכָל. הָיָה מוֹנֶה שִׁבְעַת יְמֵי נְקִיִּים לְלֹבֶן, וְרָאָה אֹדֶם, אוֹ לְאֹדֶם, וְרָאָה לֹבֶן - הֲרֵי זֶה אֵינוֹ סוֹתֵר.

פֶּרֶק ד

א. כְּשֶׁיִּתְרַפֵּא הַצָּרוּעַ מִצָּרַעְתּוֹ, אַחַר שֶׁמְּטַהֲרִין אוֹתוֹ בְּעֵץ אֶרֶז וְאֵזוֹב וּשְׁנֵי תּוֹלַעַת וּשְׁתֵּי צִפֳּרִים, וּמְגַלְּחִין אֶת כָּל בְּשָׂרוֹ, וּמַטְבִּילִין אוֹתוֹ - אַחַר כָּל זֹאת, יִכָּנֵס לִירוּשָׁלַם, וּמוֹנֶה שִׁבְעַת יָמִים, וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְגַלֵּחַ תִּגְלַחַת שְׁנִיָּה כַּתִּגְלַחַת הָרִאשׁוֹנָה, וְטוֹבֵל; וַהֲרֵי הוּא טְבוּל יוֹם, וּמַעֲרִיב שִׁמְשׁוֹ [נטהר כשתשקע השמש]. וּלְמָחָר בַּשְּׁמִינִי טוֹבֵל פַּעַם שְׁנִיָּה, וְאַחַר כָּךְ מַקְרִיבִין קָרְבְּנוֹתָיו. וּמִפְּנֵי מָה טוֹבֵל בַּשְּׁמִינִי, אַחַר שֶׁטָּבַל מֵאֶמֶשׁ? מִפְּנֵי שֶׁהָיָה רָגִיל [לגעת] בְּטֻמְאָה בִּימֵי חֻלְּטוֹ [בידודו כמצורע], וְאֵינוֹ נִזְהָר מִשּׁוּם טֻמְאָה, וְשֶׁמָּא נִטְמָא אַחַר שֶׁטָּבַל, לְפִיכָךְ טוֹבֵל בַּשְּׁמִינִי בְּעֲזֶרֶת הַנָּשִׁים בְּלִשְׁכַּת הַמְּצֹרָעִים שֶׁשָּׁם, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִסִּיחַ דַּעְתּוֹ [ונזהר מטומאה].

ב. נִתְאַחֵר וְלֹא גִּלַּח בַּשְּׁבִיעִי, וְגִלַּח בַּשְּׁמִינִי אוֹ אַחַר כַּמָּה יָמִים - בַּיּוֹם שֶׁיְּגַלַּח יִטְבֹּל וְיַעֲרִיב שִׁמְשׁוֹ, וּלְמָחָר יָבִיא

מתוך מהדורת חזק

קָרְבְּנוֹתָיו אַחַר שֶׁיִּטְבֹּל פַּעַם שְׁנִיָּה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. כֵּיצַד עוֹשִׂין לוֹ? הַמְּצֹרָע עוֹמֵד חוּץ לְעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל כְּנֶגֶד פֶּתַח מִזְרְחִי, וּפָנָיו לְמַעֲרָב; וְשָׁם עוֹמְדִין כָּל מְחַסְּרֵי כַּפָּרָה בְּעֵת שֶׁמְּטַהֲרִין אוֹתָם, וְשָׁם מַשְׁקִין אֶת הַשּׁוֹטוֹת. וְהַכֹּהֵן לוֹקֵחַ הָאָשָׁם שֶׁל מְצֹרָע כְּשֶׁהוּא חַי, וּמֵנִיף אוֹתוֹ עִם לֹג הַשֶּׁמֶן בְּמִזְרָח, כְּדֶרֶךְ כָּל הַתְּנוּפוֹת; וְאִם הֵנִיף זֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְזֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ - יָצָא. וְאַחַר כָּךְ מֵבִיא אֶת הָאָשָׁם לְמַצֹּרָע עַד הַפֶּתַח, וּמַכְנִיס [המצורע] שְׁתֵּי יָדָיו לָעֲזָרָה, וְסוֹמֵךְ עָלָיו, וְשׁוֹחֲטִין אוֹתוֹ מִיָּד. וּמְקַבְּלִין שְׁנֵי כֹּהֲנִים אֶת דָּמוֹ - אֶחָד מְקַבֵּל בִּכְלִי, לְזָרְקוֹ עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, וְאֶחָד בְּיָדוֹ הַיְמָנִית, וּמְעָרֶה לְיָדוֹ הַשְּׂמָאלִית, וּמַזֶּה [על המצורע] בְּאֶצְבָּעוֹ הַיְמָנִית; וְאִם שִׁנָּה וְקִבֵּל בִּשְׂמֹאל תְּחִלָּה, פָּסַל. הַכֹּהֵן שֶׁקִּבֵּל מִקְצָת הַדָּם בַּכְּלִי - מוֹלִיכוֹ, וְזוֹרְקוֹ עַל הַמִּזְבֵּחַ תְּחִלָּה. וְאַחַר כָּךְ יָבוֹא הַכֹּהֵן שֶׁקִּבֵּל הַדָּם בְּכַפּוֹ אֵצֶל הַמְּצֹרָע, הַכֹּהֵן מִבִּפְנִים וְהַמְּצֹרָע מִבַּחוּץ; וּמַכְנִיס הַמְּצֹרָע רֹאשׁוֹ [לתוך החלל הפנימי], וְנוֹתֵן הַכֹּהֵן מִן הַדָּם שֶׁבְּכַפּוֹ עַל תְּנוּךְ אָזְנוֹ הַיְמָנִית [הבשר הקשה שבתוך האוזן], וְאַחַר כָּךְ יַכְנִיס יָדוֹ הַיְמָנִית, וְיִתֵּן עַל בֹּהֶן יָדוֹ, וְאַחַר כָּךְ יַכְנִיס רַגְלוֹ הַיְמָנִית, וְיִתֵּן עַל בֹּהֶן רַגְלוֹ. וְאִם נָתַן עַל הַשְּׂמֹאל, לֹא יָצָא. וְאַחַר כָּךְ מַקְרִיב חַטָּאתוֹ וְעוֹלָתוֹ. וְאַחַר שֶׁיִּתֵּן הַדָּם עַל הַבְּהוֹנוֹת, נוֹטֵל הַכֹּהֵן מִלֹּג הַשֶּׁמֶן, וְיוֹצֵק לְתוֹךְ כַּפּוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ הַשְּׂמָאלִית; וְאִם יָצַק לְתוֹךְ כַּף עַצְמוֹ, יָצָא. וְטוֹבֵל אֶצְבָּעוֹ הַיְמָנִית בַּשֶּׁמֶן שֶׁבְּכַפּוֹ, וּמַזֶּה שֶׁבַע פְּעָמִים כְּנֶגֶד בֵּית קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים - עַל כָּל הַזָּיָה, טְבִילַת אֶצְבַּע בַּשֶּׁמֶן; וְאִם הִזָּה, וְלֹא כִּוֵּן כְּנֶגֶד בֵּית קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים - כְּשֵׁרוֹת. וְאַחַר כָּךְ יָבוֹא אֵצֶל הַמְּצֹרָע, וְיִתֵּן מִן הַשֶּׁמֶן עַל מְקוֹם דַּם הָאָשָׁם, בִּתְנוּךְ אֹזֶן וּבֹהֶן יָד וּבֹהֶן רֶגֶל; וְהַנּוֹתָר מִן הַשֶּׁמֶן שֶׁבְּכַפּוֹ, יִתְּנֶנּוּ עַל רֹאשׁ הַמִּטַּהֵר. וְאִם לֹא נָתַן, לֹא כִּפֵּר. וּשְׁאָר הַלֹּג, מִתְחַלֵּק לַכֹּהֲנִים.

ג. שְׁיָרֵי הַלֹּג - אֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא בָּעֲזָרָה לְזִכְרֵי כְּהֻנָּה, כִּשְׁאָר קָדְשֵׁי קָדָשִׁים; שֶׁהֲרֵי הֵקַּשׁ לָאָשָׁם. וְאָסוּר לֶאֱכֹל מִלֹּג הַשֶּׁמֶן, עַד שֶׁיִּתֵּן מִמֶּנּוּ מַתַּן שֶׁבַע וּמַתַּן בְּהוֹנוֹת; וְאִם אָכַל - לוֹקֶה, כְּאוֹכֵל קָדָשִׁים קֹדֶשׁ זְרִיקָה.

פֶּרֶק ה

א. אֵיזֶה הוּא תְּנוּךְ אֹזֶן? זֶה גֶּדֶר הָאֶמְצָעִי [הבשר הקשה שבפנים האוזן]. נָתַן עַל צִדֵּי הַבְּהוֹנוֹת [בצידי הציפורן], כָּשֵׁר; נָתַן עַל צִדֵּי צִדֵּיהֶן [בצד שכנגד הציפורן], פָּסוּל. בֵּין שֶׁנָּתַן הַשֶּׁמֶן עַל דַּם הָאָשָׁם עַצְמוֹ מִלְּמַעְלָה [כשר, ואין הדם חוצץ], בֵּין שֶׁנָּתַן בְּצַד הַדָּם - אֲפִלּוּ נִתְקַנַּח הַדָּם קֹדֶם שֶׁיִּתֵּן הַשֶּׁמֶן - נוֹתֵן הַשֶּׁמֶן עַל הַבְּהוֹנוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַל מְקוֹם דַּם הָאָשָׁם". אֵין לוֹ בֹּהֶן יָד יְמָנִית, אוֹ בֹּהֶן רֶגֶל יְמָנִית, אוֹ שֶׁאֵין לוֹ אֹזֶן יְמָנִית - אֵין לוֹ טָהֳרָה עוֹלָמִית.

ב. אֲשַׁם מְצֹרָע שֶׁשְּׁחָטוֹ שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ [כגון לשם עולה], אוֹ שֶׁלֹּא נָתַן מִדָּמוֹ עַל גַּבֵּי בְּהוֹנוֹת - הֲרֵי זֶה עוֹלֶה לַמִּזְבֵּחַ, וְטָעוּן נְסָכִים כְּנִסְכֵּי אֲשַׁם מְצֹרָע; וְצָרִיךְ הַמְּצֹרָע אָשָׁם אַחֵר לְהַכְשִׁירוֹ.

ג. הִקְדִּים [שחיטת] חַטָּאתוֹ לַאֲשָׁמוֹ - לֹא יִהְיֶה אֶחָד מְמָרֵס [מערבב] בְּדָמָהּ [שלא ייקרש, ובינתיים ישחטו האשם], אֶלָּא תִּעֲבֹר צוּרָתָהּ [תתעפש או תיפסל בלינה], וְתֵצֵא לְבֵית הַשְּׂרֵפָה.

ד. יֵשׁ לְאָדָם לְהָבִיא אֲשָׁמוֹ הַיּוֹם, וְלֵגוֹ [לוג השמן] אַחַר עֲשָׂרָה יָמִים; וְאִם רָצָה לְשַׁנּוֹת הַלֹּג לַאֲשַׁם מְצֹרָע אַחֵר - מְשַׁנֶּה, אַף עַל פִּי שֶׁקֻּדַּשׁ בַּכְּלִי. חָסַר הַלֹּג עַד שֶׁלֹּא יָצַק [לכף הכהן], יְמַלְּאֶנּוּ; חָסַר מֵאַחַר שֶׁיָּצַק, יָבִיא אַחֵר כַּתְּחִלָּה.

ה. יָצַק מִן הַשֶּׁמֶן לְכַפּוֹ, וְהִתְחִיל לְהַזּוֹת, וְנִשְׁפַּךְ הַלֹּג - אִם עַד שֶׁלֹּא גָּמַר מַתַּן שֶׁבַע [הזיות] נִשְׁפַּךְ הַלֹּג - יָבִיא אַחֵר, וְיַתְחִיל בְּמַתַּן שֶׁבַע; גָּמַר מַתַּן שֶׁבַע וְנִשְׁפַּךְ הַלֹּג - יָבִיא אַחֵר, וְיַתְחִיל לְכַתְּחִלָּה בַּבְּהוֹנוֹת; הִתְחִיל בַּבְּהוֹנוֹת, וְנִשְׁפַּךְ הַלֹּג קֹדֶם שֶׁיִּגְמֹר - יָבִיא אַחֵר, וְיַתְחִיל לְכַתְּחִלָּה בַּבְּהוֹנוֹת. גָּמַר הַבְּהוֹנוֹת, וְאַחַר כָּךְ נִשְׁפַּךְ הַלֹּג, קֹדֶם שֶׁיִּתֵּן שְׁאָר הַשֶּׁמֶן שֶׁבְּכַפּוֹ עַל רֹאשׁ הַמִּטַּהֵר - אֵינוֹ צָרִיךְ לְהָבִיא לֹג אַחֵר; שֶׁמַּתְּנַת הָרֹאשׁ אֵינָהּ מְעַכֶּבֶת - שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהַנּוֹתָר בַּשֶּׁמֶן", "וּמִיֶּתֶר הַשֶּׁמֶן".

ו. הִקְדִּים מַתַּן הַשֶּׁמֶן לְמַתַּן הַדָּם - יְמַלֵּא הַלֹּג שֶׁמֶן, וְיַחֲזוֹר וְיִתֵּן הַשֶּׁמֶן אַחַר הַדָּם; הִקְדִּים מַתַּן הַשֶּׁמֶן עַל הַבְּהוֹנוֹת לְמַתַּן שֶׁבַע [ההזיות כנגד קודש הקדשים] - יְמַלֵּא הַלֹּג, וְיַחֲזוֹר וְיִתֵּן עַל הַבְּהוֹנוֹת אַחַר מַתַּן שֶׁבַע, שֶׁנֶּאֱמַר: "זֹאת תִּהְיֶה תּוֹרַת הַמְּצֹרָע", שֶׁתִּהְיֶה כָּל תּוֹרָתוֹ עַל הַסֵּדֶר.

ז. נָתַן שֶׁבַע הַמַּתָּנוֹת שֶׁלֹּא לִשְׁמָן [לא לשם מצורע זה] - לֹא הֵרָצָה, וְהֻכְשַׁר הַמְּצֹרָע.

ח. מְצֹרָע שֶׁנִּתְנַגַּע אַחַר שֶׁהֵבִיא אֲשָׁמוֹ, צָרִיךְ קָרְבָּן אַחֵר לְצָרַעַת שְׁנִיָּה; וְכֵן אִם הֵבִיא אֲשָׁמוֹ, וְנִתְנַגַּע, וְהֵבִיא אֲשָׁמוֹ, וְנִתְנַגַּע - צָרִיךְ קָרְבָּן עַל כָּל אַחַת וְאַחַת. אֲבָל אִם נִתְנַגַּע, וְנִתְרַפֵּא, וְהֵבִיא צִפָּרִים, וְחָזַר וְנִתְנַגַּע, וְנִתְרַפֵּא, וְהֵבִיא צִפָּרִים - קָרְבָּן אֶחָד לְכֻלָּן.

ט. מְצֹרָע שֶׁהֵבִיא קָרְבַּן עָנִי, וְהֶעֱשִׁיר, אוֹ עָשִׁיר וְהֶעֱנִי, קֹדֶם שֶׁיַּקְרִיב קָרְבְּנוֹתָיו - הַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר הָאָשָׁם: אִם הָיָה בִּשְׁעַת שְׁחִיטַת הָאָשָׁם עָשִׁיר, יַשְׁלִים קָרְבַּן עָשִׁיר; וְאִם הָיָה עָנִי, יַשְׁלִים קָרְבַּן עָנִי.

י. שְׁנֵי מְצֹרָעִין שֶׁנִּתְעָרְבוּ קָרְבְּנוֹתֵיהֶן, וְנִזְרַק דָּם אַחַת מִשְּׁתֵּי הַחַטָּאוֹת שֶׁלָּהֶן, וְאַחַר כָּךְ מֵת אֶחָד מִן הַמְּצֹרָעִים - כֵּיצַד עוֹשֶׂה זֶה הַמְּצֹרָע הַחַי? לְהָבִיא חַטַּאת בְּהֵמָה, אֵינוֹ יָכוֹל - שֶׁמָּא זוֹ שֶׁנִּזְרַק דָּמָהּ חַטָּאתוֹ הִיא, וְאֵין מְבִיאִין חַטַּאת בְּהֵמָה עַל הַסָּפֵק; וּלְהָבִיא חַטַּאת הָעוֹף, אֵינוֹ יָכוֹל - שֶׁעָשִׁיר שֶׁהֵבִיא קָרְבַּן עָנִי, לֹא יָצָא. וְכֵיצַד יַעֲשֶׂה? יִכְתֹּב כָּל נְכָסָיו לְאַחֵר, וְנִמְצָא עָנִי, וְיָבִיא חַטַּאת הָעוֹף מִסָּפֵק, וְלֹא תֹּאכַל, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ; וְנִמְצָא אוֹכֵל בַּקָּדָשִׁים.

יא. עָשִׁיר שֶׁאָמַר: 'קָרְבָּנוֹ שֶׁל מְצֹרָע זֶה עָלַי', וְהָיָה הַמְּצֹרָע עָנִי - הֲרֵי זֶה מֵבִיא עַל יָדוֹ קָרְבְּנוֹת עָשִׁיר, שֶׁהֲרֵי יַד הַנּוֹדֵר מַשֶּׂגֶת. וְעָנִי שֶׁאָמַר: 'קָרְבָּנוֹ שֶׁל מְצֹרָע זֶה עָלַי', וְהָיָה הַמְּצֹרָע עָשִׁיר - הֲרֵי זֶה מֵבִיא עַל יָדוֹ קָרְבְּנוֹת עָשִׁיר, שֶׁהֲרֵי זֶה {הַנּוֹדֵר} (הַנּוֹדֵר) חַיָּב בְּקָרְבְּנוֹת עָשִׁיר.

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסִיַּעַן

יום שלישי כ"ד אלול ה'תשע"ב

הִלְכוֹת תְּמוּרָה

יֵשׁ בִּכְלָלָן שֶׁלֹּשׁ מִצְוּוֹת - אַחַת מִצְוַת עֲשֵׂה, וּשְׁתַּיִם מִצְוּוֹת לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פְּרָטָן: (א) שֶׁלֹּא יָמִיר; (ב) שֶׁתְּהֶיה הַתְּמוּרָה קֹדֶשׁ, אִם הֵמִיר; (ג) שֶׁלֹּא יְשַׁנֶּה הַקֶּדָשִׁים מִקְּדֻשָּׁה לִקְדֻשָּׁה. וּבֵאוּר מִצְוּוֹת אֵלּוּ - בִּפְרָקִים אֵלּוּ.

פֶּרֶק א

א. כָּל הַמֵּמִיר [החליף בהמת חולין בבהמת קודש] - לוֹקֶה עַל כָּל בְּהֵמָה וּבְהֵמָה שֶׁיָּמִיר, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יַחֲלִיפֶנּוּ, וְלֹא יָמִיר אֹתוֹ"; וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא עָשָׂה מַעֲשֶׂה. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה [מסורת ממשה רבינו] לָמְדוּ, שֶׁכָּל מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁאֵין בָּהּ מַעֲשֶׂה, אֵין לוֹקִין עָלֶיהָ - חוּץ מִנִּשְׁבָּע, וּמֵמִיר, וּמְקַלֵּל אֶת חֲבֵרוֹ בְּשֵׁם [ה']; שְׁלֹשָׁה לָאוִין אֵלּוּ - אִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה בָּהֶן מַעֲשֶׂה כְּלָל, וְלוֹקִין עֲלֵיהֶן. וְלָמָּה לוֹקִין עַל הַתְּמוּרָה, וַהֲרֵי לָאו שֶׁבָּהּ נִתָּק [סמוך] לַעֲשֵׂה [ואין לוקין עליו], שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר: "וְאִם הָמֵר יָמִיר . . וְהָיָה הוּא וּתְמוּרָתוֹ יִהְיֶה קֹדֶשׁ"? מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עֲשֵׂה, וּשְׁנֵי לָאוִין; וְעוֹד, שֶׁאֵין לָאו שֶׁבָּהּ שָׁוֶה לַעֲשֵׂה [בכל המקרים], שֶׁהַצִּבּוּר וְהַשֻּׁתָּפִין אֵין עוֹשִׂין תְּמוּרָה, אִם הֵמִירוּ - אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מֻזְהָרִין שֶׁלֹּא יָמִירוּ. נִמְצֵאתָ אוֹמֵר, שֶׁהַיָּחִיד שֶׁהֵמִיר - הֲרֵי הַתְּמוּרָה קֹדֶשׁ, וַאֲפִלּוּ הֵמִיר בְּשַׁבָּת [למרות שאין מקדישים בשבת]; וְלוֹקֶה אַרְבָּעִים. וְאֶחָד מִן הַשֻּׁתָּפִין שֶׁהֵמִיר, אוֹ מִי שֶׁהֵמִיר בְּקָרְבָּן מִקָּרְבְּנוֹת הַצִּבּוּר - הוֹאִיל וְיֵשׁ לוֹ בָּהֶם שֻׁתָּפוּת, הֲרֵי זֶה לוֹקֶה; וְאֵין הַתְּמוּרָה קֹדֶשׁ.

ב. אֶחָד הַמֵּמִיר בְּזָדוֹן אוֹ שֶׁהֵמִיר בִּשְׁגָגָה - הֲרֵי זֶה עוֹשֶׂה תְּמוּרָה [- שגם החולין נהיה קדוש], וְלוֹקֶה. כֵּיצַד? הַמִּתְכַּוֵּן לוֹמַר: 'הֲרֵי זוֹ תְּמוּרַת עוֹלָה שֶׁיֵּשׁ לִי', וְאָמַר: 'הֲרֵי זוֹ תְּמוּרַת שְׁלָמִים שֶׁיֵּשׁ לִי' - הֲרֵי זוֹ תְּמוּרָה, וְלוֹקֶה. אֲבָל אִם דִּמָּה שֶׁמֻּתָּר לְהָמִיר, וְהֵמִיר, אוֹ שֶׁאָמַר: 'אֶכְנַס לְבֵית זֶה וְאָמִיר מִדַּעְתִּי' [במזיד], וְנִכְנַס וְשָׁכַח וְהֵמִיר שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ - הֲרֵי זוֹ תְּמוּרָה, וְאֵינוֹ לוֹקֶה עָלֶיהָ.

ג. אֵין אָדָם מֵמִיר בְּהֶמְתּוֹ [- לא חלים דיני תמורה] בְּקָרְבָּן שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ; וְאִם אָמַר בַּעַל הַקָּרְבָּן: 'כָּל הָרוֹצֶה לְהָמִיר בִּבְהֶמְתִּי יָבוֹא וְיָמִיר' - הֲרֵי זֶה מֵמִיר בָּהּ. הֵמִיר קָרְבָּנוֹ בִּבְהֵמָה שֶׁאֵינָהּ שֶׁלּוֹ - אֵינָהּ תְּמוּרָה; שֶׁאֵין אָדָם מַקְדִּישׁ דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ.

ד. הַמִּתְכַּפֵּר - הוּא שֶׁעוֹשֶׂה תְּמוּרָה, אֲבָל לֹא הַמַּקְדִּישׁ. כֵּיצַד? הִקְדִּישׁ בְּהֵמָה שֶׁיִּתְכַּפֵּר בָּהּ חֲבֵרוֹ, כְּגוֹן שֶׁהִקְדִּישׁ קָרְבְּנוֹת נָזִיר שֶׁיִּתְכַּפֵּר בָּהֶם פְּלוֹנִי הַנָּזִיר - אוֹתוֹ הַנָּזִיר, הוּא שֶׁעוֹשֶׂה בָּהֶן תְּמוּרָה; אֲבָל לֹא זֶה שֶׁהִקְדִּישׁ, לְפִי שֶׁאֵינָן שֶׁלּוֹ.

ה. הַיּוֹרֵשׁ מֵמִיר. הִנִּיחַ בְּהֵמָה לִשְׁנֵי בָּנָיו, וָמֵת - הֲרֵי זוֹ קָרְבָּה; וְאֵין מְמִירִין בָּהּ, שֶׁהֲרֵי הֵן בָּהּ שֻׁתָּפִין, וְהַשֻּׁתָּפִין אֵין עוֹשִׂין תְּמוּרָה, כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ.

ו. אֵין קָדְשֵׁי גוֹיִם עוֹשִׂין תְּמוּרָה; מִן הַתּוֹרָה; אֲבָל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, שֶׁהַגּוֹי שֶׁהֵמִיר, הֲרֵי זוֹ תְּמוּרָה. הִקְדִּישׁ הַגּוֹי בְּהֵמָה שֶׁיִּתְכַּפֵּר בָּהּ יִשְׂרָאֵל, וְהֵמִיר בָּהּ הַגּוֹי - הֲרֵי זוֹ סְפֵק תְּמוּרָה.

ז. אֶחָד אֲנָשִׁים וְאֶחָד נָשִׁים - אִם הֵמִירוּ, עוֹשִׂין תְּמוּרָה.

ח. קָטָן שֶׁהִגִּיעַ לְעוֹנַת נְדָרִים [בן י"ב] שֶׁהֵמִיר - אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ לוֹקֶה, יֵשׁ בּוֹ סָפֵק אִם עוֹשֶׂה תְּמוּרָה אוֹ אֵינוֹ עוֹשֶׂה.

ט. אֵין הַכֹּהֲנִים מְמִירִין בְּחַטָּאת וּבְאָשָׁם [שקיבלו להקריב] - שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהֵן שֶׁלָּהֶן [- לאכילה], אֵין זוֹכִין בָּהֶן מֵחַיִּים; שֶׁאֵין לָהֶן בַּבָּשָׂר, עַד שֶׁיִּזְרֵק הַדָּם. וְאֵין הַכֹּהֲנִים מְמִירִין בַּבְּכוֹר - שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהוּא זוֹכֶה בּוֹ מֵחַיִּים, אֵינוֹ זוֹכֶה בּוֹ מִתְּחִלָּה; שֶׁהֲרֵי תְּחִלָּתוֹ, בְּבֵית יִשְׂרָאֵל הוּא. אֲבָל הַבְּעָלִים שֶׁהֵמִירוּ בַּבְּכוֹר כָּל זְמַן שֶׁהוּא בְּבֵיתָם - עוֹשִׂין תְּמוּרָה; וְכֵן כֹּהֵן שֶׁהֵמִיר בַּבְּכוֹר שֶׁנּוֹלַד לוֹ, לֹא בַּבְּכוֹר שֶׁלָּקַח מִיִּשְׂרָאֵל - הֲרֵי זוֹ תְּמוּרָה.

י. אֵילוֹ שֶׁל כֹּהֵן גָּדוֹל [שמקריבו ביום כיפור] עוֹשֶׂה תְּמוּרָה; אֲבָל פָּרוֹ אֵינוֹ עוֹשֶׂה תְּמוּרָה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מִשֶּׁלּוֹ - הוֹאִיל וְאֶחָיו הַכֹּהֲנִים מִתְכַּפְּרִין בּוֹ, הֲרֵי הֵן כְּשֻׁתָּפִין בּוֹ.

יא. הָעוֹפוֹת וְהַמִּנְחוֹת - אֵינָן עוֹשִׂין תְּמוּרָה, שֶׁלֹּא נֶאֱמַר אֶלָּא "בְּהֵמָה".

יב. קָרְבְּנוֹת בֶּדֶק הַבַּיִת [שנתרמו על מנת שיימכרו ודמיהם יהיו להחזקת המקדש] - אֵינָן עוֹשִׂין תְּמוּרָה, שֶׁנֶּאֱמַר בַּמַּעֲשֵׂר: "לֹא יְבַקֵּר בֵּין טוֹב לָרַע, וְלֹא יְמִירֶנּוּ". וַהֲלֹא הַמַּעֲשֵׂר בִּכְלַל כָּל הַקֳּדָשִׁים הָיָה, וְלָמָּה יָצָא? לְלַמֵּד עַל הַכְּלָל [לשאר הקרבנות]: מַה מַּעֲשֵׂר קָרְבַּן יָחִיד - יָצְאוּ קָרְבְּנוֹת צִבּוּר, וְכֵן הַשֻּׁתָּפִין. מַה מַּעֲשֵׂר קָרְבַּן מִזְבֵּחַ - יָצְאוּ קָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת. מַה מַּעֲשֵׂר בְּהֵמָה הֵקֵשׁ לְמַעֲשַׂר דָּגָן, שֶׁאֵין חַיָּבִין בּוֹ אֶלָּא יִשְׂרָאֵל וְלֹא גּוֹיִם - יָצְאוּ קָרְבְּנוֹת גּוֹיִם, שֶׁאֵין עוֹשִׂין תְּמוּרָה, כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ.

יג. הַמַּקְדִּישׁ בַּעֲלַת מוּם קָבוּעַ, אֵינָהּ עוֹשָׂה תְּמוּרָה - מִפְּנֵי שֶׁלֹּא נִתְקַדֵּשׁ גּוּפָהּ קִדּוּשׁ גָּמוּר, וְאֵינָהּ אֶלָּא קֹדֶשֶׁת דָּמִים; אֲבָל הַמַּקְדִּישׁ בַּעֲלַת מוּם עוֹבֵר, אוֹ שֶׁהִקְדִּישׁ תְּמִימָה וְאַחַר כָּךְ נוֹלַד [נהיה] לָהּ מוּם קָבוּעַ - הֲרֵי זוֹ עוֹשָׂה תְּמוּרָה.

יד. אֶחָד הַמֵּמִיר תָּמִים בְּבַעַל מוּם, אוֹ בַּעַל מוּם בְּתָמִים, אוֹ שֶׁהֵמִיר בָּקָר בְּצֹאן, אוֹ צֹאן בְּבָקָר, אוֹ כְּבָשִׂים בְּעִזִּים, אוֹ עִזִּים בִּכְבָשִׂים, אוֹ נְקֵבוֹת בִּזְכָרִים, אוֹ זְכָרִים בִּנְקֵבוֹת, אוֹ שֶׁהֵמִיר אֶחָד בְּמֵאָה, אוֹ מֵאָה בְּאֶחָד, בֵּין בְּבַת אַחַת, בֵּין בָּזֶה אַחַר זֶה - הֲרֵי אֵלּוּ תְּמוּרָה, וְלוֹקֶה כְּמִנְיַן הַבְּהֵמוֹת שֶׁהֵמִיר.

טו. אֵין הַתְּמוּרָה עוֹשָׂה תְּמוּרָה, וְלֹא וְלַד בְּהֶמַת הַהֶקְדֵּשׁ עוֹשֶׂה תְּמוּרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה הוּא וּתְמוּרָתוֹ" - "הוּא", וְלֹא וְלָדוֹ; "וּתְמוּרָתוֹ", וְלֹא תְּמוּרַת תְּמוּרָתוֹ. אֲבָל הַמֵּמִיר בִּבְהֵמָה, וְחָזַר וְהֵמִיר בָּהּ, וְחָזַר וְהֵמִיר - אֲפִלּוּ אֶלֶף, כֻּלָּן תְּמוּרָה; וְלוֹקֶה עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד, כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ.

טז. אֵין מְמִירִין אֵבָרִים אוֹ עֲבָרִים בִּשְׁלֵמִים, וְלֹא שְׁלֵמִים בָּהֶן. כֵּיצַד? הָאוֹמֵר: 'רַגְלָהּ שֶׁל בְּהֵמָה זוֹ', אוֹ 'יָדָהּ, תַּחַת עוֹלָה זוֹ', אוֹ שֶׁאָמַר: 'עֵבֶר בְּהֵמָה זוֹ תַּחַת עוֹלָה זוֹ' - אֵינָהּ תְּמוּרָה. וְכֵן הָאוֹמֵר: 'בְּהֵמָה זוֹ תַּחַת יָדָהּ' אוֹ 'רַגְלָהּ שֶׁל

עוֹלָה זוֹ', אוֹ שֶׁאָמַר: 'בְּהֵמָה זוֹ תַּחַת עֲבָרָה שֶׁל חַטָּאת זוֹ' - אֵינָהּ תְּמוּרָה.

יז. הַמֵּמִיר בְּכִלְאַיִם [נולד מגדי וכבשה], אוֹ בִּטְרֵפָה [חולה בחולי הממית], וְיוֹצֵא דֹּפֶן [נולד בניתוח קיסרי], אוֹ בְּטֻמְטוּם [סתום ואין מינו ניכר] וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס [יש בו סימני זכר ונקבה] - אֵין הַקְּדֵשָׁה חָלָה עֲלֵיהֶן, וַהֲרֵי זֶה כְּמוֹ שֶׁהֵמִיר בְּגָמָל אוֹ בַּחֲמוֹר, לְפִי שֶׁאֵין בְּמִינָן קָרְבָּן; וּלְפִיכָךְ אֵינוֹ לוֹקֶה. מַה בֵּין אֵלּוּ לְבַעַל מוּם? בַּעַל מוּם, יֵשׁ בְּמִינוֹ קָרְבָּן; אֵלּוּ, אֵין בְּמִינָן קָרְבָּן.

יח. הָרוֹבֵעַ [שור שבא על אשה] וְהַנִּרְבָּע [בהמה שבא עליה אדם] - הֲרֵי הֵן כְּבַעַל מוּם, וְעוֹשִׂין תְּמוּרָה; וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן.

יט. בְּהֵמָה שֶׁחֶצְיָהּ קֹדֶשׁ וְחֶצְיָהּ חֹל [כגון של שותפים ואחד הקדיש חלקו] - לֹא עוֹשָׂה תְּמוּרָה, וְלֹא נַעֲשֵׂית תְּמוּרָה.

כ. כָּל הַחַטָּאוֹת שֶׁדִּינָן שֶׁיָּמוּתוּ [כגון שמתו בעלי הקרבן], אֵינָן עוֹשִׂין תְּמוּרָה; וְכָל חַטָּאת שֶׁדִּינָהּ שֶׁתִּרְעֶה עַד שֶׁיִּפֹּל בָּהּ מוּם וְתִמָּכֵר, עוֹשָׂה תְּמוּרָה.

כא. הַמַּפְרִישׁ נְקֵבָה לְפִסְחוֹ אוֹ לְעוֹלָתוֹ אוֹ לַאֲשָׁמוֹ - עוֹשָׂה תְּמוּרָה, וַאַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לִקָּרֵב; הוֹאִיל וְיָרְדוּ לִקְדֻשַּׁת דָּמִים, וַהֲרֵי הֵן תְּמִימִין - יָרְדוּ לִקְדֻשַּׁת הַגּוּף. אֲבָל הַמַּפְרִישׁ שָׂעִיר לְחַטָּאתוֹ, וְנָשִׂיא שֶׁהִפְרִישׁ שְׂעִירָה לְחַטָּאתוֹ, וְכֹהֵן גָּדוֹל שֶׁהִפְרִישׁ פָּרָה לְחַטָּאתוֹ [שכל אלו לא הפרישו קרבן הראוי להם] - אֵינָן עוֹשִׂין תְּמוּרָה; שֶׁכָּל הַמְשֻׁנֶּה בַּחַטָּאת - לֹא נִתְקַדְּשָׁה כְּלָל, וַאֲפִלּוּ קְדֻשַּׁת דָּמִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת פְּסוּלֵי הַמִּקְדָּשִׁין.

פֶּרֶק ב

א. הַתְּמוּרָה - הִיא שֶׁיֹּאמַר בַּעַל הַקָּרְבָּן עַל בְּהֵמַת חֵלִין שֶׁיֵּשׁ לוֹ: 'הֲרֵי זוֹ תַּחַת זוֹ', אוֹ 'הֲרֵי זוֹ חֲלִיפַת זוֹ'; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, אִם אָמַר: 'הֲרֵי זוֹ תַּחַת חַטָּאת זוֹ', אוֹ 'תַּחַת עוֹלָה זוֹ' - שֶׁהִיא תְּמוּרָה. וְכֵן אִם אָמַר: 'הֲרֵי זוֹ תַּחַת חַטָּאת שֶׁיֵּשׁ לִי בְּתוֹךְ הַבַּיִת', אוֹ 'תַּחַת עוֹלָה שֶׁיֵּשׁ לִי בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי' - הֲרֵי זוֹ תְּמוּרָה; וְהוּא שֶׁיֵּשׁ לוֹ. אֲבָל אִם אָמַר עַל בְּהֵמַת חֵלִין: 'הֲרֵי זוֹ תַּחַת עוֹלָה', אוֹ 'הֲרֵי זוֹ תַּחַת חַטָּאת' - לֹא אָמַר כְּלוּם; וְכֵן אִם אָמַר: 'הֲרֵי זוֹ מְחֻלֶּלֶת עַל זוֹ', אֵינָהּ תְּמוּרָה.

ב. הָיוּ לְפָנָיו שְׁתֵּי בְּהֵמוֹת, אַחַת חֵלִין וְאַחַת הֶקְדֵּשׁ שֶׁנָּפַל בָּהּ מוּם, הִנִּיחַ יָדוֹ עַל בְּהֵמַת חֵלִין וְאָמַר: 'הֲרֵי זוֹ תַּחַת זוֹ' - הֲרֵי זוֹ תְּמוּרָה, וְלוֹקֶה; הִנִּיחַ יָדוֹ עַל בְּהֵמַת הֶקְדֵּשׁ וְאָמַר: 'הֲרֵי זוֹ תַּחַת זוֹ' - הֲרֵי זֶה חִלְּלָהּ עַל בְּהֵמַת הַחֵלִין, וְאֵין זוֹ תְּמוּרָה אֶלָּא כְּפוּדָה בַּעֲלַת מוּם בְּזוֹ הַבְּהֵמָה.

ג. הָיוּ לְפָנָיו שָׁלֹשׁ בְּהֵמוֹת קָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ, וְאַחַת מֵהֶן בַּעֲלַת מוּם שֶׁהֲרֵי הִיא עוֹמֶדֶת לְפִדְיוֹן, וְשָׁלֹשׁ בְּהֵמוֹת תְּמִימוֹת חֵלִין, וְאָמַר: 'הֲרֵי אֵלּוּ תַּחַת אֵלּוּ' - הֲרֵי שְׁתַּיִם מִן הַחֵלִין תַּחַת שְׁתַּיִם הַתְּמִימוֹת, וּתְמוּרָתָן תְּמוּרָה, וְלוֹקֶה עֲלֵיהֶן שְׁתַּיִם. וְהַבְּהֵמָה הַשְּׁלִישִׁית - הִיא תַּחַת בַּעֲלַת מוּם שֶׁנִּתְחַלְּלָה עָלֶיהָ, וּלְחַלְּלָהּ נִתְכַּוֵּן וְלֹא לְהָמִיר בָּהּ; שֶׁכִּיוָּן שֶׁיֵּשׁ לְפָנָיו דֶּרֶךְ אִסּוּר, וְהִיא הַתְּמוּרָה, וְדֶרֶךְ הֶתֵּר, וְהוּא הַחִלּוּל - חֲזָקָה הִיא, שֶׁאֵין אָדָם מַנִּיחַ הַהֶתֵּר וְעוֹשֶׂה הָאִסּוּר; וּלְפִיכָךְ אֵינוֹ לוֹקֶה שָׁלֹשׁ מַלְקִיּוֹת. וְכֵן אִם אָמַר: 'עֶשֶׂר בְּהֵמוֹת אֵלּוּ תַּחַת עֶשֶׂר בְּהֵמוֹת אֵלּוּ', וְאַחַת מֵהֶן בַּעֲלַת מוּם - אֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא תֵּשַׁע מַלְקִיּוֹת; שֶׁהַבְּהֵמָה הָעֲשִׂירִית - לְחַלְּלָהּ נִתְכַּוֵּן, וְלֹא לְהָמִיר בָּהּ; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהֶחְזַק זֶה בְּמַלְקִיּוֹת הַרְבֵּה, הוֹאִיל וְיֵשׁ שָׁם דֶּרֶךְ הֶתֵּר, אֵינוֹ מַנִּיחַ דָּבָר הַהֶתֵּר, וְעוֹשֶׂה הָאִסּוּר. שְׁתֵּי בְּהֵמוֹת שֶׁל הֶקְדֵּשׁ, וְאַחַת מֵהֶן בַּעֲלַת מוּם, וּשְׁתֵּי בְּהֵמוֹת שֶׁל חֵלִין, וְאַחַת מֵהֶן בַּעֲלַת מוּם, וְאָמַר: 'הֲרֵי אֵלּוּ תַּחַת אֵלּוּ' - הֲרֵי הַתְּמִימָה תְּמוּרַת הַתְּמִימָה, וְלוֹקֶה אַחַת, וּבַעֲלַת הַמּוּם מְחֻלֶּלֶת עַל בַּעֲלַת הַמּוּם; שֶׁאֵינוֹ מַנִּיחַ הַהֶתֵּר, וְעוֹשֶׂה הָאִסּוּר.

ד. הָאוֹמֵר: 'הֲרֵי זוֹ תְּמוּרַת עוֹלָה וּשְׁלָמִים' - דְּבָרָיו קַיָּמִין, וְתִמָּכֵר, וְיָבִיא בַּחֲצִי דָּמֶיהָ תְּמוּרַת עוֹלָה, וּבַחֲצִי דָּמֶיהָ תְּמוּרַת שְׁלָמִים. אָמַר: 'הֲרֵי זוֹ תְּמוּרַת עוֹלָה וּתְמוּרַת שְׁלָמִים' - אִם לְכָךְ נִתְכַּוֵּן מִתְּחִלָּה, דְּבָרָיו קַיָּמִין; וְאִם לֹא נִתְכַּוֵּן בַּתְּחִלָּה אֶלָּא לִתְמוּרַת עוֹלָה, וְחָזַר וְאָמַר: 'וּתְמוּרַת שְׁלָמִים' - אַף עַל פִּי שֶׁחָזַר בְּתוֹךְ כְּדֵי דִּבּוּר - אֵין תּוֹפְשִׂין אֶלָּא לָשׁוֹן רִאשׁוֹן, וַהֲרֵי הִיא תְּמוּרַת עוֹלָה בִּלְבַד.

פֶּרֶק ג

א. כֵּיצַד דִּין הַתְּמוּרָה לִקָּרֵב? תְּמוּרַת הָעוֹלָה, תִּקָּרֵב עוֹלָה; וְאִם הָיְתָה תְּמוּרָתָהּ נְקֵבָה, אוֹ בַּעֲלַת מוּם - תִּרְעֶה הַנְּקֵבָה עַד שֶׁיִּפֹּל בָּהּ מוּם, וְתִמָּכֵר, וְיָבִיא בְּדָמֶיהָ עוֹלָה. תְּמוּרַת הַחַטָּאת, תָּמוּת כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בִּפְסוּלֵי הַמִּקְדָּשִׁין. תְּמוּרַת הָאָשָׁם - תִּרְעֶה עַד שֶׁיִּפֹּל בָּהּ מוּם, וְיִפְּלוּ דָּמֶיהָ לִנְדָבָה. תְּמוּרַת הַשְּׁלָמִים, כִּשְׁלָמִים לְכָל דָּבָר - טְעוּנָה סְמִיכָה [סמיכת ידים לפני השחיטה], וּנְסָכִים, וּתְנוּפַת חָזֶה וָשׁוֹק. תְּמוּרַת הַתּוֹדָה, כְּתוֹדָה, אֶלָּא שֶׁאֵינָהּ טְעוּנָה לֶחֶם [שמביאים עם התודה], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת פְּסוּלֵי הַמִּקְדָּשִׁין. תְּמוּרַת הַפֶּסַח - אִם הֵמִיר בּוֹ קֹדֶם חֲצוֹת יוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר, אֵין תְּמוּרָתוֹ קְרֵבָה, אֶלָּא תִּרְעֶה עַד שֶׁיִּפֹּל בָּהּ מוּם, וְיָבִיא בְּדָמֶיהָ שְׁלָמִים; וְאִם הֵמִיר בּוֹ אַחַר חֲצוֹת, הֲרֵי הַתְּמוּרָה עַצְמָהּ תִּקָּרֵב שְׁלָמִים. תְּמוּרַת הַבְּכוֹר וְהַמַּעֲשֵׂר - אֵינָן קְרֵבִין לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר בַּבְּכוֹר: "לַה' הוּא"; מִפִּי הַשְּׁמוּעָה [מסורת ממשה רבינו] לָמְדוּ, הוּא קָרֵב, וְאֵין תְּמוּרָתוֹ קְרֵבָה; וְדִין הַמַּעֲשֵׂר, כַּבְּכוֹר. תְּמוּרָתָן תִּרְעֶה עַד שֶׁיִּפֹּל בָּהּ מוּם, וְתֵאָכֵל.

ב. תְּמוּרַת הַבְּכוֹר, לַכֹּהֲנִים; וּתְמוּרַת הַמַּעֲשֵׂר, לַבְּעָלִים. וּכְשֵׁם שֶׁאֵין פּוֹדִין בְּכוֹר וּמַעֲשֵׂר שֶׁנָּפַל בָּהֶן מוּם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת אִסּוּרֵי מִזְבֵּחַ - כָּךְ אֵין פּוֹדִין תְּמוּרָתָן.

ג. בְּהֵמָה שֶׁהִקְדִּישָׁהּ חֶצְיָהּ עוֹלָה וְחֶצְיָהּ שְׁלָמִים, תְּמוּרָתָהּ כָּמוֹהָ; וְכֵן כָּל בְּהֵמַת הֶקְדֵּשׁ שֶׁאֵינָהּ קְרֵבָה מִפְּנֵי תְּחִלַּת הֶקְדֵּשָׁהּ, הֲרֵי תְּמוּרָתָהּ כָּמוֹהָ. אָמַר: 'חֲצִי בְּהֵמָה זוֹ תְּמוּרָה וְחֶצְיָהּ עוֹלָה', הֲרֵי זוֹ תִּקָּרֵב עוֹלָה; 'חֶצְיָהּ עוֹלָה וְחֶצְיָהּ מַעֲשֵׂר', תִּקָּרֵב עוֹלָה; 'חֶצְיָהּ תְּמוּרָה וְחֶצְיָהּ מַעֲשֵׂר' - הֲרֵי זוֹ סָפֵק, וְאֵינָהּ קְרֵבָה.

ד. הַמַּקְדִּישׁ בַּעֲלַת מוּם עוֹבֵר, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר תְּמִימָה,

וְאַחַר כָּךְ נוֹלַד בָּהּ מוּם קָבוּעַ וְנִפְדֵּית, וְהֵמִיר בָּהּ אַחֵר שֶׁנִּפְדֵּית [בבהמת חולין] - הֲרֵי זוֹ [החולין] תְּמוּרָה. וְאֵינָהּ קְרֵבָה וְאֵינָהּ נִפְדֵּית, אֶלָּא מַנִּיחָהּ עַד שֶׁתָּמוּת; אֵינָהּ קְרֵבָה, מִפְּנֵי שֶׁבָּאָה מִכֹּחַ קְדֻשָּׁה דְּחוּיָה [שהראשונה נפדתה כבר]; וְאֵינָהּ נִפְדֵּית, שֶׁאֵין בְּכֹחַ קְדֻשָּׁתָהּ לִתְפֹּשׂ פִּדְיוֹנָהּ [לקדש את המעות].

ה. כָּל הַתְּמוּרוֹת שֶׁהָיוּ בַּעֲלֵי מוּמִין קְבוּעִין מִתְּחִלָּתָן - הֲרֵי אֵלּוּ יִפָּדוּ; וְאֵינָן יוֹצְאִין לְחֻלִּין לְכָל דָּבָר, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ מֻתָּרִין בְּגִזָּה וַעֲבוֹדָה אַחַר פִּדְיוֹנָן - שֶׁהַקְּדֻשָּׁה חָלָה בִּתְמוּרָה עַל בַּעֲלַת מוּם קָבוּעַ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אוֹ רַע בְּטוֹב" - וְ"רַע" הָאָמוּר כָּאן, הוּא בַּעַל מוּם וְכַיּוֹצֵא בּוֹ שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְקָרְבָּן, וְאַף עַל פִּי כֵן כָּתוּב בּוֹ: "יִהְיֶה קֹדֶשׁ".

ו. עוֹלָה שֶׁנִּתְעָרְבָה בִּזְבָחִים [שלמים], וְהֵמִיר בְּאֶחָד מִן הַתַּעֲרֹבֶת - הֲרֵי זֶה מֵבִיא בְּהֵמָה אַחֶרֶת, וְאוֹמֵר: 'אִם תְּמוּרַת עוֹלָה הִיא זוֹ, הֲרֵי בְּהֵמָה זוֹ שְׁלָמִים; וְאִם תְּמוּרַת שְׁלָמִים הִיא זוֹ, הֲרֵי בְּהֵמָה זוֹ עוֹלָה'; וְנִמְצֵאת בְּהֵמָה שֶׁהֵבִיא עִם הַתְּמוּרָה, כְּעוֹלָה וּשְׁלָמִים שֶׁנִּתְעָרְבוּ זֶה בָּזֶה [וירעו עד שיפול בהם מום]. חָזַר וְהֵמִיר בְּאַחַת מִשְּׁתֵּיהֶן, וְאֵין יָדוּעַ בְּאֵיזֶה מֵהֶן הֵמִיר - מֵבִיא זֶבַח [בהמת חולין] אַחֵר מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ, וְאוֹמֵר עַל הַתְּמוּרָה הַשְּׁנִיָּה: 'אִם תְּמוּרַת תְּמוּרָה הִיא זוֹ, הֲרֵי זֶה שֶׁהֵבִיא חֻלִּין; וְאִם תְּמוּרַת עוֹלָה אוֹ שְׁלָמִים הִיא, הֲרֵי זֶה שֶׁהֵבִיא עוֹלָה אוֹ שְׁלָמִים'; וַהֲרֵי זֶה שֶׁהֵבִיא עִם הַתְּמוּרָה הַשְּׁנִיָּה, כְּזֶבַח וּתְמוּרָה שֶׁנִּתְעָרְבוּ זֶה בָּזֶה. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ דִּין הַתַּעֲרֹבֶת בְּהִלְכוֹת פְּסוּלֵי הַמִּקְדָּשִׁין.

ז. שְׁלָמִים שֶׁנִּתְעָרְבוּ בִּבְכוֹר אוֹ בְּמַעֲשֵׂר, וְהֵמִיר בְּאֶחָד מֵהֶן - הֲרֵי זֶה לֹא יִקְרַב; אֶלָּא יִרְעֶה עַד שֶׁיִּפֹּל בּוֹ מוּם, וְיֵאָכֵל כַּבְּכוֹר אוֹ כַּמַּעֲשֵׂר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

יום רביעי כ"ה אלול ה'תשע"ב

פֶּרֶק ד

א. כֵּיצַד דִּין וַלְדוֹת הַקָּדָשִׁים? וְלַד שְׁלָמִים, וּוְלַד תְּמוּרַת שְׁלָמִים - הֲרֵי אֵלּוּ כִּשְׁלָמִים, וְהֵן עַצְמָן כִּשְׁלָמִים לְכָל דָּבָר. וְכֵן וְלַד הַתּוֹדָה, וּוְלַד תְּמוּרָתָהּ - הֲרֵי אֵלּוּ יִקְרְבוּ כְּתוֹדָה, אֶלָּא שֶׁאֵין טְעוּנִין לֶחֶם; שֶׁאֵין מְבִיאִין לֶחֶם אֶלָּא עִם הַתּוֹדָה עַצְמָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַל זֶבַח הַתּוֹדָה" - עָלָיו, וְלֹא עַל וְלָדָהּ וְלֹא עַל תְּמוּרָתָהּ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּוְלָדוֹת עַצְמָן; אֲבָל וַלְדֵי וַלְדוֹת, אֵינָם קְרֵבִים - שֶׁמִּתּוֹךְ מַעֲשָׂיו נִכָּר שֶׁהוּא מַשֵּׁהֶה אוֹתָן לְגַדֵּל מֵהֶן עֲדָרִים עֲדָרִים, וּלְפִיכָךְ קוֹנְסִין אוֹתוֹ וְלֹא יַקְרִיבֵם.

ב. וְלַד הַחַטָּאת - יָמוּת, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר וְלַד תְּמוּרָתָהּ.

ג הַשּׁוֹחֵט אֶת הַחַטָּאת, וּמָצָא בָּהּ [בבטנה] בֶּן אַרְבָּעָה חֳדָשִׁים - הֲרֵי זֶה נֶאֱכָל כִּבְשַׂר הַחַטָּאת; שֶׁוַּלְדֵי הַקָּדָשִׁים, בִּמְעֵי אִמָּן הֵם קְדוֹשִׁים.

ד. וְלַד תְּמוּרַת הָעוֹלָה, וּוְלַדָהּ עַד סוֹף הָעוֹלָם - הֲרֵי אֵלּוּ כְּעוֹלָה, וְהֵן עַצְמָן יִקְרְבוּ עוֹלָה. הִפְרִישׁ נְקֵבָה לְעוֹלָתוֹ [ולא זכר, כדין עולה], וְיָלְדָה - אַף עַל פִּי שֶׁיָּלְדָה זָכָר - יִרְעֶה עַד שֶׁיִּפֹּל בּוֹ מוּם, וְיָבִיא בְּדָמָיו עוֹלָה.

ה. וְלַד תְּמוּרַת הָאָשָׁם, וּוְלַדָהּ עַד סוֹף הָעוֹלָם - יִרְעוּ עַד שֶׁיִּפֹּל בָּהֶם מוּם, וְיִמָּכְרוּ וְיִפְּלוּ דְּמֵיהֶם לִנְדָבָה; וְאִם יָלְדָה זָכָר אַחַר שֶׁהִקְרִיב אֲשָׁמוֹ, הַוָּלָד עַצְמוֹ יִקְרַב עוֹלָה. הִפְרִישׁ נְקֵבָה לַאֲשָׁמוֹ [ולא זכר, כדין אשם], וְיָלְדָה - תִּרְעֶה הִיא וּבְנָהּ עַד שֶׁיִּפֹּל בָּהֶן מוּם, וְיִמָּכְרוּ וְיָבִיא בִּדְמֵי שְׁנֵיהֶם אֲשָׁמוֹ; וְאִם כְּבָר הִקְרִיב אֲשָׁמוֹ, יִפְּלוּ דְּמֵיהֶן לִנְדָבָה. כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּמַעֲשֵׂה הַקָּרְבָּנוֹת, שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁאָנוּ אוֹמְרִין: 'יִפְּלוּ לִנְדָבָה' - הוּא שֶׁיִּתֵּן הַמְּעוֹת לַשּׁוֹפָרוֹת [קופות] שֶׁהָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ, שֶׁבֵּאַרְנוּ כַּמָּה הֵן בִּשְׁקָלִים; וּבֵית דִּין מַקְרִיבִין בְּאוֹתָן הַמְּעוֹת עוֹלוֹת נְדָבָה, וְנִסְכֵּיהֶן מִשֶּׁל צִבּוּר, וְאֵינָן טְעוּנִין סְמִיכָה [סמיכת ידים]. אֲבָל מָקוֹם שֶׁנֹּאמַר: 'הוּא עַצְמוֹ יִקְרַב עוֹלָה', אוֹ 'יָבִיא בְּדָמָיו עוֹלָה' - הֲרֵי זוֹ טְעוּנָה סְמִיכָה, וּנְסָכֶיהָ מִשֶּׁלּוֹ.

ו. וְלַד הַמַּעֲשֵׂר, וּוְלַד תְּמוּרַת הַמַּעֲשֵׂר, וּוְלַד תְּמוּרַת הַבְּכוֹר, וַוְלָדֵי וַלְדוֹתֵיהֶן עַד סוֹף הָעוֹלָם - הֲרֵי אֵלּוּ לֹא יִקְרְבוּ; אֶלָּא יִרְעוּ עַד שֶׁיִּפֹּל בָּהֶן מוּם, וְיֵאָכְלוּ כִּבְכוֹר וּכְמַעֲשֵׂר שֶׁנָּפַל בָּהֶן מוּם. וַלְדוֹת תְּמוּרַת הַבְּכוֹר, לַכֹּהֵן; וַלְדוֹת מַעֲשֵׂר וּתְמוּרָתוֹ, לִבְעָלָיו.

ז. וְלַד תְּמוּרַת הַפֶּסַח, כִּתְמוּרַת הַפֶּסַח: אִם הָיְתָה אִמּוֹ קְרֵבָה שְׁלָמִים, וְלָדָהּ יִקְרַב שְׁלָמִים; וְאִם הָיָה דִּינָהּ שֶׁתִּמָּכֵר, וְיָבִיא בְּדָמֶיהָ שְׁלָמִים - אַף וְלָדָהּ נִמְכָּר, וְיָבִיא בְּדָמָיו שְׁלָמִים. הִפְרִישׁ נְקֵבָה לְפִסְחוֹ וְיָלְדָה, אוֹ שֶׁהִפְרִישָׁהּ מְעֻבֶּרֶת - הִיא וּוְלָדָהּ יִרְעוּ עַד שֶׁיִּפֹּל בָּהֶן מוּם, וְיָבִיא בִּדְמֵיהֶן פֶּסַח; וְאִם נִשְׁאֲרָה נְקֵבָה זוֹ עַד אַחַר הַפֶּסַח, אוֹ שֶׁיָּלְדָה אַחַר הַפֶּסַח - תִּרְעֶה הִיא וּוְלָדָהּ עַד שֶׁיִּפֹּל בָּהֶן מוּם, וְיָבִיא בִּדְמֵיהֶן שְׁלָמִים.

ח. וַלְדוֹת הַקָּדָשִׁים שֶׁיָּצְאוּ דֶּרֶךְ דֹּפֶן [בניתוח], אוֹ שֶׁיָּלְדוּ טֻמְטוּם [סתום ואין ניכר מינו] וְאַנְדְּרַגִּינַס [יש בו סימני זכר ונקבה], וְכִלְאַיִם [נולד מעז וכבשה], וּטְרֵפָה [חולה בחולי שממית] - הֲרֵי אֵלּוּ יִפָּדוּ, וְיָבִיא בִּדְמֵיהֶן קָרְבָּן הָרָאוּי לְהָבִיא בִּדְמֵי וָלָד שֶׁל זוֹ.

ט. וְלַד בַּעֲלַת מוּם - הֲרֵי הוּא כִּוְלַד הַתְּמִימָה לְכָל דָּבָר, וְיִקְרַב כָּרָאוּי לוֹ.

י. קָדָשִׁים שֶׁהִפִּילוּ נֵפֶל אוֹ שִׁלְיָה [כיס שהעובר מונח בו] - יִקָּבְרוּ, וַהֲרֵי הֵן אֲסוּרִין בַּהֲנָיָה.

יא. הַמְשַׁנֶּה אֶת הַקָּדָשִׁים מִקְּדֻשָּׁה לִקְדֻשָּׁה, עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר בַּבְּכוֹר: "לֹא יַקְדִּישׁ אִישׁ אֹתוֹ", שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂנּוּ עוֹלָה אוֹ שְׁלָמִים; וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר הַקָּדָשִׁים, שֶׁאֵין מְשַׁנִּין אוֹתָם מִקְּדֻשָּׁה לִקְדֻשָּׁה אַחֶרֶת - אֶחָד קָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ, וְאֶחָד קָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת. כֵּיצַד? אִם הִקְדִּישׁ לְבֶדֶק [החזקת] הַהֵיכָל, לֹא יְשַׁנֶּה לְבֶדֶק הַמִּזְבֵּחַ; וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וְאֵין לוֹקִין עַל לָאו זֶה.

יב. כֵּיצַד מַעֲרִימִין עַל הַבְּכוֹר, לְהַקְדִּישׁוֹ לַמִּזְבֵּחַ הֶקְדֵּשׁ אַחֵר? מַקְדִּישׁוֹ בַּבֶּטֶן קֹדֶם שֶׁיִּוָּלֵד, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲשֶׁר יִבְכַּר לַה'

מתוך מהדורת חזק

בְּבְהֵמָה לֹא יַקְדִּישׁ אִישׁ אֹתוֹ" - מִשֶּׁיְּבַכֵּר, אִי אַתָּה מַקְדִּישׁוֹ; אֲבָל אַתָּה מַקְדִּישׁוֹ בַּבֶּטֶן. לְפִיכָךְ יֵשׁ לוֹ לוֹמַר: 'מַה שֶּׁבְּמֵעֶיהָ שֶׁל מְבַכֶּרֶת זוֹ, אִם הוּא זָכָר, הֲרֵי זוֹ עוֹלָה'; אֲבָל אֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר: 'זִבְחֵי שְׁלָמִים' - שֶׁאֵינוֹ מַפְקִיעַ אוֹתוֹ מִקְּדֻשָּׁתוֹ, כְּדֵי לֵהָנוֹת בּוֹ. וְאִם אָמַר עִם יְצִיאַת רֹב רֹאשׁוֹ: 'יִהְיֶה עוֹלָה' - הֲרֵי זֶה בְּכוֹר, וְאֵינוֹ עוֹלָה.

יג. וְאֵין מַעֲרִימִין עַל בֶּהֱמַת הֶקְדֵּשׁ לְהַקְדִּישׁ עֲבָרָהּ קְדֻשָּׁה אַחֶרֶת, אֶלָּא הֲרֵי הוּא כִּקְדֻשַּׁת אִמּוֹ - שֶׁוְּלִדוֹת הַקֳּדָשִׁים, מִמְּעֵי אִמָּן הֵם קְדוֹשִׁים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ; וַהֲרֵי כָּל עֻבָּר מֵהֶם בִּקְדֻשַּׁת אִמּוֹ, וְאֵינוֹ יָכוֹל לְשַׁנּוֹתוֹ בַּבֶּטֶן כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשֶׂה בַּבְּכוֹר - שֶׁהַבְּכוֹר, בִּיצִיאָתוֹ הוּא שֶׁמִּתְקַדֵּשׁ. אַף עַל פִּי שֶׁכָּל חֻקֵּי הַתּוֹרָה גְּזֵרוֹת הֵן, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּסוֹף מְעִילָה, רָאוּי לְהִתְבּוֹנֵן בָּהֶן; וְכָל שֶׁאַתָּה יָכוֹל לִתֵּן לוֹ טַעַם, תֵּן לוֹ טַעַם. הֲרֵי אָמְרוּ חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים, שֶׁהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה הֵבִין רֹב הַטְּעָמִים שֶׁל כָּל חֻקֵּי הַתּוֹרָה. יֵרָאֶה לִי, שֶׁזֶּה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: "וְהָיָה הוּא וּתְמוּרָתוֹ יִהְיֶה קֹדֶשׁ", כְּעִנְיַן שֶׁאָמַר: "וְאִם הַמַּקְדִּישׁ יִגְאַל אֶת בֵּיתוֹ, וְיָסַף חֲמִישִׁית כֶּסֶף עֶרְכְּךָ עָלָיו". יָרְדָה תּוֹרָה לְסוֹף מַחֲשֶׁבֶת הָאָדָם, וּקְצָת יִצְרוֹ הָרָע - שֶׁטִּבְעוֹ שֶׁל אָדָם נוֹטֶה לְהַרְבּוֹת קִנְיָנוֹ וְלָחוּס עַל מָמוֹנוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁנָּדַר וְהִקְדִּישׁ, אֶפְשָׁר שֶׁחָזַר בּוֹ וְנִחַם, וְיִפְדֶּה בְּפָחוֹת מִשָּׁוְיוֹ; אָמְרָה תּוֹרָה: אִם פָּדָה לְעַצְמוֹ, יוֹסִיף חֹמֶשׁ. וְכֵן אִם הִקְדִּישׁ בְּהֵמָה קֹדֶשֶׁת הַגּוּף, שֶׁמָּא יַחֲזֹר בּוֹ; וְכֵיוָן שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִפְדּוֹתָהּ, יַחֲלִיפֶנָּה בִּפְחוּתָה מִמֶּנָּה, וְאִם תִּתֵּן לוֹ רְשׁוּת לְהַחְלִיף הָרַע בְּיָפֶה, יַחְלִיף הַיָּפֶה בְּרַע, וְיֹאמַר: 'טוֹב הוּא'. לְפִיכָךְ, סָתַם הַכָּתוּב בְּפָנָיו שֶׁלֹּא יַחְלִיף, וּקְנָסוֹ אִם הֶחְלִיף, וְאָמַר: "וְהָיָה הוּא וּתְמוּרָתוֹ יִהְיֶה קֹדֶשׁ". וְכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים - כְּדֵי לָכֹף אֶת יִצְרוֹ וּלְתַקֵּן דֵּעוֹתָיו. וְרֹב דִּינֵי הַתּוֹרָה, אֵינָם אֶלָּא עֵצוֹת מֵרָחוֹק מִגְּדוֹל הָעֵצָה, לְתַקֵּן הַדֵּעוֹת וּלְיַשֵּׁר כָּל הַמַּעֲשִׂים; וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "הֲלֹא כָתַבְתִּי לְךָ שָׁלִישִׁים בְּמֹעֵצוֹת וָדָעַת, לְהוֹדִיעֲךָ קֹשְׁט אִמְרֵי אֱמֶת, לְהָשִׁיב אֲמָרִים אֱמֶת לְשֹׁלְחֶיךָ".

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסַיְּעַן. נִגְמַר סֵפֶר תְּשִׁיעִי, בְּעֶזְרַת שַׁדַּי. וּמִנְיַן פְּרָקִים שֶׁל סֵפֶר זֶה, חֲמִשָּׁה וְאַרְבָּעִים: הִלְכוֹת קָרְבַּן פֶּסַח, עֲשָׂרָה פְּרָקִים; הִלְכוֹת חֲגִיגָה, שְׁלֹשָׁה פְּרָקִים; הִלְכוֹת בְּכוֹרוֹת, שְׁמוֹנָה פְּרָקִים; הִלְכוֹת שְׁגָגוֹת, חֲמִשָּׁה עָשָׂר פְּרָקִים; הִלְכוֹת מְחֻסְּרֵי כַּפָּרָה, חֲמִשָּׁה פְּרָקִים; הִלְכוֹת תְּמוּרָה, אַרְבָּעָה פְּרָקִים.

בְּשֵׁם ה' אֵל עוֹלָם.

לֵב טָהוֹר בְּרָא לִי אֱלֹהִים, וְרוּחַ נָכוֹן חַדֵּשׁ בְּקִרְבִּי.

סֵפֶר עֲשִׂירִי וְהוּא סֵפֶר טָהֳרָה

הִלְכוֹתָיו שְׁמוֹנֶה, וְזֶה הוּא סִדּוּרָן: הִלְכוֹת טֻמְאַת מֵת, הִלְכוֹת פָּרָה אֲדֻמָּה, הִלְכוֹת טֻמְאַת צָרַעַת, הִלְכוֹת מְטַמְּאֵי מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב, הִלְכוֹת שְׁאָר אָבוֹת הַטֻּמְאוֹת, הִלְכוֹת טֻמְאַת אֳכָלִין, הִלְכוֹת כֵּלִים, הִלְכוֹת מִקְוָוֹת.

הִלְכוֹת טֻמְאַת מֵת

מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת, וְהִיא דִּין טֻמְאַת מֵת. וּבֵאוּר מִצְוָה זוֹ - בִּפְרָקִים אֵלּוּ.

פֶּרֶק א

א. הַמֵּת מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וּבְאֹהֶל, טֻמְאַת שִׁבְעָה; וְטֻמְאַת מַגָּע וְאֹהֶל, מִפְּרָשִׁין בַּתּוֹרָה - שֶׁנֶּאֱמַר: "הַנֹּגֵעַ בְּמֵת, לְכָל נֶפֶשׁ אָדָם - וְטָמֵא שִׁבְעַת יָמִים", וְנֶאֱמַר: "כָּל הַבָּא אֶל הָאֹהֶל וְכָל אֲשֶׁר בָּאֹהֶל, יִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים".

ב. טֻמְאַת מַשָּׂא, מִפִּי הַשְּׁמוּעָה [מסורת ממשה רבינו]; וְקַל וָחֹמֶר הַדְּבָרִים: אִם נְבֵלָה שֶׁהִיא טֻמְאַת עֶרֶב [- עד הערב] וְאֵינָהּ מְטַמְּאָה בְּאֹהֶל מְטַמְּאָה בְּמַשָּׂא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהַנֹּשֵׂא אֶת נִבְלָתָם" - הַמֵּת, לֹא כָּל שֶׁכֵּן?! וּמַה נְּבֵלָה שֶׁמַּגָּעָהּ טֻמְאַת עֶרֶב, מַשָּׂאָהּ טֻמְאַת עֶרֶב - אַף הַמֵּת שֶׁמַּגָּעוֹ טֻמְאַת שִׁבְעָה, מַשָּׂאוֹ טֻמְאַת שִׁבְעָה. אֵין טֻמְאַת מַשָּׂא בְּמֵת מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, אֶלָּא דִּין תּוֹרָה. וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁשָּׁתַק מִמֶּנָּה הַכָּתוּב [- מלכותבה בפירוש], כְּדֶרֶךְ שֶׁשָּׁתַק מֵאִסּוּר [לבוא על -] הַבַּת, לְפִי שֶׁאָסַר בְּפֵרוּשׁ אֲפִלּוּ בַּת הַבַּת, וְשָׁתַק מֵאִסּוּר אֲכִילַת בָּשָׂר בְּחָלָב, לְפִי שֶׁאָסַר בְּפֵרוּשׁ אֲפִלּוּ בְּשׁוּלוֹ - כָּךְ שָׁתַק מִטֻּמְאַת מַשָּׂא בְּמֵת, לְפִי שֶׁטִּמֵּא בְּפֵרוּשׁ אֲפִלּוּ טֻמְאַת אָהֳלוֹ, וְכָל שֶׁכֵּן מַשָּׂאוֹ.

ג. טֻמְאַת מַגָּע הָאֲמוּרָה בְּכָל מָקוֹם, בֵּין בְּמֵת בֵּין בִּשְׁאָר הַמְּטַמְּאִים - הוּא שֶׁיִּגַּע הָאָדָם בִּבְשָׂרוֹ בַּטֻּמְאָה עַצְמָהּ; בֵּין בְּיָדוֹ, בֵּין בְּרַגְלוֹ, אוֹ בִּשְׁאָר גּוּפוֹ, אֲפִלּוּ בִּלְשׁוֹנוֹ - הֲרֵי זֶה טָמֵא. וְכֵן יֵרָאֶה לִי, שֶׁאִם נָגַע בְּצִפָּרְנוֹ אוֹ בְּשִׁנּוֹ - נִטְמָא; כֵּיוָן שֶׁהֵם מְחֻבָּרִים לַגּוּף, הֲרֵי הֵם כַּגּוּף. אֲבָל אִם תָּחַב אָדָם טֻמְאָה בְּכוֹשׁ [- מקל], וְהִכְנִיסָהּ לְתוֹךְ גְּרוֹנוֹ שֶׁל אָדָם טָהוֹר, וְלֹא נָגְעָה בִּלְשׁוֹנוֹ, אוֹ שֶׁהִכְנִיסָהּ לְתוֹךְ מְעֵי הָאִשָּׁה מִלְּמַטָּה, וְלֹא נָגְעָה בִּבְשָׂרָהּ - לֹא נִטְמָא הַבּוֹלֵעַ מִשּׁוּם נוֹגֵעַ, שֶׁהֲרֵי לֹא נָגַע; שֶׁנְּגִיעַת פְּנִים, אֵינָהּ נְגִיעָה.

ד. קְרוּם שֶׁעַל הַמַּכָּה, הֲרֵי הוּא כְּעוֹר הַבָּשָׂר לְעִנְיַן מַגַּע טֻמְאוֹת. וּכְשׁוּת [- שער דק] שֶׁל קָטָן, אֵינָן כְּעוֹר הַבָּשָׂר. כֵּיצַד? מִי שֶׁנָּגְעָה טֻמְאָה בִּקְרוּם מַכָּתוֹ - נִטְמָא, כְּאִלּוּ נָגְעָה בְּעוֹרוֹ; נָגְעָה בַּשֵּׂעָר הַדַּק שֶׁעַל בְּשַׂר הַקָּטָן, לֹא נִטְמָא. וְכֵן אָדָם טָמֵא שֶׁהָיְתָה בּוֹ מַכָּה, וְנָגַע הַטָּהוֹר בְּקְרוּם מַכַּת הַטָּמֵא - נִטְמָא; אִם הָיָה קָטָן טָמֵא, וְנָגַע הַטָּהוֹר בַּכְּשׁוּת שֶׁלּוֹ - לֹא נִטְמָא; בֵּין בְּטֻמְאַת מֵת, בֵּין בִּשְׁאָר הַטֻּמְאוֹת. וְכֵן לְכְלוּכֵי צוֹאָה וָטִיט, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן מִדְּבָרִים שֶׁחוֹצְצִין עַל הַגּוּף - אֵינָם כְּעוֹר הַבָּשָׂר, לֹא לְטַמֵּא וְלֹא לְהִתְטַמֵּא.

ה. כְּשֵׁם שֶׁאָדָם מִתְטַמֵּא בִּנְגִיעָתוֹ בְּטֻמְאָה, כָּךְ הַכֵּלִים; שֶׁכֵּלָּן מִתְטַמְּאִין בִּנְגִיעַת הַטֻּמְאָה בָּהֶן, חוּץ מִכְּלֵי חֶרֶשׂ - שֶׁאֵינוֹ מִתְטַמֵּא אֶלָּא מֵאֲוִירוֹ בִּלְבַד, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת כֵּלִים. וְזֶה כְּלָל גָּדוֹל בַּטֻּמְאוֹת: כָּל הַמְטַמֵּא אָדָם בְּמַגָּע, מְטַמֵּא כֵּלִים; וְכָל שֶׁאֵינוֹ מְטַמֵּא אָדָם בְּמַגָּע, אֵינוֹ מְטַמֵּא כֵּלִים (וְאֵין אָדָם וְכֵלִים מְקַבְּלִים טֻמְאָה אֶלָּא מֵאַב הַטֻּמְאָה).

ו. טֻמְאַת מַשָּׂא הָאֲמוּרָה בְּכָל מָקוֹם, בֵּין בְּמֵת בֵּין בִּשְׁאָר כָּל

מתוך מהדורת חזק

הַמְטַמְּאִים בְּמַשָּׂא - הוּא שֶׁיִּשָּׂא הָאָדָם הַטֻּמְאָה, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָגַע בָּהּ; אֲפִלּוּ הָיָה בֵּינוֹ לְבֵינָהּ אֶבֶן - וּנְשָׂאָהּ, נִטְמָא. וְאֶחָד הַנּוֹשֵׂא עַל רֹאשׁוֹ, אוֹ עַל יָדוֹ, אוֹ עַל שְׂאָר גּוּפוֹ, וְאֶחָד הַנּוֹשֵׂא הוּא בְּעַצְמוֹ, אוֹ שֶׁנְּשָׂאָהּ אַחֵר וְהִנִּיחָהּ לְמַעְלָה מִזֶּה [- על גבו] - הוֹאִיל וְנִשֵּׂאת עָלָיו מִכָּל מָקוֹם, נִטְמָא. וַאֲפִלּוּ הָיְתָה הַטֻּמְאָה תְּלוּיָה בְּחוּט, אוֹ בְּשַׂעֲרָה, וְתָלָה הַחוּט בְּיָדוֹ, וְהִגְבִּיהַּ הַטֻּמְאָה כָּל שֶׁהוּא - הֲרֵי זֶה נוֹשֵׂא, וְנִטְמָא.

ז. מֵסִיט [- מזיז], בִּכְלַל נוֹשֵׂא הוּא; וְכָל דָּבָר שֶׁמִּטַּמֵּא בְּמַשָּׂא, מִטַּמֵּא בְּהֶסֵּט. כֵּיצַד? קוֹרָה שֶׁהִיא מֻנַּחַת עַל הַכֹּתֶל, וְעַל צִדָּהּ מֵת אוֹ נְבֵלָה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, וּבָא הַטָּהוֹר לְקָצֵה הַקּוֹרָה הַשֵּׁנִי, וֶהֱנִידוֹ - כֵּיוָן שֶׁהֵנִיד אֶת הַטֻּמְאָה שֶׁבַּקָּצֶה הַשֵּׁנִי, טָמֵא מִשּׁוּם נוֹשֵׂא; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, אִם מָשַׁךְ אֶת הַקָּצֶה הַשֵּׁנִי כְּנֶגֶד הָאָרֶץ, עַד שֶׁהִגְבִּיהַּ הַטֻּמְאָה אוֹ שֶׁגָּרַר הַטֻּמְאָה עַל הָאָרֶץ - שֶׁזֶּה נוֹשֵׂא וַדַּאי. וְזוֹ וְכָל כַּיּוֹצֵא בָּהּ, הִיא טֻמְאַת הֶסֵּט הָאֲמוּרָה בְּכָל מָקוֹם.

ח. הַנּוֹשֵׂא בְּתוֹךְ בֵּית הַסְּתָרִים [מקומות מוסתרים בגוף] - נִטְמָא. שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַנְּגִיעָה שָׁם נְגִיעָה, הַנּוֹשֵׂא שָׁם נוֹשֵׂא הוּא, אֶלָּא אִם כֵּן נִבְלְעָה הַטֻּמְאָה בְּתוֹךְ מֵעָיו; שֶׁמֵּאַחַר שֶׁהִגִּיעָה לְתוֹךְ בִּטְנוֹ, אֵינוֹ לֹא נוֹגֵעַ וְלֹא נוֹשֵׂא. וְאִם טָבַל - טָהַר, וְאַף עַל פִּי שֶׁהַטֻּמְאָה בְּתוֹךְ מֵעָיו.

ט. אֵין מִתְטַמֵּא בְּמַשָּׂא אֶלָּא הָאָדָם בִּלְבַד, לֹא הַכֵּלִים. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהָיָה מֻנָּח עַל יָדוֹ עֲשָׂרָה כֵּלִים, זֶה עַל גַּבֵּי זֶה, וְהַנְּבֵלָה וְכַיּוֹצֵא בָּהּ בַּכֵּלִי הָעֶלְיוֹן - הָאָדָם טָמֵא מִשּׁוּם נוֹשֵׂא נְבֵלָה, וְהַכֵּלִים שֶׁעַל יָדָיו כֻּלָּם טְהוֹרִים, חוּץ מִכְּלִי הָעֶלְיוֹן, שֶׁנְּגָעָה בּוֹ הַטֻּמְאָה. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

י. טֻמְאַת אֹהֶל - אֵינָהּ בִּשְׂאָר טֻמְאוֹת, אֶלָּא בְּמֵת בִּלְבַד. וּבֵין שֶׁהֶאֱהִיל הָאָדָם אוֹ הַכְּלִי, אֲפִלּוּ מַחַט שֶׁהֶאֱהִילָה עַל הַמֵּת, אוֹ שֶׁהֶאֱהִיל הַמֵּת עַל הָאָדָם אוֹ עַל הַכְּלִי, אוֹ שֶׁהָיָה הַמֵּת עִם הָאָדָם אוֹ עִם הַכֵּלִים תַּחַת אֹהֶל אֶחָד - הֲרֵי אֵלּוּ טְמֵאִים.

יא. וְטֻמְאַת אֹהֶל הָאֲמוּרָה בְּכָל מָקוֹם - הוּא שֶׁתִּטַּמֵּא אוֹתָהּ טֻמְאָה אֶת הָאָדָם אוֹ אֶת הַכֵּלִים, בְּאַחַת מִשְּׁלֹשָׁה דְּרָכִים. אֶחָד הַבָּא כֻּלּוֹ לְאֹהֶל הַמֵּת, אוֹ הַבָּא מִקְצָתוֹ - הֲרֵי זֶה נִטְמָא בְּאֹהֶל; אֲפִלּוּ הִכְנִיס יָדוֹ, אוֹ רָאשֵׁי אֶצְבְּעוֹתָיו, אוֹ חָטְמוֹ לְאֹהֶל הַמֵּת - הֲרֵי זֶה נִטְמָא כֻּלּוֹ. נָגַע בַּמַּשְׂקוֹף, וְצֵרֵף [- חיבר] יָדוֹ עִם הַמַּשְׂקוֹף - נִטְמָא, וּכְאִלּוּ בָּא מִקְצָתוֹ. נָגַע בָּאַסְקֻפָּה [מפתן] - מִטֶּפַח וּלְמַטָּן קָרוֹב לָאָרֶץ, טָהוֹר; וּמִטֶּפַח וּלְמַעְלָן, טָמֵא. וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁדָּבָר זֶה מִדִּבְרֵיהֶם [- מדרבנן].

יב. אֶחָד הַמֵּת מִיִּשְׂרָאֵל אוֹ מִן הַגּוֹיִם - מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא.

יג. וְאֵין הַגּוֹי מְטַמֵּא בְּאֹהֶל. וְדָבָר זֶה - קַבָּלָה הוּא [ממשה רבינו]; וַהֲרֵי הוּא אוֹמֵר בְּמִלְחֶמֶת מִדְיָן: "[וְ]כֹל נֹגֵעַ בֶּחָלָל", וְלֹא הִזְכִּיר שָׁם אֹהֶל. וְכֵן הַגּוֹי, אֵינוֹ נַעֲשֶׂה טָמֵא מֵת; אֶלָּא גּוֹי שֶׁנָּגַע בְּמֵת, אוֹ נְשָׂאוֹ, אוֹ הֶאֱהִיל עָלָיו - הֲרֵי הוּא כְּמִי שֶׁלֹּא נָגַע. הָא לְמָה זֶה דּוֹמֶה? לִבְהֵמָה שֶׁנָּגְעָה בְּמֵת אוֹ הֶאֱהִילָה עַל הַמֵּת. וְלֹא בְּטֻמְאַת הַמֵּת בִּלְבַד, אֶלָּא בְּכָל הַטֻּמְאוֹת כֻּלָּן - אֵין הַגּוֹיִם וְלֹא הַבְּהֵמָה מִתְטַמְּאִין בָּהֶן.

יד. וּמִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, שֶׁיְּהוּ הַגּוֹיִם כְּזָבִים לְכָל דִּבְרֵיהֶם. וְאֵין לָךְ בְּכָל מִינֵי נֶפֶשׁ חַיָּה מַה שֶּׁמִּתְטַמֵּא וְהוּא חַי, אוֹ מְטַמֵּא וְהוּא חַי - חוּץ מִן הָאָדָם בִּלְבַד; וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה יִשְׂרְאֵלִי. אֶחָד גָּדוֹל וְאֶחָד קָטָן - מִתְטַמְּאִין בְּכָל הַטֻּמְאוֹת. אֲפִלּוּ בְּטֻמְאַת הַמֵּת, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ: "וְאִישׁ אֲשֶׁר יִטְמָא" - אֶחָד הָאִישׁ בָּהּ, וְאֶחָד הַקָּטָן; שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר שָׁם: "וְעַל (כָּל) הַנְּפָשׁוֹת אֲשֶׁר הָיוּ שָׁם". אֲפִלּוּ קָטָן בֶּן יוֹמוֹ שֶׁנָּגַע, אוֹ נָשָׂא, אוֹ הֶאֱהִיל הַמֵּת עָלָיו - נִטְמָא, וַהֲרֵי הוּא טְמֵא מֵת; וְהוּא, שֶׁנּוֹלַד לְתִשְׁעָה [חודשי הריון]; אֲבָל בֶּן שְׁמוֹנָה - הֲרֵי הוּא כְּאֶבֶן, וְאֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה.

טו. הַמֵּת אֵינוֹ מְטַמֵּא, עַד שֶׁתֵּצֵא נַפְשׁוֹ; אֲפִלּוּ מְגֻיָּד [- גופו חתוך], אוֹ גּוֹסֵס, אֲפִלּוּ נִשְׁחֲטוּ בּוֹ שְׁנֵי הַסִּימָנִין - אֵינוֹ מְטַמֵּא, עַד שֶׁתֵּצֵא נַפְשׁוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם אֲשֶׁר יָמוּת". נִשְׁבְּרָה מַפְרַקְתּוֹ וְרֹב בָּשָׂר עִמָּהּ, אוֹ שֶׁנִּקְרַע כְּדָג מִגַּבּוֹ, אוֹ שֶׁהֵתַּז רֹאשׁוֹ, אוֹ שֶׁנֶּחְתַּךְ לִשְׁנֵי חֲלָקִים בְּבִטְנוֹ - הֲרֵי זֶה מְטַמֵּא, אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן הוּא מְרַפְרֵף [מפרפר] בְּאֶחָד מֵאֵבָרָיו.

פֶּרֶק ב

א. הַנֶּפֶל [- נולד מת באמצע הריונו] - אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא נִתְקַשְּׁרוּ אֵבָרָיו בְּגִידִין - מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וּבְאֹהֶל, כְּאָדָם גָּדוֹל שֶׁמֵּת, שֶׁנֶּאֱמַר: "הַנֹּגֵעַ בְּמֵת, לְכָל נֶפֶשׁ אָדָם". וְכֵן כְּזַיִת מִבְּשַׂר הַמֵּת, בֵּין לַח בֵּין יָבֵשׁ כְּחֶרֶשׁ - מְטַמֵּא כְּמֵת שָׁלֵם. וְהַנֶּצֶל - כַּבָּשָׂר, וּמְטַמֵּא בִּכְזַיִת. אֵיזֶה הוּא נֶצֶל? זֶה הַבָּשָׂר שֶׁנִּמּוֹחַ וְנַעֲשָׂה לֵחָה סְרוּחָה; וְהוּא, שֶׁתִּקְרֹשׁ אוֹתָהּ הַלֵּחָה הַנִּמְצֵאת מִן הַמֵּת - שֶׁאִם קָרְשָׁה, בְּיָדוּעַ שֶׁהִיא מִבְּשָׂרוֹ; וְאִם לֹא קָרְשָׁה, אֵינָהּ מְטַמְּאָה - שֶׁמָּא כִּיחוֹ וְנִיעוֹ הוּא.

ב. אַף עַל פִּי שֶׁהַשִּׁעוּרִין כֻּלָּן, הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי הֵם, אָמְרוּ חֲכָמִים: 'תְּחִלַּת בְּרִיָּתוֹ שֶׁל אָדָם כְּזַיִת, וּלְפִיכָךְ שִׁעוּר טֻמְאַת בְּשָׂרוֹ כְּזַיִת'.

ג. אֵבֶר שֶׁנֶּחְתַּךְ מִן הָאָדָם הַחַי - הֲרֵי הוּא כְּמֵת שָׁלֵם, מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וּבְאֹהֶל, אֲפִלּוּ אֵבֶר קָטָן שֶׁל קָטָן בֶּן יוֹמוֹ; שֶׁהָאֵבָרִים - אֵין לָהֶן שִׁעוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכֹל אֲשֶׁר יִגַּע עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה, בַּחֲלַל חֶרֶב אוֹ בְּמֵת וְכוּ'", וְהַדָּבָר יָדוּעַ שֶׁדַּיִּן חֲלַל חֶרֶב, כְּדַיִּן חֲלַל אֶבֶן אוֹ חֲלַל שְׂאָר דְּבָרִים; וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁלֹּא בָּא זֶה, אֶלָּא לְטַמֵּא נוֹגֵעַ בְּאֵבֶר שֶׁפְּלָטָתוּ [- כרתה אותו] הַחֶרֶב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיָה הָאֵבֶר שָׁלֵם כִּבְרִיָּתוֹ, בָּשָׂר וְגִידִים וַעֲצָמוֹת - שֶׁנֶּאֱמַר: "אוֹ בְּעֶצֶם אָדָם", עֶצֶם שֶׁהוּא כְּאָדָם: מָה אָדָם, בָּשָׂר וְגִידִים וַעֲצָמוֹת - אַף אֵבֶר מִן הַחַי, עַד שֶׁיִּהְיֶה כִּבְרִיָּתוֹ, בָּשָׂר וְגִידִים וַעֲצָמוֹת. אֲבָל הַכִּלְיָה וְהַלָּשׁוֹן וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - אַף עַל פִּי שֶׁהֵן אֵבֶר בִּפְנֵי עַצְמוֹ - הוֹאִיל וְאֵין בָּהֶן עֶצֶם, הֲרֵי הֵן כִּשְׂאָר הַבָּשָׂר. חָסֵר מִן הָעֶצֶם שֶׁל אֵבֶר כָּל שֶׁהוּא - הֲרֵי הָאֵבֶר כֻּלּוֹ טָהוֹר. חָסֵר מִבְּשָׂרוֹ - אִם נִשְׁאַר עָלָיו בָּשָׂר שֶׁרָאוּי לַעֲלוֹת בּוֹ אֲרוּכָה [להתרפא] בְּחַי, וְיִתְרַפֵּא [יתמלא בשר] - הֲרֵי זֶה מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וּבְאֹהֶל; וְאִם לָאו - מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא, וְאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּאֹהֶל. וּבָשָׂר

מתוך מהדורת חזק

הַפּוֹרֵשׁ מִן הַחַי, טָהוֹר; וְכֵן עֶצֶם בְּלֹא בָשָׂר הַפּוֹרֵשׁ מִן הַחַי, טָהוֹר.

ד. אֵבֶר הַפּוֹרֵשׁ מִן הַמֵּת, מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וּבְאֹהֶל כְּמֵת; וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה שָׁלֵם כִּבְרִיָּתוֹ, בָּשָׂר וְגִידִים וַעֲצָמוֹת. חָסֵר עַצְמוֹ [- עצם שלו] - אִם נִשְׁאַר עָלָיו בָּשָׂר כְּזַיִת, מְטַמֵּא כְּמֵת שָׁלֵם. חָסֵר הַבָּשָׂר - אִם נִשְׁאַר עָלָיו כְּדֵי לַעֲלוֹת אֲרוּכָה בְּחַי, מְטַמֵּא כְּמֵת שָׁלֵם; וְאִם לָאו, הֲרֵי הוּא כִּשְׁאָר עַצְמוֹת הַמֵּתִים שֶׁאֵין עֲלֵיהֶן בָּשָׂר.

ה. מֹחַ שֶׁבְּתוֹךְ הָעֶצֶם, הֲרֵי הוּא מַעֲלֶה אֲרוּכָה מִבַּחוּץ [גורם רפואה לבשר שעל העצם]. לְפִיכָךְ, קוּלִית [- עצם הירך] הַמֵּת, וְהוּא הָעֶצֶם הַסָּתוּם מִשְּׁנֵי קְצוֹתָיו - אִם יֵשׁ בְּתוֹכָהּ מֹחַ כְּדֵי לַעֲלוֹת אֲרוּכָה, הֲרֵי זֶה כְּמֵת שָׁלֵם; הָיָה בָּהּ מֹחַ הַמִּתְנַדְנֵד [- אינו מחובר לעצם] - אִם יֵשׁ בּוֹ כְּזַיִת, הֲרֵי זֶה מְטַמֵּא בְּאֹהֶל. אַף עַל פִּי שֶׁהָעֶצֶם סָתוּם מִכָּל צְדָדָיו, טֻמְאָה בּוֹקַעַת וְעוֹלָה בּוֹקַעַת וְיוֹרֶדֶת כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר; שֶׁהַמֹּחַ, כְּבָשָׂר לְכָל דָּבָר.

ו. הָאֵבֶר וְהַבָּשָׂר הַמְּדֻלְדָּלִין בָּאָדָם - אַף עַל פִּי שֶׁאֵין יְכוֹלִין לַחֲזֹר וְלִחְיוֹת, טְהוֹרִים. מֵת הָאָדָם, הֲרֵי הַבָּשָׂר טָהוֹר; וְהָאֵבֶר מְטַמֵּא מִשּׁוּם אֵבֶר מִן הַחַי, וְאֵינוֹ מְטַמֵּא מִשּׁוּם אֵבֶר מִן הַמֵּת. מַה בֵּין אֵבֶר מִן הַחַי, לְאֵבֶר מִן הַמֵּת? אֵבֶר מִן הַחַי - בָּשָׂר הַפּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ וְעֶצֶם הַפּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ, טְהוֹרִים. אֵבֶר מִן הַמֵּת - בָּשָׂר הַפּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ וְעֶצֶם הַפּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ, כְּפוֹרְשִׁין מִן הַמֵּת הַשָּׁלֵם; וּמְטַמְּאִין בְּשִׁעוּרָן.

ז. וּבֵין אֵבֶר מִן הַחַי, בֵּין אֵבֶר מִן הַמֵּת - אֵין לָהֶם שִׁעוּר [לטמא]. אָמְרוּ חֲכָמִים: מָאתַיִם וְאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה אֵבָרִים יֵשׁ בְּאִישׁ, כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶן בָּשָׂר וְגִידִים וְעֶצֶם; וְאֵין הַשְּׁנַיִם מִן הַמִּנְיָן. וּבְאִשָּׁה, מָאתַיִם וְאֶחָד וַחֲמִשִּׁים. כָּל אֵבֶר מֵהֶם שֶׁפֵּרֵשׁ כִּבְרִיָּתוֹ, בֵּין מִן הַחַי בֵּין מִן הַמֵּת - מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וּבְאֹהֶל; חוּץ מִשְּׁלֹשָׁה אֵבָרִים יְתֵרוֹת שֶׁבְּאִשָּׁה, שֶׁאֵינָן מְטַמְּאִין בְּאֹהֶל. וְכֵן אֶצְבַּע יְתֵרָה [שישית] שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עֶצֶם, וְאֵין בָּהּ צִפֹּרֶן - אִם נִסְפֶּרֶת [- נמצאת בשורת האצבעות] עַל גַּב הַיָּד, עוֹלָה לְמִנְיַן רֹב הָאֵבָרִים. וְאִם אֵינָהּ נִסְפֶּרֶת - מְטַמְּאָה בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא, וְאֵינָהּ מְטַמְּאָה בְּאֹהֶל; וְטֻמְאָתָהּ מִדִּבְרֵיהֶם. וְאִם הָיָה בָּהּ צִפֹּרֶן, הֲרֵי הִיא כִּשְׁאָר הָאֵבָרִים. וּמִפְּנֵי מָה גָּזְרוּ טֻמְאָה עַל אֶצְבַּע שֶׁאֵינָהּ נִסְפֶּרֶת? גְּזֵרָה מִשּׁוּם הַנִּסְפֶּרֶת. וְלָמָּה לֹא טִמְּאוּהָ בְּאֹהֶל? עָשׂוּ לָהּ הֶכֵּר, כְּדֵי לְהוֹדִיעַ שֶׁטֻּמְאָתָהּ מִדִּבְרֵיהֶם מִשּׁוּם גְּזֵרָה - כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׂרְפוּ עַל טֻמְאָתָהּ תְּרוּמָה וְקָדָשִׁים.

ח. עַצְמוֹת הַמֵּת שֶׁאֵין עֲלֵיהֶן בָּשָׂר - אִם נִכְּרֶת בָּהֶן צוּרַת עַצְמוֹת הָאָדָם, הֲרֵי אֵלּוּ מְטַמְּאִין בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וּבְאֹהֶל כְּמֵת שָׁלֵם; שֶׁאֲנִי קוֹרֵא בָהֶם "עֶצֶם אָדָם". וְאֵלּוּ הֵן הָעֲצָמוֹת שֶׁהֵן מְטַמְּאִין כְּמֵת: הַשִּׁדְרָה, וְהַגֻּלְגֹּלֶת, וְרֹב בְּנְיָנוֹ, וְרֹב מִנְיָנוֹ. הַשִּׁדְרָה כֵּיצַד? שִׁדְרָה הַשְּׁלֵמָה, הֲרֵי הִיא כְּמֵת שָׁלֵם; וְאִם חִסְּרָה אֲפִלּוּ חֻלְיָה אַחַת מִשְּׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה חֻלְיוֹת, הֲרֵי הִיא כִּשְׁאָר הָעֲצָמוֹת. הַגֻּלְגֹּלֶת כֵּיצַד? גֻּלְגֹּלֶת שֶׁהִיא שְׁלֵמָה, הֲרֵי הִיא כְּמֵת; וְאִם חִסְּרָה כְּסֶלַע, הֲרֵי הִיא כִּשְׁאָר הָעֲצָמוֹת. הָיוּ בָהּ נְקָבִים קְטַנִּים, כֵּלָן מִצְטָרְפִין לִכְסֶלַע. כָּל בִּנְיָנוֹ שֶׁל אָדָם - הוּא שְׁתֵּי הַשּׁוֹקַיִם, וְהַיְרֵכַיִם, וְהַצְּלָעוֹת, וְהַשִּׁדְרָה. וְרֹב בִּנְיָנוֹ שֶׁל מֵת, הֲרֵי הוּא כְּמֵת שָׁלֵם; כֵּיצַד? כְּגוֹן שְׁתֵּי שׁוֹקָיו וְיַרֵךְ אַחַת. אִם חָסֵר רֹב בִּנְיָנוֹ כָּל שֶׁהוּא, הֲרֵי הֵן כִּשְׁאָר הָעֲצָמוֹת. רֹב מִנְיָנוֹ כֵּיצַד? רֹב מִנְיַן עַצְמוֹת הַמֵּת, כְּגוֹן שֶׁהָיוּ מֵאָה חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים עֶצֶם - הֲרֵי אֵלּוּ כְּמֵת שָׁלֵם; הָיוּ מֵאָה אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים, הֲרֵי הֵן כִּשְׁאָר הָעֲצָמוֹת. אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה אָדָם זֶה יָתֵר בְּאֵבָרָיו, אוֹ חָסֵר בְּאֵבָרָיו - אֵין מַשְׁגִּיחִין אֶלָּא עַל מִנְיַן רֹב כָּל אָדָם; אֶלָּא אִם כֵּן הָיְתָה אֶצְבַּע שֶׁיֵּשׁ בָּהּ צִפֹּרֶן, אוֹ שֶׁהָיְתָה נִסְפֶּרֶת עַל גַּב הַיָּד - שֶׁהִיא עוֹלָה לַמִּנְיָן, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

ט. שְׁאָר עַצְמוֹת הַמֵּת שֶׁאֵין בָּהֶן רֹב מִנְיָן, וְלֹא רֹב בִּנְיָן, וְלֹא שִׁדְרָה שְׁלֵמָה, וְלֹא גֻּלְגֹּלֶת שְׁלֵמָה - אִם הָיָה בָּהֶן רֹבַע הַקַּב, הֲרֵי אֵלּוּ מְטַמְּאִין כְּמֵת בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וּבְאֹהֶל; הָיוּ פָּחוֹת מֵרֹבַע הַקַּב, אֲפִלּוּ עֶצֶם כִּשְׁעוֹרָה - מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא, וְאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּאֹהֶל.

י. הָיָה עֶצֶם אֶחָד - אֲפִלּוּ יֵשׁ בּוֹ רֹבַע - הֲרֵי זֶה מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא, וְאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּאֹהֶל. טֻמְאַת עֶצֶם אֶחָד, הֲלָכָה מִפִּי הַקַּבָּלָה; לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעַל [כָּל] הַנֹּגֵעַ בַּעֶצֶם" - לָמְדוּ מִפִּי הַשְּׁמוּעָה, אֲפִלּוּ עֶצֶם כִּשְׁעוֹרָה, מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא; וּלְפִי שֶׁטֻּמְאָתוֹ הֲלָכָה [ממשה רבינו] - הֲרֵי הוּא דִּין תּוֹרָה, וְלֹא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.

יא. מֵת שֶׁהִרְקִיבוּ עַצְמוֹתָיו בַּקֶּבֶר, וְנַעֲשָׂה רָקָב - מְלֹא חָפְנַיִם מֵאוֹתוֹ רָקָב, מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא וּבְאֹהֶל כְּמֵת. וְאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּמַגָּע - לְפִי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִגַּע בְּכֻלּוֹ, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ גּוּף אֶחָד; וַאֲפִלּוּ גִּבְלוֹ [ערבו] בְּמַיִם, אֵינוֹ חִבּוּר.

יב. דַּם הַמֵּת, מְטַמֵּא כְּמֵת בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וּבְאֹהֶל - שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם", וְנֶאֱמַר: "כִּי הַדָּם הוּא הַנֶּפֶשׁ". וְכַמָּה שִׁעוּרוֹ? רְבִיעִית. וַאֲפִלּוּ תַּמְצִית הַדָּם [- טבעת שסביב הדם הקרוש] - כָּל זְמַן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַדְמוּמִית, מְטַמֵּא בְּאֹהֶל כְּמֵת.

יג. דַּם הַחַי, אֲפִלּוּ דַּם נְחִירָה [- הריגה] - הֲרֵי זֶה טָהוֹר, כָּל זְמַן שֶׁהוּא חַי. נִתְעָרֵב הַדָּם שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ בָּאַחֲרוֹנָה סָמוּךְ לְמִיתָה, עִם הַדָּם שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ אַחַר שֶׁמֵּת, וְכָל הַתַּעֲרֹבֶת רְבִיעִית, וְאֵין יָדוּעַ כַּמָּה יָצָא מֵחַיִּים וְכַמָּה יָצָא מֵאַחַר מִיתָה - אֲפִלּוּ חֲצִי רְבִיעִית מֵחַיִּים, וְחֶצְיָהּ אַחַר מִיתָה - הֲרֵי זֶה נִקְרָא 'דַּם תְּבוּסָה', וּמְטַמֵּא בְּמַשָּׂא וּבְמַגָּע וּבְאֹהֶל; אֶלָּא שֶׁטֻּמְאָתוֹ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.

יד. הָרוּג שֶׁהָיָה מֻטָּל עַל הַמִּטָּה, וְדָמוֹ מְנַטֵּף כְּשֶׁהוּא חַי וְיוֹרֵד לְגֻמָּה, וּמֵת, וַהֲרֵי הַדָּם מְנַטֵּף אַחַר מוֹתוֹ וְיוֹרֵד לְאוֹתָהּ גֻּמָּה - הֲרֵי כָּל הַדָּם שֶׁבָּהּ טָהוֹר; שֶׁטִּפָּה טִפָּה רִאשׁוֹנָה רִאשׁוֹנָה [- אחת אחת], בְּטֵלָה בַּדָּם שֶׁיָּצָא מֵחַיִּים. יָצָא מִמֶּנּוּ רְבִיעִית דָּם בִּלְבַד, וְסָפֵק כֻּלָּהּ מֵחַיִּים סָפֵק כֻּלָּהּ לְאַחַר מִיתָה - הֲרֵי זוֹ סְפֵק טֻמְאָה, כִּשְׁאָר הַסְּפֵקוֹת; וְהַנּוֹגֵעַ בָּהּ בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד - טָמֵא, בִּרְשׁוּת הָרַבִּים - טָהוֹר, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ.

טו. הַקֶּבֶר - כָּל זְמַן שֶׁהַטֻּמְאָה בְּתוֹכוֹ, מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְאֹהֶל כְּמֵת, דִּין תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אוֹ בְמֵת, אוֹ בְעֶצֶם אָדָם, אוֹ בְקֶבֶר". וְאֶחָד הַנּוֹגֵעַ בְּגַגּוֹ שֶׁל קֶבֶר, אוֹ הַנּוֹגֵעַ בִּכְתָלָיו;

מתוך מהדורת חזק

וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה בָּנוּי וְסָתוּם, וְאַחַר כָּךְ יִהְיֶה כֵּלוֹ מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְאֹהֶל. אֲבָל הַמַּעֲמִיד כֵּלִים אוֹ אֲבָנִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן בְּצִדֵּי הַמֵּת, וְכִסָּה עָלָיו מִלְּמַעְלָה בְּכֵלִים אוֹ בַּאֲבָנִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - זֶה הַכִּסּוּי הַמֻּטָּל מִלְּמַעְלָה, נִקְרָא 'גּוֹלֵל'; וְאֵלּוּ הַצְּדָדִין הַמַּעֲמִידִין אֶת הַגּוֹלֵל שֶׁהוּא נִשְׁעָן עֲלֵיהֶן, נִקְרָאִין 'דּוֹפֵק'. וּשְׁנֵיהֶם, הַגּוֹלֵל אוֹ הַדּוֹפֵק - מְטַמְּאִין בְּמַגָּע וּבְאֹהֶל כְּקֶבֶר, וְטֻמְאָתָם מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים; וְאֵינָן מְטַמְּאִין בְּמַשָּׂא. לְפִיכָךְ, אִם גָּרַר אֶת הַגּוֹלֵל בַּחֲבָלִים עַד שֶׁכִּסָּה בּוֹ הַמֵּת, אוֹ גְּרָרוֹ וּשְׁמָטוֹ מֵעַל הַמֵּת, אוֹ שֶׁגָּרַר הַדּוֹפֵק עַד שֶׁהֶעֱמִיד עָלָיו הַגּוֹלֵל, אוֹ שְׁמָטוֹ בַּחֲבָלִים מִתַּחַת הַגּוֹלֵל - הֲרֵי זֶה טָהוֹר. וּדְבָרִים שֶׁסּוֹמְכִין אֶת הַדּוֹפֵק, וְהֵן הַנִּקְרָאִין 'דּוֹפֵק דּוֹפְקִין' - הֲרֵי הֵן טְהוֹרִין.

טז. שָׂדֶה שֶׁנֶּחְרַשׁ בָּהּ הַקֶּבֶר, וְאָבְדוּ עַצְמוֹת הַמֵּת בַּעֲפָרָהּ - הִיא הַנִּקְרֶאת 'בֵּית הַפְּרָס'. וַעֲפָרָהּ מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא, שֶׁמָּא יֵשׁ בּוֹ עֶצֶם כִּשְׁעוֹרָה; וְאֵינָהּ מְטַמְּאָה בְּאֹהֶל. וְכֵן כָּל אַרְצוֹת הָעַמִּים - עֲפָרָן מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא, מִפְּנֵי הָעֲצָמוֹת שֶׁאֵין נִזְהָרִין בָּהֶן; וְטֻמְאַת בֵּית הַפְּרָס וְאֶרֶץ הָעַמִּים - מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר.

יום חמישי כ"ו אלול ה'תשע"ב

פֶּרֶק ג

א. אֵלּוּ מְטַמְּאִין בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וּבְאֹהֶל: הַמֵּת, אֲפִלּוּ נֵפֶל שֶׁלֹּא נִתְקַשְּׁרוּ אֵבָרָיו בְּגִידִין, וּכְזַיִת מִבְּשַׂר הַמֵּת, וּכְזַיִת נֶצֶל [- בשר שנימוח], וְאֵבֶר מִן הַחַי וְאֵבֶר מִן הַמֵּת שֶׁיֵּשׁ עֲלֵיהֶן בָּשָׂר כָּרָאוּי, וְהַשִּׁדְרָה, וְהַגֻּלְגֹּלֶת, וְרֹב בְּנְיָנוֹ, וְרֹב מִנְיָנוֹ [של העצמות], וְרֻבַּע עֲצָמוֹת מִכָּל מָקוֹם אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהֶן לֹא רֹב בְּנְיָן וְלֹא רֹב מִנְיָן, וּרְבִיעִית דָּם, וּרְבִיעִית דַּם תְּבוּסָה [- היוצא בעת הריגה] - הַכֹּל שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה.

ב. וְאֵלּוּ מְטַמְּאִין בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא, וְאֵין מְטַמְּאִין בְּאֹהֶל: אֵבֶר מִן הַחַי שֶׁחָסֵר בְּשָׂרוֹ, וְאֵבֶר מִן הַמֵּת שֶׁחָסֵר בְּשָׂרוֹ אוֹ עַצְמוֹ, וְהַשִּׁדְרָה שֶׁחָסְרָה וְאֵין בָּהּ רֻבַּע עֲצָמוֹת, וְהַגֻּלְגֹּלֶת שֶׁחָסְרָה וְאֵין בָּהּ רֻבַּע [הקב] עֲצָמוֹת, וְעֶצֶם אֶחָד אֲפִלּוּ כִּשְׁעוֹרָה, וְאֶרֶץ הָעַמִּים, וּבֵית הַפְּרָס - הַכֹּל שִׁבְעָה.

ג. הַגּוֹלֵל וְהַדּוֹפֵק [- כיסויי הקבר] - מְטַמְּאִין בְּמַגָּע וּבְאֹהֶל כְּקֶבֶר, וְאֵינָן מְטַמְּאִין בְּמַשָּׂא. הָרָקָב [- מת שנרקב] - מְטַמֵּא בְּאֹהֶל וּבְמַשָּׂא, וְאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּמַגָּע. טֻמְאַת רֻבַּע עֲצָמוֹת בְּאֹהֶל, וְטֻמְאַת רְבִיעִית דָּם, וְטֻמְאַת אֵבֶר שֶׁאֵין עָלָיו בָּשָׂר כָּרָאוּי [- כשיעור] בֵּין מִן הַמֵּת בֵּין מִן הַחַי - יֵרָאֶה לִי, שֶׁכֵּלָן טֻמְאָתָן אֵינָהּ דִּין תּוֹרָה; שֶׁהֲרֵי אֵין הַנָּזִיר מְגַלֵּחַ עֲלֵיהֶן, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בִּנְזִירוּת, וְאֵין חַיָּבִין עֲלֵיהֶן עַל בִּיאַת הַמִּקְדָּשׁ, וְכָל הַטֻּמְאָה בְּטֻמְאָה שֶׁל תּוֹרָה - חַיָּב עַל בִּיאַת הַמִּקְדָּשׁ. לְפִיכָךְ אֲנִי אוֹמֵר, שֶׁכָּל טֻמְאָה מִן הַמֵּת שֶׁאֵין הַנָּזִיר מְגַלֵּחַ עָלֶיהָ, אֵינָהּ דִּין תּוֹרָה.

ד. אֵין רָקָב הַמֵּת מְטַמֵּא - עַד שֶׁיִּקָּבֵר עָרֹם, בְּאָרוֹן שֶׁל שַׁיִשׁ אוֹ שֶׁל זְכוּכִית וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, וְיִהְיֶה כֵּלוֹ שָׁלֵם. חָסֵר מִמֶּנּוּ אֵבֶר, אוֹ שֶׁנִּקְבַּר בִּכְסוּתוֹ, אוֹ בְּאָרוֹן שֶׁל עֵץ אוֹ שֶׁל מַתֶּכֶת - אֵין רָקָבוֹ טָמֵא; מִפְּנֵי שֶׁרְקַב הַכְּסוּת אוֹ רְקַב הָעֵץ אוֹ חֲלֻדַּת הַמַּתֶּכֶת תִּתְעָרֵב בָּרָקָב בַּהֲוָיָתוֹ. וְרָקָב הַמְטַמֵּא שֶׁנִּתְעָרֵב בּוֹ עָפָר כָּל שֶׁהוּא, הֲרֵי הוּא בְּטֻמְאָתוֹ. וְלֹא אָמְרוּ רָקָב, אֶלָּא לְמֵת בִּלְבַד; אֲבָל הָרוּג, אֵין לוֹ רָקָב.

ה. קָבְרוּ שְׁנֵי מֵתִים כְּאֶחָד, אוֹ שֶׁגְּזְזוּ שְׂעָרוֹ אוֹ צִפָּרְנָיו וּקְבָרוּם עִמּוֹ, אוֹ שֶׁקָּבְרוּ אִשָּׁה עֲבֻרָה וְעֻבָּרָהּ בְּמֵעֶיהָ - אֵין לָהֶן רָקָב.

ו. טָחַן הַמֵּת עַד שֶׁנַּעֲשָׂה רָקָב, אֵינוֹ מְטַמֵּא - עַד שֶׁיַּרְקִיב מֵאֵלָיו.

ז. טְחָנוֹ כֻּלּוֹ, וְהִנִּיחוֹ עַד שֶׁהִרְקִיב, אוֹ שֶׁהִרְקִיב מִקְצָתוֹ כְּשֶׁהוּא חַי, וּמֵת וְהִרְקִיב כֻּלּוֹ - הֲרֵי זֶה סָפֵק; וְאִם נִטְמָא לִמְלֹא חָפְנַיִם מֵרָקָב זֶה, הֲרֵי זֶה טָמֵא בְּסָפֵק.

ח. מְלֹא חָפְנַיִם וָעוֹד מֵעָפָר הַנִּמְצָא תַּחַת הַמֵּת, אוֹ מֵעָפָר הַנִּמְצָא בְּקֶבֶר, וְאֵין יָדוּעַ מַה טִּיבוֹ, אִם הוּא רָקָב שֶׁמְּטַמֵּא בְּאֹהֶל, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא עָפָר שֶׁנִּתְלַכְלֵךְ בְּנֶצֶל הַמֵּת [- בשרו הרקוב] וְדָמוֹ - הֲרֵי זֶה מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא וּבְאֹהֶל; שֶׁהֲרֵי יֵשׁ בִּמְלֹא חָפְנַיִם וָעוֹד, מְלֹא חָפְנַיִם רָקָב. וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁאַף זוֹ טֻמְאָה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.

ט. הַמֵּת שֶׁנִּשְׂרַף, וְשִׁלְּדוֹ קַיֶּמֶת, וְהִיא הַשִּׁדְרָה וְהַצְּלָעוֹת - הֲרֵי זֶה מְטַמֵּא כְּמֵת שָׁלֵם, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם נֶחְרַךְ [- ליחכתו האש]; אֲבָל אִם נִשְׂרַף עַד שֶׁנִּתְבַּלְבְּלָה צוּרַת תַּבְנִיתוֹ, טָהוֹר. וְכֵן שָׁפִיר מְרֻקָּם [- ניכרה צורת עוברו] שֶׁטְּרָפוֹ בַּמַּיִם - טָהוֹר, שֶׁהֲרֵי נִתְבַּלְבְּלָה צוּרָתוֹ.

י. בְּשַׂר הַמֵּת שֶׁנִּפְרַךְ וְנַעֲשָׂה כְּקֶמַח, טָהוֹר; וְכֵן אֵפֶר הַשְּׂרוּפִין, טָהוֹר. וְכֵן הַתּוֹלָעִים הַנֶּהֱוִין מִבְּשַׂר הַמֵּת, בֵּין חַיִּים בֵּין מֵתִים - טְהוֹרִין. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ, שֶׁהַמֹּחַ כְּבָשָׂר בְּכָל מָקוֹם - בֵּין בְּמֵת, בֵּין בִּנְבֵלָה וְשֶׁרֶץ.

יא. עוֹר הָאָדָם - כִּבְשָׂרוֹ. אִם עִבְּדוֹ כָּל צָרְכּוֹ, אוֹ הִלֵּךְ [- דרך] בּוֹ כְּדֵי עוֹבְדָהּ [עיבוד] - הֲרֵי זֶה טָהוֹר מִן הַתּוֹרָה; אֲבָל מִדִּבְרֵיהֶם, מְטַמֵּא בִּכְזַיִת כִּבְשַׂר הַמֵּת - גְּזֵרָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא לְהַרְגִּיל בְּנֵי אָדָם לְעַבֵּד עוֹרוֹת הָאָדָם וְיִשְׁתַּמְּשׁוּ בָּהֶן.

יב. עוֹר הַבָּא כְּנֶגֶד פָּנָיו שֶׁל אָדָם כְּשֶׁיִּוָּלֵד - בֵּין שֶׁהָיָה חַי וְאִמּוֹ חַיָּה, בֵּין שֶׁנּוֹלַד מֵת וְאִמּוֹ מֵתָה - הֲרֵי זֶה טָהוֹר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּמוֹ פֶּרֶשׁ אוֹ צוֹאָה וְקִיא וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן.

יג. כָּל שֶׁבַּמֵּת - טָמֵא, חוּץ מִן הַשִּׁנַּיִם וְהַשֵּׂעָר וְהַצִּפֹּרֶן, הוֹאִיל וְגִזְעָן מַחְלִיף [- מתחלפים כשניטלים]; וּבִשְׁעַת חִבּוּרָן, הַכֹּל טָמֵא. כֵּיצַד? הַמֵּת בַּחוּץ, וּשְׂעָרוֹ בְּתוֹךְ הַבַּיִת - נִטְמָא כָּל אֲשֶׁר בַּבַּיִת; וְכֵן הַנּוֹגֵעַ בִּשְׂעָרוֹ אוֹ בְּשִׁנָּיו אוֹ בְּצִפָּרְנָיו, כְּשֶׁהֵן מְחֻבָּרִין - נִטְמָא. שְׂעָרוֹ הָעוֹמֵד לְהִגָּזֵז, וְצִפָּרְנוֹ הָעוֹמֵד לְהִנָּטֵל - הוֹאִיל וְהֵן עוֹמְדִין לְהִנָּטֵל, יֵשׁ בָּהֶן סָפֵק; לְפִיכָךְ, הַנּוֹגֵעַ בָּהֶן - הֲרֵי הוּא סְפֵק טָמֵא. כָּל מַשְׁקֶה הַיּוֹצֵא מִן הַמֵּת - טָהוֹר, חוּץ מִדָּמוֹ; וְכָל מַרְאֵה דָּמִים [- אדמימות] מִן הַמֵּת - טָמֵא, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וּמִפְּנֵי מָה לֹא גָּזְרוּ עַל מַשְׁקֵה הַמֵּת, כְּדֶרֶךְ שֶׁגָּזְרוּ עַל מַשְׁקִין הַיּוֹצְאִין מִכָּל הַטְּמֵאִין? מִפְּנֵי שֶׁהַמֵּת - הַכֹּל בְּדֵלִין [מובדלים] מִמֶּנּוּ, לֹא גָּזְרוּ עַל מַשְׁקָיו.

מתוך מהדורת חזק

יד. כָּבֵד שֶׁנִּמּוֹחָה - מְטַמְּאָה בִּרְבִיעִית, מִפְּנֵי שֶׁהִיא כְּדַם קוֹפֶּה [קרוש]. דַּם [ילד] קָטָן, שֶׁיָּצָא כֻּלּוֹ - אִם אֵין בּוֹ רְבִיעִית - טָהוֹר, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא כָּל דָּם שֶׁבּוֹ.

טו. וְאֵלּוּ, אִם חָסְרוּ כָּל שֶׁהוּא, טְהוֹרִין: רְבִיעִית דָּם, וְעֶצֶם כִּשְׁעוֹרָה, וּכְזַיִת בָּשָׂר, וּכְזַיִת נֶצֶל, וּמְלֹא חָפְנַיִם רָקָב, וְאֵבֶר מִן הַחַי שֶׁחָסֵר מֵעַצְמוֹ כָּל שֶׁהוּא.

פֶּרֶק ד

א. רְבִיעִית דָּם הַבָּאָה מִשְּׁנֵי מֵתִים - טְהוֹרָה; עַד שֶׁתִּהְיֶה הָרְבִיעִית מִמֵּת אֶחָד. שִׁדְרָה שֶׁנִּגְמְרָה [נבנתה] מִשְּׁנֵי מֵתִים, כְּגוֹן שֶׁהָיוּ מִקְצָת הַחֲלִיּוֹת מֵאֶחָד וְתַשְׁלוּמָן [השאר] מִמֵּת אַחֵר, וְכֵן הַגֻּלְגֹּלֶת שֶׁל שְׁנֵי מֵתִים, וְרֹבַע [קב] עֲצָמוֹת מִשְּׁנֵי מֵתִים, וְאֵבֶר מִן הַמֵּת מִשְּׁנֵי מֵתִים - כָּל אֵלּוּ אֵינָן מְטַמְּאִין בְּאֹהֶל, אֶלָּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא כִּשְׁאָר כָּל עֲצָמוֹת.

ב. אֵבֶר מִן הַחַי מִשְּׁנֵי אֲנָשִׁים, טָהוֹר; אֲפִלּוּ מֵאִישׁ אֶחָד - אִם נֶחְלַק לִשְׁנַיִם, טָהוֹר.

ג. כְּזַיִת בָּשָׂר מִשְּׁנֵי מֵתִים, וּכְזַיִת נֶצֶל [בשר נימוח] מִשְּׁנֵי מֵתִים, וּמְלֹא חָפְנַיִם רָקָב מִשְּׁנֵי מֵתִים שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶן יֵשׁ לוֹ [הגדרה של -] רָקָב - הֲרֵי אֵלּוּ מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה; וְכֵן כַּחֲצִי זַיִת בָּשָׂר, וְכַחֲצִי זַיִת נֶצֶל - מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה. וּשְׁאָר כָּל הַטֻּמְאוֹת שֶׁבְּמֵת - אֵין מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא שָׁווּ בְּשִׁעוּרֵיהֶן.

ד. עֶצֶם כִּשְׁעוֹרָה שֶׁנֶּחְלַק לִשְׁנַיִם, מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא; וְכֵן רֹבַע עֲצָמוֹת מִמֵּת אֶחָד שֶׁנִּדַּקְדְּקוּ [לחתיכות], וְאֵין בְּכָל אֶחָד מֵהֶן עֶצֶם כִּשְׁעוֹרָה - מְטַמְּאִין בְּאֹהֶל, כְּאִלּוּ לֹא נִדַּקְדְּקוּ.

ה. כְּזַיִת מִן הַמֵּת שֶׁחָתְכוּ חֲלָקִים, וְרִדְּדוּ [- כתשו] וְדִבְּקוּ - מְטַמֵּא בְּאֹהֶל וּבְמַשָּׂא; וְאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּמַגָּע קְצָתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁחִבְּרוּ - שֶׁאֵין חִבּוּרֵי [ידי -] אָדָם חִבּוּר.

ו. כְּזַיִת חֵלֶב שָׁלֵם, שֶׁהִתִּיכוּ [- עשאו נוזל] - טָמֵא; הָיָה מְפֹרָר, וְהִתִּיכוּ - טָהוֹר.

ז. שִׁדְרָה שֶׁנִּגְרְדוּ רֹב חֲלִיּוֹת שֶׁלָּהּ - אַף עַל פִּי שֶׁשִּׁלְדָּהּ קַיֶּמֶת, אֵינָהּ מְטַמְּאָה בְּאֹהֶל; וּבִזְמַן שֶׁהִיא בְּתוֹךְ הַקֶּבֶר - אֲפִלּוּ מְשֻׁבֶּרֶת, וַאֲפִלּוּ מְכֻתֶּתֶת - מְטַמְּאָה בְּאֹהֶל, מִפְּנֵי שֶׁהַקֶּבֶר מְצָרְפָהּ.

ח. כָּל הַמְטַמְּאִין בְּאֹהֶל שֶׁנֶּחְלְקוּ, וְהִכְנִיסָן לְתוֹךְ הַבַּיִת - הָאֹהֶל מְצָרְפָן, וּמְטַמְּאִין בְּאֹהֶל.

ט. עֶצֶם שֶׁיֵּשׁ עָלָיו כְּזַיִת בָּשָׂר בִּידֵי שָׁמַיִם, וְהִכְנִיס מִקְצָתוֹ לִפְנִים מִן הַבַּיִת - נִטְמָא הַבַּיִת. שְׁנֵי עֲצָמוֹת, וַעֲלֵיהֶם כִּשְׁנֵי חֲצֵיי זֵיתִים בָּשָׂר, וְהִכְנִיס מִקְצָתָן לִפְנִים - הַבַּיִת טָמֵא; וְאִם הָיָה הַבָּשָׂר תָּחוּב בָּעֲצָמוֹת בִּידֵי אָדָם - הַבַּיִת טָהוֹר; שֶׁאֵין חִבּוּרֵי אָדָם חִבּוּר.

י. מְלֹא חָפְנַיִם [בשר -] רָקָב שֶׁנִּתְפַּזֵּר בְּתוֹךְ הַבַּיִת, הַבַּיִת טָמֵא.

יא. רְבִיעִית דָּם שֶׁנִּבְלְעָה בְּתוֹךְ הַבַּיִת, הַבַּיִת טָהוֹר לְהַבָּא; וְכָל שֶׁהָיָה בּוֹ בְּעֵת שֶׁנִּבְלְעָה הָרְבִיעִית בָּאָרֶץ, טָמֵא.

יב. כְּזַיִת מִן הַמֵּת שֶׁאָבַד בְּתוֹךְ הַבַּיִת, וּבֻקַּשׁ [- חופש] וְלֹא נִמְצָא - הַבַּיִת טָהוֹר; וְלִכְשֶׁיִּמָּצֵא - הַבַּיִת טָמֵא לְמַפְרֵעַ, מֵעֵת שֶׁאָבַד עַד שֶׁנִּמְצָא.

יג. רְבִיעִית דָּם שֶׁנִּשְׁפַּךְ בָּאֲוִיר [תחת השמים] - אִם קָרַשׁ, אוֹ שֶׁהָיָה בִּמְקוֹם אַשְׁבֹּרֶן [גומא שנאספים בה מים], וְהוּא הַמָּקוֹם הַנָּמוּךְ כְּמוֹ גֻּמָּה, וְהֶאֱהִיל הַמַּאֲהִיל עַל מִקְצָתוֹ - נִטְמָא. נִשְׁפַּךְ עַל הָאַסְקֻפָּה בְּמוֹרָד [משופע], בֵּין [אם השיפוע -] לִפְנִים בֵּין לַחוּץ - הַבַּיִת טָהוֹר, שֶׁהֲרֵי לֹא נָח הַדָּם עַל הָאַסְקֻפָּה; וְאִם הָיְתָה הָאַסְקֻפָּה אַשְׁבֹּרֶן, אוֹ שֶׁקָּרַשׁ הַדָּם עָלֶיהָ - הַבַּיִת טָמֵא. רְבִיעִית דָּם שֶׁנִּבְלְעָה בִּכְסוּת - אִם מִתְכַּבֶּסֶת, וְיוֹצֵא מִמֶּנָּה רְבִיעִית דָּם - הֲרֵי זוֹ הַכְּסוּת מְטַמְּאָה בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וּבְאֹהֶל. וְאִם לָאו - אֵינָהּ מְטַמְּאָה בְּאֹהֶל, וַהֲרֵי הִיא כִּכְסוּת שֶׁנִּגְּעָה בְּמֵת; שֶׁכָּל הַבָּלוּעַ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לָצֵאת, טָהוֹר. כֵּיצַד מְשַׁעֲרִין אוֹתָהּ? מְכַבְּסִין אוֹתָהּ בְּמַיִם, וּמֵבִיא מַיִם כְּמִדָּתָן, וְנוֹתֵן לְתוֹכָן רְבִיעִית דָּם - אִם הָיָה מַרְאֵיהֶן שָׁוֶה, אוֹ שֶׁהָיָה מֵי הַכִּבּוּס אָדֹם יוֹתֵר מִמֵּי הַמֶּזֶג [- שמזגו לתוכן דם] - בְּיָדוּעַ שֶׁיָּצָא מִמֶּנָּה רְבִיעִית.

יד. הַמַּשָּׂא וְהַמַּגָּע וְהָאֹהֶל, שְׁלֹשָׁה שְׁמוֹת הֵן. וְכָל שֶׁהוּא מִשֵּׁם אֶחָד - מִצְטָרֵף, וּמְטַמֵּא; וּמִשְּׁנֵי שֵׁמוֹת - אֵינוֹ מִצְטָרֵף, וְטָהוֹר. כֵּיצַד? הַנּוֹגֵעַ בְּכִשְׁנֵי חֲצֵיי זֵיתִים, אוֹ שֶׁנָּשָׂא שְׁנֵי חֲצֵיי זֵיתִים בְּבַת אַחַת, אוֹ שֶׁהֶאֱהִיל עַל כִּשְׁנֵי חֲצֵיי זֵיתִים, אוֹ שֶׁהֶאֱהִיל עַל חֲצִי זַיִת וַחֲצִי זַיִת אַחֵר מַאֲהִיל עָלָיו, אוֹ שֶׁהָיָה הוּא וַחֲצִי זַיִת תַּחַת הָאֹהֶל, וְהֶאֱהִיל בְּמִקְצָת גּוּפוֹ עַל חֲצִי זַיִת אַחֵר אוֹ הֶאֱהִיל חֲצִי זַיִת עַל מִקְצָתוֹ - הַכֹּל טְמֵאִים, מִפְּנֵי שֶׁהוּא שֵׁם אֶחָד. אֲבָל הַנּוֹגֵעַ בַּחֲצִי זַיִת אוֹ הַנּוֹשֵׂא חֲצִי זַיִת, וְדָבָר אַחֵר מַאֲהִיל עָלָיו וְעַל כַּחֲצִי זַיִת, אוֹ שֶׁהֶאֱהִיל עָלָיו חֲצִי זַיִת אַחֵר, אוֹ שֶׁהֶאֱהִיל הוּא עַל חֲצִי זַיִת אַחֵר, וְכֵן הַנּוֹגֵעַ בַּחֲצִי זַיִת וְנָשָׂא חֲצִי זַיִת אַחֵר - הַכֹּל טְהוֹרִין; שֶׁאֵין הַמַּגָּע מִצְטָרֵף עִם הַמַּשָּׂא, לֹא בְּמֵת וְלֹא בִּשְׁאָר טֻמְאוֹת; וְלֹא הַמַּגָּע מִצְטָרֵף עִם הָאֹהֶל, וְלֹא הָאֹהֶל מִצְטָרֵף עִם הַמַּשָּׂא.

פֶּרֶק ה

א. כָּל הַמִּתְטַמְּאִין מִחֲמַת הַמֵּת, בֵּין אָדָם בֵּין כֵּלִים - טְמֵאִין טֻמְאַת שִׁבְעָה [ימים]. כֵּיצַד? אָדָם אוֹ כְּלִי שֶׁנָּגַע בִּדְבָרִים שֶׁמִּטַּמְּאִין מִן הַמֵּת בְּמַגָּע, אוֹ שֶׁנִּטְמָא בְּאֹהֶל בְּאֶחָד מִדְּבָרִים שֶׁמִּטַּמְּאִין בְּאֹהֶל, וְכֵן אָדָם שֶׁנָּשָׂא דְּבָרִים שֶׁמִּטַּמְּאִין מִן הַמֵּת בְּמַשָּׂא - הַכֹּל טְמֵאִין טֻמְאַת שִׁבְעָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל הַבָּא אֶל הָאֹהֶל וְכָל אֲשֶׁר בָּאֹהֶל, יִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים".

ב. אָדָם שֶׁנִּטְמָא בְּמֵת, וְכֵלִים שֶׁיִּגַּע בָּהֶם אָדָם זֶה - טְמֵאִין טֻמְאַת שִׁבְעָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכִבַּסְתֶּם בְּגָדֵיכֶם בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, וּטְהַרְתֶּם". אֲבָל אָדָם שֶׁיִּגַּע בְּאָדָם שֶׁנִּטְמָא בְּמֵת - בֵּין שֶׁנָּגַע בּוֹ אַחַר שֶׁפֵּרֵשׁ מִמְּטַמְּאָיו, בֵּין שֶׁנָּגַע בּוֹ כְּשֶׁהוּא עֲדַיִן נוֹגֵעַ בַּמֵּת - הֲרֵי זֶה הַשֵּׁנִי טָמֵא טֻמְאַת עֶרֶב, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהַנֶּפֶשׁ הַנֹּגַעַת, תִּטְמָא עַד הָעָרֶב". זֶה הוּא דִּין תּוֹרָה; אֲבָל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, הַנּוֹגֵעַ בְּמֵת וְנָגַע בְּאָדָם אַחֵר, וַעֲדַיִן הוּא מְחֻבָּר בַּמֵּת - שְׁנֵיהֶם טְמֵאִין טֻמְאַת שִׁבְעָה, וּכְאִלּוּ נָגַע זֶה הַשֵּׁנִי בַּמֵּת עַצְמוֹ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? לְעִנְיַן תְּרוּמָה וְקָדָשִׁים;

אֲבָל לְנָזִיר וּלְעוֹשֵׂה פֶּסַח, בֵּין בִּשְׁעַת חִבּוּר בֵּין אַחַר שֶׁפֵּרֵשׁ - אֵינוֹ טָמֵא אֶלָּא טֻמְאַת עֶרֶב, כְּדִין תּוֹרָה.

ג. כֵּלִים שֶׁנִּטְמְאוּ בְּמֵת, בֵּין בְּמַגָּע בֵּין בְּאֹהֶל - הֲרֵי הֵן לַנּוֹגֵעַ בָּהֶן, כְּנוֹגֵעַ בַּמֵּת עַצְמוֹ; מָה הַמֵּת מְטַמֵּא הַנּוֹגֵעַ בּוֹ, בֵּין אָדָם בֵּין כֵּלִים, טֻמְאַת שִׁבְעָה - אַף כֵּלִים שֶׁנִּטְמְאוּ בְּמֵת, הֵם וְהַכֵּלִים אוֹ הָאָדָם שֶׁיִּגַּע בָּהֶם, טְמֵאִין טֻמְאַת שִׁבְעָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּחֲלַל חֶרֶב אוֹ בְּמֵת"; מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁחֶרֶב כַּמֵּת. וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר כֵּלִים, בֵּין כְּלֵי מַתָּכוֹת בֵּין כְּלֵי שֶׁטֶף [כלים המיטהרים במקווה] וּבְגָדִים. הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: "כֹּל הֹרֵג נֶפֶשׁ וְכֹל נֹגֵעַ בֶּחָלָל"; וְכִי תַּעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ, שֶׁזֶּה יָרֵה חֵץ וְהָרַג, זָרַק אֶבֶן וְהָרַג - נִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים?! אֶלָּא הוֹרֵג נֶפֶשׁ בְּחֶרֶב וְכִיּוֹצֵא בָהּ; מִפְּנֵי שֶׁנִּטְמָא בִּנְגִיעָתוֹ בַּכְּלִי שֶׁהָרַג בּוֹ - שֶׁהֲרֵי נָגַע הַכְּלִי בַּמֵּת. וּמִנַּיִן שֶׁאַף הַכֵּלִים הַנּוֹגְעִין בְּאָדָם שֶׁנָּגַע בְּכֵלִים שֶׁנִּטְמְאוּ בְּמֵת, טְמֵאִים טֻמְאַת שִׁבְעָה? שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר: "וְכִבַּסְתֶּם בִּגְדֵיכֶם בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, וּטְהַרְתֶּם"; הָא לָמַדְתָּ, שֶׁכָּל אָדָם הַטָּמֵא טֻמְאַת שִׁבְעָה, מְטַמֵּא בְּגָדִים טֻמְאַת שִׁבְעָה.

ד. נִמְצֵאתָ אוֹמֵר: אָדָם שֶׁנָּגַע בְּמֵת, וְאָדָם בְּאָדָם אַחֵר - הָרִאשׁוֹן טָמֵא טֻמְאַת שִׁבְעָה, וְהַשֵּׁנִי טֻמְאַת עֶרֶב. כֵּלִים הַנּוֹגְעִין בְּמֵת, וְכֵלִים בְּכֵלִים - שְׁנֵיהֶן טְמֵאִים טֻמְאַת שִׁבְעָה; הַשְּׁלִישִׁי, בֵּין אָדָם בֵּין כֵּלִים - טָמֵא טֻמְאַת עֶרֶב. כֵּלִים הַנּוֹגְעִין בְּמֵת, וְאָדָם בְּכֵלִים, וְכֵלִים בְּאָדָם - שְׁלָשְׁתָּן טְמֵאִין טֻמְאַת שִׁבְעָה; הָרְבִיעִי, בֵּין אָדָם בֵּין כֵּלִים - טָמֵא טֻמְאַת עֶרֶב.

ה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? לְעִנְיַן תְּרוּמָה וְקָדָשִׁים; אֲבָל לְחַיֵּב כָּרֵת עַל בִּיאַת מִקְדָּשׁ, אוֹ עַל אֲכִילַת קָדָשִׁים - אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא הַשְּׁנַיִם בִּלְבַד, הָרִאשׁוֹן שֶׁנָּגַע בַּמֵּת וְהַשֵּׁנִי שֶׁנָּגַע בּוֹ, כְּדִין תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכֹל אֲשֶׁר יִגַּע בּוֹ הַטָּמֵא, יִטְמָא". אֲבָל הַנּוֹגֵעַ בְּכֵלִים שֶׁנָּגְעוּ בְּאָדָם, אוֹ הַנּוֹגֵעַ בְּאָדָם שֶׁנָּגַע בְּכֵלִים שֶׁנָּגְעוּ בְּמֵת - פָּטוּר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת בִּיאַת מִקְדָּשׁ; שֶׁהַדְּבָרִים הָאֵלּוּ, אַף עַל פִּי שֶׁהֵם דִּבְרֵי קַבָּלָה [ממשה רבינו], אֵינָן דִּין תּוֹרָה - שֶׁהֲרֵי לֹא נִתְפָּרְשׁוּ בַּתּוֹרָה, אֶלָּא זֶה שֶׁנִּטְמָא בְּמֵת שֶׁהוּא אָב, וְהַשֵּׁנִי הַנּוֹגֵעַ בּוֹ שֶׁהוּא רִאשׁוֹן, בֵּין אָדָם, בֵּין כֵּלִים.

ו. כְּלִי חֶרֶשׁ שֶׁנָּגַע בְּמֵת, אוֹ שֶׁהָיָה עִמּוֹ בְּאֹהֶל - טָמֵא; וְאֵינוֹ מְטַמֵּא לֹא אָדָם, וְלֹא כְּלִי חֶרֶשׁ, וְלֹא שְׁאָר כֵּלִים - שֶׁאֵין כְּלִי חֶרֶשׁ נַעֲשֶׂה אַב הַטֻּמְאָה לְעוֹלָם, לֹא בְּמֵת וְלֹא בִּשְׁאָר טֻמְאוֹת. וְזֶה הוּא דִּין תּוֹרָה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא קַבָּלָה.

ז. זֶה כְּלָל גָּדוֹל בְּטֻמְאוֹת: כָּל אַב טֻמְאָה - מְטַמֵּא אָדָם וּמְטַמֵּא בְּגָדִים וְכֵלִים, בֵּין כְּלֵי מַתָּכוֹת בֵּין כְּלֵי שֶׁטֶף בֵּין כְּלֵי חֶרֶשׁ; וְכָל הַמְטַמֵּא אָדָם וְכֵלִים בִּנְגִיעָה, הֲרֵי זֶה אַב טֻמְאָה. וְכָל וְלַד הַטֻּמְאוֹת - מְטַמֵּא אֳכָלִין וּמַשְׁקִין; וְאֵינוֹ מְטַמֵּא לֹא אָדָם וְכֵלִים, לֹא כְּלֵי חֶרֶשׁ, וְלֹא שְׁאָר כֵּלִים וּבְגָדִים.

ח. וְכָל הַנּוֹגֵעַ בְּאָב, הוּא הַנִּקְרָא 'רִאשׁוֹן'; וְהַנּוֹגֵעַ בְּרִאשׁוֹן, נִקְרָא 'שֵׁנִי'; וְהַנּוֹגֵעַ בְּשֵׁנִי, נִקְרָא 'שְׁלִישִׁי'; וְהַנּוֹגֵעַ בִּשְׁלִישִׁי, נִקְרָא 'רְבִיעִי'. וְהָרִאשׁוֹן וְשֶׁלְּמַטָּה מִמֶּנּוּ, כֻּלָּן נִקְרָאִין 'וְלַד הַטֻּמְאָה'.

ט. כָּל הַמִּתְטַמֵּא מֵחֲמַת הַמֵּת טֻמְאַת שִׁבְעָה, בֵּין אָדָם בֵּין כֵּלִים - הוּא הַנִּקְרָא 'טְמֵא מֵת'. וְהוּא אָב מֵאָבוֹת הַטֻּמְאוֹת, לְעִנְיַן טֻמְאַת תְּרוּמָה וְטֻמְאַת קָדָשִׁים כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, כְּדֵי לִמְנוֹת מִמֶּנּוּ רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי, וּכְדֵי לְטַמֵּא אָדָם וְכֵלִים בְּמַגָּע כִּשְׁאָר אָבוֹת הַטֻּמְאוֹת; וְאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא.

י. כָּל הַמִּתְטַמֵּא מֵחֲמַת הַמֵּת טֻמְאַת עֶרֶב - הוּא וְלַד הַטֻּמְאָה, וְהוּא הָרִאשׁוֹן לְטֻמְאָה; וְאֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה הָרְבִיעִי מִן הַמֵּת, רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ לְעִנְיַן תְּרוּמָה וְקָדָשִׁים.

יא. אָדָם אוֹ כֵּלִים שֶׁנִּטְמְאוּ בְּמַגַּע אֶרֶץ הָעַמִּים וּבֵית הַפֶּרֶס, אוֹ בְּמַשָּׂאן, אוֹ בְּמַגַּע דַּם תְּבוּסָה [- היוצא בשעת ההריגה] וְגוֹלֵל וְדוֹפֵק [- כיסויי הקבר], אוֹ בְּאָהֳלָן, וְכֵן אָדָם שֶׁנִּטְמָא בְּמַשָּׂא דַּם תְּבוּסָה - הֲרֵי אֵלּוּ כֻּלָּן וְכַיּוֹצֵא בָהֶם, אָבוֹת טֻמְאוֹת שֶׁל דִּבְרֵי סוֹפְרִים; וְכֵן בְּגָדִים הַמִּתְטַמְּאִין מֵחֲמַת אֵלּוּ טֻמְאַת שִׁבְעָה, כֻּלָּן אָבוֹת הַטֻּמְאוֹת שֶׁל דִּבְרֵי סוֹפְרִים.

יב. הָאֹהֶל עַצְמוֹ הַמַּאֲהִיל עַל הַטֻּמְאָה - אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָגְעָה בּוֹ טֻמְאָה - הֲרֵי הוּא טָמֵא טֻמְאַת שִׁבְעָה מִן הַתּוֹרָה, וַהֲרֵי הוּא כִּבְגָדִים שֶׁנָּגְעוּ בְּמֵת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִנֵּה עַל הָאֹהֶל". בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיָה הָאֹהֶל בֶּגֶד אוֹ שַׂק אוֹ כְּלִי עֵץ אוֹ עוֹר, אֶחָד עוֹר בְּהֵמָה וְחַיָּה, בֵּין הַמֻּתָּרִין לַאֲכִילָה בֵּין הָאֲסוּרִין לַאֲכִילָה - שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּפְרֹשׂ אֶת הָאֹהֶל עַל הַמִּשְׁכָּן", אֵין קָרוּי אֹהֶל אֶלָּא אָרִיג וְעוֹר כְּמִשְׁכָּן. אֲבָל אִם הָיָה הָאֹהֶל נְסָרִין שֶׁל עֵץ, כְּגוֹן הַתִּקְרָה אוֹ הַמַּחְצֶלֶת וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, אוֹ שֶׁהָיָה עֶצֶם, אוֹ שֶׁל מַתֶּכֶת - הֲרֵי זֶה טָהוֹר; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, שֶׁאִם הָיָה בִּנְיָן, שֶׁהוּא טָהוֹר. וְכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר 'הַבַּיִת טָמֵא', אֵינוֹ אֶלָּא אָדָם וְכֵלִים שֶׁבְּכָל הַבַּיִת. וְאֵין לְךָ יוֹצֵא מִן הָעֵץ שֶׁהוּא מִתְטַמֵּא טֻמְאַת אֹהָלִים, אֶלָּא הַפִּשְׁתָּן בִּלְבַד.

יג. בְּגָדִים הַנּוֹגְעִין בְּמֵת - אַף עַל פִּי שֶׁהֵן כְּמֵת לְטַמֵּא אֲחֵרִים שֶׁנָּגְעוּ בָּהֶן טֻמְאַת שִׁבְעָה, אֵינָן כְּמֵת לְטַמֵּא בְּאֹהֶל וּבְמַשָּׂא; שֶׁהַמַּשָּׂא לַמֵּת עַצְמוֹ אֵינוֹ מְפֹרָשׁ כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, וּבְטֻמְאַת אֹהֶל הוּא אוֹמֵר: "אָדָם כִּי יָמוּת בְּאֹהֶל". לְפִיכָךְ, הַנּוֹשֵׂא בְּגָדִים שֶׁנָּגְעוּ בְּמֵת וְלֹא נָגַע בָּהֶן, וְכָל הַמַּאֲהִיל עֲלֵיהֶם, אוֹ שֶׁהֲאֲהִילוּ עָלָיו, אוֹ שֶׁהָיוּ עִמּוֹ בְּאֹהֶל - הֲרֵי זֶה טָהוֹר. וְכֵן אָדָם שֶׁנִּטְמָא בְּמֵת, וְהֶאֱהִיל עַל הַכֵּלִים - הֲרֵי הֵן טְהוֹרִין; שֶׁאֵין טְמֵא מֵת מְטַמֵּא אֶלָּא בְּמַגָּע בִּלְבַד.

יד. הַמֵּת אֵינוֹ מְטַמֵּא מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב מִתַּחְתָּיו, וְלֹא מַדָּף מֵעַל גַּבָּיו [- בגדים שמעליו]; אֶלָּא אֶחָד כְּלִי שֶׁיִּגַּע בַּמֵּת מִצִּדּוֹ, אוֹ שֶׁהָיָה תַּחְתָּיו, אוֹ עַל גַּבָּיו. כֵּיצַד? עֲשָׂרָה בְּגָדִים זֶה עַל גַּבֵּי זֶה, וְהַמֵּת לְמַעְלָה, וַעֲשָׂרָה בְּגָדִים אֲחֵרִים עַל גַּבּוֹ מִלְּמַעְלָה - בֶּגֶד הַנּוֹגֵעַ בּוֹ, וְהַבֶּגֶד הַשֵּׁנִי שֶׁנָּגַע בַּבֶּגֶד שֶׁנָּגַע בּוֹ - שְׁנֵיהֶם טְמֵאִים טֻמְאַת שִׁבְעָה; וְהַשְּׁלִישִׁי - טָמֵא טֻמְאַת עֶרֶב, בֵּין שֶׁלְּמַעְלָה בֵּין שֶׁלְּמַטָּה; וְהָרְבִיעִי, וּמִן הָרְבִיעִי וּלְמַטָּה, וּמִן הָרְבִיעִי וּלְמַעְלָה - כֻּלָּן טְהוֹרִין; מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּמְטַמְּאֵי מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ. בַּמֶּה דְּבָרִים

אֲמוּרִים, שֶׁכָּל הַבְּגָדִים אוֹ הַכֵּלִים שֶׁתַּחְתָּיו וְשֶׁלְּמַעְלָה מִמֶּנּוּ טְהוֹרִין? בְּשֶׁלֹּא הָיְתָה שָׁם טֻמְאָה רְצוּצָה [- שאין מעליה חלל טפח] וְלֹא טֻמְאַת אֹהֶל, אוֹ שֶׁהָיָה מַבְדִּיל בֵּינוֹ וּבֵין הַכֵּלִים אֶבֶן, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר.

יום שישי כ"ז אלול ה'תשע"ב

פֶּרֶק ו

א. עַצְמוֹת הַדָּג וְעוֹרוֹ - הָעוֹשֶׂה מֵהֶן כֵּלִים, אֵינָן מְקַבְּלִין טֻמְאָה כְּלָל, לֹא מִדִּבְרֵי תּוֹרָה וְלֹא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים; וְכֵן יְרוֹקָה שֶׁעַל פְּנֵי הַמַּיִם, וְכַיּוֹצֵא בָהּ; שֶׁכָּל מַה שֶּׁבַּיָּם טָהוֹר, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת כֵּלִים. לְפִיכָךְ, הָעוֹשֶׂה אֹהֶל מֵעוֹר הַדָּג, אוֹ מִצֶּמֶר שֶׁגָּדֵל בַּיָּם - אֵין עַצְמוֹ שֶׁל אֹהֶל זֶה מְקַבֵּל טֻמְאָה, אַף עַל פִּי שֶׁמַּבִּיא אֶת הַטֻּמְאָה לְכָל אֲשֶׁר יִהְיֶה תַּחְתָּיו כִּשְׁאָר אֹהָלִים.

ב. כְּלֵי גְלָלִים, וּכְלֵי אֲבָנִים, וּכְלֵי אֲדָמָה - אֵינָן מְקַבְּלִין טֻמְאָה כְּלָל, לֹא מִדִּבְרֵי תּוֹרָה וְלֹא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, בֵּין טֻמְאַת מֵת, בֵּין שְׁאָר הַטֻּמְאוֹת. וְכֵן כְּלֵי עֵץ הֶעָשׂוּי לְנַחַת [- לעמוד במקום אחד], כְּגוֹן הַתֵּבָה וְהַמִּגְדָּל וְהַכַּוֶּרֶת שֶׁהֵן מַחְזִיקִין אַרְבָּעִים סְאָה בְּלַח וְיִהְיֶה לָהֶן שׁוּלַיִם [- תחתית] - אֵינָן מְקַבְּלִין טֻמְאָה כְּלָל, לֹא מִדִּבְרֵי תּוֹרָה וְלֹא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים; וְאֵלּוּ הֵן הַנִּקְרָאִין 'כְּלֵי עֵץ הַבָּא בְּמִדָּה'.

ג. (כְּלֵי עֵץ - פְּשׁוּטֵיהֶן טְהוֹרִין, מְקַבְּלֵיהֶן טְמֵאִין). כְּלֵי חֶרֶשׂ - פְּשׁוּטֵיהֶן [- ללא בית קיבול] טְהוֹרִין, וּמְקַבְּלֵיהֶן [- עם בית קיבול] טְמֵאִין; וְאֵינָן מִטַּמְּאִין אֶלָּא מֵאֲוִירָן, אוֹ בְּהֶסֵּט הַדֶּב; אֲפִלּוּ נָגַע כְּלִי חֶרֶשׂ בְּמֵת מִגַּבּוֹ [של כלי], אֵינוֹ מִתְטַמֵּא. וְאִם נִכְנְסָה טֻמְאָה מִן הַטֻּמְאוֹת בַּאֲוִירוֹ - וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָגְעָה בּוֹ, נִטְמָא. הָיָה כְּלִי חֶרֶשׂ עִם הַמֵּת בָּאֹהֶל - נִטְמָא, שֶׁהֲרֵי הַטֻּמְאָה נִכְנְסָה בַּאֲוִירוֹ. וְאִם הָיָה מֻקָּף [סגור] צָמִיד פָּתִיל [- כיסוי מהודק] - הוּא וּמַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ טָהוֹר, כְּמוֹ שֶׁנִּתְפָּרֵשׁ בַּתּוֹרָה, שֶׁאֵין טֻמְאָה נִכְנֶסֶת לוֹ אֶלָּא מִפִּתְחוֹ, [או -] וּבְהֶסֵּט הַדֶּב - שֶׁהֲרֵי הוּא כְּמִי שֶׁנָּגַע בְּכֻלּוֹ.

ד. הָעוֹשֶׂה הַגּוֹלֵל [- כיסוי לקבר] מִדָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה - כְּגוֹן שֶׁהִנִּיחַ עַל גַּבֵּי הַקֶּבֶר אֶבֶן, אוֹ כְּלִי אֲדָמָה, אוֹ כְּלִי עֵץ הַבָּא בְּמִדָּה, אוֹ כְּלִי חֶרֶשׂ הַמֻּקָּף צָמִיד פָּתִיל, אוֹ עוֹר הַדָּג וְעַצְמוֹ, וְכַיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ - הַנּוֹגֵעַ בָּהֶן טָמֵא טֻמְאַת שִׁבְעָה, מִשּׁוּם נוֹגֵעַ בְּגוֹלֵל; וְאִם פָּרְשׁוּ מִלְּהִיוֹת גּוֹלֵל, אוֹ שֶׁהֵסִיר הַמֵּת מִתַּחְתֵּיהֶן - הֲרֵי הֵן טְהוֹרִין. וְכֵן בְּהֵמָה שֶׁכְּפָתָהּ וְעָשָׂה אוֹתָהּ גּוֹלֵל - הַנּוֹגֵעַ בָּהּ טָמֵא טֻמְאַת שִׁבְעָה, כָּל זְמַן שֶׁהִיא גּוֹלֵל; הִתִּיר הַבְּהֵמָה, הֲרֵי הִיא טְהוֹרָה כִּשְׁאָר הַבְּהֵמוֹת. וְכֵן חָבִית שֶׁהִיא מְלֵאָה מַשְׁקִין וּמֻקֶּפֶת צָמִיד פָּתִיל, וְעָשָׂה אוֹתָהּ גּוֹלֵל לְמֵת - הַנּוֹגֵעַ בָּהּ טָמֵא טֻמְאַת שִׁבְעָה, וְהֶחָבִית וְהַמַּשְׁקִין טְהוֹרִין.

ה. קוֹרָה שֶׁעָשָׂהּ גּוֹלֵל לְקֶבֶר, בֵּין עוֹמֶדֶת בֵּין מֻטָּה עַל צִדָּהּ - אֵין טָמֵא אֶלָּא כְּנֶגֶד פֶּתַח הַקֶּבֶר; וְהַנּוֹגֵעַ בַּקָּצֶה הַמֻּנָּח חוּץ לַקֶּבֶר, טָהוֹר. עָשָׂה רֹאשָׁהּ גּוֹלֵל לְקֶבֶר, וְהֲרֵי הִיא עוֹמֶדֶת עַל הַקֶּבֶר כְּמוֹ אֵילָן - הַנּוֹגֵעַ מִמֶּנָּה בְּאַרְבָּעָה טְפָחִים סָמוּךְ לַקֶּבֶר, טָמֵא מִשּׁוּם גּוֹלֵל; וּמֵאַרְבָּעָה טְפָחִים וּלְמַעְלָה, טָהוֹר. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן שֶׁהוּא עָתִיד לָקֵץ [לחתוך אוֹתָהּ; אֲבָל אִם אֵינוֹ עָתִיד לָקֵץ, כֻּלָּהּ גּוֹלֵל.

ו. שְׁתֵּי אֲבָנִים גְּדוֹלוֹת שֶׁל אַרְבָּעָה אַרְבָּעָה טְפָחִים שֶׁעָשָׂן גּוֹלֵל - הַמַּאֲהִיל עַל גַּבֵּי שְׁתֵּיהֶן, טָמֵא. נִטְלָה אַחַת מֵהֶן - הַמַּאֲהִיל עַל גַּבֵּי שְׁנִיָּה - טָהוֹר, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לַטֻּמְאָה דֶּרֶךְ שֶׁתֵּצֵא בּוֹ.

ז. גַּל שֶׁל צְרוֹרוֹת שֶׁעָשָׂהוּ גּוֹלֵל לְקֶבֶר - אֵין טָמֵא אֶלָּא סֵדֶר הַפְּנִימִי [- שורה תחתונה], שֶׁהוּא צָרְכּוֹ שֶׁל קֶבֶר; אֲבָל הַנּוֹגֵעַ בִּשְׁאָר הָאֲבָנִים, טָהוֹר.

ח. אָרוֹן שֶׁהוּא חָקוּק [חצוב] בְּסֶלַע, וְהִנִּיחַ בּוֹ הַמֵּת, וְכָסָהוּ בְּגוֹלֵל - הַנּוֹגֵעַ בַּסֶּלַע בְּכָל מָקוֹם, טָהוֹר; וְהַנּוֹגֵעַ בַּגּוֹלֵל, טָמֵא. לְמָה זֶה דּוֹמֶה? לְבוֹר גָּדוֹל מָלֵא מֵתִים, וְאֶבֶן גְּדוֹלָה עַל פִּיו - שֶׁאֵין טָמֵא אֶלָּא כְּנֶגֶד חֲלָלָהּ. וְאִם בָּנָה נֶפֶשׁ [- חדרון] עַל גַּבָּהּ - חֲרֵי זוֹ כְּקֶבֶר סָתוּם, וּמְטַמֵּא מִכָּל סְבִיבָיו. הָיְתָה הָאָרוֹן הַחֲקוּקָה בַּסֶּלַע רְחָבָה מִלְּמַטָּן וְצָרָה מִלְּמַעְלָן, וְהַמֵּת בְּתוֹכָהּ - הַנּוֹגֵעַ בָּהּ מִלְּמַטָּן, טָהוֹר; וּמִלְּמַעְלָן, טָמֵא: שֶׁהֲרֵי הַצְּדָדִין שֶׁלְּמַעְלָה סִבְּכוּ עַל גַּבֵּי הַמֵּת, וְנַעֲשׂוּ כְּגוֹלֵל. הָיְתָה הָאָרוֹן רְחָבָה מִלְּמַעְלָן וְצָרָה מִלְּמַטָּן - הַנּוֹגֵעַ בָּהּ מִכָּל מָקוֹם, טָמֵא. הָיְתָה שָׁוָה - הַנּוֹגֵעַ בָּהּ מִטְּפַח הַסָּמוּךְ לְקַרְקָעִיתָהּ וּלְמַעְלָה, טָמֵא; מִטְּפַח וּלְמַטָּה, טָהוֹר. נִקַּב [- חצב] אָרוֹן בְּסֶלַע, וְהִכְנִיס הַמֵּת בְּתוֹכָהּ כְּמוֹ נֶגֶר [- יתד] - הַנּוֹגֵעַ בָּהּ מִכָּל מָקוֹם, טָהוֹר; חוּץ מִמְּקוֹם פִּתְחָהּ.

ט. מְעָרָה שֶׁהַקֶּבֶר בְּתוֹכָהּ, וְחָצֵר לִפְנֵי הַמְּעָרָה - בִּזְמַן שֶׁהֶחָצֵר לָאַוִּיר [- אינה מקורה] - הָעוֹמֵד בְּתוֹכָהּ טָהוֹר, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִגַּע בִּשְׁקוּף [משקוף] הַמְּעָרָה. וּבִזְמַן שֶׁהֶחָצֵר מְקֹרָה - אִם הָיָה בָּהּ אַרְבָּעָה טְפָחִים עַל אַרְבָּעָה טְפָחִים אוֹ יָתֵר, הַנִּכְנָס לְשָׁם טָהוֹר; הָיְתָה פְּחוּתָה מֵאַרְבָּעָה - הַנִּכְנָס לְשָׁם טָמֵא, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָגַע בְּפֶתַח הַמְּעָרָה.

פֶּרֶק ז

א. בַּיִת סָתוּם שֶׁהַמֵּת בְּתוֹכוֹ, מְטַמֵּא מִכָּל סְבִיבָיו; וְהַנּוֹגֵעַ בּוֹ מֵאֲחוֹרָיו אוֹ מִגַּגּוֹ - טָמֵא שִׁבְעָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּקֶבֶר סָתוּם. נִפְתַּח בּוֹ פֶּתַח, אֲפִלּוּ סְתָמוֹ - אִם לֹא פָּרַץ אֶת פַּצִּימָיו [- המשקוף והמרכיבים שקשורים לדלת] - הַנּוֹגֵעַ בּוֹ מֵאֲחוֹרָיו וּמִגַּגּוֹ טָהוֹר, וְאֵין טָמֵא אֶלָּא כְּנֶגֶד הַפֶּתַח. וְכַמָּה יִהְיֶה שִׁעוּר הַפֶּתַח? הַמֵּת, פִּתְחוֹ בְּאַרְבָּעָה טְפָחִים; וּכְזַיִת מִן הַמֵּת, פִּתְחוֹ בְּטֶפַח; וְגָדוֹל מִכְּזַיִת - חֲרֵי הוּא כְּמֵת, וּפִתְחוֹ בְּאַרְבָּעָה.

ב. הַמֵּת בְּתוֹךְ הַבַּיִת, וּבוֹ פְּתָחִים הַרְבֵּה - בִּזְמַן שֶׁכֻּלָּן נְעוּלִין, כֻּלָּן טְמֵאִין, וְהַיּוֹשֵׁב בְּצַד כָּל פֶּתַח מֵהֶן תַּחַת הַתִּקְרָה הַיּוֹצֵאת עַל הַפֶּתַח, נִטְמָא. נִפְתַּח אֶחָד מֵהֶן, אוֹ שֶׁחָשַׁב לְהוֹצִיאוֹ בְּאֶחָד מֵהֶן, וְאַף עַל פִּי שֶׁחָשַׁב אַחַר שֶׁמֵּת הַמֵּת, אֲפִלּוּ חָשַׁב לְהוֹצִיאוֹ בְּחַלּוֹן שֶׁהִיא אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה - הִצִּיל עַל הַפְּתָחִים כֻּלָּן, וְאֵינוֹ טָמֵא אֶלָּא כְּנֶגֶד הַפֶּתַח שֶׁנִּפְתַּח אוֹ שֶׁחָשַׁב עָלָיו; וְהַשְּׁאָר טְהוֹרִין - מִפְּנֵי שֶׁהֵן נְעוּלִין, וַהֲרֵי

אֵין הַבַּיִת כְּקֶבֶר סָתוּם. וְכֵן אִם הִתְחִיל לַחְתֹּר פֶּתַח לְהוֹצִיאוֹ בּוֹ - מִשֶּׁיַּחְתֹּר אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה, הִצִּיל עַל כָּל הַפְּתָחִים כֻּלָּן; הָיָה שָׁם פֶּתַח סָתוּם, וְחָשַׁב לְהוֹצִיאוֹ בּוֹ, וְהִתְחִיל לְפָתְחוֹ - מִשֶּׁיַּתְחִיל לִפְתֹּחַ, הִצִּיל עַל הַפְּתָחִים כֻּלָּן. הָיוּ בוֹ חַלּוֹנוֹת הַרְבֵּה, וְכֻלָּן מוּגְפוֹת [סגורים] - כֻּלָּן טְהוֹרוֹת; נִפְתְּחוּ - כֻּלָּן טְמֵאוֹת, וְלֹא הִצִּילוּ עַל הַפְּתָחִים. פֶּתַח קָטָן בְּתוֹךְ פֶּתַח גָּדוֹל - הַמַּאֲהִיל עַל גַּבֵּי שְׁנֵיהֶם, טָמֵא; חָשַׁב לְהוֹצִיאוֹ בַּקָּטָן, טִהֵר קָטָן אֶת הַגָּדוֹל. הָיוּ שְׁנֵיהֶם מַתְאִימִין [בגובהם] - הַמַּאֲהִיל עַל גַּבֵּי שְׁנֵיהֶם, טָמֵא; חָשַׁב לְהוֹצִיאוֹ בְּאֶחָד מֵהֶם, טִהֵר אֶת חֲבֵרוֹ. הָיָה לַבַּיִת פֶּתַח אֶחָד לְצָפוֹן, וּפֶתַח אֶחָד לְדָרוֹם, וְחָשַׁב לְהוֹצִיאוֹ בַּצָּפוֹנִי, וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ אֶחָיו אוֹ קְרוֹבָיו וְאָמְרוּ: 'אֵין מוֹצִיאִין אוֹתוֹ אֶלָּא בַּדָּרוֹמִי' - טְהַר דְּרוֹמִי אֶת הַצָּפוֹנִי, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַעֲרִים [- יתחכם]; וְאִם הֶעֱרִים, שְׁנֵיהֶם טְמֵאִים.

ג. בָּתִּים הַפְּתוּחִין לְאַכְסַדְרָה [מרפסת], וְהַמֵּת בְּאֶחָד מֵהֶם - אִם הָיָה דַּרְכּוֹ שֶׁל מֵת לְצֵאת בֶּחָצֵר [תכננו להוציאו לא דרך האכסדרה] - הֲרֵי בֵּית שַׁעַר [- האכסדרה] {טָהוֹר}, וְהַבָּתִּים טְמֵאִים; וְאִם לָאו - בֵּית שַׁעַר טָמֵא, וְהַבָּתִּים טְהוֹרִים. חֶדֶר שֶׁלִּפְנִים מִן הַבַּיִת מוּגָף [- סגור], וְנִכְנְסָה טֻמְאָה לַפְּנִימִי [- הבית] דֶּרֶךְ חַלּוֹן - הַבַּיִת הַחִיצוֹן [- החדר] טָהוֹר, מִפְּנֵי שֶׁהַטֻּמְאָה חוֹזֶרֶת וְיוֹצֵאת דֶּרֶךְ הַחַלּוֹן שֶׁנִּכְנְסָה בּוֹ.

ד. אֵין הַקֶּבֶר מְטַמֵּא מִכָּל סְבִיבָיו, עַד שֶׁיִּהְיֶה שָׁם [בתוכו] חָלָל טֶפַח עַל טֶפַח עַל רוּם טֶפַח. אֲפִלּוּ הִגְבִּיהַּ הַבִּנְיָן עַל גַּבֵּי חָלָל טֶפַח, עַד לָרָקִיעַ - הַכֹּל טָמֵא, שֶׁהַכֹּל כְּקֶבֶר. הָיְתָה טֻמְאָה רְצוּצָה [- ללא חלל טפח], וְלֹא הָיָה שָׁם חָלָל טֶפַח - טֻמְאָה בּוֹקַעַת וְעוֹלָה בּוֹקַעַת וְיוֹרֶדֶת, וְאֵין טָמֵא אֶלָּא הַנּוֹגֵעַ כְּנֶגֶד הַטֻּמְאָה מִלְּמַעְלָה, אוֹ הַמַּאֲהִיל עָלֶיהָ מִלְּמַעְלָה, אוֹ הַנּוֹגֵעַ כְּנֶגְדָּהּ מִלְּמַטָּה, אוֹ מַה שֶּׁתַּאֲהִיל עָלָיו מִלְּמַטָּה; אֲבָל הַנּוֹגֵעַ בְּצַד הַבִּנְיָן, טָהוֹר.

ה. זֶה כְּלָל גָּדוֹל בְּטֻמְאַת מֵת: שֶׁכָּל דָּבָר הַמְטַמֵּא בְּאֹהֶל מִן הַמֵּת - אִם הָיָה רָצוּץ, שֶׁאֵין לוֹ חָלָל טֶפַח - הֲרֵי הַטֻּמְאָה בּוֹקַעַת וְעוֹלָה עַד לָרָקִיעַ, וּבוֹקַעַת וְיוֹרֶדֶת עַד הַתְּהוֹם; וְאֵינָהּ מְטַמְּאָה מִן הַצְּדָדִין. כֵּיצַד? כְּרִי [- ערימה] שֶׁל תְּבוּאָה אוֹ גַּל שֶׁל אֲבָנִים, וּכְזַיִת מִן הַמֵּת בְּתוֹכוֹ, וְכֵלִים בְּצַד הַטֻּמְאָה, וְאֵינָן נוֹגְעִין בָּהּ - הַכֵּלִים טְהוֹרִין; וְכָל כְּלִי שֶׁבְּתוֹךְ הַגַּל מְכֻוָּן כְּנֶגֶד הַטֻּמְאָה מִלְּמַעְלָה אוֹ מִלְּמַטָּה - טָמֵא, שֶׁהַטֻּמְאָה בּוֹקַעַת וְעוֹלָה וּבוֹקַעַת וְיוֹרֶדֶת. וְאִם הָיָה מְקוֹם הַטֻּמְאָה חָלוּל טֶפַח עַל טֶפַח עַל רוּם טֶפַח - הֲרֵי הוּא כְּקֶבֶר סָתוּם, וּמְטַמֵּא מִכָּל סְבִיבָיו.

ו. בַּיִת שֶׁמִּלְּאָהוּ עָפָר אוֹ צְרוֹרוֹת - הֲרֵי זֶה בִּטֵּל הַבַּיִת [- כאילו אינו], וַהֲרֵי הוּא כְּגַל שֶׁל עָפָר אוֹ צְרוֹרוֹת; וְאִם הָיְתָה טֻמְאָה בְּתוֹךְ הֶעָפָר - בּוֹקַעַת וְעוֹלָה וּבוֹקַעַת וְיוֹרֶדֶת, וְכֵלִים שֶׁבְּצִדֶּיהָ בְּתוֹךְ הֶעָפָר טְהוֹרִים.

ז. טֻמְאָה שֶׁהִיא רְצוּצָה [- אין טפח על גבה] בְּכֹתֶל, וְסָמַךְ סֵכָּה לַכֹּתֶל - הַסֵּכָּה טְמֵאָה; שֶׁהֲרֵי נַעֲשָׂה הַכֹּתֶל צַד מִצְּדֵי הָאֹהֶל. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַצְּדָדִין טְהוֹרִים לַנּוֹגֵעַ, אֵלּוּ לֹא הָיָה עֲלֵיהֶן אֹהֶל, אֲבָל מִשֶּׁנַּעֲשָׂה עֲלֵיהֶן אֹהֶל - הָאֹהֶל כֻּלּוֹ טָמֵא, שֶׁהֲרֵי הַטֻּמְאָה בְּתוֹכוֹ.

פֶּרֶק ח

א. שָׂדֶה שֶׁאָבַד [מיקומו של] קֶבֶר בְּתוֹכָהּ - עֲפָרָהּ מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא, כְּבֵית הַפְּרָס; שֶׁמָּא נִדּוֹשׁ הַקֶּבֶר בָּהּ, וְיִהְיוּ עֲצָמוֹת כִּשְׁעוֹרָה בְּתוֹךְ עֲפָרָהּ. וְכָל הַשָּׂדֶה כֻּלָּהּ - הַמַּאֲהִיל עָלֶיהָ, נִטְמָא. וְאִם הֶעֱמִיד בְּתוֹכָהּ אֹהֶל - נִטְמָא כָּל שֶׁיֵּשׁ בָּאֹהֶל; שֶׁמָּא הָאֹהֶל שֶׁהֶעֱמִיד בְּאוֹתָהּ שָׂדֶה, עַל הַקֶּבֶר הוּא מַאֲהִיל.

ב. בְּנָה בָּהּ בַּיִת, וַעֲלִיָּה עַל גַּבָּיו - אִם הָיָה פִּתְחָהּ שֶׁל עֲלִיָּה מְכֻוָּן כְּנֶגֶד פִּתְחוֹ שֶׁל בַּיִת [אחד מעל השני ובאותו רוחב בדיוק], הָעֲלִיָּה טְהוֹרָה; שֶׁאֲפִלּוּ הָיָה הַקֶּבֶר תַּחַת מַשְׁקוֹף הַבַּיִת, הָעֲלִיָּה טְהוֹרָה - שֶׁהֲרֵי הִיא אֹהֶל עַל גַּבֵּי אֹהֶל, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר. וְאִם לֹא הָיָה מְכֻוָּן [הפתחים אינם מכוונים בדיוק זה על זה], אַף הָעֲלִיָּה טְמֵאָה; שֶׁמָּא אַסְקֻפַּת [- מפתן] עֲלִיָּה עַל הַקֶּבֶר, וַהֲרֵי הָעֲלִיָּה מַאֲהִילָה עַל הַקֶּבֶר.

ג. וְשָׂדֶה זוֹ - מֵתֶר לִזְרֹעַ בְּתוֹכָהּ כָּל זֶרַע, לְפִי שֶׁאֵין שָׁרְשֵׁי זְרָעִים מַגִּיעִין עַד לַקֶּבֶר; אֲבָל אֵין נוֹטְעִין בְּתוֹכָהּ אִילָנֵי מַאֲכָל, מִפְּנֵי שֶׁהַשָּׁרָשִׁין מַגִּיעִין עַד הַמֵּת. הַתְּלוּלִיּוֹת [גבעות נמוכות] הַקְּרוֹבוֹת לָעִיר, הַסְּמוּכָה לְבֵית הַקְּבָרוֹת אוֹ לְדֶרֶךְ בֵּית הַקְּבָרוֹת - אֶחָד חֲדָשׁוֹת וְאֶחָד יְשָׁנוֹת, הֲרֵי אֵלּוּ בְּחֶזְקַת טֻמְאָה; מִפְּנֵי שֶׁהַנָּשִׁים קוֹבְרוֹת שָׁם אֶת הַנְּפָלִים, וּמֵכֵּי שְׁחִין קוֹבְרִין שָׁם אֵבְרֵיהֶן. אֲבָל הָרְחוֹקוֹת הַחֲדָשׁוֹת - טְהוֹרוֹת; וְהַיְּשָׁנוֹת - טְמֵאוֹת, שֶׁמָּא הָיוּ קְרוֹבוֹת מֵעִיר שֶׁחָרְבָה אוֹ מִדֶּרֶךְ שֶׁאָבְדָה. וְאֵיזֶה הוּא תֵּל קָרוֹב? כֹּל שֶׁאֵין שָׁם תֵּל אַחֵר קָרוֹב יוֹתֵר מִמֶּנּוּ; וְיָשָׁן, שֶׁאֵין אָדָם זוֹכְרוֹ.

ד. שְׂדֵה בּוֹכִין, וְהוּא הַמָּקוֹם הַקָּרוֹב לְבֵית הַקְּבָרוֹת שֶׁהַנָּשִׁים יוֹשְׁבוֹת שָׁם וּבוֹכוֹת - אַף עַל פִּי שֶׁעֲפָרוֹ טָהוֹר, שֶׁהֲרֵי לֹא הֵחֲזִקָה שָׁם טֻמְאָה - אֵין נוֹטְעִין אוֹתוֹ, וְאֵין זוֹרְעִין אוֹתוֹ, שֶׁלֹּא לְהַרְגִּיל רֶגֶל אָדָם שָׁם, שֶׁמָּא יֵשׁ שָׁם טֻמְאָה; מִפְּנֵי שֶׁהוּא קָרוֹב לְבֵית הַקְּבָרוֹת, כְּבָר נִתְיָאֲשׁוּ בְּעָלָיו מִמֶּנּוּ, לְפִיכָךְ אֶפְשָׁר שֶׁיָּבוֹא אָדָם וְיִקְבֹּר בּוֹ, וּמִפְּנֵי זֶה חָשְׁשׁוּ לוֹ. וְעוֹשִׂין [- מותר לעשות] מֵעֵפֶר מָקוֹם זֶה תַּנּוּרִים לְקֹדֶשׁ, שֶׁהֲרֵי לֹא הֵחֲזִקָה טֻמְאָה שָׁם.

ה. קֶבֶר הַנִּמְצָא, מֵתֶר לְפַנּוֹתוֹ; וְאִם פִּנָּהוּ - מְקוֹמוֹ [- סביבתו] טָמֵא, וְאָסוּר בַּהֲנָיָה, עַד שֶׁיִּבָּדֵק כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר. וְקֶבֶר הַיָּדוּעַ [- ידוע שרק הוא כאן], אָסוּר לְפַנּוֹתוֹ; וְאִם פִּנָּהוּ - מְקוֹמוֹ טָהוֹר, וּמֻתָּר בַּהֲנָיָה.

ו. קֶבֶר שֶׁהוּא מַזִּיק אֶת הָרַבִּים, מְפַנִּין אוֹתוֹ; וּמְקוֹמוֹ טָמֵא, וְאָסוּר בַּהֲנָיָה.

ז. הַפּוֹגֵעַ בְּמֵת מִצְוָה - אִם מְצָאוֹ בְּתוֹךְ הַתְּחוּם [של בית קברות עד מרחק של אלפיים אמה], מְבִיאוֹ לְבֵית הַקְּבָרוֹת; מְצָאוֹ חוּץ לַתְּחוּם - אֲפִלּוּ בְּתוֹךְ שְׂדֵה כַּרְכֹּם [צמח יקר] - קָנָה מְקוֹמוֹ, וְיִקְבֹּר בַּמָּקוֹם שֶׁנִּמְצָא. מְצָאוֹ עַל הַמְּצָר [דרך], מְסַלְּקוֹ לִצְדָדִין. שְׂדֵה בּוּר [- לא חרוש] מִצַּד זֶה, וּשְׂדֵה נִיר

[חרוש] מִצַּד זֶה - קוֹבְרוֹ בִּשְׂדֵה בּוּר; שְׂדֵה נִיר וּשְׂדֵה זֶרַע - קוֹבְרוֹ בִּשְׂדֵה נִיר; שְׂדֵה זֶרַע וּשְׂדֵה כֶּרֶם - קוֹבְרוֹ בִּשְׂדֵה זֶרַע. שְׂדֵה אִילָן וּשְׂדֵה כֶּרֶם - קוֹבְרוֹ בִּשְׂדֵה כֶּרֶם, מִפְּנֵי אֹהֶל הַטֻּמְאָה [- ענפיהן נמוכים]. הָיוּ שְׁנֵיהֶם שָׁוִין, מְסַלְּקוֹ לְאֵיזֶה צַד שֶׁיִּרְצֶה.

ח. קֶבֶר הַנִּמְצָא, מְטַמֵּא לְמַפְרֵעַ; וְאִם בָּא אַחַר וְאָמַר: 'בָּרִי לִי שֶׁלֹּא הָיָה כָּאן קֶבֶר, אֲפִלּוּ קֹדֶם לְעֶשְׂרִים שָׁנָה' - אֵינוֹ מְטַמֵּא אֶלָּא מִשְּׁעַת מְצִיאָה וָאֵילָךְ.

ט. כָּל הַמּוֹצֵא קֶבֶר, אוֹ מֵת, אוֹ דָּבָר שֶׁמְּטַמֵּא בְּאֹהֶל מִן הַמֵּת - חַיָּב לְצַיֵּן עָלָיו, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה תַּקָּלָה לַאֲחֵרִים; וּבְחֵלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד, הָיוּ יוֹצְאִין מִבֵּית דִּין לְצַיֵּן עַל הַקְּבָרוֹת. אֵין מְצַיְּנִין עַל כְּזַיִת מְצֻמְצָם [- בדיוק] מִן הַמֵּת, לְפִי שֶׁסּוֹפוֹ יֶחְסַר [- ירקב] בָּאָרֶץ. וּבַמֶּה מְצַיְּנִין? בְּסִיד; מְמַחֶה, וְשׁוֹפֵךְ עַל מְקוֹם הַטֻּמְאָה. אֵין מַעֲמִידִין אֶת הַציּוּן עַל גַּבֵּי הַטֻּמְאָה [בדיוק], אֶלָּא יְהִי עוֹדֵף מִכָּאן וּמִכָּאן בְּצִדֵּי הַטֻּמְאָה, שֶׁלֹּא לְהַפְסִיד אֶת הַטְּהָרוֹת; וְאֵין מַרְחִיקִין אֶת הַציּוּן מִמְּקוֹם הַטֻּמְאָה, שֶׁלֹּא לְהַפְסִיד [- לגרוע] אֶת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל [בשטח טהור]. וְאֵין מְצַיְּנִין עַל הַוִּדָּיוֹת [טומאות ודאיות], שֶׁהֲרֵי הֵן יְדוּעִין לַכֹּל; אֶלָּא עַל הַסְּפֵקוֹת, כְּגוֹן שָׂדֶה שֶׁאָבַד בָּהּ קֶבֶר, וְהַסְּכָכוֹת וְהַפְּרָעוֹת [עצים וזיזים היוצאים מבית הקברות].

י. מָצָא שָׂדֶה מְצֻיֶּנֶת, וְאֵין יָדוּעַ מַה טִּיבָהּ - אִם אֵין בָּהּ אִילָנוֹת, בְּיָדוּעַ שֶׁאָבַד בָּהּ קֶבֶר; יֵשׁ בָּהּ אִילָנוֹת, בְּיָדוּעַ שֶׁנֶּחְרַשׁ בָּהּ קֶבֶר, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר.

יא. מָצָא אֶבֶן אַחַת מְצֻיֶּנֶת, תַּחְתֶּיהָ טְמֵא. הָיוּ שְׁתַּיִם - אִם יֵשׁ סִיד בֵּינֵיהֶן, בֵּינֵיהֶן טָמֵא. וְאִם אֵין סִיד בֵּינֵיהֶן, אֶלָּא עַל רָאשֵׁיהֶן - אִם יֵשׁ [חתיכות של -] חֶרֶשׂ בֵּינֵיהֶן - טָהוֹר, שֶׁאֵין זֶה אֶלָּא בִּנְיָן; וְאִם אֵין חֶרֶשׂ בֵּינֵיהֶן, וְהָיָה הַסִּיד מְרוּדָּה [- מפוזר] עַל רָאשֵׁיהֶן מִכָּאן וּמִכָּאן - הֲרֵי זֶה ציּוּן, וְטָמֵא. מָצָא מֶצֶר [- גבול] אֶחָד מְצֻיָּן - הוּא טָמֵא, וְכָל הַשָּׂדֶה טְהוֹרָה; וְכֵן שְׁנַיִם, וְכֵן שְׁלֹשָׁה. מָצָא אַרְבַּעַת מְצָרֶיהָ מְצֻיָּנִין - הֵם טְהוֹרִין, וְכָל הַשָּׂדֶה כֻּלָּהּ טְמֵאָה; שֶׁאֵין מַרְחִיקִין הַציּוּן מִמְּקוֹם הַטֻּמְאָה.

יום שבת קודש כ"ח אלול ה'תשע"ב

פֶּרֶק ט

א. מִי שֶׁהָיָה חוֹפֵר בְּשָׂדֶה, וּמָצָא מֵתִים רַבִּים בְּגֻמָּה אַחַת, זֶה עַל גַּב זֶה, אוֹ זֶה בְּצַד זֶה, אוֹ שֶׁמָּצָא הֲרוּגִים, אוֹ שֶׁמָּצָא מֵת יוֹשֵׁב, אוֹ רֹאשׁוֹ בֵּין בִּרְכָּיו - אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא מָקוֹם זֶה בֵּית הַקְּבָרוֹת הָיָה; אֶלָּא נוֹטֵל הַמֵּת שֶׁמָּצָא, וְנוֹטֵל כָּל הָעָפָר הַתְּחוּמַ [- רך] שֶׁתַּחְתָּיו, וְחוֹפֵר בִּבְתוּלַת קַרְקַע [- מקום לא חרוש] שֶׁלֹּשׁ אֶצְבָּעוֹת, וּמוֹצִיא הַכֹּל; וּשְׁאָר הַשָּׂדֶה - בְּחֶזְקַת טָהֳרָה, כְּשֶׁהָיְתָה מִקֹּדֶם שֶׁיִּמְצָא. וְעָפָר זֶה עִם שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת שֶׁחוֹפֵר, הוּא הַנִּקְרָא 'תְּבוּסַת הַמֵּת'.

ב. שָׂדֶה שֶׁנֶּהֱרְגוּ בָהּ הֲרוּגִים - מְלַקֵּט כָּל הָעֲצָמוֹת שֶׁבָּהּ, וַהֲרֵי הִיא טְהוֹרָה; וְכֵן הַמְפַנֶּה קֶבֶר מִתּוֹךְ שָׂדֵהוּ - מְלַקֵּט כָּל הָעֲצָמוֹת עֶצֶם עֶצֶם, וַהֲרֵי הִיא טְהוֹרָה. וְכֵן בּוֹר שֶׁמְּטִילִים לְתוֹכוֹ נְפָלִים אוֹ הֲרוּגִים - מְלַקֵּט כָּל הָעֲצָמוֹת שֶׁבּוֹ עֶצֶם עֶצֶם, וַהֲרֵי הוּא טָהוֹר.

ג. הָיָה חוֹפֵר, וּמָצָא מֵת מֵשְׁכָּב כְּדֶרֶךְ שֶׁקּוֹבְרִין הַמֵּתִים - נוֹטְלוֹ וְאֶת תְּבוּסָתוֹ; וְכֵן אִם מָצָא שְׁנַיִם - נוֹטֵל כָּל אֶחָד מֵהֶם, וּתְבוּסָתוֹ עִמּוֹ. וְכָל הַשָּׂדֶה טְהוֹרָה. מָצָא שְׁלֹשָׁה מֵתִים, כָּל אֶחָד מֵהֶן מֻטָּל כְּדֶרֶךְ הַנִּקְבָּרִין - אִם יֵשׁ בֵּין זֶה לָזֶה מֵאַרְבַּע אַמּוֹת וְעַד שְׁמוֹנֶה, כִּמְלֹא מִטָּה וְקוֹבְרֶיהָ - הֲרֵי זֶה חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא בֵּית הַקְּבָרוֹת הוּא זֶה. וְצָרִיךְ לִבְדֹּק מִן הָאַחֲרוֹן עֶשְׂרִים אַמָּה, שֶׁהֵן כִּשְׁתֵּי מְעָרוֹת וְחָצֵר שֶׁבֵּינֵיהֶן; וְאִם לֹא מָצָא שָׁם מֵת אַחֵר - הֲרֵי אוֹתָן הָעֶשְׂרִים שֶׁבָּדַק טְהוֹרוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן שְׁכוּנַת [- בשכנות ל -] קְבָרוֹת. מָצָא מֵת אֶחָד בְּסוֹף עֶשְׂרִים אַמָּה - צָרִיךְ לִבְדֹּק מִמְּנוּ עֶשְׂרִים אַמָּה אֲחֵרוֹת, שֶׁרַגְלַיִם לַדָּבָר [מסתבר שבית קברות כאן]. וְאִם הָיָה אֶחָד מֵאֵלּוּ שֶׁמָּצָא בַּתְּחִלָּה אוֹ בַּסּוֹף הָרוּג, אוֹ יוֹשֵׁב, אוֹ מֵשְׁכָּב שֶׁלֹּא כְּדַרְכּוֹ, שֶׁיִּהְיֶה רֹאשׁוֹ בֵּין יַרְכוֹתָיו - אֵינוֹ בּוֹדֵק עֶשְׂרִים אַמָּה, אֶלָּא נוֹטְלָן וְאֶת תְּבוּסָתָן בִּלְבַד; שֶׁחֶזְקָתָן גּוֹיִם.

ד. הַגּוֹיִם, אֵין לָהֶן טֻמְאַת קְבָרוֹת; הוֹאִיל וְאֵינָן מְטַמְּאִין בְּאֹהֶל - הֲרֵי הַנּוֹגֵעַ בְּקִבְרָן טָהוֹר, עַד שֶׁיִּגַּע בְּעַצְמָהּ שֶׁל טֻמְאָה, אוֹ יִשָּׂאֶנָּה.

ה. מֵת שֶׁחָסֵר אֲבָר שֶׁאִם יִנָּטֵל מִן הַחַי יָמוּת - אֵין לוֹ [ולעפר שמקיפו, דין] תְּבוּסָה [כי אין העפר סופג את דם הנפש], וְלֹא [דין] שְׁכוּנַת קְבָרוֹת [- כ' אמה סביבותיו טהורות]. וּמֵתִים הַנִּמְצָאִים גְּלוּיִים עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה - אֵין לָהֶם שְׁכוּנַת קְבָרוֹת, וְלֹא תְּבוּסָה, אֶלָּא מְלַקֵּט עֶצֶם עֶצֶם, וְהַכֹּל טָהוֹר. וְהַנִּקְבָּר שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת - יֵשׁ לוֹ תְּבוּסָה, וְאֵין לוֹ שְׁכוּנַת קְבָרוֹת.

ו. אֶחָד הַמּוֹצֵא שְׁלֹשָׁה מֵתִים כְּדַרְכָּן בַּתְּחִלָּה [שלא ידעו על הימצאותם], אוֹ שֶׁמָּצָא שְׁלֹשָׁה כּוּכִין [בסלע], אוֹ כּוּף וּנְקִיעַ [בקרקע] וּמְעָרָה - הֲרֵי זֶה שְׁכוּנַת קְבָרוֹת. מָצָא שְׁנַיִם, וְאֶחָד הָיָה יָדוּעַ - יֵשׁ לָהֶם תְּבוּסָה, וְאֵין לָהֶם שְׁכוּנַת קְבָרוֹת; שֶׁהַקֶּבֶר הַיָּדוּעַ, אֵינוֹ עוֹשֶׂה [את המקום] שְׁכוּנָה. וְלֹא אָמְרוּ אֶלָּא הַמּוֹצֵא שְׁלֹשָׁה כַּתְּחִלָּה, הוּא שֶׁצָּרִיךְ בְּדִיקָה. כֵּיצַד בּוֹדֵק הָעֶשְׂרִים אַמָּה שֶׁאָמַרְנוּ? חוֹפֵר עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ לְסֶלַע, אוֹ לִבְתוּלָה, וְהִיא קַרְקַע הַנִּרְאֵית שֶׁאֵינָהּ עֲבוּדָה. הֶעֱמִיק אֲפִלּוּ מֵאָה אַמָּה, וּמָצָא חֶרֶשׂ - הֲרֵי זוֹ כְּבַתְּחִלָּה, וְצָרִיךְ לְהַעֲמִיק עַד שֶׁיַּגִּיעַ לִבְתוּלָה; הִגִּיעַ לְמַיִם, הֲרֵי זוֹ כִּבְתוּלָה.

ז. אֵינוֹ צָרִיךְ לַחְפֹּר תֵּלֶם [שורה] אֶחָד, מִתְּחִלַּת הָעֶשְׂרִים עַד סוֹפָן; אֶלָּא חוֹפֵר אַמָּה עַל אַמָּה וּמַנִּיחַ אַמָּה, וְחוֹפֵר אַמָּה עַל אַמָּה וּמַנִּיחַ אַמָּה, עַד סוֹפָן - שֶׁאֵין בֵּין קֶבֶר לְקֶבֶר פָּחוֹת מֵאַמָּה.

ח. הָיָה בּוֹדֵק, וְהִגִּיעַ בְּתוֹךְ הָעֶשְׂרִים לְנָהָר אוֹ לִשְׁלוּלִית אוֹ לְדֶרֶךְ הָרַבִּים - יַפְסִיק, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לִבְדֹּק; שֶׁהֲרֵי נִפְסְקָה שְׁכוּנַת הַקְּבָרוֹת.

ט. הַמּוֹצִיא עָפָר זֶה שֶׁל בְּדִיקָה - טָהוֹר, אֶלָּא אִם כֵּן מָצָא טֻמְאָה בַּמָּקוֹם שֶׁחָפַר; אֲבָל קֹדֶם שֶׁיִּמְצָא, אוֹכֵל בִּתְרוּמָה. וְהַמְפַקֵּחַ בַּגַּל [שעל ההרוג] - אֵינוֹ אוֹכֵל בִּתְרוּמָה; שֶׁהֲרֵי

מתוך מהדורת חזק

יוֹדֵעַ וַדַּאי שֶׁהַמֵּתִים שָׁם תַּחַת הַגַּל, אֶלָּא שֶׁאֵינוֹ מַכִּיר מְקוֹמָן.

י. גַּל טָמֵא שֶׁנִּתְעָרֵב בִּשְׁנֵי גַּלִּין טְהוֹרִין - בָּדַק אֶחָד מֵהֶם וּמְצָאוֹ טָהוֹר, הוּא טָהוֹר וְהַשְּׁנַיִם טְמֵאִין; בָּדַק שְׁנַיִם וְנִמְצְאוּ טְהוֹרִים, הֵם טְהוֹרִים וְהַשְּׁלִישִׁי בְּחֶזְקַת טָמֵא; בָּדַק שְׁלָשְׁתָּם וּמָצָא טָהוֹר, כֻּלָּם בְּחֶזְקַת טֻמְאָה - עַד שֶׁיִּבְדֹּק שְׁלָשְׁתָּן עַד שֶׁיַּגִּיעַ לְסֶלַע אוֹ לִבְתוּלָה, וְיִהְיוּ שְׁלָשְׁתָּן טְהוֹרִין.

יא. בּוֹר שֶׁמְּטִילִין לְתוֹכוֹ נְפָלִים - הַמַּאֲהִיל עָלָיו, טָמֵא דִּין תּוֹרָה; וְאַף עַל פִּי שֶׁחֵלְדָּה וּבַרְדְּלָס מְצוּיִין שָׁם, אֵין סָפֵק מוֹצִיא מִידֵי וַדַּאי. אֲבָל אִם הִפִּילָה שָׁם אִשָּׁה נֵפֶל, וְאֵין יָדוּעַ אִם הִפִּילָה דָּבָר הַמְטַמֵּא אוֹ לֹא הִפִּילָה - הוֹאִיל וְחֵלְדָּה וּבַרְדְּלָס מְצוּיִין שָׁם, הֲרֵי זֶה סָפֵק, וְטָהוֹר.

יב. דָּבָר יָדוּעַ, שֶׁכָּל אֵלּוּ הַטֻּמְאוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, שֶׁהֵן מִשּׁוּם סָפֵק - הֲרֵי הֵן שֶׁל דִּבְרֵיהֶם [מדרבנן]; וְאֵין טָמֵא מִן הַתּוֹרָה, אֶלָּא מִי שֶׁנִּטְמָא טֻמְאָה וַדָּאִית. אֲבָל כָּל הַסְּפֵקוֹת - בֵּין בְּטֻמְאוֹת, בֵּין בְּמַאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת, בֵּין בַּעֲרָיוֹת וְשַׁבָּתוֹת - אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהֶן אֶלָּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת אִסּוּרֵי בִּיאָה וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת.

פֶּרֶק י

א. אֵיזֶה הוּא בֵּית הַפְּרָס? זֶה מָקוֹם שֶׁנֶּחְרַשׁ בּוֹ קֶבֶר, שֶׁהֲרֵי נִדַּקְדְּקוּ עַצְמוֹת הַמֵּת בְּתוֹךְ הֶעָפָר, וְנִתְפָּרְסוּ בְּכָל הַשָּׂדֶה. וְגָזְרוּ טֻמְאָה עַל כָּל הַשָּׂדֶה שֶׁנֶּחְרַשׁ בָּהּ הַקֶּבֶר; אֲפִלּוּ חָרַשׁ עַל גַּבֵּי הָאָרוֹן, וַאֲפִלּוּ הָיָה מֻשְׁקָע [טמון ומוגן] בְּרוֹבְדִין [לוחות שיש] וַאֲבָנִים, וַאֲפִלּוּ הָיָה עַל גַּבֵּי הָאָרוֹן רוּם שְׁתֵּי קוֹמוֹת - הוֹאִיל וְחָרַשׁ קֶבֶר, הֲרֵי זֶה עוֹשֶׂה בֵּית הַפְּרָס. עַד כַּמָּה הוּא נַעֲשֶׂה בֵּית הַפְּרָס? מֵאָה אַמָּה עַל מֵאָה אַמָּה מִמְּקוֹם הַקֶּבֶר.

ב. כָּל הָרִבּוּעַ שֶׁהוּא בֵּית אַרְבַּעַת סְאִין - הֲרֵי הוּא בֵּית הַפְּרָס, וַעֲפָרוֹ מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וְאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּאֹהֶל; וְכֵן הַמַּאֲהִיל עַל בֵּית הַפְּרָס הַזֶּה, טָהוֹר.

ג. הִתְחִיל לַחְרֹשׁ אֶת הַקֶּבֶר, וְהָיָה חוֹרֵשׁ וְהוֹלֵךְ, וְקִדֵּם שֶׁיִּגְמֹר מֵאָה אַמָּה נִעַר אֶת הַמַּחֲרֵשָׁה, אוֹ שֶׁהִטִּיחַ [המחרישה] בְּסֶלַע אוֹ בְּגֶדֶר - עַד שָׁם הוּא עוֹשֶׂה בֵּית הַפְּרָס בִּלְבַד; וְהַשְּׁאָר טָהוֹר, שֶׁהֲרֵי לֹא הִגִּיעַ אֵלָיו בְּמֶשֶׁךְ הַמַּחֲרֵשָׁה. חָרַשׁ כְּמוֹ חֲמִשִּׁים אַמָּה אוֹ יָתֵר, וְחָזַר [אחר הפסקה] וְחָרַשׁ עַד שֶׁהִשְׁלִים הַמֵּאָה - הַכֹּל בֵּית הַפְּרָס; הָיָה חוֹרֵשׁ וְהוֹלֵךְ חוּץ לְמֵאָה אַמָּה - מִמֵּאָה וְלַחוּץ טָהוֹר, שֶׁאֵין עַצְמוֹת קֶבֶר מַגִּיעוֹת לְיָתֵר מִמֵּאָה.

ד. חֶזְקַת הָעֲצָמוֹת הַמְכֻסּוֹת - שֶׁהֵן שֶׁל אָדָם, עַד שֶׁיְּוֻדַּע שֶׁהֵן שֶׁל בְּהֵמָה; וְחֶזְקַת הָעֲצָמוֹת הַמְגֻלּוֹת - שֶׁהֵן שֶׁל בְּהֵמָה, עַד שֶׁיְּוֻדַּע שֶׁהֵן שֶׁל אָדָם. הָיָה שָׁם חָרִיץ [בור] מָלֵא עַצְמוֹת אָדָם, אוֹ שֶׁהָיוּ עַצְמוֹת אָדָם צְבוּרוֹת עַל גַּב קַרְקַע, וְחָרַשׁ עֲצָמוֹת אֵלּוּ עִם הַשָּׂדֶה, אוֹ שֶׁחָרַשׁ שָׂדֶה שֶׁאָבַד בָּהּ [מיקומו של] קֶבֶר (אוֹ שֶׁנִּמְצָא בּוֹ קֶבֶר) - הֲרֵי זֶה אֵינוֹ עוֹשֶׂה בֵּית הַפְּרָס; שֶׁלֹּא גָּזְרוּ טֻמְאָה אֶלָּא עַל שָׂדֶה שֶׁנֶּחְרַשׁ בָּהּ קֶבֶר וַדַּאי. וְכֵן הַחוֹרֵשׁ אֶת הַמֵּת בְּשָׂדֶה, אֵינוֹ עוֹשֶׂה בֵּית הַפְּרָס; שֶׁכָּל אֵלּוּ, דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מָצוּי הוּא, וְלֹא גָּזְרוּ אֶלָּא בְּקֶבֶר שֶׁנֶּחְרַשׁ, שֶׁהוּא הַדָּבָר הַמָּצוּי.

ה. הַחוֹרֵשׁ אֶת הַקֶּבֶר בְּשָׂדֶה שֶׁאֵינָהּ שֶׁלּוֹ - אֵינוֹ עוֹשֶׂה בֵּית הַפְּרָס, שֶׁאֵין אָדָם אוֹסֵר דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ; אֲפִלּוּ שֵׁתָף, אוֹ אָרִיס [- עובד תמורת יבול], אוֹ אֶפִּיטְרוֹפּוֹס - אֵינוֹ עוֹשֶׂה בֵּית הַפְּרָס. חָרַשׁ קֶבֶר בְּשָׂדֶה שֶׁלּוֹ וְשֶׁל חֲבֵרוֹ [הגובל עמו] כְּאַמַּת - שֶׁלּוֹ, עוֹשֶׂה בֵּית הַפְּרָס; וְשֶׁל חֲבֵרוֹ, אֵינוֹ עוֹשֶׂה בֵּית הַפְּרָס.

ו. וְנִכְרֵי שֶׁחָרַשׁ קֶבֶר בְּשָׂדֵהוּ - אֵינוֹ עוֹשֶׂה בֵּית הַפְּרָס, שֶׁאֵין בֵּית פְּרָס לְגוֹיִם.

ז. שָׂדֶה בֵּית פְּרָס לְמַעְלָה, וְשָׂדֶה טְהוֹרָה לְמַטָּה, וְשָׁטְפוּ גְּשָׁמִים מֵעֵבֶר בֵּית הַפְּרָס לַטְּהוֹרָה - אֲפִלּוּ הָיְתָה אֲדֵמָה וְהִלְבִּינָה, אוֹ לְבָנָה וְהֶאְדִּימָה [נשתנה צבעה לצבע בית הפרס] - טְהוֹרָה; שֶׁאֵין בֵּית הַפְּרָס עוֹשֶׂה בֵּית הַפְּרָס, וְלֹא גָּזְרוּ טֻמְאָה אֶלָּא עַל גּוּשׁ [אדמה] כִּבְרִיָּתוֹ.

ח. בֵּית הַפְּרָס הַזֶּה, מֻתָּר לִנְטֹעַ בּוֹ כָּל נֶטַע; לְפִי שֶׁהַשָּׁרָשִׁין יוֹרְדִין לְמַטָּה מִשְּׁלֹשָׁה, וּלְמַטָּה מִשְּׁלֹשָׁה בְּבֵית הַפְּרָס טָהוֹר - שֶׁהֲרֵי הַקֶּבֶר נִפְרַס [- התפזר] עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה. אֲבָל אֵין זוֹרְעִין בְּתוֹכָהּ, אֶלָּא זֶרַע הַנִּקְצָר [ולא הנעקר]. וְאִם זָרַע וְעָקַר - צוֹבֵר אֶת גְּרָנוֹ בְּתוֹכוֹ, וְכוֹבֵר אֶת הַתְּבוּאָה בִּשְׁתֵּי כְּבָרוֹת [- נפות], וְקִטְנִיּוֹת בְּשָׁלֹשׁ כְּבָרוֹת, שֶׁמָּא יֵשׁ בָּהֶן עֶצֶם כִּשְׁעוֹרָה; וְשׁוֹרֵף אֶת הַקַּשׁ וְאֶת הָעֵצָה [קש הקטנית] שָׁם - גְּזֵרָה, שֶׁמָּא יֵשׁ בָּהֶן עֶצֶם כִּשְׁעוֹרָה, וְאִם תַּתִּיר לוֹ בַּהֲנָיָה, מוֹצִיאוֹ וּמוֹכְרוֹ, וְנִמְצָא מַרְגִּיל [- מפיץ] אֶת הַטֻּמְאָה.

ט. שָׂדֶה שֶׁהֶחְזְקָה שֶׁהִיא בֵּית הַפְּרָס, אֲפִלּוּ הִיא בֵּית אַרְבַּעַת כּוֹרִין, וַאֲפִלּוּ מְשׁוּכָה מִמְּקוֹם הַטִּיט הָרַךְ שֶׁאֵינוֹ נֶחְרַשׁ וְלֹא נַעֲשָׂה בֵּית הַפְּרָס, וַאֲפִלּוּ טְהוֹרָה מַקֶּפֶת אוֹתָהּ מֵאַרְבַּע רוּחוֹתֶיהָ - הֲרֵי הִיא בְּחֶזְקָתָהּ.

י. מָצָא שָׂדֶה הַמְצֻיֶּנֶת [- מסומנת], וְאֵין יָדוּעַ מַה טִּיבָהּ - אִם יֵשׁ בָּהּ אִילָן, בְּיָדוּעַ שֶׁנֶּחְרַשׁ קֶבֶר בְּתוֹכָהּ [ומותרת בנטיעה]; אֵין בָּהּ אִילָן, בְּיָדוּעַ שֶׁאָבַד קֶבֶר בְּתוֹכָהּ [אסור לנוטעה], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ; וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה בְּאוֹתוֹ מָקוֹם זָקֵן אוֹ תַּלְמִיד חֲכָמִים - שֶׁאֵין כָּל אָדָם בְּקִיאִין בְּכָךְ וְיוֹדְעִין שֶׁמֻּתָּר לִנְטֹעַ בָּזוֹ וְאָסוּר לִנְטֹעַ בָּאַחֶרֶת.

יא. הַמְהַלֵּךְ בְּבֵית הַפְּרָס עַל אֲבָנִים שֶׁאֵין מִתְנַדְנְדִין תַּחַת רַגְלֵי אָדָם בְּשָׁעָה שֶׁמְּהַלֵּךְ עֲלֵיהֶן, אוֹ שֶׁנִּכְנַס לָהּ וְהוּא רוֹכֵב עַל גַּבֵּי אָדָם וּבְהֵמָה שֶׁכֹּחָן יָפֶה - הֲרֵי זֶה טָהוֹר. אֲבָל אִם הִלֵּךְ עַל גַּבֵּי אֲבָנִים שֶׁמִּזְדַּעְזְעִין בִּשְׁעַת הִלּוּךְ - אַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁתַּמֵּר וְלֹא נִדְנַד, הֲרֵי זֶה טָמֵא כְּמִי שֶׁהִלֵּךְ עַל הֶעָפָר עַצְמוֹ; וְכֵן אִם הִלֵּךְ עַל גַּבֵּי אָדָם שֶׁכֹּחוֹ רַע, עַד שֶׁתִּהְיֶינָה אַרְכֻּבּוֹתָיו נוֹקְשׁוֹת זוֹ לָזוֹ וְשׁוֹקָיו מַרְעִידוֹת כְּשֶׁהוּא נוֹשֵׂאוֹ, אוֹ עַל גַּבֵּי בְּהֵמָה שֶׁכֹּחָהּ רַע, עַד שֶׁתָּטִיל גְּלָלִים בִּשְׁעַת רְכִיבָה [מרוב מאמץ] - הֲרֵי זֶה טָמֵא, וּכְאִלּוּ הִלֵּךְ בְּרַגְלָיו.

יב. הַמְטַהֵר בֵּית הַפְּרָס, צָרִיךְ לְטַהֲרוֹ בְּמַעֲמַד שְׁנֵי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים. וְכֵיצַד מְטַהֲרִין אוֹתוֹ? כּוֹנֵס אֶת כָּל הֶעָפָר שֶׁהוּא יָכוֹל לַהֲסִיטוֹ מֵעַל פְּנֵי כָּל הַשָּׂדֶה, וְנוֹתְנוֹ לְתוֹךְ כְּבָרָה שֶׁנִּקְבֶיהָ דַּקִּין, וּמְמַחֶה [מפורר] וּמוֹצִיא כָּל עֶצֶם כִּשְׁעוֹרָה

הַנִּמְצָא שָׁם, וְיִטְהַר. וְכֵן אִם נָתַן עַל גַּבָּיו שְׁלֹשָׁה טְפָחִים עָפָר מִמָּקוֹם אַחֵר, אוֹ שֶׁנָּטַל מֵעַל כָּל פָּנָיו שְׁלֹשָׁה טְפָחִים - הֲרֵי זֶה טָהוֹר; נָטַל מֵחֶצְיוֹ אֶחָד שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, וְנָתַן עַל חֶצְיוֹ הָאַחֵר שְׁלֹשָׁה טְפָחִים - הֲרֵי זֶה טָהוֹר. נָטַל מֵעַל פָּנָיו טֶפַח וּמֶחֶצָה, וְנָתַן עָלָיו טֶפַח וּמֶחֶצָה עָפָר מִמָּקוֹם אַחֵר - לֹא עָשָׂה כְּלוּם; וְכֵן אִם עִזְּקוֹ [סילק אבניו], וּבָדַק בִּשְׁעַת עִזּוּק מִלְּמַעְלָה - לֹא עָשָׂה כְּלוּם. רִצְּפוֹ בַּאֲבָנִים שֶׁאֵינָן מִתְנַדְנְדִין מֵהִלּוּךְ אָדָם, הֲרֵי זֶה טָהוֹר.

פֶּרֶק יא

א. אֶרֶץ הָעַמִּים - בַּתְּחִלָּה גָּזְרוּ עַל גּוּשָׁהּ [- אדמתה] בִּלְבַד, כְּבֵית הַפְּרָס, וְלֹא הָיוּ מְטַמְּאִין אֶלָּא הַמְהַלֵּךְ בָּהּ, אוֹ נוֹגֵעַ אוֹ נוֹשֵׂא מֵעֲפָרָהּ. חָזְרוּ וְגָזְרוּ עַל אֲוִירָהּ שֶׁיְּטַמֵּא, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָגַע וְלֹא נָשָׂא, אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁהִכְנִיס רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ לַאֲוִיר אֶרֶץ הָעַמִּים, נִטְמָא; וְכֵן כְּלִי חֶרֶשׂ שֶׁהִכְנִיס אֲוִירוֹ לְאֶרֶץ הָעַמִּים, וּשְׁאָר כֵּלִים שֶׁהִכְנִיס רֻבָּן לַאֲוִיר אֶרֶץ הָעַמִּים - נִטְמְאוּ.

ב. טֻמְאַת אֲוִיר אֶרֶץ הָעַמִּים - לֹא עָשׂוּ אוֹתָהּ כְּטֻמְאַת עֲפָרָהּ, אֶלָּא קַלָּה הִיא מִמֶּנָּה: שֶׁעַל טֻמְאַת עֲפָרָהּ, שׁוֹרְפִין תְּרוּמָה וְקָדָשִׁים; וְהַמִּתְטַמֵּא בְּגוּשָׁהּ טָמֵא טֻמְאַת שִׁבְעָה, וְצָרִיךְ הַזָּיָה שְׁלִישִׁי וּשְׁבִיעִי. אֲבָל הַמִּתְטַמֵּא בַּאֲוִירָהּ, אֵין צָרִיךְ הַזָּיָה שְׁלִישִׁי וּשְׁבִיעִי, אֶלָּא טְבִילָה וְהַעֲרֶב שֶׁמֶשׁ; וְכֵן תְּרוּמָה וְקָדָשִׁים שֶׁנִּטְמְאוּ מֵחֲמַת אֲוִירָהּ - תּוֹלִין, לֹא אוֹכְלִין וְלֹא שׁוֹרְפִין.

ג. עֲפַר אֶרֶץ הָעַמִּים וַעֲפַר בֵּית הַפְּרָס - מְטַמְּאִין בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וְכַמָּה שִׁעוּרָן? כְּחוֹתַם הַמַּרְצוּפִין [שק הולכי דרכים], וְהוּא כְּפִיקָה [כדור חוטי צמר לאריגה] גְּדוֹלָה שֶׁל סַקָּאִין. עֲפַר בֵּית הַפְּרָס וַעֲפַר חוּצָה לָאָרֶץ שֶׁבָּאוּ [לארץ ישראל] בְּיָרָק [- עם ירק] - אִם יֵשׁ בְּמָקוֹם אֶחָד כְּחוֹתַם הַמַּרְצוּפִין, מְטַמֵּא; וְאִם לָאו, אֵינוֹ מִצְטָרֵף; שֶׁלֹּא גָּזְרוּ אֶלָּא עַל גּוּשׁ כִּבְרִיָּתוֹ. מַעֲשֶׂה שֶׁהָיוּ אִגְּרוֹת בָּאוֹת מִחוּצָה לָאָרֶץ לִבְנֵי כֹהֲנִים גְּדוֹלִים, וְהָיוּ בָּהֶן [בכולן, שיעור של] כִּסְאָה וּכְסָאתַיִם חוֹתָמוֹת - וְלֹא חָשׁוּ לָהֶן מִשּׁוּם טֻמְאָה, לְפִי שֶׁלֹּא הָיָה בְּחוֹתָם מֵהֶן כְּחוֹתַם הַמַּרְצוּפִין.

ד. הַמֵּבִיא תַּנּוּרִים וּסְפָלִים וּכְלֵי חֶרֶשׂ מִחוּצָה לָאָרֶץ - עַד שֶׁלֹּא הִסְקוּ [בכבשן], טְמֵאִים מִשּׁוּם אֶרֶץ הָעַמִּים; מִשֶּׁהִסְקוּ, טְמֵאִים מִשּׁוּם כְּלִי חֶרֶשׂ שֶׁנִּטְמָא בְּאֶרֶץ הָעַמִּים, שֶׁאֵינוֹ מְטַמֵּא אָדָם וְכֵלִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

ה. הַמְהַלֵּךְ בְּאֶרֶץ הָעַמִּים - בָּהָרִים וּבַסְּלָעִים - טָמֵא טֻמְאַת שִׁבְעָה; בַּיָּם וּבְמָקוֹם שֶׁהַיָּם עוֹלֶה בְּזַעְפּוֹ [על גדותיו] - טָהוֹר מִשּׁוּם נוֹגֵעַ בְּאֶרֶץ הָעַמִּים, וְטָמֵא מִשּׁוּם אֲוִירָהּ. הַנִּכְנָס לְאֶרֶץ הָעַמִּים בְּשִׂדָּה תֵּבָה וּמִגְדָּל הַפּוֹרְחִין בָּאֲוִיר - טָמֵא; שֶׁאֹהֶל זָרוּק [- נייד] אֵינוֹ קָרוּי אֹהֶל.

ו. סוּרְיָה - עֲפָרָהּ מְטַמֵּא כְּחוּצָה לָאָרֶץ, וַאֲוִירָהּ טָהוֹר; לֹא גָּזְרוּ עַל אֲוִירָהּ. לְפִיכָךְ, אִם הָיְתָה סְמוּכָה לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שָׁפָה בְּשָׁפָה, וְלֹא הָיָה מַפְסִיק בֵּינֵיהֶן, לֹא אֶרֶץ הָעַמִּים, וְלֹא בֵּית הַקְּבָרוֹת, וְלֹא בֵּית הַפְּרָס - הֲרֵי זֶה יָכוֹל לְהִכָּנֵס לָהּ בְּטָהֳרָה, בְּשִׂדָּה תֵּבָה וּמִגְדָּל; וְהוּא, שֶׁלֹּא יִגַּע בְּגוּשָׁהּ. וְכֵן אֶרֶץ הָעַמִּים הַסְּמוּכָה לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְאֵין בֵּינֵיהֶן מָקוֹם טָמֵא - הֲרֵי זוֹ נִבְדֶּקֶת [מקבר], וּטְהוֹרָה.

ז. מָקוֹם שֶׁשָּׁכְנוּ בּוֹ גּוֹיִם בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - הֲרֵי זֶה מְטַמֵּא כְּאֶרֶץ הָעַמִּים עַד שֶׁיִּבָּדֵק, שֶׁמָּא קָבְרוּ בּוֹ נְפָלִים.

ח. וּתְרוּמָה וְקָדָשִׁים שֶׁנִּטְמְאוּ מֵחֲמַת מְדוֹר [- מגורי] הָעַמִּים - תּוֹלִין, לֹא אוֹכְלִין וְלֹא שׁוֹרְפִין. וְכַמָּה יִשְׁהוּ בַּמָּקוֹם, וְיִהְיֶה צָרִיךְ בְּדִיקָה? אַרְבָּעִים יוֹם, כְּדֵי שֶׁתִּתְעַבֵּר אִשָּׁה וְתַפִּיל נֵפֶל שֶׁמְּטַמֵּא. אֲפִלּוּ אִישׁ שֶׁאֵין עִמּוֹ אִשָּׁה - אִם שָׁהָה אַרְבָּעִים יוֹם, מְדוֹרוֹ טָמֵא עַד שֶׁיִּבָּדֵק; גְּזֵרָה מִשּׁוּם מָדוֹר שֶׁתִּהְיֶה בּוֹ אִשָּׁה. אֲפִלּוּ עֶבֶד, אוֹ אִשָּׁה, אוֹ סָרִיס, אוֹ קָטָן בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד - עוֹשֶׂה [טומאת -] מְדוֹר הָעַמִּים.

ט. מְדוֹר גּוֹיִם שֶׁהָיָה בּוֹ עֶבֶד מִיִּשְׂרָאֵל, אוֹ אִשָּׁה, אוֹ קָטָן בֶּן תֵּשַׁע, מְשַׁמְּרִין אוֹתוֹ שֶׁלֹּא יִקְבְּרוּ שָׁם נֵפֶל - אֵינוֹ צָרִיךְ בְּדִיקָה. וְאֶת מָה הֵן בּוֹדְקִין - אֶת הַבִּיבִין [תעלות ניקוז המים] הָעֲמֻקִּין, וְאֶת הַמַּיִם הַסְּרוּחִין; וְכָל מָקוֹם שֶׁהַחֲזִיר וְהַחֵלְדָּה יְכוֹלִין לְהוֹלִיךְ מִשָּׁם הַנֵּפֶל - אֵינוֹ צָרִיךְ בְּדִיקָה, מִפְּנֵי שֶׁהֵן גּוֹרְרִין אוֹתָן מִשָּׁם. מְדוֹר הָעַמִּים שֶׁחָרַב, הֲרֵי הוּא בְּטֻמְאָתוֹ עַד שֶׁיִּבָּדֵק.

י. הָאִיצְטְוָנִיּוֹת [- אכסדראות], אֵין בָּהֶן מִשּׁוּם מְדוֹר גּוֹיִם, לְפִי שֶׁהִיא גְּלוּיָה, וְאֵין בָּהּ מָקוֹם לְהַטְמִין הַנְּפָלִים. וַעֲשָׂרָה מְקוֹמוֹת, אֵין בָּהֶן מִשּׁוּם מְדוֹר גּוֹיִם - לְפִי שֶׁאֵין דִּירָתָן קְבוּעָה, לֹא גָּזְרוּ עֲלֵיהֶן טֻמְאָה. וְאֵלּוּ הֵם הָעֲשָׂרָה מְקוֹמוֹת: אָהֳלֵי הָעֲרָבִים, וְהַסֻּכּוֹת, וְהַצְּרִיפִין, וְהַבַּרְגָּנִין [מקום קיבוץ פירות], וְתִקְרָה שֶׁעַל גַּבֵּי הָעַמּוּדִים וְאֵין לָהּ דְּפָנוֹת וְהֵן בָּתֵּי הַקַּיִץ, וּבֵית [שלפני ה -] שַׁעַר, וַאֲוִירָהּ שֶׁל חָצֵר, וְהַמֶּרְחָץ, וּמָקוֹם שֶׁעוֹשִׂין בּוֹ הַחִצִּים וּכְלֵי הַמִּלְחָמָה, וּמָקוֹם הַלִּגְיוֹנוֹת [- מרוצת הפרשים].

יא. הַחֲנוּת - אֵין בָּהּ מִשּׁוּם מְדוֹר גּוֹיִם, אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה דָּר בְּתוֹכָהּ. חָצֵר שֶׁהִיא טְמֵאָה מִשּׁוּם מְדוֹר הָעַמִּים, הֲרֵי בֵּית שַׁעַר שֶׁלָּהּ וַאֲוִירָהּ טְמֵאִין כָּמוֹהָ. וְאֵין מְדוֹר הָעַמִּים וְלֹא בָּתֵּי הַפְּרָס בְּחוּצָה לָאָרֶץ.

יב. עֲיָרוֹת הַמֻּבְלָעוֹת בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - כְּגוֹן סִיסִית וְחַבְרוֹתֶיהָ, אַשְׁקְלוֹן וְחַבְרוֹתֶיהָ - אַף עַל פִּי שֶׁפְּטוּרוֹת מִן הַמַּעַשְׂרוֹת וּמִן הַשְּׁבִיעִית, אֵין בָּהֶן מִשּׁוּם אֶרֶץ הָעַמִּים. וְחֶזְקַת דְּרָכִים שֶׁל עוֹלֵי בָבֶל טְהוֹרוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מֻבְלָעוֹת בְּאֶרֶץ הָעַמִּים.

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – כ"ב-כ"ח אלול ה'תשע"ב

יום ראשון כ"ב אלול ה'תשע"ב

הִלְכוֹת קִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ

פֶּרֶק יג

א. אִם תִּרְצֶה לֵידַע מְקוֹם הַשֶּׁמֶשׁ הָאֲמִתִּי בְּכָל יוֹם שֶׁתִּרְצֶה, תּוֹצִיא תְּחִלָּה מְקוֹמָהּ הָאֶמְצָעִי לְאוֹתוֹ הַיּוֹם עַל הַדֶּרֶךְ שֶׁבַּאַרְנוּ, וְתוֹצִיא מְקוֹם גֹּבַהּ הַשֶּׁמֶשׁ, וְתִגְרַע מְקוֹם גֹּבַהּ הַשֶּׁמֶשׁ מִמְּקוֹם הַשֶּׁמֶשׁ הָאֶמְצָעִי. וְהַנִּשְׁאָר, הוּא הַנִּקְרָא 'מַסְלוּל הַשֶּׁמֶשׁ'.

ב. וְתִרְאֶה כַּמָּה מַעֲלוֹת הוּא מַסְלוּל הַשֶּׁמֶשׁ: אִם יִהְיֶה הַמַּסְלוּל פָּחוֹת מִמֵּאָה וּשְׁמוֹנִים מַעֲלוֹת, תִּגְרַע מְנַת הַמַּסְלוּל מִמְּקוֹם הַשֶּׁמֶשׁ הָאֶמְצָעִי; וְאִם יִהְיֶה הַמַּסְלוּל יוֹתֵר עַל מֵאָה וּשְׁמוֹנִים מַעֲלוֹת עַד שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים, תּוֹסִיף מְנַת הַמַּסְלוּל עַל מְקוֹם הַשֶּׁמֶשׁ הָאֶמְצָעִי. וּמַה שֶּׁיִּהְיֶה אַחַר שֶׁתּוֹסִיף עָלָיו אוֹ תִּגְרַע מִמֶּנּוּ, הוּא הַמָּקוֹם הָאֲמִתִּי.

ג. וְדַע, שֶׁאִם יִהְיֶה הַמַּסְלוּל מֵאָה וּשְׁמוֹנִים בְּשָׁוֶה, אוֹ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים - אֵין לוֹ מָנָה, אֶלָּא יִהְיֶה הַמָּקוֹם הָאֶמְצָעִי הוּא הַמָּקוֹם הָאֲמִתִּי.

ד. וְכַמָּה הִיא מְנַת הַמַּסְלוּל? אִם יִהְיֶה הַמַּסְלוּל עֶשֶׂר מַעֲלוֹת, תִּהְיֶה מְנָתוֹ עֶשְׂרִים חֲלָקִים; וְאִם יִהְיֶה עֶשְׂרִים מַעֲלוֹת, תִּהְיֶה מְנָתוֹ אַרְבָּעִים חֲלָקִים; וְאִם יִהְיֶה שְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת, תִּהְיֶה מְנָתוֹ שְׁמוֹנָה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים; וְאִם יִהְיֶה אַרְבָּעִים מַעֲלוֹת, תִּהְיֶה מְנָתוֹ מַעֲלָה אַחַת וַחֲמִשָּׁה עָשָׂר חֲלָקִים; וְאִם יִהְיֶה חֲמִשִּׁים מַעֲלוֹת, תִּהְיֶה מְנָתוֹ מַעֲלָה אַחַת וְתִשְׁעָה עֶשְׂרִים חֲלָקִים; וְאִם יִהְיֶה שִׁשִּׁים מַעֲלוֹת, תִּהְיֶה מְנָתוֹ מַעֲלָה אַחַת וְאֶחָד וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים; וְאִם יִהְיֶה שִׁבְעִים מַעֲלוֹת, תִּהְיֶה מְנָתוֹ מַעֲלָה אַחַת וְאֶחָד וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים; וְאִם יִהְיֶה שְׁמוֹנִים מַעֲלוֹת, תִּהְיֶה מְנָתוֹ מַעֲלָה אַחַת וְשִׁבְעָה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים; וְאִם יִהְיֶה תִּשְׁעִים מַעֲלוֹת, תִּהְיֶה מְנָתוֹ מַעֲלָה אַחַת וְתִשְׁעָה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים; וְאִם יִהְיֶה מֵאָה, תִּהְיֶה מְנָתוֹ מַעֲלָה אַחַת וּשְׁמוֹנָה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים; וְאִם יִהְיֶה מֵאָה וְעֶשֶׂר, תִּהְיֶה מְנָתוֹ מַעֲלָה אַחַת וּשְׁלֹשָׁה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים; וְאִם יִהְיֶה מֵאָה וְעֶשְׂרִים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ מַעֲלָה אַחַת וַחֲמִשָּׁה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים; וְאִם יִהְיֶה מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ מַעֲלָה אַחַת וּשְׁלֹשָׁה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים; וְאִם יִהְיֶה מֵאָה וְאַרְבָּעִים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ מַעֲלָה אַחַת וְתִשְׁעָה עָשָׂר חֲלָקִים; וְאִם יִהְיֶה מֵאָה וַחֲמִשִּׁים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ מַעֲלָה אַחַת וְחֵלֶק אֶחָד; וְאִם יִהְיֶה מֵאָה וְשִׁשִּׁים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ שְׁנַיִם וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים; וְאִם יִהְיֶה מֵאָה וְשִׁבְעִים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ אֶחָד וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים; וְאִם יִהְיֶה מֵאָה וּשְׁמוֹנִים בְּשָׁוֶה, אֵין לוֹ מָנָה כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ, אֶלָּא מְקוֹם הַשֶּׁמֶשׁ הָאֶמְצָעִי, הוּא מְקוֹמָהּ הָאֲמִתִּי.

ה. הָיָה הַמַּסְלוּל יוֹתֵר עַל מֵאָה וּשְׁמוֹנִים מַעֲלוֹת - תִּגְרַע אוֹתוֹ מִשְּׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים מַעֲלוֹת, וְתֵדַע מְנָתוֹ. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהָיָה הַמַּסְלוּל מָאתַיִם מַעֲלוֹת - תִּגְרַע אוֹתוֹ מִשְּׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים, יִשָּׁאֵר מֵאָה וְשִׁשִּׁים מַעֲלוֹת; וּכְבָר הוֹדַעְנוּ, שֶׁמְּנַת מֵאָה וְשִׁשִּׁים מַעֲלוֹת, שְׁנַיִם וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים - וְכֵן מְנַת הַמָּאתַיִם, שְׁנַיִם וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים.

ו. וְכֵן אִם הָיָה הַמַּסְלוּל שְׁלֹשׁ מֵאוֹת מַעֲלוֹת - תִּגְרַע אוֹתוֹ מִשְּׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים, יִשָּׁאֵר שִׁשִּׁים; וּכְבָר יָדַעְתָּ, שֶׁמְּנַת שִׁשִּׁים מַעֲלוֹת, מַעֲלָה אַחַת וְאֶחָד וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים - וְכֵן הִיא מְנַת הַשְּׁלֹשׁ מֵאוֹת מַעֲלוֹת. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ, בְּכָל מִנְיָן וּמִנְיָן.

ז. הֲרֵי שֶׁהָיָה הַמַּסְלוּל חָמֵשׁ וְשִׁשִּׁים מַעֲלוֹת - וּכְבָר יָדַעְתָּ שֶׁמְּנַת הַשִּׁשִּׁים, הִיא מַעֲלָה אַחַת וְאֶחָד וְאַרְבָּעִים חֵלֶק, וּמְנַת הַשִּׁבְעִים, הִיא מַעֲלָה אַחַת וְאֶחָד וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים; נִמְצָא בֵּין שְׁתֵּי הַמָּנוֹת עֲשָׂרָה חֲלָקִים, וּלְפִי חֶשְׁבּוֹן הַמַּעֲלוֹת יִהְיֶה לְכָל מַעֲלָה חֵלֶק אֶחָד - וְיִהְיֶה מְנַת הַמַּסְלוּל שֶׁהוּא חָמֵשׁ וְשִׁשִּׁים, מַעֲלָה אַחַת וְשִׁשָּׁה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים.

ח. וְכֵן אִלּוּ הָיָה הַמַּסְלוּל שֶׁבַע וְשִׁשִּׁים, הָיְתָה מְנָתוֹ מַעֲלָה אַחַת וּשְׁמוֹנָה וְאַרְבָּעִים חֵלֶק. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ תַּעֲשֶׂה בְּכָל מַסְלוּל שֶׁיִּהְיֶה בְּמִנְיָנוֹ אֲחָדִים עִם הָעֲשָׂרוֹת, בֵּין בְּחֶשְׁבּוֹן הַשֶּׁמֶשׁ בֵּין בְּחֶשְׁבּוֹן הַיָּרֵחַ.

ט. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁרָצִינוּ לֵידַע מְקוֹם הַשֶּׁמֶשׁ הָאֲמִתִּי בְּתְחִלַּת לֵיל הַשַּׁבָּת אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לְחֹדֶשׁ תַּמּוּז מִשָּׁנָה זוֹ - תּוֹצִיא אֶמְצַע הַשֶּׁמֶשׁ תְּחִלָּה לָעֵת הַזֹּאת, וְסִימָנוֹ ק"ה ל"ז כ"ה כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ; וְתוֹצִיא מְקוֹם גֹּבַהּ הַשֶּׁמֶשׁ לָעֵת הַזֹּאת, יֵצֵא לְךָ סִימָנוֹ פ"ו מ"ה כ"ג. וְתִגְרַע מְקוֹם הַגֹּבַהּ מִן הָאֶמְצָעִי, יֵצֵא לְךָ הַמַּסְלוּל שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת וּשְׁנַיִם וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים וּשְׁתֵּי שְׁנִיּוֹת - סִימָנָם י"ח נ"ב ב'. וְאַל תַּקְפִּיד בְּכָל מַסְלוּל עַל הַחֲלָקִים, אֶלָּא אִם יִהְיוּ פָּחוֹת מִשְּׁלֹשִׁים אַל תִּפְנֶה אֲלֵיהֶם; וְאִם הָיוּ שְׁלֹשִׁים אוֹ יוֹתֵר, תְּחַשֵּׁב אוֹתָם מַעֲלָה אַחַת, וְתוֹסִיף אוֹתָהּ עַל מִנְיַן מַעֲלוֹת הַמַּסְלוּל. לְפִיכָךְ, יִהְיֶה מַסְלוּל זֶה תְּשַׁע עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת, וְתִהְיֶה מְנָתוֹ עַל הַדֶּרֶךְ שֶׁבַּאַרְנוּ שְׁמוֹנָה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים.

י. וּלְפִי שֶׁהַמַּסְלוּל הַזֶּה הָיָה פָּחוֹת מִמֵּאָה וּשְׁמוֹנִים, תִּגְרַע הַמָּנָה שֶׁהִיא שְׁמוֹנָה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים מֵאֶמְצַע הַשֶּׁמֶשׁ, יִשָּׁאֵר מֵאָה וְאַרְבַּע מַעֲלוֹת וְתִשְׁעָה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים וְחָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים שְׁנִיּוֹת - סִימָנָם ק"ד נ"ט כ"ה. וְנִמְצָא מְקוֹם הַשֶּׁמֶשׁ הָאֲמִתִּי בְּתְחִלַּת לֵיל זֶה, בְּמַזַּל סַרְטָן בַּחֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת בּוֹ, פָּחוֹת שְׁנִיּוֹת. וְאַל תִּפְנֶה אֶל הַשְּׁנִיּוֹת כְּלָל, לֹא בִּמְקוֹם הַשֶּׁמֶשׁ, וְלֹא בִּמְקוֹם הַיָּרֵחַ, וְלֹא בִּשְׁאָר חֶשְׁבּוֹנוֹת הָרְאִיָּה - אֶלָּא חֲקֹר עַל הַחֲלָקִים בִּלְבַד; וְאִם יִהְיוּ הַשְּׁנִיּוֹת קָרוֹב לִשְׁלֹשִׁים, עֲשֵׂה אוֹתָם חֵלֶק וְהוֹסִיפוֹ עַל הַחֲלָקִים.

יא. וּמֵאַחַר שֶׁתֵּדַע מְקוֹם הַשֶּׁמֶשׁ בְּכָל עֵת שֶׁתִּרְצֶה, תֵּדַע יוֹם הַתְּקוּפָה הָאֲמִתִּי כָּל תְּקוּפָה שֶׁתִּרְצֶה, בֵּין תְּקוּפוֹת הַבָּאוֹת

אַחַר עִקָּר זֶה שֶׁמִּמֶּנּוּ הִתְחַלְנוּ, בֵּין תְּקוּפוֹת שֶׁעָבְרוּ מִשָּׁנִים קַדְמוֹנִיּוֹת.

יום שני כ"ג אלול ה'תשע"ב

פֶּרֶק יד

א. הַיָּרֵחַ, שְׁנֵי מַהֲלָכִים אֶמְצָעִיִּים יֵשׁ לוֹ - הַיָּרֵחַ עַצְמוֹ מְסַבֵּב בְּגַלְגַּל קָטָן שֶׁאֵינוֹ מַקִּיף אֶת הָעוֹלָם, וּמַהֲלָכוֹ הָאֶמְצָעִי בְּאוֹתוֹ הַגַּלְגַּל הַקָּטָן נִקְרָא 'אֶמְצַע הַמַּסְלוּל'; וְהַגַּלְגַּל הַקָּטָן עַצְמוֹ מְסַבֵּב בְּגַלְגַּל גָּדוֹל הַמַּקִּיף אֶת הָעוֹלָם, וּמַהֲלָכוֹ אֶמְצָעִי זֶה שֶׁל גַּלְגַּל הַקָּטָן בְּאוֹתוֹ הַגַּלְגַּל הַגָּדוֹל הַמַּקִּיף אֶת הָעוֹלָם, הוּא הַנִּקְרָא 'אֶמְצַע הַיָּרֵחַ'. מַהֲלַךְ אֶמְצַע הַיָּרֵחַ בְּיוֹם אֶחָד, שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת וַעֲשָׂרָה חֲלָקִים וְחָמֵשׁ וּשְׁלֹשִׁים שְׁנִיּוֹת - סִימָנָם י"ג י' ל"ה.

ב. נִמְצָא מַהֲלָכוֹ בַּעֲשָׂרָה יָמִים, מֵאָה וְאַחַת וּשְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת וַחֲמִשָּׁה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים וַחֲמִשִּׁים שְׁנִיּוֹת - סִימָנָם קל"א מ"ה נ'. וְנִמְצָא שְׁאֵרִית מַהֲלָכוֹ בְּמֵאָה יוֹם, מָאתַיִם וְשֶׁבַע וּשְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת וּשְׁמוֹנָה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים וְשָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים שְׁנִיּוֹת - סִימָנָם רל"ז ל"ח כ"ג. וְנִמְצָא שְׁאֵרִית מַהֲלָכוֹ בְּאֶלֶף יוֹם, מָאתַיִם וְשֵׁשׁ עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת וּשְׁלֹשָׁה וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים וַחֲמִשִּׁים שְׁנִיּוֹת - סִימָנָם רי"ו כ"ג נ'. וְנִמְצָא שְׁאֵרִית מַהֲלָכוֹ בַּעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים יוֹם, שָׁלֹשׁ מַעֲלוֹת וּשְׁמוֹנָה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים וְעֶשְׂרִים שְׁנִיּוֹת - סִימָנָם ג' נ"ח כ'. וְנִמְצָא שְׁאֵרִית מַהֲלָכוֹ בְּתִשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם, שְׁתַּיִם וְעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת וְשִׁשָּׁה חֲלָקִים וְשֵׁשׁ וַחֲמִשִּׁים שְׁנִיּוֹת - סִימָנָם כ"ב ו' נ"ו. וְנִמְצָא שְׁאֵרִית מַהֲלָכוֹ בְּשָׁנָה סִדּוּרָה, שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְאַרְבַּע וְאַרְבָּעִים מַעֲלוֹת וְשִׁשָּׁה וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים וְשָׁלֹשׁ וְאַרְבָּעִים שְׁנִיּוֹת - סִימָן לָהֶם, שמ"ד כ"ו מ"ג. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ, תִּכְפֹּל לְכָל מִנְיַן יָמִים אוֹ שָׁנִים שֶׁתִּרְצֶה.

ג. וּמַהֲלַךְ אֶמְצַע הַמַּסְלוּל בְּיוֹם אֶחָד, שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת וּשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים וְאַרְבַּע וַחֲמִשִּׁים שְׁנִיּוֹת - סִימָנָם י"ג ג' נ"ד. נִמְצָא מַהֲלָכוֹ בַּעֲשָׂרָה יָמִים, מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת תִּשְׁעָה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים בְּלֹא שְׁנִיּוֹת - סִימָנָם ק"ל ל"ט. וְנִמְצָא שְׁאֵרִית מַהֲלָכוֹ בְּמֵאָה יוֹם, מָאתַיִם וְשֵׁשׁ וְעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת וְתִשְׁעָה וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים וְשָׁלֹשׁ וַחֲמִשִּׁים שְׁנִיּוֹת - סִימָנָם רכ"ו כ"ט נ"ג. וְנִמְצָא שְׁאֵרִית מַהֲלָכוֹ בְּאֶלֶף יוֹם, מֵאָה וְאַרְבַּע מַעֲלוֹת וּשְׁמוֹנָה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים וַחֲמִשִּׁים שְׁנִיּוֹת - סִימָנָם ק"ד נ"ח נ'. וְנִמְצָא שְׁאֵרִית מַהֲלָכוֹ בַּעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים יוֹם, שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְתֵשַׁע וְעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת וּשְׁמוֹנָה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים וְעֶשְׂרִים שְׁנִיּוֹת - סִימָנָם שכ"ט מ"ח כ'. וְנִמְצָא שְׁאֵרִית מַהֲלָכוֹ לְתִשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם, שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת וּשְׁלֹשָׁה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים וְאַרְבַּע שְׁנִיּוֹת - סִימָנָם י"ח נ"ג ד'.

ד. וְנִמְצָא שְׁאֵרִית מַהֲלָכוֹ בְּשָׁנָה סִדּוּרָה, שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְחָמֵשׁ מַעֲלוֹת וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שְׁנִיּוֹת בְּלֹא חֲלָקִים - סִימָנָם ש"ה י"ג. מְקוֹם אֶמְצַע הַיָּרֵחַ הָיָה בִּתְחִלַּת לֵיל חֲמִישִׁי שֶׁהוּא הָעִקָּר לְחֶשְׁבּוֹנוֹת אֵלּוּ, בְּמַזַּל שׁוֹר מַעֲלָה אַחַת וְאַרְבָּעָה עָשָׂר חֲלָקִים אַרְבָּעִים וְשָׁלֹשׁ שְׁנִיּוֹת - סִימָנָם א' י"ד מ"ג. וְאֶמְצַע הַמַּסְלוּל הָיָה בְּעִקָּר זֶה, אַרְבַּע וּשְׁמוֹנִים מַעֲלוֹת וּשְׁמוֹנָה וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים וּשְׁתַּיִם וְאַרְבָּעִים שְׁנִיּוֹת - סִימָנָם פ"ד כ"ח מ"ב. מֵאַחַר שֶׁתֵּדַע מַהֲלַךְ אֶמְצַע הַיָּרֵחַ, וְהָאֶמְצַע שֶׁהוּא הָעִקָּר שֶׁעָלָיו תּוֹסִיף, תֵּדַע מְקוֹם אֶמְצַע הַיָּרֵחַ בְּכָל עֵת שֶׁתִּרְצֶה, עַל דֶּרֶךְ שֶׁעָשִׂיתָ בְּאֶמְצַע הַשֶּׁמֶשׁ; וְאַחַר שֶׁתּוֹצִיא אֶמְצַע הַיָּרֵחַ לִתְחִלַּת הַלַּיְלָה שֶׁתִּרְצֶה - הִתְבּוֹנֵן בַּשֶּׁמֶשׁ, וְדַע בְּאֵי זֶה מַזָּל הוּא.

ה. אִם הָיְתָה הַשֶּׁמֶשׁ מֵחֲצִי מַזַּל דָּגִים עַד חֲצִי מַזַּל טָלֶה, תַּנִּיחַ אֶמְצַע הַיָּרֵחַ כְּמוֹת שֶׁהוּא; וְאִם תִּהְיֶה הַשֶּׁמֶשׁ מֵחֲצִי מַזַּל טָלֶה עַד תְּחִלַּת מַזַּל תְּאוֹמִים, תּוֹסִיף עַל אֶמְצַע הַיָּרֵחַ חֲמִשָּׁה עָשָׂר חֲלָקִים; וְאִם תִּהְיֶה הַשֶּׁמֶשׁ מִתְּחִלַּת מַזַּל תְּאוֹמִים עַד תְּחִלַּת מַזַּל אַרְיֵה, תּוֹסִיף עַל אֶמְצַע הַיָּרֵחַ שְׁלֹשִׁים חֲלָקִים; וְאִם תִּהְיֶה הַשֶּׁמֶשׁ מִתְּחִלַּת מַזַּל אַרְיֵה עַד חֲצִי מַזַּל בְּתוּלָה, תּוֹסִיף עַל אֶמְצַע הַיָּרֵחַ חֲמִשָּׁה עָשָׂר חֲלָקִים; וְאִם תִּהְיֶה הַשֶּׁמֶשׁ מֵחֲצִי מַזַּל בְּתוּלָה עַד חֲצִי מַזַּל מֹאזְנַיִם, הַנַּח אֶמְצַע הַיָּרֵחַ כְּמוֹת שֶׁהוּא; וְאִם תִּהְיֶה הַשֶּׁמֶשׁ מֵחֲצִי מַזַּל מֹאזְנַיִם עַד תְּחִלַּת מַזַּל קֶשֶׁת, תִּגְרַע מֵאֶמְצַע הַיָּרֵחַ חֲמִשָּׁה עָשָׂר חֲלָקִים; וְאִם תִּהְיֶה הַשֶּׁמֶשׁ מִתְּחִלַּת מַזַּל קֶשֶׁת עַד תְּחִלַּת מַזַּל דְּלִי, תִּגְרַע מֵאֶמְצַע הַיָּרֵחַ שְׁלֹשִׁים חֲלָקִים; וְאִם תִּהְיֶה הַשֶּׁמֶשׁ מִתְּחִלַּת מַזַּל דְּלִי עַד חֲצִי דָּגִים, תִּגְרַע מֵאֶמְצַע הַיָּרֵחַ חֲמִשָּׁה עָשָׂר חֲלָקִים.

ו. וּמַה שֶּׁיִּהְיֶה הָאֶמְצַע אַחַר שֶׁתּוֹסִיף עָלָיו, אוֹ תִּגְרַע מִמֶּנּוּ, אוֹ תַּנִּיחַ אוֹתוֹ כְּמוֹת שֶׁהוּא - הוּא אֶמְצַע הַיָּרֵחַ לְאַחַר שְׁקִיעַת הַחַמָּה בִּכְמוֹ שְׁלִישׁ שָׁעָה בְּאוֹתוֹ הַזְּמַן שֶׁתּוֹצִיא הָאֶמְצַע לוֹ, וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא 'אֶמְצַע הַיָּרֵחַ לִשְׁעַת הָרְאִיָּה'.

יום שלישי כ"ד אלול ה'תשע"ב

פֶּרֶק טו

א. אִם תִּרְצֶה לֵידַע מְקוֹם הַיָּרֵחַ הָאֲמִתִּי בְּכָל יוֹם שֶׁתִּרְצֶה, תּוֹצִיא תְּחִלָּה אֶמְצַע הַיָּרֵחַ לִשְׁעַת הָרְאִיָּה לְאוֹתוֹ הַלַּיְלָה שֶׁתִּרְצֶה, וְכֵן תּוֹצִיא אֶמְצַע הַמַּסְלוּל וְאֶמְצַע הַשֶּׁמֶשׁ לְאוֹתוֹ הָעֵת. וְתִגְרַע אֶמְצַע הַשֶּׁמֶשׁ מֵאֶמְצַע הַיָּרֵחַ, וְהַנִּשְׁאָר תִּכְפֹּל אוֹתוֹ - וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא 'מֶרְחָק הַכָּפוּל'.

ב. וּכְבָר הוֹדַעְנוּ, שֶׁלֹּא בָּאנוּ בְּכָל אֵלּוּ הַחֶשְׁבּוֹנוֹת שֶׁעָשִׂינוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ, אֶלָּא לְדַעַת רְאִיַּת הַיָּרֵחַ; וּלְעוֹלָם אִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה מֶרְחָק זֶה הַכָּפוּל בְּלֵיל הָרְאִיָּה שֶׁיֵּרָאֶה בָּהּ הַיָּרֵחַ, אֶלָּא מֵחֲמֵשׁ מַעֲלוֹת עַד שְׁתַּיִם וְשִׁשִּׁים מַעֲלוֹת - וְאִי אֶפְשָׁר שֶׁיּוֹסִיף עַל זֶה, וְלֹא יִגְרַע מִמֶּנּוּ.

ג. הוֹאִיל וְהַדָּבָר כֵּן, הִתְבּוֹנֵן בְּמֶרְחָק זֶה הַכָּפוּל - אִם יִהְיֶה הַמֶּרְחָק הַכָּפוּל חָמֵשׁ מַעֲלוֹת אוֹ קָרוֹב לְחָמֵשׁ, אֵין חוֹשְׁשִׁין לְתוֹסֶפֶת וְלֹא תּוֹסִיף כְּלוּם; וְאִם יִהְיֶה הַמֶּרְחָק הַכָּפוּל מִשֵּׁשׁ מַעֲלוֹת עַד אַחַת עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת, תּוֹסִיף עַל אֶמְצַע הַמַּסְלוּל מַעֲלָה אַחַת; וְאִם יִהְיֶה מֶרְחָק הַכָּפוּל מִשְּׁתֵּים עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת עַד שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת, תּוֹסִיף עַל אֶמְצַע הַמַּסְלוּל שְׁתֵּי

מַעֲלוֹת; וְאִם יִהְיֶה הַמֶּרְחָק הַכָּפוּל מִתְּשַׁע עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת עַד אַרְבַּע וְעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת, תּוֹסִיף עַל אֶמְצַע הַמַּסְלוּל שָׁלֹשׁ מַעֲלוֹת; וְאִם יִהְיֶה הַמֶּרְחָק הַכָּפוּל מֵחָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת עַד אַחַת וּשְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת, תּוֹסִיף עַל אֶמְצַע הַמַּסְלוּל אַרְבַּע מַעֲלוֹת; וְאִם יִהְיֶה הַמֶּרְחָק הַכָּפוּל מִשְּׁתַּיִם וּשְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת עַד שְׁמוֹנֶה וּשְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת, תּוֹסִיף עַל אֶמְצַע הַמַּסְלוּל חָמֵשׁ מַעֲלוֹת; וְאִם יִהְיֶה הַמֶּרְחָק הַכָּפוּל מִתְּשַׁע וּשְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת עַד חָמֵשׁ וְאַרְבָּעִים מַעֲלוֹת, תּוֹסִיף עַל אֶמְצַע הַמַּסְלוּל שֵׁשׁ מַעֲלוֹת; וְאִם יִהְיֶה הַמֶּרְחָק הַכָּפוּל מִשֵּׁשׁ וְאַרְבָּעִים מַעֲלוֹת עַד אַחַת וַחֲמִשִּׁים מַעֲלוֹת, תּוֹסִיף עַל אֶמְצַע הַמַּסְלוּל שֶׁבַע מַעֲלוֹת; וְאִם יִהְיֶה הַמֶּרְחָק הַכָּפוּל מִשְּׁתַּיִם וַחֲמִשִּׁים מַעֲלוֹת עַד תֵּשַׁע וַחֲמִשִּׁים מַעֲלוֹת, תּוֹסִיף עַל אֶמְצַע הַמַּסְלוּל שְׁמוֹנֶה מַעֲלוֹת; וְאִם יִהְיֶה הַמֶּרְחָק הַכָּפוּל מִשִּׁשִּׁים מַעֲלוֹת עַד שָׁלֹשׁ וְשִׁשִּׁים מַעֲלוֹת, תּוֹסִיף עַל אֶמְצַע הַמַּסְלוּל תֵּשַׁע מַעֲלוֹת. וּמַה שֶּׁיִּהְיֶה אֶמְצַע הַמַּסְלוּל אַחַר שֶׁתּוֹסִיף עָלָיו מַעֲלוֹת אֵלּוּ, הוּא הַנִּקְרָא 'מַסְלוּל הַנָּכוֹן'.

ד. וְאַחַר כָּךְ תִּרְאֶה כַּמָּה מַעֲלוֹת הוּא הַמַּסְלוּל הַנָּכוֹן - אִם הָיָה פָּחוֹת מִמֵּאָה וּשְׁמוֹנִים מַעֲלוֹת, תִּגְרַע מְנַת הַמַּסְלוּל הַזֶּה הַנָּכוֹן מֵאֶמְצַע הַיֶּרַח לִשְׁעַת הָרְאִיָּה; וְאִם הָיָה הַמַּסְלוּל הַנָּכוֹן יוֹתֵר עַל מֵאָה וּשְׁמוֹנִים מַעֲלוֹת עַד שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים, תּוֹסִיף מְנַת זֶה הַמַּסְלוּל הַנָּכוֹן עַל אֶמְצַע הַיֶּרַח לִשְׁעַת הָרְאִיָּה. וּמַה שֶּׁיִּהְיֶה הָאֶמְצַע אַחַר שֶׁתּוֹסִיף עָלָיו אוֹ תִּגְרַע מִמֶּנּוּ, הוּא מְקוֹם הַיֶּרַח הָאֲמִתִּי לִשְׁעַת הָרְאִיָּה.

ה. וְדַע, שֶׁאִם יִהְיֶה הַמַּסְלוּל הַנָּכוֹן מֵאָה וּשְׁמוֹנִים בְּשָׁוֶה, אוֹ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים בְּשָׁוֶה - אֵין לוֹ מָנָה, אֶלָּא יִהְיֶה מְקוֹם הַיֶּרַח הָאֶמְצָעִי לִשְׁעַת הָרְאִיָּה, הוּא מְקוֹם הַיֶּרַח הָאֲמִתִּי.

ו. וְכַמָּה הוּא מְנַת הַמַּסְלוּל? אִם יִהְיֶה הַמַּסְלוּל הַנָּכוֹן עֶשֶׂר מַעֲלוֹת, תִּהְיֶה מְנָתוֹ חֲמִשִּׁים חֲלָקִים; וְאִם יִהְיֶה הַמַּסְלוּל הַנָּכוֹן עֶשְׂרִים מַעֲלוֹת, תִּהְיֶה מְנָתוֹ מַעֲלָה אַחַת וּשְׁמוֹנָה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים; וְאִם יִהְיֶה הַמַּסְלוּל שְׁלֹשִׁים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ שְׁתֵּי מַעֲלוֹת וְאַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים; וְאִם יִהְיֶה אַרְבָּעִים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ שָׁלֹשׁ מַעֲלוֹת וּשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים; וְאִם יִהְיֶה חֲמִשִּׁים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ שָׁלֹשׁ מַעֲלוֹת וְאַרְבָּעָה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים; וְאִם יִהְיֶה שִׁשִּׁים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ אַרְבַּע מַעֲלוֹת וְשִׁשָּׁה עָשָׂר חֲלָקִים; וְאִם יִהְיֶה שִׁבְעִים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ אַרְבַּע מַעֲלוֹת וְאֶחָד וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים; וְאִם יִהְיֶה שְׁמוֹנִים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ חָמֵשׁ מַעֲלוֹת וְחָמֵשׁ מַעֲלוֹת; וְאִם יִהְיֶה תִּשְׁעִים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ חָמֵשׁ מַעֲלוֹת וְחָמֵשׁ מַעֲלוֹת; וְאִם יִהְיֶה מֵאָה, תִּהְיֶה מְנָתוֹ חָמֵשׁ מַעֲלוֹת וּשְׁמוֹנָה חֲלָקִים; וְאִם יִהְיֶה מֵאָה וְעֶשֶׂר, תִּהְיֶה מְנָתוֹ אַרְבַּע מַעֲלוֹת וְתִשְׁעָה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים; וְאִם יִהְיֶה מֵאָה וְעֶשְׂרִים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ אַרְבַּע מַעֲלוֹת וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים; וְאִם יִהְיֶה מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ אַרְבַּע מַעֲלוֹת וְאַחַד עָשָׂר חֲלָקִים; וְאִם יִהְיֶה מֵאָה וְאַרְבָּעִים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ שָׁלֹשׁ מַעֲלוֹת וּשְׁלֹשָׁה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים; וְאִם יִהְיֶה מֵאָה וַחֲמִשִּׁים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ שְׁתֵּי מַעֲלוֹת וּשְׁמוֹנָה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים; וְאִם יִהְיֶה מֵאָה וְשִׁשִּׁים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ מַעֲלָה אַחַת וְשִׁשָּׁה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים; וְאִם יִהְיֶה מֵאָה וְשִׁבְעִים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ תִּשְׁעָה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים; וְאִם יִהְיֶה מֵאָה וּשְׁמוֹנִים בְּשָׁוֶה, אֵין לוֹ מָנָה כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ - אֶלָּא מְקוֹם הַיֶּרַח הָאֶמְצָעִי, הוּא הַמָּקוֹם הָאֲמִתִּי.

ז. וְאִם יִהְיֶה הַמַּסְלוּל הַנָּכוֹן יָתֵר עַל מֵאָה וּשְׁמוֹנִים מַעֲלוֹת, תִּגְרַע אוֹתוֹ מִשְּׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים, וְתֵדַע מְנָתוֹ, כְּדֶרֶךְ שֶׁעָשִׂיתָ בְּמַסְלוּל הַשֶּׁמֶשׁ; וְכֵן אִם יִהְיוּ בְּמִנְיַן הַמַּסְלוּל אֲחָדִים עִם הָעֲשָׂרוֹת, תִּקַּח מִן הַיָּתֵר שֶׁבֵּין שְׁתֵּי הַמָּנוֹת כְּפִי הָאֲחָדִים. כְּדֶרֶךְ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּמַסְלוּל הַשֶּׁמֶשׁ בַּמָּנוֹת שֶׁלּוֹ, כָּךְ תַּעֲשֶׂה בַּמַּסְלוּל הַנָּכוֹן בַּמָּנוֹת שֶׁלּוֹ.

ח. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁרָצִינוּ לֵידַע מְקוֹם הַיֶּרַח הָאֲמִתִּי בִּתְחִלַּת לֵיל עֶרֶב שַׁבָּת שֶׁיּוֹמוֹ שֵׁנִי לְחֹדֶשׁ אִיָּר מִשָּׁנָה זוֹ שֶׁהִיא שְׁנַת הָעִבּוּר - וּמִנְיַן הַיָּמִים הַגְּמוּרִים שֶׁמִּתְּחִלַּת לֵיל הָעִבּוּר עַד תְּחִלַּת לֵיל זֶה שֶׁאָנוּ רוֹצִים לֵידַע מְקוֹם הַיֶּרַח הָאֲמִתִּי בּוֹ, תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים; תּוֹצִיא אֶמְצַע הַשֶּׁמֶשׁ תְּחִלָּה לְלֵיל זֶה, יֵצֵא לְךָ אֶמְצָעָהּ חָמֵשׁ וּשְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת וּשְׁמוֹנָה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים וְשָׁלֹשׁ וּשְׁלֹשִׁים שְׁנִיּוֹת - סִימָנָם ל"ה ל"ח ל"ג; וְתוֹצִיא אֶמְצַע הַיֶּרַח לִשְׁעַת הָרְאִיָּה לְעֵת זוֹ, יֵצֵא לְךָ אֶמְצָעוֹ שָׁלֹשׁ וַחֲמִשִּׁים מַעֲלוֹת וְשִׁשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים וְתֵשַׁע וּשְׁלֹשִׁים שְׁנִיּוֹת - סִימָנָם נ"ג ל"ו ל"ט; וְתוֹצִיא אֶמְצַע הַמַּסְלוּל לְעֵת זוֹ, יֵצֵא לְךָ אֶמְצָעוֹ מֵאָה וְשָׁלֹשׁ מַעֲלוֹת וְאֶחָד וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים וְשֵׁשׁ וְאַרְבָּעִים שְׁנִיּוֹת - סִימָנָם ק"ג כ"א מ"ו; תִּגְרַע אֶמְצַע הַשֶּׁמֶשׁ מֵאֶמְצַע הַיֶּרַח, יִשָּׁאֵר שְׁבַע עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת וּשְׁמוֹנָה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים וְשֵׁשׁ שְׁנִיּוֹת - וְזֶה הוּא הַמֶּרְחָק; תִּכְפֹּל אוֹתוֹ, יֵצֵא לְךָ הַמֶּרְחָק הַכָּפוּל חָמֵשׁ וּשְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת וְשִׁשָּׁה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים וּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שְׁנִיּוֹת - סִימָנָם ל"ה נ"ו י"ב; לְפִיכָךְ תּוֹסִיף עַל אֶמְצַע הַמַּסְלוּל חָמֵשׁ מַעֲלוֹת, כְּמוֹ שֶׁהוֹדַעְנוּ, וְיֵצֵא לְךָ הַמַּסְלוּל הַנָּכוֹן, מֵאָה וּשְׁמוֹנָה מַעֲלוֹת וְאֶחָד וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים, וְאֵין מַקְפִּידִין עַל הַחֲלָקִים בַּמַּסְלוּל, כְּדֶרֶךְ שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּשֶּׁמֶשׁ.

ט. וּבָאנוּ לַחְקֹר [לחשב] עַל מְנַת זֶה הַמַּסְלוּל הַנָּכוֹן, שֶׁהוּא מֵאָה וּשְׁמוֹנָה - נִמְצֵאת מָנָה שֶׁלּוֹ חָמֵשׁ מַעֲלוֹת וְחֵלֶק אֶחָד; וּלְפִי שֶׁהַמַּסְלוּל הַנָּכוֹן הָיָה פָּחוֹת מִמֵּאָה וּשְׁמוֹנִים, תִּגְרַע הַמָּנָה שֶׁהוּא חָמֵשׁ מַעֲלוֹת וְחֵלֶק אֶחָד מִן אֶמְצַע הַיֶּרַח; יִשָּׁאֵר שְׁמוֹנָה וְאַרְבָּעִים מַעֲלוֹת וַחֲמִשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים וְתֵשַׁע וּשְׁלֹשִׁים שְׁנִיּוֹת; תַּעֲשֶׂה הַשְּׁנִיּוֹת חֵלֶק, וְתוֹסִיף עַל הַחֲלָקִים. וְנִמְצָא מְקוֹם הַיֶּרַח הָאֲמִתִּי בְּשָׁעָה זוֹ, בְּמַזַּל שׁוֹר בִּשְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת וְשִׁשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים מִמַּעֲלַת תְּשַׁע עֶשְׂרֵה - סִימָנָם י"ח ל"ו. וְעַל הַדֶּרֶךְ הַזֶּה תֵּדַע מְקוֹם הַיֶּרַח הָאֲמִתִּי בְּכָל עֵת רְאִיָּה שֶׁתִּרְצֶה, מִתְּחִלַּת שָׁנָה זוֹ שֶׁהִיא הָעִבּוּר, עַד סוֹף הָעוֹלָם.

יום רביעי כ"ה אלול ה'תשע"ב

פֶּרֶק טז

א. הָעִגּוּלָה שֶׁסּוֹבֵב בָּהּ הַיֶּרַח תָּמִיד, הִיא נוֹטָה מֵעַל הָעִגּוּלָה שֶׁסּוֹבֶבֶת בָּהּ הַשֶּׁמֶשׁ תָּמִיד - חֶצְיָהּ נוֹטֶה לְצָפוֹן, וְחֶצְיָהּ נוֹטֶה לְדָרוֹם; וּשְׁתֵּי נְקֻדּוֹת יֵשׁ בָּהּ זוֹ כְּנֶגֶד זוֹ, שֶׁבָּהֶן

פּוֹגְעוֹת שְׁתֵּי הָעִגּוּלוֹת זוֹ בָּזוֹ. לְפִיכָךְ, כְּשֶׁיִּהְיֶה הַיָּרֵחַ בְּאַחַת מִשְּׁתֵיהֶן, נִמְצָא סוֹבֵב בָּעִגּוּלָה שֶׁל שֶׁמֶשׁ כְּנֶגֶד הַשֶּׁמֶשׁ בְּשָׁוֶה; וְאִם יֵצֵא הַיָּרֵחַ מֵאַחַת מִשְּׁתֵי הַנְּקֻדּוֹת, נִמְצָא מְהַלֵּךְ לִצְפוֹן הַשֶּׁמֶשׁ אוֹ לִדְרוֹמָהּ. הַנְּקֻדָּה שֶׁמִּמֶּנָּה יַתְחִיל הַיָּרֵחַ לִנְטוֹת לִצְפוֹן הַשֶּׁמֶשׁ, הִיא הַנִּקְרֵאת 'רֹאשׁ'; וְהַנְּקֻדָּה שֶׁמִּמֶּנָּה יַתְחִיל הַיָּרֵחַ לִנְטוֹת לִדְרוֹם הַשֶּׁמֶשׁ, הִיא הַנִּקְרֵאת 'זָנָב'. וּמַהֲלַךְ שָׁוֶה יֵשׁ לְזֶה הָרֹאשׁ, שֶׁאֵין בּוֹ לֹא תּוֹסֶפֶת וְלֹא גֵּרָעוֹן; וְהוּא הוֹלֵךְ בַּמַּזָּלוֹת אֲחוֹרַנִּית, מִטָּלֶה לְדָגִים וּמִדָּגִים לִדְלִי, וְכֵן הוּא סוֹבֵב תָּמִיד.

ב. מַהֲלַךְ הָרֹאשׁ הָאֶמְצָעִי בְּיוֹם אֶחָד, שְׁלֹשָׁה חֲלָקִים וְאַחַת עֶשְׂרֵה שְׁנִיּוֹת; נִמְצָא מַהֲלָכוֹ בַּעֲשָׂרָה יָמִים, אֶחָד וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים וְשֶׁבַע וְאַרְבָּעִים שְׁנִיּוֹת; וְנִמְצָא מַהֲלָכוֹ בְּמֵאָה יוֹם, חָמֵשׁ מַעֲלוֹת וְשִׁבְעָה עָשָׂר חֲלָקִים וְשָׁלֹשׁ וְאַרְבָּעִים שְׁנִיּוֹת - סִימָנָם ה' י"ז מ"ג; וְנִמְצָא מַהֲלָכוֹ בְּאֶלֶף יוֹם, שְׁתַּיִם וַחֲמִשִּׁים מַעֲלוֹת וְשִׁבְעָה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים וְעֶשֶׂר שְׁנִיּוֹת - סִימָנָם נ"ב נ"ז י'; וְנִמְצָא שְׁאֵרִית מַהֲלָכוֹ בַּעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים יוֹם, מֵאָה וְתֵשַׁע וְשִׁשִּׁים מַעֲלוֹת וְאֶחָד וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים וְאַרְבָּעִים שְׁנִיּוֹת - סִימָנָם קס"ט ל"א מ'. וְנִמְצָא מַהֲלָכוֹ לְתִשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם, מַעֲלָה אַחַת וּשְׁנַיִם וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים וְתֵשַׁע שְׁנִיּוֹת - וְסִימָנָם א' ל"ב ט'; וְנִמְצָא מַהֲלָכוֹ לְשָׁנָה סְדוּרָה, שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת וְאַרְבָּעָה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים וּשְׁתַּיִם וְאַרְבָּעִים שְׁנִיּוֹת - סִימָנָם י"ח מ"ד מ"ב. וְאֶמְצַע הָרֹאשׁ בִּתְחִלַּת לֵיל חֲמִישִׁי שֶׁהוּא הָעִקָּר, הָיָה מֵאָה וּשְׁמוֹנִים מַעֲלוֹת וְשִׁבְעָה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים וּשְׁמוֹנֶה וְעֶשְׂרִים שְׁנִיּוֹת - סִימָנָם ק"פ נ"ז כ"ח.

ג. אִם תִּרְצֶה לֵידַע מִקּוֹם הָרֹאשׁ בְּכָל עֵת שֶׁתִּרְצֶה - תּוֹצִיא אֶמְצָעוֹ לְאוֹתוֹ הָעֵת כְּדֶרֶךְ שֶׁתּוֹצִיא אֶמְצַע הַשֶּׁמֶשׁ וְאֶמְצַע הַיָּרֵחַ, וְתִגְרַע הָאֶמְצַע מִשְּׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים מַעֲלוֹת, וְהַנִּשְׁאָר - הוּא מִקּוֹם הָרֹאשׁ בְּאוֹתָהּ הָעֵת; וּכְנֶגְדּוֹ, לְעוֹלָם יִהְיֶה מִקּוֹם הַזָּנָב.

ד. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁרָצִינוּ לֵידַע מִקּוֹם הָרֹאשׁ לִתְחִלַּת לֵיל עֶרֶב שַׁבָּת שֶׁיּוֹמוֹ שֵׁנִי לְחֹדֶשׁ אִיָּר מִשָּׁנָה זוֹ שֶׁהִיא שְׁנַת הָעִקָּר - וּמִנְּיַן הַיָּמִים הַגְּמוּרִים מִתְּחִלַּת לֵיל הָעִקָּר עַד תְּחִלַּת לֵיל זוֹ שֶׁאָנוּ רוֹצִים לֵידַע מִקּוֹם הָרֹאשׁ בּוֹ, תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם.

ה. תּוֹצִיא אֶמְצַע הָרֹאשׁ לְעֵת הַזֹּאת עַל הַדֶּרֶךְ שֶׁיָּדַעְתָּ, וְהוּא שֶׁתּוֹסִיף מַהֲלָכוֹ לְתִשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם עַל הָעִקָּר; יֵצֵא לְךָ אֶמְצַע הָרֹאשׁ מֵאָה וּשְׁתַּיִם וּשְׁמוֹנִים מַעֲלוֹת וְתִשְׁעָה וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים וְשֶׁבַע וּשְׁלֹשִׁים שְׁנִיּוֹת - סִימָנָם קפ"ב כ"ט ל"ז; תִּגְרַע אֶמְצַע זֶה מִשְּׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים, יִשָּׁאֵר לְךָ מֵאָה וְשֶׁבַע וְשִׁבְעִים מַעֲלוֹת וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים וְשָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים שְׁנִיּוֹת - סִימָנָם קע"ז ל' כ"ג; וְזֶה הוּא מִקּוֹם הָרֹאשׁ, וְאַל תִּפְנֶה אֶל הַשְּׁנִיּוֹת. נִמְצָא מִקּוֹם הָרֹאשׁ, בְּמַזַּל בְּתוּלָה בְּשֶׁבַע וְעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים; וּמִקּוֹם הַזָּנָב כְּנֶגְדּוֹ, בְּמַזַּל דָּגִים בְּשֶׁבַע וְעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים.

ו. לְעוֹלָם יִהְיֶה בֵּין הָרֹאשׁ וּבֵין הַזָּנָב, חֲצִי הַגַּלְגַּל בְּשָׁוֶה; לְפִיכָךְ, כָּל מַזָּל שֶׁתִּמְצָא בּוֹ מִקּוֹם הָרֹאשׁ, יִהְיֶה הַזָּנָב בְּמַזָּל שְׁבִיעִי מִמֶּנּוּ בִּכְמוֹ מִנְיַן הַמַּעֲלוֹת וְהַחֲלָקִים בְּשָׁוֶה - אִם יִהְיֶה הָרֹאשׁ בְּעֶשֶׂר מַעֲלוֹת בְּמַזָּל פְּלוֹנִי, יִהְיֶה הַזָּנָב בְּעֶשֶׂר מַעֲלוֹת מִמַּזָּל שְׁבִיעִי מִמֶּנּוּ.

ז. וּמֵאַחַר שֶׁתֵּדַע מְקוֹם הָרֹאשׁ וּמְקוֹם הַזָּנָב וּמְקוֹם הַיָּרֵחַ הָאֲמִתִּי, הִתְבּוֹנֵן בִּשְׁלָשְׁתָּם - אִם מָצָאתָ הַיָּרֵחַ עִם הָרֹאשׁ אוֹ עִם הַזָּנָב בְּמַעֲלָה אַחַת וְחֵלֶק אֶחָד, תֵּדַע שֶׁאֵין הַיָּרֵחַ נוֹטֶה לֹא לִצְפוֹן הַשֶּׁמֶשׁ וְלֹא לִדְרוֹמָהּ; וְאִם רָאִיתָ הַיָּרֵחַ לִפְנֵי מְקוֹם הָרֹאשׁ וְהוּא הוֹלֵךְ כְּנֶגֶד הַזָּנָב, תֵּדַע שֶׁהַיָּרֵחַ נוֹטֶה לִצְפוֹן הַשֶּׁמֶשׁ; וְאִם הָיָה הַיָּרֵחַ לִפְנֵי מְקוֹם הַזָּנָב וַהֲרֵי הוּא הוֹלֵךְ כְּנֶגֶד הָרֹאשׁ, תֵּדַע שֶׁהַיָּרֵחַ נוֹטֶה לִדְרוֹם הַשֶּׁמֶשׁ.

ח. הַנִּטְיָה שֶׁנּוֹטֶה הַיָּרֵחַ לִצְפוֹן הַשֶּׁמֶשׁ אוֹ לִדְרוֹמָהּ, הִיא הַנִּקְרֵאת 'רֹחַב הַיָّרֵחַ'; אִם הָיָה נוֹטֶה לִצָּפוֹן, נִקְרָא 'רֹחַב צְפוֹנִי', וְאִם הָיָה נוֹטֶה לְדָרוֹם, נִקְרָא 'רֹחַב דְּרוֹמִי'. וְאִם הָיָה הַיָּרֵחַ בְּאַחַת מִשְּׁתֵּי הַנְּקֻדּוֹת - לֹא יִהְיֶה לוֹ רֹחַב, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

ט. לְעוֹלָם לֹא יִהְיֶה רֹחַב הַיָּרֵחַ יָתֵר עַל חָמֵשׁ מַעֲלוֹת, בֵּין בְּצָפוֹן בֵּין בְּדָרוֹם; אֶלָּא כָּךְ הוּא דַּרְכּוֹ: יַתְחִיל מִן הָרֹאשׁ, וְיִתְרַחֵק מְעַט מְעַט, וְהַמֶּרְחָק הוֹלֵךְ וְנוֹסֵף עַד שֶׁיַּגִּיעַ לְחָמֵשׁ מַעֲלוֹת; וְיַחֲזֹר וְיִתְקָרֵב מְעַט מְעַט, עַד שֶׁלֹּא יִהְיֶה לוֹ רֹחַב כְּשֶׁיַּגִּיעַ לַזָּנָב; וְיַחֲזֹר וְיִתְרַחֵק מְעַט מְעַט, וְהַמֶּרְחָק נוֹסֵף עַד שֶׁיַּגִּיעַ לְחָמֵשׁ מַעֲלוֹת; וְיַחֲזֹר וְיִתְקָרֵב, עַד שֶׁלֹּא יִהְיֶה לוֹ רֹחַב.

י. אִם תִּרְצֶה לֵידַע רֹחַב הַיָּרֵחַ כַּמָּה הוּא בְּכָל עֵת שֶׁתִּרְצֶה, וְאִם צְפוֹנִי הוּא אוֹ דְּרוֹמִי - תּוֹצִיא מְקוֹם הָרֹאשׁ וּמְקוֹם הַיָּרֵחַ הָאֲמִתִּי לְאוֹתָהּ הָעֵת, וְתִגְרַע מְקוֹם הָרֹאשׁ מִמְּקוֹם הַיָּרֵחַ הָאֲמִתִּי; וְהַנִּשְׁאָר, הוּא הַנִּקְרָא 'מַסְלוּל הָרֹחַב'. אִם יִהְיֶה מַסְלוּל הָרֹחַב מִמַּעֲלָה אַחַת עַד מֵאָה וּשְׁמוֹנִים, תֵּדַע שֶׁרֹחַב הַיָּרֵחַ צְפוֹנִי; וְאִם הָיָה הַמַּסְלוּל יָתֵר עַל מֵאָה וּשְׁמוֹנִים, תֵּדַע שֶׁרֹחַב הַיָּרֵחַ דְּרוֹמִי; וְאִם הָיָה מֵאָה וּשְׁמוֹנִים בְּשָׁוֶה אוֹ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים בְּשָׁוֶה, אֵין לַיָּרֵחַ רֹחַב כְּלָל. וְתַחְזֹר וְתִרְאֶה מְנַת מַסְלוּל הָרֹחַב כַּמָּה הִיא, וְהוּא שֶׁעוּר נִטְיָתוֹ לְצָפוֹן אוֹ לְדָרוֹם; וְהוּא הַנִּקְרָא 'רֹחַב הַיָּרֵחַ הַדְּרוֹמִי' אוֹ 'הַצְּפוֹנִי', כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

יא. וְכַמָּה הִיא מְנַת מַסְלוּל הָרֹחַב? אִם יִהְיֶה מַסְלוּל הָרֹחַב עֶשֶׂר מַעֲלוֹת, תִּהְיֶה מְנָתוֹ שְׁנַיִם וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים; וְאִם יִהְיֶה הַמַּסְלוּל הַזֶּה עֶשְׂרִים מַעֲלוֹת, תִּהְיֶה מְנָתוֹ מַעֲלָה אַחַת וּשְׁלֹשָׁה וַאַרְבָּעִים חֲלָקִים; וְאִם יִהְיֶה הַמַּסְלוּל שְׁלֹשִׁים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ שְׁתֵּי מַעֲלוֹת וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים; וְאִם יִהְיֶה הַמַּסְלוּל אַרְבָּעִים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ שָׁלֹשׁ מַעֲלוֹת וּשְׁלֹשָׁה עָשָׂר חֲלָקִים; וְאִם יִהְיֶה הַמַּסְלוּל חֲמִשִּׁים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ שָׁלֹשׁ מַעֲלוֹת וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים; וְאִם יִהְיֶה הַמַּסְלוּל שִׁשִּׁים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ אַרְבַּע מַעֲלוֹת וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים; וְאִם יִהְיֶה הַמַּסְלוּל שִׁבְעִים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ אַרְבַּע מַעֲלוֹת וּשְׁנַיִם וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים; וְאִם יִהְיֶה הַמַּסְלוּל שְׁמוֹנִים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ אַרְבַּע מַעֲלוֹת וַחֲמִשָּׁה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים; וְאִם יִהְיֶה הַמַּסְלוּל תִּשְׁעִים, תִּהְיֶה מְנָתוֹ חָמֵשׁ מַעֲלוֹת.

יב. וְאִם יִהְיוּ אֲחָדִים עִם הָעֲשָׂרוֹת - תִּקַּח הָרָאוּי לָהֶם לְפִי הַיָּתֵר שֶׁבֵּין שְׁתֵּי הַמָּנוֹת, כְּמוֹ שֶׁעָשִׂיתָ בְּמַסְלוּל הַשֶּׁמֶשׁ וּבְמַסְלוּל הַיָּרֵחַ. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהָיָה מַסְלוּל הָרֹחַב שָׁלֹשׁ וַחֲמִשִּׁים מַעֲלוֹת - וּכְבָר יָדַעְתָּ שֶׁאִלּוּ הָיָה הַמַּסְלוּל חֲמִשִּׁים, הָיְתָה מְנָתוֹ שָׁלֹשׁ מַעֲלוֹת וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים, וְאִלּוּ הָיָה הַמַּסְלוּל שִׁשִּׁים, הָיְתָה מְנָתוֹ אַרְבַּע מַעֲלוֹת וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים; נִמְצָא הַיָּתֵר בֵּין שְׁתֵּי הַמָּנוֹת, שְׁלֹשִׁים חֲלָקִים, שְׁלֹשָׁה חֲלָקִים לְכָל מַעֲלָה; וְנִמְצָא לְפִי חֶשְׁבּוֹן מַסְלוּל זֶה שֶׁהוּא שָׁלֹשׁ וַחֲמִשִּׁים, מְנָתוֹ שָׁלֹשׁ מַעֲלוֹת וְתִשְׁעָה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ, תַּעֲשֶׂה בְּכָל מִנְיָן וּמִנְיָן.

יג. מֵאַחַר שֶׁתֵּדַע מְנָתוֹ שֶׁל מַסְלוּל הָרֹחַב עַד תִּשְׁעִים כְּמוֹ שֶׁהוֹדַעְנוּךָ, תֵּדַע מָנוֹת שֶׁל כָּל מִנְיָנוֹת הַמַּסְלוּל; שֶׁאִם יִהְיֶה הַמַּסְלוּל יָתֵר עַל תִּשְׁעִים עַד מֵאָה וּשְׁמוֹנִים - תִּגְרַע הַמַּסְלוּל מִמֵּאָה וּשְׁמוֹנִים, וְהַנִּשְׁאָר תֵּדַע בּוֹ הַמָּנָה.

יד. וְכֵן אִם הָיָה הַמַּסְלוּל יָתֵר מִמֵּאָה וּשְׁמוֹנִים עַד מָאתַיִם וְשִׁבְעִים - תִּגְרַע מִמֶּנּוּ מֵאָה וּשְׁמוֹנִים, וְהַנִּשְׁאָר תֵּדַע בּוֹ הַמָּנָה.

טו. וְאִם הָיָה הַמַּסְלוּל יָתֵר עַל מָאתַיִם וְשִׁבְעִים עַד שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים - תִּגְרַע אוֹתוֹ מִשְּׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים, וְהַנִּשְׁאָר תֵּדַע בּוֹ הַמָּנָה.

טז. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהָיָה הַמַּסְלוּל מֵאָה וַחֲמִשִּׁים - תִּגְרַע אוֹתוֹ מִמֵּאָה וּשְׁמוֹנִים, נִשְׁאַר שְׁלֹשִׁים. וּכְבָר יָדַעְתָּ, שֶׁמְּנַת שְׁלֹשִׁים, שְׁתֵּי מַעֲלוֹת וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים; וְכָךְ תִּהְיֶה מְנַת מֵאָה וַחֲמִשִּׁים, שְׁתֵּי מַעֲלוֹת וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים.

יז. הֲרֵי שֶׁהָיָה הַמַּסְלוּל מָאתַיִם - תִּגְרַע מִמֶּנּוּ מֵאָה וּשְׁמוֹנִים, יִשָּׁאֵר עֶשְׂרִים. וּכְבָר יָדַעְתָּ, שֶׁמְּנַת עֶשְׂרִים, הִיא מַעֲלָה אַחַת וּשְׁלֹשָׁה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים; וְכֵן אִם תִּהְיֶה מְנַת מָאתַיִם, תִּהְיֶה מַעֲלָה אַחַת וּשְׁלֹשָׁה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים.

יח. הֲרֵי שֶׁהָיָה הַמַּסְלוּל שְׁלֹשׁ מֵאוֹת - תִּגְרַע אוֹתוֹ מִשְּׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים, נִשְׁאַר שִׁשִּׁים. וּכְבָר יָדַעְתָּ, שֶׁמְּנַת שִׁשִּׁים, אַרְבַּע מַעֲלוֹת וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים; וְכָךְ הִיא מְנַת שְׁלֹשׁ מֵאוֹת, אַרְבַּע מַעֲלוֹת וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ, בְּכָל הַמִּנְיָנוֹת.

יט. הֲרֵי שֶׁרָצִינוּ לֵידַע רֹחַב הַיָּרֵחַ כַּמָּה הוּא, וּבְאֵיזוֹ רוּחַ הוּא אִם צְפוֹנִי וְאִם דְּרוֹמִי, בִּתְחִלַּת לֵיל עֶרֶב שַׁבָּת שֵׁנִי לְחֹדֶשׁ אִיָּר מִשָּׁנָה זוֹ; וּכְבָר יָדַעְתָּ, שֶׁמְּקוֹם הַיָّרֵחַ הָאֲמִתִּי, הָיָה בְּלֵיל זֶה בִּשְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים מִמַּזַּל שׁוֹר - סִימָנוֹ י"ח מ'; וּמְקוֹם הָרֹאשׁ הָיָה בְּאוֹתָהּ הָעֵת, בְּשֶׁבַע וְעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים מִמַּזַּל בְּתוּלָה - סִימָנוֹ כ"ז ל'. תִּגְרַע מְקוֹם הָרֹאשׁ מִמְּקוֹם הַיָּרֵחַ, יֵצֵא לְךָ מַסְלוּל הָרֹחַב מָאתַיִם אַחַת וּשְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת וְשִׁשָּׁה חֲלָקִים - סִימָנוֹ רל"א ו' - לְפִי שֶׁאֵין מַשְׁגִּיחִין עַל הַחֲלָקִים בְּכָל הַמַּסְלוּל. וְנִמְצָא הַמָּנָה שֶׁל מַסְלוּל זֶה בַּדְּרָכִים שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּפֶרֶק זֶה, שָׁלֹשׁ מַעֲלוֹת וּשְׁלֹשָׁה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים; וְזֶה הוּא רֹחַב הַיָּרֵחַ בִּתְחִלַּת לֵיל זֶה, וְהוּא דְּרוֹמִי - שֶׁהֲרֵי הַמַּסְלוּל יָתֵר עַל מֵאָה וּשְׁמוֹנִים.

יום חמישי כ"ו אלול ה'תשע"ב

פֶּרֶק יז

א. כָּל הַדְּבָרִים שֶׁהִקְדַּמְנוּ כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ עֲתִידִים וּמוּכָנִים לִידִיעַת הָרְאִיָּה, וּכְשֶׁתִּרְצֶה לָדַעַת זֹאת, תַּתְחִיל וְתַחְשֹׁב וְתוֹצִיא מְקוֹם הַשֶּׁמֶשׁ הָאֲמִתִּי וּמְקוֹם הַיָּרֵחַ הָאֲמִתִּי וּמְקוֹם הָרֹאשׁ לִשְׁעַת הָרְאִיָּה, וְתִגְרַע מְקוֹם הַשֶּׁמֶשׁ הָאֲמִתִּי מִמְּקוֹם הַיָּרֵחַ הָאֲמִתִּי; וְהַנִּשְׁאָר, הוּא הַנִּקְרָא 'אֹרֶךְ רִאשׁוֹן'.

ב. וּמֵאַחַר שֶׁתֵּדַע מְקוֹם הָרֹאשׁ וּמְקוֹם הַיָּרֵחַ, תֵּדַע רֹחַב הַיָּרֵחַ כַּמָּה הוּא, וְאִם הוּא רֹחַב צְפוֹנִי אוֹ דְּרוֹמִי; וְהוּא הַנִּקְרָא 'רֹחַב רִאשׁוֹן'. וְהִזָּהֵר בָּאֹרֶךְ הַזֶּה הָרִאשׁוֹן וּבָרֹחַב הָרִאשׁוֹן, וְיִהְיוּ שְׁנֵיהֶם מוּכָנִין לְפָנֶיךָ.

ג. וְהִתְבּוֹנֵן בְּאֹרֶךְ זֶה הָרִאשׁוֹן: אִם יֵצֵא לְךָ תֵּשַׁע מַעֲלוֹת בְּשָׁוֶה אוֹ פָּחוֹת - תֵּדַע בְּוַדַּאי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְעוֹלָם שֶׁיֵּרָאֶה הַיָּרֵחַ בְּאוֹתוֹ הַלַּיְלָה בְּכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְאֵין אַתָּה צָרִיךְ חֶשְׁבּוֹן אַחֵר; וְאִם יִהְיֶה הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן יָתֵר עַל חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת - תֵּדַע בְּוַדַּאי שֶׁהַיָּרֵחַ יֵרָאֶה בְּכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְאֵין אַתָּה צָרִיךְ חֶשְׁבּוֹן אַחֵר; וְאִם יִהְיֶה הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן מִתֵּשַׁע מַעֲלוֹת וְעַד חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה - תִּצְטָרֵךְ לִדְרֹשׁ וְלַחְקֹר בְּחֶשְׁבּוֹנוֹת הָרְאִיָּה, עַד שֶׁתֵּדַע אִם יֵרָאֶה אוֹ לֹא יֵרָאֶה.

ד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיָה מְקוֹם הַיָּרֵחַ הָאֲמִתִּי מִתְּחִלַּת מַזַּל גְּדִי עַד סוֹף מַזַּל תְּאוֹמִים. אֲבָל אִם הָיָה מְקוֹם הַיָּרֵחַ מִתְּחִלַּת מַזַּל סַרְטָן עַד סוֹף מַזַּל קֶשֶׁת, וְיִהְיֶה הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן עֶשֶׂר מַעֲלוֹת בְּשָׁוֶה אוֹ פָּחוֹת - תֵּדַע שֶׁאֵין הַיָּרֵחַ נִרְאֶה כְּלָל בְּאוֹתוֹ הַלַּיְלָה בְּכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל; וְאִם הָיָה הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן יָתֵר עַל אַרְבַּע וְעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת, וַדַּאי יֵרָאֶה בְּכָל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל; וְאִם הָיָה הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן מֵעֶשֶׂר מַעֲלוֹת עַד אַרְבַּע וְעֶשְׂרִים - תִּצְטָרֵךְ לִדְרֹשׁ וְלַחְקֹר בְּחֶשְׁבּוֹנוֹת הָרְאִיָּה, עַד שֶׁתֵּדַע אִם יֵרָאֶה אִם לֹא יֵרָאֶה.

ה. וְאִלּוּ הֵם חֶשְׁבּוֹנוֹת הָרְאִיָּה: הִתְבּוֹנֵן וּרְאֵה הַיָּרֵחַ בְּאֵיזֶה מַזָּל הוּא - אִם יִהְיֶה בְּמַזַּל טָלֶה, תִּגְרַע מִן הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן תִּשְׁעָה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים; וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל שׁוֹר, תִּגְרַע מִן הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן מַעֲלָה אַחַת; וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל תְּאוֹמִים, תִּגְרַע מִן הָאֹרֶךְ שְׁמוֹנָה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים; וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל סַרְטָן, תִּגְרַע מִן הָאֹרֶךְ שְׁנַיִם וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים; וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל אַרְיֵה, תִּגְרַע מִן הָאֹרֶךְ שְׁלֹשָׁה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים; וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל בְּתוּלָה, תִּגְרַע מִן הָאֹרֶךְ שִׁבְעָה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים; וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל מֹאזְנַיִם, תִּגְרַע מִן הָאֹרֶךְ אַרְבָּעָה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים; וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל עַקְרָב, תִּגְרַע מִן הָאֹרֶךְ אַרְבָּעָה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים; וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל קֶשֶׁת, תִּגְרַע מִן הָאֹרֶךְ שִׁשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים; וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל גְּדִי, תִּגְרַע מִן הָאֹרֶךְ אַרְבָּעָה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים; וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל דְּלִי, תִּגְרַע מִן הָאֹרֶךְ שְׁלֹשָׁה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים; וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל דָּגִים, תִּגְרַע מִן הָאֹרֶךְ שְׁמוֹנָה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים. וְהַנִּשְׁאָר מִן הָאֹרֶךְ

מתוך מהדורת חזק

אַחַר שֶׁתִּגְרַע מִמֶּנּוּ אֵלּוּ הַחֲלָקִים, הוּא הַנִּקְרָא 'אֹרֶךְ שֵׁנִי'.

ו. וְלָמָּה גּוֹרְעִין חֲלָקִים אֵלּוּ? לְפִי שֶׁמִּקּוֹם הַיָּרֵחַ הָאֲמִתִּי אֵינוֹ הַמָּקוֹם שֶׁיֵּרָאֶה בּוֹ, אֶלָּא שִׁנּוּי יֵשׁ בֵּינֵיהֶם בָּאֹרֶךְ וּבָרֹחַב, וְהוּא הַנִּקְרָא 'שִׁנּוּי הַמַּרְאֶה'; וְשִׁנּוּי מַרְאֵה הָאֹרֶךְ בִּשְׁעַת הָרְאִיָּה, לְעוֹלָם גּוֹרְעִין אוֹתוֹ מִן הָאֹרֶךְ, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.

ז. אֲבָל שִׁנּוּי מַרְאֵה הָרֹחַב - אִם הָיָה רֹחַב הַיָּרֵחַ צְפוֹנִי, גּוֹרְעִין חֲלָקִים שֶׁל שִׁנּוּי מַרְאֵה הָרֹחַב מִן הָרֹחַב הָרִאשׁוֹן; וְאִם הָיָה רֹחַב הַיָּרֵחַ דְּרוֹמִי, מוֹסִיפִין הַחֲלָקִים שֶׁל שִׁנּוּי מַרְאֵה הָרֹחַב עַל הָרֹחַב הָרִאשׁוֹן. וּמַה שֶּׁיִּהְיֶה הָרֹחַב הָרִאשׁוֹן אַחַר שֶׁמּוֹסִיפִין עָלָיו אוֹ גּוֹרְעִין מִמֶּנּוּ אוֹתָם הַחֲלָקִים, הוּא הַנִּקְרָא 'רֹחַב שֵׁנִי'.

ח. וְכַמָּה הֵם הַחֲלָקִים שֶׁמּוֹסִיפִין אוֹ גּוֹרְעִין אוֹתָן? אִם יִהְיֶה הַיָּרֵחַ בְּמַזַּל טָלֶה, תִּשְׁעָה חֲלָקִים; וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל שׁוֹר, עֲשָׂרָה חֲלָקִים; וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל תְּאוֹמִים, שִׁשָּׁה עָשָׂר חֲלָקִים; וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל סַרְטָן, שִׁבְעָה וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים; וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל אַרְיֵה, שְׁמוֹנָה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים; וְאִם יִהְיֶה בְּתוּלָה, אַרְבָּעָה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים; וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל מֹאזְנַיִם, שִׁשָּׁה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים; וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל עַקְרָב, חֲמִשָּׁה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים; וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל קֶשֶׁת, אַרְבָּעָה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים; וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל גְּדִי, שִׁשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים; וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל דְּלִי, שִׁבְעָה וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים; וְאִם יִהְיֶה בְּמַזַּל דָּגִים, שְׁנַיִם עָשָׂר חֲלָקִים.

ט. וּמֵאַחַר שֶׁתֵּדַע חֲלָקִים אֵלּוּ, תִּגְרַע אוֹתָם מִן הָרֹחַב הָרִאשׁוֹן, אוֹ תּוֹסִיף אוֹתָם עָלָיו, כְּמוֹ שֶׁהוֹדַעְנוּךָ - וְיֵצֵא לְךָ הָרֹחַב הַשֵּׁנִי. וּכְבָר יָדַעְתָּ אִם הוּא צְפוֹנִי אוֹ דְּרוֹמִי, וְתֵדַע כַּמָּה מַעֲלוֹת וְכַמָּה חֲלָקִים נַעֲשָׂה זֶה הָרֹחַב הַשֵּׁנִי; וְתָכִין אוֹתוֹ לְפָנֶיךָ, וְיִהְיֶה עָתִיד.

י. וְאַחַר כָּךְ תַּחְזֹר וְתִקַּח מִן הָרֹחַב הַשֵּׁנִי הַזֶּה מִקְצָתוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהַיָּרֵחַ נָלוֹז מְעַט בְּמַעְגָּלוֹ. וְכַמָּה הִיא הַמִּקְצָת שֶׁתִּקַּח מִמֶּנּוּ? אִם יִהְיֶה מִקּוֹם הַיָּרֵחַ מִתְּחִלַּת מַזַּל טָלֶה עַד עֶשְׂרִים מַעֲלָה מִמֶּנּוּ, אוֹ מִתְּחִלַּת מַזַּל מֹאזְנַיִם עַד עֶשְׂרִים מַעֲלָה מִמֶּנּוּ - תִּקַּח מִן הָרֹחַב הַשֵּׁנִי שְׁנֵי חֲמִשָּׁיו; וְאִם יִהְיֶה הַיָּרֵחַ מֵעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת עַד עֶשֶׂר מַעֲלוֹת מִמַּזַּל שׁוֹר, אוֹ מֵעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת מִמַּזַּל עַקְרָב - תִּקַּח מִן הָרֹחַב הַשֵּׁנִי חֲצִי שְׁתוּתוֹ; וְאִם יִהְיֶה מִקּוֹם הַיָּרֵחַ מֵעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת עַד עֶשֶׂר מַעֲלוֹת מִמַּזַּל דָּגִים, אוֹ מֵעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת מִמַّזַּל קֶשֶׁת - תִּקַּח מִן הָרֹחַב הַשֵּׁנִי רְבִיעַ שְׁתוּתוֹ; וְאִם יִהְיֶה מִקּוֹם הַיָּרֵחַ מֵעֶשֶׂר מַעֲלוֹת עַד עֶשֶׂר מַעֲלוֹת מִמַּזַּל דְּלִי, אוֹ מֵעֶשֶׂר מַעֲלוֹת מִמַּזַּל אַרְיֵה עַד עֶשֶׂר מַעֲלוֹת מִמֶּנּוּ - תִּקַּח מִן הָרֹחַב הַשֵּׁנִי חֲמִשִּׁיתוֹ; וְאִם יִהְיֶה הַיָּרֵחַ מֵעֶשֶׂר מַעֲלוֹת מִמַּזַּל דְּלִי עַד עֶשֶׂר מַעֲלוֹת מִמֶּנּוּ, אוֹ מֵעֶשֶׂר מַעֲלוֹת מִמַּזַּל אַרְיֵה עַד עֶשֶׂר מַעֲלוֹת מִמֶּנּוּ - תִּקַּח מִן הָרֹחַב הַשֵּׁנִי רְבִיעִיתוֹ; וְאִם יִהְיֶה הַיָּרֵחַ מֵעֶשֶׂר מַעֲלוֹת מִמַּזַּל אַרְיֵה עַד עֶשֶׂר מַעֲלוֹת בְּתוּלָה, אוֹ מֵעֶשֶׂר מַעֲלוֹת מִמַּזַּל דְּלִי עַד עֶשֶׂר מַעֲלוֹת מִמַּזַּל דָּגִים - תִּקַּח מִן הָרֹחַב הַשֵּׁנִי שְׁלִישִׁיתוֹ; וְאִם יִהְיֶה הַיָּרֵחַ מֵעֶשֶׂר מִמַּזַּל בְּתוּלָה עַד סוֹפוֹ, אוֹ מֵעֶשֶׂר מִמַּזַּל דָּגִים עַד סוֹפוֹ - תִּקַּח מִן הָרֹחַב הַשֵּׁנִי שְׁנֵי חֲמִשָּׁיו. וְזֹאת הַמִּקְצָת שֶׁתִּקַּח מִן הָרֹחַב הַשֵּׁנִי, הִיא הַנִּקְרֵאת 'מַעְגַּל הַיָּרֵחַ'.

יא. וְאַחַר כָּךְ תַּחְזֹר וְתִתְבּוֹנֵן בְּרֹחַב הַיָּרֵחַ, וְתִרְאֶה אִם הוּא צְפוֹנִי אִם דְּרוֹמִי - אִם הָיָה צְפוֹנִי, תִּגְרַע מַעְגַּל הַיָּרֵחַ הַזֶּה מִן הָאֹרֶךְ הַשֵּׁנִי; וְאִם הָיָה רֹחַב הַיָּרֵחַ דְּרוֹמִי, תּוֹסִיף הַמַּעְגָּל הַזֶּה עַל הָאֹרֶךְ הַשֵּׁנִי. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיָה מְקוֹם הַיָּרֵחַ מִתְּחִלַּת מַזַּל גְּדִי עַד סוֹף מַזַּל תְּאוֹמִים. אֲבָל אִם הָיָה הַיָّרֵחַ מִתְּחִלַּת מַזַּל סַרְטָן עַד סוֹף מַזַּל קֶשֶׁת, יִהְיֶה הַדָּבָר הֵפֶךְ - שֶׁאִם יִהְיֶה רֹחַב הַיָּרֵחַ צְפוֹנִי, תּוֹסִיף הַמַּעְגָּל עַל הָאֹרֶךְ הַשֵּׁנִי; וְאִם יִהְיֶה רֹחַב הַיָּרֵחַ דְּרוֹמִי, תִּגְרַע הַמַּעְגָּל מִן הָאֹרֶךְ הַשֵּׁנִי. וּמַה שֶּׁיִּהְיֶה הָאֹרֶךְ הַשֵּׁנִי אַחַר שֶׁתּוֹסִיף עָלָיו אוֹ תִּגְרַע מִמֶּנּוּ, הוּא הַנִּקְרָא 'אֹרֶךְ הַשְּׁלִישִׁי'. וְדַע, שֶׁאִם לֹא יִהְיֶה שָׁם נְלִיזַת מַעְגָּל, וְלֹא נָתַן הַחֶשְׁבּוֹן לָקַחַת מִן הָרֹחַב הַשֵּׁנִי כְּלוּם - יִהְיֶה הָאֹרֶךְ הַשֵּׁנִי עַצְמוֹ, הוּא הָאֹרֶךְ הַשְּׁלִישִׁי בְּלֹא פָּחוֹת וְלֹא יָתֵר.

יב. וְאַחַר כָּךְ תַּחְזֹר וְתִרְאֶה הָאֹרֶךְ הַשְּׁלִישִׁי הַזֶּה, וְהוּא הַמַּעֲלוֹת שֶׁבֵּין הַיָּרֵחַ וְהַשֶּׁמֶשׁ - בְּאֵיזֶה מַזָּל הוּא: אִם יִהְיֶה בְּמַזַּל דָּגִים אוֹ בְּמַזַּל טָלֶה, תּוֹסִיף עַל הָאֹרֶךְ הַשְּׁלִישִׁי שְׁתוּתוֹ; וְאִם יִהְיֶה הָאֹרֶךְ בְּמַזַּל דְּלִי אוֹ בְּמַזַּל שׁוֹר, תּוֹסִיף עַל הָאֹרֶךְ הַשְּׁלִישִׁי חֲמִשִּׁיתוֹ; וְאִם יִהְיֶה הָאֹרֶךְ בְּמַזַּל גְּדִי אוֹ בְּמַזַּל תְּאוֹמִים, תּוֹסִיף עַל הָאֹרֶךְ הַשְּׁלִישִׁי שְׁתוּתוֹ; וְאִם יִהְיֶה הָאֹרֶךְ בְּמַזַּל קֶשֶׁת אוֹ בְּמַזַּל סַרְטָן, תַּנִּיחַ הָאֹרֶךְ הַשְּׁלִישִׁי כְּמוֹת שֶׁהוּא, וְלֹא תּוֹסִיף עָלָיו, וְלֹא תִּגְרַע מִמֶּנּוּ; וְאִם הָיָה הָאֹרֶךְ בְּמַזַּל עַקְרָב אוֹ בְּמַזַּל אַרְיֵה, תִּגְרַע מִן הָאֹרֶךְ הַשְּׁלִישִׁי חֲמִשִּׁיתוֹ; וְאִם יִהְיֶה הָאֹרֶךְ בְּמַזַּל מֹאזְנַיִם אוֹ בְּמַזַּל בְּתוּלָה, תִּגְרַע מִן הָאֹרֶךְ הַשְּׁלִישִׁי שְׁלִישִׁיתוֹ. וּמַה שֶּׁיִּהְיֶה הָאֹרֶךְ הַשְּׁלִישִׁי אַחַר שֶׁתּוֹסִיף עָלָיו, אוֹ תִּגְרַע מִמֶּנּוּ, תַּנִּיחַ

אותו כְּמוֹת שֶׁהוּא - הוּא הַנִּקְרָא 'אֹרֶךְ רְבִיעִי'. וְאַחַר כָּךְ תַּחְזוֹר אֵצֶל רֹחַב הַיָּרֵחַ הָרִאשׁוֹן, וְתִקַּח מִמֶּנּוּ שְׁנֵי שְׁלִישָׁיו לְעוֹלָם - וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא 'מְנַת גֹּבַהּ הַמְּדִינָה'. וְתִתְבּוֹנֵן וְתִרְאֶה - אִם יִהְיֶה רֹחַב הַיָּרֵחַ צְפוֹנִי, תּוֹסִיף מְנַת גֹּבַהּ הַמְּדִינָה עַל הָאֹרֶךְ הָרְבִיעִי; וְאִם יִהְיֶה רֹחַב הַיָּרֵחַ דְּרוֹמִי, תִּגְרַע מְנַת גֹּבַהּ הַמְּדִינָה מִן הָאֹרֶךְ הָרְבִיעִי. וּמַה שֶּׁיִּהְיֶה הָאֹרֶךְ הָרְבִיעִי אַחַר שֶׁגּוֹרְעִין מִמֶּנּוּ, אוֹ שֶׁמּוֹסִיפִין עָלָיו - הוּא הַנִּקְרָא 'קֶשֶׁת הָרְאִיָּה'.

יג. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁבָּאנוּ לַחְקֹר אִם יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ בְּלֵיל עֶרֶב שַׁבָּת שֵׁנִי לְחֹדֶשׁ אִיָּר מִשָּׁנָה זוֹ אוֹ לֹא יֵרָאֶה - תּוֹצִיא מְקוֹם הַשֶּׁמֶשׁ הָאֶמְתִּי וּמְקוֹם הַיָּרֵחַ הָאֶמְתִּי וְרֹחַב הַיָּרֵחַ לְשָׁעָה זוֹ כְּמוֹ שֶׁהוֹדַעְנוּךָ. יֵצֵא לְךָ מְקוֹם הַשֶּׁמֶשׁ הָאֶמְתִּי, בְּשֶׁבַע מַעֲלוֹת וְתִשְׁעָה חֲלָקִים מִמַּזַּל שׁוֹר - סִימָנוֹ ז' ט'; וְיֵצֵא לְךָ מְקוֹם הַיָּרֵחַ הָאֶמְתִּי, בִּשְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת וְשִׁשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים מִמַּזַּל שׁוֹר - סִימָנוֹ י"ח ל"ו; וְיֵצֵא לְךָ רֹחַב הַיָּרֵחַ, בְּרוּחַ דָּרוֹם שָׁלֹשׁ מַעֲלוֹת וּשְׁלֹשָׁה וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים - סִימָנוֹ ג' נ"ג, וְזֶה הוּא הָרֹחַב הָרִאשׁוֹן; וְתִגְרַע מְקוֹם הַשֶּׁמֶשׁ מִמְּקוֹם הַיָּרֵחַ, יִשָּׁאֵר אַחַת עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת וְשִׁבְעָה וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים - סִימָנוֹ י"א כ"ז, וְזֶה הוּא הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן; וּלְפִי שֶׁהָיָה הַיָּרֵחַ בְּמַזַּל שׁוֹר, יִהְיֶה שִׁנּוּי מַרְאֵה הָאֹרֶךְ מַעֲלָה אַחַת, וְרָאוּי לִגְרֹעַ אוֹתָהּ מִן הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן; יֵצֵא לְךָ הָאֹרֶךְ הַשֵּׁנִי, עֶשֶׂר מַעֲלוֹת וְשִׁבְעָה וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים - סִימָנוֹ י' כ"ז; וְכֵן יִהְיֶה שִׁנּוּי מַרְאֵה הָרֹחַב עֲשָׂרָה חֲלָקִים, וּלְפִי שֶׁרֹחַב הַיָּרֵחַ הָיָה דְּרוֹמִי, רָאוּי לְהוֹסִיף עָלָיו שִׁנּוּי הַמַּרְאֶה שֶׁהוּא עֲשָׂרָה חֲלָקִים; יֵצֵא לְךָ הָרֹחַב הַשֵּׁנִי, אַרְבַּע מַעֲלוֹת וּשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים - סִימָנוֹ ד' ג'; וּלְפִי שֶׁהָיָה הַיָּרֵחַ בִּשְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת מִמַּזַּל שׁוֹר, רָאוּי לִקַּח מִן הָרֹחַב הַשֵּׁנִי רְבִיעִיתוֹ, וְהוּא הַנִּקְרָא 'מַעְגַּל הַיָּרֵחַ'; יֵצֵא לְךָ מַעְגַּל הַיָּרֵחַ לְעֵת זוֹ, מַעֲלָה אַחַת וְחֵלֶק אֶחָד, לְפִי שֶׁאֵין מְדַקְדְּקִין בַּשְּׁנִיּוֹת.

יד. וּלְפִי שֶׁרֹחַב הַיָּרֵחַ דְּרוֹמִי, וּמְקוֹם הַיָּרֵחַ הָאֶמְתִּי בֵּין רֹאשׁ גְּדִי וְרֹאשׁ סַרְטָן - רָאוּי לְהוֹסִיף הַמַּעְגַּל עַל הָאֹרֶךְ הַשֵּׁנִי; יֵצֵא לְךָ הָאֹרֶךְ הַשְּׁלִישִׁי, אַחַת עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת וּשְׁמוֹנֶה וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים - סִימָנוֹ י"א כ"ח; וּלְפִי שֶׁהָאֹרֶךְ הַזֶּה בְּמַזַּל שׁוֹר, רָאוּי לְהוֹסִיף עַל הָאֹרֶךְ הַשְּׁלִישִׁי חֲמִישִׁיתוֹ, שֶׁהוּא שְׁתֵּי מַעֲלוֹת וּשְׁמוֹנֶה עָשָׂר חֲלָקִים; וְיֵצֵא לְךָ הָאֹרֶךְ הָרְבִיעִי, שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת וְשִׁשָּׁה וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים - סִימָנוֹ י"ג מ"ו; וְחָזַרְנוּ אֵצֶל הָרֹחַב הָרִאשׁוֹן, וְלָקַחְנוּ שְׁנֵי שְׁלִישָׁיו - יָצָא מְנַת גֹּבַהּ הַמְּדִינָה, וְהוּא שְׁתֵּי מַעֲלוֹת וַחֲמִשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים; וּלְפִי שֶׁהָיָה הָרֹחַב דְּרוֹמִי, רָאוּי לִגְרֹעַ מְנַת גֹּבַהּ הַמְּדִינָה מִן הָאֹרֶךְ הָרְבִיעִי; יִשָּׁאֵר לְךָ אַחַת עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת וְאַחַד עָשָׂר חֲלָקִים - סִימָנוֹ י"א י"א. וְזוֹ הִיא קֶשֶׁת הָרְאִיָּה בַּלַּיְלָה הַזֶּה. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ תֵּעָשֶׂה וְתֵדַע קֶשֶׁת הָרְאִיָּה כַּמָּה מַעֲלוֹת וְכַמָּה חֲלָקִים יֵשׁ בָּהּ, בְּכָל לֵיל רְאִיָּה שֶׁתִּרְצֶה, לְעוֹלָם.

טו. וְאַחַר שֶׁתֵּצֵא קֶשֶׁת זוֹ, תָּבִין בָּהּ. וְדַע, שֶׁאִם תִּהְיֶה קֶשֶׁת הָרְאִיָּה תֵּשַׁע מַעֲלוֹת אוֹ פָּחוֹת, אִי אֶפְשָׁר שֶׁיֵּרָאֶה בְּכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל; וְאִם תִּהְיֶה קֶשֶׁת הָרְאִיָּה יָתֵר עַל אַרְבַּע עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת, אִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יֵרָאֶה, וְיִהְיֶה גָּלוּי לְכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

טז. וְאִם תִּהְיֶה קֶשֶׁת הָרְאִיָּה מִתְּחִלַּת מַעֲלָה עֲשִׂירִית עַד סוֹף מַעֲלַת אַרְבַּע עֶשְׂרֵה - תַּעֲרֹךְ קֶשֶׁת הָרְאִיָּה אֶל הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן, וְתֵדַע אִם יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ אוֹ לֹא יֵרָאֶה, מִן הַקְּצִין שֶׁיֵּשׁ לוֹ; וְהֵן הַנִּקְרָאִין 'קְצֵי הָרְאִיָּה'.

יז. וְאֵלּוּ הֵם קְצֵי הָרְאִיָּה: אִם תִּהְיֶה קֶשֶׁת הָרְאִיָּה מִיָּתֵר עַל תֵּשַׁע מַעֲלוֹת עַד סוֹף עֶשֶׂר מַעֲלוֹת, אוֹ יָתֵר עַל עֶשֶׂר, וְיִהְיֶה הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת, אוֹ יוֹתֵר - וַדַּאי יֵרָאֶה; וְאִם תִּהְיֶה הַקֶּשֶׁת פָּחוֹת מִזֶּה, אוֹ יִהְיֶה הָאֹרֶךְ פָּחוֹת מִזֶּה - לֹא יֵרָאֶה.

יח. וְאִם תִּהְיֶה קֶשֶׁת הָרְאִיָּה מִיָּתֵר עַל עֶשֶׂר מַעֲלוֹת עַד סוֹף אַחַת עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת, אוֹ יָתֵר עַל אַחַת עֶשְׂרֵה, וְיִהְיֶה הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת, אוֹ יוֹתֵר - וַדַּאי יֵרָאֶה; וְאִם תִּהְיֶה הַקֶּשֶׁת פָּחוֹת מִזֶּה, אוֹ יִהְיֶה הָאֹרֶךְ פָּחוֹת מִזֶּה - לֹא יֵרָאֶה.

יט. וְאִם תִּהְיֶה קֶשֶׁת הָרְאִיָּה מִיָּתֵר עַל אַחַת עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת עַד סוֹף שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת, אוֹ יָתֵר עַל שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה, וְהָיָה הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן אַחַת עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת, אוֹ יוֹתֵר - וַדַּאי יֵרָאֶה; וְאִם תִּהְיֶה הַקֶּשֶׁת פָּחוֹת מִזֶּה, אוֹ יִהְיֶה הָאֹרֶךְ פָּחוֹת מִזֶּה - לֹא יֵרָאֶה.

כ. וְאִם תִּהְיֶה קֶשֶׁת הָרְאִיָּה מִיָּתֵר עַל שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת עַד סוֹף שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת, אוֹ יָתֵר עַל שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה, וְיִהְיֶה הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן עָשָׂר מַעֲלוֹת, אוֹ יוֹתֵר - וַדַּאי יֵרָאֶה; וְאִם תִּהְיֶה הַקֶּשֶׁת פָּחוֹת מִזֶּה, אוֹ יִהְיֶה הָאֹרֶךְ פָּחוֹת מִזֶּה - לֹא יֵרָאֶה.

כא. וְאִם תִּהְיֶה קֶשֶׁת הָרְאִיָּה מִיָּתֵר עַל שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת עַד סוֹף אַרְבַּע עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת, אוֹ יָתֵר עַל אַרְבַּע עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת, וְיִהְיֶה הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן תֵּשַׁע מַעֲלוֹת, אוֹ יוֹתֵר - וַדַּאי יֵרָאֶה; וְאִם תִּהְיֶה הַקֶּשֶׁת פָּחוֹת מִזֶּה, אוֹ יִהְיֶה הָאֹרֶךְ פָּחוֹת מִזֶּה - לֹא יֵרָאֶה. וְעַד כָּאן, סוֹף הַקְּצִין.

כב. כֵּיצַד? בָּאנוּ לְהִתְבּוֹנֵן בְּקֶשֶׁת הָרְאִיָּה שֶׁל לֵיל עֶרֶב שַׁבָּת שֵׁנִי לְחֹדֶשׁ אִיָּר מִשָּׁנָה זוֹ - יָצָא לָנוּ בְּחֶשְׁבּוֹן קֶשֶׁת הָרְאִיָּה, אַחַת עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת וְאַחַד עָשָׂר חֲלָקִים, כְּמוֹ שֶׁיָּדַעְתָּ; וּלְפִי שֶׁהָיְתָה קֶשֶׁת הָרְאִיָּה בֵּין עֶשֶׂר עַד אַרְבַּע עֶשְׂרֵה, עָרַכְנוּ [השוונו] אוֹתָהּ אֶל הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן; וּכְבָר יָדַעְתָּ שֶׁהָאֹרֶךְ הַזֶּה בְּלֵיל זֶה, אַחַת עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת וְשִׁבְעָה וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים. וּלְפִי שֶׁהָיְתָה קֶשֶׁת הָרְאִיָּה יָתֵר עַל אַחַת עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת, וְהָיָה הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן יָתֵר עַל אַחַת עֶשְׂרֵה - יִוָּדַע שֶׁוַּדַּאי יֵרָאֶה בְּלֵיל זֶה, לְפִי הַקְּצִין הַנְּקוּבוֹת. וְכֵן תַּעֲשֶׂה בְּכָל קֶשֶׁת וָקֶשֶׁת, עִם הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן שֶׁלָּהּ.

כג. וּכְבָר רָאִיתָ מִן הַמַּעֲשִׂים הָאֵלּוּ, כַּמָּה חֶשְׁבּוֹנוֹת יֵשׁ בּוֹ, וְכַמָּה תּוֹסָפוֹת, וְכַמָּה גִּרְעוֹנִין - אַחַר שֶׁנָּעֲנוּ הַרְבֵּה, עַד שֶׁהִמְצָאנוּ דְּרָכִים קְרוֹבִים שֶׁאֵין בְּחֶשְׁבּוֹנָם עֹמֶק גָּדוֹל: שֶׁהַיָּרֵחַ, עֲקַלְקַלּוֹת גְּדוֹלוֹת יֵשׁ בְּמַעְגְּלוֹתָיו; וּלְפִיכָךְ אָמְרוּ חֲכָמִים: '"שֶׁמֶשׁ יָדַע מְבוֹאוֹ", יָרֵחַ לֹא יָדַע מְבוֹאוֹ'. וְאָמְרוּ חֲכָמִים: 'פְּעָמִים בָּא בַּאֲרֻכָּה, פְּעָמִים בָּא בִּקְצָרָה' - כְּמוֹ

שֶׁתִּרְאֶה מֵחֶשְׁבּוֹנוֹת אֵלּוּ, שֶׁפְּעָמִים תּוֹסִיף וּפְעָמִים תִּגְרַע, עַד שֶׁתֵּצֵא קֶשֶׁת הָרְאִיָּה; וּפְעָמִים תִּהְיֶה קֶשֶׁת הָרְאִיָּה אֲרֻכָּה וּפְעָמִים קְצָרָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

כד. וְטַעַם כָּל אֵלּוּ הַחֶשְׁבּוֹנוֹת, וּמִפְּנֵי מָה מוֹסִיפִים מִנְיָן זֶה, וּמִפְּנֵי מָה גּוֹרְעִין, וְהֵיאַךְ נוֹדַע כָּל דָּבָר וְדָבָר מֵאֵלּוּ הַדְּבָרִים, וְהָרְאִיָּה עַל כָּל דָּבָר וְדָבָר - הִיא חָכְמַת הַתְּקוּפּוֹת וְהַגִּימַטְרִיּוֹת, שֶׁחִבְּרוּ בָּהּ חַכְמֵי יָוָן סְפָרִים הַרְבֵּה, וְהֵם הַמְּצוּיִים עַכְשָׁו בְּיַד הַחֲכָמִים; אֲבָל הַסְּפָרִים שֶׁחִבְּרוּ חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ בִּימֵי הַנְּבִיאִים מִבְּנֵי יִשָּׂשכָר, לֹא הִגִּיעוּ אֵלֵינוּ. וּמֵאַחַר שֶׁכָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים, בִּרְאָיוֹת בְּרוּרוֹת הֵם, שֶׁאֵין בָּהֶם דִּפְּי, וְאִי אֶפְשָׁר לְאָדָם לְהַרְהֵר אַחֲרֵיהֶם - אֵין חוֹשְׁשִׁין לַמְחַבֵּר, בֵּין שֶׁחִבְּרוּ אוֹתָם נְבִיאִים בֵּין שֶׁחִבְּרוּ אוֹתָם גּוֹיִם; שֶׁכָּל דָּבָר שֶׁנִּתְגַּלָּה טַעֲמוֹ, וְנוֹדְעָה אֲמִתָּתוֹ בִּרְאָיוֹת שֶׁאֵין בָּהֶן דִּפְּי - אֵין סוֹמְכִין עַל זֶה הָאִישׁ שֶׁאָמְרוֹ אוֹ שֶׁלִּמְּדוֹ, אֶלָּא עַל הָרְאָיָה שֶׁנִּתְגַּלְּתָה וְהַטַּעַם שֶׁנּוֹדַע.

יום שישי כ"ז אלול ה'תשע"ב

פֶּרֶק יח

א. דָּבָר יָדוּעַ וּבָרוּר, שֶׁאִם יוֹצִיא [יראה] לְךָ הַחֶשְׁבּוֹן שֶׁהַיָּרֵחַ יֵרָאֶה בַּלַּיְלָה - אֶפְשָׁר שֶׁיֵּרָאֶה, וְאֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יֵרָאֶה מִפְּנֵי הָעֲבִים שֶׁמְּכַסִּין אוֹתוֹ, אוֹ מִפְּנֵי שֶׁהוּא גַּיָא [עמק], אוֹ שֶׁהָיָה הַר גָּבוֹהַּ כְּנֶגֶד רוּחַ מַעֲרָב לְאַנְשֵׁי אוֹתוֹ הַמָּקוֹם, שֶׁנִּמְצְאוּ כְּאִלּוּ הֵם יוֹשְׁבִין בְּגַיָּא; שֶׁהַיָּרֵחַ לֹא יֵרָאֶה לְמִי שֶׁהוּא בְּמָקוֹם נָמוּךְ, אֲפִלּוּ הָיָה גָּדוֹל, וְיֵרָאֶה לְמִי שֶׁהוּא עוֹמֵד בְּרֹאשׁ הַר גָּבוֹהַּ וְתָלוּל, אַף עַל פִּי שֶׁהַיָּרֵחַ קָטָן בְּיוֹתֵר; וְכֵן יֵרָאֶה לְמִי שֶׁשּׁוֹכֵן עַל שְׂפַת הַיָּם, אוֹ לְמִי שֶׁמְּהַלֵּךְ בִּסְפִינָה בַּיָּם הַגָּדוֹל, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא קָטָן בְּיוֹתֵר.

ב. וְכֵן בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, אִם יִהְיֶה יוֹם צַח, יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ יוֹתֵר מִמַּה שֶׁיֵּרָאֶה בִּימוֹת הַחַמָּה; לְפִי שֶׁבִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, אִם יִהְיֶה צַח, יִהְיֶה הָאֲוִיר זַךְ הַרְבֵּה וְיֵרָאֶה הָרָקִיעַ בְּטֹהַר יוֹתֵר, מִפְּנֵי שֶׁאֵין שָׁם אָבָק שֶׁיִּתְעָרֵב בָּאֲוִיר. אֲבָל בִּימוֹת הַחַמָּה, יִהְיֶה הָאֲוִיר כְּאִלּוּ הוּא מְעֻשָּׁן מִפְּנֵי הָאָבָק, וְיֵרָאֶה הַיָּרֵחַ קָטָן.

ג. וְכָל זְמַן שֶׁתִּמְצָא קֶשֶׁת הָרְאִיָּה וְהָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן שֶׁתַּעֲרֹךְ לָהּ עִם שְׁנֵי הַקְּצִין שֶׁלָּהֶם בְּצִמְצוּם - יִהְיֶה הַיָּרֵחַ קָטוֹן בְּיוֹתֵר, וְלֹא יֵרָאֶה אֶלָּא בְּמָקוֹם גָּבוֹהַּ בְּיוֹתֵר. וְאִם תִּמְצָא קֶשֶׁת הָרְאִיָּה וְהָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן אֲרֻכִּין הַרְבֵּה, וְהוֹסִיפוּ עַל סוֹף הַקְּצִים שֶׁלָּהֶם מַעֲלוֹת - יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ גָּדוֹל; וּלְפִי אֹרֶךְ הַקֶּשֶׁת וְהָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן יִהְיֶה גָּדְלוֹ וּגְלִיָּתוֹ לְכֹל.

ד. לְפִיכָךְ, רָאוּי לְבֵית דִּין לָשׂוּם שְׁנֵי דְּבָרִים אֵלּוּ בִּלְבָבָם - שֶׁהֵם: זְמַן הָרְאִיָּה, וּמְקוֹמָהּ; וְשׁוֹאֲלִין אֶת הָעֵדִים: 'בְּאֵיזֶה מָקוֹם רְאִיתֶם'? שֶׁאִם הָיְתָה קֶשֶׁת הָרְאִיָּה קְצָרָה, וְיִתֵּן הַחֶשְׁבּוֹן שֶׁיֵּרָאֶה בְּצִמְצוּם, כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה קֶשֶׁת הָרְאִיָּה תֵּשַׁע מַעֲלוֹת וַחֲמִשָּׁה חֲלָקִים, וְהָיָה הָאֹרֶךְ הָרִאשׁוֹן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת בְּשָׁוֶה, וּבָאוּ עֵדִים שֶׁרְאוּהוּ - אִם הָיָה בִּימוֹת הַחַמָּה, אוֹ שֶׁהָיָה בְּמָקוֹם נָמוּךְ - חוֹשְׁשִׁין לָהֶם, וּבוֹדְקִין אוֹתָם הַרְבֵּה; וְאִם הָיָה בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, אוֹ בְּמָקוֹם גָּבוֹהַּ בְּיוֹתֵר - וַדַּאי יֵרָאֶה, אִם לֹא יִהְיוּ שָׁם עָבִים [עננים] הַמַּבְדִּילִין.

ה. עֵדִים שֶׁרָאוּ הַחֹדֶשׁ בִּזְמַנּוֹ וּבָאוּ וְהֵעִידוּ, וְקִבְּלוּם בֵּית דִּין וְקִדְּשׁוּ אֶת הַחֹדֶשׁ הַזֶּה הָרִאשׁוֹן, וּמָנוּ תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם מִן הַיּוֹם הַמְקֻדָּשׁ, וְלֵיל שְׁלֹשִׁים לֹא נִרְאָה הַיָּרֵחַ - מִפְּנֵי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ לְהֵרָאוֹת, אוֹ מִפְּנֵי שֶׁכִּסּוּהוּ עָבִים; וַהֲרֵי בֵּית דִּין מְצַפִּין לוֹ כָּל יוֹם שְׁלֹשִׁים כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, וְלֹא בָּאוּ עֵדִים, וְעִבְּרוּ אֶת הַחֹדֶשׁ, וְנִמְצָא יוֹם רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי יוֹם אֶחָד וּשְׁלֹשִׁים כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

ו. וְהִתְחִילוּ לִמְנוֹת תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם מִן יוֹם רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי, וְלֵיל שְׁלֹשִׁים לֹא נִרְאָה הַיָّרֵחַ - אִם תֹּאמַר שֶׁכָּךְ מְעַבְּרִין רֹאשׁ חֹדֶשׁ זֶה וְעוֹשִׂין אוֹתוֹ שְׁלֹשִׁים, וְקוֹבְעִין רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי יוֹם אֶחָד וּשְׁלֹשִׁים - כָּךְ אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ בְּלֵיל שְׁלֹשִׁים גַּם מֵחֹדֶשׁ זֶה, וְנִמְצְאוּ מְעַבְּרִין וְהוֹלְכִין וְעוֹשִׂין חֳדָשִׁים שְׁלֹשִׁים אַחַר שְׁלֹשִׁים כָּל הַשָּׁנָה כֻּלָּהּ, וְנִמְצָא בְּחֹדֶשׁ אַחֲרוֹן, אֶפְשָׁר שֶׁיֵּרָאֶה הַיָּרֵחַ בְּלֵיל חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים בּוֹ, אוֹ בְּלֵיל שִׁשָּׁה וְעֶשְׂרִים - וְאֵין לְךָ דָּבָר שְׁחוֹק וְהָפְסֵד יוֹתֵר מִזֶּה.

ז. וְאַל תֹּאמַר שֶׁהַדָּבָר הַזֶּה, דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מָצוּי הוּא שֶׁלֹּא יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ בְּכָל הַשָּׁנָה; אֶלָּא דָּבָר קָרוֹב הוּא הַרְבֵּה, וּפְעָמִים רַבּוֹת יֵאָרַע זֶה וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, בִּמְדִינוֹת שֶׁזְّמַן הַגְּשָׁמִים שָׁם אָרֹךְ וְהָעָבִים רַבִּים; שֶׁאֵין אָנוּ אוֹמְרִים שֶׁלֹּא יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ בְּכָל הַשָּׁנָה, אֶלָּא שֶׁלֹּא יֵרָאֶה בִּתְחִלַּת הַחֳדָשִׁים, וְיֵרָאֶה אַחַר כָּךְ. וּפְעָמִים לֹא יֵרָאֶה מִפְּנֵי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ שֶׁיֵּרָאֶה, וְחֳדָשִׁים שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיֵּרָאֶה בָּהֶם - לֹא יֵרָאֶה מִפְּנֵי הָעָבִים, אוֹ מִפְּנֵי שֶׁהָיָה קָטָן בְּיוֹתֵר, וְלֹא נִתְכַּוֵּן אָדָם לִרְאוֹתוֹ.

ח. אֶלָּא הַקַּבָּלָה שֶׁבְּיַד הַחֲכָמִים, אִישׁ מִפִּי אִישׁ מִפִּי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, כָּךְ הִיא: שֶׁבִּזְמַן שֶׁלֹּא יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ בִּתְחִלַּת הַחֳדָשִׁים חֹדֶשׁ אַחַר חֹדֶשׁ, בֵּית דִּין קוֹבְעִין חֹדֶשׁ מְעֻבָּר מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם, וְחֹדֶשׁ חָסֵר מִתִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם. וְכֵן מְחַשְּׁבִין, וְקוֹבְעִין חֹדֶשׁ מְעֻבָּר וְחֹדֶשׁ חָסֵר - בִּקְבִיעָה לֹא בִּקְדּוּשׁ, שֶׁאֵין מְקַדְּשִׁין אֶלָּא עַל הָרְאִיָּה. וּפְעָמִים עוֹשִׂין מָלֵא אַחַר מָלֵא, אוֹ חָסֵר אַחַר חָסֵר, כְּמוֹ שֶׁיֵּרָאֶה לָהֶם מִן הַחֶשְׁבּוֹן.

ט. וּמִתְכַּוְّנִין לְעוֹלָם בְּחֶשְׁבּוֹנָם, שֶׁאִם יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ בַּחֹדֶשׁ הַבָּא, יֵרָאֶה בִּזְמַנּוֹ אוֹ בְּלֵיל עִבּוּרוֹ, לֹא שֶׁיֵּרָאֶה קֹדֶם זְמַנּוֹ, שֶׁהוּא לֵיל שְׁמוֹנָה וְעֶשְׂרִים. וּבְחֶשְׁבּוֹנוֹת הָרְאִיָּה הָאֵלּוּ שֶׁבְּאַרְנוּ, יִתְבָּאֵר לְךָ וְתֵדַע מָתַי אֶפְשָׁר שֶׁיֵּרָאֶה וּמָתַי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יֵרָאֶה; וְעַל זֶה סוֹמְכִין וּמְעַבְּרִין חֹדֶשׁ אַחַר חֹדֶשׁ, אוֹ עוֹשִׂין חֹדֶשׁ חָסֵר אַחַר חֹדֶשׁ חָסֵר. וּלְעוֹלָם אֵין פּוֹחֲתִין מֵאַרְבָּעָה חֳדָשִׁים הַמְעֻבָּרִין בְּשָׁנָה, וְלֹא מוֹסִיפִין עַל שְׁמוֹנָה חֳדָשִׁים הַמְעֻבָּרִין. וְגַם לְעִבּוּר חֳדָשִׁים אֵלּוּ שֶׁמְּעַבְּרִין לְפִי חֶשְׁבּוֹן זֶה, עוֹשִׂין סְעוּדַת עִבּוּר הַחֹדֶשׁ שֶׁאָמַרְנוּ בְּפֶרֶק שְׁלִישִׁי.

י. וְכָל שֶׁתִּמְצָא בַּתַּלְמוּד מִדְּבָרִים שֶׁמַּרְאִין שֶׁבֵּית דִּין סוֹמְכִין עַל הַחֶשְׁבּוֹן, וּמִפִּי מֹשֶׁה מִסִּינַי שֶׁהַדָּבָר מָסוּר לָהֶם, וְהָרְשׁוּת בְּיָדָם לְחַסֵּר אוֹ לְעַבֵּר, וְכֵן זֶה שֶׁחִסֵּר רַבִּי תִּשְׁעָה חֳדָשִׁים

בְּשָׁנָה, וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה - הַכֹּל עַל עִקָּר זֶה הוּא בָּנוּי, בִּזְמַן שֶׁלֹּא נִרְאָה הַחֹדֶשׁ בִּזְמַנּוֹ.

יא. וְכֵן זֶה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים שֶׁמְּעַבְּרִין אֶת הַחֹדֶשׁ לְצֹרֶךְ, הוּא בָּחֳדָשִׁים אֵלּוּ שֶׁמְּעַבְּרִין אוֹתָם לְפִי חֶשְׁבּוֹן, וְעוֹשִׂין אֶחָד מָלֵא וְאֶחָד חָסֵר; וְיֵשׁ לָהֶם לְעַבֵּר חֹדֶשׁ אַחַר חֹדֶשׁ, אוֹ לְחַסֵּר - בָּזֶה הוּא שֶׁמְּעַבְּרִין לְצֹרֶךְ, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא נִרְאָה הַיָּרֵחַ בִּזְמַנּוֹ; אֶלָּא [אבל] בְּעֵת שֶׁיֵּרָאֶה הַיָּרֵחַ בִּזְמַנּוֹ, שֶׁהוּא תְּחִלַּת הֶיּוֹתוֹ נִרְאֶה אַחַר שֶׁנִּתְקַבֵּץ עִם הַשֶּׁמֶשׁ - מְקַדְּשִׁין לְעוֹלָם, וְאִי אֶפְשָׁר לֹא לִדְחוֹת וְלֹא לְעַבֵּר.

יב. וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ, בִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ שָׁם בֵּית דִּין, וְסוֹמְכִין עַל הָרְאִיָּה; אֲבָל בִּזְמַנִּים אֵלּוּ, אֵין סוֹמְכִין אֶלָּא עַל הַקְּבִיעָה בָּזֶה הַחֶשְׁבּוֹן הָאֶמְצָעִי, הַפָּשׁוּט בְּפִי כָּל יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּהֲלָכוֹת אֵלּוּ.

יג. יִתְבָּאֵר בְּסִפְרֵי חֶשְׁבּוֹן הַתְּקוּפוֹת וְהַגִּימַטְרִיּוֹת, שֶׁאִם יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, יֵרָאֶה בְּכָל מְדִינוֹת הָעוֹלָם שֶׁהֵן לְמַעֲרָב אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּמְכֻוָּנוֹת כְּנֶגְדָּהּ [באותן קווי רוחב]; וְאִם יִתֵּן הַחֶשְׁבּוֹן שֶׁלֹּא יֵרָאֶה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אֶפְשָׁר שֶׁיֵּרָאֶה בִּמְדִינוֹת אֲחֵרוֹת שֶׁהֵן לְמַעֲרָב אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּמְכֻוָּנוֹת כְּנֶגְדָּהּ. לְפִיכָךְ, אִם יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ בִּמְדִינָה שֶׁהִיא לְמַעֲרָב אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אֵין בָּזֶה רְאִיָּה שֶׁנִּרְאָה הַיָּרֵחַ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

יד. אֲבָל אִם לֹא יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ בְּרֹאשׁ הֶהָרִים בַּמְּדִינָה הַמַּעֲרָבִית הַמְכֻוֶּנֶת כְּנֶגֶד אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, בְּיָדוּעַ שֶׁלֹּא נִרְאָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

טו. וְכֵן אִם לֹא יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, בְּיָדוּעַ שֶׁלֹּא יֵרָאֶה בְּכָל מְדִינוֹת הָעוֹלָם שֶׁהֵן לְמִזְרַח אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּמְכֻוָּנוֹת כְּנֶגְדָּהּ; וְאִם יֵרָאֶה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אֶפְשָׁר שֶׁיֵּרָאֶה בִּמְדִינוֹת מִזְרָחִיּוֹת, וְאֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יֵרָאֶה. לְפִיכָךְ, אִם יֵרָאֶה בִּמְדִינָה שֶׁהִיא לְמִזְרַח אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּמְכֻוֶּנֶת כְּנֶגְדָּהּ, בְּיָדוּעַ שֶׁנִּרְאָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל; וְאִם לֹא יֵרָאֶה בַּמְּדִינָה הַמִּזְרָחִית, אֵין בָּזֶה רְאִיָּה, אֶלָּא אֶפְשָׁר שֶׁיֵּרָאֶה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

טז. וְכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים - בְּשֶׁהָיוּ הַמְּדִינוֹת שֶׁבְּמַעֲרָב וְשֶׁבְּמִזְרָח מְכֻוָּנוֹת, כְּגוֹן שֶׁהָיוּ נוֹטוֹת לְצָפוֹן הָעוֹלָם מִשְּׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת עַד חָמֵשׁ וּשְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת; אֲבָל אִם הָיוּ נוֹטוֹת לְצָפוֹן יוֹתֵר מִזֶּה אוֹ פָּחוֹת, מִשְׁפָּטִים אֲחֵרִים יֵשׁ לָהֶן - שֶׁהֲרֵי אֵינָן מְכֻוָּנוֹת כְּנֶגֶד אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וּדְבָרִים אֵלּוּ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּעָרֵי מִזְרָח וּמַעֲרָב, אֵינָם אֶלָּא לְהַגִּיד כָּל מִשְׁפְּטֵי הָרְאִיָּה לְהַגְדִּיל תּוֹרָה וּלְהַאְדִּירָהּ - לֹא שֶׁיִּהְיוּ בְּנֵי מִזְרָח אוֹ בְּנֵי מַעֲרָב סוֹמְכִין עַל רְאִיַּת הַיָּרֵחַ, אוֹ תּוֹעִיל לָהֶם כְּלוּם; אֶלָּא לְעוֹלָם אֵין סוֹמְכִין אֶלָּא עַל קִדּוּשׁ בֵּית דִּין שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ כַּמָּה פְּעָמִים.

יום שבת קודש כ"ח אלול ה'תשע"ב

פֶּרֶק יט

א. לְפִי שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים, שֶׁבִּכְלַל דְּבָרִים שֶׁהָיוּ בּוֹדְקִין בָּהֶם אֶת הָעֵדִים, אוֹמְרִין לָהֶן: 'לְהֵיכָן הָיָה הַיָּרֵחַ נוֹטֶה' - כָּשֵׁר בְּעֵינַי לְהוֹדִיעַ דֶּרֶךְ חֶשְׁבּוֹן זֶה; וְאֵין אֲנִי מְדַקְדֵּק בּוֹ, לְפִי שֶׁאֵינוֹ מוֹעִיל בָּרְאִיָּה כְּלָל. וּתְחִלַּת חֶשְׁבּוֹן זֶה, לֵידַע נְטִיַּת הַמַּזָּלוֹת תְּחִלָּה.

ב. הָעִגּוּלָה שֶׁהִיא עוֹבֶרֶת בְּמַחֲצִית הַמַּזָּלוֹת שֶׁבָּהּ מְהַלֵּךְ הַשֶּׁמֶשׁ, אֵינָהּ עוֹבֶרֶת בְּאֶמְצַע הָעוֹלָם מֵחֲצִי הַמִּזְרָח לַחֲצִי הַמַּעֲרָב, אֶלָּא נוֹטָה הִיא מֵעַל הַקָּו הַשָּׁוֶה הַמְסַבֵּב בְּאֶמְצַע הָעוֹלָם, כְּנֶגֶד צָפוֹן וְדָרוֹם - חֶצְיָהּ נוֹטֶה לְצָפוֹן, וְחֶצְיָהּ נוֹטֶה לְדָרוֹם.

ג. וּשְׁתֵּי נְקֻדּוֹת יֵשׁ בָּהּ שֶׁפּוֹגַעַת בָּהֶן בְּעִגּוּלַת הַקָּו הַשָּׁוֶה הַמְסַבֵּב בְּאֶמְצַע הָעוֹלָם - הַנְּקֻדָּה הָאַחַת רֹאשׁ מַזַּל טָלֶה, הַנְּקֻדָּה הַשֵּׁנִיָּה שֶׁכְּנֶגְדָּהּ רֹאשׁ מַזַּל מֹאזְנַיִם. וְנִמְצְאוּ שִׁשָּׁה מַזָּלוֹת נוֹטוֹת לְצָפוֹן, מִתְּחִלַּת טָלֶה עַד סוֹף בְּתוּלָה; וְשִׁשָּׁה נוֹטוֹת לְדָרוֹם, מִתְּחִלַּת מַזַּל מֹאזְנַיִם עַד סוֹף מַזַּל דָּגִים.

ד. וּמֵרֹאשׁ מַזַּל טָלֶה יַתְחִילוּ הַמַּזָּלוֹת לִנְטוֹת מְעַט מְעַט, וּלְהִתְרַחֵק מֵעַל הַקָּו הַשָּׁוֶה כְּנֶגֶד הַצָּפוֹן עַד רֹאשׁ סַרְטָן; וְיִהְיֶה רֹאשׁ סַרְטָן רָחוֹק מֵעַל הַקָּו הַשָּׁוֶה לְרוּחַ צָפוֹן, שָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת וַחֲצִי מַעֲלָה בְּקֵרוּב. וַיַּחְזְרוּ הַמַּזָּלוֹת לְהִתְקָרֵב לַקָּו הַשָּׁוֶה מְעַט מְעַט, עַד רֹאשׁ מֹאזְנַיִם שֶׁהוּא עַל קַו הַשָּׁוֶה. וּמֵרֹאשׁ מֹאזְנַיִם יַתְחִילוּ לִנְטוֹת וּלְהִתְרַחֵק כְּנֶגֶד רוּחַ דָּרוֹם, עַד רֹאשׁ גְּדִי; וְיִהְיֶה רֹאשׁ גְּדִי רָחוֹק מֵעַל הַקָּו הַשָּׁוֶה לְרוּחַ דָּרוֹם, שָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת וַחֲצִי מַעֲלָה. וַיַּחְזְרוּ הַמַּזָּלוֹת לְהִתְקָרֵב מְעַט מְעַט כְּנֶגֶד הַקָּו הַשָּׁוֶה, עַד רֹאשׁ טָלֶה.

ה. נִמְצָא רֹאשׁ טָלֶה וְרֹאשׁ מֹאזְנַיִם, מְסַבֵּב עַל הַקָּו הַשָּׁוֶה; וּלְפִיכָךְ, כְּשֶׁתִּהְיֶה הַשֶּׁמֶשׁ בִּשְׁנֵי רָאשִׁים אֵלּוּ, לֹא תִּהְיֶה נוֹטָה לֹא לְצָפוֹן וְלֹא לְדָרוֹם, וְתִזְרַח מֵחֲצִי מִזְרָח וְתִשְׁקַע בַּחֲצִי מַעֲרָב, וְיִהְיֶה הַיּוֹם וְהַלַּיְלָה שָׁוִין בְּכָל הַיִּשּׁוּב.

ו. הֲרֵי נִתְבָּרֵר לְךָ, שֶׁכָּל מַעֲלָה וּמַעֲלָה מִמַּעֲלוֹת הַמַּזָּלוֹת נוֹטָה לְצָפוֹן אוֹ לְדָרוֹם, וְיֵשׁ לִנְטִיָּתָהּ שִׁעוּר; וְרֹחַב הַנְּטִיָּה, לֹא תִּהְיֶה יוֹתֵר עַל שָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת וָחֵצִי בְּקֵרוּב.

ז. וְאֵלּוּ הֵם הַשִּׁעוּרִים שֶׁל נְטִיּוֹת, לְפִי מִנְיַן הַמַּעֲלוֹת שֶׁל מַזָּלוֹת; וְהַהַתְחָלָה, מִתְּחִלַּת מַזַּל טָלֶה: עֶשֶׂר מַעֲלוֹת, נִטְיָתָם אַרְבַּע מַעֲלוֹת; עֶשְׂרִים מַעֲלוֹת, נִטְיָתָם שְׁמוֹנֶה מַעֲלוֹת; שְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת, נִטְיָתָם אַחַת עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת וּמֶחֱצָה; וְאַרְבָּעִים מַעֲלוֹת, נִטְיָתָם חָמֵשׁ עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת; חֲמִשִּׁים מַעֲלוֹת, נִטְיָתָם שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת; שִׁשִּׁים מַעֲלוֹת, נִטְיָתָם עֶשְׂרִים מַעֲלוֹת; שִׁבְעִים מַעֲלוֹת, נִטְיָתָם שְׁתַּיִם וְעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת; שְׁמוֹנִים מַעֲלוֹת, נִטְיָתָם שָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת; תִּשְׁעִים מַעֲלוֹת, נִטְיָתָם שָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת וַחֲצִי מַעֲלָה.

ח. וְאִם יִהְיוּ אֲחָדִים בַּמִּנְיָן, תִּקַּח לָהֶם מִנְתָּם מִבֵּין שְׁתֵּי הַנְּטִיּוֹת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּשֶּׁמֶשׁ וּבַיָּרֵחַ. כֵּיצַד? חָמֵשׁ מַעֲלוֹת, נִטְיָתָם שְׁתֵּי מַעֲלוֹת; וְאִם הָיָה מִנְיַן הַמַּעֲלוֹת שָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים, נִטְיָתָם תֵּשַׁע מַעֲלוֹת. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ, בְּכָל הָאֲחָדִים שֶׁעִם הָעֲשָׂרוֹת.

ט. וּמֵאַחַר שֶׁתֵּדַע הַנְּטִיָּה שֶׁל מַעֲלוֹת מֵאַחַת עַד תִּשְׁעִים, תֵּדַע נְטִיַּת כֻּלָּן כְּדַרְכְּךָ שֶׁהוֹדַעְנוּם בְּרֹחַב הַיָּרֵחַ: שֶׁאִם הָיָה הַמִּנְיָן יוֹתֵר עַל תִּשְׁעִים עַד מֵאָה וּשְׁמוֹנִים, תִּגְרַע אוֹתוֹ

מִמֵּאָה וּשְׁמוֹנִים; וְאִם הָיָה יוֹתֵר עַל מֵאָה וּשְׁמוֹנִים עַד מָאתַיִם וְשִׁבְעִים, תִּגְרַע מִמֶּנּוּ מֵאָה וּשְׁמוֹנִים; וְאִם הָיָה יוֹתֵר עַל מָאתַיִם וְשִׁבְעִים עַד שֶׁלֹּשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים, תִּגְרַע אוֹתוֹ מִשֶּׁלֹּשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים. וְהַנִּשְׁאָר, תֵּדַע נְטִיָּתוֹ, וְהוּא נְטִיַּת אוֹתוֹ הַמִּנְיָן שֶׁבְּיָדְךָ, בְּלֹא גֵּרְעוֹן וְלֹא תּוֹסֶפֶת.

י. אִם תִּרְצֶה לֵידַע כַּמָּה מַעֲלוֹת הוּא הַיֶּרַח נוֹטֶה מֵעַל הַקַּו הַשָּׁוֶה כְּנֶגֶד צְפוֹן הָעוֹלָם, אוֹ כְּנֶגֶד דְּרוֹם הָעוֹלָם - תֵּדַע תְּחִלָּה כַּמָּה נְטִיַּת הַמַּעֲלָה שֶׁהִיא מְקוֹם הַיֶּרַח הָאֲמִתִּי, וּלְאֵיזוֹ רוּחַ הִיא נוֹטָה לְצָפוֹן אוֹ לְדָרוֹם; וְתַחְזֹר וְתַחְשֹׁב וְתוֹצִיא רֹחַב הַיֶּרַח הָרִאשׁוֹן, וְתִרְאֶה אִם הוּא צְפוֹנִי אוֹ דְּרוֹמִי. אִם נִמְצְאוּ רֹחַב הַיֶּרַח וּנְטִיַּת מַעֲלָתוֹ בְּרוּחַ אַחַת, כְּגוֹן שֶׁהָיוּ שְׁנֵיהֶם צְפוֹנִיִּים אוֹ דְּרוֹמִיִּים - תְּקַבֵּץ שְׁנֵיהֶם; וְאִם נִמְצְאוּ בִּשְׁתֵּי רוּחוֹת, כְּגוֹן שֶׁהָיָה הָאֶחָד דְּרוֹמִי וְהָאֶחָד צְפוֹנִי - תִּגְרַע הַמְּעַט מִשְּׁנֵיהֶם מִן הָרַב, וְהַנִּשְׁאָר הוּא מֶרְחַק הַיֶּרַח מֵעַל הַקַּו הַשָּׁוֶה בְּאוֹתָהּ הָרוּחַ שֶׁהָיָה בָּהּ הָרַב מִשְּׁנֵיהֶם.

יא. כֵּיצַד? בָּאנוּ לֵידַע כַּמָּה הַיֶּרַח נוֹטֶה מֵעַל הַקַּו הַשָּׁוֶה בְּלֵיל הָרְאִיָּה שֶׁהוּא שֵׁנִי לְחֹדֶשׁ אִיָּר מִשָּׁנָה זוֹ - וּכְבָר יָדַעְתָּ, שֶׁמַּעֲלַת הַיֶּרַח הָיְתָה תְּשַׁע עֶשְׂרֵה מִמַּזַּל שׁוֹר, נְטִיָּתָהּ בְּצָפוֹן כְּמוֹ שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת, וְרֹחַב הַיֶּרַח הָיָה בַּדָּרוֹם כְּמוֹ אַרְבַּע מַעֲלוֹת; תִּגְרַע הַמְּעַט מִן הָרַב, יִשָּׁאֵר אַרְבַּע עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת. וְנִמְצָא הַיֶּרַח רָחוֹק מֵעַל הַקַּו הַשָּׁוֶה אַרְבַּע עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת לְרוּחַ צָפוֹן, שֶׁהֲרֵי הַמִּנְיָן הָרַב שֶׁהוּא שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת הָיָה צְפוֹנִי; וְכָל חֶשְׁבּוֹן זֶה בְּקֵרוּב בְּלֹא דִּקְדּוּק, לְפִי שֶׁאֵינוֹ מוֹעִיל בָּרְאִיָּה.

יב. אִם תִּרְצֶה לֵידַע לְאֵיזוֹ רוּחַ מֵרוּחוֹת הָעוֹלָם יֵרָאֶה הַיֶּרַח נוֹטֶה, תַּחְשֹׁב וְתֵדַע מֶרְחָקוֹ מֵעַל הַקַּו הַשָּׁוֶה; אִם יִהְיֶה עַל הַקַּו הַשָּׁוֶה אוֹ קָרוֹב מִמֶּנּוּ בִּשְׁתַּיִם שָׁלֹשׁ מַעֲלוֹת, בְּצָפוֹן אוֹ בְּדָרוֹם - יֵרָאֶה מְכֻוָּן כְּנֶגֶד אֶמְצַע מַעֲרָב, וְתֵרָאֶה פְּגִימָתוֹ מְכֻוֶּנֶת כְּנֶגֶד מִזְרַח הָעוֹלָם בְּשָׁוֶה.

יג. וְאִם יִהְיֶה רָחוֹק מֵעַל הַקַּו הַשָּׁוֶה לִצְפוֹן הָעוֹלָם - יֵרָאֶה בֵּין מַעֲרַב הָעוֹלָם וּבֵין צְפוֹנוֹ, וְתִהְיֶה פְּגִימָתוֹ נוֹטָה מִכְּנֶגֶד מִזְרַח הָעוֹלָם כְּנֶגֶד דְּרוֹם הָעוֹלָם;

יד. וְאִם יִהְיֶה רָחוֹק מֵעַל הַקַּו הַשָּׁוֶה לִדְרוֹם הָעוֹלָם - יֵרָאֶה בֵּין מַעֲרַב הָעוֹלָם וּבֵין דְּרוֹמוֹ, וְתֵרָאֶה פְּגִימָתוֹ נוֹטָה מִכְּנֶגֶד מִזְרַח הָעוֹלָם כְּנֶגֶד צְפוֹן הָעוֹלָם: וּלְפִי רֹב הַמֶּרְחָק, וּלְפִי רֹב הַנְּטִיָּה.

טו. וּמֵחֲקִירַת הָעֵדִים, שֶׁאוֹמְרִין לָהֶם: 'כַּמָּה הָיָה גָּבוֹהַּ'? וְדָבָר זֶה יוֹדֵעַ מִקֶּשֶׁת הָרְאִיָּה - שֶׁבִּזְמַן שֶׁתִּהְיֶה קֶשֶׁת הָרְאִיָּה קְצָרָה, יֵרָאֶה הַיֶּרַח כְּאִלּוּ הוּא קָרוֹב מִן הָאָרֶץ; וּבִזְמַן שֶׁתִּהְיֶה אֲרֻכָּה, יֵרָאֶה גָּבוֹהַּ מֵעַל הָאָרֶץ, וּלְפִי אֹרֶךְ קֶשֶׁת הָרְאִיָּה, לְפִי גָּבְהוֹ מֵעַל הָאָרֶץ בִּרְאִיַּת הָעֵינַיִם.

טז. הֲרֵי בֵּאַרְנוּ חֶשְׁבּוֹנוֹת כָּל הַדְּרָכִים שֶׁצְּרִיכִין לָהֶם בִּידִיעַת הָרְאִיָּה, וּבַחֲקִירַת הָעֵדִים, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הַכֹּל יָדוּעַ לִמְבִינִים, וְלֹא יַחְסְרוּ דֶּרֶךְ מִדַּרְכֵי הַתּוֹרָה, וְלֹא יְשׁוֹטְטוּ לְבַקֵּשׁ אַחֲרֶיהָ בִּסְפָרִים אֲחֵרִים - "דִּרְשׁוּ מֵעַל סֵפֶר ה', וּקְרָאוּ - אַחַת מֵהֵנָּה לֹא נֶעְדָּרָה".

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסַיְּעַן

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – כ"ב־כ"ח אלול ה'תשע"ב

יום ראשון כ"ב אלול ה'תשע"ב

מצות עשה סח. עה. עו.

הַמִּצְוָה הַס"ח — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁיַּקְרִיב בֵּית דִּין קָרְבָּן, אִם שָׁגְגוּ וְהוֹרוּ שֶׁלֹּא כַּהֲלָכָה, וְזֶהוּ אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְאִם כָּל־עֲדַת יִשְׂרָאֵל יִשְׁגּוּ וְנֶעְלַם דָּבָר מֵעֵינֵי הַקָּהָל" (ויקרא ד, יג). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ וְהַתְּנָאִים שֶׁבָּהּ בִּשְׁלֵמוּת בְּמַסֶּכֶת הוֹרָיוֹת וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת מִמַּסֶּכֶת זְבָחִים.

הַמִּצְוָה הָע"ה — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁכָּל־אִשָּׁה זָבָה, אִם נִתְרַפְּאָה מִן־הַזִּיבוּת, תַּקְרִיב קָרְבָּן, וְקָרְבָּן זֶה הוּא: "שְׁתֵּי תֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה" — וְזֶהוּ קָרְבָּן זָבָה, וְהִיא מְחֻסֶּרֶת כַּפָּרָה עַד שֶׁתְּבִיאֶנּוּ. וְאוּלַי יַקְשֶׁה עָלַי מַקְשֶׁה וְיֹאמַר: כֵּיוָן שֶׁקָּרְבָּן הַזָּב כְּקָרְבַּן הַזָּבָה, וַהֲרֵי אַתָּה מוֹנֶה (במנין המצוות) אֶת־מִין הַקָּרְבָּן — יִהְיֶה הַחַיָּב בּוֹ מִי שֶׁיִּהְיֶה — כְּמוֹ שֶׁעָשִׂיתָ בְּקָרְבַּן חַטָּאת וְקָרְבַּן אָשָׁם וַדַּאי וְקָרְבַּן אָשָׁם תָּלוּי וְקָרְבָּן עוֹלָה וְיוֹרֵד, שֶׁמָּנִיתָ כָּל־אֶחָד מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וְלֹא חָשַׁשְׁתָּ לְרִבּוּי הַחֲטָאִים (למנות כל חטא בפני עצמו, מפני שֶׁעַל כָּל־אֶחָד מֵהֶם חַיָּבִים אוֹתוֹ הַקָּרְבָּן — כָּךְ גַּם כָּאן אַל תָּחוּשׁ לְמִסְפַּר הָאֲנָשִׁים, שֶׁכָּל־אֶחָד מֵהֶם נִתְחַיֵּב קָרְבַּן הָעוֹף?! יֵדַע (המקשה) שֶׁקָּרְבַּן זָב וְזָבָה אֵינוֹ בָּא עַל חֲטָאִים, אֶלָּא הוּא קָרְבַּן חוֹבָה בְּמַצָּב מְסֻיָּם. אִלּוּ הָיָה מַצַּב הַזּוֹב בָּאִישׁ וּבָאִשָּׁה דָּבָר אֶחָד — כְּמוֹ שֶׁהֵם בַּשֵּׂשׂ, שֶׁהַשֵּׂשׂ שֶׁל זֶה "זָב" וְשֶׁל זוֹ "זָבָה" — כִּי אָז הָיָה צָרִיךְ לִמְנוֹתָם אֶחָד; אֲבָל אֵין הַדָּבָר כֵּן, כִּי הַגֶּרֶת שִׁכְבַת זֶרַע מִן־הָאִישׁ הִיא שֶׁחַיָּב עָלֶיהָ קָרְבָּן, אַף אִם נִגֵּר כְּעֵין שִׁכְבַת זֶרַע מִן־הָאִשָּׁה אֵינָהּ זָבָה, אֶלָּא זוֹב הַדָּם מִן־הָאִשָּׁה הוּא שֶׁחַיֶּבֶת עָלָיו קָרְבָּן; וְאִם זָב הַדָּם מִן־הָאִישׁ אֵינוֹ חַיָּב עָלָיו קָרְבָּן. וּמִלַּת 'זִיבוּת' אֵין עִנְיָנָהּ אֶלָּא הַנִּזִּילָה, וְאֵין כָּל־הַנּוֹזְלִים אוֹתוֹ הַדָּבָר עַצְמוֹ. וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ (נדה לב:): "הָאִישׁ מְטַמֵּא בְּלֻבָּן וְהָאִשָּׁה בְּאֹדֶם", וְאֵין דִּין זָב וְזָבָה כְּדִין מְצֹרָע וּמְצֹרַעַת. וְהָרְאִיָּה הַבְּרוּרָה לָזֶה אָמְרָם בִּכְרֵתוֹת (ח:): "אַרְבָּעָה מְחֻסְּרֵי כַּפָּרָה (שקרבן "חטאת" שלהם (וכל הביטויים של "חטאת" ו"כפרה" המופיעים בהקשר לזב וזבה אינם במובנם המצוי אלא במובנם המעשי של "חסרון" ו"השלמה") במובנם המצוי אלא במובנם המעשי של "חסרון" ו"השלמה")

מעכבן מלאכול בקדשים), וְאֵלּוּ הֵם: הַזָּב וְהַזָּבָה וְהַיּוֹלֶדֶת וְהַמְּצֹרָע". הִנֵּה רוֹאֶה, אֵיךְ מוֹנִים זָב וְזָבָה כִּשְׁנַיִם וּמוֹנִים מְצֹרָע כְּאֶחָד — בֵּין שֶׁהוּא אִישׁ אוֹ אִשָּׁה — לְפִי שֶׁזִּיבוּת הָאִישׁ אֵינָהּ כְּזִיבוּת הָאִשָּׁה. וְהַפָּסוּק הַנֶּאֱמָר עַל קָרְבָּנָהּ: "וְאִם־טָהֲרָה מִזּוֹבָהּ וְגוֹ' וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי תִּקַּח־לָהּ שְׁתֵּי תֹרִים וְגוֹ'" (שם טו, כח־כט).

הַמִּצְוָה הָע"ו — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁכָּל־יוֹלֶדֶת תַּקְרִיב קָרְבָּן, וְהוּא: כֶּבֶשׂ בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעוֹלָה וּבֶן־יוֹנָה אוֹ תֹר לְחַטָּאת. וְאִם הִיא עֲנִיָּה, מַקְרִיבָה שְׁתֵּי תֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה אֶחָד עֹלָה וְאֶחָד חַטָּאת. וְגַם הִיא מִמְּחֻסְּרֵי כַּפָּרָה עַד שֶׁתַּקְרִיב, כְּמוֹ שֶׁאָמַר יִתְעַלֶּה: "וּבִמְלֹאת יְמֵי טָהֳרָהּ לְבֵן אוֹ לְבַת תָּבִיא כֶּבֶשׂ בֶּן־שְׁנָתוֹ וְגוֹ'" (שם יב, ו).

יום שני כ"ג אלול ה'תשע"ב

מצות עשה עד. עז.

הַמִּצְוָה הָע"ד — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁכָּל־אִישׁ זָב אִם נִרְפָּא מִזִּיבוּתוֹ יַקְרִיב קָרְבָּן, וְקָרְבָּן זֶה הוּא: "שְׁתֵּי תֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה אֶחָד חַטָּאת וְהָאֶחָד עֹלָה" — וְזֶהוּ קָרְבַּן הַזָּב, וְהוּא מְחֻסַּר כַּפָּרָה עַד שֶׁיַּקְרִיבֶנּוּ (אף שטבל והעריב היום). וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְכִי־יִטְהַר הַזָּב מִזּוֹבוֹ וְגוֹ' וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִקַּח־לוֹ שְׁתֵּי תֹרִים וְגוֹ'" (ויקרא טו, יג־טו).

הַמִּצְוָה הָע"ז — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁכָּל־מְצֹרָע (שנראתה לבנונית בעורו) יַקְרִיב קָרְבָּן אִם נִרְפָּא מִנִּגְעוֹ, וְהֵן שָׁלֹשׁ בְּהֵמוֹת: עוֹלָה וְחַטָּאת וְאָשָׁם וְלוֹג שֶׁמֶן. וְאִם הוּא עָנִי — מַקְרִיב כֶּבֶשׂ לְאָשָׁם וּשְׁתֵּי תֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה אֶחָד לְעֹלָה וְאֶחָד לְחַטָּאת, וְזֶהוּ הָרְבִיעִי מִמְּחֻסְּרֵי כַּפָּרָה. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִקַּח שְׁנֵי־כְבָשִׂים תְּמִימִים וְכַבְשָׂה אַחַת" (שם יד, י). וְאִם יֹאמַר אָדָם: מַדּוּעַ אֵינְךָ מוֹנֶה קָרְבַּן מְחֻסְּרֵי כַּפָּרָה כֻּלָּם כְּמִצְוָה אַחַת כֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ לָהֶם עִנְיָן אֶחָד הַכּוֹלְלָם, וְהוּא חִסּוּר הַכַּפָּרָה, וְאָז זֶה הָיָה מִין מִמִּינֵי הַטָּהֳרָה מִן־הַטֻּמְאָה וְהָיִיתָ אוֹמֵר: הַמִּצְוָה הַפְּלוֹנִית — הוּא הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁלֹּא תִּשְׁלַם טָהֳרַת מִקְצָת הַטְּמֵאִים, וְהֵם זָב וְזָבָה וְיוֹלֶדֶת וּמְצֹרָע, עַד שֶׁיַּקְרִיבוּ קָרְבָּן, שֶׁהֲרֵי כֵּן אַתָּה מוֹנֶה טָהֳרָה בְּמִקְוֶה (מצות עשה קט) מִצְוָה אַחַת — יִתְחַיֵּב בָּהּ אֵיזֶה טֻמְא שֶׁיִּהְיֶה, וְאֵינְךָ חוֹשֵׁשׁ לְמִין הַטֻּמְאָה שֶׁנִּטְמָא בָּהּ — כָּךְ הָיִיתָ יָכוֹל לִמְנוֹת קָרְבַּן מְחֻסְּרֵי כַּפָּרָה כְּמִצְוָה אַחַת, וְלֹא תָּחוּשׁ לְמִין טֻמְאָתוֹ?! הַשֵּׁם יוֹדֵעַ וָעֵד שֶׁכָּךְ הָיָה צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּהֶחְלֵט, אִלּוּ הָיָה קָרְבַּן כָּל־אֶחָד מֵאַרְבַּעַת מְחֻסְּרֵי כַּפָּרָה אִלּוּ הָיָה קָרְבַּן אֶחָד שֶׁאֵין בּוֹ שִׁנּוּי, כְּמוֹ טָהֳרָה בַּמַּיִם (במקוה) שֶׁהִיא מִין טָהֳרָה וְחוֹבָה עַל כָּל־טָמֵא; אֲבָל מִכֵּיוָן שֶׁנִּשְׁתַּנּוּ קָרְבְּנוֹתֵיהֶם כְּמוֹ שֶׁאַתָּה רוֹאֶה, צָרִיךְ לִמְנוֹת כָּל־קָרְבָּן לְבַדּוֹ בְּהֶכְרֵחַ, כִּי הַדָּבָר שֶׁבּוֹ נִשְׁלֶמֶת טָהֳרָתוֹ שֶׁל זֶה אֵינוֹ הַדָּבָר שֶׁבּוֹ נִשְׁלֶמֶת טָהֳרָתוֹ שֶׁל זֶה. וַהֲרֵי זֶה כְּמוֹ מֵי נִדָּה (מי הזאה שבהם היו מערבים את אפר הפרה) וּמֵי מִקְוֶה וְאַרְבָּעָה מִינִין שֶׁבִּמְצֹרָע (בהם משתמשים לטהרתו: צפרים, עץ ארז וכו') שֶׁהֵן שָׁלֹשׁ מִצְוֹת, אַף־עַל־פִּי שֶׁכֻּלָּן לְטָהֳרַת טְמֵאִים כְּמוֹ שֶׁאֲבָאֵר (מצות עשה קי). וְאַרְבַּעַת מְחֻסְּרֵי כַּפָּרָה אֵלּוּ כְּבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵיהֶם וְדִינֵי קָרְבְּנוֹתֵיהֶם בִּכְלָלוּת וּפְרָטוּת בְּפֶרֶק ח' מִנְּזִירוּת וְסוֹף נְגָעִים וּמַסֶּכֶת קִנִּים וּבִמְקוֹמוֹת רַבִּים הַמְּפֻזָּרִים בַּתַּלְמוּד, אֶלָּא שֶׁרֻבָּם כְּכֻלָּם בַּמְּקוֹמוֹת שֶׁהֵעִירֹנוּ עֲלֵיהֶם.

יום שלישי כ"ד אלול ה'תשע"ב

מצות לא תעשה קו. מצות עשה פז.

הַמִּצְוָה הַק"ו — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלְּהַחֲלִיף אֶת (בהמת) הַקֳּדָשִׁים (ולתת בהמה אחרת בתחליף) וְזוֹ הִיא הַתְּמוּרָה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא יַחֲלִיפֶנּוּ וְלֹא־יָמִיר אֹתוֹ" (ויקרא כז, י). וּכְבָר בָּא לָנוּ מִיֶּחָד בַּמַּעֲשֵׂר בִּלְבָד. וְהַטַּעַם לְכָךְ מַה שֶׁאָמְרוּ בְּסִפְרָא (פרשת בחוקותי), וְהוּא אָמְרָם: "מַעֲשֵׂר בַּכֹּל הָיָה וְלָמָּה יָצָא? לְהַקִּישׁ אֵלָיו: כְּשֵׁם שֶׁהַמַּעֲשֵׂר קָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ וְאָסוּר לַהֲמִירוֹ — כָּךְ כָּל־הַקֳּדָשִׁים שֶׁהִזְהִיר עַל תְּמוּרָתָם בְּאָמְרוֹ: "לֹא יַחֲלִיפֶנּוּ" אֵינָם אֶלָּא קָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ בִּלְבָד; וּמִי שֶׁהֵמִיר — לוֹקֶה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת תְּמוּרָה.

הַמִּצְוָה הַפ"ז — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁתְּהֵא הַתְּמוּרָה (בהמת החולין שהקדישה בתמורת בהמת הקדשים. הרי אף שלמעשה אינה עומדת במקום זו של קודש, גם היא —) קֹדֶשׁ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְהָיָה־הוּא וּתְמוּרָתוֹ יִהְיֶה־קֹּדֶשׁ" (שם, לג). וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ בְּרֵישׁ מַסֶּכֶת תְּמוּרָה (ד:), שֶׁאָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא יְמִירֶנּוּ" הוּא מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה שֶׁנִּתַּק לַעֲשֹׂה (שקיום העשה — שהתמורה קודש — מנתקת ומבטלת את הלאו). אָמְרוּ: הֲלֹא מֵמִיר דְּלָאו שֶׁנִּתַּק לַעֲשֹׂה הוּא? וְשָׁם נֶאֱמַר גַּם טַעַם לְכָךְ שֶׁהַמֵּמִיר לוֹקֶה, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא לָאו שֶׁנִּתַּק לַעֲשֹׂה: "לֹא אָתֵי עֲשֵׂה וְעָקַר תְּרֵי לָאוִין". כְּלוֹמַר: הַלָּאו עַל הַתְּמוּרָה נִכְפַּל פַּעֲמַיִם: "לֹא יַחֲלִיפֶנּוּ" וְ"לֹא יָמִיר אוֹתוֹ" (שם, י), וּבָא עֲשֵׂה אֶחָד — "וְהָיָה־הוּא וּתְמוּרָתוֹ יִהְיֶה־קֹּדֶשׁ". הִנֵּה נִתְבָּאֵר מַה־שֶּׁרָצִינוּ. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת תְּמוּרָה, כְּלוֹמַר: אֵיךְ תִּתְקַיֵּם וְאֵיךְ לֹא תִּתְקַיֵּם וּמַה־דִּינָהּ וְאֵיךְ קְרֻבָה.

יום רביעי כ"ה אלול ה'תשע"ב

מצות לא תעשה קז. מצות עשה קז.

הַמִּצְוָה הַק"ז — הָאַזְהָרָה שֶׁהֵזְהַרְנוּ מִלְּשַׁנּוֹת אֶת־הַקֳּדָשִׁים מִקָּרְבָּן לְקָרְבָּן, כְּגוֹן שֶׁהָיָה שָׁלֵם, לַעֲשׂוֹתוֹ אָשָׁם, אוֹ אָשָׁם, לַעֲשׂוֹתוֹ חַטָּאת — שֶׁזֶּה וְכַיּוֹצֵא בּוֹ בְּלֹא־תַעֲשֶׂה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה בִּבְכוֹר בְּהֵמָה: "לֹא־יַקְדִּישׁ אִישׁ אֹתוֹ" (ויקרא כז, כו). וּבָא בַּקַּבָּלָה (ערכין פרק ח משנה ז) "לֹא־יַקְדִּישׁ אִישׁ אֹתוֹ" — הֶקְדֵּשׁ מִזְבֵּחַ. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת בחוקותי): "אֵין לִי אֶלָּא בְּכוֹר, מְנַיִן לְכָל־הַקֳּדָשִׁים שֶׁאֵין מְשַׁנִּין אוֹתָם מִקְּדֻשָּׁה לְקְדֻשָּׁה? תַּלְמוּד לוֹמַר: "בִּבְהֵמָה לֹא־יַקְדִּישׁ אִישׁ אֹתוֹ" — רָמַז עַל מַה־שֶּׁנֶּאֱמַר: "אֲשֶׁר יְבֻכַּר לַה' בִּבְהֵמָה לֹא־יַקְדִּישׁ אִישׁ אֹתוֹ" כְּאִלּוּ אָמַר: כָּל־מַה שֶּׁיְּהֵא לַה' בַּבְּהֵמָה לֹא יַקְדִּישׁ

אִישׁ אֹתוֹ קְדֵשָׁה אַחֶרֶת, אֶלָּא יִשָּׁאֵר כְּמוֹ שֶׁהוּא. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ה' מִתְּמוּרָה.

הַמִּצְוָה הַק"ז — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִהְיוֹת הַמֵּת מְטַמֵּא, וּמִצְוָה זוֹ כּוֹלֶלֶת כָּל־דִּינֵי טֻמְאַת מֵת.

יום חמישי כ"ו אלול ה'תשע"ב

הַמִּצְוָה הַק"ז — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִהְיוֹת הַמֵּת מְטַמֵּא, וּמִצְוָה זוֹ כּוֹלֶלֶת כָּל־דִּינֵי טֻמְאַת מֵת.

יום שישי כ"ז אלול ה'תשע"ב

הַמִּצְוָה הַק"ז — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִהְיוֹת הַמֵּת מְטַמֵּא, וּמִצְוָה זוֹ כּוֹלֶלֶת כָּל־דִּינֵי טֻמְאַת מֵת.

יום שבת קודש כ"ח אלול ה'תשע"ב

מצות עשה קז.

הַמִּצְוָה הַק"ז — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִהְיוֹת הַמֵּת מְטַמֵּא, וּמִצְוָה זוֹ כּוֹלֶלֶת כָּל־דִּינֵי טֻמְאַת מֵת.

המשך ביאור למס' ברכות ליום חמישי עמ' א

בברכת המזון **קָאָמַר** [–אמר] **לְךָ**, ונתן לך רשות לברך ולהוציא את המסובים ידי חובה, ולכן אמר שתרחץ את ידיך במים אחרונים ראשון לכולם, שהנוטל ידיו תחילה הוא מברך.

כפי שהתבאר, המוגמר הוא מחתה עם גחלים, שמניחים עליה אבקה של עצי בשמים, ועשנו מעלה ריח טוב. הגמרא דנה מהו הזמן הראוי לברך על ריח המוגמר: **אָמַר רַבִּי זֵירָא אָמַר רָבָא בַּר יִרְמְיָה, מֵאֵימָתַי מְבָרְכִין עַל הָרֵיחַ** של המוגמר, **מִשֶּׁתַּעֲלֶה תִּמְרָתוֹ** – משעה שיעלה עשנו.

שואלת הגמרא: **אָמַר לֵיהּ רַבִּי זֵירָא לְרָבָא בַּר יִרְמְיָה,** כיצד יברך על ריח המוגמר משתעלה תימרת העשן, **וְהָא לֹא קָא אָרַח** – והלא עדיין לא הריח את ריחו ולא נהנה ממנו. משיבה הגמרא: **אָמַר לֵיהּ** – השיב לו רבא בר ירמיה לרבי זירא, **וּלְטַעְמָיךְ** – ולשיטתך שסבור אתה שיש לברך רק לאחר שנהנה, יש להקשות, ברכת **'הַמּוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ' דְּמְבָרֵךְ** – שמברך לפני אכילת פת, כיצד הוא מברך, **וְהָא** [–והלא] בשעת הברכה **לֹא אָכַל** ולא נהנה. **אֶלָּא** יש להשיב, שמכל מקום **דַּעְתֵּיהּ לְמֵיכַל** – דעתו לאכול, ומעתה יכול לברך. **הָכָא נַמִּי** – אף כאן, בברכת הריח על המוגמר, הוא מברך בשעה **דַּדַּעְתֵּיהּ לְאָרוּחֵי** – שבדעתו להריח.

בברכת הריח יש חילוק בנוסח הברכה לפי המקור ממנו בא הריח. שאם בא הריח מן העץ, מברך 'בורא עצי בשמים'. ואם בא מן העשב, מברך 'בורא עשבי בשמים'. ואם בא משאר דברים, מברך 'בורא מיני בשמים'. הגמרא דנה מהי הברכה על המוגמר, שריחו בא מן העץ רק לאחר שכבר נשרף בגחלים: **אָמַר רַבִּי חִיָּיא בְּרֵיהּ דְּאַבָּא בַּר נַחְמָנִי** שכך **אָמַר רַב חִסְדָּא אָמַר רַב, וְאָמְרִי לָהּ** – ויש אומרים ששמועה זו **אָמַר רַב חִסְדָּא אָמַר זְעִירִי, כָּל הַמּוּגְמָרוֹת** [–מיני המוגמר] **מְבָרְכִין עֲלֵיהֶן 'בּוֹרֵא עֲצֵי בְשָׂמִים'**, ואין אומרים שכיון שהעץ כבר נשרף יברכו עליו 'בורא מיני בשמים', אלא מברך 'בורא עצי בשמים' על התימור העולה מהעצים שנשרפו, **חוּץ מִמּוּשָׁק** [–מין בושם], **שֶׁמִּן הַחִיָּה הוּא** בא ולא מעץ, **שֶׁמְּבָרְכִין עָלָיו 'בּוֹרֵא מִינֵי בְשָׂמִים'.**

מקשה הגמרא: **מֵיתִיבִי** – הקשו בני הישיבה על דברי רב חסדא, שנינו בברייתא, **אֵין מְבָרְכִין 'בּוֹרֵא עֲצֵי בְשָׂמִים' אֶלָּא עַל** ריח הבא מעץ **אֲפַרְסְמוֹן** שֶׁל בֵּית רַבִּי **וְעַל** ריח הבא מעץ **אֲפַרְסְמוֹן** שֶׁל בֵּית **קֵיסָר** [והוא הדין בעץ אפרסמון שבכל מקום, ונקט התנא בית רבי ובית קיסר, משום שעץ אפרסמון אינו מצוי אלא בבית מלכים ובעלי גדולה], **וְכֵן עַל** ריח הבא מן **הַהֲדַס שֶׁבְּכָל מָקוֹם,** שבאלו העץ נותן ריח כמות שהוא בלא שריפה. ואילו במוגמר שהעץ נשרף, אין לברך עליו 'בורא עצי בשמים', אלא 'בורא מיני בשמים'.

מסיקה הגמרא: **תִּיוּבְתָּא** – אכן ברייתא זו היא פירכא לדברי רב חסדא ונדחו דבריו, ועל המוגמר מברכים 'בורא מיני בשמים'.

הגמרא דנה מה מברכים על שמן אפרסמון: **אָמַר לֵיהּ** [–שאל אותו] **רַב חִסְדָּא לְרַב יִצְחָק, הַאי מִשְׁחָא דַּאֲפַרְסְמוֹן** – שמן זה של אפרסמון, **מַאי מְבָרְכִין עָלָיוּהּ** – מה מברכים על ריחו. **אָמַר לֵיהּ** – השיב לו רב יצחק לרב חסדא, **הָכִי** [–כך] **אָמַר רַב יְהוּדָה,** מברכים עליו **'בּוֹרֵא שֶׁמֶן אַרְצֵנוּ'** [שהאפרסמון גדל בארץ ישראל בעיר יריחו]. **אָמַר לֵיהּ** רב חסדא לרב יצחק, **כַּד מִינֵיהּ דְּרַב יְהוּדָה** – חוץ מרב יהודה, כלומר אין להוכיח מדבריו בענין זה, משום **דַּחֲבִיבָא לֵיהּ** – שחביבה לו **אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל** ולכן הוא מזכיר אותה בברכה ואומר 'ארצנו', ועדיין יש לשאול **לְכוּלֵּי עָלְמָא מַאי** – לכל העולם [מלבד רב יהודה] מהי הברכה שיש לברך על ריח שמן אפרסמון. **אָמַר לֵיהּ** רב יצחק לרב חסדא, **הָכִי** [–כך] **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן,** מברכים עליו **'בּוֹרֵא שֶׁמֶן עֶרֶב'.**

דרכם היה לשרות עצי בשמים בשמן, ולאחר זמן השמן קולט את ריח העץ. הגמרא דנה מה מברכים על ריח השמן בעוד העץ בתוכו: **אָמַר רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה, הַאי כְּשַׁרְתָּא** [–קושט, עץ בושם], **מְבָרְכִין עָלָיוּהּ** – על ריחו **'בּוֹרֵא עֲצֵי בְשָׂמִים', אֲבָל** על ריחו של **מִשְׁחָא כְּבִישָׁא** [–שמן שנכבש בו הקושט וקלט מריחו, והקושט עדיין טמון בשמן], **לֹא** מברכים 'בורא עצי בשמים', מפני שהעץ אינו נראה לעינים. **וְרַב כַּהֲנָא אָמַר, אֲפִילּוּ** על **מִשְׁחָא כְּבִישָׁא** מברכים 'בורא עצי בשמים', משום שהעץ קיים בתוכו, **אֲבָל** על ריחו של **מִשְׁחָא טְחִינָא** [–שמן שנטחן בתוכו הקושט] **לֹא** מברכים 'בורא עצי בשמים', אף שבתוכו קיימת טחינת העץ, שכיון שנטחן אינו נחשב קיים בעינו לברך עליו ברכתו הראויה. **נְהַרְדְּעֵי אָמְרִי** [–בני הישיבה בנהרדעא אמרו], **אֲפִילּוּ** על ריחו של **מִשְׁחָא טְחִינָא** מברכים 'בורא עצי בשמים', שאף לאחר שנטחן נחשב קיים בעינו לברך עליו ברכתו הראויה.

מלכים־א ה יב־כב

ה יב וַיְדַבֵּר שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים מָשָׁל וַיְהִי שִׁירוֹ חֲמִשָּׁה וָאָלֶף: יג וַיְדַבֵּר עַל־הָעֵצִים מִן־הָאֶרֶז אֲשֶׁר בַּלְּבָנוֹן
וְעַד הָאֵזוֹב אֲשֶׁר יֹצֵא בַּקִּיר וַיְדַבֵּר עַל־הַבְּהֵמָה וְעַל־הָעוֹף וְעַל־הָרֶמֶשׂ וְעַל־הַדָּגִים: יד וַיָּבֹאוּ
מִכָּל־הָעַמִּים לִשְׁמֹעַ אֵת חָכְמַת שְׁלֹמֹה מֵאֵת כָּל־מַלְכֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר שָׁמְעוּ אֶת־חָכְמָתוֹ: טו וַיִּשְׁלַח
חִירָם מֶלֶךְ־צֹר אֶת־עֲבָדָיו אֶל־שְׁלֹמֹה כִּי שָׁמַע כִּי אֹתוֹ מָשְׁחוּ לְמֶלֶךְ תַּחַת אָבִיהוּ כִּי אֹהֵב הָיָה חִירָם
לְדָוִד כָּל־הַיָּמִים: טז וַיִּשְׁלַח שְׁלֹמֹה אֶל־חִירָם לֵאמֹר: יז אַתָּה יָדַעְתָּ אֶת־דָּוִד אָבִי כִּי לֹא יָכֹל לִבְנוֹת
בַּיִת לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהָיו מִפְּנֵי הַמִּלְחָמָה אֲשֶׁר סְבָבֻהוּ עַד תֵּת־יְהוָה אֹתָם תַּחַת כַּפּוֹת (רגלו) רַגְלָיו:
יח וְעַתָּה הֵנִיחַ יְהוָה אֱלֹהַי לִי מִסָּבִיב אֵין שָׂטָן וְאֵין פֶּגַע רָע: יט וְהִנְנִי אֹמֵר לִבְנוֹת בַּיִת לְשֵׁם יְהוָה
אֱלֹהָי כַּאֲשֶׁר | דִּבֶּר יְהוָה אֶל־דָּוִד אָבִי לֵאמֹר בִּנְךָ אֲשֶׁר אֶתֵּן תַּחְתֶּיךָ עַל־כִּסְאֶךָ הוּא־יִבְנֶה הַבַּיִת לִשְׁמִי:
כ וְעַתָּה צַוֵּהּ וְיִכְרְתוּ־לִי אֲרָזִים מִן־הַלְּבָנוֹן וַעֲבָדַי יִהְיוּ עִם־עֲבָדֶיךָ וּשְׂכַר עֲבָדֶיךָ אֶתֵּן לְךָ כְּכֹל אֲשֶׁר
תֹּאמַר כִּי | אַתָּה יָדַעְתָּ כִּי אֵין בָּנוּ אִישׁ יֹדֵעַ לִכְרֹת־עֵצִים כַּצִּדֹנִים: כא וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ חִירָם אֶת־דִּבְרֵי
שְׁלֹמֹה וַיִּשְׂמַח מְאֹד וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ יְהוָה הַיּוֹם אֲשֶׁר נָתַן לְדָוִד בֵּן חָכָם עַל־הָעָם הָרָב הַזֶּה: כב וַיִּשְׁלַח
חִירָם אֶל־שְׁלֹמֹה לֵאמֹר שָׁמַעְתִּי אֵת אֲשֶׁר־שָׁלַחְתָּ אֵלַי אֲנִי אֶעֱשֶׂה אֶת־כָּל־חֶפְצְךָ בַּעֲצֵי אֲרָזִים וּבַעֲצֵי
בְרוֹשִׁים:

רש"י

(יב) שלשת אלפים משל. שלשת למודי משלות, שלש פעמים כתוב 'משלי שלמה' בספר משלי: **ויהי שירו חמשה.** שלשה אלה, ושיר השירים, וקהלת: **ואלף.** בכל אחד כדי הוא ללמוד. ומדרש אגדה (ערובין כא ב): שהיה אומר בכל פסוק שלשת אלפים משל, ועל כל משל, אלף וחמשה טעמים: **(יג) וידבר על העצים.** מה רפואת כל אחד, ועץ פלוני יפה לבנין פלוני, וליטע בקרקע פלונית וכן על הבהמה, מה רפואתה, ועיקר גדוליה ומאכלה. ומדרש אגדה (ילקוט שמעוני רמז קעח): מה ראה מצורע ליטהר בגבוה שבגבוהים, ובנמוך שבנמוכים, ועל הבהמה ועל העוף, מה ראה זה להיות כשר בשחיטה בסימן אחד, וזה בשני סימנין, ודגים וחגבים בלא כלום: **(יז) לא יכול לבנות בית וגו'.** לא היה רשאי מפני המלחמה, והכתוב אומר (דברים יב ט): והניח לכם מכל אויביכם מסביב, ואחר כך (פסוק יא): והיה המקום וגו' לשכנו תדרשו וגו' (פסוק ה): **(כ) כצדנים.** שכנים ליער לצד אחד היו, ובממשלתו של חירם:

מצודת דוד

(יב) שלשת אלפים משל. המציא בשכלו ובדא מלבו משלים, להכניס בלב יראת ה'. והנה המשלים ההם אינם נמצאים אצלינו, כי רבים מספריו נאבדו מאתנו בגלותינו, ובאו לידי העובדי כוכבים, ומהם העתיקו מלים וקראו על שמם, ואולם גנוב הוא אתם: **ויהי שירו.** גם עשה שירים במספר חמשה ואלף. ואף המה אינם אתנו, כי נאבדו: **(יג) וידבר על העצים.** אמר טבעי כל העצים, וחשבון הרכבת היסודות אשר בכל אחד: **מן הארז וגו'.** רצה לומר: בכל מיני העצים והעשבים, מגדול ועד קטן: **על הבהמה וגו'.** טבעם והרכבת היסודות אשר בהם: **(יד) מאת כל מלכי הארץ.** כי כל מלכי הארץ היו באים אל שלמה לשמוע חכמתו, ובשובם באו העמים אל מלכיהם, לשמוע מהם חכמת שלמה: **(טו) אל שלמה.** לדבר על לבו דברי שלום ואמת, וכמנהג המלכים זה לזה: **(יז) עד תת.** רצה לומר: אבי היה מוטרד במלחמה כל ימיו, עד השלימו זה עמדי, ובעזר ה' הנם תחת רגלי: **(כ) ויכרתו לי ארזים.** לצורך הבנין: **מן הלבנון.** אשר היה בארץ חירם: **ועבדי יהיו וגו'.** גם עבדי יהיו עמהם לעזרה: **כי אין בנו וגו'.** לזה יכרתו עבדיך: **כצידונים.** צור וצידון קרובים זה לזה, והם ממלכה אחת: **(כא) וישמח מאד.** לפי שמתוך סדור דבריו הכיר חירם בחכמתו, ובדברי הימים (ב ב י טו) מאריך יותר ביופי סדור דבריו, וקצר כאן: **על העם.** מולך על העם, והוא מקרא קצר: **(כב) כל חפצך.** מה שתרצה: **ובעצי ברושים.** עם כי לא שאל על הברושים הבטיחו לעשות חפצו גם בזה:

מצודת ציון

(יג) האזוב. שם עשב מה: **בקיר.** בכותל: **הרמש.** הם השרצים הנמוכים קצרי הרגל הרוחשים בארץ, כמו (בראשית א כו) הרמש הרומש על הארץ: **(יח) הניח.** מלשון מנוחה: **אין שטן.** אין מקטרג: **פגע.** ענין פגישה, וכן (שם כח יא) ויפגע במקום: **(כ) הלבנון.** שם יער:

תהלים סב א־ה

סב. א לַמְנַצֵּחַ עַל־יְדוּתוּן מִזְמוֹר לְדָוִד: ב אַךְ אֶל־אֱלֹהִים דֹּומִיָּה נַפְשִׁי מִמֶּנּוּ יְשׁוּעָתִי: ג אַךְ־הוּא צוּרִי
וִישׁוּעָתִי מִשְׂגַּבִּי לֹא־אֶמּוֹט רַבָּה: ד עַד־אָנָה | תְּהוֹתְתֻּו עַל־אִישׁ תְּרָצְּחוּ כֻּלְּכֶם כְּקִיר נָטוּי גָּדֵר הֲדֹחוּיָה:
ה אַךְ מִשְּׂאֵתוֹ | יָעֵצוּ לְהַדִּיחַ יִרְצוּ כָזָב בְּפִיו יְבָרֵכוּ וּבְקִרְבָּם יְקַלְלוּ־סֶלָה:

רש"י

(א) על ידותון. שם כלי שיר ומדרש אגדה על הדתות ועל הדינין הנגזרים על ישראל מאויביהם: **(ב) דומיה נפשי.** מצפה נפשי כמו דום לה׳ והתחולל לו (לעיל ל"ז): **(ג) לא אמוט רבה.** מטות גדולות, ומדרש אגדה רבה גיהנם: **(ד) תהותתו.** מנחם פי׳ מגזרת התיו לאכלה (ירמיה י"ב), **ויתא ראשי עם,** (דברים ל"ג), **עד אנה תאספו** על איש, ול"נ שיש לפותרו לשון הוות ויהא ה"א ותי"ו שורש כאשר יאמר מן מת מות, כך נאמר מן יסוד הת הות ולשון רבים הוות והוא לשון מחשבת שבר ותרמית, ויש מפרשין תהותתו כמו תאריכו לשונכם על בני אדם ברע ודימוה לל׳ הערב כשמרבה בדברים (סא"א): **כקיר נטוי.** המוכן ליפול על בני אדם: **(ה) משאתו.** לפי שאתם יגורים מן בני אדם שמא ימלוך וישלם גמולכם יעצתם להדיח עליו הרעה: **בפיו.** של כל אחד ואחד מהם יברכו: **ובקרבם.** ובמחשבותם יקללו סלה:

מצודת דוד

(ב) אך וגו׳. לא שמתי תוחלתי באדם אך אל אלהים תקוה נפשי כי מעולם ישועתי ממנו: **(ג) אך הוא צורי.** ולא זולתו: **משגבי.** ועל שהוא משגבי לזה לא אמוט נטיה רבה מבלי תקומה: **(ד) עד אנה.** עד מתי תחשבו הוות על כל איש ואיש: **תרצחו.** יהי רצון שתרצחו כולכם ובתחלה תהיו ככותל הנטוי לפול וכגדר הנדחה ממקומה כן תהיו בתחלה בפחד ואימה ובסוף תמותו ע"י רציחה: **(ה) אך משאתו.** ר"ל הן לא הרעותי את אחד מהם אך כל אחד מהם בעבור רוממתו וגאותו יעצו ביניהם להדיחני מן העולם ורוצים הם בהכזב הנאמר עלי בפני שאול: **בפיו.** כ"א מהם מברך אותי בפיו מן השפה ולחוץ אבל בקרב לבם מקללים אותי לעולם אף בעת שמברכים אותי בפה:

מצודת ציון

(א) ידותון. שם כלי נגון: **(ב) דומיה.** ענין תקוה כמו דמינו אלהים חסדך (לעיל מ"ח): **(ד) תהותתו.** מל׳ הוות ושבר: **כקיר.** גדר. ענין כותל בית וחצר: **(ה) משאתו.** ענין הרמה: **כזב.** ענין דבר הנפסק כמו אשר לא יכזבו מימיו (ישעיה נח):

יהל אור

ו אך הבל בני אדם כזב בני איש (עיין בפירש"י בסי׳ מ"ט ג׳ ע"פ גם בני אדם גם בני איש שפי׳ בני אדם בני אברהם שנקרא האדם הגדול שבענקים. יהושע י"ד. בני ישמעאל ובני קטורה. בני איש בני נח שנקרא איש צדיק בפ׳ נח ו׳ ט׳. אמנם בת"י שם פי׳ בני אדם. בני אדם קדמאה בני איש בני דיעקב. וברבות אמור פכ"ט ע"פ אך הבל בני אדם משמע דקאי על בני אברהם) במאזנים לעלות המה מהבל יחד. ופירש"י אך הבל כו׳ ואל תיראו מהם מאחר שהקב"ה מחסה לנו בעת צרה. במאזנים לעלות אם גאו לעלות במאזנים הם והבליהם שוין כן פשוטו ומדרשו לענין הזוגות עכ"ל.

(ב) **בירושלמי** פ"ה דביצה ה"ב במאזנים לעלות המה מהבל יחד ופי׳ בקה"ט דרשו בויקרא רבא עד שהם עשויים הבל מתוך מעי אמן הם יחד שמעינן דמה׳ כבר יצאו הזווגים עכ"ל והוא ברבות אמור פכ"ט א"ר חייא עד שהן עשוין הבל בתוך מעי אמן הם יחד. וע׳ ברבות ויצא ר"פ ס"ח:

עו"ש ברבות אמור פכ"ט א"ר נחמן כל הבלים וכזבים שבני אברהם אבינו עושים בעוה"ז (מזה מוכח דפי׳ אך הבל בני אדם קאי על בנ"י וכדלעיל) כדאי הוא לכפר בעד כולם הה"ד האדם הגדול בענקים יהושע י"ד (והיינו כמ"ש דבחי׳ האדם הגדול הוא אריך אנפין ומשם מקור הסליחה) במאזנים לעלות במאזנים הוא מתכפר להם בחדשו שמזלו מאזנים ואיזו זה חדש תשרי. תשרו ותשבוק ותכפר על חובי עמך אימתי בחדש השביעי עכ"ל. בתו"א פ׳ מקץ בד"ה רני ושמחי פי׳ מאזי צדק שיש בחי׳ מאזנים ששוקלים בחי׳ עומ"ש שנמשך לכל חד וחד לפום שיעורא דיליה עכ"ל. ועמ"ש במ"א בענין מתקלא דאיתא באדר"ז האזינו דר"צ ע"א אתקין כעין דו"נ כו׳ חכמה אב בינה אם חו"ב בחד מתקלא אתקלו דכר ונוק׳ כו׳ עכ"ל. והם חו"ג שצ"ל ב׳ הבחי׳ יחד שלא יהי׳ ריבוי האור כמו בתהו שהי׳ שבה"כ כו׳ וצ"ל אור וכלי וז"ס המתקלא שהיא מגבורה דע"י שבמו"ס. ומזה נמשך למטה חיבור אין ויש להיות יש ובטל כו׳. וכן משם נמשך ג"כ המשקל כמה יומשך לכל א׳ בבני חיי ומזוני. וכן משפט לאלקי יעקב בגלוי אלקות שיומשך לכל א׳. וע׳ ברבות פ׳ בא ס"פ י"ו ע"פ משכו וקחו לכם צאן בענין פי׳ פלס ומאזני משפט לה׳. במשלי ט"ז י"א. וברבות וישב פרשה פ"ד דצ"ג ג׳. וע׳ ע"פ זה בספר כד הקמח באות רי"ש ראש השנה. והנה בינה נק׳ ג"כ בוצינא דקרדוניתא שהיא קו המידה כי ממנה נמשכים חו"ג שהם כף זכות וכף חובה ב׳ כפות מאזנים והיא על גביהן ובינה נק׳ שביעאה זהו ענין בחדש השביעי ולכן מזלו מאזנים ולכן במאזנים לעלות כי מתקלא קו המדה זהו מקור ושרש ההשתלשלות ולכן היו הברכות ליעקב ע"י יצחק דוקא כמ"ש סד"ה ראה ריח בני בת"א פ׳ תולדות וכמ"ש ע"פ והשיבו לכמכם במשקל כו׳. ועוד כי אין הדינין נמשתקין אלא בשרשן כו׳. ועוד כי ענין המשקל תלוי במוחין דגדלות שלפי גדלות השכל יוכל למצוא לו זכות ע"ד וירח ה׳ כו׳ כי יצר לב האדם רע מנעוריו כו׳ וכמ"ש בביאור ע"פ החלצו בענין רשב"י שאמר יכולני לפטור את כל העולם מן הדין דהיינו מפני רבוי מוחין דגדלות שהמשיך בשרש כנס"י כו׳ כי הגבורות בשרשם כלולים עם החסדים ואזי הם גבורות ממותקות אבל כשנמשכים למטה מתפרדים ונעשה הגבורות בפ"ע אזי הם קשים. ועמ"ש בביאור מאמר הזח"ג ס"פ אחרי דע"ט ב׳ הביאו עלי כפרה כו׳. ועמ"ש בביאור הזח"ב פקודי דרל"ג ב׳ בענין כמה מדרגות שיש בקו המדה כו׳. וא"כ בשרש קו המדה בחו"ג דע"י שם הגבורות ממותקות בתכלית. וזהו ענין תשרי בחדש השביעי ומזלו מאזנים היינו שרש ומקור קו המדה שבבינה או בגבורה דע"י וע"כ במאזנים לעלות כו׳:

ב הַמֻּדָּר הֲנָאָה מֵחֲבֵרוֹ — שׁוֹקֵל אֶת שִׁקְלוֹ, וּפוֹרֵעַ אֶת חוֹבוֹ, וּמַחֲזִיר לוֹ אֶת אֲבֵדָתוֹ. מְקוֹם שֶׁנּוֹטְלִין עָלֶיהָ שָׂכָר — תִּפֹּל הֲנָאָה לַהֶקְדֵּשׁ.

ג וְתוֹרֵם אֶת תְּרוּמָתוֹ וּמַעְשְׂרוֹתָיו לְדַעְתּוֹ. וּמַקְרִיב עָלָיו קִנֵּי זָבִין, קִנֵּי זָבוֹת, קִנֵּי יוֹלְדוֹת, חַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת. וּמְלַמְּדוֹ מִדְּרָשׁ, הֲלָכוֹת, וַאֲגָדוֹת, אֲבָל לֹא יְלַמְּדֶנּוּ מִקְרָא; אֲבָל מְלַמֵּד הוּא אֶת בָּנָיו וְאֶת בְּנוֹתָיו מִקְרָא. וְזָן אֶת אִשְׁתּוֹ וְאֶת בָּנָיו, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא חַיָּב בִּמְזוֹנוֹתֵיהֶם. וְלֹא יָזוּן אֶת בְּהֶמְתּוֹ, בֵּין טְמֵאָה בֵּין טְהוֹרָה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: זָן אֶת הַטְּמֵאָה, וְאֵינוֹ זָן אֶת

פירוש ברטנורא

ב שוקל לו שקלו. מחצית השקל שחייב כל אחד מישראל בכל שנה לצורך קרבנות צבור. והמדיר יכול לשקול בשבילו, דמצוה בעלמא קעביד: **ופורע לו חובו.** אית דמוקמי לה דוקא בחוב שהתנה לוה עם המלוה שלא יפרענו אלא לכשירצה ולא יוכל המלוה ללחצו, והשתא לא אהני ליה מידי במה שפורע חובו. ואית דמוקמי לה בכל חוב שבעולם, שאינו אלא מונע את בעל חובו שלא יתבענו, ומניעת תביעה אינה בכלל הנאה: **ומחזיר לו אבדתו.** בין שהיו נכסי מחזיר אסורים על בעל אבדה בין שהיו נכסי בעל אבדה אסורים על המחזיר משום דמצוה קעביד: **ובמקום שנוטלין עליה שכר תפול הנאה להקדש.** כששניהם מודרים הנאה זה מזה, אם הוא נוטל שכר נמצא נהנה, ואם אינו נוטל שכר נמצא מהנה, לפיכך תפול הנאה להקדש. ולא אמרינן יוליך הנאה לים המלח, לפי שאסר עליו הנאתו כהקדש, הלכך כל הנאה הבאה לידו ממנו הקדש היא:

ג ותורם תרומתו ומעשרותיו לדעתו. כגון שאמר כל הרוצה לתרום יבא ויתרום. אבל לא יאמר לו לתרום, שהרי עושהו שליח והנאה היא לו שעושה שליחותו: **ומקריב לו קיני זבין וזבות.** כהן שהדיר את ישראל הנאה ממנו, יכול להקריב קרבנותיו שמביא על זב וזבה ויולדת: **ומלמדו מדרש.** ספרא וספרי, שהוא מדרש הפסוקים: **הלכות.** הלכה למשה מסיני: **אגדות.** דברי חכמים שהסמיכום על הפסוקים. וטעמא דשרי ללמדו כל הני, שאין אדם רשאי ליקח שכר כדי ללמד את חבירו את כל אלה, ואין כאן הנאה, דמצוה קעביד: **אבל לא ילמדנו מקרא.** שמותר ליטול שכר על למוד המקרא, שאינו אלא שכר פיסוק טעמים לנגן המקראות כהלכתן, ולאו דאורייתא הוא ושרי ליטול שכר עליו, ואם אינו נוטל נמצא מהנהו, ואם נוטל נמצא נהנה. ודוקא במקום שנהגו ליטול שכר על המקרא, אבל במקום שאין נוטלין שכר על המקרא אף המקרא שרי ללמדו: **אבל מלמד הוא את בניו.** ואע"ג דמצוה על האב ללמד את בנו וזה מוציאו מידי חובתו, לא מקריא הנאה, דמצות לאו ליהנות נתנו. וגם אפשר שהיה מוצא אחר שהיה מלמדו חנם: **ולא יזון את בהמתו.** דניחא ליה בפיטומה וקא מהני ליה: **טמאה נפשה**

משניות מבוארות – קהתי

באור משנה ב

משנה זו באה ללמדנו במודר הנאה מחברו, אילו דברים מותר לחברו לעשות לו ואין בהם משום הנאה האסורה על המודר.

הַמֻּדָּר הֲנָאָה מֵחֲבֵרוֹ — כגון ראובן, שנאסרה עליו בנדר הנאה משמעון, כמו שבארנו במשנה הקודמת, **שׁוֹקֵל אֶת שִׁקְלוֹ** — מותר שיתן שמעון בשבילו את מחצית השקל, שחייב כל אדם מישראל לשקול בכל שנה לתרומת הלשכה שבמקדש לצורך קרבנות הציבור (כמו ששנינו במסכת שקלים), **וּפוֹרֵעַ אֶת חוֹבוֹ** — וכן מותר שיפרע שמעון את חובו של ראובן לבעל חובו, שהואיל ואינו נותן כלום לידו של ראובן אלא לידי אחרים, לגזבר ההקדש או לבעל חובו, אין כאן אלא "הברחת ארי מעליו" **(גמרא)**, כלומר ששמעון אינו אלא מונע היזק מראובן ומסלק ממנו תובעים, שלא יתבעו אותו, ואין מניעת היזק וסילוק תביעה בכלל איסור הנאה. **וּמַחֲזִיר לוֹ אֶת אֲבֵדָתוֹ** — אם שמעון מצא אבידתו של ראובן, הריהו מחזירה לו, ואין כאן הנאה האסורה על ראובן, שהרי שלו הוא מחזיר לו, ואינו אלא מקיים מצוות השבת אבידה. **מְקוֹם שֶׁנּוֹטְלִין עָלֶיהָ שָׂכָר** — שמשלמים שכר למשיב אבידה, ואין שמעון רוצה ליטול שכר מראובן, ונמצא שיש הנאה ממש לראובן, **תִּפֹּל הֲנָאָה לַהֶקְדֵּשׁ** — הנאת השכר תפול להקדש, כלומר שאין ראובן רשאי ליהנות מהשכר שמחל לו שמעון, ועליו ליתן אותו להקדש, שהואיל ואסורה עליו הנאת שמעון כהקדש, הלכך כל הנאה הבאה לידו ממנו הרי היא הקדש. ויש מפרשים (על פי הגמרא): מקום שנוטלין עליה שכר — כגון ששניהם מודרים הנאה זה מזה, שאף בכגון זה מותר לכל אחד מהם להחזיר לחברו את אבידתו, לפי שאינו אלא מקיים מצוות השבת אבידה, ומצוות לאו ליהנות ניתנו, אלא שאם היו נוהגים שמשיב האבידה נוטל שכר, ונמצא שאם יטול שכר הריהו נהנה, ואם לא יטול שכר, הריהו מהנה את חברו, לפיכך תיפול הנאה להקדש **(ברטנורא; "תפארת ישראל")**.

באור משנה ג

משנתנו היא המשך המשנה הקודמת והיא מוסיפה ללמד בראובן שהיה מודר הנאה משמעון.

וְתוֹרֵם — שמעון, **אֶת תְּרוּמָתוֹ וּמַעְשְׂרוֹתָיו** — של ראובן, המודר הנאה ממנו, **לְדַעְתּוֹ** — בידיעתו של ראובן כגון שאמר ראובן: כל הרוצה לתרום יבוא ויתרום. אבל לא יאמר לשמעון לתרום לו, שהרי עושה אותו שליח, והנאה היא לו ששמעון עושה שליחותו. במפרשים מבואר, שדווקא כשתורם שמעון משל תבואת ראובן צריך שיתרום מדעתו, אבל אם שמעון תורם משלו על של ראובן, אינו צריך דעתו; ומותר לעשות לו כן כשם שמותר לפרוע את חובו, כפי ששנינו במשנה הקודמת **(המאירי; תוספות רבי עקיבא איגר)**. **וּמַקְרִיב עָלָיו** — אם שמעון הוא כהן, מותר לו להקריב בשביל ראובן, **קִנֵּי זָבִין, קִנֵּי זָבוֹת** — היינו שתי תורים או שני בני יונה, שחייבים זב וזבה להקריב ביום השמיני, לאחר שבעת ימים נקיים, **קִנֵּי יוֹלְדוֹת** — שנאמר ביולדת **(ויקרא יב, ו-ח)**: "ובמלאת ימי טהרה לבן או לבת תביא כבש בן שנתו לעולה ובן יונה או תור לחטאת... ואם לא תמצא ידה די שה ולקחה שתי תורים או שני בני יונה" וגו', **חַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת** — והוא הדין לכל הקרבנות, אלא שמשנתנו נקטה אלו לרבותא, שאף על פי שהקינין הללו, וכן חטאת ואשם של מצורע, מתירים את בעליהם באכילת קדשים, מכל מקום מותר לכהן להקריבם בשביל המודר ממנו הנאה, לפי שהכוהנים שלוחי שמים הם, ולא שלוחי בעל הקרבן, ואין כאן אלא גרמת הנאה בלבד. **וּמְלַמְּדוֹ מִדְּרָשׁ** — רשאי שמעון ללמד את ראובן מדרש פסוקי התורה, כגון מכילתא, ספרא וספרי, **הֲלָכוֹת, וַאֲגָדוֹת** — כלומר שמלמדו בחינם כל תורה שבעל פה, ואין בזה הנאה האסורה על ראובן, לפי שאין אדם רשאי ליטול שכר בעד לימוד התורה, ואין כאן אלא קיום מצוה בלבד, **אֲבָל לֹא יְלַמְּדֶנּוּ מִקְרָא** — בחינם, שכן המלמד מקרא מותר לו ליטול שכר משום לימוד פיסוק הטעמים, ואם אינו נוטל שכרו מראובן נמצא מהנהו. **אֲבָל מְלַמֵּד הוּא אֶת בָּנָיו וְאֶת בְּנוֹתָיו מִקְרָא** — רשאי שמעון ללמד מקרא את בניו ואת בנותיו של ראובן, שאף על פי שמצוה על האב ללמד את בניו תורה, ושמעון מוציא את ראובן מידי חובתו, אין בזה הנאה האסורה על ראובן, שמצוות לאו ליהנות ניתנו, והרי שמעון אינו אלא עושה מצוה במקומו של ראובן; **וְזָן** — שמעון, **אֶת אִשְׁתּוֹ וְאֶת בָּנָיו** — של ראובן, **אַף עַל פִּי שֶׁהוּא** — ראובן — **חַיָּב בִּמְזוֹנוֹתֵיהֶם** — לפי שאין שמעון נותן לידו של ראובן כלום, כמו שבארנו בדין ששנינו במשנה הקודמת: "שוקל את שקלו ופורע את חובו". **וְלֹא יָזוּן אֶת בְּהֶמְתּוֹ, בֵּין טְמֵאָה בֵּין טְהוֹרָה** — שכן פיטומה היא הנאה של ממש לראובן. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: זָן אֶת הַטְּמֵאָה, וְאֵינוֹ זָן**

הַטְּהוֹרָה. אָמְרוּ לוֹ: מַה בֵּין טְמֵאָה לִטְהוֹרָה? אָמַר לָהֶן: שֶׁהַטְּהוֹרָה נַפְשָׁהּ לַשָּׁמַיִם, וְגוּפָהּ שֶׁלּוֹ, וְהַטְּמֵאָה נַפְשָׁהּ וְגוּפָהּ לַשָּׁמַיִם. אָמְרוּ לוֹ: אַף הַטְּמֵאָה נַפְשָׁהּ לַשָּׁמַיִם, וְגוּפָהּ שֶׁלּוֹ, שֶׁאִם יִרְצֶה — הֲרֵי הוּא מוֹכְרָהּ לַגּוֹיִם, אוֹ מַאֲכִילָהּ לַכְּלָבִים.

ד הַמֻּדָּר הֲנָאָה מֵחֲבֵרוֹ וְנִכְנַס לְבַקְּרוֹ — עוֹמֵד, אֲבָל לֹא יוֹשֵׁב. וּמְרַפְּאֵהוּ רְפוּאַת נֶפֶשׁ, אֲבָל לֹא רְפוּאַת מָמוֹן. וְרוֹחֵץ עִמּוֹ בְּאַמְבָּטִי גְּדוֹלָה, אֲבָל לֹא בִּקְטַנָּה. וְיָשֵׁן עִמּוֹ בַּמִּטָּה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בִּימוֹת הַחַמָּה, אֲבָל לֹא בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַהֲנֵהוּ. וּמֵסֵב עִמּוֹ עַל הַמִּטָּה, וְאוֹכֵל עִמּוֹ עַל הַשֻּׁלְחָן, אֲבָל לֹא מִן הַתַּמְחוּי; אֲבָל אוֹכֵל הוּא עִמּוֹ מִן הַתַּמְחוּי הַחוּזֵר. לֹא יֹאכַל עִמּוֹ מִן הָאֵבוּס שֶׁלִּפְנֵי הַפּוֹעֲלִים. וְלֹא יַעֲשֶׂה עִמּוֹ בָּאוֹמֵן; דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: עוֹשֶׂה הוּא בְּרָחוֹק מִמֶּנּוּ.

ה הַמֻּדָּר הֲנָאָה מֵחֲבֵרוֹ לִפְנֵי שְׁבִיעִית — לֹא יוֹרֵד לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ, וְאֵינוֹ אוֹכֵל מִן הַנּוֹטוֹת; וּבַשְּׁבִיעִית — אֵינוֹ יוֹרֵד לְתוֹךְ

פירוש ברטנורא

וגופה לשמים. דלמלאכה קיימא ואינו חושש על פיטומה: **שאם ירצה מוכרה לעכו"ם.** לאכילה ונוטל דמים יתירים בשביל פיטומה:

ד עומד אבל לא יושב. מתניתין איירי כשנכסי המבקר אסורי על החולה, ובמקום שנוטלין שכר על הישיבה עם החולה, שאם יושב עמו ואינו נוטל שכרו הנהוג הרי מהנהו. אבל עמידה, זמן מועט הוא ואין רגילין ליטול עליה שכר: **רפואת הנפש.** רפואת גופו: **רפואת ממון.** רפואת בהמתו. לפי שחייב אדם לרפאות את חבירו כשחלה, שנאמר (דברים כ"ב) והשבותו לו, לרבות אבדת גופו, ומצוה קעביד, לפיכך אע"פ שהדירו הנאה ממנו מרפאו בידיו כשחלה בגופו. ואם חלתה בהמתו אינו יכול לרפאה בידים מפני שמהנהו, אבל אומר לו סם פלוני יפה לה, סם פלוני רע לה: **אבל לא בקטנה.** מפני שמהנהו כשמגביה עליו את המים: **אבל לא בימות הגשמים.** מפני שמחממו. והלכה כר' יהודה: **אבל לא מן התמחוי.** לא יאכל עמו בכלי אחד, שמא יניח מלאכול מנה יפה שבו כדי שיאכל זה שמודר הנאה ממנו, או שמא יקרב לפניו חתיכה שיאכל ונמצא מהנהו: **אבל אוכל הוא מן התמחוי החוזר.** לבעל הבית. ראובן אוכל בקערה שיודע שכשיחזירנה לבעל הבית יחזור בעל הבית וישלחנה לשמעון שמודר הנאה, ממנו ולא חיישינן שמא ישייר בקערה כדי שיאכל ממנה שמעון ונמצא מהנהו: **האבוס שלפני הפועלים.** כלי גדול שממלאים אותו ואוכלים בו כל הפועלים ביחד: **לא יעשה עמו באומן.** לא יקצור עמו באותה שורה שהוא קוצר. שגורם לו שממהר לעשות מלאכתו כשמוצא המקום פנוי ונמצא מהנהו. ואין הלכה כר"מ:

ה מן הנוטות. פירות תלויין הנוטין חוץ מן הפרדס: **ובשביעית לא ירד לתוך שדהו.** אע"ג דפירות שביעית רחמנא אפקרינהו, גוף הקרקע לא אפקר רחמנא,

משניות מבוארות – קהתי

אֶת הַטְּהוֹרָה – אמנם אסור לשמעון לזון את בהמתו הטהורה של ראובן, אבל את בהמתו הטמאה מותר לו לזון. **אָמְרוּ לוֹ** – חכמים: **מַה בֵּין טְמֵאָה לִטְהוֹרָה** – מה ראית להבדיל בדין זה בין טמאה לטהורה? **אָמַר לָהֶן: שֶׁהַטְּהוֹרָה, נַפְשָׁהּ לַשָּׁמַיִם וְגוּפָהּ שֶׁלּוֹ** – כלומר שהבהמה הטהורה, אף כשנפשה לשמים, היינו לאחר שתישחט, על כל פנים ייהנה ראובן מגופה, שיאכל בשרה, הלכך יש לו הנאה מפיטומה, **וְהַטְּמֵאָה** – אבל הבהמה הטמאה, **נַפְשָׁהּ וְגוּפָהּ לַשָּׁמַיִם** – כשהיא תמות, לא תהא לו כל הנאה מגופה, ולכן אינו נהנה מפיטומה. **אָמְרוּ לוֹ** – חכמים לרבי אליעזר: **אַף הַטְּמֵאָה נַפְשָׁהּ לַשָּׁמַיִם, וְגוּפָהּ שֶׁלּוֹ** – אף בבהמה טמאה יש הנאה לראובן מגופה, **שֶׁאִם יִרְצֶה, הֲרֵי הוּא מוֹכְרָהּ לַגּוֹיִם, אוֹ מַאֲכִילָהּ לַכְּלָבִים** – ונמצא נהנה מפיטומה. הלכך אסור לשמעון לזון את בהמתו של ראובן, המודר ממנו הנאה, בין טהורה בין טמאה.

באור משנה ד

הַמֻּדָּר הֲנָאָה מֵחֲבֵרוֹ – כגון שהיה ראובן מודר הנאה משמעון, וחלה ראובן, **וְנִכְנַס** – שמעון אליו, **לְבַקְּרוֹ** – לקיים מצוות ביקור חולים, **עוֹמֵד** – שמעון בשעת ביקורו, ושוהה אצל ראובן זמן מועט, **אֲבָל לֹא יוֹשֵׁב** – בגמרא מבואר, שמדובר כאן במקום שנוהגים לשלם שכר לאדם היושב אצל החולה, ואם שמעון יושב אצלו ואינו נוטל שכר, נמצא מהנהו הנאה האסורה עליו; אבל לעמוד מותר, שאינו אלא מקיים מצוות ביקור חולים. ויש סוברים, שאפילו במקום שאין נוהגים לשלם שכר על הישיבה אצל החולה עומד אבל לא יושב, גזירה שמא ישהה אצלו יותר מכדי מצוות ביקור חולים, ונמצא מהנהו. **וּמְרַפְּאֵהוּ רְפוּאַת נֶפֶשׁ** – כלומר רפואת גופו, שכן חייב אדם לרפא את חברו, שנאמר (**דברים כב, ב**): "והשבותו לו" – לרבות אבידת גופו; ואפילו כשיש שם רופא אחר, רשאי שמעון לרפא את ראובן, שלא מן הכל זוכה אדם להתרפא, **אֲבָל לֹא רְפוּאַת מָמוֹן** – כלומר רפואת בהמתו (**גמרא**), שאם חלתה בהמתו של ראובן אסור לשמעון לרפאה, מפני שמהנהו, **וְרוֹחֵץ עִמּוֹ בְּאַמְבָּטִי גְּדוֹלָה, אֲבָל לֹא בִּקְטַנָּה** – שכן באמבטי קטנה מהנה שמעון את ראובן, שמגביה עליו את המים שבתוכה, **וְיָשֵׁן עִמּוֹ בַּמִּטָּה** – שאינה של שמעון. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בִּימוֹת הַחַמָּה** – מותר לשמעון לישון עם ראובן במטה, **אֲבָל לֹא בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַהֲנֵהוּ** – שמחממו. **וּמֵסֵב עִמּוֹ עַל הַמִּטָּה** – אפילו בימות הגשמים, ואין חוששים שמא יישן עמו, **וְאוֹכֵל עִמּוֹ עַל הַשֻּׁלְחָן** – ואין חוששים שמא יאכל ראובן משל שמעון, **אֲבָל לֹא מִן הַתַּמְחוּי** – אסור לשמעון לאכול עם ראובן מן הקערה הגדולה, המשותפת לכל המסובים, שמא יניח לו את המנה היפה, **אֲבָל אוֹכֵל הוּא עִמּוֹ מִן הַתַّמְחוּי הַחוּזֵר** – בגמרא מבואר: "מן התמחוי החוזר לבעל הבית", היינו מן הקערה שיש בה מאכל הרבה, וכל אחד אוכל ממנה לשובע, ועוד משתייר בה מותר החוזר לבעל הבית; בכגון זה אין כל חשש שמא יהנה שמעון את ראובן. **לֹא יֹאכַל עִמּוֹ** – שמעון עם ראובן, **מִן הָאֵבוּס שֶׁלִּפְנֵי הַפּוֹעֲלִים** – נוהגים היו לתת אוכל לפועלים בקערה גדולה וארוכה הדומה לאבוס, ואף בקערה זו לא יאכל עמו יחד, שכן אם אחד מהם אוכל מעט הרי מתרבה חלקו של חברו, ונמצא מהנהו; **וְלֹא יַעֲשֶׂה עִמּוֹ בָּאוֹמֵן** – לא יעדור שמעון עם ראובן בתלם אחד, מפני שמרפה את הקרקע ונמצא מסייעו בעבודתו ומהנהו. ויש מפרשים: "ולא יעשה עמו באומן" – לא יקצור עמו בשורה אחת, שמקל עליו את עבודתו כשמפנה לו מקום, ונמצא מהנהו (**רמב"ם**); **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר** – הסובר שאסור לעשות עמו באומן אפילו בריחוק מקום, גזירה שמא יעשה עמו גם בקירוב מקום. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: עוֹשֶׂה הוּא בְּרָחוֹק מִמֶּנּוּ** – שאין גוזרים ברחוק משום קרוב.

באור משנה ה

כתוב בתורה (שמות כג, יא): "והשביעית תשמטנה ונטשתה ואכלו אביוני עמך ויתרם תאכל חית השדה. כן תעשה לכרמך לזיתך". מכאן שפירות שביעית הם הפקר, ומותר לכל אדם להיכנס לתוך שדהו וכרמו של חברו, כדי לאכול מן הפירות. משנה זו באה ללמדנו מה דינו של המודר הנאה מחברו בשנת השמיטה.

הַמֻּדָּר הֲנָאָה מֵחֲבֵרוֹ לִפְנֵי שְׁבִיעִית – כגון שהדיר שמעון את ראובן לפני שנת השמיטה, שלא ייהנה ממנו, **לֹא יוֹרֵד לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ** – אסור לראובן להיכנס אף בשנת השמיטה לתוך שדהו של שמעון, שהרי אסורה עליו דריסת הרגל ברשותו, כמו ששנינו במשנה א בפרקנו, **וְאֵינוֹ אוֹכֵל מִן הַנּוֹטוֹת** – וכן אסור לראובן לאכול מן הפירות הנוטים חוץ לשדהו של שמעון, ואפילו בשנת השמיטה, שכן "אדם

שָׁדֵהוּ, אֲבָל אוֹכֵל הוּא מִן הַנּוֹטוֹת. נָדַר הֵימֶנּוּ מַאֲכָל לִפְנֵי שְׁבִיעִית — יוֹרֵד לְתוֹךְ שָׁדֵהוּ, וְאֵינוֹ אוֹכֵל מִן הַפֵּרוֹת; וּבַשְּׁבִיעִית — יוֹרֵד וְאוֹכֵל.

ו הַמֻּדָּר הֲנָאָה מֵחֲבֵרוֹ — לֹא יַשְׁאִילֶנּוּ וְלֹא יִשְׁאַל מִמֶּנּוּ, לֹא יַלְוֶנּוּ וְלֹא יִלְוֶה מִמֶּנּוּ, וְלֹא יִמְכֹּר לוֹ וְלֹא יִקַּח מִמֶּנּוּ. אָמַר לוֹ: הַשְׁאִילֵנִי פָּרָתְךָ. אָמַר לוֹ: אֵינָהּ פְּנוּיָה. אָמַר: קוֹנָם שֶׁדִּי שֶׁאֵנִי חוֹרֵשׁ בָּהּ לְעוֹלָם, אִם הָיָה דַּרְכּוֹ לַחֲרוֹשׁ — הוּא אָסוּר, וְכָל אָדָם מֻתָּרִין; אִם אֵין דַּרְכּוֹ לַחֲרוֹשׁ — הוּא וְכָל אָדָם אֲסוּרִין.

ז הַמֻּדָּר הֲנָאָה מֵחֲבֵרוֹ וְאֵין לוֹ מַה יֹּאכַל — הוֹלֵךְ אֵצֶל הַחֲנְוָנִי, וְאוֹמֵר: אִישׁ פְּלוֹנִי מֻדָּר מִמֶּנִּי הֲנָאָה, וְאֵינִי יוֹדֵעַ מָה אֶעֱשֶׂה? וְהוּא נוֹתֵן לוֹ, וּבָא וְנוֹטֵל מִזֶּה. הָיָה בֵּיתוֹ לִבְנוֹת, גְּדֵרוֹ לִגְדּוֹר, שָׁדֵהוּ לְקַצּוֹר — הוֹלֵךְ אֵצֶל הַפּוֹעֲלִים, וְאוֹמֵר: אִישׁ פְּלוֹנִי מֻדָּר מִמֶּנִּי הֲנָאָה, וְאֵינִי יוֹדֵעַ מָה אֶעֱשֶׂה? הֵם עוֹשִׂין עִמּוֹ, וּבָאִין וְנוֹטְלִין שָׂכָר מִזֶּה.

פירוש ברטנורא

וחיישינן שמא בשעה שאינו אוכל מן הפירות ישהה בשדה ויתעכב שם ויהנה מגוף הקרקע שאינו הפקר:

ו המודר הנאה מחבירו לא ישאילנו. גזירה שמא ישאל ממנו, והוא אסר הנאת אותו פלוני עליו. וכן לא ילונו, גזירה שמא ילוה ממנו: **ולא ימכור לו.** בפחות משויו, גזירה שמא יקח ממנו נמי בפחות משויו ונמצא נהנה: **אם היה דרכו לחרוש הוא אסור.** דלא איכון אלא שלא יחרוש הוא עצמו כמו שהיה רגיל, אבל אחרים יחרשו: **ואם אין דרכו לחרוש.** דעתו היה שלא יחרשו בה לא הוא ולא אחרים:

ז ואין לו מה יאכל. אורחא דמלתא נקט, וה"ה אפילו יש לו מה יאכל: **ובא זה ונוטל מזה.** אם ירצה ליתן לו, ואינו עובר על נדרו. אבל אינו יכול לכופו לשלם לו, דהא לא אמר לו תן לו ואני אפרע. ואם אמר לו כן, אסור, דהא שליח שוייה:

משניות מבוארות – קהתי

אוסר דבר שברשותו אפילו לכשיצא מרשותו" (גמרא); **וּבַשְּׁבִיעִית** — אבל אם הדיר שמעון את ראובן בשנת השמיטה, **אֵינוֹ יוֹרֵד לְתוֹךְ שָׁדֵהוּ** — אסור אמנם לראובן להיכנס לתוך שדהו של שמעון, כדי לאכול מהפירות שבתוכה שהם הפקר, גזירה שמא ישהה בשדה שלא לצורך אכילת פירות, ונמצא נהנה הנאת דריסת רגל בקרקע חברו, ולא הפקירה התורה את הקרקעות אלא לצורך אכילת פירותיהם בלבד, **אֲבָל אוֹכֵל הוּא מִן הַנּוֹטוֹת** — מותר לראובן לאכול מן הפירות הנוטים חוץ לשדהו של שמעון, שהואיל והדירו שמעון בשביעית, ופירות שביעית הפקר הם, ואינם ברשותו, לפיכך אינו יכול לאסור אותם עליו. **נָדַר הֵימֶנּוּ מַאֲכָל לִפְנֵי שְׁבִיעִית** — נדר ראובן לפני שנת השמיטה שלא ייהנה משמעון הנאת מאכל בלבד (עיין משנה א בפרקנו), **יוֹרֵד לְתוֹךְ שָׁדֵהוּ** — מותר לראובן להיכנס לתוך שדהו של שמעון, שהרי המודר מאכל מחברו מותר בדריסת הרגל, כמבואר לעיל (משנה א), **וְאֵינוֹ אוֹכֵל מִן הַפֵּרוֹת** — שהרי אסורה עליו הנאת מאכל משמעון; ואפילו כשהגיעה שנת השמיטה אסור לו לאכול מפירותיו, כמו שבארנו הטעם לעיל; **וּבַשְּׁבִיעִית** — אבל אם בשנת השביעית נדר ראובן, שלא ייהנה משמעון הנאת מאכל, **יוֹרֵד** — ראובן לתוך שדהו של שמעון, **וְאוֹכֵל** — מן הפירות שבתוכה, שאין פירות אלו של שמעון, אלא הפקר הם.

באור משנה ו

משנתנו מוסיפה ללמד במודר הנאה מחברו, מה הם הדברים האסורים עליו במשאו ומתנו עם חברו.

הַמֻּדָּר הֲנָאָה מֵחֲבֵרוֹ — היה ראובן מודר הנאה משמעון, **לֹא יַשְׁאִילֶנּוּ וְלֹא יִשְׁאַל מִמֶּנּוּ** — אסור לראובן לשאול כלים משמעון, שהרי אסורה עליו כל הנאה ממנו; וכן אסור לראובן אף להשאיל כלים לשמעון, גזירה שמא ישאל ממנו, **לֹא יַלְוֶנּוּ וְלֹא יִלְוֶה מִמֶּנּוּ** — אסור לראובן ללוות מעות משמעון, שזו הנאה האסורה עליו; וכן אסור לו גם להלוות את שמעון, גזירה שמא ילוה ממנו, **וְלֹא יִמְכֹּר לוֹ וְלֹא יִקַּח מִמֶּנּוּ** — אסור לראובן למכור דבר לשמעון ולא לקנות ממנו; ואפילו למכור לו דבר בפחות משוויו אסור, גזירה שמא גם יקנה ממנו בזול, ונמצא נהנה הנאה האסורה עליו. **אָמַר לוֹ: הַשְׁאִילֵנִי פָּרָתְךָ** — לא במודר ומדיר מדובר כאן, אלא דין אחר הוא המובא במשנה אגב ענין ההשאלה שהוזכר ברישא. אמר לו אדם לחברו שישאילנו פרתו, **אָמַר לוֹ: אֵינָהּ פְּנוּיָה** — ואמר לו חברו, שאינו יכול להשאיל לו את פרתו, משום שהיא במלאכתה, **אָמַר: קוֹנָם שֶׁדִּי שֶׁאֲנִי חוֹרֵשׁ בָּהּ לְעוֹלָם** — כעס הלה על חברו שסירב להשאיל לו את פרתו, ונדר שלא יחרוש שדהו בפרת חברו לעולם; ואחר כך השאיל לו חברו את פרתו, **אִם הָיָה דַּרְכּוֹ לַחֲרוֹשׁ** — אם רגיל היה השואל לחרוש בעצמו את שדהו, ולא על ידי אחרים, **הוּא אָסוּר** — לחרוש את שדהו בפרה זו, **וְכָל אָדָם מֻתָּרִין** — כגון עבדיו או חבריו מותרים לחרוש את שדהו באותה פרה, שלא נתכוון בנדרו אלא שלא יחרוש הוא עצמו כמו שהיה רגיל; **אִם אֵין דַּרְכּוֹ לַחֲרוֹשׁ** — ואם אינו רגיל לחרוש בעצמו אלא על ידי פועלים, **הוּא וְכָל אָדָם אֲסוּרִין** — גם לו וגם לאחרים אסור לחרוש שדהו בפרת חברו, שהואיל ואין דרכו לחרוש, אנו אומרים שכוונתו היתה בנדרו, שלא יחרוש בה בשדהו לא הוא ולא אחרים.

באור משנה ז

במשנה ב בפרקנו למדנו שהמודר הנאה מחברו, שוקל לו חברו את שקלו ופורע את חובו, ואין בזה משום הנאה האסורה על המודר, כמו שבארנו שם. משנתנו מוסיפה ללמד, שאף לכתחילה יכול המדיר לרמוז לחנווני או לפועלים, שיהא מוכן לפרוע את חובותיו של המודר, כפי שמבואר במשנה, ובלבד שלא יאמר המדיר בלשון שיש במשמעותו עשיית שליח.

הַמֻּדָּר הֲנָאָה מֵחֲבֵרוֹ — היה ראובן מודר הנאה משמעון, **וְאֵין לוֹ** — לראובן, **מַה יֹּאכַל** — ורוצה שמעון להמציא לו מזונות; **הוֹלֵךְ** — שמעון — **אֶצֶל הַחֲנְוָנִי, וְאוֹמֵר: אִישׁ פְּלוֹנִי** — ראובן — **מֻדָּר מִמֶּנִּי הֲנָאָה, וְאֵינִי יוֹדֵעַ מָה אֶעֱשֶׂה** — כדי שיהא לו מזון? **וְהוּא נוֹתֵן לוֹ** — והחנווני נותן מזונות לראובן, **וּבָא וְנוֹטֵל** — דמי המזונות, **מִזֶּה** — משמעון; ומותר לראובן ליהנות מן המזונות הללו, שאין החנווני שליחו של שמעון, שהרי לא אמר לו שמעון: "תן מזונות לראובן ואני אפרע לך"; אף אין החנווני יכול לכוף את שמעון שישלם לו, אלא אם שמעון רוצה הוא פורע לו, והרי שנינו לעיל (משנה ב) שמותר לשמעון לפרוע חובותיו של ראובן, ואין בזה הנאה האסורה עליו. ולא רק לצורך מזונות מותר לעשות כך, אלא אף לצורך בניין ביתו וכיוצא בזה, כמו שהמשנה שונה מיד. **הָיָה בֵּיתוֹ לִבְנוֹת, גְּדֵרוֹ לִגְדּוֹר, שָׁדֵהוּ לְקַצּוֹר** — היה לראובן לבנות בית או לעשות גדר או לקצור שדהו, ואין לו מעות לשלם לפועלים, **הוֹלֵךְ** — שמעון — **אֶצֶל הַפּוֹעֲלִים, וְאוֹמֵר: אִישׁ פְּלוֹנִי** — ראובן — **מֻדָּר מִמֶּנִּי הֲנָאָה, וְאֵינִי יוֹדֵעַ מָה אֶעֱשֶׂה** — כדי שיבנה ביתו או יעשה גדרו או יקצור שדהו? **הֵם עוֹשִׂין עִמּוֹ** — הפועלים עושים עם ראובן במלאכתו, כלומר עושים לו את המלאכה הדרושה לו, **וּבָאִין וְנוֹטְלִין שָׂכָר מִזֶּה** — משמעון, ואין ראובן עובר בזה על הנדר, כמו שבארנו לעיל בענין המזונות.

ח הָיוּ מְהַלְּכִין בַּדֶּרֶךְ וְאֵין לוֹ מַה יֹּאכַל — נוֹתֵן לְאַחֵר לְשׁוּם מַתָּנָה, וְהַלָּה מֻתָּר בָּהּ. אִם אֵין עִמָּהֶם אַחֵר — מַנִּיחַ עַל הַסֶּלַע אוֹ עַל הַגָּדֵר, וְאוֹמֵר: הֲרֵי הֵן מֻפְקָרִים לְכָל מִי שֶׁיַּחְפֹּץ, וְהַלָּה נוֹטֵל וְאוֹכֵל; וְרַבִּי יוֹסֵי אוֹסֵר.

פ ר ק ח מ י ש י

א הַשֻּׁתָּפִין שֶׁנָּדְרוּ הֲנָאָה זֶה מִזֶּה — אֲסוּרִין לִכָּנֵס לֶחָצֵר. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: זֶה נִכְנָס לְתוֹךְ שֶׁלּוֹ, וְזֶה נִכְנָס לְתוֹךְ שֶׁלּוֹ. וּשְׁנֵיהֶם אֲסוּרִים לְהֵעָמִיד שָׁם רֵחַיִם וְתַנּוּר, וּלְגַדֵּל תַּרְנְגוֹלִים. הָיָה אֶחָד מֵהֶם מְדָּר הֲנָאָה מֵחֲבֵרוֹ — לֹא יִכָּנֵס לֶחָצֵר. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: יָכוֹל הוּא לוֹמַר לוֹ: לְתוֹךְ שֶׁלִּי אֲנִי נִכְנָס, וְאֵינִי נִכְנָס לְתוֹךְ שֶׁלְּךָ. וְכוֹפִין אֶת הַנּוֹדֵר לִמְכּוֹר אֶת חֶלְקוֹ.

ב הָיָה אֶחָד מִן הַשּׁוּק מְדָּר מֵהֶם הֲנָאָה — לֹא יִכָּנֵס לֶחָצֵר. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: יָכוֹל הוּא לוֹמַר לוֹ: לְתוֹךְ

פירוש ברטנורא

ח ור"י אוסר. דכיון שאין שם אחר שיכול לזכות אלא הוא, הוי כמתנה. ואין הלכה כר' יוסי. ודוקא באין לו מה יאכל הוא דשרו רבנן, אבל באינש אחרינא לא:

ה א השותפין. שיש לכל אחד מהם בית בחצר, והחצר שלפני הבתים שניהם שותפין בה. ובזמן שיש בחצר דין חלוקה והוא שיהיה לכל בית ובית ארבע אמות בחצר לפני הבית וישאר עוד מן החצר ארבע אמות לזה, וארבע אמות לזה בהא מודו כולי עלמא דשניהם אסורים ליכנס בחצר עד שיחלוקו, הואיל ויש בה דין חלוקה. ולא אפלינו ר' אליעזר ורבנן אלא בחצר שאין בה דין חלוקה, רבנן אמרי כל אחד מהם בשל חברו הוא נכנס, ורבי אליעזר בן יעקב סבר יש ברירה והאי בדידיה קאזיל והאי בדידיה קאזיל: **ושניהם אסורים להעמיד שם רחים וכו'.** ומודה ר' אליעזר בן יעקב בכל הני דשותפים מעכבים זה על זה, דלא שייך להתיר מטעם ברירה. דכיון דבידו לעכב עליו ואינו מעכב נמצא מהנהו: **וכופין את הנודר למכור את חלקו.** דחיישינן מאחר שרואה את חברו נכנס ושכח ויכנס גם הוא. אבל כששניהם אסורים לא חיישינן. ודוקא כשנדר מעצמו שלא יהנה בשל חברו הוא דכופין אותו למכור חלקו, אבל אם חברו הדירו שלא יהנה ממנו, אנוס הוא ואין כופין אותו למכור דמאי אית ליה למיעבד, ואם אמרת כן כל שותף ידיר את חברו שלא יהנה ממנו כדי שיכופו אותו למכור לו חלקו:

ב היה אחד מן השוק וכו'. להודיעך כחו דרבי אליעזר בן יעקב נקט לה, דאפילו אחד מן השוק שאין לו חלק בחצר שרי ליה רבי אליעזר בן יעקב ליכנס ממעם

משניות מבוארות – קהתי

באור משנה ח

במשנה הקודמת למדנו, שאם ראובן מודר הנאה משמעון ואין לו מה יאכל, מותר לשמעון לומר לחנווני: ראובן, שהוא מודר הנאה ממני, זקוק למזונות, ואיני יודע מה אעשה? והחנווני נותן מזונות לראובן, ובא ונוטל דמיהם משמעון. משנתנו מוסיפה ללמד באותו ענין, שראובן מודר הנאה משמעון ואין לו מה יאכל, והיא דנה בכגון שראובן ושמעון היו שניהם לבדם בדרך. ויש הבדל (לפי המפרשים) בין הדין ששנינו במשנה הקודמת לדין של משנתנו, שדין המשנה הקודמת נוהג אפילו כשיש לראובן מה יאכל, ולא נקטה המשנה "ואין לו מה יאכל" אלא משום שכך דרכו של דבר, שאין אדם דואג למי שמודר ממנו הנאה אלא בכגון שאין לו מה יאכל; ואילו דין משנתנו נוהג דווקא כשאין לראובן מה יאכל (הרא"ש; ועיין תוספות רבי עקיבא איגר).

הָיוּ מְהַלְּכִין בַּדֶּרֶךְ – היה ראובן מודר הנאה משמעון, והיו שניהם מהלכים בדרך, **וְאֵין לוֹ** – לראובן, **מַה יֹּאכַל** – ורוצה שמעון לתת לו ממזונו, **נוֹתֵן לְאַחֵר לְשׁוּם מַתָּנָה** – אם יש עמהם אדם אחר, נותן לו שמעון מזונות לשם מתנה, **וְהַלָּה** – ראובן, **מֻתָּר בָּהּ** – במתנה שנותן לו האחר, כלומר שמותר לראובן לקבל מידי האחר את המזונות שהוא קיבל משמעון במתנה, ואין ראובן עובר בזה על הנדר. **אִם אֵין עִמָּהֶם אַחֵר** – ששניהם לבדם בדרך, ואין לראובן מה יאכל, **מַנִּיחַ** – שמעון מזונות, **עַל הַסֶּלַע אוֹ עַל הַגָּדֵר, וְאוֹמֵר: הֲרֵי הֵן מֻפְקָרִים לְכָל מִי שֶׁיַּחְפֹּץ** – היינו, שמפקיר את המזונות, וכל מי שרוצה יכול לזכות בהם, **וְהַלָּה נוֹטֵל וְאוֹכֵל** – ומותר לראובן ליטול מזונות אלו ולאכלם, שאינו נהנה משל שמעון אלא משל הפקר. **וְרַבִּי יוֹסֵי אוֹסֵר** – על ראובן ליטול מזונות אלו שהפקיר שמעון, שהואיל ואין שם אדם אחר שיכול לזכות במזונות, הרי זה כאילו נותן שמעון מתנה לראובן עצמו.

באור משנה א

משנתנו עוסקת בשותפים בחצר שלפני בתיהם, שכן בימיהם לא היו הבתים פתוחים לרחוב, אלא לתוך חצר, שהיתה לרוב משותפת לכמה בתים, ודיירי הבתים שבתוכה השתמשו בחצר לתשמישיהם השונים. ונוהגים היו להעמיד בחצר תנור לאפיה, ריחיים לטחינה, כיריים לבישול, וכן לגדל בה תרנגולים. חצר השייכת לשני בעלי בתים או יותר נקראת "חצר השותפין". והלכה היא, שכל אחד מהשותפים רשאי לעכב את חברו, שלא יעמיד בחצר תנור, ריחיים וכדומה, משום שהחצר צריכה להיות פנויה בעיקר לשם כניסה ויציאה. ברם, למעשה נוהגים היו השותפים לוותר זה לזה בדברים האמורים למעלה, ולא היו מקפידים על כך. – חצר השותפים שיש בה לפחות ארבע על ארבע אמות לכל אחד מן השותפים (5 מטרים מרובעים בערך), מלבד ארבע אמות לפני כל פתח, הרי זו "חצר שיש בה דין חלוקה", כלומר שרשאי אחד השותפים לתבוע חלוקת החצר ביניהם. ואם השותפים נדרו, שלא ליהנות זה מזה, אסורים הם להיכנס בחצר עד שיחלוקו (לפי מסקנת הגמרא). וחצר שאין בה כשיעור האמור לעיל, הרי זו "חצר שאין בה דין חלוקה", כלומר שאין אחד מהם יכול לתבוע חלוקת החצר, אלא יכול לומר לחברו: או מכור לי חלקך, או קנה חלקי ממני. ואם בחצר כזו נדרו השותפים שלא ליהנות זה מזה באנו למחלוקת תנאים במשנתנו.

הַשֻּׁתָּפִין – שיש להם חצר משותפת, ואין בה כדי חלוקה, **שֶׁנָּדְרוּ הֲנָאָה זֶה מִזֶּה** – שכל אחד מהם נדר שלא ליהנות משל חברו, **אֲסוּרִין לִכָּנֵס לֶחָצֵר** – לפי שנמצא כל אחד נהנה מדריסת הרגל ברשות חברו, שהרי כל החצר היא גם רשותו של חברו. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: זֶה נִכְנָס לְתוֹךְ שֶׁלּוֹ, וְזֶה נִכְנָס לְתוֹךְ שֶׁלּוֹ** – מותרים הם להיכנס לחצר, לפי שכל אחד מהם נכנס לתוך שלו ולא לתוך של חברו. בגמרא מבואר, שרבי אליעזר בן יעקב סובר: "יש ברירה", כלומר שכל אחד מהשותפים, בשעה שמשתמש בחצר, יכול לומר, שהוא משתמש אז בחלקו הוא שבירר לו ולא בשל חברו (עיין גמרא בבא קמא נא, א). **וּשְׁנֵיהֶם אֲסוּרִים** – לדברי הכל, **לְהַעֲמִיד שָׁם רֵחַיִם וְתַנּוּר, וּלְגַדֵּל תַּרְנְגוֹלִים** – שכן מן הדין רשאים השותפים בחצר לעכב זה על זה בדברים אלו, כמו שבארנו לעיל, וכשאינם מעכבים נמצאים נהנים זה מזה. **הָיָה אֶחָד מֵהֶם מְדָּר הֲנָאָה מֵחֲבֵרוֹ** – וחברו לא היה מודר הנאה ממנו, **לֹא יִכָּנֵס לֶחָצֵר** – אסור למודר להיכנס לחצר, כמו ששנינו ברישא. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר:** מותר למודר להיכנס לחצר, שכן **יָכוֹל הוּא לוֹמַר לוֹ** – לחברו: **לְתוֹךְ שֶׁלִּי אֲנִי נִכְנָס, וְאֵינִי נִכְנָס לְתוֹךְ שֶׁלְּךָ** – כמו שבארנו לעיל. **וְכוֹפִין אֶת הַנּוֹדֵר לִמְכּוֹר אֶת חֶלְקוֹ** – אם הוא מודר הנאה מחברו מחמת נדרו שנדר מעצמו שלא ייהנה מחברו, ולא מפני שהדירו חברו, כופים אותו למכור את חלקו בחצר לחברו, שהואיל וחברו נכנס ומשתמש בחצר, חוששים שמא גם הוא יעשה כחברו ויעבור על נדרו. ברם, אם הדירו חברו, אין כופים אותו למכור את חלקו, שהרי אנוס הוא; ואם תאמר כן, כל שותף ידיר את חברו שלא ייהנה ממנו, כדי שיכופו אותו למכור לו את חלקו.

באור משנה ב

במשנה הקודמת למדנו מחלוקת חכמים ורבי אליעזר בן יעקב בשותפים שנדרו הנאה זה מזה, וכן כשאחד מהם היה מודר מחברו, שחכמים סוברים: כל אחד מהשותפים, כשהוא נכנס לחצר המשותפת לשניהם, הרי הוא נהנה משל חברו; ורבי אליעזר בן יעקב סובר: כל אחד מהם משלו בלבד הוא נהנה. משנה זו מוסיפה להשמיענו, שאותה המחלוקת ישנה גם לגבי אדם אחר שהיה מודר הנאה מאחד השותפים של החצר.

הָיָה אֶחָד מִן הַשּׁוּק מְדָּר בְּאֶחָד מֵהֶם הֲנָאָה – היה אדם אחר

שֶׁל חֲבֵרְךָ אֲנִי נִכְנָס, וְאֵינִי נִכְנָס לְתוֹךְ שֶׁלְּךָ.

ג הַמֻּדָּר הֲנָאָה מֵחֲבֵרוֹ, וְיֵשׁ לוֹ מֶרְחָץ וּבֵית הַבַּד מֻשְׁכָּרִים בָּעִיר; אִם יֵשׁ לוֹ בָּהֶן תְּפִיסַת יָד — אָסוּר; אֵין לוֹ בָּהֶן תְּפִיסַת יָד — מֻתָּר. הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: קוֹנָם לְבֵיתְךָ שֶׁאֲנִי נִכְנָס, וְשָׁדְךָ שֶׁאֲנִי לוֹקֵחַ; מֵת אוֹ שֶׁמְּכָרוֹ לְאַחֵר — מֻתָּר. קוֹנָם לְבֵית זֶה שֶׁאֲנִי נִכְנָס, שָׂדֶה זוֹ שֶׁאֲנִי לוֹקֵחַ; מֵת אוֹ שֶׁמְּכָרוֹ לְאַחֵר — אָסוּר.

ד הֲרֵינִי עָלֶיךָ חֵרֶם — הַמֻּדָּר אָסוּר. הֲרֵי אַתְּ עָלַי חֵרֶם — הַנּוֹדֵר אָסוּר. הֲרֵינִי עָלֶיךָ וְאַתְּ עָלַי — שְׁנֵיהֶם אֲסוּרִין. וּשְׁנֵיהֶם מֻתָּרִין בְּדָבָר שֶׁל עוֹלֵי בָבֶל, וַאֲסוּרִין בְּדָבָר שֶׁל אוֹתָהּ הָעִיר.

ה וְאֵיזֶהוּ דָבָר שֶׁל עוֹלֵי בָבֶל? כְּגוֹן הַר הַבַּיִת וְהָעֲזָרוֹת, וְהַבּוֹר שֶׁבְּאֶמְצַע הַדֶּרֶךְ. וְאֵיזֶהוּ דָבָר שֶׁל אוֹתָהּ הָעִיר? כְּגוֹן הָרְחָבָה, וְהַמֶּרְחָץ, וּבֵית הַכְּנֶסֶת, וְהַתֵּבָה, וְהַסְּפָרִים. וְהַכּוֹתֵב חֶלְקוֹ לַנָּשִׁיא. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֶחָד כּוֹתֵב לַנָּשִׁיא וְאֶחָד כּוֹתֵב לַהֲדְיוֹט;

פירוש ברטנורא

ברירה. והלכה כרבי אליעזר בן יעקב:

ג המודר הנאה מחבירו ויש לו מרחץ ובית הבד וכו'. ראובן שנאסר עליו ליהנות בנכסי שמעון ויש לשמעון בעיר מרחץ ובית הבד שהשכירן לאחרים ובא ראובן להשתמש בהן, רואים אם נשאר לשמעון מקום בזה המרחץ ובית הבד שלא השכירו, כגון בור בבית המרחץ וכיוצא בזה, אסור לראובן להשתמש בהם. ואם לאו, מותר: **ומת או שמכרם לאחר מותר.** דכיון שאמר ביתך שדך, לא נתכוון אלא בזמן שהם שלו. אבל אם אמר בית זה או שדה זו, אסרם עליו לעולם:

ד הריני עליך חרם. הנאתי תהיה אסורה עליך בחרם שלא תוכל ליהנות ממני: **המודר אסור.** אע"פ שלא ענה אמן. שאדם יכול לאסור על חבירו שלא יהנה ממנו: **הרי אתה עלי חרם.** שאסר על עצמו כל הנאה שתבוא לו מחברו, הנודר אסור: **כדבר של עולי בבל.** כגון בור של עולי רגלים שהיו עולים מבבל לארץ ישראל לרגל, והיה אותו הבור באמצע הדרך וידן של כל ישראל שוה בו, והוי כהפקר ולא כדבר שהוא של שותפים:

ה הרחבה. השווקין שבעיר: **והתיבה.** שמניחין בה ספרים: **והספרים.** שקונים בני העיר ללמוד בהם: **והכותב חלקו לנשיא.** מפרש בגמרא דהכי קתני, ומה

משניות מבוארות – קהתי

מודר הנאה מאחד מן השותפים, **לֹא יִכָּנֵס לֶחָצֵר** – אסור למודר להיכנס לחצר השותפים, ואפילו כשהוא צריך לאותו שותף שאיננו מודר הנאה ממנו, או שהשותף צריך לו, לפי שבשעה שנכנס לחצר, הרי הוא נהנה מדריסת הרגל בחלקו של השותף שהנאתו אסורה עליו. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר:** מותר למודר להיכנס לחצר, שכן **יָכוֹל הוּא לוֹמַר לוֹ** – למדיר: **לְתוֹךְ שֶׁל חֲבֵרְךָ אֲנִי נִכְנָס, וְאֵינִי נִכְנָס לְתוֹךְ שֶׁלְּךָ** – שאף בכגון זה סובר רבי אליעזר בן יעקב, שכשהוא נכנס לחצר אינו נהנה אלא משל אותו השותף שהנאתו אינה אסורה עליו. יש מפרשים, שלא התיר לו רבי אליעזר בן יעקב להיכנס אלא כשהוא נכנס לצורך אותו שותף שאינו מודר הנאה ממנו (**הרשב"א**).

באור משנה ג

לאחר שלמדנו במשנה הקודמת דין המודר מחברו לגבי חצר שחברו שותף בו, באה משנתנו ללמד דינו של המודר לגבי נכסים שחברו השכירם, או מכרם, או הורישם, כפי שיבואר.

הַמֻּדָּר הֲנָאָה מֵחֲבֵרוֹ – היה ראובן מודר הנאה משמעון, **וְיֵשׁ לוֹ** – לשמעון, **מֶרְחָץ וּבֵית הַבַּד** – או בית הבד, שכותשים בו זיתים לסחוט את שמנם, **מֻשְׁכָּרִים בָּעִיר** – שהשכירם ללוי, קודם שהדיר את ראובן (**עיין "תוספות יום טוב"; "תפארת ישראל"**); **אִם יֵשׁ לוֹ בָּהֶן תְּפִיסַת יָד** – אם יש לשמעון זכות במרחץ או בבית הבד מלבד דמי השכירות הקצובים, כגון שהניח שם מקום שלא השכירו, או שמקבל אחוזים מהרווחים (**"תפארת ישראל"**), **אָסוּר** – לראובן ליהנות מהם, שהואיל ויש בהם לשמעון תפיסת יד, הרי הם כשלו. **אֵין לוֹ בָּהֶן תְּפִיסַת יָד** – שהשכירם שמעון לגמרי, **מֻתָּר** – לראובן ליהנות מהם, אף על פי שנכסי שמעון הם, שהואיל והשכירם ללוי ואין לו בהם כל תפיסת יד, אינו נהנה משל שמעון אלא משל לוי. **הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: קוֹנָם לְבֵיתְךָ שֶׁאֲנִי נִכְנָס, וְשָׁדְךָ שֶׁאֲנִי לוֹקֵחַ** – שאסר על עצמו בנדר את ביתו של חברו שלא ייכנס בו, או שאסר על עצמו את שדהו שלא יקנה אותה; **מֵת** – חברו ונפלו נכסיו ליורשיו, **אוֹ שֶׁמְּכָרוֹ לְאַחֵר** – שמכר חברו את ביתו או שדהו לאחר, **מֻתָּר** – לנודר להיכנס לבית, וכן לקנות את השדה מידי היורשים או מידי הלוקח, שהואיל ואמר בנדרו "ביתך" או "שדך", לא נתכוון לאסרם על עצמו אלא בזמן שהם של חברו. אבל אם אמר: **קוֹנָם לְבֵית זֶה שֶׁאֲנִי נִכְנָס,** או: קונם **שָׂדֶה זוֹ שֶׁאֲנִי לוֹקֵחַ** – שאמר "בית זה" או "שדה זו"; **מֵת** – בעל הבית או בעל השדה, **אוֹ שֶׁמְּכָרוֹ לְאַחֵר** – שמכר את הבית או את השדה לאחר, **אָסוּר** – לנודר להיכנס לבית או לקנות את השדה, שכן בלשון נדרו זה אסר את הבית והשדה עליו לעולם, ואפילו כשהם עוברים לידי אחרים.

באור משנה ד

עיקרה של משנתנו הוא ללמד, מה דינם של הנודרים הנאה זה מזה לגבי נכסים ציבוריים. ושני סוגים של נכסים כאלה נזכרים במשנה: א. נכסים שהציבור שותפים בהם, והם נכסי הציבור שבכל עיר, כגון בית הכנסת, בית המרחץ וכדומה, שכל אחד ואחד מבני אותה העיר נחשב כשותף בהם. ב. נכסים שידם של כל ישראל שווה בהם, והם אינם של בני המקום בלבד אלא של כל ישראל, ואין כל יחיד ויחיד מישראל נחשב כשותף בהם, אלא מופקרים הם ועומדים לרשות כלל ישראל לדורות עולם, כגון הר הבית והמקדש, שזכות כל ישראל לעלות אליהם ברגל; ובכלל הנכסים הללו אף בורות מים שהתקינום עולי הגולה בימי עזרא לצורך עולי הרגלים מבבל לארץ ישראל. מכאן קרויים נכסים אלו במשנתנו: "דברים של עולי בבל". – משנתנו פותחת (אגב עיקר המשנה שבסיפא) בלשונות שנודרים בהם שלא ליהנות זה מזה.

הֲרֵינִי עָלֶיךָ חֵרֶם – האומר לחברו: "הריני עליך חרם", היינו שתהא הנאתו אסורה על חברו כחרם המוקדש לבדק הבית, **הַמֻּדָּר אָסוּר** – ליהנות ממנו, שיכול אדם לאסור על חברו שלא ייהנה משלו. **הֲרֵי אַתְּ עָלַי חֵרֶם** – ואם אמר לחברו: "הרי את עלי חרם", שאסר על עצמו הנאה משל חברו כחרם, **הַנּוֹדֵר אָסוּר** – ליהנות מחברו. ואם אמר: **הֲרֵינִי עָלֶיךָ וְאַתְּ עָלַי** – שנדר שתהא הנאתו על חברו וכן הנאת חברו עליו אסורה כחרם, **שְׁנֵיהֶם אֲסוּרִין** – ליהנות זה מזה. **וּשְׁנֵיהֶם מֻתָּרִין בְּדָבָר שֶׁל עוֹלֵי בָבֶל** – שני אלה שנדרו הנאה זה מזה מותרים ליהנות בדבר של עולי בבל, שאינו בגדר שותפות, **וַאֲסוּרִין בְּדָבָר שֶׁל אוֹתָהּ הָעִיר** – שדרים בה, לפי שכל בני העיר שותפים בו, ולכן דינם כדין השותפים שנדרו זה מזה, כמו שבארנו לעיל.

באור משנה ה

משנה זו היא המשך המשנה הקודמת, והיא באה לפרש איזהו דבר של עולי בבל ואיזהו דבר של אותה העיר.

וְאֵיזֶהוּ דָבָר שֶׁל עוֹלֵי בָבֶל – שהמודרים הנאה זה מזה מותרים בו? **כְּגוֹן הַר הַבַּיִת** – הר המוריה שנבנה עליו בית המקדש, **וְהָעֲזָרוֹת** – של המקדש, **וְהַבּוֹר שֶׁבְּאֶמְצַע הַדֶּרֶךְ** – שעשאוהו לעולי הרגלים, כמו שבארנו בהקדמה למשנה הקודמת. **וְאֵיזֶהוּ דָבָר שֶׁל אוֹתָהּ הָעִיר** – שהמודרים הנאה זה מזה אסורים בו? **כְּגוֹן הָרְחָבָה** – כיכר

מַה בֵּין כּוֹתֵב לַנָּשִׂיא לְכוֹתֵב לַהֶדְיוֹט? שֶׁהַכּוֹתֵב לַנָּשִׂיא אֵינוֹ צָרִיךְ לְזַכּוֹת. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֶחָד זֶה וְאֶחָד זֶה צְרִיכִין לְזַכּוֹת, לֹא דִּבְּרוּ בַּנָּשִׂיא אֶלָּא בַּהוֹוֶה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֵין אַנְשֵׁי הַגָּלִיל צְרִיכִין לִכְתּוֹב, שֶׁכְּבָר כָּתְבוּ אֲבוֹתֵיהֶם עַל יְדֵיהֶם. וְ הַמְּדַר הֲנָאָה מֵחֲבֵרוֹ וְאֵין לוֹ מַה יֹּאכַל — נוֹתְנוֹ לְאַחֵר לְשׁוּם מַתָּנָה, וְהַלָּה מֻתָּר בָּהּ. מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד בְּבֵית חוֹרוֹן שֶׁהָיָה אָבִיו מְדַר הֵימֶנּוּ הֲנָאָה, וְהָיָה מַשִּׂיא אֶת בְּנוֹ, וְאָמַר לַחֲבֵרוֹ: חָצֵר וּסְעוּדָה נְתוּנִים לְךָ בְּמַתָּנָה, וְאֵינָן לְפָנֶיךָ אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיָּבֹא אַבָּא וְיֹאכַל עִמָּנוּ בַּסְּעוּדָה. אָמַר לוֹ: אִם שֶׁלִּי הֵם, הֲרֵי הֵם מְקֻדָּשִׁין לַשָּׁמַיִם. אָמַר לוֹ: לֹא נָתַתִּי אֶת שֶׁלִּי שֶׁתְּקַדְּישֵׁם לַשָּׁמַיִם. אָמַר לוֹ: לֹא נָתַתָּ לִי אֶת שֶׁלְּךָ, אֶלָּא שֶׁתְּהֵא אַתָּה וְאָבִיךָ אוֹכְלִים וְשׂוֹתִים וּמִתְרַצִּים זֶה לָזֶה, וִיהֵא עָוֹן תָּלוּי בְּרֹאשׁוֹ. וּכְשֶׁבָּא דָּבָר לִפְנֵי חֲכָמִים אָמְרוּ: כָּל מַתָּנָה שֶׁאֵינָהּ מֻקְדֶּשֶׁת — אֵינָהּ מַתָּנָה.

פרק ששי

א הַנּוֹדֵר מִן הַמְּבֻשָּׁל, מֻתָּר בַּצָּלִי וּבַשָּׁלוּק. אָמַר: קוֹנָם תַּבְשִׁיל שֶׁאֵינִי טוֹעֵם — אָסוּר בְּמַעֲשֵׂה קִדֵּרָה רַךְ, וּמֻתָּר בְּעָבֶה;

פירוש ברטנורא

תקנתן, יכתבו חלקן לנשיא, כלומר אלו שנדרו הנאה זה מזה ואסורים להשתמש ברחובה של עיר ובתיבה ובספרים, יכתוב כל אחד מהם חלקו שיש לו ברחבה ובתיבה ובספרים לנשיא, ואחר כך יוכל כל אחד מהם להשתמש בהם, שבממון של נשיא הם משתמשים ואין אחד מהם נהנה משל חבירו: **רבי יהודה אומר** אם ירצו יכתבו חלקם להדיוט, אלא שאם כתבו לנשיא אין צריך לזכות לו ע"י אחר, דמשום חשיבותו של נשיא קונה אף על פי שלא זיכה לו על ידי אחר, ובהדיוט לא קנה עד שיזכה לו על ידי אחר: **אנשי גליל אין צריכין לזכות.** אנשי גליל קנטרנים היו ובכעסן היו נודרים הנאה זה מזה, עמדו אבותיהן וכתבו חלקיהן לנשיא, שאם בניהם אחריהם ידרו הנאה זה מזה לא יהיו אסורים ברחבה של עיר או בתיבה או בספרים, דממון נשיא הם:

ו ומעשה בבית חורון וכו'. בגמרא מפרש דמתניתין חסורי מחסרא והכי קתני, ואם הוכיח סופו על תחלתו אסור, ומעשה נמי בבית חורון באחד שהוכיח סופו על תחלתו וכו': **ואינן לפניך אלא כדי שיבא אבא ויאכל.** אלמא לא נתנם אלא כדי שיבא אביו ויאכל, ואסור. אבל אם אמר הרי הן לפניך ואם רצונך יבא אבא ויאכל, מותר. ואם סעודתו מוכחת עליו שהרבה בסעודה יותר ממה שהיה צריך וניכרין הדברים שבשביל אביו עשה כדי שיבא ויאכל, אסור:

ו א הנודר מן המבושל. שאמר קונם מבושל עלי: **מותר בצלי ובשלוק.** כל שנתבשל יותר מבישולו הראוי נקרא שלוק: **מעשה קדירה רך.** שנאכל עם

משניות מבוארות – קהתי

השוק, **וְהַמֶּרְחָץ, וּבֵית הַכְּנֶסֶת, וְהַתֵּבָה** — היינו ארון הקודש שבו מונחים ספרי התורה, **וְהַסְּפָרִים** — שקנאום בני העיר ללמוד בהם. **וְהַכּוֹתֵב חֶלְקוֹ לַנָּשִׂיא** — בגמרא מבואר: מה תקנתם של המודרים הנאה זה מזה, כדי שיוכלו ליהנות מדבר של אותה העיר? כל אחד מהם כותב חלקו לנשיא, כלומר כותב בשטר שמקנה חלקו בנכסי העיר לנשיא, ואחר כך יוכל כל אחד להשתמש בהם, שבממון של הנשיא הם משתמשים ואינם נהנים אחד משל חברו. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֶחָד כּוֹתֵב לַנָּשִׂיא וְאֶחָד כּוֹתֵב לַהֶדְיוֹט** — בין הכותב חלקו לנשיא ובין הכותב חלקו להדיוט מותר להשתמש בדבר של אותה העיר. **מַה בֵּין כּוֹתֵב לַנָּשִׂיא לְכוֹתֵב לַהֶדְיוֹט** — שאמרו חכמים: "כותב חלקו לנשיא"? **שֶׁהַכּוֹתֵב לַנָּשִׂיא אֵינוֹ צָרִיךְ לְזַכּוֹת** — שכן הכותב להדיוט, אין הלה זוכה בחלקו אלא אם כן עושה בו קניין, או שאחר זוכה בשבילו על ידי קניין, אבל הכותב לנשיא אינו צריך לזכות לו על ידי אחר, שמשום חשיבותו של נשיא ייפו חכמים את כוחו לזכות בלא קניין. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֶחָד זֶה וְאֶחָד זֶה צְרִיכִין לְזַכּוֹת** — בין הכותב להדיוט ובין הכותב לנשיא צריך לזכות להם, שאף הנשיא צריך קניין, ולמה אמרו החכמים הראשונים: כותב לנשיא? **לֹא דִּבְּרוּ בַּנָּשִׂיא אֶלָּא בַּהוֹוֶה** — בדבר המצוי, שכך היו נוהגים לכתוב חלקם לנשיא, כדי לחלוק לו כבוד. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֵין אַנְשֵׁי הַגָּלִיל צְרִיכִין לִכְתּוֹב** — חלקם לנשיא, **שֶׁכְּבָר כָּתְבוּ אֲבוֹתֵיהֶם עַל יְדֵיהֶם** — בשבילם, את הדברים של העיר לנשיא. בגמרא מובא, שאנשי הגליל קנטרנים היו, והיו נודרים הנאה זה מזה, לפיכך עמדו אבותיהם וכתבו חלקיהם לנשיא, שאם בניהם אחריהם ידרו הנאה זה מזה, לא יהיו אסורים ברחבה של עיר או בתיבה או בספרים וכדומה, שמעתה ממון של נשיא הם.

באור משנה ו

משנתנו פותחת בהלכה שכבר נשנתה לעיל (ד, ח), ולא הובאה כאן אלא משום הסיפא. ויש מפרשים, שהלכה שנשנתה לעיל עוסקת בכגון שהיו מהלכים בדרך, וכאן באה המשנה להשמיענו, שאפילו בעיר נוהג אותו הדין.

הַמְּדַר הֲנָאָה מֵחֲבֵרוֹ וְאֵין לוֹ — למודר, **מַה יֹּאכַל** — ורוצה המדיר לתת לו ממזונו, **נוֹתְנוֹ לְאַחֵר לְשׁוּם מַתָּנָה** — הריהו נותן את המזון לאחר לשם מתנה, **וְהַלָּה** — המודר, **מֻתָּר בָּהּ** — מותר לקבל מתנה זו מיד האחר. אבל אם הוכיח סופו על תחילתו, שלא נתן המדיר לאחר במתנה אלא על מנת שיתן למודר, אסור בה המודר **(גמרא). מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד בְּבֵית חוֹרוֹן** — עיר בצפונה של יהודה, **שֶׁהָיָה אָבִיו מְדַר הֵימֶנּוּ הֲנָאָה, וְהָיָה** — הבן — **מַשִּׂיא אֶת בְּנוֹ** — ורצה להזמין את אביו לסעודת הנישואים של הנכד, **וְאָמַר לַחֲבֵרוֹ: חָצֵר וּסְעוּדָה נְתוּנִים לָךְ בְּמַתָּנָה** — החצר שבה אעשה את סעודת הנישואים, שאסור לאבי להיכנס לתוכה, והסעודה עצמה, כל זה נתון לך במתנה, **וְאֵינָן לְפָנֶיךָ אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיָּבֹא אַבָּא וְיֹאכַל עִמָּנוּ בַּסְּעוּדָה** — גילה לו בדבריו, שאינו אלא מערים. **אָמַר לוֹ** — חברו: **אִם שֶׁלִּי הֵם, הֲרֵי הֵם מְקֻדָּשִׁין לַשָּׁמַיִם** — כלומר שהקדיש חברו את החצר והסעודה למקדש. **אָמַר לוֹ** — הבן: **לֹא נָתַתִּי אֶת שֶׁלִּי שֶׁתַּקְדִּישֵׁם לַשָּׁמַיִם** — לא נתתי לך את החצר והסעודה, שתעשה בהם כרצונך ותקדישם, אלא כדי שאבא המודר ממני הנאה יוכל ליהנות מהם. **אָמַר לוֹ** — חברו: **לֹא נָתַתָּה לִי אֶת שֶׁלְּךָ, אֶלָּא שֶׁתְּהֵא אַתָּה וְאָבִיךָ אוֹכְלִים וְשׂוֹתִים וּמִתְרַצִּים זֶה לָזֶה** — ומתפייסים זה עם זה, **וִיהֵא עָוֹן תָּלוּי בְּרֹאשׁוֹ** — כלומר בראשי, שכן ברצונך להיכשל על ידי בעוון נדר. **וּכְשֶׁבָּא דָּבָר לִפְנֵי חֲכָמִים אָמְרוּ: כָּל מַתָּנָה שֶׁאֵינָהּ** — ברשותו של המקבל אותה לכל דבר, **שֶׁאִם הִקְדִּישָׁהּ** — המקבל, **אֵינָהּ מֻקְדֶּשֶׁת** — כמעשה של בית חורון, שאמר הבן במפורש שלא נתן לחברו את המתנה, שיוכל להקדישה לשמים, אלא בהערמה כדי שיאכל אבא, **אֵינָהּ מַתָּנָה** — ואסור למודר ליהנות ממנה, כאילו לא ניתנה לאחר.

באור משנה א

כבר הזכרנו לעיל (ג, ו), כי "בנדרים הולכים אחר לשון בני אדם", כלומר שמפרשים את הנדר לפי משמעותו המקובלת בלשון בני אדם באותו מקום ובאותו לשון ובאותו זמן שנדר. פרקנו מוסיף לדון במשמעות דברי הנודר על יסוד אותו הכלל. פרקנו כולו בא ללמדנו, שמי שנדר לאסור עליו מאכל מסויים, הרי הוא מותר בכל המאכלים האחרים, שאינם כלולים בשם אותו המאכל לפי לשון בני אדם.

הַנּוֹדֵר מִן הַמְּבֻשָּׁל — כגון שאמר: "קונם מבושל עלי", היינו שאסר על עצמו כל מה שנקרא מבושל, **מֻתָּר בַּצָּלִי וּבַשָּׁלוּק** — מותר הנודר לאכול צלי ושלוק, שכן לצלי ולשלוק אין בני אדם קוראים "מבושל". יש מפרשים: שלוק — כל שהוא מבושל יותר מדי **(רש"י; ברטנורא)**; ויש

וּמֻתָּר בְּבֵיצַת טַרְמִיטָא, וּבִדְלַעַת הָרְמוּצָה.

פירוש ברטנורא

הפת: **עבה.** שנאכל בלא פת: **ביצת טרמיטא.** מבושלת במים חמים ומשמרים אותה שלא תקפה: **ובדלעת הרמוצה.** דלעת שטומנים אותה ברמץ, הוא אפר חם, ומתמתק בכך:

משניות מבוארות – קהתי

מפרשים: שלוק – מבושל ולא מבושל, כלומר שאינו מבושל כראוי, אבל כל שהוא מבושל יותר מדי, הריהו בכלל "מבושל" (הר"ן); ברם, במקום שקוראים "מבושל" אף לצלי ולשלוק, אסור הנודר בכל (רמב"ם, הל' נדרים ט, א). **אָמַר: קוֹנָם תַּבְשִׁיל שֶׁאֵינִי טוֹעֵם** – שנדר שלא לטעום מכל מאכל הנקרא "תבשיל", **אָסוּר** – הנודר, **בְּמַעֲשֵׂה קְדֵרָה רַךְ** – היינו תבשיל שיש בו רוטב, **וּמֻתָּר בְּעָבֶה** – במעשה קדירה עבה, כגון דייסא וכדומה. בגמרא מבואר, שלא היו קוראים "תבשיל" אלא למאכל מבושל שאדם אוכל עמו גם פת, ואילו מאכל מבושל הנאכל בלא פת, לא נכלל ב"תבשיל"; **וּמֻתָּר בְּבֵיצַת טַרְמִיטָא** – הנודר מן התבשיל מותר בביצה שחוממה במים חמים, והיא רכה, שכן רגילים היו לגמוע ביצה כזאת (לשם רפואה), ולא לאכלה בפת, הלכך אינה תבשיל (טרמיטא מלה יוונית, שמובנה: מבושל רך), **וּבִדְלַעַת הָרְמוּצָה** – דלעת מרה שנותנים אותה ברמץ, היינו באפר חם, כדי להמתיקה, ואין היא נקראת "תבשיל" על ידי כך, הלכך הנודר מן התבשיל מותר בה.

המשך ביאור למס' ברכות ליום שלישי עמ' א

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה,** מחלוקתם היא איזה מין צריך **לְהַקְדִּים** ולברך עליו תחילה, שלדעת חכמים יש להקדים ולברך על המין החביב לפני המין שבעה, ולדעת רבי יהודה יש להקדים את הברכה על מין שבעה לפני המין החביב.

ומביאה הגמרא ראיה לתירוץ זה, **דְּאָמַר** [–שאמר] **רַב יוֹסֵף, וְאִיתֵּימָא** – ויש אומרים שאמר זאת **רַבִּי יִצְחָק, כָּל** מין **הַנִּזְכָּר מוּקְדָּם** יותר **בְּפָסוּק זֶה,** של שבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל, **מוּקְדָּם לִבְרָכָה** – יש להקדים ברכתו לברכת המין שנזכר מאוחר ממנו. **שֶׁנֶּאֱמַר** לגבי שבחה של ארץ ישראל (דברים ח ח), **'אֶרֶץ חִטָּה וּשְׂעֹרָה וְגֶפֶן וּתְאֵנָה וְרִמּוֹן, אֶרֶץ זֵית שֶׁמֶן וּדְבָשׁ'.** הרי שאף במינים שאין ברכותיהם שוות, כגון חטה הכתובה לפני הגפן יש להקדים את המין המוקדם בפסוק, וכדברי רבי יהודה במשנה, וכל שכן שיש להקדים מין שבעה לפני מין אחר שאינו ממין שבעה. אולם חכמים חולקים וסוברים שיש להקדים את המין החביב, ולא את המין המוקדם בפסוק.

ולפי דרשתו של רבי יצחק, הפסוק נאמר כדי לתת שבח לארץ ישראל בפירות החשובים שיש בה, והתורה כתבה את פירות הארץ לפי סדר חשיבותם. לכן יש להקדים את הברכה על מינים אלו לפי הסדר שהם כתובים בפסוק, שהם המינים החשובים. מוסיפה הגמרא: **וְרבי יצחק פְּלִיגָא דְּרַבִּי חָנָן** – חולק בזה על דעתו של רבי חנן, שדורש בפסוק זה דרשה אחרת. **דְּאָמַר** [–שאמר] **רַבִּי חָנָן** על פסוק זה, **כָּל הַפָּסוּק כּוּלּוֹ, לְלַמֵּד שִׁיעוּרִין** של תורה **נֶאֱמַר,** שבכל אחד מפירות אלו, משערים שיעורי תורה, וכמבואר בסמוך. ולשיטתו, הפסוק לא בא כדי לשבח את ארץ ישראל בפירות המשובחים שיש בה, אלא הוא בא לשבח את ארץ ישראל בכך ששיעורי תורה תלויים בה. ולדעתו לא הקפידה התורה על הסדר של הפירות, שהרי לענין שיעורי תורה כולם שווים.

ומבאר רב חנן, איזה שיעורים בא הפסוק ללמד. מה שנאמר **חִטָּה,** בא ללמדנו שיעור טומאה בדיני נגעי בתים, **דִּתְנַן** – ששנינו במשנה (נגעים פי"ג מ"ט) **הַנִּכְנָס לְבֵית הַמְנוּגָּע** – מי שנכנס לבית שיש בו נגע צרעת, **וְכֵלָיו** [–בגדיו] מונחים **עַל כְּתֵפָיו** שלא בדרך מלבוש, **וְסַנְדָּלָיו וְטַבְּעוֹתָיו בְּיָדָיו** שלא בדרך מלבוש, **הוּא וָהֵן טְמֵאִין מִיָּד** כדין 'הבא אל הבית', שנטמא מיד. אך אם **הָיָה לָבוּשׁ כֵּלָיו** כדרכם, **וְסַנְדָּלָיו בְּרַגְלָיו** כדרך לבישתם, **וְטַבְּעוֹתָיו בְּאֶצְבְּעוֹתָיו** כדרך ענידתם, **הוּא טָמֵא מִיָּד** כדין 'הבא אל הבית', **וְהֵן טְהוֹרִין, עַד שֶׁיִּשְׁהֶא** בבית **כְּדֵי** זמן של **אֲכִילַת פְּרָס** – חצי ככר, מככר ששיערו בו את העירוב, שהוא מזון שתי סעודות, וחצי מככר זו הוא מזון סעודה אחת. ומבאר רב חנן שמשערים זמן אכילה זו, באכילת חצי ככר **פַּת חִטִּין** הנאכלת מהר, **וְלֹא בְּפַת שְׂעוֹרִין** שנאכלת לאט. ומשערים כשהוא **מְיֻסָּב וְאוֹכְלָן** – אוכל בדרך הסיבה, שאינו פונה לצדדים, שבדרך זו הפת נאכלת מהר יותר. ומשערים **בְּאכילה** עם **לִפְתָּן** – מאכל שנאכל עם הפת, שעל ידי כך הפת נאכלת מהר יותר מפת הנאכלת לבדה.

ומה שנאמר **שְׂעוֹרָה,** בא ללמדנו שיעור טומאה בדין טומאת עצם מן המת, שאמרה התורה שהנוגע בעצם מן המת נטמא בטומאת מת. ובדין זה נאמר שיעור שעורה, **דִּתְנַן** – ששנינו במשנה (אהלות פ"ב מ"ג), **עֶצֶם** מן המת, שגודלו **כַּשְּׂעוֹרָה, מְטַמֵּא בְּמַגָּע** – אדם שנגע בו נטמא, **וּבְמַשָּׂא** – וכן אדם שנשא את העצם נטמא, ואף שלא נגע בו, **וְאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּאֹהֶל** – אולם אם נכנס אדם לבית שיש בו יש עצם מן המת בשיעור שעורה, אינו נטמא בטומאת אהל, משום שכך היא הלכה למשה מסיני, שעצם מן המת מטמא במגע ובמשא, ולא באהל.

ומה שנאמר **גֶּפֶן** בא ללמד, **כְּדֵי** [–שיעור] **'רְבִיעִית יַיִן' לְנָזִיר,** שנזיר האוכל חרצנים או זגים או לולבי גפנים, הוא מתחייב באכילה זו, אם אכל מהם שיעור 'רביעית יין'. ושיעור 'רביעית יין' הוא שיעור גדול יותר משיעור 'רביעית מים', מפני שהיין עב והמים דלים.

ומה שנאמר **תְּאֵנָה** בא ללמד שיעור **כַּגְּרוֹגֶרֶת** [–תאנה יבשה] **לְענין הוֹצָאַת שַׁבָּת,** וכפי ששנינו (שבת עה:) 'המוציא אוכלין כגרוגרת, חייב'.

ומה שנאמר **רִמּוֹן** בא ללמד שיעור טהרת הכלי. **כְּדִתְנַן** – כפי ששנינו במשנה (כלים פי"ז מ"א), **כָּל כְּלֵי עץ** של **בַּעֲלֵי בָתִּים,** שכליהם עומדים לשימוש ולא למכירה,

רש"י

מטמא מקדש. הנכנס למקדש טמא והוא בקרבן עולה ויורד עשירות ודלות ודלי דלות האמורה אצל שבועת בטוי ושבועת קול אלה והתם נמי כתיב (ויקרא ה) או נפש כי תגע וגו' ואוקמינן לה בשבועות (דף ז.) בטומאת מקדש וקדשיו שאחר שנטמא נכנס למקדש או אכל קדשים: **והעשיר.** וצריך להביא בעשירות: **ואחר כך.** חולק המעות ופירש ואמר אלו לחטאתו ואלו לעולתו אע"ג שאין קרבן עני עכשיו עליו חובה אלא קרבן עשיר ואין בקרבן עשיר [עולה אלא] חטאת בהמה כשבא לב"ד יאמרו לו ב"ד קרבן עשיר תביא: **מוסיף.** מביתו עד דמי בהמה ומביא חובתו בהמה מדמים שקרא להם שם חטאת: **ואין מוסיף ומביא.** חטאת בהמה מדמי עולתו שאין יכול לשנותן למעות שהפרישן שקרא להן שם עולה ליקח מהן חטאת: **והא הכא.** דלאחר שהפרישן פירש ואין זו לא לקיחה ולא עשייה: **וקתני דקבע.** עליהם השם ואין רשאי לשנותן: **ותסברא.** הך מתרצתא היא והאמר ר"א וכו'. וכיון דאין קרבן עני ראוי לו אפילו בדיעבד היכי קבע ליה שם עולה עלייהו משהעשיר הרי אינו מחויב עולה: **אלא מאי אית לך למימר.** על כרחך מיבעיא לשבושא ולמימר דהאי ואח"כ דקתני שיבוש הוא אלא הכי מיבעיא ליה למיתני ואמר אלו לחטאת ואלו לעולה ואח"כ העשיר דבשעת שקבען הוה קרבן חזי ליה וכיון דעל כרחך משבשתא היא לרב חסדא נמי הכי תרצה שכבר אמר משעת הפרשה ותני הכא מטמא מקדש עני שהפריש מעות לקינו ואמר בשעת הפרשה אלו לחטאת ואלו לעולה ואח"כ העשיר מוסיף ומביא דהפרשה במעות כשעת לקיחת העופות: **ולרבי חנא.** דאמר מטמא מקדש עשיר והביא קרבן עני יצא ומשום הא לא משתבש ומתרצתא היא וכיון דחזי ליה האי קרבן בדיעבד מצי למיתני דקבע:

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף מ עמ' א: מיישבת הגמרא: **אָמַר רָבָא,** אין כוונת התנא ללמוד שקריאת השם תועיל בזמן עשיית הגורל, אלא שתועיל קריאת שם בשני השעירים גם בשעת לקיחתן או עשייתן, **וְהָכִי קָאָמַר** התנא, **מַה בְּמָקוֹם שֶׁלֹּא קִידֵּשׁ הַגּוֹרָל וַאֲפִילּוּ בִּשְׁעַת לְקִיחָה וַאֲפִילּוּ בִּשְׁעַת עֲשִׂיָּיה,** והיינו בשאר קרבנות, אף על פי כן **קִידֵּשׁ הַשֵּׁם בִּשְׁעַת לְקִיחָה וּבִשְׁעַת עֲשִׂיָּיה,** אם כן, **בְּמָקוֹם שֶׁקִּידֵּשׁ הַגּוֹרָל שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת לְקִיחָה וְשֶׁלֹּא בִּשְׁעַת עֲשִׂיָּיה,** והיינו בשני השעירים, **אֵינוֹ דִּין שֶׁיְּקַדֵּשׁ הַשֵּׁם בִּשְׁעַת לְקִיחָה וּבִשְׁעַת עֲשִׂיָּיה. תַּלְמוּד לוֹמַר 'וְעָשָׂהוּ חַטָּאת',** ללמד, שרק עליית **הַגּוֹרָל עוֹשֶׂה חַטָּאת וְאֵין** קריאת **הַשֵּׁם** בשעת לקיחה או עשייה **עוֹשֶׂה חַטָּאת.** הגמרא מביאה ברייתא נוספת להקשות על רב חסדא: **תָּא שְׁמַע, מְטַמֵּא מִקְדָּשׁ,** שהיה **עָנִי** בשעה שנכנס למקדש והתחייב בקרבן עני שהוא שתי תורים או שני בני יונה אחד לעולה ואחד לחטאת, **וְהִפְרִישׁ מָעוֹת לְקִינּוֹ** כדינו, **וְהֶעֱשִׁיר** לאחר שהפריש והשתנה חיובו לקרבן בהמה כדין עשיר, **וְאַחַר כָּךְ** חילק את המעות שהפריש, **וְאָמַר** מעות **אֵלּוּ לְחַטָּאתוֹ, וְ**מעות **אֵלּוּ לְעוֹלָתוֹ,** אינו מביא קרבנות אלו כיון שכבר מחוייב בקרבן עשיר, אלא **מוֹסִיף** על המעות שהפריש לחטאת **וּמֵבִיא חוֹבָתוֹ** - בהמת חטאת, **מִדְּמֵי חַטָּאתוֹ** - מהמעות שהפריש לחטאת העוף עם מה שמוסיף, **וְאֵין מוֹסִיף וּמֵבִיא חוֹבָתוֹ מִדְּמֵי עוֹלָתוֹ** - מהמעות שהפריש לעולת העוף, כיון שאינו יכול לשנותם לחטאת. ומקשה הגמרא: **וְהָא הָכָא,** שמפרש אלו מעות לחטאת ואלו לעולה בשעה **דְּלָאו שְׁעַת לְקִיחָה** היא, שהרי כבר הפרישם קודם שהעשיר, ובאותו הזמן לא פירש אלו לחטאת ואלו לעולה, **וְלָאו שְׁעַת עֲשִׂיָּיה הִיא,** שהרי אינו מקריב מיד אלא עומד לקנות בהמה לחטאת, **וְקָתָנֵי** בברייתא, **דְּקָבַע** באמירתו בשעת חלוקת המעות אלו מעות לעולה ואלו לחטאת. וזה שלא כרב חסדא, שאמר שקביעת השם נעשית רק בשעת לקיחה או עשייה.

מיישבת הגמרא: **אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, וְתִסְבְּרָא** - וכי סבור אתה שברייתא זו אינה משובשת וניתן להקשות ממנה, **וְהָאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי הוֹשַׁעְיָא, מְטַמֵּא מִקְדָּשׁ עָשִׁיר** החייב בבהמה לחטאתו, שעבר **וְהֵבִיא קָרְבַּן עָנִי, לֹא יָצָא** ידי חובתו כיון שאין זה קרבנו. **וְכֵיוָן דְּלֹא יָצָא,** אם כן, **הֵיכִי קָבַע** - איך נקבעים באמירתו חלק מהמעות לעולה לאחר שהעשיר, והרי כבר אינו מחוייב בקרבן עולה. **אֶלָּא** על כרחך, **מַאי אִית לָךְ לְמֵימַר** - מה יש לך לומר בכדי לתרץ קושיה זו, **שֶׁכְּבָר אָמַר מַעֲנִיּוּתוֹ** - יש להגיה בברייתא, ולגרוס 'מטמא מקדש עני שהפריש מעות לקינו ואמר אלו לחטאתו ואלו לעולתו ואחר כך העשיר' וכו', והיינו, שחלוקת המעות וקריאת השם נעשו כשהיה עני והיה חייב בחטאת ובעולה, ולכך הועיל דיבורו. **הָכִי נַמִּי** בעניין זמן קריאת השם, יש להגיה בברייתא ולגרוס 'מטמא מקדש עני שהפריש מעות לקינו ואמר בשעת הפרשה אלו לחטאתו ואלו לעולתו' וכו', והיינו, **שֶׁכְּבָר אָמַר מִשְּׁעַת הַפְרָשָׁה** - שחלוקת המעות וקריאת השם עליהם היתה בשעת הפרשת המעות שהיא כשעת לקיחה, ומשום כך אינו יכול לשנות.

מקשה הגמרא: **וּלְשִׁיטַת רַבִּי חַגָּא אָמַר רַבִּי יֹאשִׁיָּה, דְּאָמַר** שעשיר שהביא קרבן עני **יָצָא,** ולדבריו מועילה קביעת המעות לעולה ולחטאת גם לאחר שהעשיר שהרי בדיעבד יוצא בקרבן עני, וממילא אין הברייתא משובשת,

בְּצַר לֵיהּ **שִׁיעוּרָא** – נפחת ממנו משיעור אכילה המחייב ברכה אחרונה, שהוא בכזית, ואם כן היה רבי יוחנן פטור מלברך אחריו.

מתרצת הגמרא: **אָמַר** לֵיהּ – השיב לו רבי זירא לרבי ירמיה, **מִי סָבְרַת** – וכי סובר אתה ששיעור **כַּזַּיִת גָּדוֹל בְּעֵינָן** [–אנו צריכים] כדי לחייב בברכה אחרונה, אין הדבר כן, אלא שיעור **כַּזַּיִת בֵּינוֹנִי בְּעֵינָן** לזה, (**וְהָא אִיכָּא**) **וְהַהוּא דְּאֵיתוּ לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן** – ואותו זית מליח שהביאו לפני רבי יוחנן, **זַית גָּדוֹל הֲוָה** [–היה], **דְּאַף עַל גַּב דְּשַׁקְלוּהַּ לְגַרְעִינוּתֵיהּ, פַּשׁ לֵיהּ שִׁיעוּרָא** – שאף על גב שנטלו את גרעינו, עדיין נותר בו שיעור זית בינוני, וחייב בברכה אחרונה, ולכן בירך רבי יוחנן אחריו.

הגמרא מוכיחה ששיעור אכילה הוא כזית בינוני: **דִּתְנַן** ששנינו במשנה (כלים פי"ז מ"ח), **זַית שֶׁאָמְרוּ** שיש לשער בו שיעור אכילה בכל מקום, **לֹא קָטָן, וְלֹא גָּדוֹל, אֶלָּא בֵּינוֹנִי, וְהזית הבינוני זֶהוּ הנקרא 'אָגוּרִי'. וְאָמַר** על כך **רַבִּי אַבָּהוּ, לֹא 'אָגוּרִי' שְׁמוֹ** של הזית הבינוני, **אֶלָּא 'אַכְרוּטִי' שְׁמוֹ, וְאָמְרֵי לָהּ** [–ויש אומרים] **'סַמְרוּסִי' שְׁמוֹ, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ 'אָגוּרִי'**, משום **שֶׁשַּׁמְנוֹ** [–השמן שבו] **אָגוּר** [–מכונס] **בְּתוֹכוֹ** ומוכן לצאת ממנו, כמשקה ענבים, ואינו בלוע בו כמשקה תפוחים ותותים.

הגמרא שבה לדון מהי הברכה על שלקות. מבררת הגמרא: מה שנחלקו האמוראים (לעיל לה:) האם ברכת השלקות 'בורא פרי האדמה' או 'שהכל נהיה בדברו', **נִימָּא כְּתַנָּאֵי** – האם נאמר שנחלקו בו כבר תנאים, כפי שיש ללמוד מהמעשה להלן.

מביאה הגמרא מעשה: **דְּהַנְהוּ תְּרֵי תַּלְמִידֵי דַּהֲווּ יָתְבִי קַמֵּיהּ דְּרַב קַפָּרָא** – שהיה מעשה בשני תלמידים שהיו ישבים לפני בר קפרא. **הֵבִיאוּ לְפָנָיו** של בר קפרא לאכול **כְּרוּב** שלוק, **וְדוֹרְמַסְקִין** [–מין עשב] שלוק **וּפַרְגִּיּוֹת** [–בשר עוף ששמו 'קורא']. **נָתַן בַּר קַפָּרָא רְשׁוּת לְאֶחָד מֵהֶן** [–משני התלמידים] **לְבָרֵךְ** ברכה ראשונה על מאכלים אלו, ולהוציא את שאר המסובים ידי חובת הברכה. **קָפַץ** [–מיהר] התלמיד **וּבֵרַךְ עַל הַפַּרְגִּיּוֹת** 'שהכל נהיה בדברו'. **לִגְלֵג עָלָיו חֲבֵירוֹ** – התלמיד השני. **כְּעֵין בַּר קַפָּרָא וְאָמַר, לֹא עַל הַתַּלְמִיד הַמְבָרֵךְ אֲנִי כּוֹעֵס, אֶלָּא עַל הַתַּלְמִיד הַמְלַגְלֵג אֲנִי כּוֹעֵס.** פירש בר קפרא את כעסו על המלגלג ואמר לו, **אִם חֲבֵירְךָ** [–המברך] **דּוֹמֶה כְּמִי שֶׁלֹּא טָעַם טַעַם בָּשָׂר מֵעוֹלָם,** ולכן הבשר חביב עליו, והקדים לברך על החביב, **אַתָּה עַל מָה לְגַלַּגְתָּ עָלָיו. חָזַר** בר קפרא **וְאָמַר, לֹא עַל הַמְלַגְלֵג אֲנִי כּוֹעֵס, אֶלָּא עַל הַמְבָרֵךְ אֲנִי כּוֹעֵס.** פירש בר קפרא את כעסו על המברך **וְאָמַר,** תמה אני, אף **אִם חָכְמָה אֵין כָּאן,** שסבור אתה שאיני חכם, ומפני חכמתי אינך צריך לשאול אותי על מה לברך, מכל מקום, וכי **זְקָנָה אֵין כָּאן,** הלא זקן אני, ומפני זקנתי היה לך לשאול אותי על איזה מהמאכלים לברך ולפטור את השאר.

מסיימת הגמרא: **תָּנָא** – שנינו בברייתא, **וּשְׁנֵיהֶם** [–שני התלמידים] נענשו **וְלֹא הוֹצִיאוּ** את **שְׁנָתָן** – לא סיימו את אותה שנה, ומתו בה.

מבואר, שהמברך סבר שיש להקדים את הפרגיות, והמלגלג סבר שיש להקדים את השלקות. הגמרא מבררת את מחלוקתם: **מַאי** – מה היתה מחלוקת התלמידים, **לָאו בְּהָא קָא מִיפַּלְגִי** – האם לא בכך, **דְּמָר סָבַר שֶׁהַשְּׁלָקוֹת** [הכרוב והדורמסקין] **וְכֵן הַפַּרְגִּיּוֹת,** ברכתם **'שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ',** שהשלקות נשתנית ברכתם ל'שהכל', והפרגיות הם דבר שאין גידולו מן הארץ וזו ברכתם, נמצא שכל המאכלים שלפניהם ברכתם שוה, **הִלְכָּךְ** [–לכן] המאכל **הַחָבִיב** עליו הוא **עָדִיף,** וכיון שהיה הבשר חביב עליו הקדים ובירך עליו ופטר את השאר. **וְאִילּוּ הַמְלַגְלֵג** חלק **וְסָבַר, שֶׁשְּׁלָקוֹת** ברכתם **'בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה',** שאין הברכה משתנית על ידי הבישול, **וּפַרְגִּיּוֹת** ברכתם **'שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ',** ונמצא שאין ברכת המאכלים שלפניהם שוה, **הִלְכָּךְ פֵּירָא עָדִיף** – לפיכך הפירות חשובים מן הפרגיות, וברכתם קודמת, משום שהיא ברכה חשובה שתיקנו לברך על דברים חשובים.

נמצא, שתלמידי בר קפרא נחלקו במחלוקת האמוראים לעיל (לה:), האם ברכת השלקות היא 'שהכל' או 'האדמה'.

דוחה הגמרא: **לֹא,** אין הכרח שמחלוקתם היא מהי ברכת השלקות. אלא **דְּכוּלֵּי עָלְמָא** – ששני תלמידים אלו סוברים **שֶׁשְּׁלָקוֹת** וְכֵן **פַּרְגִּיּוֹת** ברכתם 'שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ', ואם כן כל המאכלים שהביאו לפניהם ברכתם שוה, **וְהָכָא בְּהַאי סְבָרָא קָא מִיפַּלְגִי** – וכאן בסברא זו נחלקו, **מַר** – המברך **סָבַר,** שכאשר יש לפניו מאכלים שברכתם שוה, המאכל **הַחָבִיב** עליו **עָדִיף,** ועליו הוא מברך, ולכן בירך על הפרגיות שהיו חביבים עליו, **וּמַר** – המלגלג **סָבַר, שִׁכְרוּב עָדִיף** מהפרגיות והדורמסקין ועליו ראוי לברך, משום **דְּזָיֵין** – שטבעו לזון את האדם, ולכן לגלג על חבירו שבירך על הפרגיות.

הגמרא דנה מהי הברכה על ראש לפת חתוך: **אָמַר רַבִּי זֵירָא, כִּי הֲוֵינַן בֵּי רַב הוּנָא** – כאשר היינו בבית מדרשו של רב הונא, הוא **אָמַר לָן** [–לנו] הלכה זו. **הָנֵי גַּרְגְּלִידֵי דִּלְפִתָּא** – אותם ראשי לפתות חיים, **פָּרְמִינְהוּ פְּרִימָא רַבָּא** – אם חתך אותם חיתוך גס לחתיכות גדולות, ובא לאכול מהם, יברך 'בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה', כברכת לפת שלם, שבחיתוך כזה לא נשתנית ברכתו. אך אם חתך אותם **פְּרִימָא זוּטָא** – חיתוך דק לחתיכות קטנות, יברך עליהם 'שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ', שבחיתוך כזה נעשה גרוע ונשתנית ברכתו. הוסיף רבי זירא, **וְכִי אַתָּאן לְבֵי רַב יְהוּדָה** – וכאשר באנו לבית מדרשו של רב יהודה, **אָמַר לָן** שהדין הוא, **אִידִי וְאִידִי** – זה וזה, כלומר, בין בחתיכות גדולות ובין בחתיכות קטנות, ברכתו 'בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה', שאף בחתיכות קטנות לא נשתנית ברכתו, **וְהַאי דְּפָרְמִינְהוּ טָפֵי** – ומה שחתך אותם יותר [לחתיכות קטנות], הוא **כִּי הֵיכִי דְּנִמְתִּיק טַעֲמֵיהּ** – כדי להמתיק בכך את טעמו של הלפת. ונמצא שנחלקו רב הונא ורב יהודה בברכת ראשי לפתות שנחתכו לחתיכות דקות.

הגמרא דנה מהי הברכה על תבשיל של ירק שמעורב בו קמח: **אָמַר רַב אַשִׁי, כִּי הֲוֵינַן בֵּי רַב כַּהֲנָא** – כאשר היינו בבית מדרשו של רב כהנא, הוא **אָמַר לָן** [–לנו] הלכה זו. **תַּבְשִׁילָא דְּסִלְקָא** [–תבשיל של תרדין] **דְּלֵא מַפְּשׁוּ בָּהּ קְמְחָא** – שאין מרבים לתת בו קמח, ברכתו היא 'בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה', לפי שהתרדים עיקר והקמח טפל. אך תבשיל **דְּלִפְתָּא** [–של לפת], **דְּמַפְּשׁוּ בָּהּ קְמְחָא טָפֵי** – שמרבים יותר לתת בו קמח, ברכתו היא 'בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת', שזו הברכה על קמח מבושל, וכיון שהקמח מרובה יש לברך על התבשיל כברכת הקמח.

וְשׁוּב הֲדַר – חזר בו רב כהנא **וְאָמַר, אִידִי וְאִידִי** – זה וזה, בין תבשיל של סלקא, ובין תבשיל של לפת, ברכתם 'בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה' כברכת הירק שבתבשיל, והקמח טפל. **וְהַאי דְּשָׁדֵי בָּהּ קְמְחָא טָפֵי** – ומה שהטיל בו [בתבשיל של לפת] יותר קמח, **לְרִבּוּקֵי בְּעָלְמָא עָבְדִי לָהּ** – רק לדבק את התבשיל עושים כן, ולא לשם מזון, ולכן הוא טפל לירק.

אגב הנידון על ברכת תבשיל של תרדין, מביאה הגמרא את התועלת שיש בו לרפואה: **אָמַר רַב חִסְדָּא, תַּבְשִׁיל שֶׁל תְּרָדִין הוּא יָפֶה לַלֵּב, וְטוֹב לָעֵינַיִם, וְכָל שֶׁכֵּן** שהוא טוב **לִבְנֵי מֵעַיִם.** מוסיפה הגמרא, **אָמַר אַבָּיֵי,** והתועלת שיש בתבשיל של תרדין **הוּא** רק **דְּיָתִיב אַבֵּי תָּפֵי** – כאשר ישב התבשיל על מקום שפיתת הקדירה בבירה, ומרוב רתיחה **עָבִיד** [–עשה, השמיע] קול הנשמע כמו 'תּוֹךְ תּוֹךְ', שזהו סימן שהתבשיל התבשל בישול רב ונימוח מאד בבישולו.

הגמרא דנה מה היא הברכה על מי בישול של ירקות, לאחר שהוציאו מהם את הירק: **אָמַר רַב פַּפָּא, פְּשִׁיטָא לִי** – דבר זה פשוט בעיני, **דְּמַיָּא דְּסִלְקָא כְּסִלְקָא** – שמי בישול של תרדין ברכתם כברכת התרדין, 'בורא פרי האדמה', **וְכֵן מַיָּא דְּלִפְתָּא כְּלִפְתָּא** – מי בישול של לפת ברכתם כברכת הלפת, **וְכֵן מַיָּא דְּכוּלְּהוּ שְׁלָקֵי כְּכוּלְּהוּ שְׁלָקֵי** – מי בישול של כל הירקות השלוקים ברכתם כברכת הירקות עצמם. אמנם **בְּעֵי** [–שאל] **רַב פַּפָּא, מַיָּא דְּשִׁבְתָּא** – מי בישול של שֶׁבֶת [מין עשב, שנותנים מעט ממנו בתבשיל, ואחר כך מוציאים אותו], **מַאי** – מה מברכים עליהם. מבאר רב פפא את צדדי הספק: האם כשנותנים ממנו בתבשיל **לְמַתּוּקֵי טַעֲמָא עָבְדִי** – עושים זאת כדי למתק את טעמו של התבשיל, ואם כן ברכת המים 'בורא פרי האדמה', ככל מי בישול של ירקות, **אוֹ** שמא נתינתו בתבשיל **לְעַבּוּרֵי זוּהֲמָא עָבְדִי לָהּ** – עושים זאת רק להעביר את זוהמת התבשיל ולא לנתינת טעם, ואם כן ברכתם 'שהכל נהיה בדברו'.

מוכיחה הגמרא: **תָּא שְׁמַע,** שנינו במשנה (עוקצין פ"ג מ"ד), **הַשֶּׁבֶת** של

המשך בעמוד כד

רש"י

בצר ליה שיעורא — וגבי ברכת פירות הארץ 'אכילה' כתיבה, ואכילה בכזית. **כזית שאמרו** — לענין שיעור כל אכילות. **אגור בתוכו** — מזומן לצאת ממנו, שאינו נבלע בפרי כמשקה תפוחים ותותים אלא אגור כמשקה ענבים. **דורמסקין** — אף הן שלקות מעשב שקורין אקדלשי"ט בלעז. כך ראיתי בפירוש בבא קמא של רבינו יצחק ברבי יהודה. אבל כאן בעל פירש פרונ"ש וכן שמעתי אני כאן ובבבא קמא (קטז,ב) פרונ"ש. ואי אפשר להעמידה, דאם כן הרי ברכתו "בורא פרי העץ" והאיך קדם וברך על הפרגיות שברכתן "שהכל" ואינם כדברים חשובים כדמפרש ואזיל. **שלא טעם טעם בשר** — ונעשה הבשר חביב עליו. **פרגיות** — בשר עוף שקורין פרדרי"א. **זקנה אין כאן** — הלא זקן אני, והיה לו לשאלני על איזה מהן יברך לפטור את שאר המינין. ודברים הללו אינן באין ללפת את הפת אלא שלא מחמת הסעודה הן באין, ואמרינן לקמן (מא,ב) דטעונין ברכה לפניהם ואין הפת פוטרתן. **דמברך סבר שלקות** — דכרוב ודורמסקין "שהכל" ברכתן כפרגיות, דעל דבר שאין גדולו מן הארץ כגון בשר, ביצים ודגים תנא במתניתין "שהכל". **וכיון דברכותיהם שוות** — חביב עדיף. **ומלגלג סבר שלקות "בורא פרי האדמה"** — שהיא ברכה חשובה לעצמה לדברים חשובים, והיה לו להקדימו. **כרוב עדיף דיין** — דתניא לקמן (מד,ב) כרוב למזון ותרדין לרפואה. **גרגילדי דלפתא** — ראשי לפתות. **פרמינהו** — מנושיי"ר בלע"ז, לשון קניבת ירק. **פרימא זוטא** — גריעותא היא, ובשאכלו חי קאי. **אבי תפי** — על מקום שפיתת הקדירה. **ועביד תוך תוך** — כלומר: ששלוק ונמחה מאד, וקול רתיחתו נשמעת בקול "תוך תוך". **מיא דסלקא** — תבשיל של תרדין. **כסלקא** — לענין ברכה. **דשיבתא** — ירק שנותנין מעט בקדרה למתק בעלמא ולא לאכלו, אני"ט בלעז. **למתוקי טעמא עביד** — ומברכין על מימי תבשילו "בורא פרי האדמה". **השבת אין בה** — בבד שלה משנתנוה בקדרה והוציאוה אין בה שוב משום איסור תרומה, דהוה ליה כעץ בעלמא. **מדקתני "משנתנה טעם"** — שמע מינה לטעמא עבידא. **פת צנומה** = יבשה, שנתנה בקערה לשרות. וכן צנומות — דקות (בראשית מא). **צריך שתכלה** — ברכת "המוציא" עם פריסת הפרוסה מן הפת, והאי פרוס ועומד הוא. **אפרוסה כליא** — כיון דאמרת עם פריסת הפרוסה תכלה מאי חשיבותא ומאי אהניתא.

אלא

תוספות

בצר ליה שיעורא. היינו דוקא בברכה שלאחריו — דבעינן שיעור, אבל בברכה שלפניו — אפילו פחות מכשיעור, דאסור ליהנות בעולם הזה בלא ברכה בין לענין אכילה בין לענין שתיה. אבל בברכה שלאחריו — בענין שיעור מלא לוגמיו. על כן יש ליזהר לשתות מכוס של ברכה מלא לוגמיו, כדי שיברך לאחריו מעין שלש ברכות. והרב רבינו יצחק היה אומר ב"בורא נפשות", כיון דלאו ברכה חשובה היא — אפילו בבציר משיעורא מברכינן "בורא נפשות רבות". ולא נראה, דכיון ד"בורא נפשות" תקנה כנגד "על הגפן" כי היכי ד"על הגפן" בעי שיעורא, ב"בורא נפשות רבות" נמי בעי שיעורא. ובירושלמי: רבי יוחנן היכי בריך אזיתי? הא לא הוי שיעורא! וקאמר: משום בריה, דאפילו לא אכל אלא פרידה אחת של ענב או פרידה אחת של רמון — בעי ברוכי, משום דבבריה מברכין אפילו פחות מכזית. וחולק על גמרא דידן, כדמשמע הכא. אם כן, אין הלכה כמותו של ירושלמי. והרב רבינו יוסי היה מפרש שהירושלמי אינו חולק על הגמרא שלנו, דהכא מיירי שהוסרו הגרעינים ונמלח — אם כן לא היה כבריתו, אבל אם אכלו שלם, אפילו אם היה פרידה אחת של רמון — מברך עליו תחלה וסוף. וגמרא ירושלמי היה סבור שהזית היה שלם, ולכך הוצרך לתרץ באותו ענין דאכל פרידה דבריה, ואינן חולקים יחד. ועוד יש בירושלמי: היכא דבריך אתורמוסא למיכליה ונפל מידיה ושקל אחרינא — בעי ברוכי זמנא אחריתי. ופריך: מאי שנא מאמת המים? פירוש: דמברך לשתות, והני אזלי והני אחריני נינהו, ואין צריך לברך פעם אחרת! ומשני: הכא הוה דעתו מתחלה לזה, שהיה יודע שילכו להן, אבל בתורמוסא לא ידע שיפלו מידו. ויאמר "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" משום דהוה ברכה לבטלה. וכן נכון לומר על כל ברכה לבטלה "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד". **דורמסקין** — פירש רש"י פרונ"ש. ולא נראה, דבסמוך משמע דמברכין עליהן "בורא פרי האדמה" ואם כן "בורא פרי העץ" בעי ברוכי! ונראה שהוא מין כרוב.

נתן בר קפרא — רשות לאחד מהן לברך — ונראה דמיירי בברכה שלפניו; דאי בשל אחריו — הא אמרינן (חולין קו,א) דאין מזמנין על הפירות, ומיירי בהסבו. ואנו אין לנו שום הסבה אלא על הפת. ולכך צריך לברך כל אחד על כל דבר הן בפירות הן ביין. **חביב** עדיף — וכן הלכה: אם יש לו שני מיני פירות לפניו — חביב עדיף. ו"בורא פרי האדמה" עדיפא מ"שהכל נהיה בדברו", דמבוררת טפי וחשובה לעצמה מקרית, ויברך על אותו המין ששייך בו פרי האדמה, אף על פי שאותו המין שיש לברך עליו "שהכל" חביב עליו. ואם לפניו פירות שהברכות שוות, ואחד מהן הוא משבעת המינין — יברך תחלה על אותו של שבעת המינין, דעדיפי. **מיא** דסלקא כסלקא — מברכין עליה "בורא פרי האדמה" אף על פי שאין בה אלא מים וטעם הירקות — מברך עליהן כאשר יברך על הירקות. אף על גב דאמרינן לעיל דמי פירות זיעה בעלמא הוא — יש לחלק. **פת** צנומה בקערה מברכין עליה "המוציא לחם מן הארץ", ופליגא דרבי חייא — ואם תאמר: היכי מייריי? אם יש שלמה לפניו — הא אמרינן בסמוך דכולי עלמא שלמה עדיף! ואי ליכא אלא צנומה — היכי פליג עלה רבי חייא, הא מסקינן לעיל (לז,ב) פרורין אף על פי שאין בהן כזית מברכין עליהן "המוציא", הואיל ואית בהו תוריתא דנהמא! ויש לומר: כגון דאיכא שלמה לפניו, ובצע מן הצנומה. רב חייא בר אשי סבר דהוי כמו שלמה, מאחר שהיא חביבה — (מברך עליה). ורבי חייא סבירא ליה: צריך שתכלה ברכה עם הפת, ואם כן בענין שתכלה הברכה עם בציעת הפת, וכיון שבצועה קודם לכן — שלמה עדיף, אבל אי ליכא שלמה — מודה שיברך על הפרורים "המוציא לחם מן הארץ".

אלא

בְּצַר לֵיהּ שִׁיעוּרָא! - אָמַר לֵיהּ: מִי סָבְרַתְּ כְּזַיִת גָּדוֹל בָּעֵינַן?! כְּזַיִת בֵּינוֹנִי בָּעֵינַן, וְהָא אִיכָּא, וְהַהוּא דְּאֵיתֵיהּ לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן - זַיִת גָּדוֹל הָוֶה, דְּאַף עַל גַּב דְּשָׁקְלוּהָ לְגַרְעִינוֹתֵיהּ פַּשׁ לֵיהּ שִׁעוּרָא. דִּתְנַן: זַיִת שֶׁאָמְרוּ - לֹא קָטָן וְלֹא גָּדוֹל, אֶלָּא בֵּינוֹנִי, וְזֶהוּ אָגוּרִי. וְאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ: לֹא "אָגוּרִי" שְׁמוֹ אֶלָּא "אַבְרוּטִי" שְׁמוֹ, וְאָמְרִי לָהּ: "סַמְרוּסִי" שְׁמוֹ, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ "אָגוּרִי" - שֶׁשַּׁמְנוֹ אָגוּר בְּתוֹכוֹ. נִימָא כְּתַנָּאֵי, דְּהָנְהוּ תְּרֵי תַּלְמִידֵי דְּהָווּ יָתְבִי קַמֵּיהּ דְּרַב קַפְּרָא, הֵבִיאוּ לְפָנָיו כְּרוּב וְדוּרְמַסְקִין וּפַרְגִּיּוֹת, נָתַן בַּר קַפְּרָא רְשׁוּת לְאֶחָד מֵהֶן לְבָרֵךְ, קָפֵץ וּבֵרֵךְ עַל הַפַּרְגִּיּוֹת. לִגְלֵג עָלָיו חֲבֵירוֹ. כָּעַס בַּר קַפְּרָא, אָמַר: לֹא עַל הַמְבָרֵךְ אֲנִי כּוֹעֵס, אֶלָּא עַל הַמַּלְגְּלֵג אֲנִי כּוֹעֵס; אִם חֲבֵירְךָ דּוֹמֶה כְּמִי שֶׁלֹּא טָעַם טַעַם בָּשָׂר מֵעוֹלָם - אַתָּה עַל מָה לִגְלַגְתָּ עָלָיו?! חָזַר וְאָמַר: לֹא עַל הַמַּלְגְּלֵג אֲנִי כּוֹעֵס אֶלָּא עַל הַמְבָרֵךְ אֲנִי כּוֹעֵס. וְאָמַר: אִם חָכְמָה אֵין כָּאן, זִקְנָה אֵין כָּאן?! תָּנָא: וּשְׁנֵיהֶם לֹא הוֹצִיאוּ שְׁנָתָן. מַאי לָאו בְּהָא קָא מִיפַּלְגִי; דְּמְבָרֵךְ סְבַר: שְׁלָקוֹת וּפַרְגִּיּוֹת "שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ", הִלְכָּךְ חָבִיב עָדִיף; וּמְלַגְלֵג סָבַר: שְׁלָקוֹת - "בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה", פַּרְגִּיּוֹת - "שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ", הִלְכָּךְ פֵּירָא עָדִיף! - לָא, דְּכוּלֵּי עָלְמָא שְׁלָקוֹת וּפַרְגִּיּוֹת "שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ", וְהָכָא בְּהַאי סְבָרָא קָא מִיפַּלְגִי; מָר סָבַר: חָבִיב עָדִיף, וּמָר סָבַר: כְּרוּב עָדִיף, דְּזֵיין. אָמַר רַבִּי זֵירָא, כִּי הֲוֵינַן בֵּי רַב הוּנָא אָמַר לָן: הָנֵי גַּרְגִּילְדֵי דְּלִפְתָּא, פְּרִמִינְהוּ פְּרִימָא זוּטָא - רַבָּא - "בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה", פְּרִימָא זוּטָא - "שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ". וְכִי אֲתָאן לְבֵי רַב יְהוּדָה אָמַר לָן: אִידִי וְאִידִי "בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה", וְהָא דְּפִרְמִינְהוּ טְפֵי - כִּי הֵיכִי דְּנִמְתִּיק טַעְמֵיהּ. אָמַר רַב אַשִׁי, כִּי הֲוֵינַן בֵּי רַב כָּהֲנָא, אָמַר לָן: תַּבְשִׁילָא דְּסִלְקָא דְּלָא מַפְּשׁוּ בָּהּ קִמְחָא - "בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה", דְּלִפְתָּא, דְּמַפְּשׁוּ בָּהּ קִמְחָא טְפֵי - "בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת"; וַהֲדַר אָמַר: אִידִי וְאִידִי "בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה", וְהַאי דְּשָׁדֵי בָּהּ קִמְחָא טְפֵי - לְדַבּוּקֵי בְּעָלְמָא עָבְדִי לָהּ. אָמַר רַב חִסְדָּא: תַּבְשִׁיל שֶׁל תְּרָדִין - יָפֶה לַלֵּב וְטוֹב לָעֵינַיִם, וְכָל שֶׁכֵּן לִבְנֵי מֵעַיִם. אָמַר אַבָּיֵי: מַיָּא דְּיָתֵיב אַבִּי תְּפֵי, וְעָבֵיד "תּוּךְ תּוּךְ". אָמַר רַב פַּפָּא: פְּשִׁיטָא לִי, מַיָּא דְּסִלְקָא - כְּסִלְקָא, וּמַיָּא דְּלִפְתָּא - כְּלִפְתָּא, וּמַיָּא דְּכוּלְּהוּ שְׁלָקֵי - כְּכוּלְּהוּ שְׁלָקֵי. בָּעֵי רַב פַּפָּא: מַיָּא דְּשִׁבְתָּא מַאי, לְמַתּוּקֵי טַעְמָא עָבְדִי, אוֹ לְעִבּוּרֵי זוּהֲמָא עָבְדִי לָהּ? תָּא שְׁמַע: הַשֶּׁבֶת, מִשֶּׁנְּתָנָהּ טַעַם בְּקִדֵּירָה - אֵין בָּהּ מִשּׁוּם תְּרוּמָה, וְאֵינָהּ מְטַמְּאָה טוּמְאַת אוֹכָלִים. שְׁמַע מִינָּהּ. אָמַר רַב חִיָּיא בַּר אַשִׁי: פַּת צְנוּמָה בַּקְּעָרָה מְבָרְכִין עָלֶיהָ "הַמּוֹצִיא". וּפְלִיגָא דְּרַבִּי חִיָּיא, דְּאָמַר רַבִּי חִיָּיא: צָרִיךְ שֶׁתִּכְלֶה בְּרָכָה עִם הַפַּת. מַתְקִיף לָהּ רָבָא: מַאי שְׁנָא צְנוּמָה דְּלָא? מִשּׁוּם דְּכִי כַּלְיָא בְּרָכָה - אַפְּרוּסָה קָא כַּלְיָא; עַל הַפַּת נַמִי, כִּי קָא גָּמְרָה - אַפְּרוּסָה גְּמְרָה!

אלא

וְהוּא דְּיָתֵיב אַבִּי תְּפֵי, וְעָבֵיד "תּוּךְ תּוּךְ". אָמַר רַב פַּפָּא: פְּשִׁיטָא לִי, מַיָּא דְּסִלְקָא - כְּסִלְקָא, וּמַיָּא דְּלִפְתָּא - כְּלִפְתָּא, וּמַיָּא דְּכוּלְּהוּ שְׁלָקֵי - כְּכוּלְּהוּ שְׁלָקֵי. בָּעֵי רַב פַּפָּא: מַיָּא דְּשִׁבְתָּא מַאי, לְמַתּוּקֵי טַעְמָא עָבְדִי, אוֹ לְעִבּוּרֵי זוּהֲמָא עָבְדִי לָהּ? תָּא שְׁמַע: הַשֶּׁבֶת, מִשֶּׁנְּתָנָהּ טַעַם בְּקִדֵּירָה - אֵין בָּהּ מִשּׁוּם תְּרוּמָה, וְאֵינָהּ מְטַמְּאָה טוּמְאַת אוֹכָלִים. שְׁמַע מִינָּהּ. אָמַר רַב חִיָּיא בַּר אַשִׁי: פַּת צְנוּמָה בַּקְּעָרָה מְבָרְכִין עָלֶיהָ "הַמּוֹצִיא". וּפְלִיגָא דְּרַבִּי חִיָּיא, דְּאָמַר רַבִּי חִיָּיא: צָרִיךְ שֶׁתִּכְלֶה בְּרָכָה עִם הַפַּת. מַתְקִיף לָהּ רָבָא: מַאי שְׁנָא צְנוּמָה דְּלָא? מִשּׁוּם דְּכִי כַּלְיָא בְּרָכָה - אַפְּרוּסָה קָא כַּלְיָא; עַל הַפַּת נַמִי, כִּי קָא גָּמְרָה - אַפְּרוּסָה גְּמְרָה!

אלא

תוספות

והלכתא כרבא דמברך ואחר כך בוצע. פירוש: שלא יפריש הפרוסה מן הפת עד אחר הברכה. ויש שנוהגין לברך ברכת "המוציא" קודם שיחתוך, כדי שתהא הפת שלמה בשעת ברכה. ואין המנהג נכון לעשות, דהוי היסח הדעת בין הברכה לאכילה. ומיהו, בשבת נכון להחמיר ולברך קודם שיחתוך, שלא תשמט ידו לבצוע קודם שתכלה הברכה שאז לא יהיה לו לחם משנה, ובפרק "שלשה שאכלו" (לקמן מז,א) מסקינן דבעינן עד שתכלה "אמן" מפי העונין, שלא יבצע קודם. ויש שמביאים ראיה שצריך לסיים הברכה קודם שיבצע מדתני רבי חייא בירושלמי: אין מברכין על הפת אלא בשעה שהוא פורס, והיינו משום שאם יפרוס קודם הברכה שמא תפול הפרוסה מידו, ולא יוכל לאכול פרוסה אחרת שיבצע בלא ברכה אלא יצטרך לחזור ולברך, ויש כאן ברכה לבטלה. אבל אם (לא) היה צריך לברך על כל הפת ולא יוכל לפרוס קודם הברכה, אז אם תפול הפרוסה אינו מברך על פרוסה אחרת, ויפטר בברכה ראשונה.

מברך על הפתיתין ופוטר את השלמין — פירש רש"י: אם הפתיתין והשלמין שוין — יברך על איזה שירצה, ואם הפתיתין גדולים — צריך לברך על הפתיתין לפטור את השלמין. ורבי יוחנן אומר: על השלמין מצוה מן המובחר, אפילו אם הפתיתין גדולים טפי. ותימה: אם כן, סברא הפוכה, דלרב הונא פתיתין שהם גדולים עדיפי, ולרבי יוחנן שלמין עדיפי, ואין סברא לומר דפליגי בהפוך סברות. ועוד תימה: אמאי שינה בסמוך לשונו דנקט לשון "פרוסה של חטין"? על כן פירש רבינו תם: דמיירי בפתיתין גדולים ושלמים קטנים. והכי פירושו: אמר רב הונא מברך על הפתיתין, כלומר: אם ירצה, והוא הדין על השלמין, אם ירצה. ורבי יוחנן אמר: שלמין עיקר. וכן הלכה כרבי יוחנן, דהא רב ורבי יוחנן — הלכה כרבי יוחנן, וכל שכן לגבי רב הונא שהלכה כמותו, שהיה תלמידו של רב, דדוקא באמוראי בתראי אמרינן הלכה כבתראי.

אבל פרוסה של חטין ושלמה מן השעורים דברי הכל מברך על הפרוסה של חטין — דחיטי עדיפי, משום דאקדמיה קרא. אבל פתיתין ושלמין ממין אחד, אפילו יהיו הפתיתין מפת נקיה והשלמין מפת קיבר — מברך על השלמין כדאיתא בתוספתא (פרק ד): שלמין דגלוסקאות ושלמין דבעל הבית — מברך על השלמין דגלוסקאות; פרוסה דגלוסקאות ושלמין דבעל הבית — מברך על השלמין דבעל הבית; פת כשר ופת של גוי — מברך על הכשר (תחלה). וכן אמרינן בירושלמי: פת טהור ופת טמא — מברך על הטהור. אבל אם פת של גוי חביב ונקי ופת של ישראל אינו חביב — מברך לאיזה שירצה. כדאיתא בירושלמי: פת נקי טמא ופת קיבר טהור — מברך לאיזה שירצה. אבל רבינו שמשון צוה לסלק הפת לבן של גוי מעל השלחן עד לאחר ברכת "המוציא". שני שלמין ממין אחד, אם אחד יותר נקי — מברך על הנקי, דחביב ליה טפי. **כתנאי** כו'. פירש רש"י: חצי בצל גדול קרי חשוב, לפי שיש בו יותר מבצל קטן שלם. ולא נראה, דהא לכאורה משמע דלהכי נקט חצי בצל גדול משום דיש בחצי בצל גדול כמו בקטן שלם, ולא יותר. ועוד, דאם כן לא הוי דומיא דחשוב דגבי פרוסה של חטין דקאי עלה, דהתם שוין. ויש לפרש: דכהדדי שוין הם, אבל דגדול טוב יותר לאכילה מן הקטן. ועוד פירש רש"י: דמייתי תנאי אסיפא, דמברך על הפרוסה של חטין ופוטר את השלמה של שעורים, ומר סבר: חשוב עדיף, ומר סבר: חטין דמקדמי בקרא עדיפי. אבל אי אפשר לפרש דחטין עדיפי משום שפת של חטין חשוב מפת של שעורים, דהא פירש דבמין אחד פת נקיה ופת קיבר השלם עדיף. **ומר** סבר שלם עדיף — ואם תאמר: מנא ליה הא? אימא דחטין חשיבי טפי משום דאקדמיה קרא! ויש לומר דהכי מדמה: דהתם אף על גב דמסברא חשוב לכהן עדיף, דכתיב (במדבר יח): "בהרימכם את חלבו ממנו", ואפילו הכי קאמר דשלם עדיף, הכא נמי: נימא שלם עדיף מפתיתין של חטין, אף על גב דאקדמיה קרא. והדין עם רש"י שלא רצה לפרש כתנאי אפלוגתייהו דרבי יוחנן ורב הונא, שהרי למאי דמפרש לרב הונא כשהן שוין מברך על איזו שירצה, אם כן לא קפיד אחשיבות ולא אשלמות, ואם כן מאי כתנאי איכא? ולפירוש רבינו תם נמי, דפירש דמברך על הפתיתין גדולים אם ירצה, ואי בעי בריך על השלמים קטנים, אלמא: לא חשיב ליה עדיף, אלא כי הדדי נינהו לרב הונא, ואם כן לא מצי קאי כתנאי אפלוגתא דפתיתין. **כל** היכא דאיכא כהן כולי עלמא לא פליגי דחשיב עדיף — ונהי דלעיל קאמר פתיתין גדולים ושלמים קטנים דמברך על השלמים — היינו דוקא לברכה, דלא איכפת ליה שיברך בגדול דלמה יברך בגדול, הואיל ואינו נקי מזה. אבל גבי נתינה לכהן איכא נפקותא דיתן לו הגדול החשוב טפי, דניחא ליה. **מניח** פרוסה בתוך השלמה ובוצע — פירש רש"י: ובוצע לשתיהן, או בוצע לשלמה בלבד, והיינו על ידי שניהן דכיון שהניח הפרוסה תחת השלמה נראה כמו שבוצע נמי אפרוסה ודוקא בוצע לשלמה. אבל לא רצה לפרש ובוצע לאיזה מהן שירצה, או לפרוסה או לשלמה, דמדקאמר לתוך השלמה — משמע דהשלמה עיקר. ולפירוש רש"י הכי פרשינן: ירא שמים יוצא ידי שניהם כדרב הונא וכדרבי יוחנן בפתיתין ושלמה. ולפירוש רבינו תם לא מצינו לפרש הכי, דקאי אפתיתין שהרי אינו צריך לעשות כן, אלא יברך על השלמה ודי בכך לכולי עלמא, דאפילו רב הונא לא קאמר אלא על הפרוסה אם ירצה, אבל פשיטא אם בירך על השלמה — יצא. ונראה לפירוש רבינו תם: "שניהם" קאי אשני לחמים, אפרוסה של חטים ושלמה של שעורים. **הכל** מודים בפסח שמניח הפרוסה בתוך השלמה ובוצע מאי טעמא "לחם עוני" כתיב — משום דכתיב "לחם עוני" מניח הפרוסה תחת השלמה ונראה כבוצע על הפרוסה. ומכל מקום, אין לבצוע כי אם על השלמה, ועל הפרוסה יברך "על אכילת מצה". וכורכים ואוכלים משתיהן יחד כדי שיהא נראה כבוצע על הפרוסה, וכן המנהג. אבל אין לעשות "המוציא" וגם "על אכילת מצה" מן הפרוסה, דהוי כעושה מצות חבילות חבילות. ונראה לי דהא הוי ברכה של נהנין, ואינם נקראים חבילות חבילות, דהא אקידוש מברכים קידוש וברכת היין. ורבינו מנחם מווינ"א היה רגיל לעשות הכל על הפרוסה, ואין השלמה באה כי אם בשביל לחם משנה. והרב רבינו יצחק היה רגיל לברך תחלה ברכת "המוציא" על שתיהן, קודם שיבצע, ואחר כך מברך "על אכילת מצה" ובוצע משתיהן אחר כך, ואין זה חבילות, מאחר שהיה עושה על שתיהן. ופעמים מפיק הרב רבינו יצחק נפשיה מפלוגתא ולא היה רוצה לשנות המנהג, והיה מברך על השלמה תחלה "המוציא" והיה בוצע קצת, לא היה מפרידה עד שיברך על הפרוסה "על אכילת מצה" ובוצע משתיהן יחד.

הבא

רש"י

אֶלָּא אָמַר רָבָא: מְבָרֵךְ וְאַחַר כָּךְ בּוֹצֵעַ. נְהַרְדְּעֵי עָבְדִי כְּרַבִּי חִיָּיא, וְרַבָּנַן עָבְדִי כְּרָבָא. אֲמַר רַבִּינָא, אָמְרָה לִי אִם: אֲבוּךְ עָבֵיד כְּרַבִּי חִיָּיא, דְּאָמַר רַבִּי חִיָּיא: צָרִיךְ שֶׁתִּכְלֶה בְּרָכָה עִם הַפַּת, וְרַבָּנַן עָבְדִי כְּרָבָא. וְהִלְכְתָא כְּרָבָא, דְּאָמַר: מְבָרֵךְ וְאַחַר כָּךְ בּוֹצֵעַ. אִיתְּמַר, הֵבִיאוּ לְפָנֶיהָם פִּתִּיתִין וּשְׁלֵמִין; אָמַר רַב הוּנָא: מְבָרֵךְ עַל הַפִּתִּיתִין וּפוֹטֵר אֶת הַשְּׁלֵמִין, וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: שְׁלֵמָה מִצְוָה מִן הַמּוּבְחָר, אֲבָל פְּרוּסָה שֶׁל חִטִּין וּשְׁלֵמָה מִן הַשְּׁעוֹרִין - דִּבְרֵי הַכֹּל מְבָרֵךְ עַל הַפְּרוּסָה שֶׁל חִטִּין וּפוֹטֵר אֶת הַשְּׁלֵמָה שֶׁל שְׂעוֹרִין. אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה בַּר אַבָּא, כְּתַנָּאֵי: תּוֹרְמִין בְּצָל קָטָן שָׁלֵם אֲבָל לֹא חֲצִי בָּצָל גָּדוֹל. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: לֹא כִּי, אֶלָּא חֲצִי בָּצָל גָּדוֹל. מַאי לָאו בְּהָא קָמִיפַּלְגִי, דְּמָר סָבַר: חָשׁוּב עָדִיף, וּמָר סָבַר שָׁלֵם עָדִיף? - הֵיכָא דְּאִיכָּא כֹּהֵן - כּוּלֵּי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי דְּחָשׁוּב עָדִיף, כִּי פְּלִיגִי - דְּלֵיכָּא כֹּהֵן. דִּתְנַן: כָּל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ כֹּהֵן - תּוֹרֵם מִן הַיָּפֶה, וְכָל מָקוֹם שֶׁאֵין כֹּהֵן - תּוֹרֵם מִן הַמִּתְקַיֵּים; רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֵין תּוֹרֵם אֶלָּא מִן הַיָּפֶה. אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: וִירֵא שָׁמַיִם יוֹצֵא יְדֵי שְׁנֵיהֶן, וּמַנּוּ? מָר בְּרֵיהּ דְּרַבִּינָא. דְּמָר בְּרֵיהּ דְּרַבִּינָא מַנִּיחַ פְּרוּסָה בְּתוֹךְ הַשְּׁלֵמָה וּבוֹצֵעַ. תָּנֵי תַּנָּא קַמֵּיהּ דְּרַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: מַנִּיחַ הַפְּרוּסָה בְּתוֹךְ הַשְּׁלֵמָה וּבוֹצֵעַ וּמְבָרֵךְ. אֲמַר לֵיהּ: מַה שְּׁמֵךְ? אָמַר לֵיהּ: שַׁלְמָן. אֲמַר לֵיהּ: שָׁלוֹם אַתָּה וּשְׁלֵמָה מִשְׁנָתְךָ, שֶׁשַּׁמְתָּ שָׁלוֹם בֵּין הַתַּלְמִידִים. אָמַר רַב פַּפָּא: הַכֹּל מוֹדִים בַּפֶּסַח שֶׁמַּנִּיחַ פְּרוּסָה בְּתוֹךְ שְׁלֵמָה וּבוֹצֵעַ. מַאי טַעְמָא - "לֶחֶם עֹנִי" כְּתִיב. אָמַר רַבִּי אַבָּא: וּבְשַׁבָּת חַיָּיב אָדָם לִבְצוֹעַ עַל שְׁתֵּי כִּכָּרוֹת. מַאי טַעְמָא - "לֶחֶם מִשְׁנֶה" כְּתִיב. אָמַר רַב אַשִׁי: חָזִינָא לֵיהּ לְרַב כָּהֲנָא דְּנָקֵיט תַּרְתֵּי וּבְצַע חָדָא. רַבִּי זֵירָא הֲוָה בָּצַע אַכּוּלָּא שֵׁירוּתָא. אֲמַר לֵיהּ רָבִינָא לְרַב אַשִׁי: וְהָא קָא מִתְחַזִּי כְּרַעֲבָתָנוּתָא! אֲמַר [לֵיהּ]: כֵּיוָן דְּכָל יוֹמָא לֹא קָעָבֵיד הָכִי, וְהָאִידָּנָא קָא עָבֵיד - לָא מִתְחַזִּי כְּרַעֲבָתָנוּתָא. רַב אַמִּי וְרַב אַסִי כִּי הֲוָה מִתְרַמֵּי לְהוּ רִיפְתָּא דְּעָרוּבָא מְבָרְכִין עָלֵיהּ "הַמּוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ", אָמְרִי: הוֹאִיל וְאִתְעָבִיד בֵּיהּ מִצְוָה חָדָא - נָעֲבֵיד בֵּיהּ מִצְוָה אַחֲרִיתִי.

אמר

אלא אמר רבא: מברך ואחר כך בוצע — וגומר כל הברכה, ואחר כך מפריש הפרוסה, דכליא ברכה אפת שלם. **פתיתין ושלמין אמר רב הונא** — אם רצה מברך על הפתיתין, ואם הפתיתין גדולים מן השלמין — צריך לברך עליהן. **כתנאי** — הא דאמרת פרוסה של חטין ושלמה של שעורין כו' תנאי היא. **אבל לא חצי בצל גדול** — ואף על פי שיש בו יותר מקטן שלם. **במקום שיש כהן** — ונותנו לו מיד. **במקום שאין כהן** — צריך לישראל שיצניענו עד שימצא כהן ליתנו לו, וחצי בצל אין מתקיים. **יוצא ידי שניהן** — ידי מחלוקת של רב הונא ורבי יוחנן. **מניח פרוסה תחת השלמה** — ונמצאו שתיהן בידו, ובוצע או משתיהן או מן השלמה. **לחם עוני כתיב** — ודרכו של עני בפרוסה, לפיכך צריך שיראה כבוצע מן הפרוסה. **אכולה שירותא** — פרוסה גדולה שהיה די לו לכל הסעודה בשבת. **ריפתא דערובא** — שערבו בו אתמול ערובי חצירות.

טול

רבא חולק על רבי חייא בענין סדר בציעת הפת וברכת 'המוציא':
אֶלָּא אָמַר רָבָא, סדר בציעת הפת כך היא, **מְבָרֵךְ** 'המוציא' תחילה,
וְאַחַר כָּךְ – לאחר שמסיים את הברכה **בּוֹצֵעַ** את הפת, ונמצא
שמברך את הברכה עד סופה על פת שלמה.
הגמרא מביאה את מנהג החכמים במחלוקת זו. אומרת הגמרא:
נְהַרְדְּעֵי – בני הישיבה בנהרדעא, **עָבְדֵי** [–עושים, נוהגים] **כְּדברי רַבִּי**
חִיָּיא שאמר לבצוע עם סיום הברכה. **וְרַבָּנַן עָבְדֵי** – וחכמים נוהגים
כְּדברי רָבָא שאמר שמברך 'המוציא' ואחר כך בוצע. מוסיפה
הגמרא: **אָמַר רַבִינָא, אָמְרָה לִי אֵם** [–אמי], **אַבּוּךְ עָבִיד** – אביך עשה
כְּדברי רַבִּי חִיָּיא, דְּאָמַר רַבִּי חִיָּיא, צָרִיךְ שֶׁתִּכְלֶה הַבְּרָכָה באותה
עת **עִם** בציעת **הַפַּת, וְרַבָּנַן עָבְדֵי** – וחכמים נוהגים **כְּדברי רָבָא**
שחלק עליו.
מסיקה הגמרא: **וְהִלְכְתָא** – וההלכה היא **כְּרָבָא, דְּאָמַר מְבָרֵךְ**
'המוציא' **וְאַחַר כָּךְ בּוֹצֵעַ** את הפת.
הבא לאכול פת משתי כברות, ולברך 'המוציא' על האחת ולפטור
את השניה, צריך לברך על הפת המעולה יותר, מפני כבוד הברכה.
הגמרא דנה על מעלות שונות בפת, ומביאה מחלוקת במעלת השלם:
אִיתְּמַר, הֱבִיאוּ לִפָנֶיהָם לאכול **פִּתִּיתִין** – פת שאינה שלמה **וּשְׁלֵמִין**
– פת שלמה, ובא לברך על האחת ולפטור את חברתה, **אָמַר רַב**
הוּנָא, אם רצה **מְבָרֵךְ עַל הַפִּתִּיתִין וּפוֹטֵר** בברכתו **אֶת הַשְּׁלֵמִין.**
שלדעת רב הונא מעלת השלם אינה נחשבת מעלה לענין ברכה,
ולכן יברך על מה שירצה. **וְרַבִּי יוֹחָנָן** חלק על רב הונא **וְאָמַר,** פת
שְׁלֵמָה, מִצְוָה מִן הַמּוּבְחָר לברך עליה, ששלימות הפת היא מעלה
לענין ברכה.
הגמרא דנה במעלת פת חיטים על פת שעורים, שהיא עדיפה על
מעלת השלם. מוסיפה הגמרא: ואף רבי יוחנן שאמר שמצוה לברך
על השלם, זהו דווקא כאשר שתי הכברות עשויות ממין אחד [שתיהן
של חיטים או שתיהן של שעורים], **אֲבָל** אם הביאו לפניהם לאכול
פְּרוּסָה [–חתיכת פת] **שֶׁל חִטִּין** ופת **שְׁלֵמָה מִן הַשְּׁעוֹרִין,** ופת חיטים
מעולה מפת שעורים, ונמצא שלפרוסה יש מעלה שהיא מחיטים,
ולשלמה יש את מעלת השלם, בזה **לִדְבָרֵי הַכֹּל** [אף לרבי יוחנן]
מְבָרֵךְ עַל הַפת הַפְּרוּסָה שֶׁל חִטִּין, וּפוֹטֵר בברכתו **אֶת** הַפת **הַשְּׁלֵמָה**
שֶׁל שְׁעוֹרִין, משום שמעלת פת חיטים כלפי פת שעורים, עדיפה על
מעלת השלם.
הגמרא תולה את הדין בפרוסה של חיטים ושלמה של שעורים,
במחלוקת תנאים בענין הפרשת תרומה: **אָמַר רַב יִרְמְיָה בַּר אַבָּא,**
דין זה שאמרנו, שפת פרוסה של חיטים עדיפה מפת שלמה של
שעורים, **כְּתַנָּאֵי** – הוא שנוי במחלוקת תנאים, שכן מצינו לגבי
תרומה שמצוה להפריש מן היפה שבפירות, ושנינו (תרומות פ"ב מ"ה),
הבא להפריש תרומה מן הבצל, ויש לו בצל שלם שהוא קטן, ויש לו
עוד חצי בצל, שהוא גדול מהבצל השלם, הדין הוא שתּוֹרְמִין
[–נותנים תרומה לכהן] את **הַבָּצָל הַקָּטָן** שהוא **שָׁלֵם, אֲבָל לֹא**
תורמין את **חֲצִי הַבָּצָל הַגָּדוֹל,** אף שיש בו יותר מהבצל השלם. **רַבִּי**
יְהוּדָה אוֹמֵר, לֹא כִּי [–לא כן], **אֶלָּא** יתרום את **חֲצִי הַבָּצָל הַגָּדוֹל.**
מבארת הגמרא את המחלוקת: **מַאי** – במה נחלקו תנא קמא ורבי
יהודה, **לָאו בְּהָא קָמִיפַּלְגִי** – האם אין לומר שבכך נחלקו, **דְּמַר** –
שרבי יהודה שאמר שיתרום חצי בצל גדול, **סָבַר** שמעלת **חָשׁוּב**
עָדִיף ממעלת השלם, ולכן אמר שיש לתרום את חצי הבצל הגדול
שהוא חשוב יותר, **וּמַר** – ותנא קמא שאמר שיתרום בצל קטן שלם,
סָבַר שמעלת **שָׁלֵם עָדִיף** ממעלת החשוב, ולכן אמר שיש לתרום את
הבצל השלם, אף שהוא קטן מחצי הבצל. וכשם שנחלקו לענין
הפרשת תרומה האם חשוב עדיף או שלם עדיף, כך יחלקו לענין
ברכת 'המוציא', ובכלל זה ביש לפניו פרוסה של חיטים שהיא
חשובה, ופת שלמה של שעורים, שלרבי יהודה יברך על פרוסה של
חיטים, שחשוב עדיף משלם, ולתנא קמא יברך על שלמה של
שעורים, ששלם עדיף מחשוב.
הגמרא דוחה, שמחלוקת התנאים לגבי תרומה מתבארת באופן
אחר, ואין ללמוד ממנה לענין ברכה על פרוסה של חיטים ושלמה
של שעורים. דוחה הגמרא: תנא קמא ורבי יהודה לא נחלקו איזו מן
המעלות עדיפה, **וְהֵיכָא דְּאִיכָּא כֹּהֵן** – והיכן שיש כהן ונותן לו את
התרומה מיד, **כּוּלֵּי עָלְמָא לֹא פְּלִיגִי דְּחָשׁוּב עָדִיף** – בין תנא קמא
ובין רבי יהודה לא נחלקו שחשוב עדיף משלם, ויפריש לתרומה חצי
בצל גדול שהוא חשוב. **כִּי פְּלִיגִי** – אימתי נחלקו התנאים במשנה,
במקום דְּלֵיכָּא כֹּהֵן – שאין כהן מזומן לתת לו את התרומה מיד,
והישראל צריך להצניע את התרומה עד שימצא כהן ליתנה לו, ויש
לחוש שתתקלקל התרומה בינתיים, ורק באופן זה אמר תנא קמא
שיתרום בצל קטן שלם, משום שטבעו של הבצל השלם שהוא
מתקיים זמן רב ואינו מתקלקל. ולענין ברכה לא שייך חילוק זה, והוא
דומה לתרומה במקום שיש כהן, שהרי לא שייך בו ענין של
מתקלקל, ולכן כולם מודים שיברך על פת פרוסה של חיטים שהיא
חשובה, ולא על פת שלמה של שעורים.
הגמרא מביאה סמך לדבר, שאכן זהו הביאור במחלוקת תנא קמא
ורבי יהודה: ומנין שנחלקו תנא קמא ורבי יהודה בדבר זה, **דִּתְנַן**
ששנינו במשנה (תרומות פ"ב מ"ד), **כָּל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ כֹּהֵן** מזומן לתת לו את
התרומה, **תּוֹרֵם** אדם **מִן הַיָּפֶה** שבפירות, ונותנו לכהן מיד. **וְכָל**
מָקוֹם שֶׁאֵין כֹּהֵן מזומן לתת לו את התרומה, **תּוֹרֵם** אדם **מִן**
הַמִּתְקַיֵּים שבפירות, כלומר מפרי שטבעו להשמר זמן רב יותר, ולא
יתקלקל במשך הזמן שיחלוף עד שיגיע לידי הכהן, ואף אם פרי זה
המתקיים אינו היפה שבפירות. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר,** אף במקום שאין
שם כהן מזומן לתת לו את התרומה מיד, מכל מקום, **אֵין תּוֹרֵם אֶלָּא**
מִן הַיָּפֶה שבפירות. וכיון שמצאנו שנחלקו במקום שאין כהן האם יש
לתרום מהמתקיים או מהיפה, יש להעמיד אף את מחלוקתם לגבי
בצל בענין זה.
הגמרא שבה למחלוקת רב הונא ורבי יוחנן לגבי מעלת פת שלמה:
אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, וְיֵרָא שָׁמַיִם, כאשר הביאו לפניו פתיתים
ושלמים, היה **יוֹצֵא יְדֵי** חובת **שְׁנֵיהֶן** – רב הונא ורבי יוחנן, שרב הונא
אמר שמברך על הפתיתים, ורבי יוחנן אמר שמברך על השלמים.
וּמַנּוּ – ומי הוא אותו ירא שמים שיוצא ידי חובת שניהן, **מַר בְּרֵיהּ**
[–בנו] **דְּרַבִינָא.** **דְּמַר בְּרֵיהּ דְּרַבִינָא** כשמביאים לפניו פת פרוסה
ושלמה, הוא **מַנִּיחַ** את **הַפְּרוּסָה בְּתוֹךְ** [–מתחת] **הַשְּׁלֵמָה,** ונמצאו
שתיהן אחוזות בידו, וכך הוא מברך **וּבוֹצֵעַ** משתיהן, או רק מן
השלמה, ובאופן זה הוא יוצא ידי שתי הדעות.
מוסיפה הגמרא: **תָּנֵי תַּנָּא קַמֵּיהּ דְּרַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק** – שנה אחד
החכמים ברייתא לפני רב נחמן בר יצחק, **מַנִּיחַ** את הפת **הַפְּרוּסָה**
בְּתוֹךְ – מתחת הפת **הַשְּׁלֵמָה וְכָךְ בּוֹצֵעַ וּמְבָרֵךְ. אָמַר לֵיהּ** – שאל רב
נחמן בר יצחק את אותו חכם, **מַה שְּׁמֶךָ. אָמַר לֵיהּ** – השיב לו, שמי
'**שַׁלְמוֹן**'. **אָמַר לֵיהּ** רב נחמן בר יצחק, **שָׁלוֹם אַתָּה וּשְׁלֵמָה מִשְּׁנָתְךָ,**
שֶׁשִּׁמְּתָ שָׁלוֹם בֵּין הַתַּלְמִידִים, בכך שלימדת דרך לצאת בה ידי
חובת שתי הדעות.
הגמרא מבארת את אופן הבציעה על המצה בלילה הראשון של
פסח: **אָמַר רַב פָּפָּא, הַכֹּל מוֹדִים** – אף רבי יוחנן שאמר בפתיתים
ושלמים שמברך על השלמים ופוטר את הפתיתים, מודה באוכל
מצה של מצוה **בְּלֵילָה** הראשון של **פֶּסַח,** שֶׁהוא **מַנִּיחַ** מצה **פְּרוּסָה**
בְּתוֹךְ מצה **שְׁלֵמָה וּבוֹצֵעַ** מן השלמה. כלומר, עליו לפרוס אחת
מהמצות שלפניו כדי שתהיה לפניו פרוסה, ויניחנה יחד עם השלמה
ויברך. **מַאי טַעְמָא** – מה טעם הדבר, משום שבענין אכילת מצה
בפסח 'מַצּוֹת **לֶחֶם עֹנִי' כְּתִיב** (דברים טז ג), וכיון שהמצה נקראת 'לחם
עוני' צריך לאכול ממנה כדרך שהעני אוכל, כלומר באכילת פרוסה,
שהעני אין לו לחם שלם ואינו אוכל אלא פרוסה. ומכל מקום, עיקר
הבציעה צריך לבצוע על השלמה, שהרי ביום טוב צריך לברך
'המוציא' על ככרות שלימות משום 'לחם משנה', ורק יוסיף בשעת
הברכה את הפרוסה בתוך השלמה, כדי שיהיה נראה כאילו הוא
בוצע ממנה.
מתוך שהגמרא דנה על סדר הבציעה וברכת 'המוציא', מביאה את
סדר הבציעה בשבת: **אָמַר רַבִּי אַבָּא, וּבְשַׁבָּת חַיָּיב אָדָם לְבַצּוֹעַ**
[–בברכת 'המוציא'] **עַל שְׁתֵּי כִּכָּרוֹת** שלימות. **מַאי טַעְמָא** – מה טעם

המשך בעמוד כד

המברך ברכה ראשונה צריך לאכול לאלתר, ולא ישיח בין הברכה לאכילה, ואם שח הרי זו הפסקה, וצריך לחזור ולברך. אך אם שח לצורך הברכה, אינו חוזר ומברך. הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים, איזו שיחה נחשבת צורך הברכה: **אָמַר רַב**, בירך על הפת, ולפני שטעם בצע מעט ממנה והושיט לחבירו היושב אצלו, ששמע ממנו את הברכה ויצא בה ידי חובתו, ואמר לו 'טול בְּרוּךְ' 'טול בְּרוּךְ' [–טול לך מפרוסת הברכה], ונמצא ששח בין הברכה לאכילה, **אֵינוֹ צָרִיךְ** לחזור **וּלְבָרֵךְ**, שאמנם השח בין ברכה לאכילה חוזר ומברך, אך שיחה זו צורך הברכה היא, ואינו חוזר ומברך. אך אם אמר לאחר הברכה 'הָבֵא מֶלַח' [לטבל בו את הפת] או שאמר 'הָבֵא לִפְתָּן' [ללפת ולהטעים בו את הפת], **צָרִיךְ** לחזור **וּלְבָרֵךְ**, משום ששיחה זו אינה לצורך הברכה, לפי שאפשר לאכול את הפת גם בלי מלח וליפתן.

וְרַבִּי יוֹחָנָן חלק על רב **וְאָמַר, שֶׁאֲפִילּוּ** אם אמר לאחר הברכה 'הָבִיאוּ מֶלַח' או 'הָבִיאוּ לִפְתָּן', **נַמִּי** – גם כן **אֵינוֹ צָרִיךְ** לחזור **וּלְבָרֵךְ**, מפני שגם שיחה זו היא לצורך הברכה, משום שיש לאכול את פרוסת הברכה מוטעמת במלח או בליפתן לכבוד הברכה. אך אם לאחר הברכה אמר לשמש, 'גַּבִּיל לְתוֹרִי' 'גַּבִּיל לְתוֹרִי' [–גבל את המורסן במים למאכל השוורים], **צָרִיךְ** לחזור **וּלְבָרֵךְ**, מפני ששיחה זו אינה לצורך הברכה.

וְרַב שֵׁשֶׁת חלק על רבי יוחנן **וְאָמַר, שֶׁאֲפִילּוּ** אם אמר בין הברכה לאכילה 'גַּבִּיל לְתוֹרִי', **נַמִּי** – גם כן **אֵינוֹ צָרִיךְ** לחזור **וּלְבָרֵךְ**, משום שגם שיחה זו נחשבת צורך הברכה, **דְּאָמַר** [–שכן אמר] **רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, אָסוּר לְאָדָם שֶׁיֹּאכַל** בעצמו **קוֹדֶם שֶׁיִּתֵּן מַאֲכָל לְבְהֶמְתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר** (דברים יא טו) 'וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ' **וַהֲדַר** – ורק אחר כך נאמר 'וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ'. נמצא, שכאשר הוא שח לצורך אכילת בהמתו, יש בשיחה זו צורך לאכילה שלו, שהרי אסור לו לאכול עד שיאכיל לבהמתו, ולכן היא נחשבת צורך הברכה, ואינו חוזר ומברך.

הגמרא דנה באופן שבו יש לאכול את הפת שבירך עליה: **אָמַר רָבָא בַּר שְׁמוּאֵל מִשּׁוּם** [–בשמו של] **רַבִּי חִיָּיא, אֵין הַבּוֹצֵעַ** את הפת **רַשַּׁאי לִבְצוֹעַ, עַד שֶׁיָּבִיאוּ מֶלַח** לטבל את הפת, **אוֹ לִפְתָּן** ללפת בו את הפת, **לְפִנֵּי כָּל אֶחָד וְאֶחָד** מן המסובין, משום שיש לאכול את הפת שבירך עליה באופן משובח, במלח או ליפתן, לכבוד הברכה.

מביאה הגמרא בענין זה מעשה שהיה: **רָבָא בַּר שְׁמוּאֵל אִקְּלַע** [–הזדמן] **לְבֵי רֵישׁ גָּלוּתָא** – לבית ראש הגולה, **אַפִּיקוּ לֵיהּ רִיפְתָּא** – הוציאו לו לחם לאכול, **וּבָצַע לְהַדְיָא** – והוא בצע אותו ואכלו מיד, ולא המתין עד שיביאו לפניו מלח או ליפתן, ולא קיים את הדברים שאמר הוא עצמו בענין זה. **אָמְרוּ לֵיהּ** – שאלו אותו, **הַדַּר מַר מִשְּׁמַעְתֵּיהּ** – האם מר [–רבא בר שמואל] חזר בו משמועתו, שאמרת שצריך להמתין מלבצוע עד שיביאו לפניו מלח או ליפתן. **אָמַר לְהוּ** – השיב להם רבא בר שמואל, **לֵית דִּין צָרִיךְ בְּשֵׁשׁ** – אין פת זו צריכה עיכוב והמתנה עד שיביאו מלח או ליפתן, משום שהיא פת נקיה.

הגמרא מביאה מאמר נוסף שאמר רבא בר שמואל בשם רבי חייא: **וְאָמַר רָבָא בַּר שְׁמוּאֵל מִשּׁוּם רַבִּי חִיָּיא, אֵין מֵי רַגְלַיִם כֵּלִים** מן הגוף, **אֶלָּא בִּישִׁיבָה**, משום שבעמידה, כאשר קילוח מי הרגלים קרוב לכלות הוא קרוב לרגליו, ודואג שמא ינתזו ניצוצות עליהן, ומתוך כך מפסיק בטרם כלו מי רגלים מן הגוף.

מוסיפה הגמרא: **אָמַר רַב כַּהֲנָא, וּבִמְקוֹם עָפָר תִּיחוֹחַ** [–רך] הם כלים מן הגוף **אֲפִילּוּ בַּעֲמִידָה**, משום שבעפר תיחוח אין ניתזין ניצוצות. **וְאִי לֵיכָּא** – ואם אין שם **עָפָר תִּיחוֹחַ**, וגם אינו יכול לשבת, **יַעֲמוֹד בְּמָקוֹם גָּבוֹהַּ וְיַשְׁתִּין לְמָקוֹם מְדֻרוֹן** [–שיפוע], וכך לא ינתזו ניצוצות לרגליו, ולא יפסיק בטרם יכלו מי הרגלים.

הגמרא מביאה עצה טובה נוספת שאמר רבא בר שמואל בשם רבי חייא: **וְאָמַר רָבָא בַּר שְׁמוּאֵל מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי חִיָּיא, לְאַחַר כָּל אֲכִילָתְךָ** – אכילה שתאכל, **אֲכוֹל מֶלַח, וְכֵן לְאַחַר כָּל שְׁתִיָּיתְךָ** – שתיה שתשתה, **שְׁתֵה מַיִם, וְאִם תנהג כן אִי** [–אין] **אַתָּה נִזּוֹק.**

הגמרא מביאה ברייתות כדברי רבי חייא: **תַּנְיָא נַמִּי הָכִי** – שנינו כך בברייתא, כדברי רבא בר שמואל בשם רבי חייא, **לְאַחַר כָּל אֲכִילָתְךָ אֲכוֹל מֶלַח, וְאַחַר כָּל שְׁתִיָּיתְךָ שְׁתֵה מַיִם, וְאִם תנהג כן אִי אַתָּה נִזּוֹק.**

מביאה הגמרא ברייתא נוספת: **תַּנְיָא אִידָךְ** – שנינו בברייתא אחרת, אם **אָכַל כָּל מִינֵי מַאֲכָל וְלֹא אָכַל** לאחר מכן **מֶלַח**, וכן אם **שָׁתָה כָּל מִינֵי מַשְׁקִין וְלֹא שָׁתָה** לאחר מכן **מַיִם**, אם עשה כן **בַּיּוֹם, יְדֵאַג** [–יחשוש] **מִן רֵיחַ** רע מן **הַפֶּה** העלול לבוא מחמת כן, **וְאִם** עשה כן **בַּלַּיְלָה, יְדֵאַג** אף **מִפְּנֵי** חולי **אַסְכָּרָה** העלול לבוא מחמת כן, מלבד ריח רע מן הפה.

מתוך שעסקה הגמרא בענין בריאות הגוף באכילה, היא מביאה ברייתא נוספת בענין זה: **תָּנוּ רַבָּנָן, הַמַּקְפֶּה** [–המציף] **אֲכִילָתוֹ בְּמַיִם** בתוך מעיו, כלומר ששותה הרבה מים אחר אכילתו, על ידי כך **אֵינוֹ בָּא לִידֵי חוֹלִי מֵעַיִם.**

שואלת הגמרא: **וְכַמָּה** מים ישתה עם אכילתו. משיבה הגמרא: **אָמַר רַב חִסְדָּא, קִיתּוֹן לְפַת.**

הגמרא ממשיכה בענין בריאות הגוף באכילה: **אָמַר רַב מָרִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הָרָגִיל בְּאֲכִילַת עֲדָשִׁים אַחַת לְשִׁלְשִׁים יוֹם, הוּא מוֹנֵעַ** בכך את חולי **הָאַסְכָּרָה מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ**, משום שחולי האסכרה בא לאדם מחמת עצירת המעיים, ואילו העדשים טבעם לשלשל. מוסיפה הגמרא: **אֲבָל בְּכָל יוֹמָא לֹא** [–יום] יאכל עדשים. מבארת הגמרא: **מַאי טַעְמָא** – מהו טעם הדבר שלא יאכלם בכל יום, **מִשּׁוּם דְּקָשֶׁה לְרֵיחַ הַפֶּה** – שהנהגה זו עלולה לגרום לריח רע מן הפה.

וְאָמַר רַב מָרִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הָרָגִיל בְּאֲכִילַת חַרְדָּל אַחַת לְשִׁלְשִׁים יוֹם, הוּא מוֹנֵעַ בכך **חַרְדָּל אַחַת לְשִׁלְשִׁים יוֹם, הוּא מוֹנֵעַ בכך חֲלָאִים מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ**. מוסיפה הגמרא: **אֲבָל בְּכָל יוֹמָא לֹא** יאכל חרדל. מבארת הגמרא: **מַאי טַעְמָא** – מהו טעם הדבר שלא יאכלנו בכל יום, **מִשּׁוּם דְּקָשֶׁה לְחוּלְשָׁא דִּלְבָּא** – שהנהגה זו עלולה לגרום לחולשת הלב.

אָמַר רַב חִיָּיא בַּר אַשִּׁי אָמַר רַב, הָרָגִיל בְּאֲכִילַת דָּגִים קְטַנִּים, אֵינוֹ בָּא לִידֵי חוֹלִי מֵעַיִם. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁדָּגִים קְטַנִּים יש מעלה באכילתם, משום שהם **מַפְרִין וּמַרְבִּין וּמַכְרִין כָּל גּוּפוֹ שֶׁל הָאָדָם** האוכל אותם.

הגמרא דנה על הקצח, האם הוא טוב לגוף: **אָמַר רַבִּי חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא, הָרָגִיל בְּאֲכִילַת קֶצַח, אֵינוֹ בָּא לִידֵי כְּאֵב לֵב.**

מקשה הגמרא: **מֵיתִיבִי**, שנינו בברייתא, **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, הַקֶּצַח אֶחָד מִשִּׁשִּׁים סַמְּנֵי הַמָּוֶת הוּא, וְאָדָם הַיָּשֵׁן לְצַד מִזְרָח** של **גָּרְנוֹ** – מקום אסיפתו של הקצח, **דָּמוֹ בְּרֹאשׁוֹ** – עלול למות, ויענש לאחר מותו על שלא נזהר, מפני שרוח מערבית [–הנושבת ממערב למזרח] לחה היא, וכאשר היא עוברת בגורן הקצח ולאחר מכן מגיעה לאדם הישן למזרח, היא מעבירה עמה את ריחו של הקצח, ומכניסה אותו בגופו של האדם ומזיקה לו. מבואר מדברי הברייתא, שהקצח מזיק לגוף, וכיצד שיבח רבי חמא ברבי חנינא את אכילתו.

מתרצת הגמרא: **לֹא קַשְׁיָא, הָא** – דבר זה שאמרה הברייתא שהקצח מזיק לגוף, הוא **בְּרֵיחוֹ** של הקצח, **וְהָא** – ודבר זה שאמר רבי חמא ברבי חנינא בשבחו, הוא **בְּטַעְמוֹ** של הקצח, כלומר באכילתו.

הגמרא מביאה שכן נהגה אמו של רבי ירמיה: **אִימֵּיהּ** [–אמו] **דְּרַבִּי יִרְמְיָה, אַפְיָא לֵיהּ רִיפְתָּא** – היתה אופה עבורו פת, **וּמְדַבְּקָא לֵיהּ** – ומדבקת אותו [את הקצח] בפת עד שנקלט בה טעמו, משום שהטעם יפה לגוף כפי שאמר רבי חמא ברבי חנינא, **וּלְאַחַר מִכָּן מְקַלְּפָא לֵיהּ** – מקלפת אותו [את הקצח] מן הפת, כדי שרבי ירמיה לא יריח את ריחו שהוא מזיק, כפי ששנינו בברייתא.

שנינו במשנה (לעיל לה.): על הירקות מברך 'בורא פרי האדמה', כפי שמברך על פירות הארץ. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר**, על הירקות מברך **'בּוֹרֵא מִינֵי דְשָׁאִים'**. הגמרא מביאה פסק הלכה במחלוקת תנא קמא ורבי יהודה: **אָמַר רַבִּי זֵירָא, וְאִיתֵּימָא** – ויש אומרים **שׁרַבִּי חִינָּנָא בַּר פָּפָא** אמר זאת, **אֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה** שאמר שעל הירקות מברך 'בורא מיני דשאים', אלא כתנא קמא שאמר שמברך 'בורא פרי האדמה'.

הגמרא מבארת את טעמו של רבי יהודה: **וְאָמַר רַבִּי זֵירָא, וְאִיתֵּימָא**

המשך בעמוד קל

רש"י

טול ברוך — הבוצע קודם שטעם מן הפרוסה בצע ממנה והושיט למי שאצלו, ואמר לו: טול מפרוסת הברכה. אף על פי שסח בינתים — אין צריך לחזור לברך. ואף על גב דשיחה הויא הפסקה כדאמרינן במנחות (לו,א): סח בין תפילין לתפילין צריך לברך, וכן בכסוי הדם, הך שיחה צורך ברכה, ולא מפסקא. **הביאו מלח** — נמי אין צריך לברך, שאף זו צורך ברכה שתהא פרוסה של ברכה נאכלת בטעם. **גביל לתורי** — גביל את המורסן במים לצורך השוורים. **ובצע לה להדיא** — כלומר: מיד, ולא המתין למלח ולפתן. **בשש** — עכוב, כמו: "בושש רכבו" (שופטים ה). כלומר: פת נקיה היא זו, ואין צריכה לפתן. **אין מי רגלים כלים** — מן הגוף אלא בישיבה, לפי שכשהקלוח קרוב לפיסוק הוא דואג שלא יפלו נצוצות על רגליו ומפסיק. **בעפר תיחוח** — ליבא נצוצות. **אסכרה** — בו"ן מלאנ"ט. **המקפה אכילתו במים** — שותה מים הרבה אחר אכילתו עד שאכילתו צפה במים. **ויצף הברזל"** — מתרגמינן "וקפא פרזלא" (מלכים ב ו). **מונע אסכרה** — שהחולי בא מחמת עצור בני מעים, והעדשים משלשלים. **קצת** — רבותינו מפרשים ניל"א בלעז, אבל אני שמעתי: מין זרעים שזורעין אותו בארץ ישמעאל. **למזרח גורנו** — של קצת, שרוח מערבית רוח לחה ומתונתה היא, ומכנסת הריח בתוך הגוף. **הא בריחו הא בטעמו** — הריח קשה, והטעם טוב. **מדבקא ליה** — בריפתא עד שקלט הטעם. **ומקלפא ליה** — בשביל הריח. **כל יום ויום** — בשבת — מעין שבת, ביום טוב — מעין יום טוב. **כלי מלא** — אדם חכם. **אם שמוע** — פעם אחת, סופך שתטה אזן פעם אחרת. **אם תשמע כישן** — ששנית ושלשת מה ששמעת אשתקד. **דעיקר אילן ארעא היא** — דעיקר כל הפירות היא הארץ, והכל גדל הימנה. **יבש המעין ונקצץ האילן** — היה לו בית השלחין ובו מעין שהוא משקהו ממנו, וקצר בבורים ממנו ואחר כך יבש המעין. וכן שדה האילן וקצץ בבורים ממנו, ואחר כך נקצץ האילן. **מביא ואינו קורא** — שאינו יכול לומר "מן האדמה אשר נתתה לי", דכיון דיבש המעין ונקצץ האילן ממנה בטלה לה ארעא. **מביא וקורא** — שהארץ היא עיקר. **שהוא הביא יללה** — וזה הביא מיתה. **שאין התינוק יודע לקרא אבא ואמא** — וזה נקרא עץ הדעת. **גווזא** — הענף של עץ. **מפיק** — פירי אחריני.

חוץ

הבא מלח כו' צריך לברך — דהוי היסח הדעת. והכי אמרינן בפרק שלישי דמנחות (לו,א): סח בין תפילין לתפילין — צריך לברך, וכן הלכה. אם סח בין ברכת "המוציא" לאכילה, ובין ברכת קידוש לשתיה — צריך לחזור ולברך, אי לאו מילתא דשייכא לסעודה כמו "טול ברוך". וכן בשחיטה — צריך לחזור ולברך, אי לאו ממילתא דשחיטה, כמו "העוד יותר בהמות ותרנגולים לשחוט", או שיאמר "אחוז היטב שלא ישמט לך שלא תפסל השחיטה" — אין זו הפסקה. ואנו אין אנו רגילים להביא על השלחן לא מלח ולא לפתן, משום דפת שלנו חשוב והרי הוא כי הא דאמר בסמוך לית דין צריך בשש. מיהו, רבינו מנחם היה מדקדק מאד להביא מלח על השלחן, כדאיתא במדרש: כשישראל יושבין על השלחן וממתינין זה את זה עד שיטלו ידיהם והן בלא מצות, השטן מקטרג עליהם, וברית מלח מגין עליהם.

רבי יהודה היא דתנן יבש המעין וכו' — ונראה דהלכה כרבי יהודה דסתם לן תנא כוותיה, ואם ברך על פירות האילן "בורא פרי האדמה" — יצא. **יבש** המעין כו' — יש מפרשים: לכך מביא ואינו קורא — מפני שאינו נראה כמשבח להקדוש ברוך הוא, אלא כקובל על מה שנתן לו אדמה שאינה ראויה לפירות.

איתיה לגווזא והדר אתי — מהכא נראה דתותים *ופריזיי"ש **ובונטונ"ש וכיוצא בהן — צריכין לברך עליהם "בורא פרי העץ", שהרי דרך העץ להתקיים ימים רבים, וכי שקיל הפרי בשנה זו — הדר אתי פרי באותו העץ עצמו. מיהו הרב רבינו מנחם הביא ראיה מירושלמי דמסכת כלאים דמברכין על כל מיני דאטד "בורא פרי האדמה", דקאמר התם: ההגין ואטדין מין אילן הם ואינן כלאים בכרם. ופריך: והתניא אלו הן מיני דשאים הקונדס והאטד! ומשני: תמן — לברכה, והכא — לכלאים. אלמא: לענין ברכה מיני דשאין. ומיהו, לדברי הכל פריזיי"ש צריך לברך עליהם "בורא פרי העץ", דאינו גדל על אטדין ועצו מתקיים משנה לשנה.

אָמַר רַב: "טוֹל בָּרוּךְ, טוֹל בָּרוּךְ" - אֵינוֹ צָרִיךְ לְבָרֵךְ, "הָבֵא מֶלַח", "הָבֵא לִפְתָּן" - צָרִיךְ לְבָרֵךְ. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: אֲפִילּוּ "הָבִיאוּ מֶלַח", "הָבִיאוּ לִפְתָּן" - נַמִי אֵינוֹ צָרִיךְ לְבָרֵךְ. "גַּבִּיל לְתוֹרֵי, גַּבִּיל לְתוֹרֵי" - צָרִיךְ לְבָרֵךְ; וְרַב שֵׁשֶׁת אָמַר: אֲפִילּוּ "גַּבִּיל לְתוֹרֵי" נַמִי אֵינוֹ צָרִיךְ לְבָרֵךְ. דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: אָסוּר לְאָדָם שֶׁיֹּאכַל קוֹדֶם שֶׁיִּתֵּן מַאֲכָל לִבְהֶמְתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ" וַהֲדַר "וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ". אָמַר רָבָא בַּר שְׁמוּאֵל מִשּׁוּם רַבִּי חִיָּא: אֵין הַבּוֹצֵעַ רַשַּׁאי לִבְצוֹעַ עַד שֶׁיָּבִיאוּ מֶלַח אוֹ לִפְתָּן לִפְנֵי כָּל אֶחָד וְאֶחָד. רָבָא בַּר שְׁמוּאֵל אִקְּלַע לְבֵי רֵישׁ גָּלוּתָא, אַפֵּיקוּ לֵיהּ רִיפְתָּא וּבְצַע לְהֲדֵדֵיהּ. אָמְרוּ לֵיהּ: הָדַר מַר מִשְׁמַעְתֵּיהּ? אָמַר לְהוּ: לֵית דִּין צָרִיךְ בְּשַׁשׁ. וְאָמַר רָבָא בַּר שְׁמוּאֵל מִשּׁוּם רַבִּי חִיָּא: אֵין מֵי רַגְלַיִם כֵּלִים אֶלָּא בִּישִׁיבָה. אָמַר רַב כָּהֲנָא: וּבַעֲפַר תִּיחוּחַ אֲפִילּוּ בַּעֲמִידָה; וְאִי לֵיבָא עֲפַר תִּיחוּחַ - יַעֲמוֹד בְּמָקוֹם גָּבוֹהַּ וַיַּשְׁתִּין לְמִקּוֹם מִדְּרוֹן. וְאָמַר רָבָא בַּר שְׁמוּאֵל מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי חִיָּא: אַחַר כָּל אֲכִילָתְךָ אֱכוֹל מֶלַח, וְאַחַר כָּל שְׁתִיָּתְךָ שְׁתֵה מַיִם, וְאִי אַתָּה נִזּוֹק. תַּנְיָא נַמִי הָכִי: אַחַר כָּל אֲכִילָתְךָ אֱכוֹל מֶלַח, וְאַחַר כָּל שְׁתִיָּתְךָ שְׁתֵה מַיִם, וְאִי אַתָּה נִזּוֹק. תַּנְיָא אִידָּךְ: אֹכֶל כָּל מַאֲכָל וְלֹא אָכַל מֶלַח, שָׁתָה כָּל מַשְׁקִין וְלֹא שָׁתָה מַיִם, בַּיּוֹם - יְדֵאג מִן רֵיחַ הַפֶּה, וּבַלַּיְלָה - יְדֵאג מִפְּנֵי אַסְכָּרָה. תָּנוּ רַבָּנַן: הַמַּקְפֶּה אֲכִילָתוֹ בְּמַיִם - אֵינוֹ בָּא לִידֵי חוֹלִי מֵעַיִם. וְכַמָּה? אָמַר רַב חִסְדָּא: קִיתּוֹן לְפַת. אָמַר רַב מָרִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: הָרָגִיל בַּעֲדָשִׁים אַחַת לְשִׁלְשִׁים יוֹם - מוֹנֵעַ אַסְכָּרָה מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ. אֲבָל כָּל יוֹמָא - לָא, מַאי טַעְמָא - מִשּׁוּם דְּקָשֶׁה לְרֵיחַ הַפֶּה. וְאָמַר רַב מָרִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: הָרָגִיל בְּחַרְדָּל אַחַת לְשִׁלְשִׁים יוֹם - מוֹנֵעַ חֳלָאִים מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ, אֲבָל כָּל יוֹמָא - לָא, מַאי טַעְמָא - מִשּׁוּם דְּקָשֶׁה לְחוֹלְשָׁא דְּלִבָּא. אָמַר רַב חִיָּא בַּר אַשִׁי אָמַר רַב: הָרָגִיל בְּדָגִים קְטַנִּים אֵינוֹ בָּא לִידֵי חוֹלִי מֵעַיִם; וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁדָּגִים קְטַנִּים מַפְּרִין וּמְרַבִּין וּמַבְרִין כָּל גּוּפוֹ שֶׁל אָדָם. אָמַר רַבִּי חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא: הָרָגִיל בְּקֶצַח אֵינוֹ בָּא לִידֵי כְּאֵב לֵב. מֵיתִיב, רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: קֶצַח - אֶחָד מִשִּׁשִּׁים סַמָּנֵי הַמָּוֶת הוּא, וְהֵיכֵן לְמִזְרַח גָּרְנוֹ - דָּמוֹ כְּמִדַּת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִדַּת בָּשָׂר וָדָם: מִדַּת בָּשָׂר וָדָם - כְּלִי רֵיקָן מַחֲזִיק, מָלֵא אֵינוֹ מַחֲזִיק; אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵּן - מָלֵא מַחֲזִיק, רֵיקָן אֵינוֹ מַחֲזִיק, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע", "אִם שָׁמוֹעַ" - תִּשְׁמַע, וְאִם לָאו - לֹא תִּשְׁמַע. דָּבָר אַחֵר: "אִם שָׁמוֹעַ" בַּיָּשָׁן - "תִּשְׁמַע" בֶּחָדָשׁ, וְאִם יִפְנֶה לְבָבְךָ - שׁוּב לֹא תִּשְׁמַע. **משנה** בֵּירֵךְ עַל פֵּירוֹת הָאִילָן "בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה" - יָצָא, וְעַל פֵּירוֹת הָאָרֶץ "בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ" - לֹא יָצָא. וְעַל כּוּלָּם, אִם אָמַר "שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ" - יָצָא. **גמרא** מַאן תַּנָּא דְּעִיקַּר אִילָן אַרְעָא הִיא? אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: רַבִּי יְהוּדָה הִיא, דִּתְנַן: יָבֵשׁ הַמַּעְיָן וְנִקְצַץ הָאִילָן - מֵבִיא וְאֵינוֹ קוֹרֵא; רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: מֵבִיא וְקוֹרֵא. "עַל פֵּירוֹת הָאָרֶץ" וכו'. פְּשִׁיטָא! - אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: לָא נִצְרְכָה אֶלָּא לְרַבִּי יְהוּדָה דְּאָמַר "חִטָּה מִין אִילָן הִיא"; דְּתַנְיָא: אִילָן שֶׁאָכַל מִמֶּנּוּ אָדָם הָרִאשׁוֹן, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: גֶּפֶן הָיָה, שֶׁאֵין לְךָ דָּבָר שֶׁמֵּבִיא יְלָלָה עַל הָאָדָם אֶלָּא יַיִן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֵּשְׁתְּ מִן הַיַּיִן וַיִּשְׁכָּר"; רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר: תְּאֵנָה הָיְתָה, שֶׁבַּדָּבָר שֶׁנִּתְקַלְקְלוּ - בּוֹ נִתְקַנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּתְפְּרוּ עֲלֵה תְּאֵנָה"; רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: חִטָּה הָיְתָה, שֶׁאֵין הַתִּינוֹק יוֹדֵעַ לִקְרוֹת "אַבָּא" וְ"אִמָּא" עַד שֶׁיִּטְעֹם טַעַם דָּגָן. סָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא, הוֹאִיל וְאָמַר רַבִּי יְהוּדָה חִטָּה מִין אִילָן הִיא - לִיבָרֵךְ עָלֶיהָ "בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ", קָא מַשְׁמַע לָן: הֵיכָא מְבָרְכִינַן "בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ" - הֵיכָא דְּכִי שָׁקְלַתְּ לֵיהּ לְפֵירֵי אִיתֵיהּ לְגַווְזָא וַהֲדַר מַפֵּיק,

אבל

תוספות

ורבי יוחנן אמר אפילו פת ויין — וכן הלכה. דרב ורבי יוחנן הלכה כרבי יוחנן, וכל שכן לגבי רב הונא שהיה תלמידו של רב.

נימא רב הונא כרבי יוסי — ואם תאמר: היכי מצי סובר רב הונא כרבי יוסי? הא רב הונא מודה בשאר דברים חוץ מפת ויין שאם אמר "שהכל" — דיצא, ואילו רבי יוסי סבר דלא יצא דכל המשנה ממטבע כו'! ויש מפרשים: דמצי למימר דאפילו רבי יוסי לא קאמר לא יצא — אלא ב"ברוך המקום" שאינה ברכה כלל, אבל ב"שהכל" — מודה.

אמר אביי כוותיה דרב מסתברא כו' — יש מפרשים: דמסתברא ברייתא כוותיה. ומיהו: רב אלפס פסק כרבי יוחנן, וכן פסק רבינו יצחק דכל ברכה שאין בה מלכות שמים — אינה ברכה. ולכך היה אומר רבינו יצחק שאם היה מדלג מלכות של ברכת "המוציא" — שצריך לחזור ולברך, ואפילו דלג תיבת "העולם" בלבד, ד"מלך" לבד אינו מלכות. וברכות של שמונה עשרה אין בהן מלכות דאינן באין בפתיחה, ובחתימה אין שייך מלכות. אבל "אלהי אברהם" הוי כמו מלכות, דאברהם אבינו המליך הקדוש ברוך הוא על כל העולם, שהודיע מלכותו. ומעין שבע דמצלי בשבת הואיל ויש בה "האל הקדוש שאין כמוהו" היינו כמו מלכות, כמו "שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד" דהוי במקום מלכות. ולפי מה דפרישית דכל היכא דכתיב "אלהי אברהם" הוי כמו מלכות — ניחא, ולרבי יוחנן לא קשיא דלא תני "מלכותך", דאטו כרוכלא כל האי לימני וליזיל.

אבל

רש"י

חוץ מן הפת ומן היין — כדאמרינן לקמן (מב,א) שגורם ברכות הרבה לעצמו בקדוש ובהבדלה ובברכת חתנים. **ידי ברכה ראשונה** — ברכת "הזן". **פרשת סוטה** — כשהכהן משביעה. **וידוי מעשר** — "בערתי הקדש מן הבית" (דברים כו). **מלברך** — "ברוך... אשר קדשנו במצותיו וצונו להפריש תרומה ומעשר". **משנה הנובלות** — מפרש בגמרא. גובאי — חגבים שהורים. **מין קללה** — חומץ ונובלות וגובאי — על ידי קללה הן באין. **גמרא שהקרים** = בוטי"ר בלעז. **מירבא רבו מארעא** — מלחלוחית הארץ הם גדלים על העצים ועל הכלים. **בושלי כמרא** — כמו שרופי חמה, שבשלם ושרפה החום ויבשו ותמרים הם. **כמרא** = חום, כמו: "מכמר בשרא" (פסחים נח,א). **תמרי דזיקא** — שהרוח משירן. **אשארא** — אחומץ וגובאי פליג רבי יהודה. **פרי העץ בעי ברוכי** — שהרי לא נשתנו לקלקול. **הקלים שבדמאי** — פירות שהקלו חכמים בדמאי שלהן, שהלוקחן מעם הארץ אין צריך לעשרן. אלו הן: **השיתין כו'** — שאינן חשובים, ואין עם הארץ חש עליהם מלעשרן. **טולשי** — קולמש"י. **שילהי גופני** — ענבים סתווניות. **הא ודאן** — אם ידוע שלא הופרש מהן מעשר. **שעשאן גורן** — העני, או מי שלקטן, העמיד מהן ערימת כרי. **הלקט והשכחה והפאה** — אף על פי שפטורים מן המעשר לקטן עני ועשאן גורן — הוקבעו למעשר מדרבנן, דמאן דחזי סבר שתבואת קרקעו היא.

בשלמא

אָבָל הֵיכָא דְּכִי שָׁקְלַתְּ לֵיהּ לְפֵירֵי לֵיתֵיהּ לְגַוְזָא דַּהֲדַר מַפֵּיק - לָא מְבָרְכִינַן עֲלֵיהּ "בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ" אֶלָּא "בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה". "וְעַל כּוּלָּן אִם אָמַר שֶׁהַכֹּל" וכו'. אִתְּמַר, רַב הוּנָא אָמַר: חוּץ מִן הַפַּת וּמִן הַיַּיִן; וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: אֲפִילּוּ פַּת וְיַיִן. נִימָא כְּתַנָּאֵי: רָאָה פַּת וְאָמַר "בַּמֶּה נָאָה פַּת זוֹ, בָּרוּךְ הַמָּקוֹם שֶׁבָּרָאהּ" - יָצָא. רָאָה תְּאֵנָה וְאָמַר: "בַּמֶּה נָאָה תְּאֵנָה זוֹ, בָּרוּךְ הַמָּקוֹם שֶׁבָּרָאהּ" - יָצָא, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר; רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: כָּל הַמְשַׁנֶּה מִמִּטְבֵּעַ שֶׁטָּבְעוּ חֲכָמִים בִּבְרָכוֹת - לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ. נִימָא, רַב הוּנָא דְּאָמַר כְּרַבִּי יוֹסֵי, וְרַבִּי יוֹחָנָן דְּאָמַר כְּרַבִּי מֵאִיר! - אָמַר לְךָ רַב הוּנָא: אָנָא דְּאָמְרִי אֲפִילּוּ לְרַבִּי מֵאִיר; עַד כָּאן לָא קָאָמַר רַבִּי מֵאִיר הָתָם - אֶלָּא הֵיכָא דְּקָא מַדְכַּר שְׁמֵיהּ דְּפַת, אֲבָל הֵיכָא דְּלָא קָא מַדְכַּר שְׁמֵיהּ דְּפַת - אֲפִילּוּ רַבִּי מֵאִיר מוֹדֶה. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר לְךָ: אָנָא דְּאָמְרִי אֲפִילּוּ לְרַבִּי יוֹסֵי, עַד כָּאן לֹא קָאָמַר רַבִּי יוֹסֵי הָתָם - אֶלָּא מִשּׁוּם דְּקָאָמַר בְּרָכָה דְּלָא תַּקִּינוּ רַבָּנַן, אֲבָל אָמַר "שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ" דְּתַקִּינוּ רַבָּנַן - אֲפִילּוּ רַבִּי יוֹסֵי מוֹדֶה. בִּנְיָמִין רָעֲיָא כְּרַךְ רִיפְתָּא וַאֲמַר: "בְּרִיךְ מָרֵיהּ דְּהַאי פִּיתָא", אֲמַר רַב: יָצָא. - וְהָאֲמַר רַב: כָּל בְּרָכָה שֶׁאֵין בָּהּ הַזְכָּרַת הַשֵּׁם אֵינָהּ בְּרָכָה! - דַּאֲמַר: "בְּרִיךְ רַחֲמָנָא מָרֵיהּ דְּהַאי פִּיתָא". - וְהָא בָּעֵינַן שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת! - מַאי "יָצָא" דְּקָאָמַר רַב - נַמִּי, יָצָא יְדֵי בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה. - מַאי קָא מַשְׁמַע לָן - אַף עַל גַּב דַּאֲמָרָהּ בִּלְשׁוֹן חוֹל? תָּנֵינָא, "וְאִלּוּ נֶאֱמָרִים בְּכָל לָשׁוֹן: פָּרָשַׁת סוֹטָה, וִידּוּי מַעֲשֵׂר, קְרִיאַת שְׁמַע, וּתְפִלָּה, וּבִרְכַּת הַמָּזוֹן"! - אִצְטְרִיךְ, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא; הָנֵי מִילֵּי - דַּאֲמָרָהּ בִּלְשׁוֹן חוֹל כִּי הֵיכִי דְּתַקִּינוּ רַבָּנַן בִּלְשׁוֹן קֹדֶשׁ, אֲבָל לֹא אֲמָרָהּ בִּלְשׁוֹן קֹדֶשׁ, אֵימָא לָא - קָא מַשְׁמַע לָן. גּוּפָא, אָמַר רַב: כָּל בְּרָכָה שֶׁאֵין בָּהּ הַזְכָּרַת הַשֵּׁם - אֵינָהּ בְּרָכָה. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: כָּל בְּרָכָה שֶׁאֵין בָּהּ מַלְכוּת - אֵינָהּ בְּרָכָה. אָמַר אַבָּיֵי: כְּוָותֵיהּ דְּרַב מִסְתַּבְּרָא, דְּתַנְיָא: "לֹא עָבַרְתִּי מִמִּצְוֹתֶיךָ וְלֹא שָׁכַחְתִּי", "לֹא עָבַרְתִּי" - מִלְּבָרֶכְךָ, "וְלֹא שָׁכַחְתִּי" - מִלְּהַזְכִּיר שִׁמְךָ עָלָיו, וְאִילּוּ מַלְכוּת לֹא קָתָנֵי. וְרַבִּי יוֹחָנָן תָּנֵי: "וְלֹא שָׁכַחְתִּי" מִלְּהַזְכִּיר שִׁמְךָ וּמַלְכוּתְךָ עָלָיו. **משנה** וְעַל דָּבָר שֶׁאֵין גְּדוּלּוֹ מִן הָאָרֶץ אוֹמֵר: "שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ". עַל הַחוֹמֶץ וְעַל הַנּוֹבָלוֹת וְעַל הַגּוֹבַאי אוֹמֵר: "שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ"; רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: כָּל שֶׁהוּא מִין קְלָלָה - אֵין מְבָרְכִין עָלָיו. הָיוּ לְפָנָיו מִינִין הַרְבֵּה, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אִם יֵשׁ בֵּינֵיהֶן מִין שִׁבְעָה - עָלָיו הוּא מְבָרֵךְ; וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: מְבָרֵךְ עַל אֵיזֶה מֵהֶן שֶׁיִּרְצֶה. **גמרא** תְּנוּ רַבָּנַן: עַל דָּבָר שֶׁאֵין גְּדוּלּוֹ מִן הָאָרֶץ, כְּגוֹן בְּשַׂר בְּהֵמוֹת חַיּוֹת וְעוֹפוֹת וְדָגִים, אוֹמֵר "שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ"; עַל הֶחָלָב וְעַל הַבֵּיצִים וְעַל הַגְּבִינָה אוֹמֵר "שֶׁהַכֹּל"; עַל הַפַּת שֶׁעָפְשָׁה, וְעַל הַיַּיִן שֶׁהִקְרִים, וְעַל הַתַּבְשִׁיל שֶׁעָבַר צוּרָתוֹ אוֹמֵר "שֶׁהַכֹּל"; עַל הַמֶּלַח וְעַל הַזִּמִּית וְעַל כְּמֵהִין וּפִטְרִיּוֹת אוֹמֵר "שֶׁהַכֹּל". לְמִימְרָא, דִּכְמֵהִין וּפִטְרִיּוֹת לָאו גִּדּוּלֵי קַרְקַע נִינְהוּ? וְהָתַנְיָא: הַנּוֹדֵר מִפֵּירוֹת הָאָרֶץ - אָסוּר בְּפֵירוֹת הָאָרֶץ וּמוּתָּר בְּכְמֵהִין וּפִטְרִיּוֹת, וְאִם אָמַר "כָּל גִּדּוּלֵי קַרְקַע עָלַי" - אָסוּר אַף בִּכְמֵהִין וּפִטְרִיּוֹת! אָמַר אַבָּיֵי: מִירְבָּא רְבוּ מֵאַרְעָא, מִינְקִי לָא יָנְקִי מֵאַרְעָא. וְהָא "עַל דָּבָר שֶׁאֵין גְּדוּלּוֹ מִן הָאָרֶץ" קָתָנֵי! - תְּנֵי: עַל דָּבָר שֶׁאֵין יוֹנֵק מִן הָאָרֶץ. "וְעַל הַנּוֹבָלוֹת". מַאי נוֹבָלוֹת? רַבִּי זֵירָא וְרַבִּי אִילְעָא, חַד אָמַר: בּוּשְׁלֵי כַּמְרָא, וְחַד אָמַר: תַּמְרֵי דְּזִיקָא. תְּנַן, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: כָּל שֶׁהוּא מִין קְלָלָה אֵין מְבָרְכִין עָלָיו; בְּשִׁלְמָא לְמַאן דְּאָמַר בּוּשְׁלֵי כַּמְרָא - הַיְינוּ דִּקְרֵי לֵיהּ "מִין קְלָלָה", אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר תַּמְרֵי דְּזִיקָא - מַאי "מִין קְלָלָה"? - אַשְׁאָרָא. אִיכָּא דְּאָמְרִי: בְּשִׁלְמָא לְמַאן דְּאָמַר בּוּשְׁלֵי כַּמְרָא - הַיְינוּ דִּמְבָרְכִינַן עֲלַיְיהוּ "שֶׁהַכֹּל"; אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר תַּמְרֵי דְּזִיקָא "שֶׁהַכֹּל"? "בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ" מִבָּעֵי לֵיהּ לְבָרוּכֵי! - אֶלָּא: בְּנוֹבְלוֹת סְתָמָא - כּוּלֵּי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי דִּבּוּשְׁלֵי כַּמְרָא נִינְהוּ, כִּי פְּלִיגִי - בְּנוֹבְלוֹת תְּמָרָה. דְּתַנְן: הַקַּלִּין שֶׁבַּדְּמַאי: הַשִּׁיתִין, וְהָרִימִין, וְהָעוּזֶרְדִּין, בְּנוֹת שׁוּחַ, וּבְנוֹת שִׁקְמָה, וְגוּפְנִין, וְנִצְפָּה, וְנוֹבְלוֹת תְּמָרָה. שִׁיתִּין - אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מִין תְּאֵנִים. רִימִּין - כַּנְדֵּי. הָעוּזֶרְדִּין - טוּלְשֵׁי. בְּנוֹת שׁוּחַ - אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: תְּאֵינֵי חִיוְּרְתָּא; בְּנוֹת שִׁקְמָה - אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: דּוּבְלֵי. גּוּפְנִין - שִׁילְהֵי גּוּפְנֵי. נִצְפָּה - פִּרְחָה. נוֹבְלוֹת תְּמָרָה - רַבִּי אִילְעָא וְרַבִּי זֵירָא, חַד אָמַר: בּוּשְׁלֵי כַּמְרָא, וְחַד אָמַר: תַּמְרֵי דְּזִיקָא. בִּשְׁלְמָא לְמַאן דְּאָמַר בּוּשְׁלֵי כַּמְרָא - סְפֵיקָן הוּא דְּפָטוּר, הָא וַדָּאן - חַיָּיב; אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר תַּמְרֵי דְּזִיקָא, וַדָּאן חַיָּיב?! הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - שֶׁעֲשָׂאָן גּוֹרָן, דְּאָמַר רַבִּי יִצְחָק אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב: הַלֶּקֶט וְהַשִּׁכְחָה וְהַפֵּאָה שֶׁעֲשָׂאָן גּוֹרָן - הוּקְבְּעוּ לְמַעֲשֵׂר. אִיכָּא דְּאָמְרִי:

בשלמא

אֲבָל הֵיכָא דְּכִי שָׁקְלַת לֵיהּ לְפֵירֵי – אבל היכן [במין פרי] שכאשר אתה נוטל את הפירות מן העץ, לֵיתֵיהּ לְגַוָּוזָא דְּהָדַר מְפִיק – שוב אין בו ענף החוזר ומוציא פירות, אלא הוא מתייבש, לֹא מְבָרְכִינַן עֲלֵיהּ – אין מברכים עליו 'בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ', אֶלָּא 'בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה'. ולפי כלל זה, ברכת החיטה 'בורא פרי האדמה', אף שהיא מין אילן, משום שלאחר שנוטלים את פריה, שהם גרעיני החיטה, מתייבש הגבעול ואינו חוזר ומוציא גרעינים נוספים.

שנינו במשנה (לעיל ע"א): וְעַל כּוּלָּן אִם אָמַר בברכתו 'שֶׁהַכֹּל וכו' נהיה בדברו' יצא ידי חובת הברכה, ואינו חוזר ומברך. הגמרא דנה בבירך 'שהכל' על פת או יין, האם יצא: אִתְּמַר, רַב הוּנָא אָמַר, על כל מיני מאכל אמרה משנתינו שאם בירך 'שהכל נהיה בדברו' יצא, חוּץ מִן הַפַּת וּמִן הַיַּיִן שהם מאכלים חשובים, ואם בירך עליהם 'שהכל' לא יצא. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, אֲפִילּוּ פַּת וָיַיִן החשובים, אם בירך עליהם 'שהכל' יצא.

הגמרא תולה את מחלוקת רב הונא ורבי יוחנן במחלוקת תנאים. מבררת הגמרא: מה שנחלקו רב הונא ורבי יוחנן, האם המברך על פת ויין 'שהכל נהיה בדברו' יצא, נִימָא כְּתַנָּאֵי – האם נאמר שבדבר זה נחלקו כבר תנאים. שכן שנינו בתוספתא (פ"ד ה"ה), רָאָה פַּת, וְאָמַר 'כַּמָּה נָאָה פַּת זוֹ, בָּרוּךְ הַמָּקוֹם [–הקדוש ברוך הוא] שֶׁבְּרָאָהּ', יָצָא בשבח זה ידי חובת הברכה, וכן אם רָאָה תְּאֵנָה, וְאָמַר 'כַּמָּה נָאָה תְּאֵנָה זוֹ, בָּרוּךְ הַמָּקוֹם שֶׁבְּרָאָהּ', יָצָא בשבח זה ידי חובת הברכה, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, כָּל הַמְשַׁנֶּה מִמַּטְבֵּעַ שֶׁטָּבְעוּ [–מהנוסח שקבעו] חֲכָמִים בִּבְרָכוֹת, כגון זה ששיבח בנוסח אחר ממה שתיקנו לברך, לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ, וצריך לחזור ולברך.

הגמרא מבארת כיצד יש לתלות את מחלוקת רב הונא ורבי יוחנן במחלוקת התנאים: נִימָא – האם נאמר, שרַב הוּנָא דְּאָמַר שעל פת ויין אינו יוצא בברכת 'שהכל', סובר כְּרַבִּי יוֹסֵי, שאמר שכל המשנה מהנוסח שתיקנו בברכות לא יצא, ואף זה ששינה ובירך על פת ויין 'שהכל' לא יצא, ולא כרבי מאיר שאמר שאף שבירך בנוסח אחר יצא. וְרַבִּי יוֹחָנָן דְּאָמַר שאף על פת ויין אם בירך 'שהכל' יצא, סובר כְּרַבִּי מֵאִיר, שאמר שאף אם בירך בנוסח אחר ממה שתיקנו חכמים יצא ידי חובתו, ולא כרבי יוסי שאמר שבנוסח אחר לא יצא.

הגמרא דוחה שאין לתלות את מחלוקת רב הונא ורבי יוחנן במחלוקת התנאים. מבארת הגמרא כיצד מתיישבים דברי רב הונא אף בשיטת רבי מאיר: אָמַר [–יאמר] לְךָ רַב הוּנָא, אָנָא דְּאָמְרִי – מה שאמרתי שבפת ויין אינו יוצא בברכת 'שהכל', הוא אֲפִילּוּ לְשִׁיטַת רַבִּי מֵאִיר, משום שעַד כָּאן לֹא קָאָמַר [–אמר] רַבִּי מֵאִיר הָתָם – שם בברייתא, שהמברך על הפת 'כמה נאה פת זו ברוך המקום שבראה' יצא ידי חובתו, אֶלָּא הֵיכָא דְּקָא מְדַכַּר שְׁמֵיהּ דְּפַת – אלא היכן שבברכה הוא מזכיר את השם 'פת' ['כמה נאה פת זו'], אֲבָל הֵיכָא דְּלֵא קָא מְדַכַּר שְׁמֵיהּ דְּפַת – אבל היכן שאינו מזכיר בברכתו שם 'פת', אֲפִילּוּ רַבִּי מֵאִיר מוֹדֶה לרבי יוסי שאינו יוצא ידי חובת הברכה בשבח זה. ולכן באופן שבירך על הפת 'שהכל', מודה רבי מאיר שלא יצא ידי חובתו, מכיון שלא הזכיר שם 'פת'.

הגמרא מבארת כיצד מתיישבים דברי רבי יוחנן אף בשיטת רבי יוסי: וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר [–יאמר] לְךָ, אָנָא דְּאָמְרִי – מה שאמרתי שאף בפת ויין יוצא בברכת 'שהכל', הוא אֲפִילּוּ לְשִׁיטַת רַבִּי יוֹסֵי, משום שעַד כָּאן לֹא קָאָמַר [–אמר] רַבִּי יוֹסֵי הָתָם – שם בברייתא, שהמברך על הפת 'כמה נאה פת זו ברוך המקום שבראה' לא יצא ידי חובתו, אֶלָּא מִשּׁוּם דְּקָאָמַר [–שאמר] בְּרָכָה בלשון דְּלֵא תַּקִּינוּ רַבָּנַן – שלא תיקנו חכמים, אֲבָל אם אָמַר על פת ויין 'שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ', דְּתַקִּינוּ רַבָּנַן – שתיקנו חכמים לברך בלשון זו על שאר מיני מאכל, אֲפִילּוּ רַבִּי יוֹסֵי מוֹדֶה שיצא ידי חובתו.

הגמרא מביאה מעשה בענין המברך בנוסח מעצמו: מספרת הגמרא, בְּנֵימִין רָעֵיָא [–הרועה] כְּרַךְ רִיפְתָּא [–אכל פת], וְאָמַר לאחר האכילה, 'בְּרִיךְ מָרֵיהּ דְּהַאי פִּיתָא' [–ברוך האדון של פת זו]. אָמַר על כך רַב, שבאמירתו זו יָצָא ידי חובת ברכת המזון, אף שלא בירך בלשון שתיקנו חכמים.

הגמרא דנה בדברי רב. מקשה הגמרא: כיצד אמר רב שיוצא באמירת 'בריך מריה דהאי פיתא', וְהָאָמַר [–והלא אמר] רַב כלל בברכות, כָּל בְּרָכָה שֶׁאֵין בָּהּ הַזְכָּרַת הַשֵּׁם, אֵינָהּ בְּרָכָה, ובאמירה זו הלא אין הזכרת השם. מתרצת הגמרא: המעשה בבנימין רעיא כך היה, דְּאָמַר [–שהוא אמר] 'בְּרִיךְ רַחֲמָנָא מָרֵיהּ דְּהַאי פִּיתָא' [–ברוך ה' האדון של פת זו], ונמצא שהזכיר את השם, ולכן אמר רב שיצא ידי חובתו.

מקשה הגמרא: כיצד אמר רב שיוצא באמירה זו ידי חובת ברכת המזון, וְהָא בָּעֵינַן – והלא אנו צריכים שיאמר בברכת המזון שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת, והוא לא אמר אלא ברכה אחת. מתרצת הגמרא: אכן, מַאי 'יָצָא' דְּקָאָמַר רַב – מה היא כוונת רב באומרו שבנימין רעיא יצא ידי חובתו, נַמִּי – גם כן כוונתו שיָצָא יְדֵי בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה משלש הברכות [ברכת 'הזן'], אך עדיין צריך לברך את שתי הברכות הנוספות.

הגמרא מבררת מהו החידוש שבא רב ללמדנו. מקשה הגמרא: מַאי קָמַשְׁמַע לָן – מה בא רב ללמדנו במה שאמר שבנימין רעיא יצא ידי חובתו בשבח זה שאמר בלשונו. ודאי בא ללמדנו שאַף עַל גַּב דַּאֲמָרָהּ – שאמר את הברכה בְּלָשׁוֹן חוֹל, ולא כעיקר לשון הברכה שהיא בלשון הקודש, מכל מקום יצא ידי חובתו. ויש להקשות על כך, והלא כבר תְּנִינָא – שנינו כן במשנה, ששנינו (סוטה לב.), וְאֵלּוּ הדברים הַנֶּאֱמָרִים בְּכָל לָשׁוֹן, ולא רק בלשון הקודש, פָּרָשַׁת סוֹטָה – שכשמשביע הכהן את האשה שלא זינתה, משביע אותה בלשון שהיא מבינה, וכן וִידּוּי מַעֲשֵׂר שאומר בעת ביעור המעשרות, מתוודה בכל לשון, וְכן קְרִיאַת שְׁמַע קורא בלשון שמבין, וּתְפִלָּה – שמונה עשרה ברכות, וְכן בִּרְכַּת הַמָּזוֹן מברך בלשון שמבין. אם כן, במשנה זו כבר שנינו שברכת המזון נאמרת בכל לשון שהוא מבין ואף בלשון חול, ומדוע היה צריך רב ללמדנו דבר זה.

מתרצת הגמרא: אִצְטְרִיךְ – צריך היה רב ללמדנו זאת, משום דסָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא – שהיה עולה בדעתך לומר, הָנֵי מִילֵּי – דברים אלו שאמרה המשנה, שיוצא אף אם בירך בלשון חול, אינם אלא באופן דַּאֲמָרָהּ [–שאמר את הברכה] בְּלָשׁוֹן חוֹל כִּי הֵיכִי דְּתַקִּינוּ רַבָּנַן – באותו נוסח שתיקנו חכמים לומר בְּלָשׁוֹן הקֹדֶשׁ, ורק תרגם את הברכה ללשון חול, אֲבָל אם לֹא אֲמָרָהּ [–אמר את הברכה] בְּלָשׁוֹן חוֹל כִּי הֵיכִי דְּתַקִּינוּ רַבָּנַן – כמו שתיקנו חכמים לומר בְּלָשׁוֹן הקֹדֶשׁ, אלא בירך במילים אחרות מדעתו, אֵימָא – הייתי אומר שלֹא יצא בכך ידי חובת הברכה. ולכן קָא מַשְׁמַע לָן – מלמדנו רב בדבריו, שאף באופן שבירך במילים אחרות מכל מקום יצא ידי חובתו.

הגמרא שבה לדברי רב שהוזכרו לעיל, שכל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה: גּוּפָא – נשוב לעצם דברי רב ונבארם. אָמַר רַב, כָּל בְּרָכָה שֶׁאֵין בָּהּ הַזְכָּרַת הַשֵּׁם, אֵינָהּ נחשבת בְּרָכָה. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, אף כָּל בְּרָכָה שֶׁאֵין בָּהּ הזכרת מַלְכוּת ה', אֵינָהּ נחשבת בְּרָכָה, ולא די בהזכרת השם בלבד. נמצא, שנחלקו רב ורבי יוחנן האם אף הזכרת מלכות ה' מעכבת בברכה.

הגמרא מוכיחה מברייתא כדברי רב: אָמַר אַבָּיֵי, כְּוָתֵיהּ דְּרַב מִסְתַּבְּרָא – מסתבר כדברי רב, דְּתַנְיָא, כתוב בפסוק (דברים כו יז) בענין ביעור המעשרות, שלאחר הביעור הוא מתוודה לפני ה' ואומר, 'לֹא עָבַרְתִּי מִמִּצְוֹתֶיךָ וְלֹא שָׁכָחְתִּי'. מבארת הברייתא, 'לֹא עָבַרְתִּי' היינו שלא נמנעתי מִלְּבָרֶכְךָ, כפי הברכה שתיקנו במצות מעשר, 'וְלֹא שָׁכָחְתִּי' היינו שלא שכחתי מִלְּהַזְכִּיר בברכה את שִׁמְךָ [–שם ה'] עָלָיו – על המעשר. מדייק אביי מדברי הברייתא, וְאִילּוּ מַלְכוּת ה', לֹא קָתָנֵי – לא שנינו בברייתא שעליו להתוודות שלא שכח לאומרה בברכה. ומכך יש ללמוד, שאכן הזכרת מלכות אינה מעכבת בברכה, אלא רק הזכרת השם, וכשיטת רב, ולא כרבי יוחנן שאמר שאף הזכרת מלכות מעכבת.

מיישבת הגמרא את שיטת רבי יוחנן: וְרַבִּי יוֹחָנָן יאמר לך, תְּנֵי – יש לשנות בברייתא, 'וְלֹא שָׁכָחְתִּי' מִלְּהַזְכִּיר בברכה את שִׁמְךָ וּמַלְכוּתְךָ עָלָיו – על המעשר, שאף הזכרת מלכות מעכבת.

משנה

המשנה ביארה עד כה מה הם הברכות שיש לברך על מאכלים שגידולם מן הארץ. משנתינו מבארת דין דבר שאין גידולו מן הארץ:

המשך בעמוד קלא

בְּשִׁלְמָא לְמַאן דְּאָמַר – המשנה מובנת לפי הדעה שסוברת ש'נובלות תמרה' ששנינו במשנה בדמאי הם **תַּמְרֵי דְּזִיקָא**, ונובלות ששנינו במשנתנו הם 'בושלי כמרא', משום שלפי דעה זו, **הַיְינוּ** – זאת היא הסיבה, **דְּהָכָא** – שכאן במשנתנו, **קָרֵי לָהּ** – המשנה מכנה אותם **'נוֹבְלוֹת' סְתָמָא** ללא תיאור נוסף, **וְהָתָם** – ואילו שם, במשנה בדמאי, **קָרֵי לָהּ** – המשנה מכנה אותם 'נובלות **תְּמָרָה'**, שהרי בכל מקום מדובר במין אחר. **אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר** – אלא לפי הדעה שסוברת, ש'נובלות תמרה' הם **בּוּשְׁלֵי כַּמְּרָא**, קשה, מדוע שינתה המשנה מלשונה, שבמשנתנו הם נקראים 'נובלות' סתם, ואילו במסכת דמאי הם נקראים 'נובלות תמרה', הלא בין במשנתנו ובין במסכת דמאי, כוונת המשנה ל'בושלי כמרא', ואם כן, **נִיתְּנֵי אִידִי וְאִידִי** – שישנה התנא בזה ובזה, כלומר גם במשנתנו וגם במשנה שבמסכת דמאי **'נוֹבְלוֹת תְּמָרָה', אוֹ** שישנה **אִידִי וְאִידִי** – בזה ובזה, כלומר גם במשנתנו וגם במשנה שבמסכת דמאי **'נוֹבְלוֹת' סְתָמָא,** ללא תיאור נוסף. מסיקה הגמרא: **קַשְׁיָא** – אכן קשה הדבר.

שנינו במשנה: **הָיוּ לְפָנָיו מִינִין הַרְבֵּה כּוּ'** רבי יהודה אומר אם יש ביניהן מין שבעה עליו הוא מברך, וחכמים אומרים מברך על איזה מהן שירצה.

הגמרא דנה באלו אופנים נחלקו רבי יהודה וחכמים: **אָמַר עוּלָּא, מַחֲלוֹקֶת** רבי יהודה וחכמים היא **בְּאופן** שיש לפניו מינים **שֶׁבִּרְכוֹתֵיהֶן שָׁווֹת** כגון זיתים ותפוחים שברכת שניהם היא 'בורא פרי העץ' ובא לפטור את שניהם בברכה אחת. ובאופן זה חולקים רבי יהודה ורבנן על איזה מין עדיף לברך, **דְּרַבִּי יְהוּדָה סָבַר, מִין שִׁבְעָה עָדִיף** – שמין שבעה חשוב יותר מהמין החביב, ומשום כך מברך עליו ופוטר את המין האחר. **וְרַבָּנַן סָבְרִי** – וחכמים סוברים, **שֶׁהַמִּין הַחָבִיב עָדִיף,** ולכן יש לברך על המין החביב ולפטור את ה'מין שבעה', וכמשמעות דברי חכמים במשנה 'מברך על איזה מהם שירצה', שיש להקדים דווקא את המין החביב. **אֲבָל בְּ**אופן שהיו לפניו כמה מינים **שֶׁאֵין בִּרְכוֹתֵיהֶן שָׁווֹת** וכגון צנון וזית, **לִדְבָרֵי הַכֹּל** – בין לרבי יהודה ובין לרבנן **מְבָרֵךְ עַל זֶה וְחוֹזֵר וּמְבָרֵךְ עַל זֶה** – מברך על מין אחד, ואחר כך מברך על המין השני, ואין ברכה על מין אחד פוטרת את המין השני. ובאופן זה אין ביניהם מחלוקת איזו ברכה קודמת, משום שכל מחלוקתם היא דווקא כשמין אחד פוטר את חבירו, שאז צריך לברך על החשוב יותר, ונחלקו מה הוא החשוב יותר. אבל במינים שברכתם שונה, אינם חולקים, ולכל הדעות יש לברך על שניהם.

מקשה הגמרא: **מֵיתִיבִי** – הקשו בני הישיבה על דברי עולא, שנינו בברייתא **הָיוּ לְפָנָיו צְנוֹן** שברכתו בורא פרי האדמה **וְזַיִת** שברכתו בורא פרי העץ, **מְבָרֵךְ עַל הַצְּנוֹן וּפוֹטֵר אֶת הַזַּיִת.** הרי שגם כשאין ברכותיהם שוות, מברך על אחד ופוטר את חבירו, ולא כדברי עולא הסובר שיש לברך על כל אחד מהם.

מתרצת הגמרא: **הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן** – כאן בברייתא במה מדובר, **כְּשֶׁהַצְּנוֹן עִיקָּר** והזית טפל לו, כלומר, שהתחיל את אכילתו בשביל לאכול צנון, ואינו אוכל את הזית אלא כדי להפיג את חריפותו של הצנון. ושנינו במשנה (לקמן מד.) 'כל שהוא עיקר ועמו טפלה, מברך על העיקר ופוטר את הטפלה', ולכן יש לברך רק על הצנון, ולפטור בברכה זו את הזית. אולם עולא דיבר על שני מינים ששניהם עיקר, ואין אחד מהם טפל לחבירו, שבאופן זה יש לברך על כל מין ומין.

מקשה הגמרא: **אִי הָכִי** – אם אכן הוא כדברך, שבברייתא מדובר שהצנון עיקר והזית טפל, **אֵימָא סֵיפָא** – אמור ובאר את הסיפא של הברייתא, ששנינו בה **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר מְבָרֵךְ עַל הַזַּיִת** משום **שֶׁהַזַּיִת** הוא **מִמִּין שִׁבְעָה.** ולדבריך שהעמדת את הברייתא שמדובר באופן שהזית טפל לצנון קשה, מדוע סובר רבי יהודה שיש לברך על הזית, וכי **לֵית לֵיהּ לְרַבִּי יְהוּדָה הָא דְּתָנֵי** – האם רבי יהודה אינו סובר כמשנה זו ששנינו (לקמן מד.) **כֹּל שֶׁהוּא עִיקָּר וְעִמּוֹ טְפֵלָה, מְבָרֵךְ עַל הָעִיקָּר וּפוֹטֵר אֶת הַטְּפֵלָה.**

ומוסיפה הגמרא: **וְכִי תֵּימָא** – ואם תרצה לומר, **הָכִי נַמִּי דְּלֵית לֵיהּ** – שאכן רבי יהודה אינו סובר כמשנה זו, ולדעתו צריך לברך גם על העיקר וגם על הטפל, ולכן הוא סובר שיש לברך על הזית על אף שהצנון עיקר. יש להקשות על זה, **וְהָתַנְיָא** – הלא שנינו בברייתא, **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אִם מַחֲמַת צְנוֹן בָּא הַזַּיִת,** שצנון הוא עיקר אכילתו והזית טפל לו, **מְבָרֵךְ עַל הַצְּנוֹן וּפוֹטֵר אֶת הַזַּיִת.** נמצא שגם רבי יהודה מודה שמברך על העיקר ופוטר את הטפלה. ואם כן כשאמר רבי יהודה בברייתא 'מברך על הזית, שהזית ממין שבעה', אין מדובר באופן שהצנון עיקר והזית טפל, אלא באופן ששניהם עיקר באכילתו, ואף על פי כן אמרו חכמים שמברך על הצנון ופוטר את הזית, ושלא כדברי עולא הסובר שבמינים שאין ברכותיהם שוות מברך על כל אחד מהם.

מתרצת הגמרא: **לְעוֹלָם, בִּצְנוֹן עִיקָּר עָסְקִינַן** – מה ששנינו ברישא של הברייתא 'מברך על הצנון ופוטר את הזית', הוא באופן שהיה הצנון עיקר. **וְכִי פְּלִיגִי רַבִּי יְהוּדָה וְרַבָּנַן** – ומה שנחלקו רבי יהודה וחכמים בסיפא של הברייתא, שאמר רבי יהודה 'מברך על הזית' וחלק על חכמים בדין זה, מחלוקתם אינה באותו אופן של הרישא, אלא **בְּמִילְּתָא אַחֲרִיתִי פְּלִיגִי** – הם חלקו בדין אחר. **וְהַסּוּרֵי מֵהַסֵּדֶר וְהָכִי קָתָנֵי** – ויש ללמוד את הברייתא כאילו היא חסירה, וכך יש לשנות בה, **הָיוּ לְפָנָיו צְנוֹן וְזַיִת,** לדברי הכל **מְבָרֵךְ עַל הַצְּנוֹן וּפוֹטֵר אֶת הַזַּיִת. כַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים** שיש לברך רק על הצנון, **כְּשֶׁהַצְּנוֹן עִיקָּר** – שבשבילו התחיל את האכילה, ולא אכל את הזית אלא כדי להפיג את חריפותו של הצנון. **אֲבָל** אם **אֵין הַצְּנוֹן עִיקָּר, דְּבְרֵי הַכֹּל** – בין לחכמים ובין לרבי יהודה, **מְבָרֵךְ עַל זֶה** – על אחד מהם **וְחוֹזֵר וּמְבָרֵךְ עַל זֶה** – על השני. ובזה לא נחלקו חכמים ורבי יהודה, ושניהם מודים שאם מין אחד עיקר והשני טפל, יש לברך רק על העיקר. ואם שני המינים עיקר, ואין אחד מהם טפל לחבירו, יש לברך על כל מין ומין, מפני שאין ברכותיהם שוות. ומסיימת הברייתא [על פי הנוסח המתוקן], **וּשְׁנֵי מִינִין בְּעָלְמָא** – ושני מינים שונים **שֶׁבִּרְכוֹתֵיהֶן שָׁווֹת,** כגון זית ותפוח, שאחד מהם הוא ממין שבעה והאחר אינו ממין שבעה, חכמים אומרים **מְבָרֵךְ עַל אֵיזֶה מֵהֶן שֶׁיִּרְצֶה** ויפטור בברכה זו את המין השני. ואילו **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, מְבָרֵךְ עַל הַזַּיִת** ופוטר את המין השני, משום **שֶׁהַזַּיִת** הוא **מִמִּין שִׁבְעָה,** ולכן הוא חשוב יותר ויש לברך עליו.

נמצא לפי זה, שגם לפי דברי הברייתא כל מחלוקתם של חכמים ורבי יהודה היא רק במינים שברכותיהם שוות, שלדעת חכמים יש לברך על המין החביב עליו ולפטור בברכתו את האחר, ולדעת רבי יהודה יש לברך על הפרי שהוא ממין שבעה ולפטור בברכתו את החביב. אבל כשאין ברכותיהם שוות, מברכים על כל מין בנפרד, וכדברי עולא.

הגמרא מביאה אמוראים שחלקו בפירוש דברי המשנה, אם מחלוקתם גם במינים שברכותיהם שונות: **פְּלִיגִי בָּהּ** – חלקו בה, בפירוש המשנה, **רַבִּי אַמִּי וְרַבִּי יִצְחָק נַפְּחָא. חַד** – אחד מהם **אָמַר, מַחֲלוֹקֶת** חכמים ורבי יהודה היא **בְּ**אופן שהיו לפניו מינים **שֶׁבִּרְכוֹתֵיהֶן שָׁווֹת,** ואחד ממין שבעה והאחר אינו ממין שבעה, **דְּרַבִּי יְהוּדָה סָבַר, מִין שִׁבְעָה עָדִיף** – מין שבעה חשוב יותר ועדיף לברך עליו, ולפטור את המין החביב. **וְרַבָּנַן סָבְרִי** [–סוברים], **מִין חָבִיב עָדִיף** – מין חביב חשוב יותר ועדיף לברך עליו, ולפטור את המין שבעה. **אֲבָל** בְּמינים **שֶׁאֵין בִּרְכוֹתֵיהֶן שָׁווֹת, דִּבְרֵי הַכֹּל** – בין לרבי יהודה ובין לחכמים, **מְבָרֵךְ עַל זֶה** [–על אחד מהם] **וְחוֹזֵר וּמְבָרֵךְ עַל זֶה** [–על השני] ואין ברכת האחד פוטרת את חבירו. **וְחַד** – ואחד האחר **אָמַר, אַף** בְּשני מינים **שֶׁאֵין בִּרְכוֹתֵיהֶן שָׁווֹת, נַמִּי** – גם בהם יש **מַחֲלוֹקֶת,** וכפי שתפרש הגמרא בסמוך מה היא מחלוקתם.

מקשה הגמרא: **בְּשִׁלְמָא לְמַאן דְּאָמַר בְּשֶׁבִּרְכוֹתֵיהֶן שָׁווֹת מַחֲלוֹקֶת** – המשנה מובנת רק לפי הדעה שסוברת שמחלוקת תנא קמא ורבי יהודה היא במינים שברכותיהם שוות, כי לפי דעה זו **שַׁפִּיר** – מובן הדבר, שמחלוקתם היא, על איזה מין יש לברך כדי לפטור את המין השני. **אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר בְּשֶׁאֵין בִּרְכוֹתֵיהֶן שָׁווֹת פְּלִיגִי** – אך לפי הדעה שסוברת שתנא קמא ורבי יהודה חולקים גם לגבי מינים שאין ברכותיהם שוות, קשה, **בְּמַאי פְּלִיגִי** – במה הם חולקים, הלא ודאי שבאופן זה יש לברך על שני המינים,

המשך בעמוד ק

רש"י

בשלמא למאן דאמר — נובלות דדמאי תמרי דזיקא, ונובלות דמתניתין אוקימנא בבושלי במרא, דהיינו דהכא קרי להו "נובלות תמרה" ובמתניתין תנן (מ) "נובלות" סתמא. **בשברכותיהן שוות** — כגון זיתים ותפוחים, דתרוייהו "בורא פרי העץ", ובא לפטור את שתיהן בברכה אחת. **חביב עדיף** — איזהו שירצה דמתניתין — את החביב עליו משמע. **אבל כשאין ברכותיהן שוות דברי הכל** — אין ברכה אחת פוטרתן, ושוב אין כאן מחלוקת. ואף על גב דתנן (מ,א): בירך על פירות האילן "בורא פרי האדמה" יצא — הני מילי בחד מינא וטעה ובירך עליה "בורא פרי האדמה", אבל צנון וזית ובירך על הצנון — לא נפטר זית. **פשיטא** לא גרסינן עד **מיתיבי** — חדא: שאין זו שיטת הגמרא. מעיקרא קשיא ליה פשיטא דלא איצטריך למימרא, והדר קשיא היכי מצי למימרא. ועוד: דלא פשיטא היא, אי לאו דאשמעינן עולא הוה אמינא צנון פוטר את הזית, דהתנן בירך על פירות האילן "בורא פרי האדמה" — יצא. **שהיה צנון עיקר** — שבשבילו התחיל האכילה, ולא אכל זית אלא להפיג חורפו של צנון, דהוה ליה זית טפל. ותנן (מד,א): כל שהוא עיקר ועמו טפלה — מברך על העיקר ופוטר את הטפלה. **מברך על זה כו'** — וכאן לא נחלקו. **ושני מינים בעלמא** — כגון זית ותפוח שברכותיהן שוות, והאחד ממין שבעה, בזה נחלקו. **חד אמר** מחלוקת **בשברכותיהן שוות** — וכדאמרן. הכי גרסינן: **וחד אמר אף בשאין ברכותיהן שוות נמי מחלוקת** — ומפרש לה ואזיל. **במאי פליגי** — הא ודאי לא מפטרי בחדא ברכה. **אמר רבי ירמיה בלהקדים פליגי** — ולא גרסינן אבל בשברכותיהן שוות מברך על אחד מהן שירצה. דהשתא בשאינן שוות מקפיד רבי יהודה על הקדמתן, ואמר: מין שבעה עדיף, כשבא לפטור זו בזו — לא כל שכן. **דאמר רבי יצחק כו'** — אלמא: קפדינן אהקדמה, ורבי יהודה אית ליה דרבי יצחק, הלכך כל שכן היכא דחד לאו ממין שבעה, דמין שבעה עדיף. ורבנן לית להו דרבי יצחק במקום חביב, דחביב עדיף. **ופליגא דרבי חנן** — הא דרבי יצחק דאמר המוקדם קודם לברכה. אלמא קרא לשבח ארץ ישראל בא, שיש בה פירות החשובים הללו, ומנאן כסדר חשיבותם. ופליג אדרבי תנן דאמר לא בא הכתוב להודיע שבח חשיבות הפירות בטעם שלהם, אלא שבחה של ארץ ישראל שיש בה פירות ששיעורי תורה נתלין בהן. וכיון דהכי הוא — לא הקפיד הכתוב על סדרן, שהרי בזו כולן שוין. **בבית המנוגע** — כתיב "והבא אל הבית יטמא עד הערב" (ויקרא יד). ולא כתיב בבוס בגדים "והאוכל בבית יכבס את בגדיו" (ויקרא יד) — בשוהא שיעור אכילה ואפילו לא יאכל, מדכתיב בסיפיה "והשוכב בבית יכבס את בגדיו". הלכך: הנכנס בו ונושא את בגדיו עמו שלא כדרך מלבושו — אין אלו בגדיו, וטמאים מיד, שאף בהן אני קורא "והבא אל הבית". וכשהוא לבוש בהן — בעי שהייה. **אכילת פרס** — חצי כבר ששיערו בו חכמים את העירוב; שהוא כולו מזון שתי סעודות, וחציו — מזון סעודה אחת. **פת חטין** — נאכלת מהר. **מיסב** — דרך הסבה, שהיא נאכלת מהר, שאינו פונה אנה ואנה. **ואינו מטמא באהל** — הלכה למשה מסיני הוא. **כדי רביעית יין לנזיר** — אכל חרצנים וזגים ולולבין כשיעור רביעית יין — חייב. ואין שיעור רביעית יין ורביעית מים שוין, לפי שהיין עב והמים קלושין ויש ברביעית יין יותר ממה שיש ברביעית מים, כדאמרינן (במנחות קז,א) גבי רביעית דם שיכול לקרוש ולעמוד על כזית משום דסמיך, אבל מידי דקליש לא הוה רביעית דידיה כזית. **להוצאת שבת** — דתנן (שבת עו,ב): המוציא אוכלין כגרוגרת, והיא תאנה יבשה.

שיעורן

בְּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר תַּמְרֵי דְּזִיקָא - הַיְינוּ דְּהָכָא קָרֵי לַהּ "נוֹבְלוֹת" סְתָמָא, וְהָתָם קָרֵי לַהּ "תְּמָרָה", אֶלָּא לְמַאן דַּאֲמַר בּוּשְׁלֵי כַּמְּרָא - גִּיתְנֵי אִידִי וְאִידִי "נוֹבְלוֹת תְּמָרָה" אוֹ אִידִי וְאִידִי "נוֹבְלוֹת" סְתָמָא! - קַשְׁיָא. "הָיוּ לְפָנָיו מִינִין הַרְבֵּה" וכו'. אָמַר עוּלָּא: מַחֲלוֹקֶת בְּשֶׁבְּרָכוֹתֵיהֶן שָׁווֹת, דְּרַבִּי יְהוּדָה סָבַר: מִין שִׁבְעָה עָדִיף, וְרַבָּנַן סְבְרִי: מִין חָבִיב עָדִיף, אֲבָל בְּשֶׁאֵין בְּרָכוֹתֵיהֶן שָׁווֹת - דִּבְרֵי הַכֹּל מְבָרֵךְ עַל זֶה וְחוֹזֵר וּמְבָרֵךְ עַל זֶה. מֵיתִיבִי: הָיוּ לְפָנָיו צְנוֹן וְזַיִת - מְבָרֵךְ עַל הַצְּנוֹן וּפוֹטֵר אֶת הַזַּיִת! - הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - כְּשֶׁהַצְּנוֹן עִקָּר. - אִי הָכִי, אֵימָא סֵיפָא: רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: מְבָרֵךְ עַל הַזַּיִת, שֶׁהַזַּיִת מִמִּין שִׁבְעָה; לֵית לֵיהּ לְרַבִּי יְהוּדָה הָא דְּתַנְיָא: כָּל שֶׁהוּא עִקָּר וְעִמּוֹ טְפֵלָה - מְבָרֵךְ עַל הָעִקָּר וּפוֹטֵר אֶת הַטְּפֵלָה?! וְכִי תֵּימָא הָכִי נַמִי דְּלֵית לֵיהּ, וְהָתַנְיָא: רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אִם מֵחֲמַת צְנוֹן בָּא הַזַּיִת - מְבָרֵךְ עַל הַצְּנוֹן וּפוֹטֵר אֶת הַזַּיִת! - לְעוֹלָם בִּצְנוֹן עִקָּר עָסְקִינַן, וְכִי פְּלִיגִי רַבִּי יְהוּדָה וְרַבָּנַן - בְּמִילְּתָא אַחֲרִיתִי פְּלִיגִי, וְחִסּוֹרֵי מְחַסְּרָא וְהָכִי קָתָנֵי: הָיוּ לְפָנָיו צְנוֹן וְזַיִת - מְבָרֵךְ עַל הַצְּנוֹן וּפוֹטֵר אֶת הַזַּיִת. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים - כְּשֶׁהַצְּנוֹן עִקָּר, אֲבָל אֵין הַצְּנוֹן עִקָּר - דִּבְרֵי הַכֹּל מְבָרֵךְ עַל זֶה וְחוֹזֵר וּמְבָרֵךְ עַל זֶה. וּשְׁנֵי מִינִין בְּעָלְמָא שֶׁבְּרָכוֹתֵיהֶן שָׁווֹת - מְבָרֵךְ עַל אֵיזֶה מֵהֶן שֶׁיִּרְצֶה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: מְבָרֵךְ עַל הַזַּיִת, שֶׁהַזַּיִת מִמִּין שִׁבְעָה. פְּלִיגִי בָּהּ רַבִּי אַמִּי וְרַבִּי יִצְחָק נַפְחָא; חַד אָמַר מַחֲלוֹקֶת בְּשֶׁבְּרָכוֹתֵיהֶן שָׁווֹת, דְּרַבִּי יְהוּדָה סָבַר: מִין שִׁבְעָה עָדִיף, וְרַבָּנַן סְבְרִי: מִין חָבִיב עָדִיף, אֲבָל בְּשֶׁאֵין בְּרָכוֹתֵיהֶן שָׁווֹת - דִּבְרֵי הַכֹּל מְבָרֵךְ עַל זֶה וְחוֹזֵר וּמְבָרֵךְ עַל זֶה; וְחַד אָמַר: אַף בְּשֶׁאֵין בְּרָכוֹתֵיהֶן שָׁווֹת נַמִי מַחֲלוֹקֶת. בְּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר בְּשֶׁבְּרָכוֹתֵיהֶן שָׁווֹת מַחֲלוֹקֶת - שַׁפִּיר, אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר בְּשֶׁאֵין בְּרָכוֹתֵיהֶן שָׁווֹת פְּלִיגִי - בְּמַאי פְּלִיגִי? אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה: לְהַקְדִּים. דְּאָמַר רַב יוֹסֵף, וְאִיתֵימָא רַבִּי יִצְחָק: כָּל הַמּוּקְדָּם בְּפִסּוּק זֶה מוּקְדָּם לִבְרָכָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֶרֶץ חִטָּה וּשְׂעֹרָה וְגֶפֶן וּתְאֵנָה וְרִמּוֹן אֶרֶץ זֵית שֶׁמֶן וּדְבַשׁ". וּפְלִיגָא דְּרַבִּי חָנָן, דְּאָמַר רַבִּי חָנָן: כָּל הַפְּסוּק כּוּלּוֹ לְשִׁעוּרִין נֶאֱמַר; "חִטָּה" - דִּתְנַן: הַנִּכְנָס לַבַּיִת הַמְנוּגָּע וְכֵלָיו עַל כְּתֵפָיו וְסַנְדָּלָיו וְטַבְּעוֹתָיו בְּיָדָיו - הוּא וְהֵן טְמֵאִין מִיָּד; הָיָה לָבוּשׁ כֵּלָיו, וְסַנְדָּלָיו בְּרַגְלָיו, וְטַבְּעוֹתָיו בְּאֶצְבְּעוֹתָיו - הוּא טָמֵא מִיָּד, וְהֵן טְהוֹרִין עַד שֶׁיִּשְׁהֶא בִּכְדֵי אֲכִילַת פְּרָס, פַּת חִטִּין וְלֹא פַּת שְׂעוֹרִין, מֵיסֵב וְאוֹכְלָן בְּלִפְתָּן. "שְׂעֹרָה" - דִּתְנַן: עֶצֶם כִּשְׂעוֹרָה מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא, וְאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּאֹהֶל. "גֶּפֶן" - כְּדֵי רְבִיעִית יַיִן לְנָזִיר. "תְּאֵנָה" - כְּגַרְגֹּרֶת לְהוֹצָאַת שַׁבָּת. "רִמּוֹן" - כְּדִתְנַן: כָּל כְּלֵי בַעֲלֵי בָתִּים

שיעורן

תוספות

אבל בשאין ברכותיהן שוות — פירש רש"י: כגון צנון וזית, ושוב אין כאן מחלוקת, כיון שאין האחד פוטר את חבירו, אפילו רבי יהודה מודה דאין עדיפות בשבעת המינים, אלא מברך על איזה שירצה תחלה החביב לו, ואחר כך יברך על השני. וכן יש לפרש דרבי יהודה מודה לחכמים, הואיל ולא פירשה הגמרא, מוטב שנאמר שיחיד מודה לרבים ולא רבים מודים ליחיד. והקשה רש"י: ולבריך על הצנון ולפטר את הזית, דהא תנן לעיל בירך על פירות האילן "בורא פרי האדמה" יצא! ותירץ: דשאני התם שאין שם אלא חד מינא, וטעה ובירך "בורא פרי האדמה", אבל הכא כשבירך "בורא פרי האדמה" על הצנון לא פטר את חברו שהוא "בורא פרי העץ" אפילו בדיעבד. ואם תאמר: הא אמרינן לעיל (לט,א) גבי עובדא דבר קפרא דברכת "בורא פרי האדמה" חשיבא טפי מ"שהכל", לפי שמבוררת טפי, אם כן גם "בורא פרי העץ" חשיבא טפי מברכת "בורא פרי האדמה"! ויש לומר: דלא חשיב "בורא פרי העץ" כל כך מ"בורא פרי האדמה", כמו שחשוב "בורא פרי האדמה" מ"שהכל". ומה שכתב בהלכות גדולות ד"בורא פרי העץ" תקדים ל"בורא פרי האדמה" דמבוררת טפי — היינו לפי המסקנא דלקמן, דפליגי בשאין ברכותיהן שוות, וקיימא לן כרבי יהודה. אבל להאי לישנא דאמרינן דלא פליגי בשאין ברכותיהן שוות — לא מתוקם פסק דהלכות גדולות, כדפירשנו לעיל. **מיתיבי** היו לפניו צנון וזית מברך על הצנון וכו' — ופריך: אלמא דמברך "בורא פרי האדמה" אפילו לפטור "בורא פרי העץ", אפילו לגבי זית שהוא משבעת המינים, וכל שכן קליות שהן כמו כן משבעת המינין, דמברך עליהן "בורא פרי האדמה" לפטור את התפוחים! לכן צריך להנהיג הכי, כדפרישית לעיל באין ברכותיהן שוות, כמו תפוחים וקליות. **אמר** רבי ירמיה להקדים דאמר רבי יוסף וכו' — פירש רש"י והרב רבינו יצחק לפי גרסא זו, אתיא הא דאמר רב יוסף כל המוקדם כרבי יהודה דוקא. אבל רבי שמעיה גריס: אמר רב יוסף וכו' ואתיא אליבא דרבנן, ומיירי שאין חביבין זה מזה, דהא אזלינן בתר מוקדם. דאי בחביבין — פשיטא דחביב קודם, דהא אפילו בשאר מינין לגבי שבעת המינין אמרי רבנן דמברך על איזה שירצה, ומילתא דרב יוסף מילתא באפי נפשה. ולא נהירא, דבסמוך משמע דגרס: דאמר רב יוסף, ואתיא כרבי יהודה דוקא, דקאמר רב חסדא ורב המנונא הוו יתבי בסעודתא וכו', אמר לו: לא סבר לה מר להא דרב יוסף דאמר כל המוקדם וכו'. **במאי** פליגי — כלומר: מאי טעמא דרבי יהודה דאמר שבעת המינין עדיף, מאי עדיפות שייכא בהו, אחר שאינן יכולין לפטור שאר מינין? ומשני: דהעדיפות הוי מן ההקדמה. **גפן** כדי רביעית יין וכו' — פירוש: אם אכל עלין או לולבין כדי רביעית יין — חייב, אבל אם אכל מהן כדי רביעית מים — לא מחייב, דקלישי והולכין בקל חוץ מן הכלי. אבל כי משערין ביין צריך שיעורא טפי, שהיין הוא עב ומחזיק גודש קצת קודם שיפול מן הכוס רביעית יין, ואם היה מים היה יוצא יותר מרביעית. **כלי** בעלי בתים — גבי כלי עץ מתניא.

איתו

תוספות

איתו לקמייהו תמרי ורמוני — ולא ללפת בהן את הפת, דאם כן הוו להו פת עיקר והן טפלה, ותנן (מד,א): מברך על העיקר ופוטר את הטפלה. **זה** שני לארץ — מכל מקום, הייכא דאיכא חטה וזית או שעורים ותמרים, אף על גב דשוין לארץ, מכל מקום המוקדם בפסוק, דהיינו ל"ארץ" ראשון, יקדים לברכה. **הביאו** לפניהם תאנים וענבים בתוך הסעודה — וכגון שאין באין ללפת את הפת אלא לקנוח סעודה. **אלא** פת הבאה בכסנין — דטעון ברכה לפניו ואין טעון ברכה לאחריו רק "בורא נפשות רבות". מידי דהוה אאורז ודוחן, דאמרינן לעיל (לז,ב) בתחלה מברך "בורא מיני מזונות" ולבסוף ולא כלום, הואיל ונתנו בהן שקדים הרבה. ופירש רש"י: אפילו אם אכל מהן אחר ברכת המזון קאמר. ולא נהירא, חדא: דאמרינן לעיל כל שיש בו מחמשת המינין צריך ברכה מעין שלש. ועוד: אמאי קאמר כיסנין, לימא נמי אורז ודוחן! על כן צריך לפרש דמיירי בתוך הסעודה, קודם ברכת המזון, דמיירי בה, והכי קאמר: חוץ מן הפת הבאה בכיסנין, בתוך הסעודה קודם ברכת המזון, דאין טעון ברכה לאחריו, דפטר ליה ברכת המזון אפילו לרב ששת משום דהוי דבר מועט; אבל בלא סעודה, אף לאחריו צריך לברך מעין שלש ברכות. ולהכי לא נקט פת אורז ודוחן, שהרי אפילו בלא סעודה נמי אין צריכין ברכה מעין שלש לאחריו. לא קיימא לן כרב ששת אלא כרב הונא ורב נחמן, דאין הלכה כיחיד במקום רבים. **הכי** גרסינן: ויין פוטר כל מיני משקין — ולכאורה מיירי ביין בלא סעודה. דאי בהדי פת — תיפוק ליה דפטר ליה פת, דאפילו יין נמי רצה לומר הספר בסמוך דפטור, אי לאו טעמא דקובע ברכה לעצמו. אלא מיירי בלא סעודה, ואפילו הכי יין פוטר. ולית הלכתא כוותיה, שהרי מפת פוטרת אין הלכה כמותו, אלא כפסק רב פפא, אם כן גם מהא דקאמר יין פוטר וכו' לית הלכתא כוותיה.

הלכתא דברים הבאים בתוך הסעודה מחמת הסעודה. פירש הקונטרס: ללפת בהן את הפת — אין טעונין ברכה, דהוו להו טפלה. ולא נהירא, דאם כן מתניתין היא (מד,א), דמברך על העיקר ופוטר את הטפלה, ומאי קא משמע לן? ועוד קשה: דפריך בסמוך יין נמי נפטריה פת, ומאי קשה, והלא כששותים היין אינו טפלה לפת, ואגן במידי דטפל לפת מיירינן? ואין לפרש לפירוש הקונטרס יין נפטריה פת — כששורה פתו ביינו קאמר דהוה ליה יין טפל, דהא לא אשכחן שיברך עליו בענין זה! אלא ודאי מיירי בשתיה. ועוד קשה מה שפירש רש"י: דברים הבאים שלא מחמת הסעודה בתוך הסעודה, כגון דייסא ותרדין וכרוב, שאינן של לפתן ובאין לזון ולשבוע, טעונים ברכה לפניהם — דלאו טפלה נינהו, ומיהו פטורין מברכת המזון — דמיני מזון נינהו. ולא נהירא, דאמרינן במתניתין ברך על הפת פטר את הפרפרת, ובגמרא מפרש דהוא הדין כל מעשה קדרה. ודברים הרגילים לבא לאחר הסעודה, פירש רש"י: כמו פירות, ואפילו הביא אותן בתוך הסעודה שלא מחמת לפתן — טעונים ברכה. בין לפניהם — דלאו טפלה נינהו, ובין לאחריהם — דאין ברכת המזון פוטרתן דלאו מזון נינהו; דהיינו כרב ששת דאמר לעיל הביאו לפניו תאנים ורמונים בתוך הסעודה דטעונים ברכה בין לפניהם בין לאחריהם, והוי דלא כהלכתא, דקיימא לן כרב נחמן וכרב הונא כדפרישית לעיל. על כן פירש רבינו יצחק: דברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה, כלומר: הרגילים לבא מחמת הסעודה בפת, שרגילים לאכלן עם הפת כגון בשר ודגים וכל מיני קדרה, והביאן בתוך הסעודה — אין טעונין ברכה לפניהם ולאחריהם, אפילו אכלן בתוך הסעודה בפני עצמן בלא פת, דכיון דמשום פת הם באין — הפת פוטרתן. אבל דברים שאין דרכן לבא בתוך הסעודה, כגון תמרים ורמונים ושאר כל פירות שאין רגילים ללפת בהן את הפת — טעונין ברכה לפניהן, דכיון דלאו משום לפתן אתו — אין הפת פוטרתן, והיינו כרב נחמן וכרב הונא דלעיל, דאמרי דטעונין ברכה לפניהן ולא לאחריהן. **לאחר** הסעודה גרסינן ותו לא ולא גרסינן דברים הבאים בהך סיפא — והכי פירושו: אם הביאו דברים שהזכרנו אחר הסעודה, פירוש: לאחר שמשכו את ידיהם מן הפת, שוב אין הפת פוטרתן כלל, והוי כמו שאכלן בלא שום סעודה. ובין דברים הרגילים לבא מחמת הסעודה, ובין דברים שאין רגילים לבא מחמת הסעודה — טעונים ברכה לפניהם ולאחריהם, דאכל דברים דלעיל קאי. ועכשיו אין לנו דין זה, דאין מנהג שלנו למשוך ידינו מן הפת כלל עד לאחר ברכת המזון, אלא כל שעה שאנו אוכלין פירות או שום דבר קודם ברכת המזון דעתנו לאכול פת כל שעה, וקיימא לן כפסק דרב פפא. **אי** הכי יין נמי נפטריה פת — דודאי יין מחמת סעודה אתי, שהוא שותה כמה פעמים, דאי לאו הסעודה לא ישתה, ולפטריה פתו! ומשני: שאני יין דגורם ברכה לעצמו. פירש רש"י: דבהרבה מקומות הוא בא, ומברכין עליו אף על פי שאין צריכין לשתות כגון בקידוש ובברכת אירוסין. ורבינו שמשון בן אברהם פירש: משום דצריך לברך על היין "בורא פרי הגפן", ובתחלה כשהוא בענבים "בורא פרי העץ", ועל שאר משקין "שהכל נהיה בדברו". ומיהו, אומר רבינו תם: דבשאר משקין כמו מים ושכר הבאים מחמת הסעודה — פת פוטרתן, דאפילו יין הוה פוטר אי לאו דקובע ברכה לעצמו, ודלא כמחזור ויטרי שכתב שמברכין למים ברכה בכל פעם ופעם, ואפילו בתוך הסעודה דהוי כנמלך. והא דלא פריך הכא מהן משום דיין זיין אבל מים לא זייני, כדאמר (לעיל לה,א): "הנודר מן המזון" וכו', ופשיטא דלא פטר להו פת — דאינה בכלל ברכת הפת.

מיהו

רש"י

שיעורן כרמונים — ניקב כמוציא רמון — טהור. בעלי בתים חסים על כליהם הלכך ניקב כמוציא קטניות — מצניעו לזיתים, ניקב כמוציא זית — משתמש לאגוזים, ניקב כמוציא אגוז — משתמש בו רמונים. אבל של אומן העומד למכור לא הוי שיעוריה כמוציא אגוז — משתמש בו רמונים. אבל של אומן העומד למכור לא הוי שיעוריה בהכי. **שרוב שיעוריה** — אכילת חלב דם נותר ופיגול. **דבש** — האמור בתורה הוא דבש תמרים, וכותבת היא תמרה. **זה שני לארץ** — "ארץ זית שמן ודבש" דכתיב בסיפיה דקרא הפסיק "ארץ" את הסדר, וחזר לעשות זיתים ותמרים חשובים מתאנים ורמונים. שהרמון חמישי ל"ארץ" הכתובה בראש המקרא, ודבש שני ל"ארץ" הכתובה בסופו. **מאן יהיב לן נגרי דפרזלא** — רגלים של ברזל. **ונשמעינך** — נשמשך, ונלך אחריך תמיד. **הביאו לפניהם תאנים וענבים בתוך הסעודה** — ולא ללפת את הפת. דאם כן — הוו להו טפלה, ואין חולק בדבר שאין טעון ברכה לא לפניו ולא לאחריו. אלא: לפעמים שבא למתק את פיו בתוך הסעודה בפירות. **מברך לפניהם** — דלאו טפלה נינהו. **ולא לאחריהם** — דברכת המזון פוטרתן. **בין לפניהם בין לאחריהם** — דלא פטר אלא מידי דזיין, והני לא זייני. **פת הבאה בכסנין** — לאחר אכילה וברכת המזון היו רגילים להביא כיסנין, והן קליות, לפי שיפין ללב כדאמרינן בעלמא (עירובין כט,ב) הני כיסני דמעלו לליבא. ומביאין עמהן פת שנלושה עם תבלין כעין אובליאי"ש שלנו, ויש שעושין אותן כמין צפורים ואילנות ואוכלין מהן דבר מועט. ומתוך שנותנים בה תבלין הרבה ואגוזים ושקדים ומאכלה מועט — לא הטעינוה ברכה מעין שלש, מידי דהוה אפת אורז ודוחן, דאמרינן בפרקין (לז,ב) בתחלה "בורא מיני מזונות" ולבסוף ולא כלום. **פת פוטרת** — בין לפניהם בין לאחריהם. **דברים הבאים מחמת הסעודה** — ללפת בהן את הפת. **אין טעונין ברכה** — דהוו להו טפלה. הלכך: כל מידי, בין מזון בין פירות, שהביאו ללפתן — אין בו ברכה לא לפניו ולא לאחריו. **שלא מחמת הסעודה בתוך הסעודה** — כגון דייסא, וכן כרוב ותרדין, שאינן לפתן ובאין למזון ולשובע. **טעונין ברכה לפניהן** — דלאו טפלה נינהו, ואינן בכלל לחם דנפטר בברכת "המוציא". **ולא לאחריהן** — דמיני מזון נינהו, וברכת המזון פוטרתן. **דברים הרגילים לבא לאחר סעודה** — כגון פירות, אפילו הביאן בתוך הסעודה שלא מחמת לפתן. **טעונין ברכה בין לפניהן** — דלאו טפלה נינהו. **בין לאחריהם** — דאין ברכת המזון פוטרתן, דלאו מזוני נינהו.

דגורם

שִׁיעוּרָן כִּרְמוֹנִים. "אֶרֶץ זַיִת שֶׁמֶן" - אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא: אֶרֶץ שֶׁכָּל שִׁיעוּרֶיהָ כְּזֵיתִים. - כָּל שִׁיעוּרֶיהָ סָלְקָא דַּעְתָּךְ?! וְהָא אִיכָּא הַנָּךְ דַּאֲמַרָן! אֶלָּא: אֶרֶץ שֶׁרוֹב שִׁיעוּרֶיהָ כְּזֵיתִים. "דְּבַשׁ" - כַּכּוֹתֶבֶת הַגַּפָּה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. - וְאִידָּךְ? הָנֵי שִׁיעוּרִין בְּהֶדְיָא מִי כְּתִיבִי?! אֶלָּא מִדְּרַבָּנַן, וּקְרָא אַסְמַכְתָּא בְּעָלְמָא. רַב חִסְדָּא וְרַב הַמְנוּנָא הָווּ יָתְבִי בְּסְעוּדְתָא, אַיְתוּ לְקַמַּיְיהוּ תַּמְרֵי וְרִמּוֹנֵי, שְׁקַל רַב הַמְנוּנָא בָּרֵיךְ אַתַּמְרֵי בְּרִישָׁא. אֲמַר לֵיהּ רַב חִסְדָּא: לָא סְבִירָא לֵיהּ מָר לְהָא דְּאָמַר רַב יוֹסֵף וְאִיתֵימָא רַבִּי יִצְחָק: כָּל הַמּוּקְדָּם בְּפָסוּק זֶה קוֹדֵם לְבָרְכָה? - אֲמַר לֵיהּ: זֶה שֵׁנִי לְ"אֶרֶץ", וְזֶה חֲמִישִׁי לְ"אֶרֶץ". - אֲמַר לֵיהּ: מַאן יָהֵיב לָן גַּנְרֵי דְּפַרְזְלָא וּנְשַׁמַּעֵינָךְ. אִיתְּמַר: הֲבִיאוּ לְפָנֵיהֶם תְּאֵנִים וַעֲנָבִים בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה, אָמַר רַב הוּנָא: טְעוּנִים בְּרָכָה לִפְנֵיהֶם וְאֵין טְעוּנִים בְּרָכָה לְאַחֲרֵיהֶם. וְכֵן אָמַר רַב נַחְמָן: טְעוּנִים בְּרָכָה לִפְנֵיהֶם וְאֵין טְעוּנִים בְּרָכָה לְאַחֲרֵיהֶם, וְרַב שֵׁשֶׁת אָמַר: טְעוּנִין בְּרָכָה בֵּין לִפְנֵיהֶם בֵּין לְאַחֲרֵיהֶם, שֶׁאֵין לְךָ דָּבָר שֶׁטָּעוּן בְּרָכָה לְפָנָיו וְאֵין טָעוּן בְּרָכָה לְאַחֲרָיו אֶלָּא פַּת הַבָּאָה בְּכִסְנִין בִּלְבַד. וּפְלִיגָא דְּרַבִּי חִיָּיא, דְּאָמַר רַבִּי חִיָּיא: פַּת פּוֹטֶרֶת כָּל מִינֵי מַאֲכָל, וְיַיִן פּוֹטֵר כָּל מִינֵי מַשְׁקִים. אָמַר רַב פַּפָּא, הִלְכְתָא: דְּבָרִים הַבָּאִים מֵחֲמַת הַסְּעוּדָה, בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה - אֵין טְעוּנִים בְּרָכָה לֹא לִפְנֵיהֶם וְלֹא לְאַחֲרֵיהֶם. וְשֶׁלֹּא מֵחֲמַת הַסְּעוּדָה, בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה - טְעוּנִים בְּרָכָה לִפְנֵיהֶם וְאֵין טְעוּנִים בְּרָכָה לְאַחֲרֵיהֶם; לְאַחַר הַסְּעוּדָה - טְעוּנִים בְּרָכָה בֵּין לִפְנֵיהֶם בֵּין לְאַחֲרֵיהֶם. שָׁאֲלוּ אֶת בֶּן זוֹמָא, מִפְּנֵי מָה אָמְרוּ: דְּבָרִים הַבָּאִים מֵחֲמַת הַסְּעוּדָה בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה אֵינָם טְעוּנִים בְּרָכָה לֹא לִפְנֵיהֶם וְלֹא לְאַחֲרֵיהֶם? אָמַר לָהֶם: הוֹאִיל וּפַת פּוֹטַרְתָּן. - אִי הָכִי, יַיִן נַמִּי נִפְטְרֵיהּ פַּת! - שָׁאנֵי יַיִן,

דגורם

שִׁיעוּרָן כְּרִמּוֹנִים – שיעור הטהרה שלהם הוא בנקב המוציא רימון, ואם ניקב בשיעור זה, הכלי נטהר. אך אם הוא ניקב בשיעור קטן מזה, לא נטהר הכלי, משום שבעלי בתים חסים על כליהם, וכשניקב הכלי בנקב המוציא קטניות, הם משתמשים בו לזיתים, וכשניקב הכלי בנקב המוציא זית, הם משתמשים בו לאגוזים, וכשניקב הכלי בנקב המוציא אגוז, הם משתמשים בו לרמונים. אך כשניקב הכלי בנקב המוציא רימון, הכלי נטהר, מפני שבאופן זה אין עוד שימוש בכלי. אבל כלים של אומן העומדים למכירה, טהורים בנקב כלשהו, מפני שאף בנקב קטן אין האומן יכול למוכרם, ואין שיעורם בנקב המוציא רימון.

ומה שנאמר 'אֶרֶץ זֵית שֶׁמֶן', **אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא,** פסוק זה בא ללמד, שארץ ישראל היא **אֶרֶץ שֶׁכָּל שִׁיעוּרֶיהָ כַּזַּיִתִים** – כל שיעורי התורה שנלמדים מפירות הארץ, שיעורם 'כזית'. מקשה הגמרא: **כָּל שִׁיעוּרֶיהָ סָלְקָא דַּעְתָּךְ** – האם עולה בדעתך לומר שכל השיעורים שלמדים מפירות הארץ הם בשיעור 'כזית', **וְהָא אִיכָּא הָנָךְ דַּאֲמָרַן** – הלא יש את אותם שיעורים נוספים שלמדה הברייתא מפירות הארץ, כגון השיעורים שנלמדו מחטה, משעורה ומגפן. מתרצת הגמרא: אכן לא כל השיעורים הנלמדים מפירות הארץ הם כזית, **אֶלָּא** תאמר בביאור דברי רבי יוסי ברבי חנינא, **'אֶרֶץ שֶׁרוֹב שִׁיעוּרֶיהָ כַּזַּיִתִים',** אכילת חלב, אכילת דם, אכילת נותר, ואכילת פיגול, שבכולם שיעור החיוב הוא בכזית.

ומה שנאמר **דְּבַשׁ** בא ללמד שמי שאוכל שיעור **כַּכּוֹתֶבֶת הַגַּסָּה** – כתמרה גדולה **בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים,** חייב כרת. ונלמד שיעור זה ממה שאמרה התורה 'דבש', וכל 'דבש' האמור בתורה הוא דבש תמרים. שואלת הגמרא: **וְאִידָּךְ** – ורבי יצחק שחולק על רב חנן (לעיל ע"א) ודורש את הפסוק לענין קדימה בברכות, מנין הוא לומד שיעורים אלו. משיבה הגמרא בתמיה: **הָנֵי שִׁיעוּרִין בְּהֶדְיָא מִי כְּתִיבִי** – וכי שיעורים אלו שאמר רב חנן כתובים בתורה בפירוש. הלא השיעורים אינם מפורשים בתורה, ואם כך גם על רב חנן יש להקשות מנין הוא למד שיעורים אלו. **אֶלָּא** ודאי, שלכל הדעות השיעורים אינם אלא מִ**דְּרַבָּנָן, וּקְרָא** – והפסוק שנאמר בו 'ארץ חיטה' וגו' אינו מלמד את השיעורים אלא הוא **אַסְמַכְתָּא בְּעָלְמָא.**

בגמרא לעיל (ע"א) נחלקו האמוראים בדרשת הפסוק 'ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורימון, ארץ זית שמן ודבש', ולפי אחת הדעות, המינים כתובים בפסוק לפי סדר חשיבותם, ולכן כשיש לפניו כמה מינים, עליו להקדים את הברכה על המין שקודם בפסוק, שהוא המין החשוב. הגמרא מביאה מעשה שמבאר דין זה: **רַב חִסְדָּא וְרַב הַמְנוּנָא הֲווּ יָתְבִי בִּסְעוּדְתָּא** – היו יושבים בסעודה, **אַיְיתוּ לְקַמַּיְיהוּ תַּמְרֵי וְרִמּוֹנֵי** – והביאו לפניהם תמרים ורימונים, **שָׁקַל** – לקח **רַב הַמְנוּנָא** מהפירות, **בָּרִיךְ אַתַּמְרֵי בְּרִישָׁא** – ובירך תחילה על התמרים, ובברכה זו פטר את הרימונים. **אָמַר לֵיהּ** [–שאל] **רַב חִסְדָּא, לֵא סְבִירָא לֵיהּ מַר לְהָא דְּאָמַר** – האם אינך סובר כפי הדין שאמר **רַב יוֹסֵף, וְאִיתֵּימָא** – ויש אומרים שאמר זאת **רַבִּי יִצְחָק, 'כָּל הַמּוּקְדָּם בְּפָסוּק זֶה קוֹדֵם לִבְרָכָה'.** ולפי דבריהם, היה לך להקדים את הרימונים לפני התמרים, שכן בפסוק נאמר, 'וגפן ותאנה ורימון ארץ זית שמן ודבש', הרי שהרימון הוזכר לפני הדבש שהוא התמר. **אָמַר לֵיהּ** – השיב לו רב המנונא, גם אני סובר כמותם, שהפסוק הקדים תחילה את המין המשובח, ויש להקדים אותו בברכה. אך בפסוק כתובה תיבת 'ארץ' פעמיים. בתחילה כתוב 'ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורימון', ושוב מסיים הפסוק 'ארץ זית שמן ודבש'. ותיבת 'ארץ' השניה הפסיקה את סדר החשיבות, וחזרו הזיתים והתמרים שנכתבו סמוך לתיבת 'ארץ' האחרונה, להיות חשובים יותר מהתאנים והרימונים שנכתבו רחוק יותר מתיבת 'ארץ' הראשונה. ולכן הקדמתי את התמרים לפני הרימונים, מפני שזֶה **שֵׁנִי לְאֶרֶץ** – התמרים הם המין השני המוזכר אחרי הארץ האחרונה, **וְזֶה חֲמִישִׁי לְאֶרֶץ** – ואילו הרימונים הם המין החמישי המוזכר אחרי הארץ הראשונה. קיבל רב חסדא את דבריו של רב המנונא **וְאָמַר לֵיהּ** לרב המנונא, **מַאן יָהֵיב לָן** – מי יתן לנו, כלומר הלואי שהיו לי **נַגְרֵי דְּפַרְזְלָא** – רגלים של ברזל, כדי ללכת אחריך תמיד, **וּנְשַׁמְּעִינָךְ** – ונשמש אותך.

לעיל (ע"א) התבאר, שאם יש לפניו שני מינים שאין ברכתם שוה, עליו לברך על כל מין ומין, ואין הברכה על מין אחד פוטרת את המין האחר שאינו טפל לו. דין זה נאמר לגבי שאר מיני מאכל, שאינם פת. הסוגיא שלפנינו תבאר האם הסועד על הפת פוטר בברכת הפת גם מינים אחרים שברכתם שונה: **אִיתְּמַר** – נאמר בבית המדרש, אנשים שהיו סועדים על הפת **וְהֵבִיאוּ לְפָנֵיהֶם תְּאֵנִים וַעֲנָבִים בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה,** כדי למתק את הפה בסעודה. **אָמַר רַב הוּנָא,** פירות אלו **טְעוּנִים בְּרָכָה לִפְנֵיהֶם** – יש לברך עליהם 'בורא פרי העץ' לפני אכילתם, מפני שהם אינם טפלים לפת, ואין ברכת הפת פוטרת אותם. **וְאֵין** הם **טְעוּנִים בְּרָכָה לְאַחֲרֵיהֶם** – אין צריך לברך עליהם ברכת מעין שלש לאחר אכילתם, מפני שברכת המזון פוטרת אותם. **וְכֵן אָמַר רַב נַחְמָן,** שפירות אלו **טְעוּנִים בְּרָכָה לִפְנֵיהֶם וְאֵין טְעוּנִים בְּרָכָה לְאַחֲרֵיהֶם. וְרַב שֵׁשֶׁת אָמַר,** פירות אלו **טְעוּנִין בְּרָכָה בֵּין לִפְנֵיהֶם בֵּין לְאַחֲרֵיהֶם,** בברכה ראשונה הם חייבים, משום שהם אינם טפלים לפת, וברכת הפת לא פטרה אותם מברכת בורא פרי עץ. ובברכה אחרונה הם חייבים, משום שברכת המזון שלאחר האכילה אינה פוטרת אותם מברכת מעין שלש, שאין ברכת המזון על הפת פוטרת אלא דבר המזין, ותאנים וענבים אינם דבר המזין. ולא יתכן לברך רק לפניהם ולא לאחריהם, מפני **שֶׁאֵין לְךָ דָּבָר שֶׁטָּעוּן בְּרָכָה לְפָנָיו וְאֵין טָעוּן בְּרָכָה לְאַחֲרָיו, אֶלָּא פַּת הַבָּאָה בְּכִסָּנִין בִּלְבָד** – פת שנילושה עם הרבה תבלין הנאכלת עם הקליות שאוכלים אחרי ברכת המזון, היא המאכל היחיד שטעון ברכה רק לפניו ולא לאחריו, שלא הצריכו חכמים לברך עליה ברכה אחרונה, מפני שיש בה הרבה תבלין אגוזים ושקדים, ואין אוכלים ממנה אלא מעט.

ומוסיפה הגמרא, שאמוראים אלו **פְּלִיגָא דְּרַבִּי חִיָּיא** – חולקים על דברי רבי חייא, **דְּאָמַר רַבִּי חִיָּיא, פַּת פּוֹטֶרֶת כָּל מִינֵי מַאֲכָל** – המברך על הפת, פטור מלברך על שאר מיני מאכלים הבאים בסעודה, בין ברכה ראשונה ובין ברכה אחרונה. וְעוד אמר רבי חייא, **יַיִן פּוֹטֵר כָּל מִינֵי מַשְׁקִים** – המברך על היין פטור מלברך על שאר משקים, בין ברכה ראשונה ובין ברכה אחרונה.

נמצא, שיש שלש שיטות בדין תאנים וענבים שבאו בתוך הסעודה [שלא ללפת הפת]. שיטת רב הונא ורב נחמן שטעונים ברכה לפניהם, ולא לאחריהם. שיטת רב ששת שטעונים ברכה בין לפניהם ובין לאחריהם. ושיטת רבי חייא שאינם טעונים בברכה כלל.

הגמרא מביאה את מסקנת ההלכה: **אָמַר רַב פָּפָא, הִלְכְתָא** – כך היא ההלכה, **דְּבָרִים הַבָּאִים מֵחֲמַת הַסְּעוּדָה** – מאכלים הבאים ללפת בהם את הפת, שבאו **בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה, אֵין טְעוּנִים בְּרָכָה לֹא לִפְנֵיהֶם וְלֹא לְאַחֲרֵיהֶם,** מפני שהם נאכלים עם הפת והם טפלים לו, וכל דבר שנאכל יחד עם הפת, בין אם הוא מזון שדרכו להאכל בסעודה, ובין אם הוא פירות, אינו טעון ברכה לא לפניו ולא לאחריו. **וּמאכלים הבאים שֶׁלֹּא מֵחֲמַת הַסְּעוּדָה** – שאינם באים ללפת את הפת, ובאו **בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה** כדי להשביע, כגון דייסא וכרוב ותרדין שנאכלים כדי להשביע ואינם לפתן, **טְעוּנִים בְּרָכָה לִפְנֵיהֶם** – צריך לברך עליהם ברכה ראשונה קודם אכילתם, מפני שאינם טפלים לפת, ואינם בכלל לחם שיפטרו בברכת המוציא, **וְאֵין טְעוּנִים בְּרָכָה לְאַחֲרֵיהֶם** – ואין צריך לברך עליהם ברכה אחרונה, מפני שהם מיני מזון, וברכת המזון פוטרת אותם. אך מאכלים שדרכם לבוא **לְאַחַר הַסְּעוּדָה** כגון פירות, **טְעוּנִים בְּרָכָה בֵּין לִפְנֵיהֶם** [–ברכה ראשונה] **וּבֵין לְאַחֲרֵיהֶם** [–ברכה אחרונה], אפילו אם הביאו אותם בתוך הסעודה, ובלבד שלא הביאו אותם ללפת את הפת. נמצא לפי דברי רב פפא, שמסקנת ההלכה היא כדעת רב ששת, שתאנים וענבים הבאים בתוך הסעודה, טעונים ברכה בין לפניהם ובין לאחריהם.

הגמרא חוזרת לדון בתחילת דברי רב פפא שדברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה, אינם טעונים ברכה כלל, לא לפניהם ולא לאחריהם: **שָׁאֲלוּ אֶת בֶּן זוֹמָא, מִפְּנֵי מָה אָמְרוּ** חכמים **'דְּבָרִים הַבָּאִים מֵחֲמַת הַסְּעוּדָה** ללפת בהם את הפת, הבאים **בְּתוֹךְ**

המשך בעמוד קלג

דְּגוֹרֵם בְּרָכָה לְעַצְמוֹ – שבכמה מקומות מברכים עליו אף על פי שלא היו צריכים לשתייתו, כגון בקידוש, בהבדלה, ובברכת חתנים. מבואר בגמרא לעיל (מא:) שפת הבאה בכסנין טעונה ברכה לפניה, ואינה טעונה ברכה לאחריה. הגמרא מביאה מעשה המבאר באלו אופנים היא חייבת ברכה גם לאחריה: **רַב הוּנָא אָכַל תְּלֵיסַר רִיפְתֵּי** – רב הונא אכל שלשה עשר כברות מפת הבאה בכסנין, **בְּנֵי תְּלָתָא תְּלָתָא בְּקַבָּא** – מכברות שכל שלשה מהם, היה שיעורם יחד קב אחד, **וְלֹא בָּרִיךְ** – ולא בירך רב הונא ברכה אחרונה אחרי אכילתו. **אָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן עֲדֵי כַּפְּנָא** – הרי כברות אלו נאכלו מפני הרעב, ולא כדרך פת הבאה בכסנין שאוכלים ממנה מעט, ואכילה מרובה כזו, היא אכילה לשם סעודה החייבת בברכה. ואף על פי שלא שבעת מאכילה זו, אין הדבר תלוי בדעתך, **אֶלָּא כֹּל** האוכל שיעור **שֶׁאֲחֵרִים קוֹבְעִים עָלָיו סְעוּדָה, צָרִיךְ לְבָרֵךְ** ברכת המזון, משום שבטלה דעתו אצל כל אדם.

בגמרא לעיל התבאר מה היא הברכה האחרונה שיש לברך על פת הבאה בכיסנין, וכעת מבארת הגמרא מה היא הברכה הראשונה שיש לברך עליה: **רַב יְהוּדָה הֲוָה עָסִיק לִיהּ לִבְרִיהּ** – רב יהודה שידך את בנו, **בִּי רַב יְהוּדָה בַּר חֲבִיבָא** – עם בתו של רב יהודה בר חביבא, **אַיְיתוּ לְקַמֵּיהוּ** – הביאו לפני האורחים **פַּת הַבָּאָה בְּכִסְּנִין, כִּי אֲתָא** – כשבא רב יהודה, **שַׁמְעִינְהוּ דְּקָא מְבָרְכִי 'הַמּוֹצִיא'** – שמע שהם מברכים 'המוציא לחם מן הארץ'. לגלג רב יהודה על האורחים **וְאָמַר לְהוּ** [–להם], **מַאי צִיצִי דְּקָא שָׁמַעְנָא** – מה הוא זה שאני שומע שאתם חוזרים ואומרים 'צי צי' בברכתכם, **דֵּילְמָא 'הַמּוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ' קָא מְבָרְכִיתוּ** – שמא אתם מברכים ברכת 'המוציא לחם מן הארץ'. **אָמְרֵי לֵיהּ** – השיבו לו האורחים, **אִין** – כן, אנו מברכים על פת הבאה בכסנין 'המוציא לחם מן הארץ', משום **דְּתַנְיָא** – ששנינו בברייתא, **רַבִּי מוֹנָא אָמַר מִשּׁוּם** [–בשם] **רַבִּי יְהוּדָה, פַּת הַבָּאָה בְּכִסְּנִין מְבָרְכִין עָלֶיהָ 'הַמּוֹצִיא** לחם מן הארץ' גם כשאוכלים אותה ללא קביעות סעודה. **וְאָמַר שְׁמוּאֵל שֶׁהֲלָכָה כְּרַבִּי מוֹנָא,** ומחמת כן בירכנו המוציא כדעת רבי מונא. **אָמַר לְהוּ** – אמר להם רב יהודה, **אֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי מוֹנָא אִתְּמַר** – בדברי שמואל נאמר שאין הלכה כרבי מונא, ולא כפי שאמרתם בשמו. **אָמְרֵי לֵיהּ** – אמרו לו לרב יהודה, כיצד אתה אומר כן, ששמואל פסק שאין הלכה כרבי מונא, **וְהָא מַר הוּא דְּאָמַר מִשְּׁמֵיהּ דִּשְׁמוּאֵל** – והרי אתה הוא זה שאמרת משמו של שמואל, **לַחְמָנִיּוֹת** [–מין מאפה, כעין פת הבאה בכיסנין], **מְעָרְכִין בָּהֶן** עירובי חצרות, **וּמְבָרְכִין עָלֵיהֶן 'הַמּוֹצִיא'.** הרי שלדעת שמואל, יש לברך על הלחמניות שהם כפת הבאה בכיסנין 'המוציא לחם מן הארץ', וכדעת רבי מונא בדין פת הבאה בכיסנין. השיב להם רב יהודה, **שָׁאנֵי הָתָם** – שונה הדין שם, בדין לחמניות, שמדובר באופן **דְּקָבַע סְעוּדָתֵיהּ עָלֵיהוּ** – שקבע סעודתו עליהם, ומפני כך צריך לברך עליהם 'המוציא לחם מן הארץ'. **אֲבָל הֵיכָא דְּלֹא קָבַע סְעוּדָתֵיהּ עָלַיְיהוּ** – אבל במקום שאינו קובע סעודתו עליהם, ואכל מהם מעט כשאר אכילת פת הבאה בכסנין, **לֹא** מברכים 'המוציא לחם מן הארץ', אלא 'בורא מיני מזונות'.

הגמרא דנה מה נחשב לסיום הסעודה, לענין שיהיה אסור לחזור ולאכול עד אחרי ברכת המזון: **רַב פָּפָּא אִיקְּלַע לְבֵי רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב נָתָן** – רב פפא הזדמן לביתו של רב הונא בנו של רב נתן, וישב לאכול שם. **בְּתַר דְּגָמְרִי סְעוּדְתַיְיהוּ אַיְיתוּ לְקַמֵּיהוּ מִידֵי לְמֵיכַל** – לאחר שסיימו סעודתם הביאו לפניהם דבר מאכל נוסף לאכול, **שְׁקַל רַב פָּפָּא וְקָא אָכֵיל** – לקח ממנו רב פפא ואכלו. **אָמְרֵי לֵיהּ** – שאלו את רב פפא, **לֹא סָבַר לָהּ מַר** – האם אינך סובר כפי מה שנאמר **'מָר, אָסוּר מִלֶּאֱכוֹל'** – הגומר סעודתו אסור לו לחזור ולאכול, עד שיברך ברכת המזון ויחזור לברך ברכה ראשונה, מפני שבגמר הסעודה הוא הסיח דעתו מהברכה הראשונה ומהסעודה. **אָמַר לְהוּ** – אמר להם רב פפא, סיום הסעודה אינו תלוי בגמר האכילה, ולא נאמר 'גמר, אסור מלאכול', אלא **'סִלֵּק,** אסור מלאכול' **אִתְּמַר** – נאמר, ואם כן, סיום הסעודה תלוי בסילוק הלחם וכל האוכל מהשלחן. ולכן, אף על פי שגמרתי את האכילה, אני רשאי לחזור ולאכול, מפני שעדיין לא סילקו את הלחם והאוכל מהשלחן.

הגמרא מביאה מעשה נוסף בדין זה: **רָבָא וְרַבִּי זֵירָא אִיקַּלְעוּ לְבֵי רֵישׁ גָּלוּתָא** – רבא ורבי זירא הזדמנו לביתו של ראש הגולה, **לְבָתַר דְּסִלְּקוּ תַּבָּא מִקַּמֵּיהוּ** – לאחר שסילקו את השלחן מלפניהם, **שַׁדְּרוּ לְהוּ רִיסְתָּנָא** – שלחו להם מנה נוספת של בשר, **מִבֵּי רֵישׁ גָּלוּתָא** – מביתו של ראש הגולה. **רָבָא אֲכֵיל** – רבא אכל מהמנה שנשלחה אליהם, **וְרַבִּי זֵירָא לֹא אֲכֵיל** – ורבי זירא לא אכל ממנה, מפני שסילקו את השלחן ולא בירכו עדיין ברכת המזון. **אָמַר לֵיהּ** – אמר רבי זירא לרבא, מדוע אתה אוכל על אף שסילקו את השלחן מלפנינו, **לֹא סָבַר לָהּ מַר** – האם אינך סובר שמשעה שסִלֵּק את כל האוכל מעל השלחן, **אָסוּר מִלֶּאֱכוֹל** עד שיברך ברכת המזון. **אָמַר לֵיהּ** – השיב לו רבא, איני חולק על דין זה, וגם לדעתי אסור לחזור ולאכול אחרי סילוק השלחן, אך שונה סעודה זו שאנו סועדים בה, שגם סילוק השלחן אינו נחשב לסיום הסעודה, מפני **שאָנַן אַתְּכָא דְּרֵישׁ גָּלוּתָא סָמְכִינַן** – אנו סומכים על שלחנו של ראש הגולה, ואין אנו מסיחים דעתנו מהסעודה, אלא דעתנו היא שאם הוא ישלח לנו מנות נוספות נאכל מהם.

הגמרא מביאה דעה נוספת בענין סיום הסעודה: **אָמַר רַב, הָרָגִיל בַּשֶּׁמֶן** – מי שרגיל למשוח ידיו בשמן אחרי האכילה, **שֶׁמֶן מְעַכְּבוֹ,** שאפילו אם גמר סעודתו וסילק המאכלים מלפניו, כל זמן שלא משח ידיו בשמן, עדיין הסעודה קיימת, ואוכל בלא ברכה. **אָמַר רַב אַשִּׁי, כִּי הֲווֹינַן בֵּי רַב כַּהֲנָא** – כשהיינו בביתו של רב כהנא, **אָמַר לָן** – אמר לנו רב כהנא, **כְּגוֹן אָנַן דְּרָגִילִינַן בְּמִשְׁחָא** – כגון אנו שרגילים למשוח את ידינו בשמן אחרי הסעודה, **מִשְׁחָא מְעַכְּבָא לָן** – משיחת השמן מעכבת לנו את סיום הסעודה, ואנו רשאים לחזור ולאכול כל זמן שלא משחנו את ידינו.

הגמרא מבארת מה היא מסקנת ההלכה: **וְלֵית הִלְכְתָּא כְּכָל הָנֵי שְׁמַעְתָּתָא** – ואין ההלכה ככל אותם השמועות שהובאו לגבי סיום הסעודה, ואין סיום הסעודה תלוי לא בגמר הסעודה, ולא בסילוק המאכלים מלפניו, ולא במשיכת ידיו בשמן. **אֶלָּא** ההלכה בענין זה היא, **כִּי הָא דְּאָמַר רַב חִיָּיא בַּר אַשִּׁי אָמַר רַב** – כדין זה שאמר רב חייא בר אשי בשם רב, **שָׁלֹשׁ תְּכִיפוֹת הֵן** – בשלשה מקומות הדין הוא שצריך לעשות את המעשה תכף, כלומר ללא הפסק מעשה אחר. **תֵּכֶף לְסַמִּיכָה שְׁחִיטָה** – חובה לשחוט את הקרבן מיד לאחר הסמיכה ללא איחור, ושלא תהיה ביניהם פעולה אחרת. **תֵּכֶף לִגְאוּלָה תְּפִלָּה** – חובה להתפלל תפילת שמונה עשרה מיד לאחר ברכת 'גאל ישראל'. **תֵּכֶף לִנְטִילַת יָדַיִם בְּרָכָה** – חובה לברך ברכת המזון תכף לאחר נטילת ידים במים אחרונים, ואין לאכול כלום בין הנטילה לברכת המזון.

נמצא למסקנת הגמרא, שסיום הסעודה תלוי במים אחרונים בלבד, ואינו תלוי לא בגמר הסעודה, לא בסילוק השלחן, ולא במשיחת ידיו בשמן. לכן כל זמן שלא נטל את ידיו במים אחרונים, מותר לאכול, ומשנטל ידיו אסור לאכול.

הגמרא מוסיפה תכיפה נוספת על שלשת התכיפות שאמר רב: **אָמַר אַבָּיֵי, אַף אָנוּ נאמַר** – אף אנו יכולים להוסיף על דברי רב ולומר, **'תֵּכֶף לְתַלְמִידֵי חֲכָמִים בְּרָכָה'** – שהמקרב תלמיד חכם ומארחו בביתו, זוכה תכף לברכה בביתו. וראיה לדבר ממה **שֶׁנֶּאֱמַר** בדברי לבן ליעקב אחרי שביקש יעקב לחזור לארצו (בראשית ל כז), **'נִחַשְׁתִּי, וַיְבָרְכֵנִי ה' בִּגְלָלֶךָ',** כלומר, בדקתי על ידי ניחושים, והתברר לי שהברכה באה אלי בזכותך. **אִיבָּעֵית אֵימָא מֵהָכָא** – ואם תרצה תאמר שלומדים זאת מפסוק זה **שֶׁנֶּאֱמַר** לגבי פוטיפר (בראשית לט ה) **'וַיְבָרֶךְ ה' אֶת בֵּית הַמִּצְרִי, בִּגְלַל יוֹסֵף',** שבגלל שהיה יוסף בביתו, זכה פוטיפר לברכה. ומכאן יש ראיה שהמקרב תלמיד חכם ומארחו בביתו, זוכה תכף לברכה.

משנה

בזמן המשנה היה נהוג לשתות לפני הסעודה כוס יין, ולאכול פרפראות כגון פרגיות ודגים, כדי לגרור את תאוות האכילה. ואחר

המשך בעמוד נז

רש"י

דגורם ברכה לעצמו — בכמה מקומות הוא בא, ומברכין עליו, ואף על פי שלא היו צריכים לשתייתו. **רב הונא אכל תליסר ריפתי** — מפת הבאה בכסנין ולא בירך אחריו. **אמר רב נחמן עדי כפנא** גרסינן. **עדי** — אלו. כלומר: אלו לרעבון נאכלו, ואכילה מרובה כזו לא נפטרת מברכה. אלא, כל שאחרים קובעין אכילתן בכך — טעון ברכת המזון, כך פירש רב האי. ורבותינו פירשו: תליסר ריפתי מפת שלנו, ולא בירך אחריו משום דלא שבע, וקרא כתיב (דברים ח) "ואכלת ושבעת וברכת", וכך פירש רב יהודאי בהלכות גדולות. ואינו נראה לי, דלית ליה לרב הונא "והם החמירו על עצמן עד כזית ועד כביצה" (לעיל כ,ב)? ודלא כרבי מאיר ודלא כרבי יהודה (לקמן מט,ב). **לחמניות** — אובליא"ש בלעז. **אסור מלאכול** — עד שיברך ברכת המזון, ויחזור ויברך על הבא לפניו. **דכיון דנמר** — אסח דעתיה מברכה ראשונה ומסעודתיה. **סלק אתמר** — אם סלק הלחם וכל האוכל מעל השלחן, ועדיין לא ברכו — אסור לאכול. **ריסתנא** — אמנישטרשי"ן. **אתכא דריש גלותא סמכינן** — ואין סילוקתנו סלוק, שדעתנו אם ישא משאות מאת פניו אלינו נאכל. **הרגיל בשמן** — למשוח ידיו אחר אכילה. **שמן מעכבו** — לענין ברכה, שאפילו גמר וסלק ולא משח ידיו — עדיין סעודה קיימת ואוכל בלא ברכה. **ולית הלכתא ככל הני שמעתתא** — אין סיום סעודה תלוי לא בגמר ולא בסלוק ולא בשמן, אלא במים אחרונים, כל זמן שלא נטל מים אחרונים — הוא מותר לאכול, ומשנטל — אסור לאכול. **לנטילת ידים** — דמים אחרונים — ברכת המזון, ולא יאכל כלום עד שיברך על מזונו. **תכף לתלמיד חכם** — המקריבו אליו ומארחו בביתו. **ברכה** — בביתו. **משנה** ברך על היין כו' — נוהגין היו להביא קודם אכילה כוס יין לשתות, כדתניא לקמן (מג,א): כיצד סדר הסבה כו'. ומביאין לפניהם פרפראות להמשיך אכילה, כגון פרגיות ודגים, ואחר כך מביאין השלחן, ולאחר גמר סעודה יושבים ושותים ואוכלים. ומה הן אוכלים — פרפראות, כגון כיסני דמעלו ללבא, ולחמניות, והוא יין ופרפרת שלאחר המזון, ושניהם קודם ברכת המזון. **מעשה קדרה** — חלקא טרגיס וטיסני. **היו יושבים** — בלא הסבת מטות. שמוטים על צדיהן שמאלית על המטה, ואוכלין ושותין בהסבה. **כל אחד ואחד מברך לעצמו** — דאין קבע סעודה בלא הסבה.

בא

הַמָּזוֹן. בֵּרֵךְ עַל הַפַּת - פָּטַר אֶת הַפַּרְפֶּרֶת, עַל הַפַּרְפֶּרֶת - לֹא פָּטַר אֶת הַפַּת. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: אַף לֹא מַעֲשֵׂה קְדֵרָה. הָיוּ יוֹשְׁבִין - כָּל אֶחָד מְבָרֵךְ לְעַצְמוֹ. הֵסַבּוּ - אֶחָד מְבָרֵךְ לְכוּלָּן.

בא

דְּגוֹרֵם בְּרָכָה לְעַצְמוֹ. רַב הוּנָא אָכַל תְּלִיסַר רִיפְתֵּי בְּנֵי תִּלְתָא תִּלְתָא בְּקַבָּא וְלָא בָּרִיךְ. אָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן: עָדֵי כַּפְנָא! אֶלָּא: כָּל שֶׁאֲחֵרִים קוֹבְעִים עָלָיו סְעוּדָה צָרִיךְ לְבָרֵךְ. רַב יְהוּדָה הֲוָה עָסֵיק לֵיהּ לִבְרֵיהּ בֵּי רַב יְהוּדָה בַּר חֲבִיבָא, אַיְיתוּ לְקַמֵּיהוּ פַּת הַבָּאָה בְּכִסְנִין. כִּי אֲתָא, שְׁמַעֵינְהוּ דְּקָא מְבָרְכִי "הַמּוֹצִיא", אָמַר לְהוּ: מַאי "צִיצִי" דְּקָא שָׁמַעְנָא? דִּילְמָא "הַמּוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ" קָא מְבָרְכִיתוּ?! - אָמְרִי לֵיהּ: אִין; דְּתַנְיָא רַבִּי מוֹנָא אָמַר מִשּׁוּם רַבִּי יְהוּדָה: פַּת הַבָּאָה בְּכִסְנִין מְבָרְכִין עָלֶיהָ "הַמּוֹצִיא", וְאָמַר שְׁמוּאֵל: הֲלָכָה כְּרַבִּי מוֹנָא. אָמַר לְהוּ: אֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי מוֹנָא אִתְּמַר. אָמְרִי לֵיהּ: וְהָא מָר הוּא דַּאֲמַר מִשְּׁמֵיהּ דִּשְׁמוּאֵל, לַחְמָנִיּוֹת - מְעָרְבִין בָּהֶן וּמְבָרְכִין עֲלֵיהֶן "הַמּוֹצִיא"! - שָׁאנֵי הָתָם דִּקְבַע סְעוּדָתֵיהּ עָלַיְיהוּ, אֲבָל הֵיכָא דְּלָא קְבַע סְעוּדָתֵיהּ עָלַיְיהוּ - לָא. רַב פַּפָּא אִיקְלַע לְבֵי רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב נָתָן, בָּתַר דְּגָמַר סְעוּדָתֵיהוּ אַיְיתוּ לְקַמֵּיהוּ מִידֵי לְמֵיכָל, שְׁקַל רַב פַּפָּא וְקָא אָכֵיל. אָמְרִי לֵיהּ: לָא סָבַר לֵהּ מָר "גָּמַר אָסוּר מִלֶּאֱכוֹל"? - אָמַר לְהוּ: "סְלֵק" אִתְּמַר. רָבָא וְרַבִּי זֵירָא אִיקְלְעוּ לְבֵי רֵישׁ גָּלוּתָא, לְבָתַר דְּסַלִּיקוּ תַּכָּא מִקַּמֵּיהוּ שְׁדַרוּ לְהוּ רִיסְתָּנָא מִבֵּי רֵישׁ גָּלוּתָא, רָבָא אָכֵיל וְרַבִּי זֵירָא לָא אָכֵיל. אָמַר לֵיהּ: לָא סָבַר לֵהּ מָר "סְלֵק אָסוּר מִלֶּאֱכוֹל"? - אָמַר לֵיהּ: אֲנַן אַתַּכָּא דְּרֵישׁ גָּלוּתָא סָמְכִינַן. אָמַר רַב: הָרָגִיל בְּשֶׁמֶן - שֶׁמֶן מְעַכְּבוֹ. אָמַר רַב אַשִׁי, כִּי הֲוֵינַן בֵּי רַב כָּהֲנָא אָמַר לָן: כְּגוֹן אֲנַן דְּרַגִּילִינַן בְּמִשְׁחָא - מִשְׁחָא מְעַכְּבָא לָן. וְלֵית הִלְכְתָא כְּכָל הָנֵי שְׁמַעְתְּתָא, אֶלָּא כִּי הָא דְּאָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַשִׁי אָמַר רַב, שָׁלֹשׁ תְּכִיפוֹת הֵן: תֵּכֶף לְסַמִּיכָה שְׁחִיטָה, תֵּכֶף לִגְאוּלָּה תְּפִלָּה, תֵּכֶף לִנְטִילַת יָדַיִם בְּרָכָה. אָמַר אַבָּיֵי, אַף אָנוּ נֹאמַר: תֵּכֶף לְתַלְמִידֵי חֲכָמִים בְּרָכָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְבָרְכֵנִי ה' בִּגְלָלֶךָ". אִיבַּעְיָא אֵימָא מֵהָכָא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְבָרֶךְ ה' אֶת בֵּית הַמִּצְרִי בִּגְלַל יוֹסֵף". **מִשְׁנָה בֵּרֵךְ עַל הַיַּיִן שֶׁלְּפָנֵי הַמָּזוֹן - פָּטַר אֶת הַיַּיִן שֶׁלְּאַחַר הַמָּזוֹן. בֵּרֵךְ עַל הַפַּרְפֶּרֶת שֶׁלְּפָנֵי הַמָּזוֹן - פָּטַר אֶת הַפַּרְפֶּרֶת שֶׁלְּאַחַר הַמָּזוֹן. בֵּרֵךְ עַל הַפַּת - פָּטַר אֶת הַפַּרְפֶּרֶת, עַל הַפַּרְפֶּרֶת - לֹא פָּטַר אֶת הַפַּת. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: אַף לֹא מַעֲשֵׂה קְדֵרָה. הָיוּ יוֹשְׁבִין - כָּל אֶחָד מְבָרֵךְ לְעַצְמוֹ. הֵסַבּוּ - אֶחָד מְבָרֵךְ לְכוּלָּן.**

בא

תוספות

מיהו רבינו יצחק ורבינו תם היו אומרים שלא לברך כלל אשאר משקין הבאין בתוך הסעודה, וטעמא — דפת פוטרת כל הדברים הבאים בשבילה. והשתא יין פוטר כל מיני משקין — לפי שעיקר משקה הוא, והוא ראש לכל מיני משקין, ולכך הוא העיקר והן טפלין לו לענין ברכה. והלכך: משקין הבאין מחמת הסעודה שבאין בשביל הפת לשרות המאכל, וגם אי אפשר לאכילה בלא שתיה, והלכך פת פוטרתן, חוץ מן היין, כדקאמר גמרא טעמא. ולהאי טעמא ניחא מה שאנו מברכים בפסח על החזרת "על אכילת מרור", לבד; שהעולם מקשים: אמאי אין מברכין נמי "בורא פרי האדמה"? ו"בורא פרי האדמה" דשאר ירקות אינו פוטר, כדקאמרינן התם: כיון דאיכא הגדה והלל — אסח דעתיה. אלא וודאי טעמא הוי: כיון דרחמנא קבעיה חובה, דכתיב "על מצות ומרורים יאכלוהו", הוי כמו דברים הרגילין לבא מחמת הסעודה, דפת פוטרתן. **לחמניות** — פירש רש"י: אובליא"ש. ולא נהירא, דאם כן אפילו לא קבע נמי לבריך "המוציא" שהרי הוא לחם גמור, שהרי סופו עיסה! ונראה לפרש דהיינו ***נילי"ש. מיהו כי קבע סעודתיה עליה מברך עליו "המוציא", כמו בפורים. מיהו רבינו שמשון פירש דאין לברך עליו "המוציא", דהוי כמו דייסא. **סלק** אתמר — משמע שדרכן היה לסלק השלחן קודם ברכת המזון. ולכאורה, קשה למנהג שלנו שאנו מקפידים שלא לסלק הלחם קודם. ושמא בימיהם נמי לא היו מסלקין השלחן מקמי המברך כי אם מלפני שאר המסובין. לפי שהיו להן שלחנות קטנים, וכל אחד לפני עצמו אוכל על שלחנו. אבל אנו שרגילים לאכול כולנו על שלחן אחד — אין נאה לסלק השלחן עד לאחר ברכת המזון. **רבי** זירא לא אכל — תימה, לפי מה שמפרשים העולם "הב לן ונבריך" — אסור למשתי בלא ברכה שלפניו, אמאי לא אכל? לבריך עליה וליכול! ושמא היה תבשיל שהיה בו פת, והיה צריך ברכת "המוציא" ונטילת ידים, וטורח היה לעשות כל כך. **אתכא** דריש גלותא סמכינן — מי ששכח לאכול אפיקומן, ואמר "הב לן ונבריך" — אינו היסח הדעת, דאנן אתכא דרחמנא סמכינן. ואם שכח וברך ולא אכל אפיקומן — אינו צריך לחזור, דכל מצות לשם מצוה עשויות. והא דאמרינן כי אמר "הב לן ונבריך" אסור למשתי, וכן אסורים כולן — היינו דוקא כי אמר בעל הבית, אבל לא אורח (וכי אסורים כולן היינו כי אמר בעל הבית אבל בשביל אורח אינן נאסרין), ואף איהו גופא יכול לחזור ולאכול עם בעל הבית. **אתכא** דריש גלותא סמכינן — וכשרגיל לאכול מיני פירות, ומביאין להם בזה אחר זה, יש אומר שצריך לברך אכל חד וחד, לפי שאינן יודעים אם יתן להם בעל הבית יותר. ונראה שאין צריך לברך, לפי שסומכין על שלחן בעל הבית, והיינו דבי ריש גלותא. **תכף** לנטילת ידים ברכה — והלכך: כיון שנטל ידיו באחרונה לאחר סעודה — אסור לאכול עד שיברך, והוא הדין אם אמר "הב לן ונבריך" אפילו בלא נטילה. **ברך** על הפת פטר את הפרפרת — נראה דמיירי בפרפרת שבתוך הסעודה, דאי בפרפרת שלאחר הסעודה — הא פסק רב פפא דברים הבאים לאחר סעודה טעונין ברכה לפניהם ולאחריהם. ורש"י פירש: פרפרת — מיני דגים ופרגיות. וקצת קשה, אם כן מאי קא משמע לן דברך על הפרפרת דלא פטר את הפת? ונראה כפירוש רבינו חננאל, דפירש דפרפרת — פת צנומה בקערה, דלית בה תוריתא דנהמא, דמברכין עליה "בורא מיני מזונות" והשתא ניחא דאצטריך לאשמעינן ברך על הפרפרת לא פטר את הפת אף על גב דהוא מין פת. וכן משמע בגמרא דחשיב פרפרת מעשה קדרה ומעשה קדרה היינו חלקא טרגיס וטיסני כדאמרינן לעיל (לז,א). **הסבו** אחד מברך לכלן — ואנו אין לנו הסבה אלא בפת בלבד, ופת מהני אפילו בלא הסבה, דדוקא לדידהו שהיו אוכלים בהסבה — היו צריכים הסבה. אלא: ישיבה שלנו הוי קביעות לנו כהסבה דידהו, שהם היו רגילים כל אחד להסב על מטתו ועל שלחנו, אבל עכשיו כולנו אוכלים על שלחן אחד, וכשאנו אוכלין יחד — היינו קביעותינו. והכא דקאמר היו יושבין וכו' — בגמרא משמע דמיירי בין בברכת המוציא בין בברכת המזון; בברכת המזון — כעובדא דתלמידי דרב, בברכת המוציא — מההיא דפליגי ביין אי בעי הסבה, ומיהו, בני אדם האוכלים בדרך והולכים ולא ישבו — כל אחד מברך לעצמו. ואם תאמר מאי שנא דבמוגמר אפילו לא הסבו אחד מברך לכולם? בירושלמי פריך, ומשני: משום דבמוגמר כולם נהנים ביחד, אבל אכילה ושתיה אינה באה אלא לזה אחר זה.

ואף

תוספות

ואף על פי שאין מביאין את המוגמר אלא לאחר סעודה — וכבר ברכו ברכת המזון ויש הפסק בין יין למוגמר.

ורב ששת אמר אינו פוטר ורב נחמן אמר פוטר וכל תלמידי דרב וכו' — ונראה דהלכה כתלמידי דרב, דרב ששת קאי כותייהו והלכתא כותיה דרב נחמן בדיני וכרב ששת באיסורי. ואף על גב דקיימא לן דרב ושמואל הלכה כרב באיסורי, שאני הכא דכל תלמידי דרב פליגי עליה, מסתמא כך שמעו מרב. מיהו, אין אנו צריכין לאותו פסק, דאין אנו מושבין ידינו מן הפת כלל. ונראה דיין שלפני סעודה פוטר את היין שבתוך הסעודה, אף על גב דפסקינן הכא דיין שבתוך הסעודה אינו פוטר יין דלאחר הסעודה — שאני הכא דזה לשרות וזה לשתות, אבל זה לשתות וזה לשרות — פוטר שפיר, כגון יין שלפני הסעודה פוטר שבתוך הסעודה. ומה דנקט שבתות וימים טובים — לאו דוקא, דהוא הדין אם קבעו סעודה על היין בשאר ימות החול. ואם הביא אדם יין לפני הסעודה לשתות בתוך הסעודה, פשיטא דיין דלפני סעודה פוטרתו, כיון דדעתיה למשתי. וכן יין של קידוש פוטר יין שבתוך הסעודה, וכן הבדלה, אם הביא על שלחנו להבדיל, דפוטר יין שלאחרי כן, שבתוך הסעודה. ושבתות וימים טובים לאו דוקא, ולא אתא למעוטי אלא נמלך. ואפילו אם תמצי לומר דדוקא נקט שבתות וימים טובים, מכל מקום יש לומר, הני מילי — לענין שבא לפטור יין שלאחר המזון שהוא אחר שמשכו ידיהם מן הפת, שאין רגילות לקבוע לשתות יין לאחר המזון בקביעות אלא בשבתות וימים טובים ולא בשאר ימים. אבל לענין לפטור יין שבתוך המזון, שרגילות לשתות — ודאי אפילו בשאר ימים פטר ליה יין שלפני המזון, אף על פי דזה לשתות וזה לשרות. דעד כאן לא איבעיא לן אלא אי לשרות, דלא חשיב, מפיק לשתות. אבל לשתות, דחשיב טפי, דהיינו יין שלפני המזון, פשיטא דפוטר יין דלשרות. וכן משמע נמי "בערבי פסחים" (קא,א) גבי שקדשו בבית הכנסת, דרבי יוחנן אמר: אף ידי יין נמי יצאו, ואין צריך לחזור ולברך על היין שבתוך הסעודה. אף על גב דקדשו שלא במקום סעודה סבירא ליה לרבי יוחנן מדיצאו ידי קידוש — מידי יין נמי יצאו. ואף על גב דאיתותב רבי יוחנן — היינו דוקא בשינוי מקום. אם כן נראה משם דהוא הדין להבדלה, דאין לחלק בין הבדלה לקידוש. ולאפוקי מהני דחולקין ואמרי דוקא קידוש פוטר, משום דאין קידוש אלא במקום סעודה, אבל יין של הבדלה — לא פטר, אפילו הבדיל לאחר נטילה. דהכי מיירי הא דפסקינן דיין שלפני המזון פוטר דיין שבתוך המזון, דכבר נטל ידיו. והכי משמע בסמוך מתוך הברייתא, "כיצד סדר הסבה" וכו'. מיהו, נראה כיון דנטל ידיו ודעתו לאכול ולשתות שם — פוטר אפילו דהבדלה, כדפריש מההיא ד"ערבי פסחים". ועוד: דלא גרע יין דהבדלה מיין שלפני הסעודה דפטר. ומיהו, יש שמחמירין להבדיל קודם נטילת ידים לאפוקי נפשייהו מפלוגתא, דאז ודאי צריך לברך אחריו ברכה מעין שלש ולא פטר יין שבתוך המזון. **יין** שבתוך המזון מהו שיפטור יין שלאחר המזון — ומיירי דלא הוה להו יין לפני המזון. **הסבו** אין לא הסבו לא — תימה: אמאי מקשה מדיוקא? ותקשי ליה מרישא בהדיא, דקתני היו יושבים מברך כל אחד לעצמו! ויש לומר: דאי מרישא הוה אמינא שישבו בשביל עסק אחר, שלא היה דעתם מתחלה לאכול, אבל אם ישבו אדעתא לאכול — אפילו בלא הסבה נמי מהניא.

עשרה בני אדם שהיו מהלכין כו' ניזיל וניכול לחמא כו' כישבו והסבו דמיא — והשתא ניחא הא דפריש במתניתין דמיירי בין בברכת "המוציא" בין בברכת המזון, כדמשמע הכא מתוך הברייתא דעשרה בני אדם וכו'. ואם תאמר אמאי המתינו למיבעי עד ברכת המזון, והיאך ברכו על הפת מתחלה? ויש לומר: שמא מיירי דישבו לאכול זה אחר זה, וברך כל אחד לעצמו "המוציא".

רש"י

בא להם יין בתוך המזון כו' — בגמרא (מג,א) מפרש טעמא. **והוא אומר על המוגמר** — אותו שברך על היין הוא מברך על המוגמר. שהיו רגילים להביא לפניהם אחר אבילה אבקת רוכלין על האש במחתות לריח טוב ומברכים עליו "בורא עצי בשמים". **לאחר סעודה** — לאחר ברכת המזון, שאינו מצרכי סעודה אפילו הכי מי שברך על היין, שהתחיל בברכות אחרונות — גומרן.

גמרא לא שנו — דיין שלפני המזון פוטר את שלאחר המזון. **אלא בשבתות כו'** — דדעתו לישב אחר המזון ולשתות, וכי בריך ברישא — אדעתא דהכי בריך. **על כל כוס וכוס** — דהוה כנמלך ומתחיל בשתיה בכל חד וחד. **יישר** — יפה עשית. **וכן אמר רבי יהושע בן לוי** — לעשות. **לא סבר לה מר כו'** — דביום טוב לאו נמלך הוא. **נמלך אנא** — איני רגיל לקבוע סעודה על היין. **בא להם יין בתוך המזון** — וקודם המזון לא בא להם. **אם תמצי לומר** — להביא ראיה ממשנתנו דקתני דיין שלפני המזון פוטר את שלאחר המזון — אינה ראיה, דהתם זה לשתות וזה לשתות, אבל שבתוך המזון — לשרות אבילה שבמעיו הוא בא, ולא היו רגילין לשתות בתוך הסעודה אלא מעט, לשרות. **לאחר המזון אחד מברך לכולן** — קא סלקא דעתא דהכי קאמר: דכשיביאו יין שני אחר המזון — אחד מברך לכולן, והא תנא ליה דכל אחד ואחד יברך על שבתוך המזון לעצמו, וקא מצריך תו ברכה על שלאחר המזון. **פטר את הפרפרת** — אף על פי שאין צורך סעודה למלוי הכרס, אלא למגמר אבילה. **וכל שכן מעשה קדרה** — שהוא לאבול, לזון ממש. **בדוך פלן** = במקום פלוני. דקבעו להם מתחלה מקום בדבור ועצה והזמנה — הוי קביעות. אבל ישבו מאליהן במקום אחד יחד — אינה קביעות. **אזלו תלמידיו בתריה** — דקברוהו בעיר אחרת. **נהר דנק** — כך שמו. **רישא דוקא** — דקתני היו יושבים — בלא הזמנת מקום הוא, דלא הוי קביעות. אבל אנו שהזמנינהו לכך — הוי קביעות, ואחד מברך לכולן.

אהדר

בָּא לָהֶם יַיִן בְּתוֹךְ הַמָּזוֹן - כָּל אֶחָד וְאֶחָד מְבָרֵךְ לְעַצְמוֹ, אַחַר הַמָּזוֹן - אֶחָד מְבָרֵךְ לְכוּלָּם. וְהוּא אוֹמֵר עַל הַמּוּגְמָר, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין מְבִיאִין אֶת הַמּוּגְמָר אֶלָּא לְאַחַר סְעוּדָה. **גְּמָרָא** אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא בְּשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים, הוֹאִיל וְאָדָם קוֹבֵעַ סְעוּדָתוֹ עַל הַיַּיִן, אֲבָל בְּשְׁאָר יְמוֹת הַשָּׁנָה - מְבָרֵךְ עַל כָּל כּוֹס וְכוֹס. אִתְּמַר נַמִי, אָמַר רַבָּה בַּר מָרִי אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא בְּשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים, וּבְשָׁעָה שֶׁאָדָם יוֹצֵא מִבֵּית הַמֶּרְחָץ, וּבְשְׁעַת הַקָּזַת דָּם, הוֹאִיל וְאָדָם קוֹבֵעַ סְעוּדָתוֹ עַל הַיַּיִן, אֲבָל בְּשְׁאָר יְמוֹת הַשָּׁנָה - מְבָרֵךְ עַל כָּל כּוֹס וְכוֹס. רַבָּה בַּר מָרִי אִיקְּלַע לְבֵי רָבָא בַּחוֹל, חֲזֵיֵיהּ דְּבָרִיךְ לִפְנֵי הַמָּזוֹן וְהָדַר בָּרִיךְ לְאַחַר הַמָּזוֹן, אֲמַר לֵיהּ: יִישַׁר, וְכֵן אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי. רַב יִצְחָק בַּר יוֹסֵף אִיקְּלַע לְבֵי אַבַּיֵי בְּיוֹם טוֹב, חֲזֵיֵיהּ דְּבָרֵיךְ אַכָּל כַּסָּא וְכַסָּא. אֲמַר לֵיהּ: לָא סָבַר לַהּ מָר לְהָא דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי? - אֲמַר לֵיהּ: נִמְלָךְ אֲנָא. אִיבַּעְיָא לְהוּ: בָּא לָהֶם יַיִן בְּתוֹךְ הַמָּזוֹן, מַהוּ שֶׁיִּפְטוֹר אֶת הַיַּיִן שֶׁלְּאַחַר הַמָּזוֹן? אִם תִּימְצֵי לוֹמַר בֵּרֵךְ עַל הַיַּיִן שֶׁלְּפְנֵי הַמָּזוֹן פּוֹטֵר אֶת הַיַּיִן שֶׁלְּאַחַר הַמָּזוֹן - מִשּׁוּם דְּזֶה לִשְׁתּוֹת וְזֶה לִשְׁתּוֹת, אֲבָל הָכָא, דְּזֶה לִשְׁתּוֹת וְזֶה לִשְׁרוֹת - לָא; אוֹ דִּילְמָא לָא שְׁנָא? רַב אָמַר: פּוֹטֵר, וְרַב כָּהֲנָא אָמַר: אֵינוֹ פּוֹטֵר. רַב נַחְמָן אָמַר: פּוֹטֵר, וְרַב שֵׁשֶׁת אָמַר: אֵינוֹ פּוֹטֵר. רַב הוּנָא וְרַב יְהוּדָה וְכָל תַּלְמִידֵי דְּרַב אָמְרִי: אֵינוֹ פּוֹטֵר. אֵיתִיבֵיהּ רָבָא לְרַב נַחְמָן: בָּא לָהֶם יַיִן בְּתוֹךְ הַמָּזוֹן - כָּל אֶחָד וְאֶחָד מְבָרֵךְ לְעַצְמוֹ, לְאַחַר הַמָּזוֹן - אֶחָד מְבָרֵךְ לְכוּלָּם! אָמַר לֵיהּ, הָכִי קָאָמַר: אִם לֹא בָּא לָהֶם יַיִן בְּתוֹךְ הַמָּזוֹן אֶלָּא לְאַחַר הַמָּזוֹן - אֶחָד מְבָרֵךְ לְכוּלָּם. "בֵּרֵךְ עַל הַפַּת - פָּטַר אֶת הַפִּרְפֶּרֶת. עַל הַפִּרְפֶּרֶת - לֹא פָּטַר אֶת הַפַּת; בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: אַף לֹא מַעֲשֵׂה קְדֵרָה". אִיבַּעְיָא לְהוּ: בֵּית שַׁמַּאי אַרִישָׁא פְּלִיגִי, אוֹ דִּילְמָא אַסֵּיפָא פְּלִיגִי? דְּקָאָמַר תַּנָּא קַמָּא: בֵּרֵךְ עַל הַפַּת פָּטַר אֶת הַפִּרְפֶּרֶת וְכָל שֶׁכֵּן מַעֲשֵׂה קְדֵרָה, וְאָתֵי בֵּית שַׁמַּאי לְמִימַר: לֹא מִיבַּעְיָא פִּרְפֶּרֶת - דְּלָא פְּטַרָה לְהוּ פַּת, אֶלָּא אֲפִילּוּ מַעֲשֵׂה קְדֵרָה - נַמִי לֹא פְּטַרָה; אוֹ דִּילְמָא אַסֵּיפָא פְּלִיגִי, דְּקָתָנֵי: בֵּרֵךְ עַל הַפִּרְפֶּרֶת לֹא פָּטַר אֶת הַפַּת, פַּת הוּא דְּלָא פְּטַר, אֲבָל מַעֲשֵׂה קְדֵרָה - פָּטַר, וְאָתוּ בֵּית שַׁמַּאי לְמִימַר: וַאֲפִילּוּ מַעֲשֵׂה קְדֵרָה נַמִי לָא פְּטַר? תֵּיקוּ. "הָיוּ יוֹשְׁבִין כָּל אֶחָד וְאֶחָד" כו'. הֵסֵבּוּ - אִין, לֹא הֵסֵבּוּ - לָא. וּרְמִינְהוּ: עֲשָׂרָה שֶׁהָיוּ הוֹלְכִים בַּדֶּרֶךְ, אַף עַל פִּי שֶׁכּוּלָּם אוֹכְלִים מִכִּכָּר אֶחָד - כָּל אֶחָד וְאֶחָד מְבָרֵךְ לְעַצְמוֹ; יָשְׁבוּ לֶאֱכוֹל, אַף עַל פִּי שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד אוֹכֵל מִכִּכָּרוֹ - אֶחָד מְבָרֵךְ לְכוּלָּם. קָתָנֵי "יָשְׁבוּ", אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הֵסֵבּוּ! - אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, כְּגוֹן דְּאָמְרִי: "נֵיזִיל וְנֵיכוֹל לַחְמָא בְּדוּךְ פְּלָן". כִּי נָח נַפְשֵׁיהּ דְּרַב, אֲזָלוּ תַּלְמִידָיו בַּתְרֵיהּ. כִּי הָדְרִי, אָמְרִי: נֵיזִיל וְנֵיכוֹל לַחְמָא אַנְהַר דַּנַּק. בָּתַר דְּכָרְכִי יָתְבִי וְקָא מִיבַּעְיָא לְהוּ: הֵסֵבּוּ דַּוְקָא תְּנַן, אֲבָל יָשְׁבוּ - לָא, אוֹ דִּילְמָא כֵּיוָן דְּאָמְרִי "נֵיזִיל וְנֵיכוֹל רִיפְתָּא בְּדוּכְתָּא פְּלָנִיתָא" - כִּי הֵסֵבּוּ דְּמֵי? לָא הָוָה בִּידַיְיהוּ. קָם רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה

אהדר

כל

בָּא לָהֶם יַיִן בְּתוֹךְ הַמָּזוֹן – אם הביאו לסועדים יין בתוך הסעודה, **כָּל אֶחָד וְאֶחָד** מהסועדים **מְבָרֵךְ לְעַצְמוֹ,** ואין אחד מברך כדי לפטור את האחרים. ואם הביאו להם יין **אַחַר הַמָּזוֹן** – לאחר הסעודה, לפני ברכת המזון, **אֶחָד** מהסועדים **מְבָרֵךְ לְכוּלָּם,** ופוטר אותם בברכתו. וְאותו אחד שבירך על היין, **הוּא אוֹמֵר** את ברכת 'בורא עצי בשמים' שמברכים **עַל** ריח העשן העולה מן **הַמּוּגְמָר** – הקטורת, שהיא מחתה של אש שמניחים עליה אבקה של עצי בשמים לריח טוב, שהיה דרכם להביא בסוף הסעודה, **וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין מְבִיאִין אֶת הַמּוּגְמָר אֶלָּא לְאַחַר סְעוּדָה** – אחרי ברכת המזון, והוא אינו מצרכי הסעודה, אף על פי כן מי שבירך על היין בסעודה זוכה בברכה זו, מפני שהוא התחיל בברכות האחרונות של הסעודה.

גמרא

שנינו במשנתנו, ברך על היין לפני המזון פטר את היין שלאחר המזון. מבארת הגמרא דין זה: **אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חַנָּה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, לֹא שָׁנוּ** במשנתנו שהמברך על היין לפני המזון פוטר את היין שלאחר המזון, **אֶלָּא בְּשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים, הוֹאִיל** וביומים אלו **אָדָם קוֹבֵעַ סְעוּדָתוֹ עַל הַיַּיִן,** ודעתו לישב ולשתות יין בסיום הסעודה קודם ברכת המזון, ולכן כשבירך על היין לפני הסעודה, דעתו גם על היין שלאחריה, **אֲבָל בְּשְׁאָר יְמוֹת הַשָּׁנָה,** שאין דרכו של אדם לקבוע סעודתו על היין, **מְבָרֵךְ עַל כָּל כּוֹס וְכוֹס,** מפני שהוא כמי שנמלך, היינו שבכל כוס וכוס הרי הוא כמי שמתחיל עתה בשתיה, שחייב לברך.

הגמרא מבארת שגם רבי יהושע בן לוי סובר כן: **אִתְּמַר נַמִּי, אָמַר רַבָּה בַּר מָרִי אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, לֹא שָׁנוּ** במשנתנו, שהמברך על היין לפני המזון פוטר את היין שלאחר המזון, **אֶלָּא בְּשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים, וּבְשָׁעָה שֶׁאָדָם יוֹצֵא מִבֵּית הַמֶּרְחָץ, וּבִשְׁעַת הַקָּזַת דָּם, הוֹאִיל וְאָדָם קוֹבֵעַ סְעוּדָתוֹ עַל הַיַּיִן** בזמנים אלו, **אֲבָל בְּשְׁאָר יְמוֹת הַשָּׁנָה** שאין אדם רגיל לקבוע סעודתו על היין, **מְבָרֵךְ עַל כָּל כּוֹס וְכוֹס,** מפני שהוא כמי שנמלך.

הגמרא מביאה מעשה שבו האמוראים פסקו למעשה כדבריו של רבי יהושע בן לוי: **רַבָּה בַּר מָרִי אִיקְּלַע לְבֵי רָבָא בַּחוֹל** – רבה בר מרי הזדמן לביתו של רבא ביום חול, **חַזְיֵיהּ דְּבָרִיךְ לִפְנֵי הַמָּזוֹן** – ראה רבה בר מרי שרבא בירך על היין לפני הסעודה, **וְהָדַר בָּרִיךְ לְאַחַר הַמָּזוֹן** – ושוב חזר ובירך על היין לאחר הסעודה. **אָמַר לֵיהּ** רבה בר מרי לרבא, **יְיָשַׁר** – יפה עשית, **וְכֵן אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי** לעשות, וכפי שנתבאר לעיל, שכך אמר רבה בר מרי בשמו.

הגמרא מביאה מעשה המבאר על איזה אופן נאמרו דברי רבי יהושע בן לוי: **רַב יִצְחָק בַּר יוֹסֵף אִיקְּלַע לְבֵי אַבָּיֵי בְּיוֹם טוֹב** – רב יצחק בר יוסף הזדמן לביתו של אביי ביום טוב, **חַזְיֵיהּ דְּבָרִיךְ אֲכָל כָּסָא וְכָסָא** – ראה רב יצחק בר יוסף שאביי מברך בסעודה על כל כוס וכוס, אף על פי שהוא בירך כבר על היין שלפני הסעודה. **אָמַר לֵיהּ** – שאל אותו רב יצחק, **לֹא סָבַר לָהּ מַר לְהָא דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי** – האם אינך סובר כפי שאמר רבי יהושע בן לוי, שביום טוב אין אדם נמלך מלשתות יין. **אָמַר לֵיהּ** – השיב לו אביי, איני רגיל לקבוע סעודה על היין, ולכן **נִמְלָךְ אֲנָא** – בכל כוס שאני שותה אני נמלך מחדש לשתותו, ולפיכך עלי לחזור ולברך על כל כוס וכוס.

הגמרא מבררת האם המברך על היין בתוך הסעודה, פוטר את היין שבא בסופה: **אִיבַּעְיָא לְהוּ,** חבורה שישבו בסעודה, **וּבָא לָהֶם יַיִן בְּתוֹךְ הַמָּזוֹן** – הביאו לפניהם יין בתוך הסעודה, וביארו עליו 'בורא פרי הגפן', **מַהוּ שֶׁיִּפְטוֹר** – האם ברכה זו תפטור **אֶת הַיַּיִן שֶׁלְּאַחַר הַמָּזוֹן** – לאחר הסעודה, קודם שבירכו ברכת המזון. **אִם תִּימְצִי לוֹמַר** – אם תרצה לומר שיש לפשוט ספק זה ממשנתנו, ממה ששנינו **בְּרַךְ עַל הַיַּיִן שֶׁלִּפְנֵי הַמָּזוֹן פּוֹטֵר אֶת הַיַּיִן שֶׁלְּאַחַר הַמָּזוֹן,** וכשם שהיין שלפני הסעודה פוטר את היין שלאחריה, כך גם היין שבתוך הסעודה פוטר את היין שלאחריה. זו אינה ראיה, **מִשּׁוּם דְּזֶה** – מפני שהיין שלפני הסעודה בא כדי **לִשְׁתּוֹת,** וְגם **זֶה** – היין שבא לאחר הסעודה בא כדי **לִשְׁתּוֹת,** וכיון ששני סוגי השתיה שוים בחשיבותם, דין הוא שברכת היין שלפני הסעודה פוטרת את היין שלאחריה. **אֲבָל הָכָא,** בדין ברכת היין שבתוך הסעודה, **דְּזֶה** – היין שאחרי הסעודה בא כדי **לִשְׁתּוֹת,** וְאילו **זֶה** – היין שבא בתוך הסעודה בא רק כדי **לִשְׁרוֹת** את המאכל שבמעיו, ואין ברכתו חשובה כמי שבא לשתות, אפשר שיין זה שבתוך הסעודה **לֹא** פוטר את היין שלאחר הסעודה. **אוֹ דִּילְמָא לֹא שְׁנָא** – או שמא אין הבדל בין ברכה על יין שבא לשתות לברכה על יין שבא לשרות, וכשם שהמברך על היין שלפני המזון פוטר את היין שלאחר המזון, כך גם היין שבתוך המזון, פוטר את היין שלאחר המזון.

מביאה הגמרא מחלוקת אמוראים בדין זה: **רַב אָמַר,** היין שבתוך הסעודה **פּוֹטֵר** בברכתו את היין שלאחר הסעודה. **וְרַב כַּהֲנָא אָמַר,** היין שבתוך הסעודה **אֵינוֹ פּוֹטֵר** את היין שלאחר הסעודה. **רַב נַחְמָן אָמַר, פּוֹטֵר** וכדעת רב, **וְרַב שֵׁשֶׁת אָמַר, אֵינוֹ פּוֹטֵר** וכדעת רב כהנא. וכן **רַב הוּנָא, וְרַב יְהוּדָה, וְכָל תַּלְמִידֵי דְּרַב אָמְרֵי** – אומרים, **אֵינוֹ פּוֹטֵר.**

למדנו בדברי רב נחמן שיין שבתוך המזון פוטר את היין שלאחר המזון. רבא מקשה על דברי רב נחמן: **אִיתִיבֵיהּ רָבָא לְרַב נַחְמָן,** שנינו במשנתנו **בָּא לָהֶם יַיִן בְּתוֹךְ הַמָּזוֹן כָּל אֶחָד וְאֶחָד מְבָרֵךְ לְעַצְמוֹ,** הרי שהמשנה עוסקת בדין חבורה שבירכו על היין בתוך המזון, ואף על פי כן ממשיכה המשנה, אם בא להם יין גם **לְאַחַר הַמָּזוֹן, אֶחָד מְבָרֵךְ לְכוּלָּם.** נמצא שמפורש במשנה שהיין שבתוך המזון אינו פוטר את היין שלאחר המזון, ולכן הצריכה המשנה לברך שוב על יין זה.

אָמַר לֵיהּ רב נחמן, **הָכִי קָאָמַר** – כך כוונת המשנה לומר, אם בא להם יין בתוך המזון כל אחד ואחד מברך לעצמו, אך **אִם לֹא בָּא לָהֶם יַיִן בְּתוֹךְ הַמָּזוֹן, אֶלָּא** רק **לְאַחַר הַמָּזוֹן,** היין שלאחר המזון חייב בברכה, וברכה זו **אֶחָד מְבָרֵךְ לְכוּלָּם.** ולפי פירוש זה, אין ללמוד מהמשנה, שהיין שבתוך המזון אינו פוטר את היין שלאחר המזון.

שנינו במשנה (לעיל ע"א): **בֵּרַךְ עַל הַפַּת פָּטַר אֶת הַפַּרְפֶּרֶת, עַל הַפַּרְפֶּרֶת לֹא פָּטַר אֶת הַפַּת. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים אַף לֹא מַעֲשֵׂה קְדֵרָה.**

הגמרא מבררת במה נחלקו בית שמאי עם תנא קמא: **אִיבַּעְיָא לְהוּ, בֵּית שַׁמַּאי אַרִישָׁא פְּלִיגִי** – האם בית שמאי חולקים על הרישא של דברי תנא קמא, **אוֹ דִּילְמָא אַסֵּיפָא פְּלִיגִי** – או שמא הם חולקים על הסיפא של דבריו. מבארת הגמרא את הספק: האם בית שמאי חולקים על הרישא, **דְּקָאָמַר תַּנָּא קַמָּא** ברישא 'בֵּרַךְ עַל הַפַּת פָּטַר אֶת הַפַּרְפֶּרֶת', אף על פי שהפרפרת אינה צורך הסעודה למילוי הכרס, אלא רק כדי לגרור את האכילה, ואם כן לפי דעת תנא קמא **כָּל שֶׁכֵּן** שהמברך על הפת פטר בברכתו **מַעֲשֵׂה קְדֵרָה** – תבשיל, שבא לזון ממש. **וְאָתֵי בֵּית שַׁמַּאי לְמִימַר** – ובאו בית שמאי לחלוק על שני הדינים ולומר **לֹא מִיבַּעְיָא פַּרְפֶּרֶת דְּלֹא פָּטְרָה לְהוּ פַּת** – אין צריך לומר שהפרפרת אינה נפטרת בברכת הפת, **אֶלָּא** נוסף על זה, **שֶׁאֲפִילּוּ מַעֲשֵׂה קְדֵרָה, נַמִּי** – גם אותו **לֹא פָּטְרָה** ברכת הפת. **אוֹ דִּילְמָא אַסֵּיפָא פְּלִיגִי** – או שמא בית שמאי חולקים על הסיפא של דברי תנא קמא, **דְּקָתָנֵי** תנא קמא בסיפא 'בֵּרַךְ עַל הַפַּרְפֶּרֶת, לֹא פָּטַר אֶת הַפַּת', ויש לדייק מדבריו, **פַּת הוּא דְּלֹא פָּטַר** – רק את הפת הוא לא פטר בברכת הפרפרת, **אֲבָל** את **הַמַּעֲשֵׂה קְדֵרָה** הוא **פָּטַר. וְאָתוּ בֵּית שַׁמַּאי לְמִימַר, וַאֲפִילּוּ מַעֲשֵׂה קְדֵרָה נַמִּי לֹא פָּטַר** – המברך על הפרפרת לא בלבד שאינו פוטר את הפת, אלא נוסף על כך שגם מעשה קדירה אינו פוטר. מסיימת הגמרא, **תֵּיקוּ** – תעמוד שאלה זו בספק, שלא נפשטה.

שנינו במשנה (לעיל ע"א): **הָיוּ יוֹשְׁבִין, כָּל אֶחָד וְאֶחָד כּוֹ'** מברך לעצמו, הסבו, אחד מברך לכולן.

מדייקת הגמרא: דווקא אם **הֵסֵבּוּ, אִין** – כן, מברך אחד לכולם, אך אם **לֹא הֵסֵבּוּ, לֹא** מברך אחד לכולם, אלא כל אחד ואחד מברך לעצמו.

וְרַמִּינְהוּ – ויש להקשות על זה ממה ששנינו בברייתא, **עֲשָׂרָה** אנשים **שֶׁהָיוּ הוֹלְכִים בַּדֶּרֶךְ** ואוכלים יחדיו, **אַף עַל פִּי שֶׁכּוּלָּם אוֹכְלִים**

המשך בעמוד נז

אַהֲדַר קְרָעֵיהּ לַאֲחוֹרֵיהּ – החזיר לאחוריו את הקרע שקרע בחלוקו בהספד רבו, דהיינו שסיבב את החלוק מה שלפנים העביר לאחור ומה שלאחור העביר לפנים, **וְקָרַע** בשפת החלוק לפניו **קְרִיעָה אַחֲרִינָא** – קריעה אחרת, כדי להראות עכשיו אבלות כמו ביום המיתה, על שהיו צריכים להוראה ואינם יודעים להורות. **אָמַר** רב אדא בר אהבה, **נָח נַפְשֵׁיהּ דְּרַב וּבְרִכַּת מְזוֹנָא לֵא גְּמִרִינַן** – רב נפטר ואנו איננו יודעים ללמוד את המשנה בדין ברכת המזון. **עַד דַּאֲתָא הַהוּא סָבָא** – עד שבא אותו זקן **רְמָא לְהוּ מַתְנִיתִין אַבְרַיְיתָא** – הקשה להם מהמשנה על הברייתא, כפי שהקשינו לעיל (מב:), שמדברי המשנה משמע שאם ישבו כל אחד יברך לעצמו, ובברייתא מפורש שאפילו בישיבה אחד מברך לכולם, **וְשַׁנִּי לְהוּ** – ותירץ להם, שהברייתא עוסקת בחבורה שקבעו לעצמם מקום לאכילה **וּכְיָון דְּאָמְרִי נֵיזִיל וְנֵיכוֹל לַחְמָא בְּדוּכָּא פְּלָן** – שאמרו 'נלך ונאכל לחם במקום פלוני', **כְּהֵסֵבּוּ דָּמֵי** – דינו כדין 'היסבו' שאחד מברך לכולם. ואם כן אף חבורה זו שקבעו לאכול על שפת הנהר, כיון שזימנו עצמם מתחילה לישב במקום זה, נחשב כהסיבה ואחד יברך לכולם.

שנינו במשנה, בדין הסיבה על הפת, **הֵסֵבּוּ אֶחָד מְבָרֵךְ** לכולם.

מבארת הגמרא האם דין זה נאמר גם בברכת היין: **אָמַר רַב, לֵא שָׁנוּ** – לא נשנה דין זה, שאחד מברך לכולם, **אֶלָּא** לגבי **פַּת, דְּכָעֵי פַּת** – שצריך **הֵסֵבָּה. אֲבָל יַיִן, לֵא כָּעֵי הֵסֵבָּה** – אינו צריך הסיבה, וגם ללא הסיבה, כיון ששותים ביחד אחד מברך לכולם. **וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, אֲפִילּוּ יַיִן נַמִּי כָּעֵי הֵסֵבָּה** – גם יין צריך הסיבה, וללא הסיבה כל אחד מברך לעצמו.

הגמרא מביאה לשון אחרת למחלוקתם: **אִיכָּא דְּאָמְרִי, אָמַר רַב לֵא שָׁנוּ** שאחד מברך לכולם **אֶלָּא** לגבי **פַּת, דְּמַהֲנְיָא לֵיהּ הֵסֵבָּה** – שמועילה לו הסיבה, **אֲבָל יַיִן, לֵא מְהַנְיָא לֵיהּ הֵסֵבָּה** – לא מועילה לו הסיבה, ואפילו אם היסבו, כל אחד מברך לעצמו. **וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, אֲפִילּוּ יַיִן נַמִּי מְהַנְיָא לֵיהּ הֵסֵבָּה** – גם ליין מועילה הסיבה, ואם הסבו, אחד מברך לכולם.

נמצא שלפי הלשון הראשון מחלוקתם היא האם היין צריך הסיבה, ולפי הלשון השני מחלוקתם היא האם ליין מועילה הסיבה. הגמרא מקשה על שתי הלשונות של המחלוקת: **מֵיתִיבִי** שנינו בברייתא, **כֵּיצַד** הוא **סֵדֶר הֵסֵבָּה, אוֹרְחִין נִכְנָסִין** לביתו של בעל הבית, **וְאֵינָם** מסיבים על המיטות עדיין, אלא **יוֹשְׁבִין עַל גַּבֵּי סַפְסָלִין וְעַל גַּבֵּי קָתֶדְרָאוֹת** [–סוגי כסאות] **עַד שֶׁיִּכָּנְסוּ כּוּלָּם. הֵבִיאוּ לָהֶם מַיִם** – כשמביאים להם מים לנטילת ידים, **כָּל אֶחָד וְאֶחָד נוֹטֵל יָדוֹ אַחַת** כדי לקבל בה את הכוס ששותה לפני הסעודה. **בָּא לָהֶם יַיִן** – כשמביאים לפניהם יין, **כָּל אֶחָד וְאֶחָד מְבָרֵךְ לְעַצְמוֹ** בורא פרי הגפן, ושותה, ואין אחד מברך לכולם.

עד כאן ביארה הברייתא, את סדר הכניסה, לפני ההסיבה. ממשיכה הברייתא לבאר את סדר ההסיבה לסעודה: **עָלוּ** על המיטות **וְהֵסֵבּוּ** עליהן לסעוד את סעודתם, **וּבָא לָהֶם מַיִם** – והביאו להם מים לנטילת ידים, **אַף עַל פִּי שֶׁלִּפְנֵי שְׁתִּיַּת הַיַּיִן כָּל אֶחָד וְאֶחָד נָטַל יָדוֹ אַחַת, חוֹזֵר וְנוֹטֵל שְׁתֵּי יָדָיו** מפני שצריך לאכול בשתיקן. **בָּא לָהֶם יַיִן** – ובשעה שהביאו לפניהם יין, **אַף עַל פִּי שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד בֵּרַךְ לְעַצְמוֹ** על היין, לפני שנכנסו להסב, עליהם לברך שוב, ובברכה זו **אֶחָד מְבָרֵךְ לְכוּלָּם.**

נמצא, שבשעה שהם ישבו לשתות, כל אחד מברך על היין לעצמו, ובשעה שהם היסבו, אחד מברך על היין לכולם. חוזרת הגמרא לבאר את הקושיא מהברייתא: **לְהַאי דְּלִישְׁנָא דְּאָמַר רַב** – לפי אותה לשון, שלפיה אמר רב 'לֵא שָׁנוּ אֶלָּא פַּת דְּכָעֵי הֵסֵבָּה, אֲבָל יַיִן לֵא כָּעֵי הֵסֵבָּה', וגם ללא הסיבה אחד מברך על היין לכולם, **קַשְׁיָא** רֵישָׁא – קשה מהרישא עוסקת בחבורה שקבעו לעצמם מקום לאכילה **וּכְיָון דְּאָמְרִי נֵיזִיל וְנֵיכוֹל לַחְמָא בְּדוּכָּא פְּלָן** – שאמרו 'נלך ונאכל לחם במקום פלוני', **כְּהֵסֵבּוּ דָּמֵי** – דינו כדין 'היסבו' שאחד מברך לכולם. מתרצת הגמרא: **שָׁאנִי הָתָם** – שונה הדין שם בברייתא, שעלו להסב כדי לאכול פת ובהסיבה זו שתו גם יין, שבאופן זה ההסיבה מועילה, **דְּמִגּוּ דְּקָא מְהַנְיָא לֵיהּ הֵסֵבָּה לַפַּת, מְהַנְיָא לֵיהּ הֵסֵבָּה לַיָּין** – שמתוך שההסיבה מועילה לפת, היא מועילה גם ליין.

שנינו במשנה (לעיל מב:): **בָּא לָהֶם יַיִן בְּתוֹךְ** אכילת **הַמָּזוֹן, כָּל אֶחָד** מברך עליו בעצמו, ולא יוציא האחד את כולם. אך אם בא היין לאחר המזון, אחד מברך לכולם. הגמרא מביאה תוספתא (פ"ד ה"י) המבארת את טעם הדבר: **שָׁאֲלוּ אֶת בֶּן זוֹמָא, מִפְּנֵי מָה אָמְרוּ** חכמים שאם **בָּא לָהֶם יַיִן בְּתוֹךְ** אכילת **הַמָּזוֹן כָּל אֶחָד וְאֶחָד מְבָרֵךְ לְעַצְמוֹ** ולא יוציא האחד את כולם, ואם בא היין **לְאַחַר הַמָּזוֹן** – לאחר שסיימו סעודתם קודם ברכת המזון, **אֶחָד מְבָרֵךְ לְכוּלָּם. אָמַר** [–השיב] **לָהֶם** בן זומא, טעם הדבר, **הוֹאִיל** ובשעת האכילה **אֵין בֵּית הַבְּלִיעָה** של המסובים **פָּנוּי,** ואינם נותנים לב לשמוע את ברכת המברך, אלא לבלוע את המזון שבפיהם.

שנינו במשנה (לעיל מב:): **וְהוּא** [–המברך על היין הבא לאחר גמר האכילה קודם ברכת המזון] **אוֹמֵר** את הברכה **עַל** ריח **הַמּוּגְמָר** [–עצי בשמים על האש] **כו',** אף שהברכה על המוגמר נאמרת רק לאחר ברכת המזון.

הגמרא מדייקת שאף כשיש שם אחר גדול ממנו הוא מברך על המוגמר, ומבארת טעם דין זה. מדייקת הגמרא: **מַדְקָתָנֵי** – מכך ששנה התנא במשנה 'וְהוּא [–המברך על היין] אוֹמֵר עַל הַמּוּגְמָר', **מִכְּלָל דְּאִיכָּא עָדִיף מִינֵּיהּ** – משמע שמדובר באופן שיש שם אחר גדול ממנו, ומכל מקום כיון שהתחיל בברכה אחת מברך אף על המוגמר.

שואלת הגמרא: **וְאַמַּאי** – ומדוע יברך על המוגמר זה שבירך על היין, ולא הגדול שבסעודה. משיבה הגמרא: **הוֹאִיל וְהוּא** [–המברך על היין] **נָטַל יָדָיו** למים אחרונים **תְּחִלָּה בָּאַחֲרוֹנָה** – ראשון מחמשה האחרונים שנטלו. כלומר, כיון שזכה בברכת היין גומר המצוה ומברך אף ברכת המזון, ולפיכך זכה בקדימה בנטילת מים אחרונים [כמבואר בסמוך], וכיון שהוא ראשון בנטילת הידים שענינה העברת הזוהמה, מוסיף וזוכה אף בברכת המוגמר, שאף הוא ענינו העברת הזוהמה.

הגמרא מוכיחה ממשנתנו דין נוסף. מוכיחה הגמרא: דין זה ששנינו במשנה שהמברך על היין מברך אף על המוגמר, **מְסַיַּיע לֵיהּ** – ראיה הוא **לְדִבְרֵי רַב, דְּאָמַר רַב חִיָּיא בַּר אַשִׁי אָמַר רַב, הַנּוֹטֵל יָדָיו** במים אחרונים **תְּחִלָּה בָּאַחֲרוֹנָה** – הראשון מחמשה האחרונים בסדר הנטילה, **הוּא מְזוּמָּן לִבְרָכָה** – לברך ברכת המזון ולהוציא בה את שאר המסובים. שהרי הטעם שהמברך על היין מברך על המוגמר, שכיון שהתחיל במצוה אומרים לו גמור, ומכאן שאף המתחיל ראשון במצות נטילת מים אחרונים אומרים לו גמור ומברך ברכת המזון, כדברי רב.

הגמרא מביאה מעשה בענין זה: **רַב וְרַבִּי חִיָּיא, הֲווּ יָתְבִי קַמֵּיהּ דְּרַבִּי בִּסְעוּדְתָּא** – היו יושבים לפני רבי בסעודה. **אָמַר לֵיהּ רַבִּי לְרַב, קוּם מְשֵׁי יָדָךְ** – עמוד ורחץ את ידיך. **חַזְיֵיהּ דַּהֲוָה מִרְתַּת** – ראה רבי חייא את רב שהיה נבהל ופוחד, שחשש שמא רבי אמר לו כך משום שראה שידיו מלוכלכות, או שראה שהוא מאריך באכילה יותר מהראוי. **אָמַר לֵיהּ רַבִּי חִיָּיא** לרב, **בַּר פַּחְתֵּי** – בן גדולים, לא זו כוונת רבי במה שאמר לך לרחוץ את ידיך, אלא **עַיֵּן בִּבְרִכַּת מְזוֹנָא** – עיין היתה עד שיתכנסו כל הקרואים. ובאופן זה, גם לדעת רב, כל אחד מברך לעצמו. ומה שאמר רב, 'יין לא בעי הסיבה', שאפילו בישיבה אחד מוציא את כולם, הוא דווקא באופן שקבעו לשתות יין שלא בשעת סעודה, או באופן שקבעו לשתות יין בשעת סעודה, ושתיית היין היא באותו מקום של הסעודה, שאין דעתם לעקור אחרי שתיית היין, לסעוד במקום אחר.

וּלְהַאי דְּלִישְׁנָא דְּאָמַר רַב – ולפי אותה לשון, שלפיה אמר רב 'לֵא שָׁנוּ אֶלָּא פַּת דְּמְהַנְיָא לֵיהּ הֵסֵבָּה, אֲבָל יַיִן לֵא מְהַנְיָא לֵיהּ הֵסֵבָּה', ואפילו אם היסבו כל אחד מברך על היין לעצמו, **קַשְׁיָא סֵיפָא** – קשה מהסיפא של הברייתא, שמבואר בה שאחרי שהסבו אחד מברך על היין לכולם. מתרצת הגמרא: **שָׁאנִי הָתָם** – שונה הדין שם בברייתא, שעלו להסב כדי לאכול פת ובהסיבה זו שתו גם יין, שבאופן זה ההסיבה מועילה, **דְּמִגּוּ דְּקָא מְהַנְיָא לֵיהּ הֵסֵבָּה לַפַּת, מְהַנְיָא לֵיהּ הֵסֵבָּה לַיָּין** – שמתוך שההסיבה מועילה לפת, היא מועילה גם ליין.

שנינו במשנה (לעיל מב:): **בָּא לָהֶם יַיִן בְּתוֹךְ** אכילת **הַמָּזוֹן,** כל אחד מברך עליו בעצמו, ולא יוציא האחד את כולם. אך אם בא היין לאחר המזון, אחד מברך לכולם. הגמרא מביאה תוספתא (פ"ד ה"י) המבארת את טעם הדבר: **שָׁאֲלוּ אֶת בֶּן זוֹמָא, מִפְּנֵי מָה אָמְרוּ** חכמים שאם **בָּא לָהֶם יַיִן בְּתוֹךְ** אכילת **הַמָּזוֹן כָּל אֶחָד וְאֶחָד מְבָרֵךְ לְעַצְמוֹ** ולא יוציא האחד את כולם, ואם בא היין **לְאַחַר הַמָּזוֹן** – לאחר שסיימו סעודתם קודם ברכת המזון, **אֶחָד מְבָרֵךְ לְכוּלָּם. אָמַר** [–השיב] **לָהֶם** בן זומא, טעם הדבר, **הוֹאִיל** ובשעת האכילה **אֵין בֵּית הַבְּלִיעָה** של המסובים **פָּנוּי,** ואינם נותנים לב לשמוע את ברכת המברך, אלא לבלוע את המזון שבפיהם.

שנינו במשנה (לעיל מב:): **וְהוּא** [–המברך על היין הבא לאחר גמר האכילה קודם ברכת המזון] **אוֹמֵר** את הברכה **עַל** ריח **הַמּוּגְמָר** [–עצי בשמים על האש] **כו',** אף שהברכה על המוגמר נאמרת רק לאחר ברכת המזון.

הגמרא מדייקת שאף כשיש שם אחר גדול ממנו הוא מברך על המוגמר, ומבארת טעם דין זה. מדייקת הגמרא: **מַדְקָתָנֵי** – מכך ששנה התנא במשנה 'וְהוּא [–המברך על היין] אוֹמֵר עַל הַמּוּגְמָר', **מִכְּלָל דְּאִיכָּא עָדִיף מִינֵּיהּ** – משמע שמדובר באופן שיש שם אחר גדול ממנו, ומכל מקום כיון שהתחיל בברכה אחת מברך אף על המוגמר.

שואלת הגמרא: **וְאַמַּאי** – ומדוע יברך על המוגמר זה שבירך על היין, ולא הגדול שבסעודה. משיבה הגמרא: **הוֹאִיל וְהוּא** [–המברך על היין] **נָטַל יָדָיו** למים אחרונים **תְּחִלָּה בָּאַחֲרוֹנָה** – ראשון מחמשה האחרונים שנטלו. כלומר, כיון שזכה בברכת היין גומר המצוה ומברך אף ברכת המזון, ולפיכך זכה בקדימה בנטילת מים אחרונים [כמבואר בסמוך], וכיון שהוא ראשון בנטילת הידים שענינה העברת הזוהמה, מוסיף וזוכה אף בברכת המוגמר, שאף הוא ענינו העברת הזוהמה.

הגמרא מוכיחה ממשנתנו דין נוסף. מוכיחה הגמרא: דין זה ששנינו במשנה שהמברך על היין מברך אף על המוגמר, **מְסַיַּיע לֵיהּ** – ראיה הוא **לְדִבְרֵי רַב, דְּאָמַר רַב חִיָּיא בַּר אַשִׁי אָמַר רַב, הַנּוֹטֵל יָדָיו** במים אחרונים **תְּחִלָּה בָּאַחֲרוֹנָה** – הראשון מחמשה האחרונים בסדר הנטילה, **הוּא מְזוּמָּן לִבְרָכָה** – לברך ברכת המזון ולהוציא בה את שאר המסובים. שהרי הטעם שהמברך על היין מברך על המוגמר, שכיון שהתחיל במצוה אומרים לו גמור, ומכאן שאף המתחיל ראשון במצות נטילת מים אחרונים אומרים לו גמור ומברך ברכת המזון, כדברי רב.

הגמרא מביאה מעשה בענין זה: **רַב וְרַבִּי חִיָּיא, הֲווּ יָתְבִי קַמֵּיהּ דְּרַבִּי בִּסְעוּדְתָּא** – היו יושבים לפני רבי בסעודה. **אָמַר לֵיהּ רַבִּי לְרַב, קוּם מְשֵׁי יָדָךְ** – עמוד ורחץ את ידיך. **חַזְיֵיהּ דַּהֲוָה מִרְתַּת** – ראה רבי חייא את רב שהיה נבהל ופוחד, שחשש שמא רבי אמר לו כך משום שראה שידיו מלוכלכות, או שראה שהוא מאריך באכילה יותר מהראוי. **אָמַר לֵיהּ רַבִּי חִיָּיא** לרב, **בַּר פַּחְתֵּי** – בן גדולים, לא זו כוונת רבי במה שאמר לך לרחוץ את ידיך, אלא **עַיֵּן בִּבְרִכַּת מְזוֹנָא** – עיין

המשך בעמוד צא

רש"י

אהדר קרעיה לאחוריה — קֶרַע שֶׁקָּרַע בהספד רבו החזיר החלוק לאחוריו, ומה שלאחור — לפנים, כדי לקרוע קרע אחר, להראות אֵבֶל עכשיו ביום המיתה, על שהיו צריכים להוראה ואין יודעים להורות. **רמי להו כו'** — כדרמינן לעיל, ועל כרחך מבעי ליה לאוקומי ברייתא בהכי וקתני אחד מברך לכולם דקביעות הוא.

הביאו להם מים — כך היו רגילים. **נוטל ידו אחת** — לקבל בה כוס ששותה לפני המזון. **עלו** — על המטות והסבו. **חוזר ונוטל שתי ידיו** — שצריך לאכול בשתיהן. **אף על פי שכל אחד ואחד ברך לעצמו** — צריכין עוד ברכה, שאין ברכה ראשונה פוטרתו; שאין הראשון קרוי שלפני המזון, שאינו במקום סעודה, והאי בתרא הוא יין שלפני המזון. **אחד מברך לכולן** — דכיון דהסבו — הוקבעו. **קשיא רישא** — דקתני: כל אחד ואחד מברך לעצמו. **שאני אורחין דדעתייהו למיעקר** — סופן למיעקר ולעלות ולהסב במקום אחר, שאין זה מקום המסיבה, אלא כאן ישבו עד שיתכנסו כל הקרואים. ודרך בעלי בתים עשירים היה לזמן לסעודתם אורחים עניים, להכי קרי להו "אורחים". והא דאמר רב: יין לא בעי הסבה אלא ישיבה בעלמא — שלא בשעת סעודה קאמר, או בשעת סעודה ובמקום סעודה. **הואיל ואין בית הבליעה פנוי** — ואין לב המסובין אל המברך, אלא לבלוע. **מכלל דאיכא עדיף מיניה** — ואפילו הכי, כיון דאתחיל בחדא — עביד לאידך. **הנוטל ידיו תחלה** — במים אחרונים, הוא מזומן לברכת המזון. **חזייה** — רבי חייא לרב. **דהוה מרתת** = שמא ראה ידי מלוכלכות, או שמא הארכתי באכילה יותר מדאי. **עיין בברכת מזונא קאמר לך** — כאן נתן לך רשות לברך ברכת המזון, שהנוטל ידיו תחלה הוא מברך. **על הריח** — של מוגמר. **תמרתו** — קיטור העשן שמתמר ועולה. **הא לא ארח** — לא הריח בו עדיין, ולא נהנה. **מברכין עליהן בורא עצי בשמים** — ואף על פי שנשרף ואינו בעין אלא שהתימור עולה. **חוץ ממושק** = מושג"א בלעז. **שהוא מן חיה** — מן הרעי של חיה. **מיתיבי אין מברכין בורא עצי בשמים אלא על אפרסמון** — שהעץ עצמו בא לפנינו. **של בית רבי ושל בית קיסר** — נקט הני משום שאינו מצוי אלא בבית מלכים ובעלי גדולה. **ועל ההדס שבכל מקום** — והוא הדין לכל הדומה להם, שהעץ עצמו מריח בלא שרפה אלא דהדס שכיח, ודברו חכמים בהווה בכל מקום. ומוגמר לא מברכינן אלא "בורא מיני בשמים". **משחא דאפרסמא מאי מברכין** — על ריחו. **שמן ארצנו** — שהיה גדל ביריחו ועל שם הריח היתה נקראת "יריחו". והוא "פנג" האמור בספר יחזקאל (כז) "יהודה וארץ ישראל המה רוכליך בחיטי מנית ופנג" — כך ראיתי בספר יוסף בן גוריון. **בר מיניה דרב יהודה** — אל תביא לי ראיה מדבריו בזו. **כשרתא** = קושט. **משחא כבישא** — שמן שבו טמון הקושט והשמן מריח מן הבושם שבתוכו. **לא** — הואיל ואין נראה לעינינו אלא השמן. **משחא טחינא** — שטחנו בו כשרתא.

סמלק

אַהֲדַר קַרְעֵיהּ לַאֲחוֹרֵיהּ, וּקְרַע קְרִיעָה אַחֲרִינָא. אָמַר: נָח נַפְשֵׁיהּ דְּרַב וּבִרְכַּת מְזוֹנָא לָא גְּמִרִינַן! עַד דַּאֲתָא הַהוּא סָבָא, רְמָא לְהוּ מַתְנִיתִין אַבְרַיְיתָא וְשַׁנֵּי לְהוּ: בֵּיוָן דְּאָמְרִי "נֵיזִיל וְנֵיכוֹל לַחְמָא בְּדוּךְ פְּלָן" - כְּהֵסֵבוּ דָּמֵי. "הֵסֵבוּ - אֶחָד מְבָרֵךְ". אָמַר רַב: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא פַּת דְּבָעֵי הֲסִבָּה, אֲבָל יַיִן לֹא בָּעֵי הֲסִבָּה. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: אֲפִילּוּ יַיִן נַמִּי בָּעֵי הֲסִבָּה. אִיכָּא דְּאָמְרִי, אָמַר רַב: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא פַּת - דְּמְהַנְּיָא לֵיהּ הֲסִבָּה, אֲבָל יַיִן - לָא מְהַנְּיָא לֵיהּ הֲסִבָּה. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: אֲפִילּוּ יַיִן נַמִּי מְהַנְּיָא לֵיהּ הֲסִבָּה. מֵיתִיבִי: כֵּיצַד סֵדֶר הֲסִבָּה? אוֹרְחִין נִכְנָסִין וְיוֹשְׁבִין עַל גַּבֵּי סַפְסָלִין וְעַל גַּבֵּי קַתֶּדְרָאוֹת עַד שֶׁיִּכָּנְסוּ כּוּלָּם. הֵבִיאוּ לָהֶם מַיִם - כָּל אֶחָד וְאֶחָד נוֹטֵל יָדוֹ אַחַת, בָּא לָהֶם יַיִן - כָּל אֶחָד וְאֶחָד מְבָרֵךְ לְעַצְמוֹ. עָלוּ וְהֵסֵבּוּ וּבָא לָהֶם מַיִם, אַף עַל פִּי שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד נָטַל יָדוֹ אַחַת - חוֹזֵר וְנוֹטֵל שְׁתֵּי יָדָיו. בָּא לָהֶם יַיִן, אַף עַל פִּי שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד בֵּרֵךְ לְעַצְמוֹ - אֶחָד מְבָרֵךְ לְכוּלָּם. לְהָאֵיךְ לִישָׁנָא דַּאֲמַר רַב: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא פַּת דְּבָעֵי הֲסִבָּה, אֲבָל יַיִן לָא בָּעֵי הֲסִבָּה - קַשְׁיָא רֵישָׁא! - שֶׁאֲנִי אוֹרְחִין דְּדַעְתַּיְיהוּ לְמֵיעַקַר. וּלְהָאֵיךְ לִישָׁנָא דַּאֲמַר רַב: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא פַּת דְּמְהַנְּיָא לֵיהּ הֲסִבָּה, אֲבָל יַיִן לָא מְהַנְּיָא לֵיהּ הֲסִבָּה - קַשְׁיָא סֵיפָא! - שֶׁאֲנִי הָתָם, דְּמִגּוֹ דְּקָא מְהַנְּיָא לֵיהּ הֲסִבָּה לְפַת, מְהַנְּיָא לֵיהּ הֲסִבָּה לְיַיִן. "בָּא לָהֶם יַיִן בְּתוֹךְ הַמָּזוֹן". שָׁאֲלוּ אֶת בֶּן זוֹמָא: מִפְּנֵי מָה אָמְרוּ "בָּא לָהֶם יַיִן בְּתוֹךְ הַמָּזוֹן - כָּל אֶחָד וְאֶחָד מְבָרֵךְ לְעַצְמוֹ, לְאַחַר הַמָּזוֹן - אֶחָד מְבָרֵךְ לְכוּלָּם"? אָמַר לָהֶם: הוֹאִיל וְאֵין בֵּית הַבְּלִיעָה פָּנוּי. "וְהוּא אוֹמֵר עַל הַמּוּגְמָר" כו'. מִדְּקָתָנֵי "וְהוּא אוֹמֵר עַל הַמּוּגְמָר" - מִכְּלָל דְּאִיכָּא עָדִיף מִינֵיהּ, וְאַמַּאי? הוֹאִיל וְהוּא נָטַל יָדָיו תְּחִלָּה בָּאַחֲרוֹנָה. מְסַיֵּעַ לֵיהּ לְרַב, דְּאָמַר רַב חִיָּיא בַּר אַשִּׁי אָמַר רַב: הַנּוֹטֵל יָדָיו תְּחִלָּה בָּאַחֲרוֹנָה - הוּא מְזוּמָן לְבִרְכָה. רַב וְרַבִּי חִיָּיא הָווּ יָתְבִי קַמֵּיהּ דְּרַבִּי בִּסְעוּדָתָא. אָמַר לֵיהּ רַבִּי לְרַב: קוּם מְשֵׁי יָדָךְ! חַזְיֵיהּ דַּהֲוָה מְרַתַּת, אָמַר לֵיהּ רַבִּי חִיָּיא: בַּר פַּחֵתִי! עַיֵּין בְּבִרְכַּת מְזוֹנָא קָאָמַר לָךְ. אָמַר רַבִּי זֵירָא אָמַר רָבָא בַּר יִרְמְיָה: מַאימָתַי מְבָרְכִין עַל הָרֵיחַ - מִשֶּׁתַּעֲלֶה תִּמְרָתוֹ. אָמַר לֵיהּ רַבִּי זֵירָא לְרָבָא בַּר יִרְמְיָה: וְהָא לָא קָא אָרַח! - אָמַר לֵיהּ: וּלְטַעֲמִיךְ "הַמּוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ" דְּמְבָרֵךְ - וְהָא לָא אָכַל! אֶלָּא דַּעְתֵּיהּ לְמֵיכַל, הָכָא נַמִּי - דַּעְתֵּיהּ לְאַרוֹחֵי. אָמַר רַבִּי חִיָּיא בְּרֵיהּ דְּרַאבָא בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַב חִסְדָּא אָמַר רַב, וְאָמְרִי לֵהּ אָמַר רַב חִסְדָּא אָמַר זְעִירִי: כָּל הַמּוּגְמָרוֹת מְבָרְכִין עֲלֵיהֶן "בּוֹרֵא עֲצֵי בְשָׂמִים", חוּץ מִמּוּשָׁק, שֶׁמִּן חַיָּה הוּא, שֶׁמְּבָרְכִין עָלָיו "בּוֹרֵא מִינֵי בְשָׂמִים". מֵיתִיבִי: אֵין מְבָרְכִין "בּוֹרֵא עֲצֵי בְשָׂמִים" אֶלָּא עַל אַפַּרְסְמוֹן שֶׁל בֵּית רַבִּי, וְעַל אַפַּרְסְמוֹן שֶׁל בֵּית קֵיסָר, וְעַל הַהֲדַס שֶׁבְּכָל מָקוֹם! תִּיוּבְתָּא. אָמַר לֵיהּ רַב חִסְדָּא לְרַב יִצְחָק: הַאי מִשְׁחָא דַּאֲפַרְסְמוֹן מַאי מְבָרְכִין עָלֶיהָ? אָמַר לֵיהּ, הָכִי אָמַר רַב יְהוּדָה: "בּוֹרֵא שֶׁמֶן אַרְצֵנוּ". אָמַר לֵיהּ: בַּר מִינֵיהּ דְּרַבִּי יְהוּדָה דַּחֲבִיבָא לֵיהּ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, לְכוּלֵּי עָלְמָא מַאי? אָמַר לֵיהּ, הָכִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: "בּוֹרֵא שֶׁמֶן עֶרֶב". אָמַר רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה: הַאי כְּשַׁרְתָּא מְבָרְכִין עָלֶיהָ "בּוֹרֵא עֲצֵי בְשָׂמִים", אֲבָל מִשְׁחָא כְּבִישָׁא - לָא; וְרַב כָּהֲנָא אָמַר: אֲפִילּוּ מִשְׁחָא כְּבִישָׁא, אֲבָל מִשְׁחָא טְחִינָא - לָא; נְהַרְדְּעֵי אָמְרִי: אֲפִילּוּ מִשְׁחָא טְחִינָא.

אמר

תוספות

כל אחד נוטל ידו אחת — מפני כבוד הברכה. ולא דמי לנוטל ידיו לפירות דהוי מגסי הרוח, כיון שאינו נוטל שתי ידיו.

בא להם יין וכו' — אף על גב דיין שלפני המזון יין שלאחר המזון, כל שכן זה שלפניו הוא! שאני הכא כיון שעלו להסב — הוי שנוי מקום, וצריך לברך.

הואיל ואין בית הבליעה פנוי — ויש מפרשים: כשאומר "סברי מורי" והם מניחין לאכול כדי לשמוע הברכה ולענות "אמן", שיהיו פטורים. וכן משמע בירושלמי גבי דך ברייתא: הני מילי — באורחין, אבל בבעל הבית — פטור, מפני שהכל פונים אצל בעל הבית. תני רבי חייא: אף בעל הבית בתוך ביתו. ואין נראה לרבינו אלחנן, דכיון שתקנו חכמים שיברך כל אחד לעצמו — אינו יוצא כלל בברכת חבירו; וגם שלא תחלוק בין פנוי לשאינו פנוי, דאתי למטעי. ו"הטוב והמטיב" יש מפרש שפוטר לאחרים לכולי עלמא, דהכי משמע "הטוב" — לעצמו ו"המטיב" — לאחריני שהם שותים ממנו. ורבינו יחיאל היה אומר דלא היא, דשייך נמי אין בית הבליעה פנוי, ולא פליג בין הטוב ובין ברכת היין; דמשום האי טעמא "הטוב" לדידיה "ומטיב" לאחריני — אינו פוטר אחרים. דהא "המטיב" שייך אפילו שלא בפני המטיבין לו, כדאמרינן לקמן בפרק הרואה (נט,ב): אמרו לו, ילדה אשתך זכר, אומר: "ברוך... הטוב והמטיב". "הטוב" — לדידיה "והמטיב" — לאשתו, אף על גב דאין אשתו אצלו. אבל צריך עיון קצת מהבדלה שאנו מבדילין ועומדים, היאך אנו פוטרין זה את זה מיין ומהבדלה, אחרי שאין אנו לא יושבים ולא מסובין? ושמא יש לומר: מתוך שקובעין עצמן כדי לצאת ידי הבדלה — קבעי נמי אכולה מילתא. ולכך נאה וטוב למבדיל, וגם לשומעים, שישבו בשעת הבדלה שאז יהיה נראה כקבע — ופוטר אותם. **כל** המוגמרות מברכין עליהן בורא עצי בשמים — אף על גב שנשרפו ואין עצי בשמים בעין.

ועל ההדס שבכל מקום — בעל הלכות גדולות לא גריס "תיובתא", ומשני: תנא הדס וכל דדמי ליה. כלומר: שעיקרו לריח, לאפוקי תפוחים וחבושים שאין עיקרן לריח, אלא לאכול. ומי שהולך בבית שיש שם בשמים, ויש שם מיני בשמים שמריח בהן, ומספקא ליה אי ממין עץ אי ממין אדמה הוא, יש מפרשים שמברך "שהכל נהיה בדברו", דעל כולן אם ברך "שהכל" — יצא. והרב רבינו משה מקוצי היה אומר שיברך "בורא מיני בשמים".

משחא כבישא — פירש רבינו חננאל: שמענו מרבותינו שכובשין שומשמין וורד ועצי בשמים זמן מרובה, וקולטין השומשמין ריח של בשמים, וסוחטים וטוחנים אותם, ויש בו ריח של בשמים. ומשחא טחינא קרוב לטחינתו נותנים עליהם עצי בשמים, ואינו קולט כל כך הריח.

שמן

תוספות

שמן והדס — האי שמן — להריח הוא. דאי להעביר הזוהמא — הא אמרינן בפרק "אלו דברים" (לקמן נג,א) דאין מברכין עליו.

הכי אמר רבא הלכתא כבית הלל ולא היא לאשתמוטי נפשיה הוא דקא עביד — כך כתוב בספרים שלנו ובפירוש רש"י. אבל רב אלפס פסק כרבא, משמע שלא היה גורס בספרו "ולא היא" וכו'.

האי מאן דמורח באתרוגא וחבושא מברך וכו' — ודוקא כשמריח בהם, אבל אם בא לאכול מהם — אין לברך ברכת ריח, כי אם ברכת אכילה.

באוכלי

רש"י

סמלק — "יסמין" קורין לו בלשון ישמעאל, והוא מין עשב שיש בו שלש שורות של עלין זו למעלה מזו ושלשה עלין לכל שורה. **חלפי דימא** = בושם שקורין אשפי"ג. והוא שבולת נרד, ועשוי כעין גבעולי פשתן, דאשכחן גבעולין דאיקרי עץ. **נרקום** = חבצלת השרון, בהלכות גדולות. **דגינוניתא** — הגדל בגינה. **סיגלי** = ויול"ש בלעז. **חבושין** — קודוניי"ש בלעז. **להתנאות** — ליהנות. **כלבנון** — שמריחין עליו ופרחיו. **יפה לו אומנתו** — ואפילו בורסי נאה לו אומנתו בעיניו. ועשה הקדוש ברוך הוא כן שלא יחסר העולם אומנות. **קורא** — רך הגדל בדקל, תלה אותו לחזיר והוא יגלגלנו באשפה שזו היא אומנתו. **אבוקה כשני בני אדם** — לענין היוצא בלילה, דאמר מר: אל יצא אדם יחידי בלילה. **וירח כשלשה** — ויש חלוק בין שנים לשלשה, כדלקמן. **לאחד נראה** — השד ומזיקו. **היא מוצאת והיא שלחה וגו'** — ואילו בהדיא לא אמרה: "אלו הסימנים של יהודה הם, ולו אני הרה", אלא: לאיש אשר אלה לו אנכי הרה, אם יודה — יודה, ואם לאו — אשרף, ולא אלבין פניו. **שמן והדס** — בסוף הסעודה. שמן — לסוך ידיו להעביר זוהמת האוכלים, והדס — להריח, כמו שאמרנו. **אני אכריע** — לצד בית שמאי. **זכינו לריחו ולסיכתו** — כגון משחא כבישא, הלכך שמן עדיף. **ולא היא** — לא אמר רבא הלכתא כבית הלל, אלא רב פפא אכסיף לפי שטעה, והשמיט עצמו בכך. **שמן ויין** — זהו יין שלאחר המזון, ואין זה כוס של ברכה. **חוזר ומברך על היין** — כגון בחול, שאין היין קבע, ואין היין שלפני המזון פוטרו. **שמן בימינו** — לפי שעליו מברך תחלה. **מברך על השמן** — "בורא שמן ערב". **וטחו בראש השמש** — כדי שלא יצא בידיו מבושמות בשוק, שגנאי הוא לתלמיד חכם. **שחשודים על משכב זכור** — מבשמין עצמם כדי שיתאוו להם. **ושערו כבגדו דמי** — דלא שכיח ביה זיעה. **ואמרי לה כגופו** — דשכיח ביה זיעה. **משום חשדא** — של זנות. **דלא קביע ליה עידנא** — שלא קבעו לו רבו קביעות ללמדו בלילה. **בפנתא** = אנפוני"א בלעז, שעל גבי הרגל. **גילדא** = עקב, שקורין 5שול"א. **בימות הגשמים** — הטיט מכסהו. **אפילו היא אשתו** — שאין הכל מכירין בה וחושדין אותו. דקרו ליה **פושע** — מתעצל. **בקדושא דבי שמשי** — ששותה כוס של קידוש בשבת בלילה.

משנה

אָמַר רַב גִּידֵל אָמַר רַב: הַאי סְמָלָק מְבָרְכִין עָלָיו "בּוֹרֵא עֲצֵי בְשָׂמִים". אָמַר רַב חֲנַנְאֵל אָמַר רַב: הֲנֵי חִלְפֵי דִימָא מְבָרְכִין עָלָיו "בּוֹרֵא עֲצֵי בְשָׂמִים". אָמַר מָר זוּטְרָא: מַאי קְרָאָה - "וְהִיא הֶעֱלָתֵם הַגַּגָּה וַתִּטְמְנֵם בְּפִשְׁתֵּי הָעֵץ". רַב מְשַׁרְשִׁיָא אָמַר: הַאי נַרְקוֹם דְּגִינוֹנִיתָא מְבָרְכִין עָלָיו "בּוֹרֵא עֲצֵי בְשָׂמִים", דְּדַבְרָא - "בּוֹרֵא עֲשָׂבֵי בְשָׂמִים". אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: הֲנֵי סִיגְלֵי מְבָרְכִין עָלָיו "בּוֹרֵא עֲשָׂבֵי בְשָׂמִים". אָמַר מָר זוּטְרָא: הַאי מַאן דְּמוֹרַח בְּאֶתְרוֹגָא אוֹ בַּחֲבוּשָׁא אוֹמֵר: "בָּרוּךְ שֶׁנָּתַן רֵיחַ טוֹב בַּפֵּרוֹת". אָמַר רַב יְהוּדָה: הַאי מַאן דְּנָפִיק בְּיוֹמֵי נִיסָן וְחָזֵי אִילָנֵי דְּקָא מְלַבְלְבֵי, אוֹמֵר: "בָּרוּךְ שֶׁלֹּא חִיסַּר בְּעוֹלָמוֹ כְּלוּם וּבָרָא בוֹ בְּרִיּוֹת טוֹבוֹת וְאִילָנוֹת טוֹבוֹת לְהִתְנָאוֹת בָּהֶן בְּנֵי אָדָם". אָמַר רַב זוּטְרָא בַּר טוּבִיָּה אָמַר רַב: מְנַיִן שֶׁמְּבָרְכִין עַל הָרֵיחַ - שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל יָהּ", אֵיזֶהוּ דָּבָר שֶׁהַנְּשָׁמָה נֶהֱנֵית מִמֶּנּוּ וְאֵין הַגּוּף נֶהֱנֶה מִמֶּנּוּ - הֱוֵי אוֹמֵר: זֶה הָרֵיחַ. וְאָמַר רַב זוּטְרָא בַּר טוּבִיָּה אָמַר רַב: עָתִידִים בַּחוּרֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁיִּתְּנוּ רֵיחַ טוֹב כַּלְּבְנוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: "יִלְּכוּ יוֹנְקוֹתָיו וִיהִי כְזַיִת הוֹדוֹ וְרֵיחַ לוֹ כַּלְּבָנוֹן". וְאָמַר רַב זוּטְרָא בַּר טוּבִיָּה אָמַר רַב, מַאי דִּכְתִיב: "אֶת הַכֹּל עָשָׂה יָפֶה בְּעִתּוֹ"? מְלַמֵּד, שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד יָפֶה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוּמָנְתּוֹ בְּפָנָיו. אָמַר רַב פַּפָּא, הָיְינוּ דְּאָמְרִי אֱינָשֵׁי: "תְּלֵה לֵיהּ קוֹרָא לְדֶבֶר אַחֵר - וְאִיהוּ דִּידֵיהּ עָבֵיד". וְאָמַר רַב זוּטְרָא בַּר טוּבִיָּה אָמַר רַב: אֲבוּקָה כִּשְׁנַיִם, וְיָרֵחַ כִּשְׁלֹשָׁה. אִיבַּעְיָא לְהוּ: אֲבוּקָה כִּשְׁנַיִם בַּהֲדֵי דִּידֵיהּ, אוֹ דִּילְמָא אֲבוּקָה כִּשְׁנַיִם לְבַר מִדִּידֵיהּ? - תָּא שְׁמַע: וְיָרֵחַ כִּשְׁלֹשָׁה; אִי אָמְרַתְּ בִּשְׁלָמָא בַּהֲדֵי דִּידֵיהּ - שַׁפִּיר, אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ לְבַר מִדִּידֵיהּ - אַרְבָּעָה לָמָּה לִי? וְהָאמַר מָר: לְאֶחָד - נִרְאֶה וּמַזִּיק, לִשְׁנַיִם - נִרְאֶה וְאֵינוֹ מַזִּיק, לִשְׁלֹשָׁה - אֵינוֹ נִרְאֶה כָּל עִיקָּר! אֶלָּא לָאו שְׁמַע מִינָּהּ: אֲבוּקָה כִּשְׁנַיִם בַּהֲדֵי דִּידֵיהּ, שְׁמַע מִינָּהּ. וְאָמַר רַב זוּטְרָא בַּר טוּבִיָּה אָמַר רַב, וְאָמְרִי לֵהּ אָמַר רַב חָנָא בַּר בִּיזְנָא אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן חֲסִידָא, וְאָמְרִי לֵהּ אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי: נוֹחַ לוֹ לְאָדָם שֶׁיִּפִּיל עַצְמוֹ לְתוֹךְ כִּבְשָׁן הָאֵשׁ וְאַל יַלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בְּרַבִּים, מִנְּלַן - מִתָּמָר, שֶׁנֶּאֱמַר: "הִיא מוּצֵאת" וגו'. תָּנוּ רַבָּנַן: הֵבִיאוּ לְפָנָיו שֶׁמֶן וְהֶדֶס, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: מְבָרֵךְ עַל הַשֶּׁמֶן וְאַחַר כָּךְ מְבָרֵךְ עַל הַהֶדֶס. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: מְבָרֵךְ עַל הַהֶדֶס וְאַחַר כָּךְ מְבָרֵךְ עַל הַשֶּׁמֶן. אָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל: אֲנִי מַכְרִיעַ, שֶׁמֶן - זְכִינוּ לְרֵיחוֹ וְזָכִינוּ לְסִיכָתוֹ, הֶדֶס - לְרֵיחוֹ זָכִינוּ, לְסִיכָתוֹ לֹא זָכִינוּ. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: הֲלָכָה כְּדִבְרֵי הַמַּכְרִיעַ. רַב פַּפָּא אִיקְּלַע לְבֵי רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב אִיקָּא, אֵיתִיתוּ לְקַמֵּיהוּ שֶׁמֶן וַהֲדֵס, שְׁקַל רַב פַּפָּא בָּרִיךְ אַהֲדֵס בְּרִישָׁא וַהֲדַר בָּרִיךְ אַשֶּׁמֶן. אָמַר לֵיהּ: לָא סָבַר לַהּ מָר הֲלָכָה כְּדִבְרֵי הַמַּכְרִיעַ?! - אָמַר לֵיהּ, הָכִי אָמַר רָבָא: הֲלָכָה כְּבֵית הִלֵּל. וְלָא הִיא, לְאִשְׁתְּמוֹטֵי נַפְשֵׁיהּ הוּא דַּעֲבַד. תָּנוּ רַבָּנַן: הֵבִיאוּ לִפְנֵיהֶם שֶׁמֶן וְיַיִן, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: אוֹחֵז הַשֶּׁמֶן בִּימִינוֹ וְאֶת הַיַּיִן בִּשְׂמֹאלוֹ, מְבָרֵךְ עַל הַשֶּׁמֶן וְחוֹזֵר וּמְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן; בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים: אוֹחֵז אֶת הַיַּיִן בִּימִינוֹ וְאֶת הַשֶּׁמֶן בִּשְׂמֹאלוֹ, מְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן וְחוֹזֵר וּמְבָרֵךְ עַל הַשֶּׁמֶן. וְטָחוֹ בְּרֹאשׁ הַשַّמָּשׁ, וְאִם שַׁמָּשׁ תַּלְמִיד חָכָם הוּא - טָחוֹ בְּכוֹתֶל, מִפְּנֵי שֶׁגְּנַאי לְתַלְמִיד חָכָם לָצֵאת לַשּׁוּק כְּשֶׁהוּא מְבוּשָׂם. תָּנוּ רַבָּנַן: שִׁשָּׁה דְּבָרִים גְּנַאי לוֹ לְתַלְמִיד חָכָם: אַל יֵצֵא כְּשֶׁהוּא מְבוּשָׂם לַשּׁוּק, וְאַל יֵצֵא יְחִידִי בַּלַּיְלָה, וְאַל יֵצֵא בְּמַנְעָלִים הַמְטוּלָּאִים, וְאַל יְסַפֵּר עִם אִשָּׁה בַּשּׁוּק, וְאַל יָסֵב בַּחֲבוּרָה שֶׁל עַמֵּי הָאָרֶץ, וְאַל יְכַנֵּס בָּאַחֲרוֹנָה לְבֵית הַמִּדְרָשׁ; וְיֵשׁ אוֹמְרִים: אַף לֹא יַפְסִיעַ פְּסִיעָה גַּסָּה, וְאַל יְהַלֵּךְ בְּקוֹמָה זְקוּפָה. "אַל יֵצֵא כְּשֶׁהוּא מְבוּשָׂם לַשּׁוּק" - אָמַר רַבִּי אַבָּא בְּרֵיהּ דְּרַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: בְּמָקוֹם שֶׁחֲשׁוּדִים עַל מִשְׁכַּב זָכוּר. אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: לָא אָמְרַן אֶלָּא בְּבִגְדוֹ, אֲבָל בְּגוּפוֹ - זִיעָה מַעֲבְרָא לֵיהּ. אָמַר רַב פַּפָּא: וּשְׂעָרוֹ כְּבִגְדוֹ דָּמֵי; וְאָמְרִי לֵהּ, כְּגוּפוֹ דָּמֵי. "וְאַל יֵצֵא יְחִידִי בַּלַּיְלָה" - מִשּׁוּם חֲשָׁדָא, וְלָא אָמְרַן אֶלָּא דְּלָא קְבִיעַ לֵיהּ עִידָּנָא, אֲבָל קְבִיעַ לֵיהּ עִידָּנָא - מֵידַע יָדֵיעַ דְּלִעְדָּנֵיהּ קָא אָזֵיל. "וְאַל יֵצֵא בְּמַנְעָלִים הַמְטוּלָּאִים" - מְסַיֵּיעַ לֵיהּ לְרַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא, דְּאָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא: גְּנַאי הוּא לְתַלְמִיד חָכָם שֶׁיֵּצֵא בְּמַנְעָלִים הַמְטוּלָּאִים. אִינִי?! וְהָא רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא נָפִיק! אָמַר מָר זוּטְרָא בְּרֵיהּ דְּרַב נַחְמָן: בִּטְלָאי עַל גַּבֵּי טְלָאי. וְלָא אָמְרַן אֶלָּא בְּפַנְתָּא, אֲבָל בְּגִילְדָּא - לֵית לָן בֵּהּ; וּבְפַנְתָּא לָא אָמְרַן אֶלָּא בְּאוֹרְחָא אֲבָל בְּבֵיתָא - לֵית לָן בָּהּ; וְלָא אָמְרַן אֶלָּא בִּימוֹת הַחַמָּה, אֲבָל בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים - לֵית לָן בֵּהּ. "וְאַל יְסַפֵּר עִם אִשָּׁה בַּשּׁוּק" - אָמַר רַב חִסְדָּא: וַאֲפִילּוּ הִיא אִשְׁתּוֹ. תַּנְיָא נַמִי הָכִי: אֲפִילּוּ הִיא אִשְׁתּוֹ, וַאֲפִילּוּ הִיא בִּתּוֹ, וַאֲפִילּוּ הִיא אֲחוֹתוֹ - לְפִי שֶׁאֵין הַכֹּל בְּקִיאִין בִּקְרוֹבוֹתָיו. "וְאַל יָסֵב בַּחֲבוּרָה שֶׁל עַמֵּי הָאָרֶץ" - מַאי טַעְמָא? דִּילְמָא אָתֵי לְאִמְשׁוֹכֵי בַּתְרֵייהוּ. "וְאַל יְכַנֵּס אַחֲרוֹנָה לְבֵית הַמִּדְרָשׁ" - מִשּׁוּם דְּקָרוּ לֵיהּ "פּוֹשֵׁעַ". "וְיֵשׁ אוֹמְרִים: אַף לֹא יַפְסִיעַ פְּסִיעָה גַּסָּה" - דְּאָמַר מָר: פְּסִיעָה גַּסָּה נוֹטֶלֶת אֶחָד מֵחָמֵשׁ מֵאוֹת עֵינָיו שֶׁל אָדָם. מַאי תַּקַּנְתֵּיהּ? לְהַדְרֵיהּ בְּקִדּוּשָׁא דְּבֵי שְׁמֵשֵׁי. "וְאַל יְהַלֵּךְ בְּקוֹמָה זְקוּפָה" - דְּאָמַר מָר: הַמְהַלֵּךְ בְּקוֹמָה זְקוּפָה אֲפִילּוּ אַרְבַּע אַמּוֹת, כְּאִילּוּ דּוֹחֵק רַגְלֵי שְׁכִינָה, דִּכְתִיב: "מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ".

משנה

הגמרא דנה מה מברכים על ריח הבא מעשב קשה: **אָמַר רַב גִּידֵל אָמַר רַב, הַאי** – זה **הסִּמְלָק** [–מין עשב, שיש בו שלש שורות עלים זו למעלה מזו, ובכל שורה שלושה עלים], **מְבָרְכִין עָלָיו** – על ריחו **'בּוֹרֵא עֲצֵי בְשָׂמִים'**, ואף שהוא עשב, ועל ריח הבא מעשב מברכים 'בורא עשבי בשמים', כיון שהוא קשה מברכים עליו כברכת העץ. **אָמַר רַב חֲנַנְאֵל אָמַר רַב, הָנֵי** [–אלו] **חִלְפֵּי דִּימָא** – שבולת נרד, והוא צמח העשוי כגבעולי פשתן, **מְבָרְכִין עֲלֵיהוּ** – על ריחם **'בּוֹרֵא עֲצֵי בְשָׂמִים'**, שכיון שהם קשים מברכים עליהם כברכת העץ.

טעם הדבר שעל ריח הבא מעשב קשה מברכים כברכת העץ, משום שהוא נקרא 'עץ'. הגמרא מביאה מקור לדבר זה מן הכתוב, שאף גבעולים קרויים 'עץ': **אָמַר מַר זוּטְרָא, מַאי קְרָאָה** – מהו הפסוק ממנו יש ללמוד שגבעולים קרויים 'עץ', שנאמר במרגלים ששלח יהושע לתור את ארץ כנען קודם כניסתם לארץ, ובאו לירחו לבית רחב (יהושע ב ו), **'וְהִיא הֶעֱלָתָם הַגָּגָה וַתִּטְמְנֵם בְּפִשְׁתֵּי הָעֵץ הֲעֲרֻכוֹת לָהּ עַל הַגָּג'**, שהחביאה אותם בפשתן שבגג ביתה. והפשתן אינו עץ אלא גבעול, ואף על פי כן קראו הכתוב 'עץ' ['פשתי העץ'], משום שהוא קשה, ומכאן יש ללמוד לכל עשב קשה שנקרא 'עץ'. ולכן אף לענין ברכה יש לברך עליו 'בורא עצי בשמים' כברכת העץ.

הגמרא דנה בברכת עשבים נוספים שיש מהם קשים: **[אָמַר] רַב מְשַׁרְשִׁיָא (אמר), הַאי** – זה **הנַרְקוֹם** [–חבצלת השרון], אם הוא **דְּגִנּוּנִיתָא** – גדל בגינה, **מְבָרְכִין עָלָיו** – על ריחו **'בּוֹרֵא עֲצֵי בְשָׂמִים'**, משום שהוא קשה. אך אם הוא **דְּדַבְרָא** – גדל בשדה, מברכים על ריחו **'בּוֹרֵא עִשְׂבֵי בְשָׂמִים'**, משום שהוא רך. **אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, הָנֵי סִיגְלֵי** [–דודאים] **מְבָרְכִין עֲלֵיהוּ** – על ריחם **'בּוֹרֵא עִשְׂבֵי בְשָׂמִים'**, מפני שהם רכים.

הגמרא מבארת מה מברכים על ריח טוב הבא מן הפירות: **אָמַר מַר זוּטְרָא, הַאי מַאן דְּמוֹרַח בְּאַתְרוֹנָא אוֹ בְּחַבּוּשָׁא** – המריח ריח טוב באתרוג או בחבוש, וכן בכל פרי הראוי לאכילה, **אוֹמֵר** לפני שמריח **'בָּרוּךְ** אתה ה' אלוהינו מלך העולם **שֶׁנָּתַן רֵיחַ טוֹב בַּפֵּרוֹת'**.

הגמרא מבארת את הברכה על אילנות מלבלבים: **אָמַר רַב יְהוּדָה, הַאי מַאן דְּנָפִיק בְּיוֹמֵי** – היוצא בימי **נִיסָן, וְחָזֵי אִילָנֵי דְּקָא מְלַבְלְבֵי** – ורואה אילנות פרי מלבלבים ומוציאים פרח, **אוֹמֵר 'בָּרוּךְ** אתה ה' אלוהינו מלך העולם, **שֶׁלֹּא חִיסַּר בְּעוֹלָמוֹ כְּלוּם, וּבָרָא בוֹ בְּרִיּוֹת טוֹבוֹת וְאִילָנוֹת טוֹבוֹת, לְהִתְנָאוֹת** [–ליהנות] **בָּהֶן בְּנֵי אָדָם'**.

הגמרא שבה לברכת הריח, ומביאה מקור מן הכתוב שיש לברך עליו: **אָמַר רַב זוּטְרָא בַּר טוֹבִיָּה אָמַר רַב, מְנַיִן שֶׁמְּבָרְכִין עַל הנאת הָרֵיחַ, שֶׁנֶּאֱמַר** (תהילים קנ ו) **'כֹּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל יָהּ'**, ומשמע שאף הנשמה תהלל את ה' על הנאה שנהנית, **וְאֵיזֶהוּ דָּבָר שֶׁהַנְּשָׁמָה נֶהֱנֵית מִמֶּנּוּ וְאֵין הַגּוּף נֶהֱנֶה מִמֶּנּוּ**, שעליו דיבר הכתוב, **הֲוֵי אוֹמֵר זֶה הָרֵיחַ**, מכאן שיש לברך על הריח.

הגמרא מביאה מאמרים נוספים, שאמר רב זוטרא בר טוביה בשם רב: **וְאָמַר רַב זוּטְרָא בַּר טוֹבִיָּה אָמַר רַב, עֲתִידִים בַּחוּרֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁיִּתְּנוּ רֵיחַ טוֹב כְּרִיחַ הַר הַלְּבָנוֹן**, שיש בו ריח טוב מפרחים ועלים הגדלים בו. **שֶׁנֶּאֱמַר** בנבואת הושע על העתיד לבא שישובו ישראל בתשובה שלמה (הושע יד ז), **'יֵלְכוּ יוֹנְקוֹתָיו וִיהִי כַזַּיִת הוֹדוֹ, וְרֵיחַ לוֹ כַּלְּבָנוֹן'**, כלומר ירבו ויתפשטו בניו, ויהי כזית הודם וזיום, ויתנו ריח טוב כלבנון.

וְאָמַר רַב זוּטְרָא בַּר טוֹבִיָּה אָמַר רַב, מַאי דִּכְתִיב – מה ענין הכתוב על מעשה ה' בעולם (קהלת ג יא), **'אֶת הַכֹּל עָשָׂה יָפֶה בְּעִתּוֹ', מְלַמֵּד, שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד** מבני האדם **יָפֶה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוּמָּנָתוֹ בְּפָנָיו**, כלומר, עשה הקדוש ברוך הוא שתהיה מלאכתו יפה בעיניו, ואף העוסק במלאכה בזויה, כגון מעבד עורות שהיא מלאכה המדיפה ריח רע. מוסיפה הגמרא: **אָמַר רַב פַּפָּא, הַיְינוּ דְּאָמְרִי אִינְשֵׁי** – זו האימרה שרגילים אנשים לומר, **תְּלֵה לֵיהּ קוֹרָא לְדָבָר אֶחָד** – תלה חלק הרך שבדקל לחזיר בצוארו, שיאכלנו בעודו נקי, **וְאִיהוּ דִּידֵיהּ עָבִיד** – והוא יעשה כמנהגו וכהרגלו לנבור באשפה, ואף את הקורא יגלגל באשפה וילכלכנו. וכך אדם העוסק במלאכה בזויה, אף אם תתן לו פרנסתו בדרך אחרת מכובדת יותר, עדיין ימשיך לעסוק במלאכתו הבזויה, מפני שהיא נאה בעיניו.

מבואר בגמרא (פסחים קיב:), שלא יצא אדם יחידי בלילה מפני המזיקים. הגמרא מבארת שיש אופנים שהמזיקים נמנעים מלהזיק, ובהם יכול אדם לצאת יחידי בלילה: **וְאָמַר רַב זוּטְרָא בַּר טוֹבִיָּה אָמַר רַב, אֲבוּקָה כְּשְׁנַיִם** – כשני בני אדם, לענין הסכנה לצאת יחידי בלילה, **וְיָרֵחַ כְּשִׁלְשָׁה** בני אדם. ויש חילוק בין שנים לשלושה לגבי השמירה מהמזיקים, וכמבואר בגמרא בסמוך.

הגמרא מבארת את דברי רב. מסתפקת הגמרא: **אִיבַּעְיָא לְהוּ** – הסתפקו בני הישיבה, מה שאמר רב **'אֲבוּקָה כְּשְׁנַיִם'**, כוונתו שהיא נחשבת כשנים **בַּהֲדֵי דִּידֵיהּ** – ביחד עם ההולך עצמו, שהאבוקה היא כאדם נוסף מלבדו, **אוֹ דִּילְמָא** – או שמא כוונתו **'אֲבוּקָה כְּשְׁנַיִם' לְבַר מִדִּידֵיהּ** – מלבד ההולך עצמו, ויחד עם ההולך נחשב שיש כאן שלושה.

מוכיחה הגמרא: **תָּא שְׁמַע** – בא ושמע ראיה לפשוט את הספק, שכן הוסיף רב ואמר, **'וְיָרֵחַ כְּשִׁלְשָׁה'**. מבארת הגמרא את הראיה, **אִי אָמְרַת כְּשִׁלְמָא** – אם תאמר שכוונת רב 'אבוקה כשנים וירח כשלשה' **בַּהֲדֵי דִּידֵיהּ** – ביחד עם ההולך עצמו, **שַׁפִּיר** – מובן הדבר, לפי שיש מעלה בשני בני אדם לגבי השמירה מהמזיקים ויש מעלה רבה יותר בשלושה, כמבואר בסמוך, ועל כך אמר רב שאבוקה כשנים וירח כשלושה. **אֶלָּא אִי אָמְרַת** – אבל אם תאמר שכוונת רב **לְבַר מִדִּידֵיהּ** – מלבד ההולך עצמו, נמצא ש'אבוקה כשנים' היינו כשלושה יחד עם ההולך, ו'ירח כשלושה' היינו כארבעה יחד עם ההולך, ויש לשאול על כך, **אַרְבָּעָה לָמָּה לִי** – מה המעלה בכך שנחשב כארבעה לגבי השמירה ממזיקים, **וְהָאָמַר מַר** – והלא נאמרה שמועה בשם אחד החכמים, שכך היא דרכו של המזיק, **לְאָדָם אֶחָד** ההולך לבדו הוא **נִרְאֶה וּמַזִּיק לוֹ, לִשְׁנַיִם** ההולכים הוא **נִרְאֶה וְאֵינוֹ מַזִּיק** להם, **לִשְׁלֹשָׁה** ההולכים **אֵינוֹ נִרְאֶה כָּל עִיקָּר** [–כלל]. וכיון שאף בשלושה הוא אינו נראה, אם כן אין כל מעלה בארבעה יותר משלושה, ומה בא רב ללמדנו בכך שירח כשלושה. **אֶלָּא לָאו שְׁמַע מִינָּהּ** – אלא ודאי יש להוכיח מכאן, ש**'אֲבוּקָה כְּשְׁנַיִם'** היינו **בַּהֲדֵי דִּידֵיהּ** – ביחד עם ההולך, שהאבוקה היא כאדם נוסף מלבדו. מסיקה הגמרא: **שְׁמַע מִינָּהּ** – אכן יש להוכיח כן.

הגמרא מביאה מאמר בחומרת האיסור להלבין פני חבירו ברבים: **וְאָמַר רַב זוּטְרָא בַּר טוֹבִיָּה אָמַר רַב, וְאָמְרִי לָהּ** – ויש אומרים ששמועה זו **אָמַר רַב חִנָּא בַּר בִּיזְנָא אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן חֲסִידָא, וְאָמְרִי לָהּ** – ויש אומרים ששמועה זו **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מְשׁוּם** [–בשם] **רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי, נוֹחַ** [–עדיף] **לוֹ לָאָדָם שֶׁיַּפִּיל עַצְמוֹ לְתוֹךְ כִּבְשָׁן הָאֵשׁ** להישרף, **וְאַל יַלְבִּין** את **פְּנֵי חֲבֵרוֹ** [–יבישו] **בָּרַבִּים**. שואלת הגמרא: **מְנָלָן** – מנין אנו לומדים דבר זה. משיבה הגמרא: **מִתָּמָר, שֶׁנֶּאֱמַר** לאחר שהרתה מחמיה יהודה, והוא לא ידע שממנו הרתה, וציוה להוציאה לשרפה מפני שחשד בה שזינתה (בראשית לח כה), **'הִיא מוּצֵאת וגו'** וְהִיא שָׁלְחָה אֶל חָמִיהָ לֵאמֹר, לְאִישׁ אֲשֶׁר אֵלֶּה לּוֹ אָנֹכִי הָרָה, וַתֹּאמֶר הַכֶּר נָא לְמִי הַחֹתָמֶת וְהַפְּתִילִים וְהַמַּטֶּה הָאֵלֶּה', שכאשר הוציאו אותה לשריפה, שלחה ליהודה את הסימנים שנתן לה, ואמרה 'לבעל סימנים אלו אני הרה', ולא אמרה במפורש 'אלו הסימנים של יהודה הם, ולו אני הרה'. וחשבה בליבה, אם יהודה יודה שממנו אני הרה, אנצל מן השריפה, אך אם לא יודה, לא אומר זאת במפורש, משום שהוא יתבייש בכך, ומוטב שאשרף בכבשן האש ולא אלבין את פניו ברבים.

עד כאן הובאו כמה מאמרים שאינם מענין הפרק, שאמרם רב זוטרא בר טוביה בשם רב. הגמרא שבה לדין ברכת הריח, ומבארת את סדר הקדימה בברכות הריח של שמן ושל הדס: **תָּנוּ רַבָּנַן** בברייתא, **הֵבִיאוּ לְפָנָיו** בסוף הסעודה **שֶׁמֶן** אפרסמון לסוך בו את ידיו להעביר מהם את זוהמת המאכל, וברכתו 'בורא שמן ערב', **וְעִמּוֹ הֵבִיאוּ הֲדַס** כדי להריח בו, וברכתו 'בורא עצי בשמים', **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, מְבָרֵךְ** תחילה **עַל רֵיחַ הַשֶּׁמֶן, וְאַחַר כָּךְ מְבָרֵךְ עַל רֵיחַ הַהֲדַס. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, מְבָרֵךְ** תחילה **עַל הַהֲדַס, וְאַחַר כָּךְ מְבָרֵךְ עַל הַשֶּׁמֶן. אָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל, אֲנִי אַבְרִיעַ** לצד בית שמאי, בכך שאביא טעם

המשך בעמוד קלב

משנה

המשנה עוסקת בדין ברכת עיקר וטפל.

הֵבִיאוּ לְפָנָיו מָלִיחַ – כל דבר מלוח מאוד, ואוכל ממנו **תְּחִלָּה**, **וְהֵבִיאוּ פַּת עִמּוֹ** להפיג טעם מליחותו. **מְבָרֵךְ עַל הַמָּלִיחַ** ברכתו הראויה לו **וּפוֹטֵר** בזה **אֶת הַפַּת**, לפי שֶׁ**הַפַּת טְפֵלָה לוֹ**, שהרי אינו תאב לאכול את הפת, ואינו אוכלה אלא בשביל שהמלח לא יזיק לגרונו. **זֶה הַכְּלָל, כֹּל שֶׁהוּא עִיקָּר וְעִמּוֹ טְפֵלָה, מְבָרֵךְ עַל הָעִיקָּר וּפוֹטֵר** בזה **אֶת הַטְּפֵלָה**.

גמרא

במשנתנו מבואר שהפת טפלה למליח. הגמרא תמהה על כך: **וּמִי אִיכָּא מִידִי** – וכי קיים דבר כזה **דְּהָוֵי מָלִיחַ עִיקָּר וּפַת טְפֵלָה לוֹ**, והלא אדרבה, הפת היא העיקר ושאר הדברים טפלים לה.

משיבה הגמרא: **אָמַר רַב אֲחָא בְּרֵיהּ דְּרַב עַוִּירָא אָמַר רַב אַשִׁי, בְּאוֹכְלֵי פֵּירוֹת גְּנוֹסָר שָׁנוּ** – המשנה מדברת באוכלי פירות ארץ ים כנרת, שהם מתוקים ביותר ואינם נאכלים אלא עם מלח הרבה כדי שמתיקותם לא תזיק לגרון, ובשביל להחליש חריפותו של המלח אוכלים פת עמם, ונמצא שהפת טפלה לפירות, ולכן מברך על הפירות ופוטר את הפת.

הגמרא מספרת בענין פירות גינוסר: **אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה, כִּי הֲוָה אָזְלִינַן בְּתָרֵיהּ** – כשאנחנו, התלמידים, הלכנו אחרי **דְּרַבִּי יוֹחָנָן לְמִיכַל** [–לאכול] **פֵּירוֹת גְּנוֹסָר, כִּי הֲוִינַן בֵּי מֵאָה** – כשהיינו מאה תלמידים **מַנְקְטִינַן לֵיהּ לְכָל חַד וְחַד עֲשָׂרָה עֲשָׂרָה** – ליקטנו לו כל אחד ואחד עשרה פירות, **וְכִי הֲוִינַן בֵּי עֲשָׂרָה מַנְקְטִינַן לֵיהּ כָּל חַד וְחַד מֵאָה מֵאָה** – וכשהיינו עשרה תלמידים, ליקטנו לו כל אחד מאה פירות, כך שסך הכל היה לו אלף פירות, **וְכָל מֵאָה מִינֵּיהוּ הֲוָה מַחֲזִיק לְהוּ צַנָּא בַּר תְּלָתָא סָאֵי** – והפירות היו בגודל כזה שכל מאה פירות היו ממלאים סל של שלשה סאים, כך שבסך הכל היה לפני רבי יוחנן שלשים סאה פירות גינוסר, **וְאָכִיל לְהוּ** – ואכל כל אותם הפירות, **וּמַשְׁתְּכַע דְּלָא טָעִים זִיוּנָא** – ונשבע שלא טעם דבר המזין.

הגמרא מתקנת את גירסת השמועה. מקשה הגמרא: **זִיוּנָא סָלְקָא דַּעְתָּךְ** – וכי עלה על דעתך שאמר רבי יוחנן שלא טעם דבר המזין, והלא כל דבר אכילה הוא בכלל זה. משיבה הגמרא: **אֶלָּא אֵימָא מְזוֹנָא** – אלא אמור שרבי יוחנן נשבע שלא טעם דבר 'מזון', שהוא דבר הסועד את הלב.

הגמרא מוסיפה לספר בענין זה: **רַבִּי אֲבָהוּ אָכִיל** מפירות גינוסר **עַד דַּהֲוָה שָׁרִיק לֵיהּ דּוּדְבָא מֵאַפּוּתֵיהּ** – עד שהזבוב היה מחליק ממצחו מחמת השמנונית שיצאה עליו והיה בשרו מחליק מאוד.

וְרַב אַמִּי וְרַב אַסִּי הֲווּ אָכְלִי מפירות גינוסר **עַד דְּנָתוּר מָזֵיהוּ** – עד ששערותיהם היו נושרות.

רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ הֲוָה אָכִיל מפירות גינוסר **עַד דְּמָרִיד** – עד שדעתו היתה נטרפת עליו לפי שעה. והיה מסרב לשוב לביתו. **וְאָמַר לְהוּ רַבִּי יוֹחָנָן לְרַבִּי נִשִּׂיאָה** – וכיון שראה זאת רבי יוחנן, חברו, היה אומר לאנשי בית הנשיא שיסייעו בדבר, **וַהֲוָה מְשַׁדַּר לֵיהּ רַבִּי יְהוּדָה נְשִׂיאָה בָּאלוּשֵׁי אַבַּתְרֵיהּ** – והיה שולח רבי יהודה הנשיא חבורת אנשים לחפש אחריו **וּמַיְיתֵי לֵיהּ לְבֵיתֵיהּ** – והיו מביאים את ריש לקיש לביתו.

הגמרא ממשיכה לספר על עניינים מופלגים נוספים: **כִּי אֲתָא** – כשבא **רַב דִּימִי, אָמַר, עִיר אַחַת הָיְתָה לוֹ לְיַנַּאי הַמֶּלֶךְ** בְּמקום שנקרא **הַר הַמֶּלֶךְ, שֶׁהָיוּ מוֹצִיאִים מִמֶּנָּה שִׁשִּׁים רִבּוֹא סִפְלֵי טָרִית** – שש מאות אלף ספלים מלאים חתיכות דג טונה חתוך **לְקוֹצֵי תְּאֵנִים** – למאכל פועלים העוסקים בקציצת תאנים **מֵעֶרֶב שַׁבָּת לְעֶרֶב שַׁבָּת**, שהיו הפועלים מרובים עד שכמות עצומה זו היתה נצרכת למאכלם.

כִּי אֲתָא רָבִין, אָמַר, אִילָּן אֶחָד הָיָה לוֹ לְיַנַּאי הַמֶּלֶךְ בְּהַר הַמֶּלֶךְ, וקננו בה צפורים רבות מאוד עד שֶׁ**הָיוּ מוֹרִידִים מִמֶּנּוּ אַרְבָּעִים סְאָה גּוֹזְלוֹת מִשָּׁלֹשׁ בְּרֵיכוֹת** [–מחזור הטלת ביצים] **בְּחֹדֶשׁ**, כלומר, שלש פעמים בחודש היו מורידים ממנו כך.

כִּי אֲתָא רַבִּי יִצְחָק, אָמַר, עִיר אַחַת הָיְתָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְפָנֵי החורבן **וּגוֹפְנִית שְׁמָהּ**, שהיתה מרובת אוכלוסין כל כך עד שֶׁבין כל אנשיה **הָיוּ בָהּ שְׁמֹנִים זוּגוֹת אַחִים כֹּהֲנִים נְשׂוּאִים לִשְׁמֹנִים זוּגוֹת אֲחָיוֹת כֹּהֲנוֹת**, והרי אין דבר זה מצוי כל כך ששני אחים יהיו נשואים דווקא לשתי אחיות, וכל שכן ששני האחים יהיו כהנים ושתי האחיות כהנות, ומאחר שבעיר זו אירעו מאה ששים נשואין כאלה, אין זה אלא מפני שהיתה בה אוכלוסיה רבה ביותר. **וְעִכְשָׁיו** [בזמן הגמרא] **כָּרְקוּ רַבָּנָן** בארץ בבל **מֵעִיר פּוֹרָא וְעַד עִיר נַהְרְדְּעָא, וְלֹא אִשְׁכָּחוּ** – ולא מצאו אפילו זוג אחד של נשואין כאלה, **כַּר מִבְּנָתֵיהּ** – חוץ משתי בנותיו **דְּרַב חִסְדָּא, דַּהֲווּ נְסִיבָן** – שהיו נשואות לשני אחים, **לְרָמִי בַּר חָמָא וּלְמַר עוּקְבָא בַּר חָמָא, וְאַף עַל גַּב דְּאִינְהִי הֲווּ כָּהֲנָתָא** – ואף זה לא היה בדיוק כמו בעיר גופנית כי אף על גב שבנות רב חסדא היו כהנות, **אִינְהוּ לֹא הֲווּ כָּהֲנֵי** – אבל בעליהן לא היו כהנים. ומזה מוכח שישראל נתמעטו מאוד אחרי החורבן עד שבכל ארץ בבל היו הרבה פחות יהודים ממה שהיה בעיר אחת בארץ ישראל לפני החורבן.

משנתנו עוסקת באכילת מליח. הגמרא מביאה מאמר נוסף בענין מלח: **אָמַר רַב, כָּל סְעוּדָה שֶׁאֵין בָּהּ מֶלַח, אֵינָהּ חשובה סְעוּדָה.** מאמר דומה: **אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל סְעוּדָה שֶׁאֵין בָּהּ שָׂרִיף** – תבשיל לח שיש בו מרק, **אֵינָהּ** חשובה **סְעוּדָה.**

משנה

נאמר בתורה (דברים ח ט) 'וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ', וזו היא מצות ברכת המזון. משנתנו מבררת איזו אכילה מחייבת בברכת המזון.

אָכַל אחד משבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל, כגון, **עֲנָבִים וּתְאֵנִים וְרִמּוֹנִים, מְבָרֵךְ אַחֲרֵיהֶם שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת** של ברכת המזון, **דִּבְרֵי רַבָּן גַּמְלִיאֵל. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים,** מברך **בְּרָכָה אַחַת** (**מֵעֵין שָׁלֹשׁ**), ואין חייב בברכת המזון אלא אחרי אכילת פת בלבד. **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, אֲפִילּוּ אָכַל שֶׁלֶק** – ירק מבושל, **וְהוּא מְזוֹנוֹ,** שסמך עליו להיות מזונו, **מְבָרֵךְ עָלָיו שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת** של ברכת המזון.

המשנה מבארת מה היא הברכה שמברכים לפני שתיית מים: **הַשּׁוֹתֶה מַיִם לְצָמְאוֹ מְבָרֵךְ** לפניהם 'שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ'. **רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר,** מברך לפניהם 'בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת רַבּוֹת וְחֶסְרוֹנָן'.

גמרא

הגמרא מבררת את המקורות לדברי התנאים. שואלת הגמרא: **מַאי טַעְמָא דְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל,** הסובר שכל שהוא משבעת המינים מברכים אחריו ברכת המזון. משיבה הגמרא: **דִּכְתִיב 'אֶרֶץ חִטָּה וּשְׂעֹרָה וגו' וְגֶפֶן וּתְאֵנָה וְרִמּוֹן אֶרֶץ זֵית שֶׁמֶן וּדְבָשׁ'** (דברים ח ח), **וּכְתִיב** אחריו (שם ח ט) **'אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְמִסְכֵּנוּת תֹּאכַל בָּהּ לֶחֶם' וגו', וּכְתִיב** אחריו (שם ח י) **'וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ'**, והיא מצות ברכת המזון, ומשמע שהיא אמורה לגבי כל שבעת המינים המוזכרים באותה הפרשה.

הגמרא מפרשת את המקור של חכמים, הסוברים שאין חייבים בברכת המזון אלא אחרי אכילת לחם: **וְרַבָּנָן** סוברים שהפסוק **'אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְמִסְכֵּנוּת תֹּאכַל בָּהּ לֶחֶם'** (שם ח ט) **הִפְסִיק הָעִנְיָן** של הפרשה, ולכן הפסוק 'וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ' (שם ח י) האמור מיד לאחר מכן לא נאמר אלא לגבי 'לֶחֶם' בלבד [ולא לגבי כל שבעת המינים המוזכרים למעלה].

הגמרא מבארת איך רבן גמליאל דרש פסוק זה. שואלת הגמרא: **וְהָלָא לְרַבָּן גַּמְלִיאֵל נַמִּי** – גם כן הפסוק **'אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְמִסְכֵּנוּת תֹּאכַל בָּהּ לֶחֶם' הִפְסִיק הָעִנְיָן,** ובמה חולק על חכמים. משיבה הגמרא: לרבן גמליאל **הַהוּא מִבָּעֵי לֵיהּ לְמַעוּטֵי** – הפסוק הזה נצרך לפרש את המילה חטה הכתובה בפסוק הקודם ולמעט **הַכּוֹסֵם אֶת הַחִטָּה** – האוכל את גרעיני החטה כמות שהם, שאינו מברך ברכת המזון, שלא נאמר 'וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ' ביחס לחטים ושעורים

המשך בעמוד נד

רש"י

משנה מליח — כל דבר מלוח. **גמרא** פירות גנוסר — פירות ארץ ים כנרת חשובים מן הפת. **זיונא** — משמע מידי דבר אכילה. **מזונא** — דבר הסועד. **דשריך דודבא מאפותיה** = שהחובוב מחליק מצחו. מתוך צהלת פנים בשרו מחליק. **עד דמריד** — דעתו מטרפת. **באלושי** — אוכלוסי בני אדם. **ספלי טרית** — ספלים מלאים חתיכות דג חתוך, שקורים טונינ"א. **לקוצצי תאנים** — למאכל פועלים שקוצצים תאנים, והיו מרובים עד שכל אלו צריכין לדם למאכל. **בריכות** = קובייא"ש בלעז. **משלש בריכות בחדש** — שלש פעמים בחדש מורידים ממנו כך. **שמנים** זוגות **אחים** — שנים שנים אחים היו כולם, וכן נשותיהם. **שריף** — תבשיל לח שיש בו מרק, כמו: שורפה חיה. **משנה** מברך אחריהם שלש **ברכות** — רבן גמליאל לטעמיה, דאמר לעיל בפירקין (לז,א): כל שהוא משבעת המינים מברך אחריו שלש ברכות. **אפילו אכל** שלק — של ירק. **והוא מזונו** — שסמך עליו למזון. **וחסרונן** — צרכי ספוקן. **גמרא** **וברכת** — אבולהו קאי. ובההוא קרא שלש ברכות רמיזי, כדאמרינן בפרק "שלשה שאכלו" (מח,ב). **ארץ הפסיק העניין** — ולא קאי "וברכת" אלא אלחם, דסמיך ליה. **ורבן גמליאל ההוא** — הפסקה לפרושי חטה דכתיב בקרא קמא אתא; ולמעוטי שאם כססה כמות שהיא — אין זו בכלל ברכה, אלא אם כן עשאה לחם. **חמשת המינים** — כולם מין דגן: חטין ושעורין וכוסמין ושבולת שועל ושיפון. כוסמין — מין חטה, שבולת שועל ושיפון — מין שעורה. **מברך עליו** "**בורא מיני מזונות**" — אם עשאו תבשיל. **כל שהוא משבעת המינים** — משאר שבעת המינים האמורים בפסוק, ואינו מין דגן. **אפרי דעץ** "על העץ ועל פרי העץ ועל ארץ חמדה טובה ורחבה" — אתרוייהו קאי, כולה עד סופה. **רב חתים בראש חדש כו'** — אף על גב דדמיא לתרתי. **הכא מאי** — מי מחתמינן בתרתי כהאי גוונא, כגון "על הארץ ועל הפירות" ולא הויא חתימה בשתים ממש, כדמפרש לה בפרק "שלשה שאכלו" (מט,א). **הא לן והא להו** — רב חסדא מבבל, ובבבל חתמי "על הארץ ועל פירותיה"; ורבי יוחנן מארץ ישראל, ודתם חתמי "על הפירות". **ואנן מברכינן** — על פירותיה. ואארץ ישראל לחודה קאי, ואנן לא אבלינן מינייהו ומברכים עליהו.

קופרא

משנה הֵבִיאוּ לְפָנָיו מָלִיחַ תְּחִלָּה וּפַת עִמּוֹ - מְבָרֵךְ עַל הַמָּלִיחַ וּפוֹטֵר אֶת הַפַּת, שֶׁהַפַּת טְפֵלָה לוֹ. זֶה הַכְּלָל: כָּל שֶׁהוּא עִיקָּר וְעִמּוֹ טְפֵלָה - מְבָרֵךְ עַל הָעִיקָּר וּפוֹטֵר אֶת הַטְּפֵלָה. **גמרא** וּמִי אִיכָּא מִידִי דְּהֲוֵי מָלִיחַ עִיקָּר וּפַת טְפֵלָה?! אָמַר רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב עֲוִירָא אָמַר רַב אַשִׁי: בְּאוֹכְלֵי פֵּירוֹת גֶּנוֹסַר שָׁנוּ. אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה: כִּי הָווּ אָזְלִינַן בַּתְרֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן לְמֵיכַל פֵּירוֹת גֶּנוֹסַר, כִּי הֲוֵינַן בֵּי מֵאָה - מְנַקְּטִינַן לֵיהּ לְכָל חַד וְחַד עֲשָׂרָה עֲשָׂרָה, וְכִי הֲוֵינַן בֵּי עֲשָׂרָה - מְנַקְּטִינַן לֵיהּ כָּל חַד וְחַד מְאָה מְאָה, וְכָל מְאָה מִינַּייהוּ הָווּ מַחֲזִיק לְהוּ צָנָא בַּר תְּלָתָא סָאֵי וְאָכֵיל לְהוּ וּמִשְׁתַּבַּע דְּלָא טָעֵים זִיּוּנָא. זִיּוּנָא סָלְקָא דַּעְתָּךְ?! אֶלָּא אֵימָא: "מְזוֹנָא". רַבִּי אַבָּהוּ אָכִיל עַד דַּהֲווּ שָׁרִיק לֵיהּ דּוּדְבָא מֵאַפּוּתֵיהּ. וְרַב אַמִּי וְרַב אַסִּי הָווּ אָכְלִי עַד דִּנְתוּר מַזֵּייהוּ. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ הָווּ אָכֵיל עַד דְּמָרִיד, וַאֲמַר לְהוּ רַבִּי יוֹחָנָן לְדִבֵּי נְשִׂיאָה, וַהֲווּ מְשַׁדַּר לֵיהּ רַבִּי יְהוּדָה נְשִׂיאָה בַּאלוּשֵׁי אַבַּתְרֵיהּ וּמַיְיתִי לֵיהּ לְבֵיתֵיהּ. כִּי אֲתָא רַב דִּימִי, אָמַר: עִיר אַחַת הָיְתָה לוֹ לְיַנַּאי הַמֶּלֶךְ בְּהַר הַמֶּלֶךְ, שֶׁהָיוּ מוֹצִיאִים מִמֶּנָּה שִׁשִּׁים רִבּוֹא סִפְלֵי טָרִית לְקוֹצְצֵי תְּאֵנִים מֵעֶרֶב שַׁבָּת לְעֶרֶב שַׁבָּת. כִּי אֲתָא רָבִין אָמַר: אִילָן אֶחָד הָיָה לוֹ לְיַנַּאי הַמֶּלֶךְ בְּהַר הַמֶּלֶךְ, שֶׁהָיוּ מוֹרִידִים מִמֶּנּוּ אַרְבָּעִים סְאָה גּוֹזְלוֹת מִשָּׁלוֹשׁ בְּרֵיכוֹת בַּחֹדֶשׁ. כִּי אֲתָא רַבִּי יִצְחָק אָמַר: עִיר אַחַת הָיְתָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְגוּפְנִית שְׁמָהּ, שֶׁהָיוּ בָהּ שְׁמֹנִים זוּגוֹת אַחִים כֹּהֲנִים נְשׂוּאִים לִשְׁמֹנִים זוּגוֹת אֲחָיוֹת כֹּהֲנוֹת. וּבְדִקוּ רַבָּנַן מִסּוּרָא וְעַד נַהַרְדְּעָא, וְלָא אַשְׁכְּחוּ בַּר מִבְּנָתֵיהּ דְּרַב חִסְדָּא דְּהָווּ נְסִיבַן לְרָמִי בַּר חָמָא וּלְמָר עוּקְבָא בַּר חָמָא, וְאַף עַל גַּב דְּאִינְהִי הָווּ כָּהֲנָתָא - אִינְהוּ לָא הָווּ כָּהֲנֵי. אָמַר רַב: כָּל סְעוּדָה שֶׁאֵין בָּהּ מֶלַח - אֵינָהּ סְעוּדָה. אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל סְעוּדָה שֶׁאֵין בָּהּ שָׁרִיף אֵינָהּ סְעוּדָה. **משנה** אָכַל עֲנָבִים וּתְאֵנִים וְרִמּוֹנִים - מְבָרֵךְ אַחֲרֵיהֶם שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת, דִּבְרֵי רַבָּן גַּמְלִיאֵל; וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: בְּרָכָה אַחַת מֵעֵין שְׁלֹשׁ. אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לְרַב דִּימִי: מַאי נִיהוּ "בְּרָכָה אַחַת מֵעֵין שָׁלֹשׁ"? אָמַר לֵיהּ: אַפֵּירֵי דְּעֵץ - "עַל הָעֵץ וְעַל פְּרִי הָעֵץ, וְעַל תְּנוּבַת הַשָּׂדֶה, וְעַל אֶרֶץ חֶמְדָּה טוֹבָה וּרְחָבָה שֶׁהִנְחַלְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ לֶאֱכוֹל מִפִּרְיָהּ וְלִשְׂבּוֹעַ מִטּוּבָהּ, רַחֵם ה' אֱלֹהֵינוּ עַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ וְעַל מִקְדָּשְׁךָ וְעַל מְזִבְּחֶךָ, וְתִבְנֶה יְרוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְהַעֲלֵנוּ לְתוֹכָהּ, וְשַׂמְּחֵנוּ בָהּ, כִּי אַתָּה טוֹב וּמֵטִיב לַכֹּל". דַּחֲמִשֶּׁת הַמִּינִין - "עַל הַמִּחְיָה וְעַל הַכַּלְכָּלָה וְעַל תְּנוּבַת הַשָּׂדֶה" כו' וְחוֹתֵם "עַל הָאָרֶץ וְעַל הַמִּחְיָה". מֵיחֲתַם בְּמַאי חָתִים? כִּי אֲתָא רַב דִּימִי אָמַר: רַב חָתִים בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ "בָּרוּךְ מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים". הָכָא מַאי? רַב חִסְדָּא אָמַר: "עַל הָאָרֶץ וְעַל פֵּרוֹתֶיהָ"; וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: "עַל הָאָרֶץ וְעַל הַפֵּרוֹת". אָמַר רַב עַמְרָם: וְלָא פְּלִיגִי, הָא - לָן, וְהָא - לְהוּ. מַתְקִיף לָהּ רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: אִינְהוּ אָכְלִי וַאֲנַן מְבָרְכִין?! אֶלָּא אֵיפוּךְ: רַב חִסְדָּא אָמַר: "עַל הָאָרֶץ וְעַל הַפֵּרוֹת"; רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: "עַל הָאָרֶץ וְעַל פֵּרוֹתֶיהָ".

אמר

תוספות

באוכלי פירות גנוסר שנו — שהמליח עיקר, שהוא בא להשיב הלב שנחלש מפני מתיקות הפירות, והפת שלאחריו טפל ואינו בא אלא בשביל המליח. ואם תאמר: פירות הוי עיקר, ומליח טפל, ולבריך על הפירות ולפטר כולהו! ויש לומר: דמיירי שלא אכל הפירות באותו מעמד. אי נמי: בשעה שאכל פירות גנוסר לא היה שם עדיין מליח ופת, דלא היה יודע שיחלש לבו מחמת המתיקות.

מברך על המליח — ואף על גב דאשמעינן דפת פוטר את הפרפרת, איצטריך לאשמעינן, דפעמים דפת טפל. **רבי** עקיבא אומר אפילו אכל שלק והוא מזונו כו' — ולא דמי לההיא דלעיל (לז,א) דרבן גמליאל נתן רשות לרבי עקיבא לברך וכו', דשאני הכא דאיקבע מזוניה עליה.

על העץ ועל פרי העץ — אבל על היין מברכים "על הגפן ועל פרי הגפן", דכיון דיין קובע ברכה לעצמו משום חביבותיה — הוא הדין לאחריו. ובחתימה יש שחותמין "על הארץ ועל הפירות" ויש שחותמין "על הגפן ועל פרי הגפן". מיהו, לכאורה משמע דאין צריך לשנות החתימה — שהרי אין אנו משנין רק לומר "פרי הגפן" במקום "פרי העץ", אבל בעלמא היכא דלא מברכינן על העץ, אלא בסתמא "על הארץ ועל הפירות" — ביין נמי אין לשנות. ובספר המיימוני מצריך להזכיר בה מעין המאורע בשבת וביום טוב. וכן משמע בירושלמי. ומיהו, לא נהגו העולם כן, ויכול להיות מה שמזכירים מעין המאורע — היינו דוקא בימיהם, שהיו רגילין לקבוע איין ואמיני פירות, אבל האידנא — לא קבעי. ופירש רבינו חננאל: היכא דאכיל מיני מזונות כגון דייסא ותאנים, ושתי חמרא, מברך "ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם על המחיה ועל הכלכלה על הגפן ועל פרי הגפן ועל הגפן ועל פרי הגפן ועל תנובת השדה" וכו' וחותם "ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם על הארץ ועל המחיה ועל הפירות". ולא הוי חתימה בשתים, דהארץ היא המוציאה המחיה והפירות.

אינהו מיכל אכלי ואנן מברכין — משמע שאין נראה למקשן שידברו האמוראים דבבל בשביל בני ארץ ישראל. כי כך פירש רבינו תם גבי (קדושין כט,ב) לעולם ישא אשה ואחר כך ילמוד תורה, ותנא אחריתי: ילמוד תורה ואחר כך ישא אשה; ומסיק: הא לן והא להו. ופירש רבינו תם: דרבי יוחנן היה מדבר בשביל תלמידיו שהיו מבבל. דשמא הכא קים ליה למקשן דבאותה שעה שאמר רב חסדא הא מילתא לא היה לפניו שום תלמיד מארץ ישראל, וכן לא שום תלמיד מבבל לפני רבי יוחנן. ואם כן לא היה מזכיר רב חסדא שהיה מבבל כי אם לבני בבל, ולהכי פריך היאך יברכו בני בבל "על הארץ ועל פירותיה", משמע דקאי דוקא על פירות של ארץ ישראל, והם אינם אוכלים אותן.

עבידנא

תוספות

עבידנא כבולהו — וכן אנו נוהגין כרב אשי, דמברכינן בתר מיא ובתר ירקא "בורא נפשות רבות". **ולבני** מערבא דמברכין הכי בתר וכו' — ואנן לא עבדינן כבני מערבא. דדוקא לדידהו שהיה דרכם לסלקם בלילה שייכא ברכה ד"לשמור חֻקיו", כדכתיב: "ושמרת את החקה הזאת למועדה מימים וגו'". אבל אנו שמסלקין אותן בחצי היום, או אפילו נסלקן בלילה — לא שייך חֻקה. ודוקא לדידהו דקסברי לילה לאו זמן תפילין הוא ו"מימים ימימה" אתא למעוטי לילות — שייכא ברכה ד"חקה". אבל אנן דקיימא לן דלילה זמן תפילין הוא, ואנן משימין הפסוק "ושמרת החקה" וגו' בפסח, ומה שאין אנו מניחים אותן בלילה — מפני שמא יפיח בהן; אפילו נמתין לסלקן עד הלילה — לא מברכינן. אף על גב דאנן קיימא לן דשבת ויום טוב לאו זמן תפילין, אפילו הכי — לא מברכינן, דדוקא לדידהו דסבירא להו "חקה" קאי אתפילין מברכין. ותדע, שהרי אינהו נמי לא היו מברכין אלא אתפילין לחודייהו, משום דכתיב בהו "חקה", אבל אשאר מצות כגון ציצית ולולב וסוכה — לא היו מברכין (והוא הדין הכא) וקשה, דהוי מצי לשנויי הכי: לאפוקי שאר מצות, אפילו לבני מערבא.

דחנקתיה

אָמַר רַב יִצְחָק בַּר אַבְדִּימִי מִשּׁוּם רַבִּינוּ: עַל הַבִּיעָא וְעַל מִינֵי קוּפְּרָא - בַּתְּחִלָּה מְבָרֵךְ "שֶׁהַכֹּל" וּלְבַסּוֹף "בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת רַבּוֹת" וכו', אֲבָל יַרְקָא - לָא; וְרַבִּי יִצְחָק אָמַר: אֲפִילּוּ יַרְקָא, אֲבָל מַיָּא - לָא; וְרַב פַּפָּא אָמַר: אֲפִילּוּ מַיָּא. מָר זוּטְרָא עָבֵיד כְּרַב יִצְחָק בַּר אַבְדִּימִי, וְרַב שִׁימִי בַּר אַשִׁי עָבֵיד כְּרַבִּי יִצְחָק, וְסִימָנָךְ: חַד כִּתְרֵי וּתְרֵי כְּחַד. אָמַר רַב אַשִׁי: אֲנָא, זִמְנָא דְּכִי מְדַכְּרִנָא עֲבִידְנָא כְּכוּלְּהוּ. תְּנַן: כָּל שֶׁטַּעוּן בְּרָכָה לְאַחֲרָיו - טָעוּן בְּרָכָה לְפָנָיו, וְיֵשׁ שֶׁטָּעוּן בְּרָכָה לְפָנָיו וְאֵין טָעוּן בְּרָכָה לְאַחֲרָיו. בִּשְׁלָמָא לְרַב יִצְחָק בַּר אַבְדִּימִי - לְאַפּוֹקֵי יַרְקָא, לְרַבִּי יִצְחָק - לְאַפּוֹקֵי מַיָּא, אֶלָּא לְרַב פַּפָּא לְאַפּוֹקֵי מַאי? - לְאַפּוֹקֵי מְצָוֹת. וְלִבְנֵי מַעֲרָבָא דְּבָתַר דְּמִסַּלְקֵי תְּפִילֵּיהוּ מְבָרְכִי "אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לִשְׁמוֹר חֻקָּיו" - לְאַפּוֹקֵי מַאי? - לְאַפּוֹקֵי רֵיחָנֵי. אָמַר רַבִּי יַנַּאי אָמַר רַבִּי: כֹּל שֶׁהוּא כְּבֵיצָה - בֵּיצָה טוֹבָה מִמֶּנּוּ. כִּי אָתָא רַבִּין אָמַר: טָבָא בֵּיעָתָא מְגוּלְגֶּלְתָּא מִשִּׁיתָּא, מִטְּוִיתָּא - מֵאַרְבַּע, קַיְיסֵי סוּלְתָּא. כִּי אָתָא רַב דִּימִי אָמַר: טָבָא בֵּיעָתָא מְגוּלְגֶּלְתָּא מִשִּׁיתָּא, מִטְּוִיתָּא - מֵאַרְבַּע, מְבוּשָׁלְתָּא - כָּל שֶׁהוּא כְּבֵיצָה בֵּיצָה טוֹבָה הֵימֶנּוּ, לְבַר מִבִּשְׁרָא. "רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: אֲפִילּוּ אָכַל שֶׁלֶק" כו'. וּמִי אִיכָּא מִידֵּי דַּהֲוָה שֶׁלֶק מְזוֹנֵי? אָמַר רַב אַשִׁי: בְּקֻלַּח שֶׁל כְּרוּב שָׁנוּ. תָּנוּ רַבָּנַן: טְחוֹל - יָפֶה לַשִּׁינַּיִם וְקָשֶׁה לְבְנֵי מֵעַיִם, כְּרִישִׁין - קָשִׁין לַשִּׁינַּיִם וְיָפִין לִבְנֵי מֵעַיִם. כָּל יָרָק חַי מוֹרִיק, וְכָל קָטָן מַקְטִין, וְכָל נֶפֶשׁ מֵשִׁיב אֶת הַנֶּפֶשׁ, וְכָל קָרוֹב לַנֶּפֶשׁ מֵשִׁיב אֶת הַנֶּפֶשׁ. כְּרוּב לְמָזוֹן, וּתְרָדִין לִרְפוּאָה, אוֹי לוֹ לַבַּיִת שֶׁהַלֶּפֶת עוֹבֶרֶת בְּתוֹכוֹ. אָמַר מָר: טְחוֹל - יָפֶה לַשִּׁינַּיִם וְקָשֶׁה לִבְנֵי מֵעַיִם. מַאי תַּקַּנְתֵּיהּ? - נַלְעֲסֵיהּ וְנַשְׁדֵּיהּ. כְּרִישִׁין - קָשִׁין לַשִּׁינַּיִם וְיָפִין לִבְנֵי מֵעַיִם. מַאי תַּקַּנְתֵּיהּ? - לְשַׁלְקִינְהוּ וְנִבְלְעִינְהוּ. כָּל יָרָק חַי מוֹרִיק. אָמַר רַבִּי יִצְחָק: בְּסְעוּדָה רִאשׁוֹנָה שֶׁל אַחַר הַקַּזָּה. וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק: כָּל הָאוֹכֵל יָרָק קוֹדֶם אַרְבַּע שָׁעוֹת - אָסוּר לְסַפֵּר הֵימֶנּוּ. מַאי טַעְמָא? מִשּׁוּם רֵיחָא. וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק: אָסוּר לְאָדָם שֶׁיֹּאכַל יָרָק חַי קוֹדֶם אַרְבַּע שָׁעוֹת. אֲמִימָר וּמָר זוּטְרָא וְרַב אַשִׁי הָווּ יָתְבִי, אֵיתוּ קַמַּיְיהוּ יָרָק חַי קוֹדֶם אַרְבַּע שָׁעוֹת, אֲמִימָר וְרַב אַשִׁי אָכְלוּ וּמָר זוּטְרָא לָא אָכַל. אָמְרוּ לֵיהּ: מַאי דַּעְתֵּיךְ - דַּאֲמַר רַבִּי יִצְחָק: כָּל הָאוֹכֵל יָרָק קוֹדֶם אַרְבַּע שָׁעוֹת אָסוּר לְסַפֵּר הֵימֶנּוּ, מִשּׁוּם רֵיחָא? וְהָא אֲנָן דְּקָא אָכְלִינָן וְקָא מִשְׁתַּעְיָא בַּהֲדָן! אָמַר לְהוּ: אֲנָא כְּאִידָךְ דְּרַבִּי יִצְחָק סְבִירָא לִי, דַּאֲמַר רַבִּי יִצְחָק: אָסוּר לְאָדָם שֶׁיֹּאכַל יָרָק חַי קוֹדֶם אַרְבַּע שָׁעוֹת. "כָּל קָטָן מַקְטִין". אָמַר רַב חִסְדָּא: אֲפִילּוּ גַּדְיָא בַּר זוּזָא. וְלָא אָמְרַן אֶלָּא דְּלֵית בֵּיהּ רִבְעָא, אֲבָל אִית בֵּיהּ רִבְעָא - לֵית לָן בָּהּ. "כָּל נֶפֶשׁ מֵשִׁיב נֶפֶשׁ". אָמַר רַב פַּפָּא: אֲפִילּוּ גִּילְדָּנֵי דְּבֵי גִילֵי. "כָּל הַקָּרוֹב לַנֶּפֶשׁ מֵשִׁיב אֶת הַנֶּפֶשׁ". אָמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב: עוּנְקָא. אָמַר לֵיהּ רָבָא לְשַׁמָּעֵיהּ: כִּי מַיְיתִית לִי אוּמְצָא דְּבִשְׂרָא, טְרַח וְאַיְיתִי לִי מֵהֵיכָא דְּמִקְרַב לְבֵי "בָּרוּךְ". "כְּרוּב לְמָזוֹן וּתְרָדִין לִרְפוּאָה". כְּרוּב, לְמָזוֹן אִין, וְלִרְפוּאָה לָא?! וְהָא תַּנְיָא: שִׁשָּׁה דְּבָרִים מְרַפְּאִין אֶת הַחוֹלֶה מֵחָלְיוֹ וּרְפוּאָתָן רְפוּאָה, וְאֵלּוּ הֵן: כְּרוּב, וּתְרָדִין, וּמֵי סִיסִין, דְּבַשׁ, וְקִיבָה, וְהֶרֶת, וְיוֹתֶרֶת הַכָּבֵד! - אֶלָּא אֵימָא: "כְּרוּב אַף לְמָזוֹן". "אוֹי לוֹ לַבַּיִת שֶׁהַלֶּפֶת עוֹבֶרֶת בְּתוֹכוֹ". אִינִי?! וְהָא אָמַר לֵיהּ רָבָא לְשַׁמָּעֵיהּ: כִּי חֲזֵית לִיפְתָּא בְּשׁוּקָא - לָא תֵּימָא לִי: "בְּמֵאי כָּרְכַּתְּ רִיפְתָּא"! אָמַר אַבָּיֵי: מִבְּלִי בָּשָׂר. וְרָבָא אָמַר: מִבְּלִי יַיִן. אִיתְּמַר, רַב אָמַר: מִבְּלִי בָּשָׂר. וּשְׁמוּאֵל אָמַר: מִבְּלִי עֲצִים. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: מִבְּלִי יַיִן. אָמַר לֵיהּ רָבָא לְרַב פַּפָּא: סוּדְנִי, אֲנַן תְּבִרִינַן לָהּ בְּבִשְׂרָא וְחַמְרָא, אַתּוּן דְּלָא נָפֵיש לְכוּ חַמְרָא - בְּמֵאי תְּבִרִיתוּ לָהּ? אָמַר לֵיהּ: בְּצִיבֵי. כִּי הָא דְּיַתְיְהוּ דְּרַב פַּפָּא בָּתַר דְּמִבַּשְׁלָא לָהּ - תְּבָרָא לָהּ בִּתְמָנֵן אוּפֵי פַּרְסַיְיתָא. תָּנוּ רַבָּנַן: דָּג קָטָן מְלִיחַ פְּעָמִים שֶׁהוּא מֵמִית - בְּשִׁבְעָה, בְּשִׁבְעָה עָשָׂר, וּבְעֶשְׂרִים וְשִׁבְעָה. וְאָמְרִי לָהּ: בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. וְלָא אָמְרַן אֶלָּא בִּמְטַוֵּי וְלָא מְטַוֵּי, אֲבָל מְטַוֵּי שַׁפִּיר - לֵית לָן בָּהּ; וּדְלָא מְטַוֵּי שַׁפִּיר לֹא אָמְרַן אֶלָּא דְּלָא שְׁתָה בַּתְרֵיהּ שִׁכְרָא, אֲבָל שְׁתָה בַּתְרֵיהּ שִׁכְרָא - לֵית לָן בָּהּ. "וְהַשּׁוֹתֶה מַיִם לִצְמָאוֹ" וכו'. לְאַפּוֹקֵי מַאי? - אָמַר רַב אִידִי בַּר אָבִין: לְאַפּוֹקֵי לְמַאן

דחנקתיה

רש"י

קופרא — כל מיני בשר. **אבל ירקא לא** — צריך לברוכי אחריה. **חד כתרי** — מר זוטרא שהוזכר כאן יחיד, בלא שם אביו — עביד כרב יצחק בר אבדימי, שהוזכר בשמו ובשם אביו. **ותרי כחד** — מר בר רב אשי שהוזכר בשמו ובשם אביו, עביד כרבי יצחק שהוזכר יחיד. **ככולהו** — אף כרב פפא. **כל שטעון ברכה** — משנה היא במסכת נדה. **למעוטי ירקא** — וכל שכן מיא. **למעוטי מצות** — אין מברכין כשמסלקין תפילין וציצית ואחר תקיעת שופר ולולב. **כל שהוא כביצה** — אין לך מין מאכל שיעור כביצה שלא תהא ביצה טובה לגוף ממנו. **מגולגלתא** — צלויה לחה ורכה, ששורפין אותה. **קייסי** — מדות מחזיקות לוג. **מגולגלתא משיתא** — טובה משיתא קייסי. **מטויתא** — צלויה קשה, טובה מארבע קייסי. **מבושלתא** — במים. עלה אמר רבי ינאי: כל שהוא כביצה — ביצה טובה ממנו. **בקלח של כרוב שנו** — שהוא מזון, דתניא לקמן: כרוב למזון. **כרישין** = כרתי. **כל ירק חי מוריק** — נוטל תואר הפנים. **כל קטן** — שלא גדל כל צרכו. ולקמן מפרש כמה כל צרכו. **כל נפש** — דבר חי הנאכל שלם, כגון דגים קטנים שגדלו כל צרכן. **הקרוב לנפש** — האוכל מן הבהמה במקום חיות שלה. ולקמן מפרש לה. **אוי לבית** — לכרס, האוכל לפת. **נלעסיה** — כוססו ומשליכו. **לשלקינהו** — בקדרה הרבה, שלא יצטרך לכוססו בשיניו. **קודם ארבע שעות** — שאינו זמן סעודה; והריח קשה לבני אדם המספרים עמו קודם אכילה, שהגוף ריקן. **כאידך דרבי יצחק סבירא לי** — אבל אסור לספר — לא סבירא לי. **בר זוזא** — כלומר: שמן וטוב ששוה זוז. **דלית ביה רבעא** — שלא גדל עד רביעית שלו. כגון: טלה רביעית של איל, גדי כדי רביעית של שעיר גדול, וכן כל דבר. **גילדני דבי גילי** — דגים קטנים מאד ומצויין בין הקנים באגם, ואין דרכן לגדל יותר. אבל דג קטן ממין דג גדול, ולא גדל רובע — זה הוא קטן מקטין. **עונקא** = צואר. מקום בית השחיטה, וסמוך ללב ולמעים. **לבי כרוך** — למקום שברכו שם על השחיטה. **ומי סיסין** = תבשיל של פוליאו"ל. **והרת** = ולדיר"א, שהולד נוצר בו. **יותרת הכבד** = טרפשא דכבדא, שקורין אייבר"ש. **מבלי בשר** — היא קשה אבל כשמבשלה עם בשר שמן מתיש כחה. **מבלי יין** — כשאין שותה אחריה יין. **מבלי עצים** — שאינו שולקה הרבה. **סודני** = בעל שכר תמרים. ורבי פפא מוכר שכר היה, כדאמר ב"איזהו נשך" (סה,א) טרשא דרב פפא שבראי לא פסיד, ואמר רב פפא: אי לאו דרמאי שכרא לא איעתרי (פסחים קיג,א) והוא נקרא "סודני", כדאמרינן: תמרי בחלוחך לבי סודנא רהוט (פסחים קיג,א). **דלא נפיש לכו חמרא** — ששותי שכר אתם. **כמאי תבריתו לה** — לכחו של לפת. **אופי פרסייתא** — בקעיות של עצים גדולות היתה שורפת תחת קדרת הלפת. **פעמים שהוא ממית** — ואלו דג: ביום שבעה ימים למלידתו, או ביום שבעה עשר, או ביום שבעה ועשרים.

מאי

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים בענין ברכה האחרונה על שאר המינים: **אָמַר רַב יִצְחָק בַּר אַבְדִּימִי מִשּׁוּם רַבִּינוּ, עַל הַבִּיעָא** – על ביצה **וְעַל מִינֵי קוּפְּרָא** – ועל כל מיני בשר, **בַּתְּחִלָּה מְבָרֵךְ "שֶׁהַכֹּל", וּלְבַסּוֹף 'בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת רַבּוֹת' וכו'. אֶבָל יַרְקָא לֹא** – אבל על הירק אין צריך לברך לאחריו.

וְרַבִּי יִצְחָק אָמַר, אֲפִילּוּ על **יַרְקָא** – ירק יש לברך אחריו 'בורא נפשות', **אֶבָל מַיָּא לֹא** – אבל אחרי מים אין מברכים.

וְרַב פַּפָּא אָמַר, אֲפִילּוּ אחרי **מַיָּא** [–מים] יש לברך 'בורא נפשות'.

מַר זוּטְרָא עָבִיד – נהג **כְּרַב יִצְחָק בַּר אַבְדִּימִי**, שבירך 'בורא נפשות' אחרי ביצים ובשר אבל לא אחרי ירק, **וְרַב שִׁימִי בַּר אַשִׁי עָבִיד** – נהג **כְּרַבִּי יִצְחָק**, שבירך אף אחרי ירק, ורק אחרי מים לא בירך.

הגמרא מביאה סימן לזכרון: **וְסִימָנָךְ** בשמועה זו, **חַד כִּתְרֵי** – אחד כשנים, כלומר, מר זוטרא שהוזכר כאן יחיד, בלא שם אביו, נהג כרב יצחק בר אבדימי, שהוזכר בשני שמות, בשמו ובשם אביו, **וּתְרֵי כְּחַד** – שנים כאחד, כלומר, רב שימי בר אשי, שהוזכר בשמו ובשם אביו, נהג כרבי יצחק שהוזכר יחיד.

הגמרא מביאה הנהגת רב אשי בענין זה: **אָמַר רַב אַשִׁי, אֲנָא זְמָנָא דְּרַבִּי מְדַכְּרְנָא** – אני, בפעמים שאני נזכר מהענין, **עָבִידְנָא כְּכוּלְּהוּ** – נוהג אני ככולם, והיינו אף כרב פפא, שלדעתו מברכים 'בורא נפשות' אף אחרי שתיית מים.

הגמרא מביאה משנה ומקשה ממנה על שיטת רב פפא: **תְּנַן** במשנה (נדה נא:), **'כֹּל שֶׁטָּעוּן בְּרָכָה לְאַחֲרָיו טָעוּן בְּרָכָה לְפָנָיו, וְיֵשׁ שֶׁטָּעוּן בְּרָכָה לְפָנָיו וְאֵין טָעוּן בְּרָכָה לְאַחֲרָיו'. בִּשְׁלָמָא לְרַב יִצְחָק בַּר אַבְדִּימִי**, יש לפרש שכוונת המשנה **לְאַפּוּקֵי יַרְקָא** – להוציא מהכלל את הירק, שירק טעון ברכה לפניו ולא לאחריו, וכן **לְרַבִּי יִצְחָק** יש לפרש שכוונת המשנה **לְאַפּוּקֵי מַיָּא** – להוציא מים מהכלל, שמים טעונים ברכה לפניהם ולא לאחריהם, **אֶלָּא לְרַב פַּפָּא,** הסובר שמברכים ברכה אחרונה אף לאחר מים, **לְאַפּוּקֵי מַאי** – מה באה המשנה להוציאה מן הכלל, ואמרה שהוא טעון ברכה לפניו ולא לאחריו.

מתרצת הגמרא: יש לפרש שכוונת המשנה **לְאַפּוּקֵי** – להוציא מכלל **זה מְצוֹת,** שהדין הוא שמברכים לפני קיום המצוה, אבל לאחריה, כגון לאחר סילוק התפילין או ציצית או לאחר תקיעת שופר ונטילת לולב, אין מברכים.

שואלת הגמרא: **וְלִבְנֵי מַעֲרָבָא** [–ארץ ישראל] **דְּבַתַּר דְּמִסַּלְּקִי תְּפִילֵּיהוּ** – שלאחר סילוק התפילין **מְבָרְכִי** – נוהגים לברך **'אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לִשְׁמוֹר חֻקָּיו', לְאַפּוּקֵי מַאי** – מה באה המשנה להוציא מהכלל.

משיבה הגמרא: **לְאַפּוּקֵי רֵיחָנִי** – להוציא בשמים, שמברכים לפניהם ולא אחריהם.

הגמרא מדברת על מעלת הביצים: **אָמַר רַבִּי יַנַּאי אָמַר רַב, כֹּל** מין מאכל **שֶׁהוּא** בשיעור **כַּבֵּיצָה, בֵּיצָה טוֹבָה מִמֶּנּוּ** לגוף.

כִּי אֲתָא – כשבא **רָבִין אָמַר, טָבָא בֵּיעָתָא מְגוּלְגַּלְתָּא** – טובה ביצה אחת מגולגלת, והיינו צלויה מעט, שהיא רכה, יותר **מִשִּׁיתָּא קַיְיסֵי סוּלְתָּא** – משישה לוגים של סולת.

כִּי אֲתָא רַב דִּימִי אָמַר, טָבָא בֵּיעָתָא מְגוּלְגַּלְתָּא מִשִּׁיתָּא – טובה יותר ביצה אחת מגולגלת יותר משישה לוגים של סולת [וכמו שאמר רבין], אבל ביצה **מְטַוְּיָתָא** – צלויה היטב, שהיא ביצה קשה, טובה יותר **מֵאַרְבַּע** לוגים של סולת, והיינו שאין מעלתה כביצה צלויה מעט שהיא רכה. וביצה **מְכוּשְׁלָתָא** – מבושלת במים, לגביה אמר רבי יאני (לעיל) **כֹּל** מאכל **שֶׁהוּא** בשיעור **כַּבֵּיצָה, בֵּיצָה טוֹבָה הֵימֶנּוּ.** וזהו **לְבַר מִבִּשְׁרָא** – מלבד בשר, שבשר בשיעור כביצה מועיל לא פחות מביצה.

שנינו במשנה: **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר אֲפִילּוּ אָכַל שֶׁלֶק** – ירק מבושל **כו'** והוא מזונו, מברך עליו שלש ברכות.

שואלת הגמרא: **וּמִי אִיכָּא מִידִּי דַּהֲוָה שֶׁלֶק מְזוֹנֵי** – וכי קיים דבר כזה שהשלק יהיה מזונו, כלומר שיהיה ירק מבושל שיסמוך עליו אדם להיות סעודתו. **אָמַר רַב אַשִׁי, בְּקֻלַּח שֶׁל כְּרוּב שָׁנוּ.**

הגמרא מביאה ברייתא המבארת סגולותיהם של מאכלים שונים: **תָּנוּ רַבָּנַן** בברייתא, **טְחוֹל יָפֶה לַשִּׁנַּיִם וְקָשֶׁה לִבְנֵי מֵעַיִם, כְּרִישִׁין** [–כרתי] **קָשִׁין לַשִּׁנַּיִם וְיָפִין לִבְנֵי מֵעַיִם. כָּל יָרָק חַי, מוֹרִיק** – נוטל תואר הפנים, **וְכָל דָּבָר קָטָן,** שלא גדל כל צרכו, **מַקְטִין, וְכָל נֶפֶשׁ** – כל דבר שיש בו נפש חיה, כשאוכלו כולו [כגון דגים קטנים שגדלו כל צרכם] הוא **מֵשִׁיב אֶת הַנֶּפֶשׁ, וְכָל קָרוֹב לַנֶּפֶשׁ** – האוכל מבהמה במקום חיות שלה, **מֵשִׁיב אֶת הַנֶּפֶשׁ. כְּרוּב** ראוי **לְמָזוֹן, וּתְרָדִין לִרְפוּאָה. אוֹי לוֹ לְבֵית שֶׁהַלֶּפֶת עוֹבֶרֶת בְּתוֹכוֹ** – אוי לה לכרס של אדם האוכל לפת.

הגמרא דנה בדברי הברייתא: **אָמַר מַר** – שנינו בברייתא, **טְחוֹל יָפֶה לַשִּׁנַּיִם וְקָשֶׁה לִבְנֵי מֵעַיִם.** שואלת הגמרא: **מַאי תַּקַּנְתֵּיהּ** – מה תקנתו, כלומר, אדם הרוצה לאכול טחול בשביל רפואת שיניו כיצד יעשה זאת ולא יזיק למעיו. משיבה הגמרא: **נְלַעֲסֵיהּ וְנִשְׁדְּיֵיהּ** – ילעס את הטחול ויפלטנו מפיו.

שנינו עוד בברייתא: **כְּרִישִׁין** [–כרתי] **קָשִׁין לַשִּׁנַּיִם וְיָפִין לִבְנֵי מֵעַיִם.** שואלת הגמרא: **מַאי תַּקַּנְתֵּיהּ** – מה תקנתו, שיועיל למעיים ולא יזיק לשיניים. משיבה הגמרא: **לְשַׁלְקִינְהוּ וְנִבְלְעִינְהוּ** – יבשל אותם בקדרה זמן רב עד שיתרככו מאוד ולא יצטרך ללעוס אותם בשיניו, ואז יבלע אותם.

שנינו עוד בברייתא: **כָּל יָרָק חַי מוֹרִיק** – נוטל תואר פניו. **אָמַר רַבִּי יִצְחָק,** דברים אלו נאמרו **בִּסְעוּדָה רִאשׁוֹנָה שֶׁל אַחַר הַקָּזָה** של דם, שאז אכילת ירק חי מזיקה.

הגמרא מביאה עניינים נוספים לגבי אכילת ירק: **וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק, כָּל הָאוֹכֵל יָרָק קוֹדֶם אַרְבַּע שָׁעוֹת** מתחילת היום, שאין זה זמן סעודה, **אָסוּר לְסַפֵּר הֵימֶנּוּ** – אסור לדבר אתו. **מַאי טַעְמָא. מִשּׁוּם רֵיחָא** – משום שריח הירק היוצא מפיו קשה לבני אדם המדברים עמו, מפני שעדיין הם לא אכלו.

הגמרא מביאה מאמר של רבי יצחק בענין זה: **וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק, אָסוּר לָאָדָם שֶׁיֹּאכַל יָרָק חַי קוֹדֶם אַרְבַּע שָׁעוֹת.**

הגמרא מביאה מעשה בענין זה: **אֲמִימַר וּמַר זוּטְרָא וְרַב אַשִׁי הֲווּ יָתְבִי** – היו יושבים יחד. **אֲיֵתוּ קַמַּיְיהוּ** – הביאו לפניהם **יָרָק חַי,** והיה זה **קוֹדֶם אַרְבַּע שָׁעוֹת** מתחילת היום. **אֲמִימַר וְרַב אַשִׁי אָכְלוּ** – אכלו, משום שלא חששו לדברי רבי יצחק, **וּמַר זוּטְרָא לֹא אָכַל. אָמְרוּ לֵיהּ** אמימר ורב אשי למר זוטרא, **מַאי דַּעְתָּךְ** [שמשום כך לא אכלת], אם משום **דְּאָמַר רַבִּי יִצְחָק, כָּל הָאוֹכֵל יָרָק קוֹדֶם אַרְבַּע שָׁעוֹת אָסוּר לְסַפֵּר הֵימֶנּוּ מִשּׁוּם רֵיחָא,** ולכן אין אתה רוצה לאכול ירק כדי שלא ייאסר לאנשים אחרים לדבר אתך, **וְהָא אֲנַן דְּקָא אַכְלִינַן וְקָא מִשְׁתַּעְיָת בַּהֲדָן** – והלא אנו אכלנו ירק ואין אתה נמנע מלדבר אתנו, ובזה אתה מראה שאינך חושש לדברי רבי יצחק. **אָמַר לְהוּ** [–להם] מר זוטרא, **אֲנָא כְּאִידָךְ דְּרַבִּי יִצְחָק סְבִירָא לִי** – אני סובר כמימרא אחרת של רבי יצחק, **דְּאָמַר רַבִּי יִצְחָק אָסוּר לָאָדָם שֶׁיֹּאכַל יָרָק חַי קוֹדֶם אַרְבַּע שָׁעוֹת,** אבל איני סובר שאסור לדבר עם אדם שאכל ירק. ולכן לא אכלתי בעצמי, אבל לא נמנעתי מלדבר אתכם.

הגמרא חוזרת לדברי הברייתא. שנינו בברייתא: **כָּל דָּבָר קָטָן,** שלא גדל כל צרכו, **מַקְטִין. אָמַר רַב חִסְדָּא,** הדברים אמורים **אֲפִילּוּ בְּגַדְיָא בַּר זוּזָא** – גדי שמן וטוב ששוה זוז, שאף על פי שהוא שמן וטוב, כיון שלא גדל כל צרכו, הרי הוא מקטין. **וְלֹא אֲמָרָן** – ולא אמרו שכל קטן מקטין, **אֶלָּא** בקטן כזה **דְּלֵית בֵּיהּ רְבִיעָא** – שלא גדל עד רביעית מגודלו השלם, כגון טלה שאין בו רביעית של איל, או גדי שאין בו רביעית של שעיר גדול, וכן כל דבר, **אֲבָל אִית בֵּיהּ רְבִיעָא** – אבל אם הגיע לרבע מגודלו השלם, **לֵית לָן בָּהּ** – אין לנו בו שום חשש.

שנינו עוד בברייתא: **כָּל נֶפֶשׁ** – כל דבר חי הנאכל שלם, **מֵשִׁיב נֶפֶשׁ. אָמַר רַב פַּפָּא,** הדברים אמורים **אֲפִילּוּ בְּגוּלְדָּנֵי דְּבֵי גִילֵי** – בדגים קטנים מאוד המצויים בין הקנים באגם, ואין דרכן לגדול יותר.

שנינו עוד בברייתא: **כָּל הַקָּרוֹב לַנֶּפֶשׁ** – האוכל מבהמה במקום החיות שלה, **מֵשִׁיב אֶת הַנֶּפֶשׁ. אָמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב,** וזהו **עוּנְקָא**

המשך בעמוד קמט

דַּחֲנַקְתֵּיהּ אוּמְצָא – מי שנתקעה לו חתיכת בשר בגרונו, ושותה מים בשביל להחליקה. שכיון שאינו נהנה מהם, אינו מברך לפניהם.

שנינו עוד במשנתנו: **רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר** [השותה מים לצמאו מברך] **בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת רַבּוֹת וְחֶסְרוֹנָן.** הגמרא מבררת אם ההלכה כחכמים או כרבי טרפון: **אָמַר לֵיהּ רָבָא בַּר רַב חָנָן לְאַבַּיֵּי, וְאָמְרִי לָהּ** [–ויש אומרים] שרבא בר רב חנן אמר כן **לְרַב יוֹסֵף, הִלְכְּתָא מַאי** – איך ההלכה במחלוקת זו. **אָמַר לֵיהּ, פּוּק חֲזִי מַאי עָמָא דָּבַר** – צא וראה מה העם נוהג, וכבר נהגו לברך בתחילה 'שהכל' ולבסוף 'בורא נפשות'.

הדרן עלך כיצד מברכין

פרק שביעי - שלשה שאכלו

פרק זה עוסק בענייני זימון וברכת המזון. אחר סעודת פת, חובה לברך ברכת המזון. כאשר שלשה סעדו כאחד, מצוה עליהם לזמן יחד, כלומר להזמין עצמם באמירה לברך כאחד. אמירה זו נקראת 'ברכת הזימון'. וסידרה הוא, שאומר אחד מהם 'נברך שאכלנו משלו', והאחרים עונים 'ברוך שאכלנו משלו ובטובו חָיינוּ', והוא חוזר ואומר 'ברוך שאכלנו משלו ובטובו חָיינוּ'.

בפרק זה יתבארו כל דיני הזימון, כגון בכמה אנשים מזמנים, מי הם הראויים להצטרף לזימון, על איזה מאכל אפשר לזמן, וכיצד נעשית מצות הזימון.

משנה

דינם של שלושה שסעדו יחד: **שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ** פת, **כְּאַחַת** – ביחד, בבני חבורה אחת, **חַיָּבִין לְזַמֵּן** – להזדמן יחד לברך ברכה הנאמרת בלשון רבים, כגון 'נברך שאכלנו משלו'.

המשנה מבארת מי הם המצטרפים לזימון ומי הם שאינם מצטרפים, ובכלל זאת גם איזו פת מותרת באכילה והאוכלה מצטרף לאוכלים האחרים לזמן עליה, ואיזו פת אסורה באכילה ואין האוכלה מצטרף עם האחרים לזימון.

תחילה מבארת המשנה מי הם המצטרפים לזימון: אם אחד מן השלשה **אָכַל** פת **דְּמַאי**, והיא פת שנעשתה מתבואת עמי הארץ החשודים על המעשרות, שחייבוה חכמים במעשרות מספק, וזה אכל בלא שעישרה.

וכמו כן אם אכל פת של **מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁנִּטְּלָה** [–שהופרשה] **תְּרוּמָתוֹ** של המעשר ['תרומת מעשר'], אך לא הופרשה ממנו 'תרומה גדולה'.

או אכל **מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁנִּפְדּוּ** – פת של מעשר שני חוץ לירושלים או פת הקדש, שאמנם כבר נפדו, אולם לא הוסיפו חומש על פדיונם כדין.

וְכֵן הַשַּׁמָּשׁ שֶׁשרת את השְׁנַיִם שהיו מסובים בסעודה, **וְאָכַל** עמם **כַּזַּיִת**, כדי להצטרף עמם לזימון.

וְכֵן הַכּוּתִי – מן הגויים שהביא מלך אשור מכותא ומשאר ארצות והושיבם בערי שומרון, ונתגיירו מאימת האריות שהיו אוכלים בהם כמפורש בספר מלכים (ב' יז כד), והיו מדקדקים בשמירת תורה שבכתב.

על כל אחד מהנזכרים שהצטרף לסעודה **מְזַמְּנִין עָלָיו**, ואף על אלו מהם שנראה שיש שמץ עבירה באכילתם מזמנים עליהם, לפי שאין כאן ברכה בעבירה כפי שיתבאר בגמרא (להלן מז ע"א וע"ב).

עתה מבארת המשנה מי הם שאינם מצטרפים לזימון: אם **אָכַל** טֶבֶל – תבואה שלא הפרישו ממנה תרומות ומעשרות, שהיא אסורה באכילה.

וכמו כן אם אכל **מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁלֹּא נִטְּלָה** [–הופרשה] ממנו **תְּרוּמָתוֹ** – 'תרומת מעשר', שהוא אסור באכילה.

וכמו כן אם אכל **מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁלֹּא נִפְדּוּ**, שהמעשר שני אסור באכילה מחוץ לירושלים וההקדש אסור באכילה בכל מקום, ואכלם שלא כדינם.

וְכֵן הַשַּׁמָּשׁ שֶׁאָכַל פָּחוֹת מִכַּזַּיִת, וְהַנָּכְרִי.

כל אחד מאלו **אֵין מְזַמְּנִין עָלָיו**, אלו שיש איסור באכילתם משום שאין מזמנים על אכילת איסור, שאין זה מברך אלא מנאץ, והאחרים מהטעמים שיתבארו בגמרא.

נָשִׁים וַעֲבָדִים וּקְטַנִּים אֵין מְזַמְּנִין עֲלֵיהֶן, דהיינו שאם אכלו יחדיו שני אנשים ועמם אשה או עבד או קטן, אינם נחשבים כשלשה להתחייב בזימון.

המשנה מבארת מהו שיעור האכילה לענין זימון: **עַד כַּמָּה מְזַמְּנִין** – עד כמה יאכל עמהם אחר ויתחייב עמהם בזימון לענין שיוכל לברך על הכוס ולהוציאם ידי חובת ברכת המזון, **עַד** שיאכל פת בשיעור **כַּזַּיִת. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר,** אינו מברך **עַד** שיאכל פת בשיעור **כַּבֵּיצָה.**

גמרא

שנינו במשנה, שלשה שאכלו כאחד חייבים לזמן. מבררת הגמרא: **מְנָא הָנֵי מִילֵּי** [–מנין לנו דבר זה] ששלשה ראויים לומר ברכת זימון. משיבה הגמרא: **אָמַר רַב אַסִּי,** דבר זה נלמד ממשמעות הכתוב, **דְּאָמַר קְרָא** – שנאמר בפסוק (תהלים לד ד) **'גַּדְּלוּ לַה' אִתִּי וּנְרוֹמְמָה שְׁמוֹ יַחְדָּו',** ומשמע שאחד אומר לשנים 'גדלו לה'' יחד 'איתי', והרי כאן שלשה הראויים יחדיו לרומם את שם ה' ולומר את ברכת הזימון.

רַבִּי אֲבָהוּ אָמַר, דין זה נלמד **מֵהָכָא** [–מפסוק זה], שנאמר (דברים לב ג) **'כִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ',** ומשמע שהיחיד אומר לשנים, כשאקרא את שם ה' אתם הבו גודל לאלהינו, הרי ששלשה ראויים להגדיל את שמו יתברך ולומר ברכת זימון.

הגמרא מביאה דין נוסף הנלמד מהפסוק 'גדלו לה' איתי': **אָמַר רַב חָנָן בַּר אַבָּא, מִנַּיִן לָעוֹנֶה אָמֵן** על ברכה שהוא שומע מפי המברך **שֶׁלֹּא יַגְבִּיהַּ** את קולו **יוֹתֵר מִן** קולו של **הַמְבָרֵךְ, שֶׁנֶּאֱמַר** (שם) **'גַּדְּלוּ לַה' אִתִּי וּנְרוֹמְמָה שְׁמוֹ יַחְדָּו',** ו'גדלו לה'' היא עניית אמן, ולשון 'איתי' משמע בשוה לי, והיינו שקול העונה יהיה שוה לקולו של המברך.

הגמרא מביאה דין דומה לענין קריאת התורה: **אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פָּזִי, מִנַּיִן שֶׁאֵין הַמְתַרְגֵּם** [–העומד ליד הקורא בתורה ומתרגם את הפסוקים ללשון ארמית כדי שיבינו המון העם] **רַשַּׁאי לְהַגְבִּיהַּ** את קולו **יוֹתֵר מִן הַקּוֹרֵא** בתורה, אלא יתרגם בקול השוה לקולו של הקורא, **שֶׁנֶּאֱמַר** (שמות יט יט) **'מֹשֶׁה יְדַבֵּר וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ בְקוֹל',** שמשה היה מדבר ומתרגם לעם את מה שנענה מפי הגבורה, ויש בפסוק זה יתור לשון, **שֶׁאֵין תַּלְמוּד לוֹמַר** – שבפשטות אין מלמדנו הכתוב דבר בתיבת **'בְּקוֹל'** ותיבה זו לכאורה מיותרת, **וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר** – אלא מה מלמדנו הכתוב בתיבת **'בְּקוֹל',** שהשם ענה למשה **בְּגוּבַהּ קוֹלוֹ שֶׁל מֹשֶׁה,** ומכאן שיהא קול המתרגם שוה לקולו של הקורא.

הגמרא מביאה ברייתא שנאמר בה דין זה: **תַּנְיָא נַמִּי הָכִי** – כן שנינו גם בברייתא, **אֵין הַמְתַרְגֵּם רַשַּׁאי לְהַגְבִּיהַּ קוֹלוֹ יוֹתֵר מִן הַקּוֹרֵא** בתורה, **וְאִם** הקורא קרא בקול גבוה **וּאי אֶפְשָׁר לַמְתַרְגֵּם לְהַגְבִּיהַּ** את קולו עד שיהיה **כְּנֶגֶד הַקּוֹרֵא** ושוה לו, **יְמַעֵט** – ינמיך **הַקּוֹרֵא** בתורה את **קוֹלוֹ וְיִקְרָא** בקול השוה לקולו של המתרגם.

הגמרא שבה לדיני זימון ומבררת אם גם שנים שאכלו רשאים לזמן: **אִתְּמַר** – נאמר בבית המדרש, **שְׁנַיִם שֶׁאָכְלוּ כְּאַחַת** ורוצים לזמן, **פְּלִיגִי** – נחלקו בנידון זה **רַב וְרַבִּי יוֹחָנָן, חַד** מהם **אָמַר, אִם רָצוּ לְזַמֵּן מְזַמְּנִין. וְחַד** מהם **אָמַר,** אף **אִם רָצוּ לְזַמֵּן אֵין מְזַמְּנִין.**

הגמרא דנה אם יש ממשנתנו הכרעה במחלוקת זו: **תְּנַן** – שנינו במשנה, **שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ כְּאַחַת חַיָּבִין לְזַמֵּן.** משמע, שדווקא **שְׁלֹשָׁה אֵין** [–כן] מזמנים, אבל **שְׁנַיִם לֹא** יזמנו.

דוחה הגמרא: **הָתָם** [–שם] במשנתנו, מדובר אודות זימון שהוא **חוֹבָה,** שאין חובת זימון אלא בשלשה, אבל **הָכָא** [–כאן] במה

המשך בעמוד יז

רש"י

מאי עמא דבר — היאך נוהגים. וכבר נהגו לברך בתחלה "שהכל" ולבסוף "בורא נפשות רבות וחסרונן על כל מה שבראת".

הדרן עלך כיצד מברכין

משנה שלשה שאכלו וכו' לומן — להזדמן יחד לצרוף ברכה בלשון רבים כגון "נברך". **שנטלה תרומתו** — קא סלקא דעתך תרומות מעשר שלו, שעל הלוי להפריש. **מעשר שני שנפדה** — להתירו באכילה חוץ לירושלים, ואת פדיונו יעלה לירושלים ויאכל. **והשמש** — ששמשם בסעודה ואכל עמהם כזית כדי להצטרף עמהם לזמון. ובכל הני אצטריך לאשמעינן אף על גב דדמו לאיסור — אין כאן ברכה בעבירה, כדמפרש ואזיל בגמרא. **עד כמה מזמנין** — כמה יאכל עמהם ויתחייב עמהם בזימון. **ונפקא מינה** — להוציאם ידי חובתן, אם יתנו לו הכוס לברך. **גמרא מנא הני מילי** — דשלשה ראוים לברכת צירוף. **גדולו לה' אתי** — הרי שלשה. וכן "אקרא, הבו גודל" — היחיד אומר לשנים. **אינן רשאין ליחלק** — ולברך כל אחד לעצמו, דמפקעי לה לתורת זמון. **שלשה אין שנים לא** — הכי פרשינן: דמדקתני "אין רשאין ליחלק", שמע מינה דשלשה מזמנין, שנים אין מזמנין ואפילו רצו. דאי אמרת שנים נמי אם רצו מזמנין, אמאי אין האחד רשאי ליחלק? ליזיל הוא, ולא מפקעת ברכת זמון בהכי, ויזמנו השנים! **שאני התם דהוקבעו בחובה מעיקרא** — ואי אזיל הוא מפקעת להו חובה, וקמו להו ברשות; וגדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה. **אוכל עמהם** — אין כאן גאוה, דניחא להו דמייתי להו לידי זמון. ואי שנים מזמנין, אמאי ניחא להו? בלאו דידיה נמי, אי בעו מזמנין?

דניחא

דחנקתיה אומצא — ודוקא מים, שאין לו הנאה כי אם לשתות מים לצמאו, והנאה דחנקתיה אומצא אין זה נחשב הנאה. אבל שאר משקים, שלעולם הגוף נהנה מהן — בכל ענין מברך ואפילו חנקתיה אומצא, כדאמרינן לעיל (לו,א). ואף על גב דלרפואה אתי — בעי ברוכי. ורב עמרם פירש: דדוקא לפניו לא בעי ברוכי, אבל לאחריו — חייב. ורבינו משה פירש: דלא היא, דהואיל ואינו נהנה — אפילו לאחריו לא בעי ברכה.

רבי טרפון אומר "בורא נפשות רבות" וכו' — פירוש: לפניו. ופוק חזי מאי עמא דבר, והנה נהגו העולם לברך לאחריו. אבל לא מצינו לפרש דפליגי בלאחריו, דתנא קמא סבר דמברך לפניו ולא לאחריו ורבי טרפון סבר אף לאחריו יברך "בורא נפשות רבות", דאם כן — כי פריך לעיל מרב פפא דמברך (ליקשי), לסייעיה ממלתיה דרבי טרפון שהוא תנא!

הדרן עלך כיצד מברכין

שלשה שאכלו כאחת — בירושלמי פריך: הכא את אמרת אין רשאין ליחלק, והכא את אמרת חייבים לזמן?! ועתה לכאורה אין זה קשה. וכן לקמן (נ,א) פריך: תנינא חדא זימנא שאין רשאין ליחלק, היינו משום דחייבים לזמן! ולי נראה דהכי פריך: הכא את אמרת דאין רשאין ליחלק, דמשמע: אם גמרו אכילתן יחד — אינן רשאין ליחלק, אבל האחד רשאי לגמור סעודתו ולברך קודם חברו. וחייבין לזמן משמע: דחובת זימון עליהם, ואינן רשאין לגמור סעודתן זה בלא זה. ומשני שמואל: כאן בתחלה, כאן בסוף. איזהו בתחלה ואיזהו בסוף? פליגי בה תרי אמוראי, חד אמר: נתנו דעתם לאכול — זהו בתחלה, אכלו כזית — זהו בסוף. וחד אמר: אכלו כזית — זהו בתחלה, נתנו דעתם לאכול — זהו בסוף. ורב אלפס תופס דרך ראשון עיקר, והכי פירש: נתנו דעתם לאכול, כלומר: שהתחילו מתחלה לאכול ביחד — זהו בתחלה; אז ודאי חובת זימון עליהם. אכלו כזית — זהו בסוף, כלומר: אם האחד התחיל קודם חברו בכזית — אז ודאי אם גמרו סעודתם יחד חייבים לזמן, אבל רשאין לגמור זה בלא זה ולברך. **אכל** טבל אין מזמנין עליו — תימה: דאמר ב"ערכין" (ד,א) הכל מצטרפין לזומן, כהנים לוים וישראלים. ופריך: פשיטא! ומשני: לא צריכא — אף על גב דכהן אוכל תרומה וישראל חולין. אלמא: אף על גב דתרומה אסורה לישראל, אחרי שהכהן יכול לצרף עם ישראל, לאכול בחולין — מצטרפין לזומן. והכא נמי: נהי דחד מנייהו אכל טבל, דאין ראוי לאחרים, אמאי אינן מזמנין? ויש לומר: דאכילת טבל לאו שמה אכילה, דלא חזיא אף לכהן, אבל תרומה — לכל הפחות ראויה לכהן האוכלה. והוא הדין אם אכלו שלשתן טבל — דאין חייבים לזמן, כדאמרינן (ב"ק צד,א): הרי שגזל סאה חטין וטחנה ואפאה ואכלה ומברך עליהן — אינו מברך אלא מנאץ. מכאן היה אומר רבינו יהודה דשלשה שאכלו, והאחד היה מודר הנאה מן השנים והוא אוכל משלו — יכול להצטרף עמהם לזימון, דנהי דאינו ראוי לאכול עמהם — הם ראוים לאכול עמו, וכן לענין הנזהר מפת של גוי. אבל אם שלשתן מודרין הנאה זה מזה — אין מצטרפין, אף על פי שיכולים לשאול על נדרם, דהשתא מידה לא אתשילו. **בקולו** של משה — ואם תאמר: היכי מייתי ראיה ממשה, והא צריך לאתויי דמשה היה מתרגם ולא היה מרים קולו יותר מהקדוש ברוך הוא שהיה קורא והוא מביא שהקדוש ברוך הוא היה קורא ומשה היה מתרגם? ופירש רב אלפס: בקולו של משה, מסתמא משה בכל כחו היה עונה כדי להשמיע קולו לכל העם, אבל הקדוש ברוך הוא לא היה צריך להרים קולו, שהרי לא היה מדבר אלא למשה לבד, ואפילו הכי היה מגביה קולו, כדי שלא יהא קולו של משה המתרגם רם יותר מקולו של הקדוש ברוך הוא שהיה קורא. **אם** רצו לזמן אין מזמנין — פירש רש"י: וכן לענין "המוציא" ושאר ברכות — אין האחד מברך להוציא חברו, לגבי הא דאמר אביי נקטינן שנים שאכלו כאחת מצוה ליחלק ולברך כל אחד לעצמו בין ברכת המוציא בין ברכת המזון, לשון רש"י לקמן. ולא נהירא, דלעיל פרק "כיצד מברכין" (לט,א) בעובדא דבר קפרא, נתן בר קפרא רשות לאחד לברך ושנים הוו התם. ועוד, אי הוו שלשה התם לא היו שם אלא פירות! וכן נמי אמרינן לקמן (נג,א) דעל המאור אחד מברך לכולן! על כן נראה לי: דבברכה ראשונה — מוציאין זה את זה שנים לכולי עלמא, והטעם: הואיל ויושבין לאכול יחד — דעתן לצרף, ואחד מברך להוציא חברו. אבל בברכה של סוף סעודה, שמסתלקין זה מזה — צריך לברך כל אחד לעצמו. ויש מתרצים דיש חלוק בין ברכת המוציא — דלא הויא כי אם דרבנן — על כן מוציאין זה את זה, אבל בברכת המזון שהיא מדאורייתא — לשם החמירו.

שלשה שאכלו כאחד אין רשאין ליחלק — מפרש רש"י: אמאי אין רשאין ליחלק האחד מפני השנים, כיון דשנים נמי מזמנין, ליזיל הוא, והא לא מיפקעא ברכת זמון. תימה: דילמא טעמא דאין רשאין ליחלק — משום דיפטרו לשלישי מברכת הזמון. וגם הוא אין לו להפקיע ממנו ברכת הזמון! ויש לומר: דעיקר פרכתו סמיך אסיפא, דקתני: ארבעה אין רשאין ליחלק, אף על גב דאיכא שנים מכאן ושנים מכאן והוי כמו וכו', וכהאי גוונא תמצא בהרבה מקומות. ותימה: אם כן אמאי לא מקשי מן הסיפא בהדיא? על כך פירש רבינו יהודה: דודאי פריך מרישא, והכי קאמר: דליכא למימר דמשום היחיד קאמר — דאם כן הוה ליה למימר "אין היחיד רשאי ליחלק", אי נמי "אין אחד מהם רשאי ליחלק". אבל מדקתני: אין רשאין ליחלק, משמע מכלהו פקע זמון אם נסתלק אחד מהם.

דניחא

תוספות

דְּחַנַּקְתֵּיהּ אוּמְצָא. רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר: "בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת רַבּוֹת וְחֶסְרוֹנָן". אָמַר לֵיהּ רָבָא בַּר רַב חָנָן לְאַבַּיֵי, וְאָמְרִי לְהָ לְרַב יוֹסֵף: הִלְכְתָא מַאי? - אָמַר לֵיהּ: פּוֹק חֲזִי מַאי עַמָּא דְּבַר.

הדרן עלך כיצד מברכין

שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ כְּאַחַת חַיָּבִין לְזַמֵּן. אָכַל דְּמַאי, וּמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁנִּטְּלָה תְּרוּמָתוֹ, מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁנִּפְדּוּ, וְהַשַּׁמָּשׁ שֶׁאָכַל כְּזַיִת, וְהַכּוּתִי - מְזַמְּנִין עָלָיו. אָכַל טֶבֶל, וּמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁלֹּא נִטְּלָה תְּרוּמָתוֹ, וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁלֹּא נִפְדּוּ, וְהַשַּׁמָּשׁ שֶׁאָכַל פָּחוֹת מִכְּזַיִת, וְהַגּוֹי - אֵין מְזַמְּנִין עָלָיו. נָשִׁים וַעֲבָדִים וּקְטַנִּים אֵין מְזַמְּנִין עֲלֵיהֶן. עַד כַּמָּה מְזַמְּנִין? עַד כְּזַיִת; רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: עַד כְּבֵיצָה. **גמרא** מְנָא הָנֵי מִילֵּי? אֲמַר רַב אַסִּי: דְּאָמַר קְרָא "גַּדְּלוּ לַה' אִתִּי וּנְרוֹמְמָה שְׁמוֹ יַחְדָּו". רַבִּי אַבָּהוּ אָמַר מֵהָכָא: "כִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ". אָמַר רַב חָנָן בַּר אַבָּא: מִנַּיִן לָעוֹנֶה "אָמֵן" שֶׁלֹּא יַגְבִּיהַּ קוֹלוֹ יוֹתֵר מִן הַמְבָרֵךְ - שֶׁנֶּאֱמַר: "גַּדְּלוּ לַה' אִתִּי וּנְרוֹמְמָה שְׁמוֹ יַחְדָּו". אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פָּזִי: מִנַּיִן שֶׁאֵין הַמִּתְרַגֵּם רַשַּׁאי לְהַגְבִּיהַּ קוֹלוֹ יוֹתֵר מִן הַקּוֹרֵא - שֶׁנֶּאֱמַר: "מֹשֶׁה יְדַבֵּר וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ בְקוֹל"; שֶׁאֵין תַּלְמוּד לוֹמַר "בְּקוֹל", וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר "בְּקוֹל" - בְּקוֹלוֹ שֶׁל מֹשֶׁה. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי: אֵין הַמִּתְרַגֵּם רַשַּׁאי לְהַגְבִּיהַּ קוֹלוֹ יוֹתֵר מִן הַקּוֹרֵא, וְאִם אִי אֶפְשָׁר לַמִּתְרַגֵּם לְהַגְבִּיהַּ קוֹלוֹ כְּנֶגֶד הַקּוֹרֵא - יָמְעַךְ הַקּוֹרֵא קוֹלוֹ וְיִקְרָא. אִתְּמַר: שְׁנַיִם שֶׁאָכְלוּ כְּאַחַת - פְּלִיגִי רַב וְרַבִּי יוֹחָנָן, חַד אָמַר: אִם רָצוּ לְזַמֵּן - מְזַמְּנִין, וְחַד אָמַר: אִם רָצוּ לְזַמֵּן - אֵין מְזַמְּנִין. תָּנֵן: שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ כְּאַחַת חַיָּבִין לְזַמֵּן; שְׁלֹשָׁה - אִין, שְׁנַיִם - לָא! - הָתָם חוֹבָה, הָכָא רְשׁוּת. תָּא שְׁמַע: שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ כְּאַחַת - חַיָּבִין לְזַמֵּן, וְאֵין רַשָּׁאִין לְיַחְלֵק; שְׁלֹשָׁה אִין, שְׁנַיִם לָא! - שָׁאנֵי הָתָם, דִּקְבַעוּ לְהוּ בְּחוֹבָה מֵעִיקָּרָא. תָּא שְׁמַע: הַשַּׁמָּשׁ שֶׁהָיָה מְשַׁמֵּשׁ עַל הַשְּׁנַיִם - הֲרֵי זֶה אוֹכֵל עִמָּהֶם אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָתְנוּ לוֹ רְשׁוּת, הָיָה מְשַׁמֵּשׁ עַל הַשְּׁלֹשָׁה - הֲרֵי זֶה אֵינוֹ אוֹכֵל עִמָּהֶם אֶלָּא אִם כֵּן נָתְנוּ לוֹ רְשׁוּת! - שָׁאנֵי הָתָם,

דניחא

תוספות

והא מאה נשי כתרי גברי דמיין — לענין קבוץ תפלה, ולענין כל דבר שבעשרה — ואפילו הכי חשבינן להו כשלשה, והוא הדין לשנים. אבל לא מצי למימר כחד דמיין, דאינן יכולות לזמן, דהא קתני נשים מזמנות לעצמן. ורש"י פירש: כתרי — לענין חובה, דאין חייבות לזמן, ואם רצו מזמנות, והוא הדין לשנים.

שאני התם דאיכא דעות — מכאן משמע דנשים יכולות לזמן לעצמן. וכן עשו בנות רבינו אברהם, חמיו של רבינו יהודה, על פי אביהן. ומיהו, לא נהגו העולם כן; וקשה: אמאי לא נהגו? מדקתני "מזמנות" משמע דקאמר חייבות לזמן? ויש לומר: ד"נשים מזמנות לעצמן", היינו: אם רצו לזמן — מזמנות. וכן משמע קצת הלשון מדקתני בסמוך "נשים ועבדים אם רצו לזמן אין מזמנין". ועוד, דמדמה ליה הגמרא לשנים משמע דחובה ליכא. והא דקאמר בריש "ערכין" (ג,א) הכל מחוייבין בזימון לאתויי נשים, לענין רשות קאמר, ולא לענין חובה. ונשים צריך עיון אם יוצאות בברכת הזימון של אנשים מאחר שאין מבינות. ויש מביאין ראיה שיוצאות מדאמר לקמן: "סופר מברך ובור יוצא", מכאן משמע שאף הנשים יוצאות בברכת המזון שלנו. מיהו, יש לדחות אותה ראיה, דשאני בור — שמבין בלשון הקדש ויודע קצת מאי קאמר אבל אינו יודע לברך. אבל נשים, שאינן מבינות כלל — מצי למימר דלא נפקי. והא דאמרינן ב"מגילה" (יז,א) לועז ששמע אשורית יצא — פרסומי ניסא בעלמא שאני כדאמרינן התם (יח,א) "האחשתרנים בני הרמכים" מי ידעינן מאי ניהו.

אי הכי אימא סיפא — לא גרס "אי הכי" דהא אפילו מעיקרא נמי הוה מצי למפרך מסיפא דאין מזמנין.

רב זביד אמר ברוך הוא ומבורך — ובהלכות גדולות פסק: "ברוך הוא ומבורך שמו תמיד לעולם ועד". ואי הוה עשרה עני בתרייהו: "ברוך הוא אלהינו ומבורך שמו תמיד לעולם ועד".

הא בבונה ירושלים הא בשאר ברכות — פירש רבינו חננאל והלכות גדולות דיש מפרשים בכל ברכה וברכה, כגון אחר "ישתבח" וכיוצא בו. ומיהו, פוק חזי מאי עמא דבר — שלא נהגו לענות "אמן" אלא אחר "בונה ירושלים" דברכת המזון.

רב אשי עני ליה בלחישה — וכן פסק בהלכות גדולות. ועוד, לדידן דליכא פועלים — אפילו אביי מודה.

לא

רש"י

דניחא להו דמקבע להו **בחובה** — דגדול המצווה ועושה. **אם רצו אין מזמנים** — כדמפרש טעמא לקמן: שאין קביעותן נאה משום פריצותא, בין דנשים בין דמשכב זכור דעבדים בקטנים. **דאפילו מאה כתרי דמיין** — לענין חובה, דאין חייבות לזמן, ואם רצו — מזמנין, והוא הדין לשנים. **דאיכא דעות** — דאף על גב דלענין חובה אינן חייבות; לענין רשות — דעות שלשה חשיבי להודות טפי משני אנשים, דאיכא משום "גדלו לה' אתי". **קוראין לו** — להודיעו שהם רוצים לזמן, ויפנה אליהם במקום מעמדו, ודי להם בכך. **ומזמנין עליו** — ואף על פי שאינו בא אצלם. **ואמר רבי זירא: לומר שאין ברכת הזימון ביניהן** — לא בא ללמדנו אלא שאין צריכין זימון. דכיון דאחד יוצא בברכת חברו אשמעינן דאין זימון, דאי יש זימון — ברכת שניהם היא, שהרי אומר "נברך" והוא עונה "ברוך הוא". **לאו דשמיע להו מרבי יוחנן** — דבר מערבא הוא. **דאילו רב** — בבבל הוה, ובני מערבא היכא שמיע להו? **והוא** דקרו ליה **ועני** — שסמוך הוא אצלם, ועונה "ברוך הוא". **לא אמרן** — דלא צריך למיתי גבייהו — אלא שלשה, אבל עשרה שיצטרפו משום הזכרת השם — עד דאתי גבייהו. **נראין כעשרה** — דאין אדם ממהר להבחין בין עשרה לתשעה. **מצוה ליחלק** — ולברך כל אחד בפני עצמו, בין ברכת "המוציא" בין ברכת המזון. **אחד מפסיק לשנים** — אם גמרו השנים סעודתן ורוצין לזמן, דרך ארץ הוא שיהא האחד מפסיק את סעודתו עד שיזמנו עליו עד ברכת "הזן", דהיינו ברכת זימון, וחוזר וגומר סעודתו. אבל שנים אין עליהם להפסיק בשביל היחיד, וימתין עד שיגמרו. **לפנים משורת הדין** — לאחשוביה. **לא הוה בהו** — מופלג בחכמה ובזקנה מן השנים. **דאיכא אדם גדול** — שהגדול מברך, כדפסקינן לקמן הלכתא (מז,א). **כא ומצאן** — אחד מן השוק בא ומצא שלשה שהיו מזמנין. **ברוך ומבורך** — דלא מצי למימר "שאכלנו משלו". **הא דקאמר ברוך ומבורך** — כדאשכחינהו דקאמר המזמן "נברך", אבל אשכחינהו דענו "ברוך הוא" — עונה בתרייהו "אמן". **הא בבונה ירושלים** — שהיה סוף הברכות, הרי זה משובח. וכן בסוף ברכות דקריאת שמע, שחרית וערבית, "ואחר כל ברכותיו" דקתני בברייתא "הרי זה משובח" — אחר גמר כל ברכותיו קאמר. ואחר "כל ברכותיו" דקתני "הרי זה מגונה" — בסוף כל ברכה וברכה קאמר. **כי היכי דלשמעו פועלים** — וידעו שנגמרה כל הברכה, שהרי אין המברך עונה "אמן" אלא לבסוף. **וליקומו** — לעבידתייהו. ואי משום דקמפקע להו מ"הטוב והמטיב" — לא איכפת ליה, דקסבר דלאו דאורייתא היא, אלא ביבנה תקנוה על הרוגי ביתר שנתנו לקבורה. **רב אשי עני** — לההוא "אמן" בלחישה כי היכי דלא לשמעו וידעו ששם גמר הברכות ויזלזלו ב"הטוב והמטיב". ומיהו, משום דסוף כל ברכותיו היה, ותניא בברייתא "הרי זה משובח" — לא סגי דלא עני ליה.

קטינא

דְּנִיחָא לְהוּ דְּמִקְבַּע לְהוּ בְּחוֹבָה מֵעִיקָּרָא. תָּא שְׁמַע: נָשִׁים מְזַמְּנוֹת לְעַצְמָן, וַעֲבָדִים מְזַמְּנִים לְעַצְמָן, נָשִׁים וַעֲבָדִים וּקְטַנִּים אִם רָצוּ לְזַמֵּן - אֵין מְזַמְּנִין; (וְהָא נָשִׁים אֲפִילּוּ מֵאָה) וְהָא מֵאָה נָשֵׁי כִּתְרֵי גַּבְרֵי דָּמְיָין, וְקָתָנֵי: נָשִׁים מְזַמְּנוֹת לְעַצְמָן וַעֲבָדִים מְזַמְּנִין לְעַצְמָן! - שָׁאנֵי הָתָם, דְּאִיכָּא דַּעוֹת. - אִי הָכִי אֵימָא סֵיפָא: נָשִׁים וַעֲבָדִים אִם רָצוּ לְזַמֵּן - אֵין מְזַמְּנִין, אַמַּאי לָא? וְהָא אִיכָּא דַּעוֹת! - שָׁאנֵי הָתָם, מִשּׁוּם פְּרִיצוּתָא. תִּסְתַּיֵּים דְּרַב דַּאֲמַר "אִם רָצוּ לְזַמֵּן אֵין מְזַמְּנִין". דְּאָמַר רַב דִּימִי בַּר יוֹסֵף אָמַר רַב: שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ כְּאַחַת וְיָצָא אֶחָד מֵהֶם לַשּׁוּק - קוֹרְאִין לוֹ וּמְזַמְּנִין עָלָיו; טַעֲמָא - דְּקוֹרְאִין לוֹ, הָא לֹא קוֹרְאִין לוֹ - לָא! - שָׁאנֵי הָתָם, דְּאִקְּבְעוּ לְהוּ בְּחוֹבָה מֵעִיקָּרָא. אֶלָּא, תִּסְתַּיֵּים דְּרַבִּי יוֹחָנָן הוּא דְּאָמַר "אִם רָצוּ לְזַמֵּן - אֵין מְזַמְּנִין". דְּאָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: שְׁנַיִם שֶׁאָכְלוּ כְּאַחַת - אֶחָד מֵהֶן יוֹצֵא בִּבְרָכַת הַזִּימּוּן בֵּינֵיהֶם, תִּסְתַּיֵּים. אָמַר לֵיהּ רָבָא בַּר רַב הוּנָא לְרַב הוּנָא: וְהָא רַבָּנַן דְּאָתוּ מִמַּעֲרָבָא אָמְרִי: אִם רָצוּ לְזַמֵּן - מְזַמְּנִין; מַאי לָאו דִּשְׁמִיעַ לְהוּ מֵרַבִּי יוֹחָנָן? - לָא, דִּשְׁמִיעַ לְהוּ מֵרַב מַקָּמֵי דְּנִיחַת לְבָבֵל. גּוּפָא, אָמַר רַב דִּימִי בַּר יוֹסֵף אָמַר רַב: שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ כְּאַחַת וְיָצָא אֶחָד מֵהֶם לַשּׁוּק - קוֹרְאִין לוֹ וּמְזַמְּנִין עָלָיו. אָמַר אַבַּיֵי: וְהוּא דְּקָרוּ לֵיהּ וְעָנֵי. אֲמַר מָר זוּטְרָא: וְלָא אָמְרָן אֶלָּא בִּשְׁלֹשָׁה, אֲבָל בַּעֲשָׂרָה - עַד דְּנַיְיתִי. מַתְקִיף לָהּ רַב אַשִׁי: אַדְּרַבָּא, אִיפְּכָא מִסְתַּבְּרָא! תִּשְׁעָה - נְרָאִין כַּעֲשָׂרָה, שְׁנַיִם אֵין נְרָאִין כִּשְׁלֹשָׁה! וְהִלְכְתָּא כְּמָר זוּטְרָא. מַאי טַעְמָא - כֵּיוָן דְּבָעֵי לְאַדְכּוּרֵי שֵׁם שָׁמַיִם, בְּצִיר מֵעַשָּׂרָה לָאו אוֹרַח אַרְעָא. אָמַר אַבַּיֵי, נְקִיטִינַן: שְׁנַיִם שֶׁאָכְלוּ כְּאַחַת - מִצְוָה לֵיחָלֵק. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי: שְׁנַיִם שֶׁאָכְלוּ כְּאַחַת - מִצְוָה לֵיחָלֵק; כַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים - כְּשֶׁשְּׁנֵיהֶם סוֹפְרִים, אֲבָל אֶחָד סוֹפֵר וְאֶחָד בּוּר - סוֹפֵר מְבָרֵךְ, וּבוּר יוֹצֵא. אָמַר רָבָא, הָא מִילְּתָא אֲמַרִיתָא אָנָא, וְאִיתַּמְרָהּ מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי זֵירָא כְּוָותִי: שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ כְּאַחַת - אֶחָד מַפְסִיק לִשְׁנַיִם וְאֵין שְׁנַיִם מַפְסִיקִין לְאֶחָד. - וְלָא?! וְהָא רַב פַּפָּא אַפְסִיק לֵיהּ לְאַבָּא מָר בְּרֵיהּ, אִיהוּ וְחַד! - שָׁאנֵי רַב פַּפָּא דְּלִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין הוּא דַּעֲבַד. יְהוּדָה בַּר מְרֵימָר וּמָר בַּר רַב אַשִׁי וְרַב אַחָא מְדִיפְתִּי כְּרֵכִי רִיפְתָּא בַּהֲדֵי הֲדָדֵי, לָא הֲוָה בְּהוּ חַד דַּהֲוָה מוּפְלָג מֵחַבְרֵיהּ לְבָרוֹכֵי לְהוּ. יָתְבִי וְקָא מִיבַּעְיָא לְהוּ, הָא דְּתִנְן: שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ כְּאַחַת חַיָּיבִין לְזַמֵּן - הָנֵי מִילֵּי הֵיכָא דְּאִיכָּא אָדָם גָּדוֹל, אֲבָל הֵיכָא דְּכִי הַהֲדֵי נִינְהוּ - חִלּוּק בְּרָכוֹת עָדִיף. בָּרִיךְ אִינִישׁ לְנַפְשֵׁיהּ, אֲתוּ לְקַמֵּיהּ דְּמָרֵימָר, אֲמַר לְהוּ: יְדֵי בְּרָכָה - יְצָאתֶם, יְדֵי זִימּוּן - לֹא יְצָאתֶם. וְכִי תֵּימְרוּ נִיהַדַּר וּנְזַמֵּן - אֵין זִימּוּן לְמַפְרֵעַ. בָּא וּמְצָאָן כְּשֶׁהֵן מְבָרְכִים, מַהוּ אוֹמֵר אַחֲרֵיהֶם? רַב זְבִיד אָמַר: "בָּרוּךְ וּמְבוֹרָךְ", רַב פַּפָּא אָמַר: עוֹנֶה "אָמֵן". וְלָא פְּלִיגִי: הָא דְּאַשְׁכַּחִינְהוּ דְּקָא אָמְרִי "נְבָרֵךְ", וְהָא דְּאַשְׁכַּחִינְהוּ דְּקָא אָמְרִי "בָּרוּךְ"; אַשְׁכַּחִינְהוּ דְּקָא אָמְרִי "נְבָרֵךְ" - אוֹמֵר "בָּרוּךְ וּמְבוֹרָךְ", אַשְׁכַּחִינְהוּ דְּקָא אָמְרִי "בָּרוּךְ" - עוֹנֶה "אָמֵן". תְּנֵי חֲדָא: הָעוֹנֶה "אָמֵן" אַחַר בִּרְכוֹתָיו - הֲרֵי זֶה מְשׁוּבָּח, וְתַנְיָא אִידָּךְ: הֲרֵי זֶה מְגוּנֶּה! - לָא קַשְׁיָא: הָא - בְּ"בוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם", הָא - בִּשְׁאָר בְּרָכוֹת. אַבַּיֵי עָנֵי לֵיהּ בְּקָלָא כִּי הֵיכִי דְּלִשְׁמְעוּ פּוֹעֲלִים וְלֵיקוּמוּ, דְּ"הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב" לָאו דְּאוֹרַיְיתָא. רַב אַשִׁי עָנֵי לֵיהּ בִּלְחִישָׁא, כִּי הֵיכִי דְּלָא נַזְלְזְלוּ בְּ"הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב".

דְּנִיחָא לְהוּ – שנוח להם שיצטרף עמהם באכילתם, משום **דְּמַקְבַּע לְהוּ בְּחוֹבָה (מֵעִיקָּרָא)** – שבהצטרפותו נעשה עליהם הזימון חובה, וגדול המצווה ועושה, כפי שנתבאר לעיל.

הגמרא מביאה ברייתא אחרת, ודנה אם אפשר להכריע ממנה במחלוקת זו: **תָּא שְׁמַע** – בוא ושמע ראיה ששנים רשאים לזמן, ששנינו בברייתא, שלש **נָשִׁים** שאכלו כאחת, אם רצו **מְזַמְּנוֹת לְעַצְמָן, וְכֵן עֲבָדִים** שאכלו כאחד אם רצו **מְזַמְּנִים לְעַצְמָן,** אבל חבורה של **נָשִׁים וַעֲבָדִים וּקְטַנִּים** שאכלו יחד, אף **אִם רָצוּ לְזַמֵּן אֵין מְזַמְּנִין** – אינם רשאים לזמן, שאין הדבר הגון שיקבעו לאכול יחד, שמא יבואו לידי פריצות. מדייקת הגמרא: **(והא נשים אפילו מאה) וְהָא** – והרי אפילו **מֵאָה נָשֵׁי** [–מאה נשים] שאכלו יחד, **כִּתְרֵי גַּבְרֵי דָּמְיָין** – נחשבות רק כשני אנשים לענין זימון, כלומר שאינן חייבות בזימון, **וְקָתָנֵי** – ושנינו בברייתא, שאף על פי כן **נָשִׁים** שרצו לזמן **מְזַמְּנוֹת לְעַצְמָן וַעֲבָדִים** שרצו לזמן **מְזַמְּנִין לְעַצְמָן,** ואם כן אף שני אנשים שפטורים מזימון יוכלו לזמן אם ירצו, וקשה על הסובר שאין שנים רשאים לזמן.

דוחה הגמרא: **שָׁאנֵי הָתָם** – שונה הזימון בשלש נשים ואינו משום שהרשות לזמן נתונה אף לפחות משלשה, אלא הטעם הוא משום **דְּאִיכָּא** – שיש בשלש נשים ריבוי **דֵּעוֹת,** ועל כן מתקיים בהן הפסוק 'גדלו לה' אתי' וכדלעיל (בע"א). לא כן הדבר בשני אנשים, שאין שם אלא שתי דעות בלבד, ואין מתקיים בהם פסוק זה, ולפיכך אינם רשאים לזמן.

הגמרא מקשה על דחיה זו: **אִי הָכִי** – אם כך שהטעם שהן יכולות לזמן הוא משום שיש כאן שלש דעות, **אֵימָא סֵיפָא** – אמור ובאר את הסיפא של ברייתא זו, ששנינו בסיפא, **נָשִׁים וַעֲבָדִים** האוכלים יחד **אִם רָצוּ לְזַמֵּן אֵין מְזַמְּנִין, וְאַמַּאי** – ומדוע **לֹא** יזמנו, **וְהָא** – סוף סוף **אִיכָּא** [–יש] שלש **דֵּעוֹת** ושייך בהם זימון. מתרצת הגמרא: **שָׁאנֵי הָתָם מִשּׁוּם פְּרִיצוּתָא** – שונה הדין בחבורת נשים ועבדים יחד, שכיון שיש חשש שיבואו לידי פריצות אסרו עליהם חכמים לזמן, אבל נשים האוכלות לבדן ועבדים האוכלים לבדם, מזמנים, משום שיש בהם שלש דעות.

לעיל הובא שנחלקו רב ורבי יוחנן אם שנים יכולים לזמן. הגמרא מבררת מה אמר כל אחד מהם. אומרת הגמרא: **תִּסְתַּיֵּים** – יש להוכיח **דְּרַב** הוא זה **דְּאָמַר** ששנים שאכלו **אִם רָצוּ לְזַמֵּן אֵין מְזַמְּנִין,** שהרי מצאנו **דְּאָמַר רַב דִּימִי בַּר יוֹסֵף, אָמַר רַב, שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ כְּאַחַת,** וְקודם שזימנו **יָצָא אֶחָד מֵהֶם לַשּׁוּק** [–לרחוב], כשרוצים השנים שנותרו לזמן, **קוֹרְאִין** ומודיעים **לוֹ** שהם רוצים לזמן, והוא פונה אליהם מהמקום בו הוא עומד, **וּמְזַמְּנִין עָלָיו** אף בלא שהוא חוזר לשבת עמם. מכך שהצריך רב שהשנים יקראו לאותו אחד שיצא, יש לדייק ולומר, **טַעֲמָא** – הטעם ששנים אלו מזמנים משום **דְּקוֹרְאִין לוֹ** [–ליוצא], **הָא** [–אבל אם] **לֹא קוֹרְאִין לוֹ, לֹא** היו רשאים לזמן לפי שנותרו רק שנים, ומוכח שרב הוא הסובר ששנים אינם יכולים לזמן.

דוחה הגמרא: אין להוכיח ממימרא זו מה דעתו של רב, שיתכן שדעתו היא ששנים רשאים לזמן, אלא **שָׁאנֵי הָתָם** – שונה הדין באופן האמור שהיו שלשה ויצא אחד מהם, שדווקא שם הצריך רב שיקראו לשלישי שיצא ולא יזמנו בלעדיו, משום **דְּאַקְבְּעוּ לְהוּ בְּחוֹבָה מֵעִיקָּרָא** – שכבר נקבעו קודם שיצא בזימון של חובה, וזימון בלעדיו הוא זימון של רשות, וכיון שגדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה (כדלעיל ע"א), על כן אמר רב שיקראו לו לזמן עמם, שבכך הם עושים זימון של חובה כפי שהוקבעו.

הגמרא מביאה ראיה שרבי יוחנן הוא הסובר שאין שנים רשאים לזמן. אומרת הגמרא: **אֶלָּא, תִּסְתַּיֵּים** – יש להוכיח **דְּרַבִּי יוֹחָנָן הוּא** זה **דְּאָמַר** ששנים **אִם רָצוּ לְזַמֵּן אֵין מְזַמְּנִין.** שהרי מצאנו **דְּאָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, שְׁנַיִם שֶׁאָכְלוּ כְּאַחַת,** כאשר הם מגיעים לברכת המזון אינם צריכים לברך כל אחד בנפרד אלא **אֶחָד מֵהֶן יוֹצֵא בִּבְרִכַּת חֲבֵירוֹ,** לפי ששומע כעונה. **וְהַוְינַן בַּהּ** – ונשאנו ונתנו בדברי רבי יוחנן הללו, והקשינו **מַאי קָא מַשְׁמַע לָן** – מה ראה צורך להשמיענו שיוצא אדם ידי חובת ברכת המזון שהוא שומע מחבירו, הרי כבר **תְּנִינָא** – שנינו בברייתא, **שָׁמַע** ברכת חבירו **וְלֹא עָנָה** אחריה אמן, **יָצָא** ידי חובתו, לפי שאין עניית אמן מעכבת, ומה חידש רבי יוחנן. **וְאָמַר רַבִּי זֵירָא** – וביאר רבי זירא את דברי רבי יוחנן, שאכן לא בא רבי יוחנן לחדש שיוצא אדם בכך שהוא שומע את ברכת חבירו, אלא בא **לוֹמַר שֶׁאֵין בִּרְכַּת הַזִּימּוּן בֵּינֵיהֶם** – בין שנים האוכלים כאחד, שאינם רשאים לזמן כלל, שעל כן נקט רבי יוחנן בלשונו שאחד יוצא 'בברכת חבירו', שאילו היה שם זימון היתה הברכה נחשבת 'ברכת שניהם', שהרי הוא אומר נברך וחבירו עונה ברוך הוא. מסיימת הגמרא: **תִּסְתַּיֵּים** – אכן יש ראיה מדברי רבי יוחנן, ונתברר לנו שהוא הסובר שאין שנים רשאים לזמן. וכן מוכח מעתה, שרב החולק עליו הוא הסובר ששנים רשאים לזמן.

הגמרא דנה אם אכן ניתן לומר שרבי יוחנן הוא הסובר ששנים אינם רשאים לזמן: **אָמַר לֵיהּ** – שאל **רָבָא בַּר רַב הוּנָא לְרַב הוּנָא, וְהָא רַבָּנָן דַּאֲתוּ מִמַּעֲרָבָא אָמְרִי** – והרי תלמידי החכמים שבאו מארץ ישראל לבבל אומרים, ששנים **אִם רָצוּ לְזַמֵּן מְזַמְּנִין, מַאי לָאו** – האם מה שאמרו זאת אינו אלא משום **דְּשָׁמְעִי לְהוּ** – ששמעו כך **מֵרַבִּי יוֹחָנָן** שהיה ראש הישיבה בארץ ישראל. שאם לא שמעו כן מרבי יוחנן, מהיכן שמעו לומר זאת, שהרי אין לומר ששמעו זאת מרב, שכן רב היה דר בבבל. דוחה הגמרא: **לֹא,** לא מרבי יוחנן שמעו זאת, אלא **דְּשָׁמְעִי לְהוּ** – ששמעו כך **מֵרַב, מִקַּמֵּי דְּנִחִית** – לפני שירד מארץ ישראל **לְבָבֶל.**

הגמרא חוזרת למימרא של רב בענין שלשה שאכלו ויצא אחד מהם: **גּוּפָא** – נשוב לעצם דינו של רב, **אָמַר רַב דִּימִי בַּר יוֹסֵף, אָמַר רַב, שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ כְּאַחַת** וְקודם שזימנו **יָצָא אֶחָד מֵהֶם לַשּׁוּק,** כאשר ירצו השנים לזמן **קוֹרְאִין** לוֹ להודיעו שהם רוצים לזמן, **וּמְזַמְּנִין עָלָיו** אף שהוא עדיין בשוק. **אָמַר אַבַּיֵי, וְהוּא דְּקָרוּ לֵיהּ וְעָנֵי** – מה שהתירו לזמן עליו בעודו בשוק, הוא דווקא אם לא התרחק כל כך, וכשקוראים לו הוא שומע את קולם ועונה עמהם 'ברוך שאכלנו משלו'.

הגמרא דנה האם דין זה הוא גם בזימון של עשרה: **אָמַר מַר זוּטְרָא, וְלֹא אֲמָרָן** – ולא אמרנו שניתן לזמן על היוצא לשוק בעודו שם, **אֶלָּא** דווקא **בִּשְׁלֹשָׁה** שאכלו, **אֲבָל בַּעֲשָׂרָה** שאכלו, גם אם הוא עונה עמהם אין מזמנין עליו, **עַד דְּנַיְיתֵי** – עד שיבוא וישב עמהם, ומהטעם שיתבאר להלן.

הגמרא מקשה על דברי מר זוטרא: **מַתְקִיף לָהּ** – מקשה **רַב אַשִׁי,** אם באנו לחלק בין שלשה לעשרה, **אַדְּרַבָּה אִיפְּכָא מְסְתַּבְּרָא** – יותר מסתבר לומר ההיפך, שבעשרה שאכלו ויצא אחד אפשר לזמן עליו, משום **שֶׁתִּשְׁעָה** אנשים **נִרְאִין כַּעֲשָׂרָה,** שאין אדם ממהר להבחין בין עשרה לתשעה, ולכן אין צורך לדקדק ולהצריך את היוצא שיבוא לשבת עמהם, ואילו בשלשה שאכלו ויצא אחד מהם, חסרון האחד ניכר מיד כיון **שְׁנַיִם אֵין נִרְאִין כִּשְׁלֹשָׁה,** ויותר היה ראוי להקפיד בהם שלא יזמנו עד שיבוא היוצא לישב עמהם.

מסקנת הגמרא: **וְהִלְכְתָּא** – ולהלכה יש לנהוג **כְּדִבְרֵי מַר זוּטְרָא** – שבשלשה די במה שקוראים לו ועונה, ובעשרה עליו לבוא ולישב עמהם. ומבארת הגמרא: **מַאי טַעֲמָא** – מה הסיבה לחילוק זה, **כֵּיוָן דְּבָעֵי לְאַדְכּוּרֵי** – כיון שבזימון של עשרה צריך להזכיר **שֵׁם שָׁמַיִם,** כפי ששנינו להלן (מט:), **בְּצִיר מֵעֲשָׂרָה לָאו אוֹרַח אַרְעָא** – אין זה ממידת דרך ארץ להזכיר שם שמים בפחות מעשרה היושבים ביחד.

הגמרא מביאה דברים נוספים בענין זה: **אָמַר אַבַּיֵי, נְקִיטִינַן** – נוקטים אנו להלכה, **שְׁנַיִם שֶׁאָכְלוּ כְּאַחַת מְצִוָּה לֵיחָלֵק,** והיינו שיברך כל אחד לעצמו בין את ברכת המוציא ובין את ברכת המזון. הגמרא מביאה ברייתא בה נתבאר כדברי אביי: **תַּנְיָא נַמִּי הָכִי** – כך שנינו גם בברייתא, **שְׁנַיִם שֶׁאָכְלוּ כְּאַחַת מְצִוָּה לֵיחָלֵק.** והרי זה כדברי אביי. מוסיפה הברייתא: אמנם לא בכל שנים נוהג דין זה, אלא **בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים** שמצוה ליחלק ולברך כל אחד לעצמו, דווקא **כְּשֶׁשְּׁנֵיהֶם סוֹפְרִים** [–בקיאים] ויודעין לברך ברכת המזון כתיקונה, **אֲבָל** אם היה **אֶחָד** מהם **סוֹפֵר** ויודע לברך **וְאֶחָד בּוּר** שאינו יודע

המשך בעמוד קלג

המשך ביאור למס׳ ברכות ליום שני עמ׳ א

רַבִּי חִינְנָא בַּר פַּפָּא, מַאי טַעְמָא [–מהו טעמו] **דְּרַבִּי יְהוּדָה,** שאמר לברך על הירקות ׳בורא מיני דשאים׳, משום **שֶׁאָמַר קְרָא** – שנאמר בפסוק (תהילים סח ב) **׳בָּרוּךְ ה׳ יוֹם יוֹם׳,** שראוי לנו לברך את ה׳ בכל יום. ויש לשאול על לשון הפסוק ׳יום יום׳, **וְכִי** רק **בְּיוֹם מְבָרְכִין אוֹתוֹ וּבַלַּיְלָה אֵין מְבָרְכִין אוֹתוֹ. אֶלָּא,** בא הפסוק **לוֹמַר לְךָ, שֶׁבְּכָל יוֹם וְיוֹם תֵּן לוֹ** [–לה׳] **מֵעֵין בִּרְכוֹתָיו** – את הברכה הראויה לאותו יום, שבשבת יברך ברכה הראויה לשבת, וביום טוב יברך ברכה הראויה ליום טוב. מבאר רבי זירא, **הָכָא נַמִּי** – וגם כאן, לגבי ברכות הנהנין, יש ללמוד שעל **כָּל מִין וָמִין** ממיני המאכל **תֵּן לוֹ** [–לה׳] **מֵעֵין בִּרְכוֹתָיו** – את הברכה הראויה לו, ולא יברך ברכה אחת הכוללת כמה מינים. ומכאן למד רבי יהודה שיש לברך על הירקות ברכה מיוחדת, ׳בורא מיני דשאים׳.

הגמרא מביאה מאמר נוסף שאמר רבי זירא, ויש אומרים שאמרו רבי חיננא בר פפא: **וְאָמַר רַבִּי זֵירָא, וְאִיתֵימָא רַבִּי חִינְנָא בַּר פַּפָּא, בֹּא וּרְאֵה, שֶׁלֹּא כְּמִדַּת** – כמנהג הנוהג אצל **הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא,** כך היא **מִדַּת** – מנהג הנוהג אצל **בָּשָׂר וָדָם,** אלא יש הבדל ביניהם. **שִׁמְּדַת בָּשָׂר וָדָם, כְּלִי שֶׁהוּא רֵיקָן, מַחֲזִיק** את מה שיתנו בתוכו, וכלי שהוא כבר **מָלֵא, אֵינוֹ מַחֲזִיק** את מה שיוסיפו עליו, שהרי אין בו עוד מקום. **אֲבָל** אצל **הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵּן,** אלא להיפך, כלי **מָלֵא** – אדם חכם, **מַחֲזִיק** חכמה נוספת שילמד, וכלי **רֵיקָן** – אדם שאין בו חכמה, **אֵינוֹ מַחֲזִיק** את החכמה שילמד. ומנין לומדים זאת, **שֶׁנֶּאֱמַר** בפסוק (שמות טו כו), **׳וַיֹּאמֶר אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע לְקוֹל ה׳ אֱלֹהֶיךָ׳,** ויש לדרוש מכפילות לשון הכתוב ׳שמוע תשמע׳, **אִם שָׁמוֹעַ** – שמעת דברי תורה פעם אחת, סופך שתטה אוזן **וּתְשִׁמַע** פעם נוספת, **וְאִם לָאו** – לא שמעת בפעם הראשונה, **לֹא תִשְׁמַע.**

הגמרא מביאה דרשה אחרת בפסוק ׳אם שמוע תשמע׳: **דָּבָר** [–פירוש] **אַחֵר, אִם שָׁמוֹעַ בְּיָשָׁן** – אם הרבית לחזור פעמיים ושלש על תלמודך שלמדת בשנה שעברה, אזי **תִּשְׁמַע בְּדִבּוּר חָדָשׁ** שתלמד, ותחכים בו להבין דברים חדשים מתוך הדברים הישנים שלמדת, **וְאִם יִפָּנֶה לְבָבְךָ** מלחזור על תלמודך, **שׁוּב לֹא תִשְׁמָע** דבר חדש.

משנה

שנינו במשנה לעיל (לה.), שעל פירות האילן מברך ׳בורא פרי העץ׳, ועל פירות הארץ מברך ׳בורא פרי האדמה׳. משנתינו מבארת מה הדין באופן שטעה והחליף בהם את הברכה: **בֵּירַךְ עַל פֵּרוֹת הָאִילָן ׳בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה׳,** במקום ׳בורא פרי העץ׳, **יָצָא** ידי חובת הברכה, ואינו צריך לחזור ולברך, משום שאף פירות האילן עיקר גדילתם מכח האדמה, ושייך לומר בברכתם ׳בורא פרי האדמה׳. ואם בירך **עַל פֵּרוֹת הָאָרֶץ ׳בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ׳,** במקום ׳בורא פרי האדמה׳, **לֹא יָצָא** ידי חובת הברכה, וצריך לחזור ולברך, משום שלא שייך לומר עליהם ׳פרי העץ׳.

המשנה מבארת אופן נוסף שהחליף את הברכה הראויה: **וְעַל כּוּלָּם** – על כל מיני מאכל, **אִם** טעה **וְאָמַר** בברכתו **׳שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ׳, יָצָא** ידי חובת הברכה, אף אם אינה הברכה הראויה למאכל זה, משום שכל מיני מאכל כלולים בברכה זו.

גמרא

שנינו במשנה, שאם בירך על פירות האילן ׳בורא פרי האדמה׳ יצא. הגמרא מבררת מי הוא התנא הסובר כן. שואלת הגמרא: **מַאן תַּנָּא** – מי הוא התנא הסובר **דְּעִיקַּר** גדילת פירות **הָאִילָן מִן אַרְעָא** [–הארץ] **הִיא,** ולכן אם בירך עליהם ׳בורא פרי האדמה׳ יצא.

משיבה הגמרא: **אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק,** משנתנו **רַבִּי יְהוּדָה הִיא.** והיכן מצינו שכך היא שיטתו, **דְּתַנֵּי** – ששנינו במשנה לגבי מצות ביכורים (בכורים פ״א מ״ו), היתה לו שדה הזוקקה להשקיה ולא די לה במי הגשמים, והיה בה מעין שממנו הוא משקה אותה, וליקט פירות מן השדה לביכורים, ולאחר מכן **יָבֵשׁ הַמַּעְיָן** שבה, וכן אם היתה לו שדה ובה אילן, וליקט ממנה פירות לביכורים, ולאחר מכן **נִקְצַץ הָאִילָן** שבה, **מֵבִיא** את הביכורים לבית המקדש, **וְאֵינוֹ קוֹרֵא** עליהם את המקראות שציותה התורה לקרוא עם הבאת הביכורים (דברים כו ה–ט), משום שנאמר בהם (שם פסוק י) ׳**וְעַתָּה הִנֵּה הֵבֵאתִי אֶת רֵאשִׁית פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לִּי ה׳**״, וכיון שיבש המעין ונקצץ האילן בטלה האדמה, ואינו יכול לומר כן. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר,** אף אם יבש המעין ונקצץ האילן, מכל מקום **מֵבִיא** את הביכורים **וְאַף קוֹרֵא** עליהם מקראות אלו.

וטעמו של רבי יהודה, משום שעיקר השדה היא האדמה, ואף הפירות הגדלים על האילן באים מכוחה, ולכן אף כאשר יבש המעין ונקצץ האילן עדיין יכול לומר ׳האדמה אשר נתתה לי׳, שהרי האדמה קיימת כבתחילה. ואף לענין ברכה, כיון שפירות האילן גדלים מכח האדמה, אם בירך עליהם ׳בורא פרי האדמה׳ יצא. ונמצא שרבי יהודה הוא ששנה את משנתנו, שאמרה שאם בירך על פירות האילן ׳בורא פרי האדמה׳ יצא.

שנינו במשנה: טעה ובירך **עַל פֵּרוֹת הָאָרֶץ וכו׳** ׳בורא פרי העץ׳ לא יצא. הגמרא דנה מהו החידוש בדין זה. מקשה הגמרא: **פְּשִׁיטָא** – דין זה פשוט הוא, שהרי פרי האדמה אינו גדל על העץ, ובודאי לא שייך לברך עליו ׳בורא פרי העץ׳, ומה באה המשנה ללמדנו.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, לֹא נִצְרְכָה** המשנה ללמדנו דין זה **אֶלָּא** לְפי **רַבִּי יְהוּדָה, דְּאָמַר** [–שהוא אומר] **שְׁחִטָּה מִין אִילָן הִיא.** והיכן מצינו שכך היא שיטתו, **דְּתַנְיָא, הָאִילָן שֶׁאָכַל מִמֶּנּוּ אָדָם הָרִאשׁוֹן, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, גֶּפֶן הָיָה.** ומנין, משום **שֶׁאֵין לְךָ דָּבָר שֶׁמַּבִּיא יְלָלָה** [–בביה] **עַל הָאָדָם אֶלָּא יַיִן,** שכן מצינו **שֶׁנֶּאֱמַר** בנח לאחר שיצא מן התיבה ונטע כרם (בראשית ט כא), **׳וַיֵּשְׁתְּ מִן הַיַּיִן וַיִּשְׁכָּר וַיִּתְגַּל בְּתוֹךְ אָהֳלֹה׳,** שעל ידי שתיית היין בא לידי בזיון. וכיון שעל ידי חטא אדם הראשון שאכל מעץ הדעת באה מיתה לעולם, והמיתה יש בה בביה וילולה, מסתבר לומר שחטא זה היה בגפן היין המביא יללה לעולם. **רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר,** האילן שאכל ממנו אדם הראשון, **תְּאֵנָה הָיְתָה** – היה עץ תאנה. ומנין, משום שמסתבר **שֶׁבַּדָּבָר** שֶׁבו **נִתְקַלְקְלוּ** אדם וחוה, **בּוֹ נִתַּקְּנוּ** [–היתה תקנתם], ומצאנו שאחרי שחטאו ואכלו מעץ הדעת, הבינו שהם ערומים, וכיסו את עצמם בעלה תאנה, **שֶׁנֶּאֱמַר** (בראשית ג ז) ׳**וַתִּפָּקַחְנָה עֵינֵי שְׁנֵיהֶם וַיֵּדְעוּ כִּי עֵירֻמִּם הֵם, וַיִּתְפְּרוּ עֲלֵה תְאֵנָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם חֲגֹרֹת׳.** וכיון שתקנתם היתה מעץ התאנה, מסתבר שאף חטאם היה בעץ זה. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר,** האילן שאכל ממנו אדם הראשון, **חִטָּה הָיְתָה.** ומנין, משום **שֶׁאֵין הַתִּינוֹק יוֹדֵעַ לִקְרוֹת ׳אַבָּא׳ וְ׳אִמָּא׳ עַד שֶׁיִּטְעוֹם טַעַם דָּגָן,** וחיטה היא ממיני הדגן, ואילן זה שאכל האדם קראו הכתוב (בראשית ב יז) ׳עֵץ הַדַּעַת׳, ולכן מסתבר לומר שהכוונה לחיטה, שהיא נותנת דעת בתינוק לקרוא ׳אבא׳ ו׳אמא׳. וכיון שמצאנו שרבי יהודה מפרש שעץ הדעת חיטה היה, יש ללמוד מכך שהוא סובר שהחיטה נקראת עץ.

לאחר שרב נחמן בר יצחק הביא ברייתא שבה למדנו שרבי יהודה סובר שחיטה מין אילן היא, הוא מבאר לפי זה את משנתנו. מסיים רב נחמן בר יצחק: כיון שמצאנו שרבי יהודה סובר שחיטה היא מין אילן, לכן הוצרכה המשנה לפרש שאם טעה ובירך על החיטה ׳בורא פרי העץ׳ לא יצא, **דִּסְלִקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא** – שהיה עולה בדעתך לומר, **הוֹאִיל וְאָמַר רַבִּי יְהוּדָה שֶׁהַחִטָּה מִין אִילָן הִיא, לִיבָרֵךְ עָלֶיהָ** – ירבך עליה ברכת ׳**בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ**׳. לכן **קָמַשְׁמַע לָן** – משמיעה לנו המשנה, שאינו יוצא בברכת ׳בורא פרי העץ׳ על החיטה. משום **דַּהֲיָיכָא מְבָרְכִינַן** – היכן אנו מברכים על פרי עץ ׳**בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ**׳, **הֵיכָא דְּכִי שָׁקְלַת לֵיהּ לְפֵירֵי** – היכן [במין פרי] שכאשר אתה נוטל את הפירות מן העץ, עדיין **אִיתֵיהּ לְגַוָּוזָא וְהָדַר מַפִּיק** – קיים הענף וחוזר שוב ומוציא פירות,

המשך ביאור למס' ברכות ליום שני עמ' ב

וְעַל דָּבָר – על מאכל **שֶׁאֵין גִּדּוּלוֹ מִן הָאָרֶץ, אוֹמֵר** [–מברך] **שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ.**

המשנה מפרטת מיני מאכלים שנחלקו בהם, אם יש לברך עליהם שהכל או שאין לברך עליהם כלל: **עַל הַחוֹמֶץ** – יין שהחמיץ, **וְעַל הַנּוֹבְלוֹת** – פירות שכמשו מחמת החום, **וְעַל הַגּוּבָאִי** – חגבים טהורים, **אוֹמֵר שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, כֹּל שֶׁהוּא מִן קְלָלָה אֵין מְבָרְכִין עָלָיו** כלל, לכן אין לברך על החומץ והנובלות והגובאי שהם מין קללה.

המשנה מבארת, דין מי שהיו לפניו כמה מיני פירות, ורצונו לאכול מכולם: **הָיוּ לְפָנָיו מִינִין הַרְבֵּה** – כמה מיני פירות, **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אִם יֵשׁ בֵּינֵיהֶן מִין שִׁבְעָה** – אם אחד מהם הוא פרי משבעת המינים, **עָלָיו הוּא מְבָרֵךְ** אף שהמין האחר חביב עליו יותר. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, מְבָרֵךְ עַל אֵיזֶה מֵהֶן שֶׁיִּרְצֶה** – עליו לברך על המין החביב.

גמרא

הגמרא מביאה ברייתא שמפרטת מיני מאכלים שמברכים עליהם שהכל נהיה בדברו: **תָּנוּ רַבָּנַן** בברייתא, **עַל דָּבָר שֶׁאֵין גִּדּוּלוֹ מִן הָאָרֶץ, כְּגוֹן בְּשַׂר בְּהֵמוֹת חַיּוֹת וְעוֹפוֹת וְדָגִים, אוֹמֵר** [–מברך] **שֶׁהַכֹּל נִהְיָה בִּדְבָרוֹ.** וכן **עַל הֶחָלָב וְעַל הַבֵּיצִים וְעַל הַגְּבִינָה, אוֹמֵר** [–מברך] **שֶׁהַכֹּל** נהיה בדברו. וכן **עַל הַפַּת שֶׁעַפָּשָׁה וְעַל הַיַּיִן שֶׁהִקְרִים** – שהתחיל להחמיץ והעלה קרום **וְעַל הַתַּבְשִׁיל שֶׁעָבַר צוּרָתוֹ** – שהחמיץ, **אוֹמֵר** [–מברך] **שֶׁהַכֹּל** נהיה בדברו. וכן **עַל הַמֶּלַח וְעַל הַזֵּמִית** – מי מלח, **וְעַל כְּמֵהִין וּפִטְרִיּוֹת, אוֹמֵר** [–מברך] **שֶׁהַכֹּל** נהיה בדברו.

הגמרא דנה במה ששנינו בברייתא שעל הכמהין ועל הפטריות מברך שהכל נהיה בדברו. מקשה הגמרא: **לְמֵימְרָא** – האם ניתן לומר כמשמעות דברי הברייתא, **דִּכְמֵהִין וּפִטְרִיּוֹת לָאו גִּדּוּלֵי קַרְקַע נִינְהוּ** – שכמהין ופטריות אינם גידולי קרקע, ולכן אין מברכים עליהם 'בורא פרי האדמה' אלא 'שהכל נהיה בדברו'. **וְהָתַנְיָא** – והלא שנינו בברייתא אחרת (נדרים נה:), **הַנּוֹדֵר מִפֵּירוֹת הָאָרֶץ** – אדם שאמר 'כל פירות הארץ יאסרו עלי', **אָסוּר בְּפֵירוֹת הָאָרֶץ** כפי שנדר, **וּמוּתָּר בְּכְמֵהִין וּפִטְרִיּוֹת** מפני שהם אינם 'פירות הארץ'. **וְאוּלַם אִם אָמַר** 'כָּל גִּדּוּלֵי קַרְקַע יאסרו עָלַי', **אָסוּר אַף בְּכְמֵהִין וּפִטְרִיּוֹת,** מפני שאסר על עצמו כל דבר הגדל מן הקרקע, והכמהין והפטריות גדלים מן הקרקע על אף שאינם פירות הארץ. הרי שמבואר בברייתא זו שכמהין ופטריות הם 'גידולי קרקע', ושלא כדברי הברייתא שהובאה לעיל, שמברך עליהם שהכל נהיה בדברו מחמת שאינם גידולי קרקע.

משיבה הגמרא: **אָמַר אַבָּיֵי,** אין סתירה בין הברייתות, משום שכמהין ופטריות אמנם **מִירְבָּא רָבוּ מֵאַרְעָא** – גדלים מהארץ, ולכן הנודר מ'גידולי קרקע' אסור בהם, אך מכל מקום, **מִינְקֵי לֵא יָנְקֵי מֵאַרְעָא** – הם אינם יונקים מהארץ, ולכן אין לברך עליהם בורא פרי האדמה, אלא שהכל נהיה בדברו.

מקשה הגמרא: איך ניתן לומר שכמהין ופטריות גדלים מן הארץ ולכך הם נקראים 'גידולי קרקע', **וְהָא** 'עַל דָּבָר שֶׁאֵין גִּדּוּלוֹ מִן הָאָרֶץ קָתָנֵי** – והלא שנינו בברייתא דין דבר שאין 'גידולו' מן הארץ, ובדין זה מונה הברייתא את הכמהין והפטריות, ומוכח אם כן שהם אינם גדלים מן הארץ, ולא כדברי אביי.

מיישבת הגמרא: אין לִשְׁנוֹת 'על דבר שאין גידולו מן הארץ מברך שהכל נהיה בדברו', אלא **תְּנֵי** [–שנה], 'עַל דָּבָר שֶׁאֵין יוֹנֵק מִן הָאָרֶץ' אומר שהכל נהיה בדברו'. ואם כן יתכן שהכמהין ופטריות גדלים מן הארץ, ואף על פי כן יש לברך עליהם שהכל מפני שהם אינם יונקים ממנה. ולפי זה לא נדחו דברי אביי, שהכמהין והפטריות אמנם גדלים מן הארץ, ומפני כך הנודר מגידולי קרקע אסור בהם, אך ברכתם שהכל מפני שהם אינם יונקים מן הארץ.

שנינו במשנה: **וְעַל הַנּוֹבְלוֹת** מברך שהכל נהיה בדברו.

הגמרא דנה בביאור תיבת 'נובלות', שואלת הגמרא: **מַאי** [–מה הם] **נוֹבְלוֹת.** משיבה הגמרא: נחלקו בזה **רַבִּי זֵירָא וְרַבִּי אִילְעָא, חַד** [–אחד מהם] **אָמַר, בּוּשְׁלֵי כַּמְּרָא** – תמרים שנתייבשו מחום השמש. **וְחַד** [–ואחד מהם] **אָמַר, תַּמְרֵי דְּזִיקָא** – תמרים שנשרו מהאילן על ידי הרוח.

הגמרא מקשה על מחלוקת זו בביאור תיבת 'נובלות': **תָּנֵן** – שנינו במשנתנו, 'רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר כֹּל שֶׁהוּא מִין קְלָלָה אֵין מְבָרְכִין עָלָיו', ולכן לדעתו אין לברך כלל על הנובלות. מקשה הגמרא, **כִּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר בּוּשְׁלֵי כַּמְּרָא** – דברי רבי יהודה מובנים לפי דעת מי שסובר שנובלות הם תמרים שהתיבשו מחום השמש, משום שלפי שיטתו, **הַיְינוּ דְּקָרֵי לֵיהּ מִין קְלָלָה** – זהו הטעם שרבי יהודה מכנה פירות אלו בשם 'מין קללה', שהרי הם תמרים שהיו טובים והתקלקלו על ידי החום. **אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר** 'תַּמְרֵי דְּזִיקָא' – אך לפי הדעה הסוברת שהנובלות הם תמרים שנשרו על ידי הרוח, יש להקשות **מַאי מִין קְלָלָה** – מדוע תמרים אלו נקראים 'מין קללה', הלא לא התקלקל בהם דבר. מתרצת הגמרא: אכן תמרים אלו אינם מין קללה, ומה שאמר רבי יהודה 'כל שהוא מין קללה אין מברכים עליו', אין כוונתו לנובלות אלא כוונתו **אַשְׁאָרָא** – על שאר הדברים שהוזכרו במשנה, כלומר, על החומץ ועל הגובאי.

הגמרא מביאה לשון אחרת בקושיא על הביאור ש'נובלות' הם תמרים שנשרו על ידי הרוח: **אִיבָּא דְּאָמְרִי** – יש שהקשו בלשון אחרת, **כִּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר בּוּשְׁלֵי כַּמְּרָא** – המשנה מובנת לפי הדעה הסוברת שהנובלות הם תמרים שהתקלקלו בחמה, משום שלפי דעה זו **הַיְינוּ דְּמִבְּרְכִינַן עָלַיְיהוּ שֶׁהַכֹּל** – זוהי הסיבה שבגללה מברכים עליהם ברכת 'שהכל נהיה בדברו', מפני שהם התקלקלו ואינם כפי שהיו ראויים להיות, ולכן אין ראוי לברך עליהם בורא פרי העץ. **אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר תַּמְרֵי דְּזִיקָא** – אך לפי הדעה הסוברת שנובלות הם תמרים שנשרו מחמת הרוח, קשה, מדוע ברכתם **שֶׁהַכֹּל,** הלא ברכת 'בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ' **מְבָעֵי לֵיהּ לְבָרוּכֵי** – יש לברך עליהם, שהרי הם לא השתנו לקלקול. נמצא שאי אפשר לפרש שנובלות ששנינו במשנה, הם 'תמרי דזיקא'. ואם כן מחלוקת רבי זירא ורבי אילעא בביאור תיבת נובלות שבמשנתינו קשה, שהלא אחת מהדעות אינה מתיישבת בדברי המשנה.

הגמרא מיישבת את דברי רבי זירא ורבי אילעא בביאור תיבת נובלות: **אֶלָּא** על כרחך **שִׁבְּנוֹבְלוֹת סְתָמָא** וכפי ששנינו במשנתינו 'נובלות' סתם, בלי תיאור נוסף, **כּוּלֵּי עָלְמָא לֵא פְּלִיגִי** – רבי זירא ורבי אילעא אינם חולקים, ושניהם מודים **דְּבוּשְׁלֵי כַּמְּרָא נִינְהוּ** – שנובלות אלו הם 'בושלי כמרא', כלומר, תמרים שהתייבשו בחום. **כִּי פְּלִיגִי** – וכשחלקו רבי זירא ורבי אילעא, הם חלקו בְּביאור מה הם 'נוֹבְלוֹת תְּמָרָה', ששנינו במשנה אחרת. **דְּתָנֵן** – ששנינו במשנה (דמאי פ"א מ"א), אלו הן המינים **הַקַּלִּין שֶׁבְּדְמַאי** – שהקלו עליהם חכמים בדין דמאי, שאם לקחם מעם הארץ, ואינו יודע אם הם מעושרים, אינו צריך לעשר, **הַשִּׁיתִּין, וְהָרִימִּין, וְהָעוּזֶרְדִּין, בְּנוֹת שׁוּחַ, וּבְנוֹת שִׁקְמָה, וְגוּפְנִין, וְנִצְּפָה, וְנוֹבְלוֹת תְּמָרָה.** ומבארת הגמרא מה הם מינים אלו, **שִׁיתִּין** ששנינו במשנה, **אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חַנָּה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן,** הם **מִין תְּאֵנִים** מדברריות. **רִימִּין** ששנינו במשנה, הם **כַּנְדֵי** – מין של רימונים שמתרוקנים מתוכם. **הָעוּזֶרְדִּין** ששנינו במשנה, הם **טוּלְשֵׁי.** **בְּנוֹת שׁוּחַ** ששנינו במשנה, **אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חַנָּה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן,** הם **תְּאֵנֵי חִיוְרְתָּא** – מין תאנים לבנות. **בְּנוֹת שִׁקְמָה** ששנינו במשנה, **אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חַנָּה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן,** הם **דּוּבְלֵי** – תאנים המורכבות בערמון. **גּוּפְנִין** – ענבי גפן ששנינו במשנה, אין מדובר בכל סוגי הענבים, אלא **שֵׁילְחֵי גּוּפְנֵי** – ענבים הנמצאים בגפנים בימות החורף. **נִצְּפָה** ששנינו במשנה הוא **פִּרְחָה** – פרי הצלף. **נוֹבְלוֹת תְּמָרָה** ששנינו במשנה, חלקו בפירושו **רַבִּי אִילְעָא וְרַבִּי זֵירָא. חַד** [–אחד מהם] **אָמַר,** שהם **בּוּשְׁלֵי כַּמְּרָא** – תמרים שהתייבשו מחום השמש. **וְחַד** [–ואחד מהם] **אָמַר,** שהם **תַּמְרֵי דְּזִיקָא** – תמרים שנשרו מהדקל על ידי הרוח.

הגמרא דנה במחלוקת רבי אילעא ורבי זירא בפירוש 'נובלות תמרה', מקשה הגמרא: **כִּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר בּוּשְׁלֵי כַּמְּרָא** – המשנה מובנת לפי הדעה שסוברת שנובלות התמרה הם תמרים שנשרפו בחמה,

המשך בעמוד יז

לשיטתם. והטעם הוא, שֶׁשֶּׁמֶן זָכִינוּ לְהנאת רֵיחוֹ הטוב, וְזָכִינוּ אף לְהנאת סִיכָתוֹ – הסיכה בו, ואילו הַדֶּם, לְהנאת רֵיחוֹ זָכִינוּ, אך לְהנאת סִיכָתוֹ לֹא זָכִינוּ, שלא שייך לסוך בהדס, וכיון שמהשמן יש הנאה רבה יותר, יש להקדים ולברך עליו לפני ההדס שההנאה ממנו מועטת.

הגמרא דנה בפסק ההלכה במחלוקת זו: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הֲלָכָה היא כְּדִבְרֵי הַמַּכְרִיעַ, כלומר כרבן גמליאל שהכריע כדברי בית שמאי. מביאה הגמרא מעשה: רַב פָּפָא אִיקְּלַע לְבֵי רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב אִיקָּא – רב פפא הזדמן לבית מדרשו של רב הונא בנו של רב איקא, אֲיִתוּ לְקַמֵּיהוּ – הביאו לפניהם שֶׁמֶן וַהֲדַס, שֶׁקֵּל [–נטל] רַב פַּפָּא וּבָרֵיךְ אַהֲדַס בְּרִישָׁא – ובירך על ריח ההדס תחילה, וְהָדַר בָּרֵיךְ אַשֶּׁמֶן – ואחר כך בירך על ריח השמן, וכדברי בית הלל שההדס קודם לשמן בברכה. אָמַר לֵיהּ – שאל אותו רב הונא בריה דרב איקא, לֹא סָבַר לָהּ מַר – האם אינך סובר שֶׁהֲלָכָה כְּדִבְרֵי הַמַּכְרִיעַ, כלומר כרבן גמליאל שהכריע כדברי בית שמאי, ויש לברך תחילה על השמן ואחר כך על ההדס. אָמַר לֵיהּ – השיב לו רב פפא לרב הונא בריה דרב איקא, הָכִי [–כך] אָמַר רָבָא, הֲלָכָה במחלוקת זו כְּבֵית הִלֵּל, שיש לברך תחילה על ההדס ואחר כך על השמן, ולא כרבן גמליאל שהכריע כדברי בית שמאי, ולכן כך נהגתי. מסיקה הגמרא: וְלֹא הִיא – מה שאמר רב פפא בשם רבא שהלכה כבית הלל אינו נכון, אלא הלכה כדברי המכריע ויש לברך על השמן תחילה, ומה שאמר כן רב פפא, לְאַשְׁתַּמּוּטֵי נַפְשֵׁיהּ הוּא דַּעֲבַד – אמר כן כדי להשמיט את עצמו, משום שטעה במה שנהג והתבייש בכך.

הגמרא מביאה את סדר הקדימה כשעליו לברך על ריח שמן ושתיית יין: תָּנוּ רַבָּנַן בברייתא, הֵבִיאוּ לִפְנֵיהֶם לאחר המזון שֶׁמֶן אפרסמון לסוך בו את הידים, ויש לו ריח טוב, וְיַיִן לשתיה לאחר המזון, ובא לברך על ריח השמן 'בורא שמן ערב' ועל שתיית היין 'בורא פרי הגפן', בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, שהוא אוֹחֵז את הַשֶּׁמֶן בְּיַד יְמִינוֹ מפני שמברך עליו תחילה, וְאֶת הַיַּיִן בְּיַד שְׂמֹאלוֹ, וכך מְבָרֵךְ תחילה עַל ריח הַשֶּׁמֶן 'בורא שמן ערב', וּלאחר מכן חוֹזֵר וּמְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן 'בורא פרי הגפן'. בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים, אוֹחֵז אֶת הַיַּיִן בְּיַד יְמִינוֹ מפני שמברך עליו תחילה, וְאֶת הַשֶּׁמֶן בְּיַד שְׂמֹאלוֹ, וכך מְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן 'בורא פרי הגפן', ולאחר מכן חוֹזֵר וּמְבָרֵךְ עַל הַשֶּׁמֶן 'בורא שמן ערב'. מוסיפה הברייתא ומלמדת כיצד ינהג לאחר סיכת הידים בשמן מבושם: ולאחר שסך את ידיו בשמן, טָחוֹ [–את השמן שבידיו] בְּרֹאשׁ הַשָּׁמֶשׁ, משום שגנאי לתלמיד חכם לצאת לשוק בידים מבושמות. וְאִם הַשָּׁמֶשׁ תַּלְמִיד חָכָם הוּא, טָחוֹ [–את השמן שבידיו] בַּכּוֹתֶל, ולא בראש השמש, מִפְּנֵי שֶׁגְּנַאי לְתַלְמִיד חָכָם לָצֵאת לַשּׁוּק כְּשֶׁהוּא מְבוּשָׂם.

הגמרא מביאה הנהגות שראוי לתלמיד חכם להמנע מהן: תָּנוּ רַבָּנַן בברייתא, שִׁשָּׁה דְּבָרִים גְּנַאי לוֹ לְתַלְמִיד חָכָם – אם יעשם תלמיד חכם הרי זה מגונה, ולכן עליו להמנע מלעשותם. אַל יֵצֵא כְּשֶׁהוּא מְבוּשָׂם לַשּׁוּק, וְאַל יֵצֵא יְחִידִי בַּלַּיְלָה, וְאַל יֵצֵא בְּמִנְעָלִים הַמְטוּלְאִים [–עם טלאי], וְאַל יַסֵּפֵר [–ידבר] עִם אִשָּׁה בַּשּׁוּק, וְאַל יָסֵב לסעודה בַּחֲבוּרָה שֶׁל עַמֵּי הָאָרֶץ, וְאַל יִכָּנֵס בָּאַחֲרוֹנָה לְבֵית הַמִּדְרָשׁ. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, אַף לֹא יַפְסִיעַ פְּסִיעָה גַּסָּה, וְאַל יְהַלֵּךְ בְּקוֹמָה זְקוּפָה.

הגמרא מבארת באלו אופנים עוסקת הברייתא, ומה טעמי הדברים. שנינו בברייתא: אַל יֵצֵא תלמיד חכם כְּשֶׁהוּא מְבוּשָׂם לַשּׁוּק. מבארת הגמרא: אָמַר רַבִּי אַבָּא בְּרֵיהּ [–בנו] דְּרַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הברייתא אמרה כן רק בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ הַחֲשׁוּדִים עַל מִשְׁכַּב זָכוּר, שהם מבשמים את עצמם כדי שיתאוו להם. אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, לֹא אֲמָרָן – לא אמרנו שלא יצא תלמיד חכם לשוק כשהוא מבושם, אֶלָּא במבושם בְּבִגְדוֹ, אֲבָל במבושם בְּגוּפוֹ מותר, מפני שהזִּיעָה מְעַבְּרָא לֵיהּ – מעבירה את ריח הבושם. מוסיפה הגמרא: אָמַר רַב פָּפָּא, וְהמבושם בִּשְׂעָרוֹ כְּמבושם בבִגְדוֹ דָּמֵי [–הוא דומה], ולא יצא כך לשוק, משום שאין בשיער זיעה כמו בגוף וריח הבושם נשאר בו. וְאָמְרִי לָהּ – ויש החולקים ואומרים, שהמבושם בשערו כְּמבושם בגוּפוֹ דָּמֵי [–הוא דומה], ורשאי לצאת כך לשוק, שאף בשיער יש זיעה המעבירה את ריח הבושם.

עוד שנינו: וְאַל יֵצֵא תלמיד חכם יְחִידִי בַּלַּיְלָה. מבארת הגמרא את טעם הדבר: מִשּׁוּם חֲשָׁדָא – שיחשדוהו בזנות. מוסיפה הגמרא: וְלֹא אֲמָרָן – ולא אמרנו שלא יצא יחידי בלילה, אֶלָּא דְּלֹא קָבִיעַ לֵיהּ עֵידְנָא – באופן שלא קבע לו רבו קביעות ללמדו בלילה, אֲבָל אם קָבִיעַ לֵיהּ עֵידְנָא – קבוע לו זמן ללימוד, מותר לו ללכת יחידי, משום דמִידָּע יָדִיעַ דִּלְעִידְנֵיהּ קָא אָזִיל – שידוע הדבר לבני אדם שיש לו קביעות ואליה הוא הולך, ולא יחשדוהו.

עוד שנינו: וְאַל יֵצֵא תלמיד חכם בְּמִנְעָלִים הַמְטוּלְאִים [–עם טלאי]. אומרת הגמרא: מאמר זה שבברייתא מְסַיַּיע לֵיהּ – הרי זה סיוע לְדברי רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא, דְּאָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא, גְּנַאי הוּא לְתַלְמִיד חָכָם שֶׁיֵּצֵא בְּמִנְעָלִים הַמְטוּלְאִים. מקשה הגמרא: אִינִי – האם כך הוא הדין, שאין לתלמיד חכם לצאת במנעלים מטולאים, וְהָא [–והלא] רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא נָפִיק – יצא במנעלים מטולאים, אף שתלמיד חכם הוא. מתרצת הגמרא: אָמַר מַר זוּטְרָא בְּרֵיהּ [–בנו] דְּרַב נַחְמָן, מה ששנינו שלא יצא במנעלים מטולאים, מדובר בְּטִלְאֵי עַל גַּבֵּי טִלְאֵי, ואילו רבי חייא בר אבא יצא במנעלים מטולאים בטלאי אחד. מוסיפה הגמרא: וְלֹא אֲמָרָן – ולא אמרנו שלא יצא בטלאי על גבי טלאי, אֶלָּא כאשר הטלאי הוא בְּפַנְתָּא – בפני המנעל העומד על גבי הרגל ונראה לכל, אֲבָל אם הטלאי הוא בְּגֵילְדָא – בעקב, שאינו נראה לכל, לֵית לָן בָּהּ – אין לחוש לכך, ויכול לצאת במנעל כזה. וְאף אם הטלאי הוא בְּפַנְתָּא [–בפני המנעל], לֹא אֲמָרָן – לא אמרנו שלא יצא בו אֶלָּא בְּאוֹרְחָא – בדרך, אֲבָל בְּבֵיתָא [–בבית] לֵית לָן בָּהּ – אין לחוש לכך, ויכול לצאת במנעל כזה. מוסיפה הגמרא: וְלֹא אֲמָרָן – ולא אמרנו שלא יצא במנעל מטולא אֶלָּא בִּימוֹת הַחַמָּה, אֲבָל בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים לֵית לָן בָּהּ – אין לחוש לכך, ויכול לצאת במנעל כזה, מפני שבימות הגשמים הטיט מצוי, והוא מכסה את הטלאי שבמנעל, ואינו נראה לבני אדם.

עוד שנינו: וְאַל יְסַפֵּר [–ידבר] עִם אִשָּׁה בַּשּׁוּק. מבארת הגמרא: אָמַר רַב חִסְדָּא, וַאֲפִילּוּ אם אשה זו הִיא אִשְׁתּוֹ, מכל מקום לא ידבר עמה בשוק. מוכיחה הגמרא: תַּנְיָא נַמִּי הָכִי – שנינו כן בברייתא כדברי רב חסדא, אל יספר עם אשה בשוק, אֲפִילּוּ הִיא אִשְׁתּוֹ, וַאֲפִילּוּ הִיא בִּתּוֹ, וַאֲפִילּוּ הִיא אֲחוֹתוֹ, לְפִי שֶׁאֵין הַכֹּל בְּקִיאִין בִּקְרוֹבוֹתָיו – מפני שלא כל בני אדם בקיאים מי הן קרובותיו, ואינם יודעים שזו קרובתו, ויחשדו בו.

עוד שנינו: וְאַל יָסֵב לסעודה בַּחֲבוּרָה שֶׁל עַמֵּי הָאָרֶץ. שואלת הגמרא: מַאי טַעְמָא – מהו טעם הדבר. משיבה הגמרא: הטעם הוא, דִּילְמָא – שמא מתוך הישיבה עמם אָתֵי לְאַמְשׁוּכֵי בַּתְרֵייהוּ – יבוא להימשך אחריהם ולנהוג כמותם.

עוד שנינו: וְאַל יִכָּנֵס בָּאַחֲרוֹנָה [–באיחור] לְבֵית הַמִּדְרָשׁ. מבארת הגמרא את הטעם: מִשּׁוּם דְּקָרוּ לֵיהּ – שאם ינהג כך יכנו אותו בני אדם 'פּוֹשֵׁעַ' [–מתעצל].

עוד שנינו: וְיֵשׁ אוֹמְרִים, אַף לֹא יַפְסִיעַ פְּסִיעָה גַּסָּה. מבארת הגמרא את הטעם: משום דְּאָמַר מַר – שנאמרה שמועה בשם אחד החכמים, פְּסִיעָה גַּסָּה נוֹטֶלֶת אֶחָד מֵחֲמֵשׁ מֵאוֹת מְאוֹר עֵינָיו שֶׁל אָדָם. שואלת הגמרא: מַאי תַּקַּנְתֵּיהּ – מה תקנתו של אדם זה שפסע פסיעה גסה, כיצד יוכל להשיב את מאור עיניו כבתחילה. משיבה הגמרא: לַהֲדַרְיֵהּ בְּקִדּוּשָׁא דְּבֵי שַׁמַּאי – ישיבנו על ידי שתיה מכוס קידוש בליל שבת.

עוד שנינו: וְאַל יְהַלֵּךְ בְּקוֹמָה זְקוּפָה. מבארת הגמרא את הטעם: משום דְּאָמַר מַר – שנאמרה שמועה בשם אחד החכמים, הַמְהַלֵּךְ בְּקוֹמָה זְקוּפָה, אֲפִילּוּ הלך כך רק אַרְבַּע אַמּוֹת, נחשב כְּאִילּוּ הוּא הוֹחֵק את רַגְלֵי הַשְּׁכִינָה, דִּכְתִיב – שכתוב בפסוק (ישעיה ו ג), בקדושה שמקדישים המלאכים את ה', 'מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ', ומשמע בפסוק זה שכבוד ה' משתרבב ויורד למטה לארץ, ואם הוא הולך בקומה זקופה, הוא כדוחק את רגלי השכינה.

המשך ביאור למס' ברכות ליום שלישי עמ' ב

הַסְּעוּדָה, אֵינָם טְעוּנִים בְּרָכָה, לֹא לְפָנֵיהֶם וְלֹא לְאַחֲרֵיהֶם'. כלומר, מדוע דברים אלו פטורים מברכה. **אָמַר לָהֶם** – השיב להם בן זומא, **הוֹאִיל וּפַת פּוֹטַרְתָּן** – מפני שהם טפלים לפת והפת פוטרת אותם מברכה. חזרו ושאלו את בן זומא, **אִי הָכִי** – אם כן, שהפת פוטרת את שאר המאכלים שבסעודה הנאכלים עמה, השורה פתו בְּיַיִן, **נַמִּי נַפְטְרֵיהּ פַּת** – יפטור הפת את היין מברכה. השיב להם בן זומא, **שָׁאנִי יַיִן** – שונה דין יין משאר המאכלים שאין הפת פוטרו מברכה, משום

המשך ביאור למס' ברכות ליום שבת קודש עמ' ב

לברך, **הסּוֹפֵר מְבָרֵךְ** בקול **וּכוּר יוֹצֵא** ידי חובתו בברכת הסופר מדין שומע כעונה.

הגמרא מביאה דין נוסף בענין הזימון: **אָמַר רָבָא, הָא מִילְּתָא אַמְרֵיתָא אָנָא** – דבר ההלכה דלהלן נאמר על ידי, **וְאִיתַּמְרָה מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי זֵירָא כְּוָותִי** – ובארץ ישראל נאמרה אותה הלכה משמו של רבי זירא שאף הוא סובר כדעתי. וזו היא ההלכה, **שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ כְּאַחַת,** וגמרו שנים סעודתם ורוצים לזמן, דרך ארץ הוא, שיהא **הָאֶחָד** שעדיין אוכל, **מַפְסִיק** את סעודתו **לַשְּׁנַיִם** האחרים, בכדי שיוכלו לזמן יחד, ולאחר גמר ברכת הזימון יחזור ויסיים את סעודתו, **וְאֵין שְׁנַיִם מַפְסִיקִין לָאֶחָד** – שנים אין צריכים להפסיק בשביל היחיד שגמר לפניהם, אלא ימתין עד שיגמרו, שאינו רשאי לברך לעצמו ולצאת לשוק כדי שלא יפסידו את הזימון.

הגמרא דנה בדין שאין צורך לשנים להפסיק עבור היחיד. שואלת הגמרא: **וְלֹא** – האם אין על השנים להפסיק סעודתם לצורך אחד הרוצה לזמן, **וְהָא** [–והרי] **רַב פָּפָא אַפְסִיק לֵיהּ לְאַבָּא מַר וְעֹם בְּרֵיהּ, אִיהוּ וְחַד.** כלומר, רב פפא סעד עם בנו אבא מר ועם אדם נוסף, וקדם אבא מר וסיים לפניהם, והפסיקו רב פפא והאחר שעמם את סעודתם כדי שאבא מר יוכל לזמן, ומכאן יש ללמוד שעל השנים להפסיק לצורך היחיד. מתרצת הגמרא: **שָׁאנִי** – שונה היה המעשה אצל **רַב פָּפָא,** שלא עשה כן מצד הלכות דרך ארץ, אלא **דִּלְפָנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין הוּא דַּעֲבַד** [–שעשה] כן, מפני שרצה לנהוג בבנו בדרך של חשיבות וכבוד.

הגמרא מביאה מעשה ללמוד ממנו דין בהלכות זימון: **יְהוּדָה בַּר מְרֵימַר וּמַר בַּר רַב אַשִׁי וְרַב אֲחָא מִדִּפְתִּי, כָּרְכִי רִיפְתָּא** – אכלו פת **בַּהֲדֵי הֲדָדֵי** – זה עם זה כאחד, ונתחייבו בזימון. **לֹא הֲוָה בְּהוּ חַד דַּהֲוָה מוּפְלָג מֵחַבְרֵיהּ** – לא היה ביניהם אחד שהיה מופלג בחכמה ובזקנה מחבריו כדי לכבדו **לְבָרוּכֵי לְהוּ** – שיהא הוא המזמן והמברך. **(יתבי וקא מיבעיא להו) [אָמְרֵי]** – אמרו זה לזה, **הָא דִּתְנַן** – מה ששנינו **שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ כְּאַחַת חַיָּבִין לְזַמֵּן, הָנֵי מִילֵּי** – חיוב זה אמור דווקא **הֵיכָא דְּאִיכָּא** – היכן שיש בין הסועדים **אָדָם גָּדוֹל,** כמסקנת הגמרא לקמן (מז.) שהגדול מברך, **אֲבָל הֵיכָא דְּכִי הֲדֵדֵי נִינְהוּ** – אבל היכן שהסועדים שוים בחכמה ובזקנה אין כלל חיוב בזימון וממילא **חָלוּק בְּרָכוֹת** – שיברך כל אחד לעצמו **עָדִיף.** ואכן כך עשו **וּבָרִיךְ אִינִישׁ לְנַפְשֵׁיהּ** – ברכו כל אחד לעצמו. לאחר מכן **אָתוּ לְקַמֵּיהּ דְּמָרֵימַר** – באו לפני מרימר וספרו לו את הדברים, **אָמַר לְהוּ** מרימר, **יְדֵי בְּרָכָה** – ידי חובת ברכת המזון **יְצָאתֶם,** אולם **יְדֵי** חובת **זִימּוּן לֹא יְצָאתֶם,** משום שעליכם לזמן גם במקרה שאין בין המסובים אחד המופלג מחבריו. והוסיף ואמר להם, **וְכִי תֵּימְרוּ נֵיהֲדַר** – ושמא תאמרו נשוב עכשיו **וּנְזַמֵּן,** כבר אינכם יכולים לעשות כן מפני שאֵין **זִימּוּן לְמַפְרֵעַ** – אין זימון לאחר שבירכו, שלא נתקן לאומרו אלא לפני ברכת המזון.

הגמרא מביאה דין נוסף בהלכות זימון: **בָּא** אחד מן השוק שלא אכל, **וּמְצָאָן** – מצא לשלשה שאכלו כאחת **כְּשֶׁהֵן מְבָרְכִים** ברכת זימון, **מַהוּ אוֹמֵר אַחֲרֵיהֶם** – מה יענה אחר ברכתם. שאמנם הלה לא אכל עמהם, אולם אף על פי כן עליו לענות עמהם, אלא שאינו יכול לומר 'ברוך שאכלנו משלו' שהרי לא אכל, ואם כן מה יאמר. **רַב זְבִיד אָמַר,** יאמר אחריהם, **'בָּרוּךְ וּמְבוֹרָךְ'. רַב פָּפָא אָמַר, עוֹנֶה** אחריהם **אָמֵן.** מבארת הגמרא: **וְלֹא פְּלִיגִי** – ולא נחלקו ביניהם, משום שדברו על שני מקרים שונים, **הָא** – האחד דיבר באופן **דְּאַשְׁכְּחִינְהוּ דְּקָא אָמְרִי** – שבא ומצאם כשאומר המזמן **'נְבָרֵךְ** שאכלנו משלו', **וְהָא** – והאחר דיבר באופן **דְּאַשְׁכְּחִינְהוּ דְּקָא אָמְרִי** – שבא ומצאם שאומרים **'בָּרוּךְ** שאכלנו משלו'. ומבארת הגמרא: **אַשְׁכְּחִינְהוּ דְּקָא אָמְרִי** – אם בא ומצאם כשאומר המזמן **'נְבָרֵךְ** שאכלנו משלו', **אוֹמֵר** אחריו **'בָּרוּךְ וּמְבוֹרָךְ',** ואינו עונה אמן אחר ברכה זו שאין זו ברכה אלא הזמנה לברך, ואם **אַשְׁכְּחִינְהוּ דְּקָא אָמְרִי** – בא ומצאם שהם אומרים **'בָּרוּךְ** שאכלנו משלו', שהיא עיקר ברכת הזימון, **עוֹנֶה** אחריהם **אָמֵן.**

הגמרא עוברת לדין כללי בהלכות עניית אמן על ברכות: **תָּנֵי חֲדָא** – בברייתא אחת שנינו, **הָעוֹנֶה אָמֵן אַחַר בִּרְכוֹתָיו,** כלומר אחר ברכת עצמו, **הֲרֵי זֶה מְשׁוּבָּח, וְתַנְיָא אִידָךְ** – ובברייתא אחרת שנינו, העונה אמן אחר ברכותיו **הֲרֵי זֶה מְגוּנֶּה,** וקשה שנמצאו הברייתות סותרות זו את זו.

מתרצת הגמרא: **לֹא קַשְׁיָא** – אין כאן סתירה בדברי הברייתות כיון שכל אחת דברה באופן אחר, **הָא** – זו ששנינו בה 'הרי זה משובח', מדברת כגון בעניית אמן **בְּבוֹנֶה יְרוּשָׁלַיִם** שבברכת המזון, שהיא סוף הברכות על המזון שחיובן מן התורה, ובעניית האמן מורה האומר שכבר גמר אותן ואין לו לומר יותר. **הָא** – זו ששנינו בה 'הרי זה מגונה', מדברת **בִּשְׁאָר בְּרָכוֹת** – שעונה אמן בסיימו ברכות אחרות, שעל ידי ענייתו הוא מראה סשיים ושוב אחר כך הוא ממשיך ואומר ברכות נוספות, זה הוא מנהג בורות.

הגמרא מביאה מנהג האמוראים באופן עניית האמן שלאחר בונה ירושלים: **אַבָּיֵי** כשהיה מסיים ברכת בונה ירושלים שבברכת המזון, **עָנֵי לֵיהּ** – היה עונה את האמן שאמר בחתימת ברכה זו, **בְּקָלָא** – בקול רם. וטעם מנהגו, **כִּי הֵיכִי דִּלְשַׁמְעוּ פּוֹעֲלִים** – כדי שישמעו הפועלים שהוא אומר אמן ויבינו שכאן הוא סוף ברכת המזון, **וְלִיקוּמוּ** – ויעמדו וישובו למלאכתם תיכף בלא שיברכו הטוב והמטיב. ומבארת הגמרא: שאף שברכת הטוב והמטיב היא חלק מברכת המזון, לא חש אביי לכך שלא יברכוה, לפי שסבר **דְּהַטּוֹב וְהַמֵּטִיב לָאו דְּאוֹרַיְיתָא** – חיובה אינו מן התורה אלא ביבנה תקנוה על הרוגי ביתר שנתנו לקבורה (לקמן מח:), וכיון שאינה אלא מדרבנן, ובשעת ברכת המזון אי אפשר לעסוק במלאכה, תקנו חכמים לפועלים שלא יאמרוה, שלא לבטלם ממלאכת בעל הבית.

אולם **רַב אַשִׁי** – כשהיה מסיים בונה ירושלים, **עָנֵי לֵיהּ** לאמן שבחתימתה **בִּלְחִישָׁא** – בלחש. וטעם מנהגו, **כִּי הֵיכִי דְּלֹא נְזַלְזְלוּ בְּהַטּוֹב וְהַמֵּטִיב** – מפני שאם ישמעו הפועלים שהוא עונה אמן קודם לברכה זו, יכירו שברכת הטוב והמטיב אינה מן התורה ואינה מעיקר ברכת המזון, ויבואו לזלזל בה אף שלא במקום ביטול מלאכת בעל הבית.

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

שולחן ערוך – הלכות שבת

1 **ב.** וַאֲפִילוּ בְּבַיִת אֶחָד[ג-ד] מֵחֶדֶר לְחֶדֶר שֶׁקִּידֵּשׁ בְּחֶדֶר אֶחָד עַל דַּעַת לֶאֱכוֹל בְּחֶדֶר זֶה וְאַחַר כָּךְ נִמְלַךְ לֶאֱכוֹל בְּחֶדֶר
2 אַחֵר וְכֵן מִבַּיִת לַעֲלִיָּה אוֹ מֵעֲלִיָּה לַבַּיִת צָרִיךְ לַחֲזוֹר וּלְקַדֵּשׁ בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים בְּנִמְלָךְ אֲבָל אִם כְּשֶׁקִּידֵּשׁ
3 הָיָה דַּעְתּוֹ לֶאֱכוֹל בְּחֶדֶר אַחֵר אֵין צָרִיךְ לַחֲזוֹר וּלְקַדֵּשׁ אִם שְׁנֵי הַחֲדָרִים הֵם בְּבַיִת אֶחָד וְכֵן מִבַּיִת לַעֲלִיָּה אוֹ מֵעֲלִיָּה
4 לַבַּיִת (וּמִכָּל מָקוֹם לְכַתְּחִלָּה טוֹב שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת כֵּן שֶׁיֵּשׁ חוֹלְקִים עַל זֶה[ה]) אֲבָל מִבַּיִת לְבַיִת אוֹ מִבַּיִת לֶחָצֵר אֵינוֹ
5 מוֹעִיל מַה שֶּׁהָיָה בְּדַעְתּוֹ מִתְּחִילָּה עַל כָּךְ וְצָרִיךְ לַחֲזוֹר וּלְקַדֵּשׁ כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר.
6 וּמִכָּל מָקוֹם אִם בִּשְׁעַת אֲכִילָתוֹ שָׁם יָכוֹל הוּא לִרְאוֹת מִשָּׁם אֶת מְקוֹמוֹ שֶׁקִּידֵּשׁ בּוֹ[ו] אֲפִילוּ דֶּרֶךְ חַלּוֹן וַאֲפִילוּ מִקְצָת
7 מְקוֹמוֹ[ז-ח] יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁזֶּה נִקְרָא קִידּוּשׁ בְּמָקוֹם סְעוּדָה שֶׁשְּׁנֵי מְקוֹמוֹת אֵלּוּ כְּמָקוֹם אֶחָד לְעִנְיַן קִידּוּשׁ כְּמוֹ שֶׁהֵן
8 כְּמָקוֹם אֶחָד לְעִנְיַן צֵרוּף לְזִימּוּן כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּסִימָן קצ"ה[15] וְיֵשׁ לִסְמוֹךְ עַל דִּבְרֵיהֶם בִּשְׁעַת הַדְּחַק:

חלק ב סימן רעג שיהיה הקידוש במקום סעודה סעיף ב

הלכתא רבתא

ג] **בבית אחד** - חדר מדרגות משותף לכמה דיירים נחשב כבית אחר, והוא הדין כשעובר מדירה לדירה דרך חדר מדרגות משותף - אפילו שתי הדירות שלו[7].

ד] **בבית אחד** - אם החדר השני שייך לאיש אחר - דינו כבית אחר, ואף אם נתן לו רשות לאכול שם - ג"כ יש להסתפק[8].

ומאידך מקום שכולו רשות אחת כגון בית רפואה וכד' נחשב כעובר מחדר לחדר באותו בית גם כשעובר לחדר רחוק[9].

ה] **חולקים על זה** - דווקא כשהולך לאכול במקום השני - טוב שלא לעשות כן, אבל כשיוצא על מנת לחזור מיד ולאכול במקום הראשון, כגון שיוצא ליטול ידיו - יכול לעשות כן לכתחילה[10].

ו] **שקידש בו** - ויש להסתפק אם אחר שיצא לחוץ סגרו החלון או הדלת באופן שאינו רואה עוד מקומו הקודם - האם נחשב כמקום אחר או כמקומו הראשון[11].

ז] **מקצת מקומו** - אפילו רואה מקצת החדר בו נעשה הקידוש - די בכך[12].

ח] **מקצת מקומו** - משמע שאין צריך שיראה המקום, אלא די בכך שיכול לראותו[13], אלא שאם ישנה דלת אטומה נעולה כך שאינו יכול לראות המקום - צריך לחזור ולקדש[14].

ציונים והוספות

7) שש"כ פנ"ד הערה כא שכן מסתבר. אמנם בס' שבות יצחק (עניני ברכות פ"כ אות ד) הביא מהגרשז"א להחשיב חדר מדרגות משותף כבית אחד.

8) שש"כ פנ"ד הערה כז מהגרשז"א.

9) ס' נשמת אברהם עמ' רי.

10) ועיין להלן סעיף ה לענין הפסק בזמן בין קידוש לסעודה.

11) קצות השלחן סימן פא בבדה"ש ס"ק ו.

12) שש"כ פנ"ד הערה כב מהגרשז"א, ובקצות השלחן (סימן נז בבדה"ש ס"ק ב לגבי ברכת המזון וכן בסימן פא ס"ק ו לגבי קידוש) כתב שצריך שיראה הד' אמות שאכל בהם, וראייתו דאל"כ אין חידוש בכך שכשיש דבר גדול באמצע החדר אינו נחשב הפסק (כמבואר בסימן קעח ס"ט), ואם נאמר שדי בכך שיראה את החדר בו נעשה הקידוש, מה חידוש יש בכך?
אמנם ראייה זו אינה מוכרחת, דייתכן לומר דאדרבא היא הנותנת דהא דכל החדר נחשב כמקום אחד - עד כדי שדבר גדול באמצעו אינו נחשב הפסק - הוא הטעם לכך שדי שיראה מקצת החדר ואין צריך לראות ד"א של הקידוש, והוא הוא החידוש.

13) כן משמע מלשון רבינו, וכ"ה בשש"כ פנ"ד הערה כב. ועיין בדעת תורה ס"א שהסתפק בזה.

14) כ"ה בביה"ל סימן קעח ס"א ד"ה לפתח לענין הפסק בסעודה.

15) סעיף א: ב' חבורות שאוכלות בבית אחד או בב' בתים שאין דרך הרבים מפסקת ביניהם אם מקצתן רואים אלו את אלו מצטרפות לזימון ואם לאו אינן מצטרפות אלא אלו מזמנין לעצמן ואלו מזמנין לעצמן.
ועד"ז **בסימן קעח ס"א** (לענין הפסק באכילה): ואם מתחלה כשבירך בחדר זה היה בדעתו לשנות מקומו מחדר לחדר באמצע אכילתו אפילו אוכל בחדר השני מאכל אחר שברכתו כברכת הראשון א"צ לחזור ולברך.
והוא שיהיו שני החדרים בבית אחד אבל מבית לבית או אפילו מבית לחצר אין דעתו מועלת כלום אפילו נוטל המאכל בידו כשהולך וחוזר ואוכלו בלא היסח הדעת בינתיים.
ומכל מקום אם במקום שאוכל יכול לראות את מקומו הראשון שאכל שם אפילו דרך חלון ואפילו מקצת מקומו אין צריך לחזור ולברך אפילו מבית לחצר ואפילו לא היה כן בדעתו כשבירך ואפילו על מאכל אחר שברכתו כברכת הראשון אם היה בדעתו לאכול כשבירך.

שולחן ערוך – הלכות שבת

יט אם טעה הש"ץ וסיים הפרשה עם הששי ואמר קדיש אין צריך לקרות עוד אחר לשביעי מלבד המפטיר אלא יקרא עם המפטיר מה שקרא עם הששי ודי בכך כי העיקר שהמפטיר עולה למנין שבעה (אבל אם לא אמר קדיש עדיין יקרא עוד שביעי מלבד המפטיר כדי לצאת אף להאומרים שהמפטיר אינו עולה למנין ז' כמו שנוהגין ולצאת לדברי הכל):

כ אם דילג הש"ץ אפילו תיבה אחת ואפילו אות אחת בקריאת שבת שחרית צריך לחזור ולקרות אותו פסוק שדילג בו עם עוד ב' פסוקים הסמוכים לו ולברך עליהם תחלה וסוף אם כבר בירך העולה ברכה אחרונה ואף אם כבר סיימו הפרשה והפטירו והתפללו מוסף צריך הש"ץ או אחר לחזור ולקרות הג' פסוקים שבהם הדלוג בצבור זה בברכה תחלה וסוף כמו שנתבאר בסי' קל"ז עיין שם כל פרטי דין זה:

חלק ב סימן רפב קריאת התורה והמפטיר סעיפים יט־כ

א אף שתקנו הגאונים להוציא לכל יו"ט ספר שני לקרות בפרשת המוספים בשבת לא תקנו כן מפני שבפרשת מוסף השבת אין בה אלא ב' פסוקים בלבד ואין קורין בתורה פחות מג' פסוקים כמו שנתבאר בסי' קל"ז ועוד לפי שצריך להפטיר בנביא בכל שבת מענין הפרשה שקרא ממנה המפטיר ואם יקרא במוסף שבת יצטרך להפטיר מענין שבת ויהיו כל ההפטרות של כל השנה בענין אחד משא"כ כשקורא בפרשת השבוע יפטיר בכל שבת מענין אותה הפרשה:

חלק ב סימן רפג למה אין מוציאין שני ספרי תורות בשבת ובו סעיף אחד:

א המפטיר בנביא לא יפחות מכ"א פסוקים בשבת ששבעה עולים לקרות בתורה וצריך שיפטיר בנביא ג' פסוקים כנגד כל אחד מהעולים מפני שפעם אחת גזרו שמד על ישראל שלא יקראו בתורה וקראו בנביאים מענין הפרשה שבעה כנגד השבעה שהיו צריכים לקרות בתורה ולא היו פוחתין מג' פסוקים לכל אחד כמו שאין פוחתין בתורה והרי בין כולם כ"א פסוקים ואח"כ כשבטלה הגזרה וחזרו לקרות בתורה התקינו שיהא אחד קורא בנביא מענין הפרשה כ"א פסוקים בשבת אבל ביו"ט די בט"ו פסוקים כנגד ה' העולים בתורה ואם נשלם הענין בפחות מכ"א או בפחות מט"ו כגון פרשת שובה שהיא קטנה או כגון פרשת עולותיכם ספו על זבחיכם וגו' אין צריך להשלים מענין אחר (לא שמלפניו ולא שמלאחריו):

ב ותקנו שיברך המפטיר ז' ברכות כנגד שבעה שקראו בתורה שתי ברכות שבירך על התורה שקורא קודם שיפטיר בנביא כמ"ש בסי' רפ"ב וחמש ברכות מברך על ההפטרה אחת מלפניה וד' לאחריה.

ואין לענות אמן אחר אמת וצדק שאין שם סיום הברכה ומפני שהרבה טועים לענות שם אמן לכן טוב למפטיר שלא לעשות שם שום הפסק כלל למען ידעו שאין שם סיום ברכה:

ג לא נתקנה ההפטרה אלא בצבור אחר שקראו בספר תורה אבל אם לא קראו בספר תורה אלא בחומש בלא ברכה כמ"ש בסי' קמ"ג לא יאמר ההפטרה עם ברכותיה אבל בלא ברכותיה יכולים לאמרה ונכון הדבר שיאמרוה שלא תשתכח להם תורת ההפטרה אבל אם קרא בספר תורה פסול ועל דרך שנתבאר בסי' קמ"ג יאמרו ההפטרה עם ברכותיה כמו שנתבאר שם:

ד אף על פי שספר תורה החסר אפילו אות אחת אין קורין בו אבל בהפטרה אין צריך שיהא הנביא שמפטירים בו ספר שלם אלא די בפרשה שמפטירין בה (כדי שלא יקרא בעל פה דברים שבכתב) ואף אם גם פרשה זו אינו כתובה כמשפט כתיבת ספרי הנביאים בימי חכמי הגמרא דהיינו על הגויל או על הקלף של עור בהמה טהורה ועשוי בגלילה כספר תורה כמ"ש בי"ד סי' רע"א אעפ"כ (היו) יכולים להפטיר בה (אף בימיהם) שההפטרה לא נתקנה כלל שיקראוה בספר כשר כמו שתיקנו בקריאת התורה לקרות בספר תורה כשר אלא שאסור לקרותה על פה ואף שבימיהם היה אסור לכתוב פרשיות פרשיות בפני עצמן כל שאינן ספר שלם בין שהן מן התורה בין שהן מנביאים וכתובים כמ"ש בי"ד סי' רפ"ג אעפ"כ התירו לכתוב הפטרות משום עת לעשות לה' הפרו תורתך שאין יכולת ביד כל צבור לקנות להם נביאים שלמים ויתבטלו מקריאת ההפטרה לגמרי.

ואף שעכשיו שנתגלית מלאכת הדפוס והספרים בזול אעפ"כ מותר להדפיס או לכתוב ההפטרות בלבדן לפי שאף אם ידפיסו ספר נביא שלם על הנייר לא יהיה מותר לקרות בו אלא משום עת לעשות לה' כיון שאינו על עור בהמה טהורה ואינו עשוי בגלילה ואף אם בהפטרה זו הנדפסת או הכתובה יש בה חסרון הרבה תיבות קורא החסרון בעל פה אם הוא בענין שאין איסור משום דברים שבכתב אי אתה רשאי לאמרם בעל פה (עיין סי' קמ"ג):

חלק ב סימן רפד דין ההפטרה וברכותיה סעיפים א־ד

לקוטי תורה

ולהבין כל זה צריך להקדים ביאור ענין דעת וענין אמונה, שהם שתי מצות. כי הנה כתיב דע את אלהי אביך וגו', וכתיב ויאמינו בהוי'.

ה"דעת" וה"אמונה" הם שני ענינים שונים בתכלית, כי ענין האמונה אינו נופל אלא על דבר שאינו נראה בראיית השכל רק צריך להאמין בו, משא"כ הדעת. ומצינו בכמה פסוקים שצריך דוקא בחינת דעת באלקות, כמו "דע את אלקי אביך", "ישראל לא ידע", ובכמה פסוקים נזכר ענין האמונה כמו "ויאמינו בה'" וכן באברהם כתיב "והאמין בה'".

שמזה מובן שיש צורך בשתיהן, הן דעת והן אמונה - והן שתי מצוות.

[להבנת הענינים שיתבארו להלן, יש לעמוד, בקצרה עכ"פ, על מהותם של שני הענינים דדעת ואמונה באלקות.

ראשית כל יש להקדים, דהן האמונה והן הדעת - פירושן ידיעה מוחלטת בוודאות גמורה בלי שום ספק וספק ספיקא בעולם ח"ו.

אשר מזה מובן, שאין הכוונה ב"דעת" כאן להכרה במציאות הבורא הנובעת מראיות והוכחות שכליות, כמבואר בספרי החקירה מגדולי ישראל האמיתיים הרבה ראיות על מציאות הבורא, שכן, ידיעה הבנוי' על הוכחות שכליות אינה מוחלטת, שהרי יתכן שיבוא חכם גדול יותר ממנו ויפריך את הראיות בקושיות גדולות.

[ואף שלמעשה הן ראיות אמיתיות, מכל מקום אצל חכם קטן שאינו יודע לתרץ השאלות נחלשה הוודאות. ונמצא, שגדר השכל מצד עצמו, שתמיד יש מקום לקושיות כו', אינו יכול לקבוע באדם החלטיות וודאות גמורה].

*אלא ענין הדעת והאמונה באלקות הוא כמו ענין **הראי'**. דאדם שרואה דבר אינו זקוק לשום הוכחות שכליות לחזק את ידיעתו - כי מאחר שהוא ראה את הדבר במו עיניו, נתאמת אצלו הדבר בוודאות גמורה, עד שגם אם יבוא חכם גדול ויוכיח לו בראיות חזקות שאי אפשר שיהי' דבר כזה, לא יתערער כלל בטחונו והוודאות הגמורה בדבר ההוא, מאחר שהוא בעצמו ראה אותו במו עיניו.*

וכך הוא ענין הדעת והאמונה באלקות אצל בני ישראל, שהם "מאמינים בני מאמינים", שיש להם הכרה עמוקה במציאות הבורא, ב"התאמתות" כזאת כמו אדם שרואה דבר במו עיניו.

מהו, אם כן, ההבדל בין דעת ואמונה?

אך כך הוא ביאור הדברים:

ענין הדעת על פי חסידות הוא - שהדבר נרגש מאד בנפש האדם, וכמו שביאר אדמו"ר הזקן ש"הדעת הוא מלשון והאדם ידע את חוה והוא לשון התקשרות והתחברות", היינו ש"הדעת אינה הידיעה לבדה שידעו גדולת ה' מפי סופרים ומפי ספרים, אלא העיקר הוא להעמיק דעתו . . עד שתהא מחשבתו מקושרת בה' בקשר אמיץ וחזק כמו שהיא מקושרת בדבר גשמי שרואה בעיני בשר". היינו, שהדעת הוא הכח שיש באדם להתקשר באיזה דבר בקשר אמיץ עד שהדבר ההוא מורגש מאד בנפשו.

*משא"כ ענין האמונה נופל רק על דבר נעלם ומכוסה, וכמו ענין האמונה בלשון בני אדם, שעל דבר הנראה לעינים לא יתכן לומר ש"מאמינים" בו - דכשרואים את הדבר הרי **יודעים** שהוא קיים ואין צריכים לאמונה - אלא רק על דבר שאינו נראה ונגלה, ואף אין לו הוכחה שכלית שהוא קיים, ניתן לומר שמכל מקום הוא "מאמין" בדבר ההוא.*

אלא שבלשון בני אדם, "אמונה" כזאת אינה אלא בדרך השערה, כי אם לא ראה את הדבר ואף אין לו שום ראי' שכלית על מציאותו, מנא לי' באמת שאכן הוא קיים? ואין זו אלא השערה בעלמא.

*משא"כ האמונה של בני ישראל בהקב"ה היא ידיעה מוחלטת בוודאות גמורה כנ"ל, והיינו לפי שיש בקרב כל איש ישראל נשמה קדושה שהיא "חלק אלקה ממעל ממש". מובן ופשוט, שהנשמה עצמה אינה צריכה שום ראי' והוכחה על מציאות הבורא, שהרי היא "**חלק אלקה**", ונמצא שממציאותה ומהותה בעצמה יודעת היא בבירור שיש "אלקה" (וכמו שאין איש חי צריך הוכחה שהוא חי). ומאחר שנשמה קדושה זו שוכנת בתוך גוף האדם, הרי היא מכניסה במחשבתו ותחושתו ידיעה מוחלטת במציאות ה"אלקה" (שנשמתו היא חלק ממנו), בוודאות כזאת שאין שום דבר שבעולם יוכל להחלישו.*

*[ומה שיש מציאות של איש ישראל הכופר ר"ל באלקי ישראל, או שיש לו ספיקות כו', ועכ"פ מרגיש חלישות בעניני אמונה - הרי זה לפי שנפשו הבהמית וחומריות גופו גברו בו כל כך עד שנשמתו האלקית מכוסה לגמרי בתוך "לבוש שק דקליפה" עד שאינה נרגשת כלל באדם, וכמו מחיצה של ברזל המפסקת בין האלקות שבאדם לאדם עצמו, ובמילא גם האמונה **שישנה** בכל ישראל (שהם "מאמינים בני מאמינים"), וגם באיש הלזה - מכוסה ונעלמת בלבוש שק דקליפה ואינה נרגשת בו].*

וזהו גם ההבדל בין הדעת והאמונה:

הדעת היא מכוחות השכל שבאדם (שהם: חכמה בינה דעת), היינו שזוהי תכונה וכח אנושי שעל ידו ניתן לאדם להרגיש איזה דבר בעמקי נפשו ולהתקשר עמו כמו דבר שרואה בעיני בשר כנ"ל.

משא"כ האמונה אינה מהכוחות והחושים האנושיים שבאדם, אלא היא תוצאה מהנשמה הקדושה שהיא "חלק

אלקה ממעל ממש" והאלקות השורה בנשמתו, שהיא למעלה מהכוחות האנושיים שבאדם ומובדלת מהם לגמרי.

*ולפיכך יש בכח האמונה דבר והיפוכו: מחד גיסא, על ידי האמונה יש לנו ידיעה מוחלטת בוודאות גמורה בדברים רוחניים הנעלמים ונסתרים מעיני בני אדם ולא ניתנו לתפיסה בכוחות וחושים האנושיים שלהם; אבל מאידך, מטעם זה עצמו, גם לאחרי האמונה, אין ידיעה זו **מורגשת** בלב אדם, מאחר שהיא נובעת מנשמתו הקדושה השוכנת בו ואינה מתייחסת לכוחות וחושים האנושיים שלו, ובמילא הידיעה הוא כמו "דבר רחוק" המרחף עליו.*

וזהו מה שהולך ומבאר:]

והענין, כי באמת זה שהעולם קורין בשם אמונה, להאמין מה שהקב"ה מחיה את כולם והוא ברא את כל העולמות מאין ליש, טועים הם, שאין צריך לזה אמונה שהרי זה נרגש בבחינת ראיה, הגם שאינו רואה בעיני בשר הרי זה כאילו רואה (מאחר שרואה בעיני שכלו).

ועל זה נאמר ומבשרי אחזה אלוה, אחזה דייקא, והיינו מבשרי.

"אחזה" הוא תרגום של ראי', והיינו שאפשר לאדם להגיע לבחינת ראי' ממש באלקות, והיינו על ידי ההתבוננות ב"בשרי".

פירוש:

שכמו בבשרי, בשביל שרואה חיות הגוף וקיומו יודע ומרגיש כי נפשו היא בו, שהיא היא המחיה את הגוף ובלעדה אין חיות וקיום לגוף.

הגוף מצד עצמו אינו אלא חומר דומם בלבד כבשר ועצם גשמי המונחים בקדרה ובתבשיל וכל חיותו היא רק מנפשו המלובשת בו. ולפיכך, הגם שמעולם לא ראה אדם מהות הנפש שבו איך ומה היא, עם כל זה נתאמת אצלו בבירור מציאותה בראיית שכלו, שהיא "התאמתות" חזקה כאילו רואה ממש בראיית עיניו.

כך אחזה אלוה, מאחר שרואין את העולמות שהם כמו גוף גדול, כמאמר רז"ל **מהארץ לרקיע מהלך ת"ק שנה כו'.**

אמרו חז"ל מה הנפש ממלאה את הגוף כך הקב"ה ממלא את העולם, שהקב"ה מחי' את כל העולמות כדמיון התלבשות הנפש בגוף, כי העולם נקרא בשם "גוף גדול" (וכמבואר בחז"ל גודל מידת העולם, מן הארץ לרקיע מהלך ת"ק שנה, וכן בין כל רקיע ורקיע, וכן עוביו של הרקיע כו'), ואנו רואים, שהגוף הגדול הזה - כל העולם - חי וקיים, כל נברא לפי ערכו, כמו: הגלגלים מתנענעים, הארץ יש בה כח הצומח להצמיח עשבים ואילנות עושים פרי, ובעלי חיים מרגישים, וכן הנפש שבאדם.

ומאין נובע החיות הזו שבכל נברא ונברא, הרי בוודאי אין העולם מחי' את עצמו, אלא אין זאת אלא חיות אלקית שהוא יתברך מאיר ומשפיע להחיות את העולמות.

וכן אפילו דברים רוחנים כמו מלאכים ונשמות כו' הן כגוף לגבי החיות שבתוכם מאין סוף ב"ה המהווה והמחי' אותם ומקיימם, כמ"ש שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה.

כמו שיצורים גשמיים נחלקים לנפש וגוף, כך גם ביצורים רוחניים, כמו מלאכים עליונים, יש גוף ונפש. דמציאות המלאך זוהי גופו (כידוע, שגם למלאכים יש גופות, אלא שהן גופות רוחניים, מיסודות האש והרוח), ובתוך המלאך שוכנת חיות אלקית, שהוא אור השם המתלבש בהם (ולכל מלאך יש אור ה' המיוחד אליו).

וידיעה זו מורגשת כאלו רואה כו', וזהו לשון אחזה. ולכן אין זה נקרא בשם אמונה בלשון הקודש אלא בשם דעת, כי דעת הוא לשון הכרה והרגשה.

ולכן, על זה שהקב"ה מחי' את העולם אינו נופל לשון אמונה, כי לשון אמונה לא יתכן אלא על דבר שאינו רואה בעיניו, וכמו שלא יתכן לומר שאדם "מאמין" שאצבעות ידיו מתנענעות על ידי החיות הרוחנית שבהם, שלזה אין צריך אמונה שהרי רואה ומרגיש את זה. אלא על ענין זה נופל לשון דעת, שהוא לשון הכרה והרגשה, היינו שהדעת היא הכרה עמוקה במוח והרגשה בלב, שהדבר נרגש אצלו מאד עד שמתקשר עם הדבר ההוא בקשר אמיץ, היינו שהדבר נוגע לו בנפש.

והוא החוש הנקרא "דערהער", שאין זה שייך רק בדבר המושג בכוחות האנושיים של האדם (משא"כ דבר שרק מאמינים בו אינו בבחינת הרגשה בהמאמין, כי הדבר נשאר רחוק ומובדל ממנו) וכך בענינו, שענין הדעת באלקות הוא, שהאדם יכול להרגיש בנפשו איך שהוא יתברך מחי' את העולם כדמיון חיות הנפש בגוף, דכמו שמרגיש האדם בחיי נפשו בהתאמתות גמורה,

כך הוא יכול להרגיש בחיי החיים כולם.

וגם דעת הוא העמקת הלב שלא יסיח דעתו מזה ויהיה לו לזכרון לפניו תמיד שלא ישכח ויסור מלבו.

אע"פ שזה שהקב"ה מחי' את העולם הוא דבר הנגלה לאדם עד שזה כאילו רואה דבר זה בעיני בשר, מכל מקום נופל על זה לשון ציווי, "דע את אלקי אביך", לפי שיתכן שהאדם יסיח דעתו מזה וישכח הדבר וכ"ש שלא יהי' נרגש בו.

כלומר: גם דבר הנראה ונגלה לאדם שניתן להרגישו ממש, אם לא ישים לבו אליו לא יהי' נרגש בו.

ולמשל: בדרך כלל, מחמת אהבת עצמו, שנפשו של אדם יקרה מאד בעיניו, הנה כל דבר שהוא לטובתו, יאהבנו בתכלית האהבה בהתפעלות גדולה, ולהיפך, דבר המזיק לו ישנאהו בתכלית השנאה. אך אנו רואים, שלפעמים יש אדם שטרוד מאד בענין גדול, ומסולק אז מ"הרגשת עצמו", ובשעה זאת לא תיקר נפשו כל כך בעיניו, ולא יתפעל כ"כ מדבר שהוא נגד רצונו, וכן אינו מתפעל באהבה עבור דבר שהוא לטובתו.

הרי, שגם דבר הקרוב כל כך אל האדם כאהבת והרגשת עצמו, ניתן להסיח דעתו מזה. וכל שכן בענין ההרגשה ב"חיי החיים ב"ה", דאע"פ שאפשר לאדם להרגיש זאת ממש כאילו רואה בעיניו, מכל מקום, אם לא ישים לבו לכך יכול לשכוח אותו.

וזהו ענין הציווי "דע את אלקי אביך", דהיינו להתבונן ולהעמיק מחשבתו בזה, עד שירגיש בחוש אותו הדבר, והוא אשר נקרא בשם "ראי' חושיית במוח", דהוי כאילו רואה בעיני בשר.

כלומר: ה"פעולה" של כח הדעת היא - ההתבוננות וההעמקה בדבר; והתוצאה מזה היא - שהאדם בא לידי הכרה (במוח) והרגשה (בלב), עד שמתקשר עמו בקשר אמיץ כמו דבר שרואה בעיני בשר.

משא"כ הרהור בעלמא לא עביד מידי דהרהור לאו כדבור דמי.

הרהור נקרא כשענין עולה ועובר במחשבת האדם בלי עיון והעמקה, ומחשבה זאת אינה פועלת כלום בנפש האדם, וזהו הפירוש הפנימי ב"הרהור לאו כדיבור דמי", דדיבור יש לו פעולה פנימית באדם, משא"כ הרהור דלא עביד מידי.

ד"ה וידעת היום פרק א'

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

שערי אורה

(ו) **אך** הנה יש להקדים מ"ש המגביהי לשבת המשפילי לראות בשמים ובארץ. ויש להבין בלשון מגביהי ומשפילי דמשמע מזה שיש לפניו ית' בחי' מעלה ומטה דמגביהי לשבת היינו בחי' מעלה ומשפילי לראות הוא בחי' מטה וא"א לומר שזהו מעלה ומטה גשמיים שנופל בגדר מקום שהרי הוא ית' למעלה מגדר מקום לגמרי כמו שארז"ל הוא מקומו ש"ע ואין העולם מקומו וכמ"ש הנה מקום אתי כו' וא"א לומר בו ית' שיושב למעל' ומשפיל א"ע למטה כי הרי הוא שורה בעליונים ותחתונים בשוה ממש וסיפא דקרא מוכיח שא' משפילי לראות בשמים וארץ ושמים למעלה וארץ למטה כמ"ש שמים לרום וארץ לעומק ומשפיל לראות בשמים וארץ בשוה וכמ"ש הלא את השמים ואת הארץ אני מלא בשו' אלא צריך לומר דמגביהי ומשפילי זה אין זה בבחי' מעלה ומטה בגשמיות אלא בבחי' מעלה ומטה ברוחניות (ולא ברוחניות דהשתלשלות העולמות כמו ד' עולמות אצילות בי"ע שהאצילות נק' מעלה ברוחניות ובי"ע מטה ברוחניות שזהו ענין שמים וארץ ברוחניות הרי א' דשמים וארץ אני מלא בהשוואה א' ממש ועוד דהיינו בחי' מעלה ומטה עכ"פ אלא גם בשרש ומקור כל העולמות שזהו בחי' הקו"ח שהוא נמשך רק בשביל שיהיה בחי' מעלה ומטה מראשית הקו"ח עד סופו בעשי' הנה גם זה יקרא בחי' מעלה ומטה עכ"פ אלא בחי' מעלה ומטה ברוחניות היינו בעצמות אא"ס ממש גם קודם שעלה ברצונו להאציל כו' שמה שהוא בבחי' עילוי אחר עילוי בעצמותו עד אין שיעור למעלה מעלה הנה זהו הנק' בחי' מעלה וזהו פי' המגביהי לשבת פי' מגביהי ביוד שמוגבה ומרומם לבדו בעילוי והסתלקות האור בעצמותו באין שיעור לעילוי אחר עילוי ברום המעלות עד שאין כל צמצום דקו"ח עד סוף העשי' תופס מקום כלל וכלל עד שנופל לשון שכחה על כל ההשתלשלות ונצרך לזכרון שיזכירוהו ע"ז כמו בי"פ דזכרונות כידוע ומבואר במ"א שזהו כמשל המתעסק בעלמא באיזה ציור שאעפ"י שרושם

פעולתו ניתן בו מ"מ אין זה רק חצונית דחצוניות כח התנועה שבידו וגם זה הרי היה כמתעסק בידו בעלמא שלא היה בו כונת לבו כלל מפני טרדתו העמוקה וכה"ג שבודאי יפול בזה הציור שכחה לגמרי מכל וכל עד שיזכירוהו כו' וכך הוא בחי' הצמצום הראשון שנק' מק"פ שהוא כמו הרושם בעלמא כמא' בריש הורמנא דמלכא גליף גליפו בטה"ע שחקיקה וגליפה זו היא רק כמו רושם בעלמא ביד המתעסק בידיו וכה"ג וד"ל:

שער החנוכה

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר הצמח צדק

מאמרי הצ"צ תרי"ד־תרט"ו – [הנחת כ"ק אדמו"ר מהר"ש]

להבין החילוק שבין צדיקים לחסידים ובע"ת, הנה צדיק הוא לשון צדקה, והנה ענין הצדקה למטה היא להחיות רוח שפלים דהיינו מה שנותן לעני חיות נפשו הוא נק' בשם צדקה, ולמעלה הוא ג"כ להחיות רוח שפלים דהיינו פגימת הלבנה שזהו מ"ש בעירום ובחוסר כל פי' שחסר בחי' כל שהוא בחי' יסוד המשפיע למל' וע"י הצדקה שעושי' למטה דהיינו להחיות רוח שפלים וליתן לעני די סיפוקו עי"ז מעוררים למעלה ג"כ שיומשך למל' דהיינו למלאות פגם הלבנה, וכמאמר רז"ל שמש בשבת צדקה לעני', דהיינו מה שנמשך מבחי' שמש הוי' הוא צדקה לענים בחי' מל' מיעוט הירח כו' כנ"ל, וזהו בחי' צדיקים אבל בחי' חסיד גבוה מצדיק כמארז"ל נדה די"ז קוברן צדיק שורפן חסיד ע"ש בפרש"י ותוס', נמצא שחסיד גבוה מצדיק.

להבין החילוק שבין צדיקים לחסידים

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

אך אינו מובן עדיין האיך נק' יעקב בשם אל הלא הוא מז' שמות שאינן נמחקין והז' שמות הם או האורות עצמן או האור שמחי' הכלי אבל הכלי עצמו א"א להקראות בשם אל שלא נק' בשם אל כ"א האור שבתוכו הארת הקו שהאור מעין המאור, אבל הכלי א"א לקרוא אל, וא"כ נשמות דאצי' אינם אפי' במדריגת כלי שהרי הם נפרדים מהכלי וא"כ האיך יקרא יעקב בשם אל. ועוד דהרי נתבאר באגה"ק ד"ה איהו וחיוהי וז"ל אבל נשמות דאצי' אינם אלקות ממש לברוא ע"י יש מאין, וה"ז היפך מאמרם במדרש אף אביכם בורא עולמות וכמאמרם ז"ל עולם מי בראך יעקב בראך ישראל יצרך. ובכדי לתרץ זה צ"ל דמ"ש באגה"ק שהם אינם אלקות ממש היינו הנשמה כמו שהיא למעלה שהיא נפרדת מהכלי ואין מתייחד עמהם א"ס כמו בכלים דאצילות ולכן אינו יכול להיות התהוות על ידם, כי ההתהוות הוא דוקא ע"י אמצעות היחוד א"ס עם הכלים. אבל הנשמה ירדה למטה מטה שהיא ירידה גדולה ונת' בכל הדרושים שהירידה היא צורך עלי', והעלי' הוא שיתעלה לחיוהי כי הנשמות שרשם מפנימיות הכלים, אבל ע"י ירידתה מתעלית לחיוהי כמאמרם ז"ל לאשתאבא בגופא דמלכא שהוא האור, וא"כ לאחר העלי' יתכן לקרות אל מחמת האור. וע"י מה מתעלית הנשמה לעילוי כזה הוא על ידי תורה ומצות כמ"ש אשר קדשנו, וקדשנו הוא מלשון קדוש ומובדל היינו שמובדל גם מן הכלי לכן בם וע"י מתעלה לעילוי כזה שהעלי' הוא מגרמוהי לחיוהי, וגם מטהרה לקדושה שהוא אין ערוך כי הנשמות שרשם מטהירו עילאה שזהו טהורה היא, וטהורה הוא מלשון כעצם השמים לטוהר, וטוהר הוא מלשון טהרה שהוא זך ובהיר אבל מ"מ הרי הוא איזה מציאות, וזהו הכלי דוקא אבל האור הוא בלי מ"ה, וא"כ כמו שהאור נק' אל כן הנשמה שהיא מתעלה לבחי' זה תקרא ג"כ בשם אל, ולכן נק' יעקב בשם אל. הגם שהיה קודם מ"ת, מ"מ הרי האבות קיימו התורה עד שלא ניתנה. ועוד דהרי נשמתו ירדה ג"כ למטה והירידה היא צורך עלי'. ועוד אפ"ל שמחמת זה נקרא בשם אל כי מבואר במ"א שלע"ל יתעלו נש"י באורות מקיפים אשר כעת א"א להם להתאחד בכלים. ועוד אפ"ל כי לע"ל יהי' עצו כפריו, ועץ הוא כמ"ש כי האדם עץ השדה, שיתאחדו אורות וכלים ביחד, וא"כ יתייחדו נש"י ביחוד גמור עם האורות וא"כ הרי הם ממש אלקות לכן יתכן לקרוא להם בשם אל.

הקבצו ושמעו

פ' ויחי, תרל"ב

ה.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

שיעורים בהמשך המאמרים – תער"ב

ט.

התהוות הכלים דאצילות הוא על ידי הצמצום ובאופן דריחוק, ולכן אצילות הוא באין ערוך.

ויחן שם ישראל נגד ההר[1] **ופירש רש"י שעם ישראל היה שם כאיש אחד בלב אחד, וצריך להבין מהו ענין כאיש אחד, ומה היה נצרך במתן תורה להיות כאיש אחד דוקא.**

ולהבין זה יש להקדים מה שנתבאר לעיל במאמר הקודם, דלכאורה יש בעולם האצילות שתי בחינות סותרות, מצד אחד עולם האצילות הוא באין ערוך לאור אין סוף כדברי הפסוק "והחכמה מאין תמצא", - כלומר שחכמה דאצילות נמשכת יש מאין, ומצד שני עולם האצילות נקרא "גילוי ההעלם", כלומר שאינו דבר חדש רק מגלה מה שהיה קודם בהעלם. ועל זה נתבאר **דאצילות הוא ממוצע בין אור אין סוף המאציל אל הנבראים והממוצע כלול מב' מדריגות** אור אין סוף המאציל, והנאצלים. **והן בחינת האורות והכלים דעשר ספירות דאצילות, דהכלים הן בבחינת מציאות דבר בבחינת גבול** והם היוצרים שייכות בין עולם האצילות לעולמות הנבראים **והאורות הן בבחינת בלי מ"ה** (בלי מהות של יש מוגבל) והם היוצרים את השייכות לאין סוף המאציל כו'.

ט

התהוות הכלים דאצילות הוא על ידי הצמצום ובאופן דריחוק, ולכן אצילות הוא באין ערוך.

ועל פי הנזכר לעיל יובן דמה שאומרים שהאצילות הוא באין ערוך לגבי אור אין סוף ברוך הוא שלכן נקרא "יש מאין", **היינו בחינת הכלים** של האצילות **שהן בבחינת גבול שאינו ערוך לגבי אור אין סוף כו'**, כיון שעניינו של אור אין סוף, הוא שאין לו סוף וגבול, הרי הכלים המוגבלים הם באין ערוך אליו, **והתהוותן** של הכלים **הוא על ידי הצמצום** שהיה באור אין סוף, **דהיינו על ידי העדר האור כנזכר לעיל, הרי דאופן התהוותן** הוא לא באופן של קירבה ודבקות, אלא **הוא בדרך אין ערוך היינו בבחינת ריחוק** מהאור אין סוף כו', וכיון שאופן ההתהוות של הכלים הוא באופן של העלם וריחוק, הרי מציאותן היא מציאות של גבול.

וכמו כן ההתהוות של הכלים **משרשן מהרשימו** — לא רק היחס של הכלים לאור אין סוף הוא באופן של אין ערוך, אלא גם יחסם אל הרשימו.

[הרשימו הוא כח של הבורא לגלות את עצמו בגבול. כח זה לא היה בגילוי כל עוד האור אין סוף האיר בגלוי, ורק לאחר הצמצום ניכר ונתגלה כח ההגבלה של הבורא, ונקרא רשימו, כיון שזה כביכול הרושם שנשאר מהאור אין סוף שהסתלק]

אופן המשכת הכלים - שהם בחינת גבול - משרשם הראשון שהוא הרשימו, לא בדרך של קירבה ודביקות (כמו 'עילה ועלול' וכדומה), אלא **הוא בדרך אין ערוך** ממנו, **שהרי רשימו הוא בחינת כח נעלם, שזהו ההפרש בין חקו לרשימו** דעניינו של אור הקו **הוא בחינת גילוי** ולעומת זאת, כח **הרשימו הוא בחינת העלם** כיון שעניינו של הרשימו הוא כח להגביל, הרי עניינו הוא העלם והגבלה **כו', ואם כן** גם **מה שנמשך מן הרשימו שזה התהוות הכלים הרי זה גם כן בבחינת העלם**, ולכן הרי **אין** זה **התהוות שבבחינת קירוב כו'**.

יום ב' דחג השבועות תער"ב

1. שמות יט, ב.

ו.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים קונטרסים

ג' חלקי הגוף הם כלים לג' חלקי הנפש

וְהָעִנְיָן הוא, דְּהִנֵּה בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה אָנוּ אוֹמְרִים "וּנְתַנֶּה תֹּקֶף קְדֻשַּׁת הַיּוֹם", דְּאָנוּ בָּאִים לְסַפֵּר גֹּדֶל עֹצֶם הַקְּדֻשָּׁה שֶׁל הַיּוֹם הַזֶּה, כִּי הַיּוֹם הַזֶּה דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה הוּא נוֹרָא וְאָיוֹם, וּבוֹ בַּיּוֹם הוּא הַדִּין וּמִשְׁפָּט עַל כָּל הַחַיִּים לְכָל אֶחָד וְאֶחָד בִּפְרָט, הֵן בְּהַנּוֹגֵעַ לוֹ לְעַצְמוֹ, וְהֵן בְּהַנּוֹגֵעַ לִבְנֵי בֵּיתוֹ בְּכָל פְּרָט וּפְרָט, אֲשֶׁר בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה יִכָּתֵבוּן וּבְיוֹם צוֹם כִּפּוּר

יֵחָתֵמוּן, וְהַיְנוּ דְּעַל יְדֵי הַתְּשׁוּבָה דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה כּוֹתְבִים אוֹתוֹ בְּסֵפֶר הַחַיִּים, וְהַחַתִּימָה הוּא בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. וּבֵאוּר הָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה אָנוּ אוֹמְרִים בְּנוּסַח תְּפִלַּת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה, "מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד, מְחַיֶּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים, סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים, וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר", שֶׁמַּזְכִּיר כָּאן ד' עִנְיָנִים, מֵתִים, נוֹפְלִים, חוֹלִים וַאֲסוּרִים, וְהַפֵּרוּשׁ הוּא, אֲשֶׁר הוּא יִתְבָּרֵךְ הוּא תָּמִיד מְחַיֶּה מֵתִים וְסוֹמֵךְ נוֹפְלִים כו', וּצְרִיכִים לְהָבִין מַהוּ עִנְיָנָם שֶׁל ד' מַדְרֵגוֹת אֵלּוּ בָּעֲבוֹדָה בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם. וְעוֹד מַהוּ אָמְרוֹ "מְחַיֶּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים", וְכִי שְׁאָר הַשְּׁלֹשָׁה עִנְיָנִים, נוֹפְלִים, חוֹלִים וַאֲסוּרִים, אֵינָם בְּרַחֲמִים רַבִּים, דַּהֲלֹא כֻּלָּם צְרִיכִים רַחֲמִים רַבִּים. וְהִנֵּה מֵהֶמְשֵׁךְ כְּלָלוּת הָעִנְיָן דְּ"מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד, מְחַיֶּה מֵתִים כו' וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר" מוּבָן דְּזֶה שֶׁהוּא יִתְבָּרֵךְ מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד כו' הוּא לְפִי שֶׁמְּקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר, וְצָרִיךְ לְהָבִין מַהוּ עִנְיָנוֹ. וְהִנֵּה בְּהַד' עִנְיָנִים דְּמֵתִים, נוֹפְלִים, חוֹלִים וַאֲסוּרִים, הִנֵּה הַיּוֹתֵר קָשֶׁה מִכֻּלָּם הוּא מֵת רַחֲמָנָא לִצְלָן, וּכְמוֹ בְּגַשְׁמִיּוּת חֲרֵי עִנְיַן הַמִּיתָה הוּא שֶׁהַחַיּוּת מִסְתַּלֵּק וְנִשְׁאַר רַק הַגּוּף, שֶׁהוּא כְּאֶבֶן דּוֹמֵם, דְּהִנֵּה הַגּוּף הוּא כְּלִי כְּלָלִי אֶל חַיּוּת הַכְּלָלִי שֶׁבַּנֶּפֶשׁ, וְאֶבְרֵי הַגּוּף הֵם כֵּלִים פְּרָטִיִּים אֶל פְּרָטֵי הַכֹּחוֹת שֶׁבַּנֶּפֶשׁ, וְהַגּוּף בִּכְלָלוּתוֹ נֶחְלָק לְג' חֲלָקִים כְּלָלִיִּים, רֹאשׁ, גּוּף, רֶגֶל, וְג' חֲלָקִים כְּלָלִיִּים הָאֵלּוּ הֵם ג' כֵּלִים כְּלָלִיִּים, כָּל אֶחָד מֵהֶם כְּלִי כְּלָלִי אֶל חֵלֶק אֶחָד כְּלָלִי מֵחֶלְקֵי הַנֶּפֶשׁ, דְּנֶפֶשׁ הָאָדָם מִתְחַלֵּק גַּם כֵּן בְּג' חֲלָקִים כְּלָלִיִּים, שֵׁכֶל, מִדּוֹת וּפְעֻלָּה, וְכָל אֶחָד מִג' חֶלְקֵי הַנֶּפֶשׁ שׁוֹרֶה בְּהַכְּלִי הַכְּלָלִי שֶׁלּוֹ בְּגוּף הָאָדָם, דְּהַשֵּׂכֶל שׁוֹרֶה בַּמֹּחַ שֶׁבָּרֹאשׁ, וְהַיְנוּ דְּחֹמֶר הַמֹּחַ שֶׁבָּרֹאשׁ הוּא מְמֻגָּז וּמֻרְכָּב בְּאֹפֶן כָּזֶה שֶׁהוּא מְקַבֵּל בְּתוֹכוֹ אוֹר הַשֵּׂכֶל שֶׁל הַנֶּפֶשׁ, וְהַמִּדּוֹת הִנֵּה מִשְׁכָּנָם בַּלֵּב, דִּכְשֵׁם שֶׁהַמֹּחַ הוּא כְּלִי אֶל הַשֵּׂכֶל, הִנֵּה כְּמוֹ כֵן הַלֵּב הוּא בִּמְזִיגָה וְהַרְכָּבָה כָּזוֹ שֶׁהוּא כְּלִי אֶל הַמִּדּוֹת, וְהָרַגְלַיִם וְהַיָּדַיִם הֵם כֵּלִים אֶל כֹּחַ הַמַּעֲשֶׂה וְהַהֲלוּכָה. וְהֵם הַג' עִנְיָנִים כְּלָלִים, מֹחָא, לִבָּא וְכַבְדָּא', שֶׁכּוֹלְלִים כְּלָלוּת הָאָדָם. וְהַכֹּחוֹת מִתְלַבְּשִׁים בְּהַכֵּלִים שֶׁהֵם הָאֵבָרִים וְנִרְגָּשִׁים בָּהֶם, כְּמוֹ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל אֲכָלִין אוֹ מַשְׁקִין הַנִּתָּנִין בִּכְלִי חֲרֵי הֵם נִרְגָּשִׁים וְנִכָּרִים בְּהַכְּלִי, דַּחֲרֵי אֵינוֹ דּוֹמֶה הַכֹּבֶד שֶׁל הַכְּלִי בְּעֵת שֶׁהִיא מְלֵאָה מֵהָאֹכֶל אוֹ הַמַּשְׁקֶה לִכְמוֹ שֶׁהִיא רֵיקָנִית, כֵּן הוּא גַּם בְּכֹחוֹת הַנֶּפֶשׁ וְהָאֵבָרִים, רַק שֶׁבְּכְלִי וּמַאֲכָל לְהִיוֹתָם גַּשְׁמִיִּים הִנֵּה מַה שֶּׁנִּכָּר הוּא רַק בְּמִשְׁקָל אוֹ בְּמִדָּה, אֲבָל כֹּחוֹת הַנֶּפֶשׁ שֶׁהֵם רוּחָנִיִּים חֲרֵי זֶה נִכָּר וְנִרְאֶה בְּעֶרֶךְ מַהוּתָם, וְהַיְנוּ דִּלְבַד זֹאת שֶׁנִּרְאֶה וְנִכָּר שֶׁהַגּוּף חַי, דְּזֶהוּ מִכְּלָלוּת הַשְּׂרָאַת הַנֶּפֶשׁ בַּגּוּף, הִנֵּה בְּכָל חֵלֶק מֵחֶלְקֵי הַגּוּף חֲרֵי נִרְגָּשׁ בּוֹ הָאוֹר וְהַחַיּוּת הַנִּמְצָא בּוֹ בִּפְרָט, כְּדֶגְמַת הַהֶפְרֵשׁ בֵּין אֲכָלִין וּמַשְׁקִין בַּגַּשְׁמִיּוּת, וְזֶהוּ מַה שֶּׁאָנוּ מַרְגִּישִׁים בְּעַצְמֵנוּ, דְּכַאֲשֶׁר אָנוּ שׁוֹמְעִים בְּשׂוֹרָה טוֹבָה — הַלֵּב שָׂמֵחַ, וְכַאֲשֶׁר נִשְׁמָע דָּבָר הַמַּפְחִ[י]ד — הַלֵּב מִתְכַּוֵּץ, וְכֵן עַל יְדֵי רִבּוּי שְׁקִידָה בְּהַשְׂכָּלָה בְּעִיּוּן שָׁעוֹת אֲרֻכּוֹת יִכְבַּד עָלָיו מֹחוֹ, וֶוערְט די קאפּ פאַרמאַטערט[א], חֲרֵי מוּבָן דְּאוֹר חַיּוּת הַנֶּפֶשׁ וְחֶלְקֵי כֹּחוֹתָיו מִתְלַבְּשִׁים בְּהַכֵּלִים שֶׁלָּהֶם.

יום ב' דראש השנה, תר"צ

א. מוח, לב וכבד. יא. הראש מתעייף.

לקוטי דיבורים

למדריכים של "מסיבות שבת" יום ראשון, י"ט אדר, ה'תש"ב

"השבת של בן תורה צריכה להיות בת עשרים ושש שעות מלאות. המספר עשרים וששה הוא כנגד שם הוי'. כלומר, על עשרים וארבע השעות הקדושות של שבת קודש, יש להוסיף שעה אחת מלפניהן מחול על הקודש וכן שעה אחת מלאחריהן, להמשיך את עונג שבת בימי החול הבאים.

"על שבת קודש כתוב מיני' מתברכין כולא יומיא – מהשבת הקדושה מתברכים כל ימי השבוע. כששומרים על השבת כראוי, הרי זה מביא ברכה בכל ימי השבוע.

"את עשרים ושש השעות של השבת צריך בן התורה לנצל בקדושה, בתורה ובעבודה, גם ללמוד בעצמו וגם להשפיע על אחרים ללמוד. מובן הדבר שצריכים גם לאכול ולישון, אך את הזמן הנותר צריכים לנצל לתפלה וללימוד.

"כשבן תורה מנצל את השבת הקדושה לטיולים ולדברים בטלים, הרי הוא מחטיא ח"ו את הרבים. אומרים: אם בן תורה מבזבז את השעות הקדושות של השבת לטיולים ולדברים בטלים – מה יעשו יהודים פשוטים? אלא אם כן כשמדברים בלימוד בשעת הטיולים יכולים לקיימם במשך חצי שעה או שעה.

"גם עבודת החינוך שלכם בשבת במסיבות עם הילדים צריכה להיות באופן שמיני' מתברכין כולא יומיא: כלומר, שההתנהגות הטובה של יום השבת תשפיע על הילדים למשך כל השבוע, שהתנהגותם תהיה כנדרש.

"עבודתכם בהדרכת הילדים תוסיף להם חיזוק

ביהדות ובכוחות ותזכו להיות ממזכי הרבים: אתם עצמם שתצליחו בלימוד וביראת שמים והוריכם ומשפחותיכם יחיו יהיו מאושרים בגשמיות וברוחניות".

דברי הרבי שליט"א האמורים השאירו רושם חזק על כל המדירכים המסורים להמשיך עבודתם במרץ ובאומץ גדולים יותר.

מחלקת מסיבות שבת שליד מרכז לעניני חינוך, ברוקלין נ.י.

י"ט אדר, ה'תש"ב

[דברי ימי חיי אדמו"ר הזקן]

בשנת תקנ"ד[109], כשנה אחרי כיבוש פולין, באו תלונות רבות מהעיירות בליטא, פולין הקטנה ואוקראַינא, על עם ישראל בעניני מסחר וקנין שכל זה היו תוצאות השפעתם הרעה של המורים הצרפתים אשר חנכו את ילדי האצילים ובעלי האחוזות לשנוא את היהודים ולהעליל עליהם.

בהודע לועד החשאי של עסקני הכלל החסידים על דבר התלונות סידר רש"מ – ראש הפלוגה – אשר כל אחד ואחד מחברי הועד ישתדל אצל מכרו, אם רוזן או אציל להמליץ טוב על עם ישראל ולבא בדברים עם פקידי בית פקידות שר הפנימי לעכב בעד הניירות המתקבלים משרי הפלכים בתלונות על עם ישראל מבלי למהר להגישם לשר הפנימי.

רש"מ הכיר יפה את הנסיך ליובאָמירסקי שהיתה לו השפעה מרובה בחצר המלכה יעקאַטערינא השני' והרבה דיבר עם הנסיך בזה אבל לדאבון לבבו ראה אשר אין דבריו מתקבלים.

אחד מחברי הועד החסיד ר' זונדיל יצחק משקלאָב הכיר את השר פּאָטיאָמקין[110] שהי' בעל השפעה מרובה על הקיסרית וישפיע רז"י על השר אשר ימליץ טוב על היהודים.

השפעת השר פּאָטיאָמקין הועילה אשר הקיסרית תשלח לבקר את התלונות על היהודים על אתר, ותתן את פקודתה לשר הפנימי שישלח איש אחראי ומבין דבר ואשר היהודים לא יוכלו להשפיע עליו, ויסע לחבל ליטא פולין הקטנה ואוקראַינא לחקור ולדרוש ולבחון את דרכי מסחרם וארחות חייהם של היהודים ויחסם אל האזרחים שהם גרים ביניהם ובכל מקום בואו יתדבר עם שרי המלוכה והאצילים בעלי האחוזות וירשום הכל בספר, ואת מסעו זה יעשה במשך לא יותר משנתיים.

שר הפנימי מסר את פקודת הקסרית לסגנו ניקיטין – שהי' מפורסם לאיש רע ובעל מדות נשחתות וביחוד הי' שונא ישראל – להביא את הפקודה הנזכרה לפועל בהקדם וניקיטין בחר למלאכות זו את הסופר הרוסי דערזשאַווין[111].

הסופר דערזשאַווין הי' אחד המיוחד בין סופרי רוסיא ששמו הי' מפורסם לבעל כשרון בספרות והי' שונא ישראל במאד וחשוב בחצר הקסרית.

בילדותו התחנך דערזשאַווין אצל בעל אחוזה אחד סמוך לדיסנא והחסיד ר' דובער משה גר אז באחוזה ההיא והנער דערזשאַווין הי' בא לביתו וכמה פעמים המליץ רד"מ לפני בעל האחוזה על מעשה ילדות שהי' דערזשאַווין עושה, ואחרי שנים רבות כשהעתיק רד"מ את מגורו לפעטערבורג ודערזשאַווין נתפרסם בינתים ושמו כבר גדול כאחד הסופרים, פגש פעם ברד"מ והכירו ונזכר בימי ילדותו ויבקשהו לבקרו בביתו.

---

109) **תקנ"ד, כשנה אחרי כבוש פולין**: כ"ה בהעתקה שתח"י. לפי מ"ש לקמן שר' זונדל דיבר עם השר פּאָטיאָמקין – יש להעיר, דפּאָטיאָמקין מת בשנת 1791.

110) 1739-1791.

111) 1743-1816.

רבות פעמים דיבר רד"מ עם דערזשאַווין על אדות יחסו ליהודים ושנאתו אותם ויוכיח לו באותות את מעלות היהודים, אבל תמיד הי' עונה לו "אם כל אחיך היהודים היו כמוך הייתי אוהבם או לכל הפחות לא הייתי שונאם".

כשנודע הדבר אשר הסופר דערזשאַווין נבחר מאת שר הפנימי למלאות את ידו במלאכת החקירה ודרישה על אודות היהודים במסחרם וארחות חייהם ביקר רד"מ את דערזשאַווין לבקשו כי יעשה מלאכתו זו ביושר הראוי לחכם וסופר.

רד"מ מצא את דערזשאַווין במצב רוח טוב, – למרות אשר תמיד היו פניו מפיקים זעם – ומה מאד נבהל רד"מ בשמעו אשר ביום שלפניו הציגו שר הפנימי לפני הקסרית ציר נבחר למלאות פקודת רוממותה לבקר את מושבות היהודים בליטא פולין הקטנה ואוקראַינא ולבקר את הנהגתם מסחרם וארחות חייהם ואשר הפיקה רצון מבחירתו ותאמר שהיא בטוחה אשר המלאכות נמסרה על ידי מי שלא ימכור את המולדת לעם שונאי דתה ודת אזרחי' וידע לכלכל את הרצאתו להגביל את עם הנבון מכל מסחר וענין אומנות ומלאכה באותם ההגבלות אשר יעמידום על מקומם הראוי להם.

ובלב שמח – אמר דערזשאַווין לרד"מ – אמלא את מלאכות זאת, ואתה מכירי מאז, ואחיך היהודים הגרים בעיר הבירה עשו לכם כלי גולה כי בעוד שנתיים כשיחזור מדרכו הנה ראשית דבר הרצאתו תהי' לגרש את היהודים מעיר הבירה.

נשבר ונדכה יצא רד"מ מביקורו אצל דערזשאַווין ויספר לחברי הועד מהשיחה שהיתה לו עמו, חברי הועד בכו עמו ויתעצבו מאד ורק רש"מ[112] הי' האחד אשר עליו לא פעלו דברי דערזשאַווין אותה הפעולה שפעלו על חביריו, ויחליטו: א) אשר איש לא ידע דבר המלאכות ודבר הביקור אצל דערזשאַווין, וגם אם ישמע ברבים דבר המלאכות הנה חברי הועד ישתדלו לבטל את הדבר בכללותו ואשר לא ישימו לב לזה. ב) לשלוח ציר מיוחד לכ"ק אדמו"ר להודיעו מהמצב בפרטי', ולהיות כי רד"מ מכיר את דערזשאַווין בטוב וגם הוא שמע ממנו ככל אשר בדעתו לעשות החליטו אשר הציר הנוסע לכ"ק אדמו"ר יהי' רד"מ דיסנער.

112) = ר' שמואל משה.

אגרות קודש

[אמצע סיון תרפ"א]

מו"ה יואל חיים שי' ומו"ה מר[ד]כי שי'

שלום וברכה.

מכתב מי"ג ניסן העבר הגיע באיחור זמן, ומה מאד נהניתי אשר ת"ל יסדו אגודת לימוד, האל הטוב הוא ירחם על עמו, ויתן להם פרנסה טובה בנקל ובכבוד ויוכלו לקבוע עיתים לתורה, אשר זה חיינו באמת, לזכנו לטהר לבבינו ולעבדו יתי' באמת בקנין המדות טובות, ויתעורר זכות אבות העולם בעד בניהם זרעם ותלמידיהם ותלמידי תלמידיהם להושע בישועה אמיתית, ולא נוסיף לדאבה עוד, ויעמ[י]ד כל ישראל בקרן אורה בגו"ר.

יפרשו נא גיני בשלום כל אוהבינו וידידינו והשי"ת יזכנו לשמוע ולהשמיע אך טוב בגו"ר.

אג"ק מוהריי"צ כרך יד

פרק ה משנה ה

עֲשָׂרָה נִסִּים נַעֲשׂוּ לַאֲבוֹתֵינוּ בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ: לֹא הִפִּילָה אִשָּׁה מֵרֵיחַ בְּשַׂר הַקֹּדֶשׁ, וְלֹא הִסְרִיחַ בְּשַׂר הַקֹּדֶשׁ מֵעוֹלָם, וְלֹא נִרְאָה זְבוּב בְּבֵית הַמִּטְבָּחַיִם, וְלֹא אֵרַע קֶרִי לְכֹהֵן גָּדוֹל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, וְלֹא כִבּוּ גְשָׁמִים אֵשׁ שֶׁל עֲצֵי הַמַּעֲרָכָה, וְלֹא נִצְּחָה הָרוּחַ אֶת עַמּוּד הֶעָשָׁן, וְלֹא נִמְצָא פְסוּל בָּעֹמֶר וּבִשְׁתֵּי הַלֶּחֶם וּבְלֶחֶם הַפָּנִים, עוֹמְדִים צְפוּפִים וּמִשְׁתַּחֲוִים רְוָחִים, וְלֹא הִזִּיק נָחָשׁ וְעַקְרָב בִּירוּשָׁלַיִם, וְלֹא אָמַר אָדָם לַחֲבֵרוֹ צַר לִי הַמָּקוֹם שֶׁאָלִין בִּירוּשָׁלַיִם:

נקודות משיחות קודש

צריך ביאור: פתח התנא בנסי המקדש וסיים בנסי ירושלים[1]. והביאור בזה:

א. נסים אלו באו בסיבת הקרבנות בבית המקדש.

ולא הזיק נחש ועקרב בירושלים – נס זה קרה בכדי שלא לפגוע בשמחת החג, הקשורה בקרבנות שבבית המקדש[2]. ולא אמר אדם לחבירו צר לי המקום שאלין **בירושלים** – המקריב קרבן חייב ללון בירושלים[3], וכתוצאה מכך הי׳ צורך בנס זה.

ב. מקומם המקורי של נסים אלו הי׳ בבית המקדש, ומשם נמשכו ונתפשטו לעיר המקדש כולה.

ולא הזיק נחש ועקרב בירושלים – ״נחש״ רומז לפירוד ושנאת חנם, ככתוב[4] ״ואיבה אשית בינך ובין האשה״, ואילו ירושלים היא ההיפך מזה, וכמאמר רז״ל על הפסוק[5] ״ירושלים הבנוי׳ כעיר שחוברה לה יחדיו״ – ״עיר שהיא עושה כל ישראל לחברים״. וכשם שלא הי׳ מקום בירושלים לאש המחלוקת של ״נחש״ ד״ארסו חם״[6], כך לא הי׳ מקום לפירוד באופן של קרירות, המרומז ב״עקרב״ ש״ארסו קר״[6]. וענין זה מקורו בבית המקדש, כי זה שירושלים היא עיר שעושה כל ישראל חברים הוא ״בלבד בשעה ששם עלו שבטים״[7] לרגל[8] לבית המקדש.

ולא אמר אדם לחבירו צר לי המקום שאלין בירושלים – אחד מנסי המקדש הי׳ שהיו ״עומדים צפופים ומשתחווים רווחים״, ומשם נמשך נס זה לירושלים כולה, שלא הי׳ המקום צר ללון בה[9].

ולא הזיק נחש ועקרב בירושלים.

צריך ביאור: לכאורה הי׳ צריך להיות נס דומה בכל החיות המזיקות, ולמה מדייק שלא הזיק נחש ועקרב דוקא.

והביאור: א. משאר חיות אפשר להשמר (על ידי סגירת שערי העיר וכיוצא בזה), ואין צורך בנס בכדי שלא יזיקו. מה שאין כן מנחש ועקרב אי אפשר להשמר, שהרי מצויים הם בתוך האדמה[10], ולכן הי׳ צורך בנס בכדי שלא יזיקו.

ואם כי לכאורה אפשר להשמר גם מנחש ועקרב על ידי שירצפו קרקע הבתים באבנים, הרי בבית המקדש הי׳ צריך להיות עפר (כדלקמן), ואף על פי כן לא הזיק שם נחש או עקרב; ומזה נמשך הנס לירושלים כולה, ששם נוגע הנס ביותר, כי קרוב לומר שלא ריצפו את הבתים באבנים מחמת האיסור דהשתחוואה על רצפת אבנים[11].

א) אמרו רז״ל[12] ״ומקום הי׳ שם אמה על אמה וטבלא של שיש וטבעת היתה קבועה בה כו׳ ונוטל עפר כו׳״ (ואף שהי׳ מכוסה בטבלא, הרי הוא צריך לפותחה, ומעולם לא הי׳ נחש ועקרב – שיזיק – תחתיה). ב) השיתין (חלל שתחת המזבח כנגד מקום הנסכים) היו ״חלולין ויורדין עד התהום״[13]. ג) ״אבן היתה בקדש הקדשים במערבו (דמונח על עפר – כנראה במוחש) שעלי׳ הי׳ הארון מונח״[14]. ד) תחת המקדש היו צריכים להיות מערות ומחילין (מפני הטומאה)[15]. ה) מדלא נתפרש להיפך, יש לומר דהאוטם (שש אמות התחתונות דהיכל) הי׳ עפר (וכלשון במפרשים – עפרורית)[16].

ולא עוד, אלא שעיקר קדושת הרצפה הי׳ דוקא בעפר, שזהו הענין דאבן שנעקרה חוצצת ל(עפר שהוא) תחתיה[17].

והנה אי אפשר שבמשך כל הזמן לא נעקרה אבן כמה וכמה פעמים, ובכל זאת לא הזיק שם נחש ועקרב מעולם.

ב. (בפנימיות הענינים). נחש ארסו חם[18], ובעבודה ענינו חמימות והתפעלות בעניני העולם; ואילו עקרב ארסו קר[18], היינו קרירות לעניני קדושה. ו״עקרב״ גרוע בהרבה מ״נחש״, כי כללות ענין החמימות וההתפעלות באה מקדושה, ככתוב[19] ״כי ה׳ אלקיך אש אוכלה הוא״, ולכן אפשר להפכו לטוב; ואילו ענין הקרירות הוא ההיפך המוחלט של קדושה.

וזהו ״לא הזיק נחש ועקרב בירושלים״: מצד שלימות היראה[20] אין נתינת מקום לחמימות ד״נחש״ ועל אחת כמה וכמה לקרירות ד״עקרב״[21].

---

1. וכקושיית הגמרא במסכת יומא (כא, א). ואף שבגמ׳ שם מתרץ ״איכא תרתי אחרנייתא במקדש״, הנה מזה שמפרשי המשנה (רש״י, הרמב״ם, רבינו יונה ורע״ב) אינם עומדים על קושי זה, מוכרח שבפשטות אי״ז קושיא, כי נסים אלו קשורים עם קדושת המקדש (כדלקמן בפנים). וקושיית הגמ׳ היא על סגנון לשון משנתנו: מכיון שפתח בנסי המקדש הו״ל לסיים שנסים אלו קרו ״בירושלים מפני קדושת המקדש״ וכיו״ב. **2.** כי שמחה האמורה ברגלים היא שיקריב שלמים (רמב״ם הלכות חגיגה רפ״א). **3.** ראה בחדא״ג יומא שם: משום שבירושלים בעי לינה נקט האי לישנא (שאלין בירושלים). **4.** בראשית ג, טו. וראה ב״ר פ״כ, א. **5.** תהלים קכב, ג. ירושלמי חגיגה פ״ג ה״ו. – וראה זח״ב קנז א, שהמדבר (מקום נחש שרף ועקרב) הוא הלעו״ז של ירושלים. **6.** ערכי הכינויים מערכת נחש. **7.** ירושלמי שם. **8.** פני משה וקה״ע שם. **9.** משיחות ש״פ חו״ב תשל״ו, מוצש״ק פ׳ ראה תשל״ח – על פי רשימת השומעים בלבד. **10.** כמארז״ל (שבת כב, א) והבור רק אין בו מים כו׳ אבל נחשים ועקרבים יש בו. **11.** שו״ע אדמו״ר הזקן סקל״א ס״א. **12.** סוטה טו, ב. **13.** סוכה מט, א. **14.** רמב״ם הלכות ביהב״ח רפ״ד. **15.** ראה תמיד רפ״א. **16.** ראה רמב״ם שם (פ״א ה״י): ומרצפין את כל העזרה באבנים יקרות כו׳, ההיכל כו׳ אטום כו׳ (שם פ״ד ה״ג). ובבנין שלמה – בארזים מצופים זהב. ואכ״מ. **17.** זבחים כד, א. וכדמוכרח מהסוגיא שם דדוד קידש הרצפה – שדה שחרשו אותה – וזוהי קדושת הרצפה דשלמה (אלא ש(האבן) המחובר לקרקע קרקע). ובפנימיות הענינים: במשכן הי׳ קרקע, ומקדש איקרי משכן (עירובין ב, א) ומתאים להא דדוד קידש העפר. **18.** ערכי הכינויים מערכת נחש. **19.** ואתחנן ד, כד. **20.** ראה ב״ר פנ״ו, י. **21.** משיחת ש״פ חו״ב תשל״ו – על פי רשימת השומעים בלבד.

פרשת נצבים

כט ט אַתֶּם נִצָּבִים הַיּוֹם כֻּלְּכֶם לִפְנֵי יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם רָאשֵׁיכֶם שִׁבְטֵיכֶם זִקְנֵיכֶם וְשֹׁטְרֵיכֶם כֹּל
אִישׁ יִשְׂרָאֵל: י טַפְּכֶם נְשֵׁיכֶם וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּקֶרֶב
מַחֲנֶיךָ מֵחֹטֵב עֵצֶיךָ עַד שֹׁאֵב מֵימֶיךָ: יא לְעָבְרְךָ
בִּבְרִית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּבְאָלָתוֹ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
כֹּרֵת עִמְּךָ הַיּוֹם:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כ עמ' 234)

אַל דָּמִי לָכֶם, וְאַל תִּתְּנוּ דָּמִי לוֹ

יְהוּדִי צָרִיךְ לְבַקֵּשׁ אֶת הַגְּאֻלָּה, וּבַקָּשָׁה זוֹ עַצְמָהּ מַעֲנִיקָה לוֹ סִיּוּעַ וְעִדּוּד בַּעֲבוֹדַת ה'. כְּשֶׁאוֹמֵר 'אָנוּ רוֹצִים מָשִׁיחַ עַכְשָׁיו' - זֶה פּוֹעֵל בּוֹ זִרּוּז וְהוֹסָפָה בַּעֲבוֹדָתוֹ, וּזְהִירוּת יְתֵרָה שֶׁלֹּא יִהְיֶה בְּיָדוֹ שׁוּם דָּבָר שֶׁמְּעַכֵּב ח"ו אֶת בִּיאַת הַמָּשִׁיחַ.

שני (לוי) יב לְמַעַן הָקִים־אֹתְךָ הַיּוֹם | לוֹ לְעָם וְהוּא
יִהְיֶה־לְּךָ לֵאלֹהִים כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לָךְ וְכַאֲשֶׁר נִשְׁבַּע
לַאֲבֹתֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב: יג וְלֹא אִתְּכֶם
לְבַדְּכֶם אָנֹכִי כֹּרֵת אֶת־הַבְּרִית הַזֹּאת וְאֶת־הָאָלָה
הַזֹּאת: יד כִּי אֶת־אֲשֶׁר יֶשְׁנוֹ פֹּה עִמָּנוּ עֹמֵד הַיּוֹם
לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֵת אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ פֹּה עִמָּנוּ הַיּוֹם:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ל עמ' 182)

אַל דָּמִי לָכֶם, וְאַל תִּתְּנוּ דָּמִי לוֹ

יְהוּדִי צָרִיךְ לְבַקֵּשׁ וְלִתְבֹּעַ אֶת הַגְּאֻלָּה. וְכָךְ אָמְרוּ חֲזַ"ל: "כָּל אוֹתָן אֲלָפִים שֶׁנָּפְלוּ בַּמִּלְחָמָה בִּימֵי דָּוִד, לֹא נָפְלוּ אֶלָּא עַל שֶׁלֹּא תָּבְעוּ בִּנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. וּמַה אִם אִלּוּ שֶׁלֹּא הָיָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בֵּינֵיהֶם וְלֹא נֶחְרַב בִּימֵיהֶם, נַעֲשָׂה לָהֶם כָּךְ וְנֶעֱנְשׁוּ עַל שֶׁלֹּא תָּבְעוּ אוֹתוֹ, אָנוּ, שֶׁחָרַב בְּיָמֵינוּ וְאֵין אָנוּ מִתְאַבְּלִים עָלָיו וְלֹא נְבַקֵּשׁ עָלָיו רַחֲמִים, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה".

שלישי (ישראל) טו כִּי־אַתֶּם יְדַעְתֶּם אֵת אֲשֶׁר־יָשַׁבְנוּ
בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְאֵת אֲשֶׁר־עָבַרְנוּ בְּקֶרֶב הַגּוֹיִם אֲשֶׁר
עֲבַרְתֶּם: טז וַתִּרְאוּ אֶת־שִׁקּוּצֵיהֶם וְאֶת גִּלֻּלֵיהֶם עֵץ
וָאֶבֶן כֶּסֶף וְזָהָב אֲשֶׁר עִמָּהֶם: יז פֶּן־יֵשׁ בָּכֶם אִישׁ
אוֹ־אִשָּׁה אוֹ מִשְׁפָּחָה אוֹ־שֵׁבֶט אֲשֶׁר לְבָבוֹ פֹנֶה
הַיּוֹם מֵעִם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לָלֶכֶת לַעֲבֹד אֶת־אֱלֹהֵי
הַגּוֹיִם הָהֵם פֶּן־יֵשׁ בָּכֶם שֹׁרֶשׁ פֹּרֶה רֹאשׁ וְלַעֲנָה:
יח וְהָיָה בְּשָׁמְעוֹ אֶת־דִּבְרֵי הָאָלָה הַזֹּאת וְהִתְבָּרֵךְ
בִּלְבָבוֹ לֵאמֹר שָׁלוֹם יִהְיֶה־לִּי כִּי בִּשְׁרִרוּת לִבִּי אֵלֵךְ
לְמַעַן סְפוֹת הָרָוָה אֶת־הַצְּמֵאָה: יט לֹא־יֹאבֶה יְהוָה
סְלֹחַ לוֹ כִּי אָז יֶעְשַׁן אַף־יְהוָה וְקִנְאָתוֹ בָּאִישׁ הַהוּא
וְרָבְצָה בּוֹ כָּל־הָאָלָה הַכְּתוּבָה בַּסֵּפֶר הַזֶּה וּמָחָה
יְהוָה אֶת־שְׁמוֹ מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם: כ וְהִבְדִּילוֹ יְהוָה
לְרָעָה מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל בְּכֹל אָלוֹת הַבְּרִית
הַכְּתוּבָה בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה: כא וְאָמַר הַדּוֹר
הָאַחֲרוֹן בְּנֵיכֶם אֲשֶׁר יָקוּמוּ מֵאַחֲרֵיכֶם וְהַנֵּכְרִי
אֲשֶׁר יָבֹא מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה וְרָאוּ אֶת־מַכּוֹת הָאָרֶץ
הַהִוא וְאֶת־תַּחֲלֻאֶיהָ אֲשֶׁר־חִלָּה יְהוָה בָּהּ:
כב גָּפְרִית וָמֶלַח שְׂרֵפָה כָּל־אַרְצָהּ לֹא תִזָּרַע וְלֹא
תַצְמִיחַ וְלֹא־יַעֲלֶה בָהּ כָּל־עֵשֶׂב כְּמַהְפֵּכַת סְדֹם
וַעֲמֹרָה אַדְמָה כתיב וצביים קרי וּצְבוֹיִם אֲשֶׁר הָפַךְ
יְהוָה בְּאַפּוֹ וּבַחֲמָתוֹ: כג וְאָמְרוּ כָּל־הַגּוֹיִם עַל־מָה
עָשָׂה יְהוָה כָּכָה לָאָרֶץ הַזֹּאת מֶה חֲרִי הָאַף
הַגָּדוֹל הַזֶּה: כד וְאָמְרוּ עַל אֲשֶׁר עָזְבוּ אֶת־בְּרִית
יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתָם אֲשֶׁר כָּרַת עִמָּם בְּהוֹצִיאוֹ
אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: כה וַיֵּלְכוּ וַיַּעַבְדוּ אֱלֹהִים
אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲוּ לָהֶם אֱלֹהִים אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּם
וְלֹא חָלַק לָהֶם: כו וַיִּחַר־אַף יְהוָה בָּאָרֶץ הַהִוא
לְהָבִיא עָלֶיהָ אֶת־כָּל־הַקְּלָלָה הַכְּתוּבָה בַּסֵּפֶר
הַזֶּה: כז וַיִּתְּשֵׁם יְהוָה מֵעַל אַדְמָתָם בְּאַף וּבְחֵמָה
וּבְקֶצֶף גָּדוֹל וַיַּשְׁלִכֵם אֶל־אֶרֶץ אַחֶרֶת כַּיּוֹם הַזֶּה:
כח הַנִּסְתָּרֹת לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ וְהַנִּגְלֹת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ
עַד־עוֹלָם לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת: ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ל עמ' 235)

אַל דָּמִי לָכֶם, וְאַל תִּתְּנוּ דָּמִי לוֹ

יְהוּדִי צָרִיךְ לְהַרְגִּישׁ תָּמִיד אֶת צַעַר הַגָּלוּת, עָלָיו לְהִצְטַעֵר עַל כָּךְ שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵם כְּבָנִים שֶׁגָּלוּ מֵעַל שֻׁלְחַן אֲבִיהֶם וּשְׁכִינְתָּא בְּגָלוּתָא. וּבְוַדַּאי שֶׁיֵּשׁ לְהִצְטַעֵר עַל מֵצַר הַגָּלוּת בִּזְמַנֵּנוּ, לְאַחֲרֵי כָּל הַצָּרוֹת שֶׁעָבְרוּ עַל כְּלָל יִשְׂרָאֵל בְּמֶשֶׁךְ זְמַן הַגָּלוּת, וְעַד לְדוֹרֵנוּ זֶה. צַעַר זֶה צָרִיךְ לָבוֹא לִידֵי בִּטּוּי בִּדְרִישַׁת וּתְבִיעַת הַגְּאֻלָּה וּבִצְעָקָה: "עַד מָתַי קֵץ הַפְּלָאוֹת"!

רביעי **ל** א וְהָיָה כִּי־יָבֹאוּ עָלֶיךָ כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה אֲשֶׁר נָתַתִּי לְפָנֶיךָ וַהֲשֵׁבֹתָ
אֶל־לְבָבֶךָ בְּכָל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִדִּיחֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
שָׁמָּה: ב וְשַׁבְתָּ עַד־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְקֹלוֹ
כְּכֹל אֲשֶׁר־אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם אַתָּה וּבָנֶיךָ בְּכָל־

לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשֶׁךָ: ג וְשָׁב יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־
שְׁבוּתְךָ וְרִחֲמֶךָ וְשָׁב וְקִבֶּצְךָ מִכָּל־הָעַמִּים אֲשֶׁר
הֱפִיצְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה: ד אִם־יִהְיֶה נִדַּחֲךָ
בִּקְצֵה הַשָּׁמָיִם מִשָּׁם יְקַבֶּצְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּמִשָּׁם
יִקָּחֶךָ: ה וֶהֱבִיאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־
יָרְשׁוּ אֲבֹתֶיךָ וִירִשְׁתָּהּ וְהֵיטִבְךָ וְהִרְבְּךָ מֵאֲבֹתֶיךָ:
ו וּמָל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־לְבָבְךָ וְאֶת־לְבַב זַרְעֶךָ
לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ
לְמַעַן חַיֶּיךָ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות לד עמ' 202)

אַל דָּמִי לָכֶם, וְאַל תִּתְּנוּ דָּמִי לוֹ

רַז"ל אָמְרוּ "מִנָּלָן דְּעָבְדִינַן זֵכֶר לַמִּקְדָּשׁ, דְּאָמַר קְרָא . . צִיּוֹן הִיא דּוֹרֵשׁ אֵין לָהּ, מִכְּלָל דְּבַעְיָא דְּרִישָׁה". הַדִּיּוּק בָּזֶה הוּא דְּרִישָׁה דַּוְקָא: לֹא דַּי בְּבַקָּשָׁה בְּעָלְמָא עַל הַגְּאֻלָּה, אֶלָּא צְרִיכָה לִהְיוֹת דְּרִישָׁה וּתְבִיעָה תְּמִידִית.

חמישי ז וְנָתַן יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵת כָּל־הָאָלוֹת הָאֵלֶּה
עַל־אֹיְבֶיךָ וְעַל־שֹׂנְאֶיךָ אֲשֶׁר רְדָפُוךָ: ח וְאַתָּה תָּשׁוּב
וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְהוָה וְעָשִׂיתָ אֶת־כָּל־מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר
אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם: ט וְהוֹתִירְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל |
מַעֲשֵׂה יָדֶךָ בִּפְרִי בִטְנְךָ וּבִפְרִי בְהֶמְתְּךָ וּבִפְרִי
אַדְמָתְךָ לְטוֹבָה כִּי | יָשׂוּב יְהוָה לָשׂוּשׂ עָלֶיךָ לְטוֹב
כַּאֲשֶׁר־שָׂשׂ עַל־אֲבֹתֶיךָ: י כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו הַכְּתוּבָה בְּסֵפֶר
הַתּוֹרָה הַזֹּאת כִּי תָשׁוּב אֶל־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ
וּבְכָל־נַפְשֶׁךָ: ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת ש"פ נצבים תשמ"א)

אַל דָּמִי לָכֶם, וְאַל תִּתְּנוּ דָּמִי לוֹ

יֶשְׁנָם כַּמָּה בֵּאוּרִים בְּמַעֲלַת הַגְּאוּלָּה: הַיְרִידָה הִיא לְצֹרֶךְ עֲלִיָּה; יִתְרוֹן הָאוֹר הוּא מִתּוֹךְ הַחֹשֶׁךְ; וְעוֹד. אָמְנָם, בֵּאוּרִים שֹׁכְלִיִּים הַלָּלוּ אֵינָם מִתְקַבְּלִים בָּרֶגֶשׁ שֶׁבַּלֵּב, עֵקֶב מְרִירוּת הַגָּלוּת, וְלָכֵן אָנוּ מְבַקְּשִׁים וְצוֹעֲקִים בַּתְּפִלָּה שֶׁהַגָּלוּת תִּתְבַּטֵּל כְּבָר וְתָבֹא הַגְּאֻלָּה.

שישי יא כִּי הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם
לֹא־נִפְלֵאת הִוא מִמְּךָ וְלֹא־רְחֹקָה הִוא: יב לֹא
בַשָּׁמַיִם הִוא לֵאמֹר מִי יַעֲלֶה־לָּנוּ הַשָּׁמַיְמָה וְיִקָּחֶהָ
לָּנוּ וְיַשְׁמִעֵנוּ אֹתָהּ וְנַעֲשֶׂנָּה: יג וְלֹא־מֵעֵבֶר לַיָּם הִוא
לֵאמֹר מִי יַעֲבָר־לָּנוּ אֶל־עֵבֶר הַיָּם וְיִקָּחֶהָ לָּנוּ
וְיַשְׁמִעֵנוּ אֹתָהּ וְנַעֲשֶׂנָּה: יד כִּי־קָרוֹב אֵלֶיךָ הַדָּבָר
מְאֹד בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ לַעֲשֹׂתוֹ: ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחות הושענא רבה תשד"מ)

אַל דָּמִי לָכֶם, וְאַל תִּתְּנוּ דָּמִי לוֹ

כְּשֶׁיָּבֹא מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ נִרְאֶה אֶת הָעֲלִיָּה הַגְּדוֹלָה שֶׁנִּפְעֲלָה עַל יְדֵי הַגָּלוּת וְנוֹדֶה לַה' עַל כָּךְ, כַּכָּתוּב "אוֹדְךָ ה' כִּי אָנַפְתָּ בִּי". אָמְנָם, אָסוּר שֶׁיְּדִיעַת מַעֲלַת הַגָּלוּת תִּפְגַּע חָלִילָה בַּתְּשׁוּקָה לָצֵאת מִן הַגָּלוּת. תּוֹבְעִים מִיהוּדִי דָּבָר וְהִפּוּכוֹ: עָלָיו לָדַעַת שֶׁיֵּשׁ מַעֲלָה בַּגָּלוּת, וּבְיַחַד עִם זֶה עָלָיו לִזְעֹק בְּכָל לִבּוֹ שֶׁרוֹצֶה לָצֵאת מֵהַגָּלוּת.

שביעי טו רְאֵה נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת־הַחַיִּים וְאֶת־
הַטּוֹב וְאֶת־הַמָּוֶת וְאֶת־הָרָע: טז אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ
הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בִּדְרָכָיו
וְלִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְחָיִיתָ וְרָבִיתָ
וּבֵרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה בָא־שָׁמָּה
לְרִשְׁתָּהּ: יז וְאִם־יִפְנֶה לְבָבְךָ וְלֹא תִשְׁמָע וְנִדַּחְתָּ
וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לֱאלֹהִים אֲחֵרִים וַעֲבַדְתָּם: יח הִגַּדְתִּי
לָכֶם הַיּוֹם כִּי אָבֹד תֹּאבֵדוּן לֹא־תַאֲרִיכֻן יָמִים
עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתָּה עֹבֵר אֶת־הַיַּרְדֵּן לָבוֹא
שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: יט הַעִדֹתִי בָכֶם הַיּוֹם אֶת־הַשָּׁמַיִם
וְאֶת־הָאָרֶץ הַחַיִּים וְהַמָּוֶת נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַבְּרָכָה
וְהַקְּלָלָה וּבָחַרְתָּ בַּחַיִּים לְמַעַן תִּחְיֶה אַתָּה וְזַרְעֶךָ:
כ לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹעַ בְּקֹלוֹ וּלְדָבְקָה־
בוֹ כִּי הוּא חַיֶּיךָ וְאֹרֶךְ יָמֶיךָ לָשֶׁבֶת עַל־הָאֲדָמָה
אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק
וּלְיַעֲקֹב לָתֵת לָהֶם: פפפ

✦ ✦ ✦

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וְיַצְמַח פּוּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ. אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרַךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמַם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדַּר, וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלָּל, שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחָמָתָא, דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

✦ ✦ ✦

מפטיר טו רְאֵה נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת־הַחַיִּים וְאֶת־
הַטּוֹב וְאֶת־הַמָּוֶת וְאֶת־הָרָע: טז אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ
הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בִּדְרָכָיו
וְלִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְחָיִיתָ וְרָבִיתָ
וּבֵרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה בָא־שָׁמָּה
לְרִשְׁתָּהּ: יז וְאִם־יִפְנֶה לְבָבְךָ וְלֹא תִשְׁמָע וְנִדַּחְתָּ
וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לֱאלֹהִים אֲחֵרִים וַעֲבַדְתָּם: יח הִגַּדְתִּי
לָכֶם הַיּוֹם כִּי אָבֹד תֹּאבֵדוּן לֹא־תַאֲרִיכֻן יָמִים
עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתָּה עֹבֵר אֶת־הַיַּרְדֵּן לָבוֹא
שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: יט הַעִדֹתִי בָכֶם הַיּוֹם אֶת־הַשָּׁמַיִם
וְאֶת־הָאָרֶץ הַחַיִּים וְהַמָּוֶת נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַבְּרָכָה
וְהַקְּלָלָה וּבָחַרְתָּ בַּחַיִּים לְמַעַן תִּחְיֶה אַתָּה וְזַרְעֶךָ:
כ לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹעַ בְּקֹלוֹ וּלְדָבְקָה־
בוֹ כִּי הוּא חַיֶּיךָ וְאֹרֶךְ יָמֶיךָ לָשֶׁבֶת עַל־הָאֲדָמָה
אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק
וּלְיַעֲקֹב לָתֵת לָהֶם: פפפ

מ׳ פסוקים, לבב״ו סימן.

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו״ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

הפטרת נצבים לקריאה בציבור ולשמו״ת בישעיה פרק סא־סג

סא א שׂוֹשׂ אָשִׂישׂ בַּיהוָה תָּגֵל נַפְשִׁי בֵּאלֹהַי כִּי הִלְבִּישַׁנִי בִּגְדֵי־יֶשַׁע מְעִיל צְדָקָה יְעָטָנִי
כֶּחָתָן יְכַהֵן פְּאֵר וְכַכַּלָּה תַּעְדֶּה כֵלֶיהָ: ב כִּי כָאָרֶץ תּוֹצִיא צִמְחָהּ וּכְגַנָּה זְרוּעֶיהָ תַצְמִיחַ
כֵּן | אֲדֹנָי יֱהוִה יַצְמִיחַ צְדָקָה וּתְהִלָּה נֶגֶד כָּל־הַגּוֹיִם: **סב** א לְמַעַן צִיּוֹן לֹא אֶחֱשֶׁה וּלְמַעַן
יְרוּשָׁלִַם לֹא אֶשְׁקוֹט עַד־יֵצֵא כַנֹּגַהּ צִדְקָהּ וִישׁוּעָתָהּ כְּלַפִּיד יִבְעָר: ב וְרָאוּ גוֹיִם צִדְקֵךְ

וְכָל־מְלָכִים כְּבוֹדֶךָ וְקָרָא לָךְ שֵׁם חָדָשׁ אֲשֶׁר פִּי יְהוָה יְקַבֵּנוּ׃ ג וְהָיִית עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת
בְּיַד־יְהוָה וּצְנִיף מְלוּכָה בְּכַף־אֱלֹהָיִךְ׃ ד לֹא־יֵאָמֵר לָךְ עוֹד עֲזוּבָה וּלְאַרְצֵךְ לֹא־יֵאָמֵר עוֹד
שְׁמָמָה כִּי לָךְ יִקְרֵא חֶפְצִי־בָהּ וּלְאַרְצֵךְ בְּעוּלָה כִּי־חָפֵץ יְהוָה בָּךְ וְאַרְצֵךְ תִּבָּעֵל׃ ה כִּי־יִבְעַל
בָּחוּר בְּתוּלָה יִבְעָלוּךְ בָּנָיִךְ וּמְשׂוֹשׂ חָתָן עַל־כַּלָּה יָשִׂישׂ עָלַיִךְ אֱלֹהָיִךְ׃ ו עַל־חֹמֹתַיִךְ
יְרוּשָׁלִַם הִפְקַדְתִּי שֹׁמְרִים כָּל־הַיּוֹם וְכָל־הַלַּיְלָה תָּמִיד לֹא יֶחֱשׁוּ הַמַּזְכִּירִים אֶת־יְהוָה
אַל־דֳּמִי לָכֶם׃ ז וְאַל־תִּתְּנוּ דֳמִי לוֹ עַד־יְכוֹנֵן וְעַד־יָשִׂים אֶת־יְרוּשָׁלִַם תְּהִלָּה בָּאָרֶץ׃ ח נִשְׁבַּע
יְהוָה בִּימִינוֹ וּבִזְרוֹעַ עֻזּוֹ אִם־אֶתֵּן אֶת־דְּגָנֵךְ עוֹד מַאֲכָל לְאֹיְבָיִךְ וְאִם־יִשְׁתּוּ בְנֵי־נֵכָר
תִּירוֹשֵׁךְ אֲשֶׁר יָגַעַתְּ בּוֹ׃ ט כִּי מְאַסְפָיו יֹאכְלֻהוּ וְהִלְלוּ אֶת־יְהוָה וּמְקַבְּצָיו יִשְׁתֻּהוּ בְּחַצְרוֹת
קָדְשִׁי׃ י עִבְרוּ עִבְרוּ בַּשְּׁעָרִים פַּנּוּ דֶּרֶךְ הָעָם סֹלּוּ סֹלּוּ הַמְּסִלָּה סַקְּלוּ מֵאֶבֶן הָרִימוּ נֵס
עַל־הָעַמִּים׃ יא הִנֵּה יְהוָה הִשְׁמִיעַ אֶל־קְצֵה הָאָרֶץ אִמְרוּ לְבַת־צִיּוֹן הִנֵּה יְשׁוּעֲךָ בָּא הִנֵּה
שְׂכָרוֹ אִתּוֹ וּפְעֻלָּתוֹ לְפָנָיו׃ יב וְקָרְאוּ לָהֶם עַם־הַקֹּדֶשׁ גְּאוּלֵי יְהוָה וְלָךְ יִקָּרֵא דְּרוּשָׁה עִיר
לֹא נֶעֱזָבָה׃ **סג** א מִי־זֶה | בָּא מֵאֱדוֹם חֲמוּץ בְּגָדִים מִבָּצְרָה ׀ זֶה הָדוּר בִּלְבוּשׁוֹ צֹעֶה בְּרֹב
כֹּחוֹ אֲנִי מְדַבֵּר בִּצְדָקָה רַב לְהוֹשִׁיעַ׃ ב מַדּוּעַ אָדֹם לִלְבוּשֶׁךָ וּבְגָדֶיךָ כְּדֹרֵךְ בְּגַת׃ ג פּוּרָה |
דָּרַכְתִּי לְבַדִּי וּמֵעַמִּים אֵין־אִישׁ אִתִּי וְאֶדְרְכֵם בְּאַפִּי וְאֶרְמְסֵם בַּחֲמָתִי וְיֵז נִצְחָם עַל־בְּגָדַי
וְכָל־מַלְבּוּשַׁי אֶגְאָלְתִּי׃ ד כִּי יוֹם נָקָם בְּלִבִּי וּשְׁנַת גְּאוּלַי בָּאָה׃ ה וְאַבִּיט וְאֵין עֹזֵר וְאֶשְׁתּוֹמֵם
וְאֵין סוֹמֵךְ וַתּוֹשַׁע לִי זְרֹעִי וַחֲמָתִי הִיא סְמָכָתְנִי׃ ו וְאָבוּס עַמִּים בְּאַפִּי וַאֲשַׁכְּרֵם בַּחֲמָתִי
וְאוֹרִיד לָאָרֶץ נִצְחָם׃ ז חַסְדֵי יְהוָה | אַזְכִּיר תְּהִלֹּת יְהוָה כְּעַל כֹּל אֲשֶׁר־גְּמָלָנוּ יְהוָה
וְרַב־טוּב לְבֵית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־גְּמָלָם כְּרַחֲמָיו וּכְרֹב חֲסָדָיו׃ ח וַיֹּאמֶר אַךְ־עַמִּי הֵמָּה בָּנִים
לֹא יְשַׁקֵּרוּ וַיְהִי לָהֶם לְמוֹשִׁיעַ׃ ט בְּכָל־צָרָתָם | לוֹ צָר וּמַלְאַךְ פָּנָיו הוֹשִׁיעָם בְּאַהֲבָתוֹ
וּבְחֶמְלָתוֹ הוּא גְאָלָם וַיְנַטְּלֵם וַיְנַשְּׂאֵם כָּל־יְמֵי עוֹלָם׃

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל
הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה
הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל
מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמֵּחַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ.
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ. מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ. יִתְבָּרֵךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

הַמּוֹלָד לְחוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי: יוֹם א׳, שָׁעָה 1 בַּבּוֹקֶר, 57 דַּקּוֹת וְ8 חֲלָקִים.

רֹאשׁ חֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי, בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי הַבָּא עָלֵינוּ לְטוֹבָה.

אין מברכין החודש וראה לעיל ע׳ נו

המשך ביאור למס׳ ברכות ליום שישי עמ׳ ב

– צואר, שהוא מקום השחיטה, וסמוך ללב ולמעיים.

הגמרא מספרת בענין זה: **אָמַר** לֵיהּ **רָבָא** לְשַׁמָּעְיָה – לשמש שלו, **כִּי מַיְיתִית לִי אוּמְצָא דְּבִישְׁרָא** – כשאתה הולך לטבח לקנות לי חתיכת בשר חי, **טָרַח וַאֲיָיתֵי לִי מְהֵיכָא דְּמִקְרַב לְבֵי בְּרוּךְ** – תתאמץ בשביל להביא לי חתיכה מהמקום שבירכו שם על השחיטה, כלומר מהצואר.

שנינו עוד בברייתא: **כְּרוּב לְמָזוֹן וּתְרָדִין לִרְפוּאָה.** מקשה הגמרא: וכי כן הוא הדבר שכְּרוּב לְמָזוֹן **אִין** [–כן] **וְלִרְפוּאָה לֹא, וְהָא תַּנְיָא** – והרי שנינו בברייתא, **שִׁשָּׁה דְּבָרִים מְרַפְּאִין אֶת הַחוֹלֶה מֵחָלְיוֹ וּרְפוּאָתָן רְפוּאָה, וְאֵלּוּ הֵן, כְּרוּב, וּתְרָדִין, וּמֵי סִיסִין** – תבשיל העשוי ממין נענע, **דְּבַשׁ, וְקִיבָה, וָחֶרֶת** – ורחם של בהמה, **וְיוֹתֶרֶת הַכָּבֵד.** מתרצת הגמרא: **אֶלָּא אֵימָא** – אלא אמור ותקן את גירסת הברייתא, **כְּרוּב אַף לְמָזוֹן.**

שנינו עוד בברייתא: **אוֹי לוֹ לְבֵית שֶׁהַלֶּפֶת עוֹבֶרֶת בְּתוֹכוֹ** – אוי לה לכרס של אדם האוכל לפת. מקשה הגמרא: **אֵינִי** – וכי כן הוא הדבר, **וְהָא אָמַר** לֵיהּ **רָבָא** לְשַׁמָּעְיָה – והרי אמר רבא לשמשו, **כִּי חָזֵית לִפְתָּא בְּשׁוּקָא** – כשאתה רואה לפת בשוק, **לֹא תֵּימָא לִי בְּמַאי כָּרְכַת רִיפְתָּא** – אל תשאל אותי ׳עם מה תאכל לחם׳, אלא תדע לבד שודאי ארצה לאכול עם לפת. מוכח מהנהגתו של רבא, שלפת הוא דבר טוב, ולא כדברי הברייתא. מתרץ אביי, **אָמַר אַבָּיֵי,** דברי הברייתא נאמרו **מִבְּלִי בָּשָׂר** – בלפת שנתבשלה בלי בשר, שהיא קשה לגוף, אבל כשמבשלה עם בשר, השומן של הבשר מכחיש את כחה של הלפת, ואז היא טובה לגוף. **וְרָבָא אָמַר,** דברי הברייתא נאמרו לגבי אכילת לפת **מִבְּלִי יַיִן** – כשאין שותה אחריה יין, אבל כששותה אחריה יין, אינה מזיקה לגוף.

הגמרא מביאה דברי אמוראים נוספים בביאור דברי הברייתא לגבי אכילת לפת: **אִיתְּמַר, רַב אָמַר,** מה שאמרו בברייתא שאכילת הלפת מזיקה, נאמר בלפת **מִבְּלִי בָּשָׂר, וּשְׁמוּאֵל אָמַר, מִבְּלִי עֲצִים** – שלא בישלו אותה הרבה [על אש העצים], **וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, מִבְּלִי יַיִן** ששותה לאחריה. **אָמַר** לֵיהּ **רָבָא לְרַב פָּפָא, סוּדָנִי** – אדם העוסק בעשיית שכר תמרים, **אֲנַן תְּבִרְינַן לָהּ בְּכַשְׁרָא וְחַמְרָא** – אנו שוברים את כח הלפת על ידי בישולה עם בשר ועל ידי שתיית יין אחריה, **אַתּוּן דְּלָא נָפֵישׁ לְכוּ חַמְרָא** – אתם, בביתכם, שאין אצלכם כל כך הרבה יין, שהרי שותי שכר אתם, **בְּמַאי תָּבְרִיתוּ לָהּ** – במה אתם שוברים את כחה. **אָמַר** לֵיהּ רב פפא לרבא, **בְּצִיבֵי** – בעצים, כלומר על ידי שמבשלים אותה זמן רב. הגמרא מספרת, שאכן כך נהגו בביתו של רב פפא: **כִּי הָא דְּבִיתְהוּ דְּרַב פָּפָא** – וכמו שנהגה אשתו של רב פפא, **דְּבָתַר דְּמְבַשְּׁלָא לָהּ** – שלאחר שבישלה לפת, **תָּבְרָא לָהּ בְּתַמְנֵן אוּפֵי פַּרְסִיְּיתָא** – היתה שוברת את כחה על ידי בישול נוסף בשמונים בקעיות של עצים גדולות, שהיתה שורפת אותן תחת קדרת הלפת.

הגמרא מביאה ברייתא נוספת לגבי תכונות המיוחדות של דג קטן מליח: **תָּנוּ רַבָּנַן** בברייתא, **דָּג קָטָן מָלִיחַ, פְּעָמִים שֶׁהוּא מֵמִית.** ואלו הם המקרים שבהם הוא עלול להמית, **בְּיוֹם שִׁבְעָה** למליחתו, וכן **בְּיוֹם שִׁבְעָה עָשָׂר, וּבְעֶשְׂרִים וְשִׁבְעָה, וְאָמְרֵי לָהּ** – ויש אומרים, **בְּיוֹם עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. וְלֹא אֲמָרָן** – ולא אמרנו דברים אלו **אֶלָּא בְּמִטְּוֵי וְלֹא מִטְּוֵי** – בדג שצלוהו מעט ולא נצלה כל צרכו, **אֲבָל מִטְּוֵי שַׁפִּיר, לֵית לָן בָּהּ** – אבל בדג צלוי כל צרכו, אין לנו שום חשש. **וּדְלֹא מִטְּוֵי שַׁפִּיר לֹא אֲמָרָן** – ואפילו בדג שלא נצלה היטב לא אמרנו **אֶלָּא דְּלֹא שָׁתָה בַּתְרֵיהּ שִׁכְרָא** – אלא באופן שלא שתה אחריו שכר, **אֲבָל שָׁתָה בַּתְרֵיהּ שִׁכְרָא, לֵית לָן בָּהּ** – אבל אם שתה אחריו שכר, אין לנו שום חשש.

הגמרא עוסקת בדין ברכה שלפני שתיית המים. שנינו במשנה: **וְהַשּׁוֹתֶה מַיִם לִצְמָאוֹ וכו׳** מברך שהכל נהיה בדברו.

שואלת הגמרא: **לְאַפּוּקֵי מַאי** – מה באה המשנה להוציא מכלל זה, כלומר, איזה אופן של שתיית מים אינו נכלל ב׳לצמאו׳. משיבה הגמרא: **אָמַר רַב אִידִי בַּר אָבִין, לְאַפּוּקֵי** – כוונת המשנה להוציא **לְמַאן**

לוח זמנים לשבוע פרשת נצבים בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה הנראית		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז									
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ק)	6:18	6:22	8:54	8:54	9:26	9:27	10:30	10:30	18:57	18:49	19:21	19:13	18:30	19:22
חיפה (ק)	6:17	6:20	8:53	8:53	9:25	9:26	10:29	10:29	18:57	18:49	19:22	19:13	18:20	19:23
ירושלים (ק)	6:15	6:18	8:52	8:53	9:23	9:24	10:28	10:27	18:57	18:49	19:21	19:13	18:11	19:21
תל אביב (ק)	6:19	6:23	8:54	8:55	9:26	9:27	10:30	10:30	18:57	18:49	19:21	19:13	18:30	19:23
אוסטריה וינה (ק)	6:20	6:28	9:02	9:05	9:33	9:36	10:39	10:41	19:23	19:10	19:53	19:40	18:54	19:53
אוסטרליה מלבורן (ח)	6:27	6:17	8:48	8:42	9:20	9:14	10:19	10:15	18:09	18:14	18:34	18:39	17:55	18:50
אוקראינה אודסה (ק)	6:25	6:33	9:05	9:08	9:37	9:40	10:43	10:44	19:22	19:11	19:52	19:39	18:55	19:43
אוקראינה דונייצק (ק)	5:54	6:03	8:36	8:39	9:08	9:11	10:14	10:15	18:56	18:44	19:26	19:14	18:28	19:18
אוק. דנייפרופטרובסק (ק)	6:06	6:14	8:47	8:50	9:19	9:22	10:25	10:26	19:07	18:55	19:37	19:25	18:39	19:29
אוק. ז'יטומיר (ק)	6:30	6:39	9:11	9:15	9:44	9:48	10:50	10:52	19:34	19:20	20:05	19:51	19:05	19:55
אוקראינה קייב (ק)	6:21	6:31	9:04	9:07	9:36	9:39	10:42	10:44	19:28	19:14	19:59	19:45	18:58	19:49
איטליה מילאנו (ק)	6:52	6:59	9:32	9:34	10:04	10:06	11:09	11:10	19:48	19:37	20:17	20:05	19:21	20:18
אקוואדור קיטו (ח)	6:00	5:58	8:34	8:31	9:04	9:02	10:06	10:04	18:22	18:20	18:43	18:40	18:02	18:44
ארגנטינה ב. איירס (ח)	6:58	6:50	9:20	9:15	9:53	9:47	10:52	10:48	18:43	18:47	19:08	19:12	18:29	19:23
ארגנטינה ברילוצ'ה (ח)	7:50	7:40	10:13	10:07	10:44	10:38	11:44	11:39	19:35	19:41	20:01	20:07	19:22	20:11
ארה"ב בולטימור (ק)	6:40	6:46	9:17	9:19	9:50	9:51	10:54	10:55	19:26	19:16	19:52	19:42	19:00	19:46
ארה"ב ברוקלין נ.י. (ק)	6:28	6:33	9:06	9:08	9:38	9:40	10:43	10:44	19:18	19:08	19:44	19:34	18:51	19:45
ארה"ב ג'רסי (ק)	6:28	6:34	9:06	9:08	9:39	9:41	10:43	10:44	19:17	19:07	19:44	19:33	18:51	19:45
ארה"ב דטרויט (ק)	7:03	7:09	9:42	9:44	10:14	10:16	11:19	11:20	19:55	19:45	20:22	20:12	19:28	20:23
ארה"ב היוסטן (ק)	7:00	7:03	9:35	9:35	10:07	10:08	11:11	11:11	19:36	19:29	20:00	19:52	19:12	20:01
ארה"ב לוס אנג'לס (ק)	6:29	6:33	9:05	9:06	9:37	9:38	10:41	10:41	19:11	19:02	19:35	19:27	18:46	19:36
ארה"ב מיאמי (ק)	7:02	7:04	9:35	9:35	10:08	10:08	11:11	11:10	19:33	19:27	19:56	19:50	19:10	19:59
ארה"ב ניו הייבן (ק)	6:24	6:31	9:02	9:04	9:34	9:36	10:39	10:40	19:12	19:02	19:39	19:29	18:46	19:41
ארה"ב שיקאגו (ק)	6:20	6:26	9:00	9:02	9:32	9:34	10:37	10:38	19:14	19:04	19:41	19:31	18:47	19:41
בוליביה לה פאס (ח)	6:23	6:18	8:55	8:52	9:24	9:21	10:26	10:23	18:36	18:37	18:58	18:59	18:19	19:03
בלגיה אנטוורפן (ק)	7:06	7:16	9:48	9:52	10:20	10:24	11:27	11:28	20:12	19:58	20:43	20:29	19:42	20:46
בלגיה בריסל (ק)	7:06	7:15	9:48	9:52	10:20	10:24	11:27	11:28	20:13	19:59	20:44	20:30	19:43	20:45
בלרוס ליובאוויטש (ק)	6:14	6:25	8:59	9:04	9:31	9:36	10:38	10:41	19:31	19:15	20:05	19:49	19:00	19:53
ברזיל ס.פאולו (ח)	6:04	5:58	8:31	8:26	9:02	8:58	10:03	9:59	18:03	18:05	18:26	18:28	17:47	18:34
ברזיל ריו דה ז'נרו (ח)	5:50	5:44	8:17	8:13	8:48	8:44	9:49	9:45	17:50	17:52	18:12	18:14	17:33	18:20
בריטניה לונדון (ק)	6:22	6:32	9:06	9:10	9:38	9:41	10:44	10:46	19:31	19:18	20:03	19:49	19:02	20:04
בריטניה מנצ'סטר (ק)	6:29	6:40	9:13	9:17	9:45	9:50	10:52	10:54	19:42	19:27	20:15	20:00	19:12	20:16
גרמניה ברלין (ק)	6:28	6:38	9:11	9:15	9:44	9:48	10:50	10:52	19:38	19:24	20:10	19:56	19:08	20:00
גרמניה פרנקפורט (ק)	6:48	6:57	9:31	9:35	10:03	10:06	11:09	11:11	19:56	19:42	20:27	20:13	19:27	20:17
דרום אפריקה יוהנסבורג (ח)	6:05	5:58	8:33	8:28	9:03	8:59	9:55	9:53	18:06	18:08	18:28	18:31	17:49	18:35
הודו בומביי (ח)	6:23	6:24	8:55	8:54	9:27	9:27	10:30	10:29	18:48	18:43	19:10	19:05	18:26	19:09
הודו פונה (ח)	6:18	6:19	8:51	8:50	9:23	9:22	10:26	10:25	18:46	18:40	19:08	19:02	18:23	19:06
הונגריה בודפשט (ק)	6:10	6:18	8:51	8:54	9:23	9:26	10:29	10:30	19:10	18:58	19:40	19:27	18:42	19:31
טורקיה איסטנבול (ק)	6:36	6:42	9:14	9:16	9:47	9:48	10:51	10:52	19:26	19:15	19:52	19:42	18:59	19:46
יוון אתונה (ק)	6:59	7:04	9:36	9:38	10:08	10:10	11:13	11:13	19:45	19:35	20:10	20:01	19:19	20:05

לוח זמנים לשבוע פרשת נצבים בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה הנראית		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז									
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מולדובה קישינב (ק)	6:33	6:40	9:12	9:15	9:45	9:48	10:50	10:52	19:30	19:18	19:59	19:47	19:02	19:51
מקסיקו מ. סיטי (ק)	7:16	7:17	9:52	9:52	10:23	10:22	11:26	11:25	19:51	19:46	20:13	20:08	19:29	20:12
ניו זינלנד קרייסטצ'רץ' (ח)	6:41	6:30	8:59	8:53	9:32	9:25	10:30	10:25	18:13	18:20	18:41	18:47	18:02	18:51
נפאל קטמנדו (ח)	5:40	5:43	8:18	8:18	8:49	8:49	9:53	9:52	18:21	18:14	18:44	18:37	17:57	18:41
סינגפור סינגפור (ח)	6:56	6:54	9:24	9:22	9:57	9:55	10:58	10:56	19:08	19:06	19:29	19:27	18:48	19:31
פולין ורשא (ק)	5:57	6:07	8:41	8:45	9:13	9:17	10:19	10:21	19:08	18:54	19:41	19:26	18:38	19:30
פרו לימה (ח)	6:04	6:00	8:30	8:27	9:03	9:00	10:04	10:01	18:06	18:06	18:28	18:28	17:48	18:32
צרפת ליאון (ק)	7:08	7:16	9:49	9:51	10:21	10:23	11:26	11:27	20:07	19:55	20:35	20:23	19:39	20:36
צרפת פריז (ק)	7:15	7:24	9:57	10:01	10:29	10:32	11:35	11:37	20:19	20:06	20:49	20:36	19:50	20:50
קולומביה בוגוטה (ח)	5:41	5:40	8:15	8:13	8:45	8:44	9:48	9:46	18:06	18:03	18:27	18:24	17:45	18:28
קנדה טורונטו (ק)	6:47	6:54	9:27	9:29	9:58	10:01	11:04	11:05	19:41	19:30	20:09	19:58	19:14	20:10
קנדה מונטריאול (ק)	6:22	6:30	9:03	9:05	9:35	9:37	10:40	10:41	19:19	19:08	19:48	19:36	18:51	19:49
קפריסין לרנקה (ק)	6:23	6:27	8:57	8:59	9:31	9:32	10:35	10:35	19:02	18:53	19:26	19:18	18:36	19:22
רוסיה מוסקבה (ח)	6:45	6:57	9:32	9:37	10:03	10:08	11:11	11:13	20:07	19:51	20:42	20:26	19:36	20:42
רוסיה רוסטוב נא דונו (ח)	6:48	6:56	9:29	9:32	10:01	10:04	11:07	11:08	19:47	19:35	20:17	20:04	19:19	20:08
שוייץ ציריך (ק)	6:51	6:59	9:33	9:36	10:05	10:08	11:11	11:12	19:54	19:42	20:23	20:11	19:26	20:23
תאילנד בנגקוק (ח)	6:04	6:04	8:35	8:34	9:08	9:07	10:10	10:09	18:26	18:21	18:47	18:43	18:04	18:47

בלוח זה, הזמנים חושבו על פי "סדר הכנסת שבת" ופסקי אדמוה"ז בסידורו. (פרט לסוף זמן קריאת שמע לשיטת המג"א).

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר.

תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם!

משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח – התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִידֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה

וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי וזוגתו **אורלי**

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת, יהושע הלוי ואור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא״ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב״ד 60840 ישראל - P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

להורדת קבצים:

Internet: **www.DvarMalchus.Org**

www.otzar770.com * www.lahak.org * www.Chasidut.TV

❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: chazak@zahav.net.il 08-8502772 :פקס www.chazak.co.il

Dvar Malchus
Issue # 00338
09/09/2012

P.P.
שולם
1949
תל אביב